

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAHRİ ERDİNÇ VE ROMANLARINDA İKİLEMELER

DENİZ DOLAMAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ayşe İLKER

MANİSA-2019

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Fahri Erdiñ ve Romanlarında İkillemeler**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

DENİZ DOLAMAN

ÖZET

FAHRİ ERDİNÇ VE ROMANLARINDA İKİLEMELER

Bu çalışma Fahri Erdiñç'in hayatı ve *Ali'nin Biri*, *Acı Lokma*, *Kardeş Evi*, *Kore Nire* romanlarıyla *Kalkın Nazım'a Gidelim* anı kitabındaki ikilemeler incelenmiştir. Çalışmanın amacı, 1917 yılında Akhisar'da dünyaya gelen ve gençlik döneminde Bulgaristan'a yaptığı zorunlu göç sonrasında vatanından uzakta vefat eden Fahri Erdiñç'in hayatını, edebî kişiliğini, eserlerini ve dört roman, bir anı kitabını; anlam, yapı, sözcük türü ve alınma kelimelerle yapılan ikilemeler olmak üzere dört ana başlıkta incelemektir.

Çalışma; Giriş, İnceleme ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Fahri Erdiñç'in Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiş olup araştırmacıların ikilemeler üzerine yapmış olduğu çalışmalara da yer verilmiştir.

İnceleme bölümünde, ikilemeler; anlam, yapı, sözcük türü ve alınma kelimelerle yapılan ikilemeler başlıkları altında örnekler verilerek incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise romanlarda tespit edilen ikilemelerin yorumu yapılmış ve bu yorumlardan çıkan sonuç yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fahri Erdiñç, ikileme, yapı.

ABSTRACT
FAHRİ ERDİNÇ AND REDUPLICATIONS IN HIS NOVELS

Fahri Erdiñç's life and the reduplications in his novels Ali'nin Biri, Acı Lokma, Kardeş Evi, Kore Nire have been studied in this work. The aim of this work is to study Fahri Erdiñç's life, who was born in Akhisar in 1917 and died apart from his motherland during his youth after his forced journey to Bulgaria, his literary personality, his four novels and done memoir in terms of meaning, structure, part of speech and reduplications made from borrowed words.

This work consists of Introduction, Analysis and Result sections. The introduction section includes information on Fahri Erdiñç's life in Turkey and Bulgaria, his literary personality and Works on reduplications by analysts.

In the Analysis section, reduplications have been studied with examples in terms of meaning, structure, part of speech and reduplications made from borrowed words.

The result section includes comments on reduplications which have been found in the novels and a final analysis of these comments.

Key words: Fahri Erdiñç, dilemma, structure.

ÖNSÖZ

Dil, insanların duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını karşısındakine aktarabildiği en kolay ve etkili iletişim aracıdır. Dilde estetiği sağlayarak anlatımı daha ince kılmak ve anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan yapılardan biri de ikilemelerdir. Türkçenin incelenmeye değer en önemli yapılarından birisi olan ikilemeler üzerine bu güne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Üzerinde çok fazla tanım ve tasnif yapılan bu dil birlikleri, hala çözümlenmemiş sorunları olan anlatım biçimleridir. Yapılan çalışmada, Fahri Erdiç'in dört roman ve bir anı kitabında yer alan ikilemeler fişlenmiş, bu fişler tasnif edilerek incelenmiştir. Tespit edilen ikilemeler, Fahri Erdiç'in dil ve üslup özelliklerini yansıtması açısından önemlidir. İncelemede, Fahri Erdiç'in imla ve noktalamada kullandığı düzene dokunulmamıştır.

Yüksek lisans mülakatımda: “Ben bir kayığım denize açılmak için pusulamı bekliyorum.” demiştim. O zaman “Sen o kıyıda hiç ayrılma pusula gelip seni bulacaktır.” diyerek, çıktığım bu yolda, çıkmaza düştüğümde, yolumu kaybettiğimde pusulam olup bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Ayşe İLKER'e yürekten teşekkür ederim. Ayrıca tez aşamamda her daim yanımda olan ve beni motive eden sevgili arkadaşım Beyza YÜKSEL ÇİMEN'e, manevi desteğini her zaman hissettiğim eşime ve araştırmamın her aşamasında her zaman olduğu gibi benden hiçbir yardımı esirgemeyen sevgili babam Mustafa SAKA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Deniz DOLAMAN

MANİSA, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
0.GİRİŞ	1
0.1.Konu, Amaç, Kapsam	1
0.2.Yöntem	1
0.3.Sınırlılıklar	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
FAHRİ ERDİNÇ	6
1.1.Fahri Erdinç'in Hayatı	7
1.1.1.Çocukluk Yıllarındaki Akhisar'a Genel Bir Bakış	7
1.1.2.Aile Fertleri	16
1.1.2.1.Halil Efendi	16
1.1.2.2.Şükriye Hanım	21
1.1.2.3.Ferit	26
1.1.2.4.Emine	28
1.1.2.5.Fahri	29
1.1.2.6.Üvey Analık	29
1.1.3.Fahri Erdinç'in Eğitim Hayatı ve Öğretmen Okulu	33
1.1.4.Fahri Erdinç'in Öğretmenliği	37
1.1.5.Ankara Devlet Konservatuarı ve Sabahattin Ali ile Tanışması	40
1.1.6.Askerlik ve Evlilik Hayatı	44
1.1.6.1.Mehmet Kemal ile Tanışma	45
1.1.6.2.İstanbul'a Gidiş	46
1.1.7.Radyoculuk ve Hayriye Sel Hanım	46
1.1.8.Erdinç'in Hapishaneye Girmesi	49

1.1.8.1.Zihni Anadol İle Tanışması	50
1.1.8.2. Devrek No:1	50
1.1.9.Fahri Erdiñç'in Babası ile Son Karşılaşması	53
1.1.10.Bulgaristan'a Kaçış Fikri	55
1.1.11. Fahri Erdiñç'in Bulgaristan'a Birlikte Kaçtığı Arkadaşları	57
1.1.11.1.Ziya Yamaç	57
1.1.11.2.Tuğrul Deliorman	58
1.1.12.Fahri Erdiñç'in Türkiye'deki Edebî Hayatı	58
1.2.Fahri Erdiñç'in Bulgaristandaki Hayatı	64
1.2.1.1940-1986 Yıllarında Bulgaristan	64
1.2.2.Fahri Erdiñç'in İkinci Memleketi: Bulgaristan	67
1.3.Fahri Erdiñç'in Vefatından Sonra Hakkında Yazılan Yorumlar	143
1.3.1.Afşar Timuçin	143
1.3.2.Ahmet Emin Atasoy	144
1.3.3.Ahmet Türkay	144
1.4.Fahri Erdiñç'in Eserleri	145
1.4.1.Şiir	145
1.4.1.1.Şen Olasın Halep Şehri	147
1.4.1.2.İşte Böyle	147
1.4.2.Oyunları	147
1.4.2.1.Göç	147
1.4.3.İnceleme	148
1.4.3.1.Kapatalist Türkiye Çocukları 1951	148
1.4.4.Anı	148
1.4.4.1.Nazım Hikmet ve Bulgaristan	148
1.4.4.2.Kalkın Nâzım'a Gidelim	149
1.4.4.3.Mustafa Suphi Destanı	151
1.4.5.Öyküleri	151
1.4.5.1.Türkiye Hikâyeleri	153
1.4.5.2.Diriler Mezarlığı	154
1.4.5.3.Öyküler	156
1.4.5.4.Destur Ya Sefalet	157
1.4.5.5.Canlı Barikat	157
1.4.5.6.Memleketimi Anlatıyorum	159
1.4.5.7.Asi	160
1.4.5.8.Akrepler	160
1.4.6.Romanları	161
1.4.6.1.Acı Lokma	162
1.4.6.2.Kardeş Evi	163
1.4.6.3.Ali'nin Biri	165
1.4.6.4.Kore Nire	167
1.4.7.Çeviri	168
1.4.7.1.Haydut Otu	169
1.4.7.2.Lubomir Levçev-Kurşun Asker	169
1.4.7.3.Genç Bulgar Şiiri Antolojisi	170

1.4.7.4.Benimdir Bu Dünya	170
1.4.7.5.İngiliz-Türk İlişkileri	171

İKİNCİ BÖLÜM **172**

İKİLEMELER **172**

2.1.Anlam Bakımından İkilemeler	183
2.1.1.Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	184
2.1.2.Aynı Kelimenin Tekrarından Oluşan İkilemeler	185
2.1.2.1.Adlardan Oluşan İkilemeler	189
2.1.2.1.1.Sıfatlardan Oluşan İkilemeler	189
2.1.2.1.2.Zarflardan Oluşan İkilemeler	190
2.1.2.1.3.Zamirlerden Oluşan İkilemeler	193
2.1.2.1.4.Edatlardan Oluşan İkilemeler	194
2.1.2.2.Fiillerden Oluşan İkilemeler	194
2.1.3.Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	195
2.1.4.Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	198
2.1.5.Biri Olumlu Diğeri Olumsuz Kelimelerden Oluşan İkilemeler	200
2.1.6.Yansıma Kelimelerle Yapılan İkilemeler	201
2.1.6.1. Tek Heceli Yansımalı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	203
2.1.6.1.1.Aynı Kelimelerden Oluşan Tek Heceli Yansımalı İkilemeler	203
2.1.6.1.2. Farklı Kelimelerden Oluşan Tek Heceli Yansımalı İkilemeler	204
2.1.6.2. İki Heceli Yansımalı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	204
2.1.6.2.1. Aynı Kelimelerden Oluşan İki Heceli Yansımalı İkilemeler	205
2.1.6.2.2. Farklı Kelimelerden Oluşan İki Heceli Yansımalı İkilemeler	206
2.1.7.Birinci Kelimesi Anlamlı İkinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler	207
2.1.8.İkinci Kelimesi Anlamlı Birinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler	207
2.1.9.Pekiştirmelerden Oluşan İkilemeler	208
2.1.9.1.Kelime Başına Ses Eklenerek Oluşturulan İkilemeler	210
2.1.9.2. Kelime Başına Hece Eklenerek Oluşturulan İkilemeler	211
2.2.Yapı Bakımından İkilemeler	213
2.2.1.Basit Kelimelerden Oluşan İkilemeler	214
2.2.2.Türemiş Kelimelerden Oluşan İkilemeler	217
2.2.2.1. Her İki Kelimesi de Yapım Eki Almış Olanlar	218
2.2.2.2.Sadece Bir Kelimesi Yapım Eki Almış Olanlar	219
2.2.2.3.İsim Yapan Yapım Ekleri	220
2.2.2.3.1.İsimden İsim Yapım Ekleri	220
2.2.2.3.2.Fiilden İsim Yapım Ekleri	222
2.2.3.İşletme Eki Almış İkilemeler	224
2.2.3.1. İsim İşletme Eki Almış İkilemeler	224
2.2.3.1.1. Farklı Hal Eki Almış İkilemeler	224
2.2.3.1.2. Belirtme Durum Eki Almış İkilemeler	226
2.2.3.1.3. Yönelme Durumu Eki Almış İkilemeler	227

2.2.3.1.3.1. Hem İyelik Hem Yönelme Alan İkilemeler	227
2.2.3.1.3.2 Her İki Ada da Yönelme Hali Eki Gelenler	228
2.2.3.1.3.3. İkinci Ada Yönelme Hali Eki Gelenler	229
2.2.3.1.4. Bulunma Durumu Eki Almış İkilemeler	231
2.2.3.1.5. Çıkma Durumu Eki Almış İkilemeler	232
2.2.3.1.6. Çokluk Eki Almış İkilemeler	233
2.2.3.1.7. İyelik Eklerini Almış İkilemeler	234
2.2.3.1.7.1 Hem İyelik Hem Belirtme Eki Alan İkilemeler	236
2.2.4.Fiil İşletme Eki Almış Olan İkilemeler	237
2.2.4.1.İsim-Fiil Eki Almış İkilemeler	237
2.2.4.1.1. -İş/-Uş Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler	237
2.2.4.1.2. -mA Ekini Almış Olan İkilemeler	238
2.2.4.2. Sıfat-Fiil Eki Almış İkilemeler	239
2.2.4.2.1. -An Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler	239
2.2.4.2.2. -mİş/-mUş Ekli İkilemeler	239
2.2.4.2.3. -r Ekiyle Kurulan İkilemeler	240
2.2.4.3. Zarf Fiil Eki Almış Olan İkilemeler	240
2.2.4.3.1.-A Zarf-Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler	241
2.2.4.3.1.1.Aynı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	241
2.2.4.3.1.2.Farklı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	243
2.2.4.3.2 -İp/-Up Zarf-Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler	244
2.2.4.3.2.1. İlk Kelimesi –İp/-Up Zarf Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler	244
2.2.4.3.2.2. Her İki Kelimesi de –İp/-Up Zarf Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler	246
2.2.4.3.2.3. Ar....-mAz Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler	247
2.2.4.4.Çekimli Fiil Şeklinde Olan İkilemeler	248
2.2.4.4.1. Şekil ve Zaman Eki Alan Kelimelerden Oluşan İkilemeler	248
2.2.4.4.1.1.Bildirme Kipi Alan Kelimelerden Oluşan İkilemeler	249
2.2.4.4.1.1.1 Geniş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler	249
2.2.4.4.1.1.2. Gelecek Zaman Ekini Almış Olan İkilemeler	249
2.2.4.4.1.1.3.Belirli Geçmiş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler	250
2.2.4.4.1.1.3.1.İsim Köküne Eklenenler	250
2.2.4.4.1.1.3.2. Fiil Köküne Eklenenler	251
2.2.4.4.1.1.4. Belirsiz Geçmiş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler	252
2.2.4.4.1.1.5.Şimdiki Zaman Eki Almış Olan İkilemeler	252
2.2.4.4.1.2.Tasarlama Kipi Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	253
2.2.4.4.1.2.1. Şart Eki Almış Olan İkilemeler	253
2.2.4.4.1.2.2. Ek-fiil Almış Olan İkilemeler	255
2.2.4.4.1.2.3. Emir Çekiminde Olan İkilemeler	255
2.2.5. Farklı Oluşumlu İkilemeler	255
2.2.5.1. Bağlaçlı İkilemeler	256
2.2.5.2. Mi Eki ile Kuvvetlendirme Yapılan İkilemeler	257
2.2.5.3.Üçlemeler	258
2.3.İkilemeleri Oluşturan Kelimelerin Türleri	260
2.3.1.Adlardan Oluşan İkilemeler	260
2.3.2.Sıfatlardan Oluşan İkilemeler	263
2.3.2.1.+II / +IU Eki ile Oluşan İkilemeler	265
2.3.2.2.“ +CI /+CU”Eki ile Oluşan İkilemeler	267

2.3.2.3.-An Eki ile Oluşan İkilimler	267
2.3.3.Eylemlerden Oluşan İkilimler	267
2.3.4.Zamirlerden Oluşan İkilimler	269
2.3.5.Zarflardan Oluşan İkilimler	270
2.3.6.Edatlardan Oluşan İkilimler	276
2.3.7.Ünlemlerden Oluşan İkilimler	277
2.4.Alınma Kelimelerden Oluşan İkilimler	277
2.4.1.Kökenleri Bakımından İkilimleri Oluşturan Kelimler	277
2.4.1.1.Her İkisi de Arapça Kelimelerden Oluşan İkilimler	278
2.4.1.2.Biri Türkçe Diğeri Arapça Kelimelerden Oluşan İkilimler	279
2.4.1.3.Biri Arapça Diğeri Türkçe Kelimelerden Oluşan İkilimler	280
2.4.1.4.Her İkisi de Farsça Kelimelerden Oluşan İkilimler	280
2.4.1.5.Biri Türkçe Diğeri Farsça Kelimelerden Oluşan İkilimler	281
2.4.1.6.Biri Arapça Diğeri Farsça Kelimelerden Oluşan İkilimler	281
2.4.1.7.Biri Farsça Diğeri Arapça Kelimelerden Oluşan İkilimler	282
2.4.1.8. Diğeri Dillerden Giren Kelimelerle Oluşturulan İkilimler	282
2.4.1.8.1.Biri Farsça Diğeri Yunanca Kelimelerden Oluşan İkilimler	282
2.4.1.8.2. Yunanca Kelimelerle Oluşan İkilimler	283
2.4.1.8.3.Fransızca Kelimelerle Oluşturulan İkilimler	283
2.4.1.8.4. İtalyanca Kelimelerden Oluşan İkilimler	283
2.4.1.8.5. Bulgarca Kelimelerden Oluşan İkilimler	284
SONUÇ	284
EKLER	288
KAYNAKLAR	348

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Ali'nin Biri

AL: Acı Lokma

KE: Kardeş Evi

KN: Kore Nire

KNG: Kalkın Nâzım'a Gidelim

EKLER LİSTESİ

- EK 1:** 5 Şubat 1923 yılında yaptığı yurt gezisinde Mustafa Kemal'in eşi Latife Hanım ile Akhisar'a gelmesi ek s.13
- EK 2:** Mustafa Kemal Atatürk'ün Akhisar'ı ziyarete geldiği yıllardaki İstasyon Caddesi
İstasyon Caddesi'nin günümüzdeki hali ek s.13
- EK 3:** 10 Ekim 1925 yılında Mustafa Kemal'in Akhisar'a gerçekleştirdiği ziyarette Türk Ocağı şeref defterine yazdığı hissiyatları ek s.13
- EK 4:** 1946 seçimleri Tellal İsmail ve Belediye Başkanı Ali Rıza Bey ek s.15
- EK 5:** Fahri Erdiñç ve ailesinin Rum evinin hemen yanında yer alan Arasta Camii'nin şimdiki hali
Fahri Erdiñç'in evinin yakınındaki Harlak Çeşmesinin son hali
Fahri Erdiñç'in evinin olduğu sokak ek s.16
- EK 6:** Üvey analığın sözleri üzerine Erdiñç'in babası ile konuşması ek s.25
- EK 7:** Fahri Erdiñç'in ilkokul eğitimini aldığı Misaki Milli İlkokulu'nun son hali ek s.34
- EK 8:** "Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi" makalesinden o dönemdeki öğretmenlik mesleği üzerine alıntı ek s.35
- EK 9:** Devrek no:1 hakkında eleştiri ek s.53
- EK 10:** Fahri Erdiñç'in Şen Çocuk isimli dergide yayınlanana Simitçi öyküsü ek s.59
- EK 11:** Fahri Erdiñç'in Büyük Doğu Dergisi'nde çıkan Dikişçi öyküsü ek s.60

EK 12: Şen Olasın Halep Şehri eserine yöneltilen eleştiri yazısı	ek s.60
EK 13: Mehmet Ergün'ün kaleminden Fahri Erdiñç'in hikâyeciliğe başladığı dönem hakkında	ek s.61
EK 14: Nihat Taydaş'ın kaleme aldığı Unutulmuş Yazar: Fahri Erdiñç yazısı	ek s.64
EK 15: Varlık Dergisi tarafından düzenlenen müsabakada Fahri Erdiñç ikinci olur	ek s.65
EK 16: Erdiñç'in Bulgaristan'a gittiği dönemde Bulgaristan'ın siyasi durumu	ek s.67
EK 17: Acı Lokma'nın yazılış sebebi	ek s.70
EK 18: Üç arkadaşın dini duyguların yansıtılmaması üzerine diyalogları	ek s.73
EK 19: <i>"TÜRK-BULGAR SINIRINDA ESRARLI BİR HADİSE"</i>	ek s.78
EK 20: <i>"HUDUTTA KAYBOLAN ÜÇ GENÇ BULGARİSTAN' KAÇMIŞ"</i>	ek s.79
EK 21: <i>"ÜÇ BEDBAHT GENÇ"</i>	ek s.79
EK 22: <i>"BULGARİSTAN'A KAÇAN ÜÇ GENÇ HADİSESİ"</i>	ek s.80
EK 23: Fahri Erdiñç ve Nazım Hikmet'in fotoğrafı	ek s.88
EK 24: Göç piyesinin yazım aşamaları	ek s.91
EK 25: Fahri Erdiñç ile Tuğrul Deliorman arasında geçen tartışma	ek s.94
EK 26: Fahri Erdiñç'in Hristo'yu evlat edinmesi	ek s.94
EK 27: Bulgar Türkçesi üzerine	ek s.95
EK 28: Fahri Erdiñç ile Rıza Mollof'un fotoğrafı	ek s.96
EK 29: Fahri Erdiñç'in Nazım Hikmet'ten kitabına önsöz istemesi	ek s.103
EK 30: Fahri Erdiñç ile Nazım Hikmet arasında geçen tartışma	ek s.104
EK 31: Nazım Hikmet'ten istediği kitap özetleri üzerine	ek s.105
EK 32: Kemal Özer'in 1 Temmuz 1977 tarihli mektubu	ek s.106
EK 33: SSCB Yazarlar Birliği Yabancı Komisyonu'na verilen dilekçe	ek s.107

- EK 34:** Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim adlı esere Fahri Erdiñç'in yazdığı eleştiri yazısı ek s.108
- EK 35:** Fahri Erdiñç'in yaptığı yorumu Saydam'ın değerlendirmesi ek s.109
- EK 36:** Yazar'ın Ekber Babayev'e Nazım Hikmet'in vefat sebebini sorması ek s.111
- EK 37:** Kemal Özer'in Kore Nire adlı eser için kaleme aldığı sunuş yazısı ek s.120
- EK 38:** Fahri Erdiñç ve kadim dostu Kostadin Kotsev'in fotoğrafı ek s.121
- EK 39:** Fahri Erdiñç'in Bulgaristan- Türkiye sınırındaki fotoğrafı ek s.121
- EK 40:** Kemal Özer'in gurbetteki Fahri Erdiñç hakkındaki yazısı ek s.125
- EK 41:** Kemal Özer'in Fahri Erdiñç ile yaptığı söyleşi ek s.126
- EK 42:** Fahri Erdiñç, Sennur Sezer ve eşi Adnan Özyalçiner'in fotoğrafı ek s.128
- EK 43:** Fahri Erdiñç Bulgaristan-Türkiye sınırındaki Svilengrad'da ek s.130
- EK 44:** Fahri Erdiñç'in Tuğrul Deliorman'ın cenazesinde yaptığı konuşma ek s.130
- EK 45:** "Yazarın Sözü" yazısı ile Fahri Erdiñç'in hikâyeleri hakkında bilgi vermesi ek s.156
- EK 46:** Fahri Erdiñç'in Foto-Haber ile öyküler yazması hakkında ek s.157
- EK 47:** İbrahim Tatarlı'nın Fahri Erdiñç'in hikâyeciliği hakkındaki görüşleri ek s.159
- EK 48:** Nazım Hikmet'in, Fahri Erdiñç'in eseri olan Memleketimi Anlatıyorum'a yazdığı önsöz ek s.160
- EK 49:** Burjuvazi hakkında ek s.161
- EK 50:** Kore Nire hesap sorma amacı taşıyan Önsöz ek s.168

0.GİRİŞ

0.1.Konu, Amaç, Kapsam

Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün ilk kısmında Fahri Erdiñç'in hayatı ve eserleri ele alınarak tanıtılmıştır. İkinci kısımda ise Fahri Erdiñç'in dört romanı ve bir anı kitabında (*Acı Lokma, Kardeş Evi, Kore Nire, Ali'nin Biri, Kalkın Nazım'a Gidelim*) geçen ikilemeler tespit edilip sınıflandırılarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı, 1949 yılında ülkesinden ayrılmak zorunda kalan, bu nedenle eserlerine ulaşılmakta güçlük çekilen yazarı, Türk Dili ve Edebiyatı alanına kazandırmaktır. Ayrıca Fahri Erdiñç'in romanlarında geçen ikilemelerin, onun üslûbundaki etkisini göstermektedir. Çalışmanın inceleme bölümünde Fahri Erdiñç'in romanlarındaki ikilemeler ele alınmıştır. Bu ikilemeler sayfa sayıları tek tek belirtilerek, her bir gruptan yedi örnek cümle gösterilip, diğer ikileme örnekleri abecesel sırayla verilmiştir. İncelemede *Yansıma Kelimelerden Oluşan İkilemeler, Pekıştirmelerden Oluşan İkilemeler* ve *Farklı Oluşumlu İkilemeler* tekrar etme gereği duyulmadığı için ayrı birer bölümde incelenmiştir.

0.2.Yöntem

“Fahri Erdiñç ve Romanlarında İkilemeler ” adlı tez konusu belirlendikten sonra tez iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümde Fahri Erdiñç'in hayatı ve eserleri konu edinilmiştir.

Beş çeviri toplamda yirmi beş esere imza atan Fahri Erdiñç'in sadece dokuz eserinin ülkemizde basımı gerçekleştirilebilmiştir. Bizim tez konusu olarak Fahri Erdiñç'i seçme sebebimiz, vatanından ayrılmasına rağmen, topraklarından kopmayarak, ülkesinde dönen ağalık feodalitesine karşı çıkıp yurdu insanını koruyan eserler kaleme alması ve Bulgaristan edebiyat tarihinde küçümsenemeyecek bir yerde bulunmasına inanmamızdır. Temennimiz Bulgaristan edebiyatına verdiği başarılı roman ve hikâye örnekleriyle katkı sağlayan Fahri Erdiñç gibi bir sanatçının tüm eserlerinin edebiyat dünyasında hak ettiği değeri kazanmasıdır. Tezde, Fahri Erdiñç'in hayatını incelerken öncelikle doğup büyüdüğü, düşünce yapısının şekillendiği Akhisar tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından yazarın hayatı ve

Türkiye’de yazdığı eserlere değinilmiştir. Sonrasında ise Bulgaristan’a iltica ettiği dönemdeki hayatı ve yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Yazarın bütün eserleri tanıtılarak, bu eserlere yazılan önsözlerin bulunduğu sayfalar *Ekler* başlığı altında verilmiştir. Ayrıca *Ekler* bölümünde Fahri Erdiñç’in çocukluğunu geçirdiği Akhisar sokakları, Bulgaristan’da yaşadığı dönemde yakın dostlarıyla çekilmiş fotoğraf karelerine de yer verilmiştir. Tezin oluşturulmasında ilk zorlandığımız konu, Fahri Erdiñç hakkında bilgi bulmak olmuştur. Yazarın hayatıyla ilgili otobiyografim dediği *Acı Lokma* ve *Kardeş Evi* kitaplarından yararlanılarak, 1935-1949 tarihleri arası eserlerini yayınladığı dergi ve gazeteler taranmıştır. Yazarın çocukluğunun geçtiği Akhisar’ın tarihi hakkında bilgi edinebilmek için Akhisar Belediyesi Halkla İlişkiler bölümüne, Akhisar Kütüphanesine giderek belge ve dokümanlar elde edilmiştir. Ayrıca Akhisar’da yaşayan, Fahri Erdiñç’le ilgili bir yazı kaleme almış olan Ali Özenç Çağlar’la ve *Acı Lokma* kitabını okuduktan sonra eserde adı geçen yerleri gezip, Fahri Erdiñç’in çocukluğunda koşup oynadığı sokakları, su içtiği çeşme başını ve çalıştığı tenekeci dükkânının resimlerini çeken Adnan Selvi ile röportaj yapılarak edinilen resimler, *Ekler* kısmında sunulmuştur. Fahri Erdiñç’in yakın arkadaşlarından, hala İstanbul’da ikamet eden Adnan Özyalçiner’le de röportaj yapılmıştır. Bütün samimiyetiyle Fahri Erdiñç’in gerek hayatı gerekse eserleri hakkında bilmek istediğimiz ne varsa anlatmaktan çekinmemiş, yazarın Bulgaristan’da bulunduğu dönemde yazdığı, Türkiye’de basılmamış kitaplarını hediye etmiştir. Yapılan çalışmada, Fahri Erdiñç’in hayatı; *Fahri Erdiñç’in Türkiye’deki Hayatı* ve *Fahri Erdiñç’in İkinci Memleketi: Bulgaristan* olmak üzere iki bölüm halinde sunulmuştur.

İkinci kısım olarak nitelendireceğimiz bölümde ise Fahri Erdiñç’in romanları ve anı kitabında geçen ikilemeler üzerinde çalışılmıştır. Öncelikle ikilemelerle ilgili yapılmış olan araştırmalar incelenmiştir. Romanlarda geçen ikilemeler Excel dosyasında fişlenip konuyla ilgili yapılan çalışmalar da göz önünde tutularak elde edilen ikilemeler anlam, yapı, alınma ve sözcük türü bakımından sınıflandırılmıştır. Giriş bölümünde, ikileme için kullanılan terimler üzerinde durularak hangisinin tercih edildiği belirtilmiştir. Ayrıca diğer araştırmacıların konuyla ilgili tanımlarına ve çalışmalarının içeriklerine de yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde ikilemeler, kelimelerin alınma olup olmamasına bakılmadan sadece anlam bakımından ele alınıp Türkçe Sözlükteki anlamlarına bakılarak sınıflandırılmıştır. İkilemeler, eş, aynı, yakın, zıt, biri olumlu diğeri olumsuz kelimelerden oluşan,

yansıma kelimelerle yapılan, birinci kelimesi anlamlı ikinci kelimesi anlamsız, ikinci kelimesi anlamlı birinci kelimesi anlamsız, pekiştirmelerden oluşan ikilemeler olmak üzere dokuz bölümde ele alınmıştır. En çok örneğe sahip olan, aynı sözcüğün tekrarıyla kurulu ikilemeleri, cümledeki anlamına göre yedi alt başlığa ayırdık. *Yansıma Kelimelerden Yapılan İkilemeler* ana başlığı altında ele aldığımız ikilemeleri, yedi gruba ayırarak inceledik. *Pekiştirmelerden Oluşan İkilemeleri*, kelime başına ses eklenerek ve kelime başına hece eklenerek oluşan ikilemeler olmak üzere iki alt başlıkta değerlendirdik. Çalışmanın anlam bölümünde Vecihe Hatiboğlu'nun "İkilemeler", Hamza Zülfiyar'ın "Türkçede Ses Yansımaları İkilemeler", Necmi Akyağın'ın "Türkçe İkilemeler Sözlüğü" adlı kitaplarından, Saadet Çağatay'ın "Uygurcada Hendiyoinler" ve Mehmet Ali Ağakay'ın "Türkçede Kelime Koşmaları" adlı makalelerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ikilemeler yapı bakımından ele alınmıştır. Bu bölümde ikilemeler, basit kelimelerden oluşan, türemiş kelimelerden oluşan, işletme eki almış ve farklı oluşumlu ikilemeler olmak üzere dört ana başlıkta değerlendirilmiştir. Eski Türkçede kelime köküne gelen son ekin kullanımdan düşmesiyle meydana gelen kelimelerin oluşturduğu ikilemeler, basit kelimelerden oluşan ikilemeler kısmında ele alınmıştır. *Türemiş Kelimelerden Oluşan İkilemeler* bölümünde, her iki kelimesi de yapım eki almış olan, sadece bir kelimesi yapım eki almış olan ve isim yapan yapım ekleri olmak üzere üç grupta incelenmiştir. İsim yapan yapım ekleri, isimden isim ve fiilden isim yapım ekleri olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmiştir. *İsim Çekim Eki Almış Olan İkilemeleri*; farklı hal eki almış, belirtme durum eki almış, yönelme durumu eki almış, bulunma durumu eki almış, çıkma durumu eki almış, çokluk eki almış ve iyelik eklerini almış ikilemeler olmak üzere yedi grupta incelenmiştir. *Farklı Hal Eki Almış İkilemelerde çoğunluk, doğrudan doğruya* örneğinde olduğu gibi hem çıkma hem yönelme hali eki almış ikilemelerden meydana gelmiştir. *Yönelme Durumu Eki Almış İkilemeleri*; her iki ada da yönelme hali eki gelenler ve ikinci ada yönelme hali eki gelenler olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Ayrıca yönelme hali eki alan ikilemelerden oluşan bir kelime, hem iyelik eki hem de yönelme hali eklerinden birini aldıysa bu tür yapıları yönelme hali eki alan ikilemeler bölümünde bir alt başlıkta değerlendirilmiştir. Örneğin, *soyuna sopuna* ikilemesinde her iki sözcük de hem iyelik hem yönelme eklerini bir arada almıştır. Aynı şekilde iyelik eklerini almış ikilemeler, hem iyelik hem belirtme eklerinden birini aldıysa bu yapı iyelik eki almış ikilemeler bölümünde bir alt başlıkta ele alınmıştır. *Fiil İşletme*

Eki Almış Olan İkilemeler; isim-fiil eki almış, sıfat-fiil eki almış, zarf-fiil eki almış ve çekimli fiil şeklinde olan ikilemeler olmak üzere dört ana başlıkta toplanarak örneklerle desteklenmiştir. Bu bölümde hangi eklerin yoğun olarak kullanıldığı tespit edilerek, eklerle ilgili ayrıntılar üzerinde durulmuştur. *Farklı Oluşumlu İkilemeler*; bağlaçlı ikilemeler, mi eki ile kuvvetlendirme yapılan ikilemeler ve üçlemeler olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu kısmında Zeynep Korkmaz'ın "Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi", Tahsin Banguoğlu'nun "Türkçenin Grameri", Sezai Güneş'in "Türk Dil Bilgisi", Mustafa Özkan'ın "Söz Dizimi", Vecihe Hatiboğlu'nun "İkilemeler", Muharrem Ergin'in "Türk Dil Bilgisi", adlı kitaplarından faydalanılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ikilemeler sözcük türü bakımından ele alınmıştır. Bu bölümde; adlardan, sıfatlardan, eylemlerden, zamirlerden, zarflardan, edatlardan ve ünlemlerden oluşan ikilemeler olmak üzere yedi başlık altında incelenmiştir. Ancak adlardan oluşan ikilemelerdeki bazı kelimeler, tek bir tür içinde değerlendirilmeyip birkaç tür içinde yer almaktadır. Türkçe Sözlükte bazı kelimeler, hem zarf hem ad veya sıfat olarak ele alınmıştır. Bu durumda cümledeki işlevinden yola çıkarak tür adını belirlemeye çalıştık. Mesela *acı* sözcüğü hem ad hem sıfat hem de zarf olarak belirtilmiştir. Bu tür kelimeleri cümledeki görevine göre sınıflandırılmıştır. *Sıfatlardan Oluşan İkilemeleri*, +II / +IU eki ile oluşan , +CI /+CU eki ile oluşan ve -An eki ile oluşan ikilemeler olmak üzere üç alt başlık altında incelenmiştir. İkileme konusundaki bir diğer bölüm ise *Alınma Kelimelerden Oluşan İkilemelerdir*. Bu kısımda Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Yunanca, Bulgarca, Almanca ve İtalyancadan oluşan alınma kelimelere yer verilmiştir. Bu bölümde, Tuncer Gülensoy'un Köken Bilgisi Sözlüğü ve Türkçe Sözlükten yararlanılmıştır.

İkilemelerle ilgili pek çok görüş vardır. Bu çalışmada Vecihe Hatipoğlu, Zeynep Korkmaz, Muharrem Ergin ve Sezai Güneş'in görüşleri esas alınarak bu yöntem belirlenmiştir. İkilemler buna göre tasnif edilmiştir. Sonuç olarak çalışmamız yapılan ikileme sınıflandırmalarının kimisiyle ortak kimisiyle farklı yönlere sahiptir. Farklı bir açıdan bakmaya çalıştığımız ikilemelerin sonuç bölümünde çalışma ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

0.3.Sınırlılıklar

Tezin oluşturulmasında ilk zorlandığımız konu, Fahri Erdiñ'in eserlerine ulaşma hususunda olmuştur. 1949 yılında ülkesinden ayrılmak zorunda kaldığı için beşi çeviri, yirmi beş esere imza atan Fahri Erdiñ'in, sadece dokuz kitabı Türkiye'de basılmıştır. Çalışmamızda Fahri Erdiñ'in en yakın arkadaşlarından Adnan Özyalçın ile iletişime geçerek Fahri Erdiñ'in, kendisine hediye ettiği sadece Bulgaristan basımı bulunan *Akrepler*, *Asi*, *Memleketimi Anlatıyorum* ve *Canlı Barikat* adlı kitaplarına ulaşılabilmiştir. *Göç*, *İşte Böyle*, *Mustafa Suphi Destanı* ve *Kapitalist Türkiye Çocukları* adlı kitaplarının ise ülkemizde basımı bulunmamaktadır. Bulgaristan'a giderek Türkiye'de basımı bulunmayan kitaplarını araştırmak istesek de bazı kısıtlayıcı sebeplerden ötürü bu düşüncemizi gerçekleştiremedik. Ayrıca Bulgaristan'daki eşi Yordanka ve oğlu Oktay ile iletişime geçmek istedik ancak kendilerine ulaşmamızı sağlayacak hiçbir iletişim aracına rastlayamadık. Bu durum çalışmamızın; Fahri Erdiñ'in eserleri, hakkında yapılan çalışmalar ve yakın arkadaşlarının gözünden Fahri Erdiñ'i anlatmamıza neden olmakla beraber hakkında daha geniş bilgi edinmemizin önüne geçmiştir. Fahri Erdiñ'in hayatı hakkında kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması da çalışmayı kısıtlayan bir diğer unsurdur.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAHRİ ERDİNÇ

Bir toplumun her döneminde birçok yazar ortaya çıkar. Fakat gerçek anlamda kendini geliştirip yenilik getiren yazarlara çok az rastlanır. Fahri Erdinç de ülkesinden uzakta, yaşanan acı ve sefaletle tanık olmadığı halde gazete ve dergilerde karşılaştığı haber başlıkları ve fotoğraflardan etkilenerek yazıyla resimler çizmesi, malzemesi elinin altında olan Türkiyeli Yazarlardan farkını ortaya koymaktadır. Kaleminin şekillenmesinde Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet'in büyük rolü olan Fahri Erdinç, eserlerinde daima halkın, ezilen insanın, işçi ve emekçinin yanında olup ağalık sistemine karşı çıkmıştır. Edebî hayatına şiirle başlamış olsa da adını öyküleriyle duyuran Erdinç, 1947'den sonra Seçilmiş Hikâyeler, Şadırvan, Yeni Ufuklar gibi dergilerde yayımladığı toplumcu gerçekçi anlayışla yazdığı hikâyeleriyle tanınmıştır. 1949 yılında Bulgaristan'a iltica ettikten sonra dahi yurdundan vazgeçmemiş, tüm yazılarını memleketine duyduğu yoğun hasret duygusu içinde yazmıştır. Fahri Erdinç, Bulgaristan'da yaşadığı dönemde Türkiye'den getirilen gazete ve dergi kupürlerinde okuduğu haberlerden etkilenerek yazdığı foto hikâyelerle ülkesinde olup biten olayları yaşamadan yaşatmıştır. Fahri Erdinç, öyküleri ve romanları üzerine yıllarca olumlu olumsuz eleştiriler almasına rağmen düşüncesinden ve izlediği yoldan asla geri dönmemiştir. Bulgaristan'da geçirdiği göçmenlik yıllarında yaşadığı en zor anlarda bile kalemine tutunarak, gözünü ve gönlünü ülkesinden ayırmadan halkının dertlerine ve yaşadığı sorunlara, yazdığı eserlerinde çareler aramıştır. Fahri Erdinç, Türk Edebiyatında çok fazla ismini duyuramamış olsa da Bulgar Edebiyatı tarafından değer verilen çok yönlü bir sanatçıdır. Öykü, roman, şiir, oyun, anı, çeviri ve gazete yazıları yazmış olan Erdinç, yazarlığının yanı sıra tiyatro oyunculuğu ve radyo sunuculuğu gibi birçok sanatsal alana da imzasını atmıştır. 22 eseri bulunan Yazarın, Bulgaristan'da basılan *Akrepler*, *Asi*, *Memleketimi Anlatıyorum*, *Canlı Barikat*, *İşte Böyle*, *Göç* ve *Kapitalist Türkiye Çocukları* adlı kitapları hala Türk okuyucusuna ulaştırılamamıştır. Çalışmamızda, edebi değeri bilinmeyen, Türk okuyucuları tarafından unutulmaya yüz tutmuş,

Türkiye ve kardeş evim dediği Bulgaristan olmak üzere iki vatanı olmasına rağmen ölünceye kadar ikisine de yabancı yaşamış yazarımızın hayatı ve eserlerini gün yüzüne çıkarmaktır. Fahri Erdinç'in eserleri; Akrepler (1952), Asi (1955), Memleketimi Anlatıyorum (1960), Diriler Mezarlığı (1964), Canlı Barikat (1973), Türkiye Hikâyeleri (1976), Öyküler(2002). Romanları; Ali'nin Biri (1958), Acı Lokma (1959), Kore Nire (1969), Kardeş Evi (1979). Oyun; Göç (1951). Şiir; Şen Olasın Halep Şehri (1945), İşte Böyle (1956). Anı; Nazım Hikmet ve Bulgaristan (1977), Mustafa Suphi Destanı (1978).İnceleme; Kapitalist Türkiye Çocukları (1951). Çeviri; İngiliz Türk İlişkileri 1933- 1939 (L.T. Jivkova'dan, F. Muharrem ile, 1978), Haydut Otu (L. Levçev'den, K. Özer ile, 1982), Benimdir Bu Dünya(G. Cagarov'dan, K. Özer ile, 1982), Genç Bulgar Şiiri (Özdemir İnce ile, 1984), Kurşun Asker (L. Levçev'den, 1984).

1.1.Fahri Erdinç'in Hayatı

1.1.1.Çocukluk Yıllarındaki Akhisar'a Genel Bir Bakış

Akhisar, Ege Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Akhisar Ovası'na yerleşmiş, Manisa ilinin en gelişmiş ilçelerinden birisidir. Antik Çağ'da "Thyoteira" ismi ile anılan Akhisar, verimli topraklar üzerine kurulmuş olup konumu itibariyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de askerî ve ticari bakımdan büyük önem taşımaktadır. Akhisar, 5000 yıl önce de sahip olduğu tarımsal zenginlik ve stratejik konumu ile birçok kavim ve devletin dikkatini çeken bir yerleşke olmuştur. Lidyalılar, Persler gibi uluslara ve Seleukos Krallığı, Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu gibi devletlere ev sahipliği yapan Akhisar, Osmanlı hâkimiyetinde verimli toprakları ve önemli ulaşım yollarının değerlendirilmesi ile kısa süre içerisinde gelişmiş bir kent halini alarak bu dönemde pamuklu dokumaları ile ün yapmıştır. Tersane ihtiyacı olan yelken bezi, gömleklik dokuma, tente bezi; Yeniçeri elbiseleri için Çuha kumaşı ve astarlık kumaş da burada dokunmuştur. Akhisar'a yapılan yatırımlar ile kaza hem tarımsal hem de sanayi olarak kısa sürede kendisini geliştirmiştir. Artan nüfus ile beraber Osmanlı Devleti, Akhisar'da birçok yapı inşa etmiş; ancak bu yapılar 1922 yılında Yunan işgaline kadar ayakta durabilmiştir (Çoban, Kasım 2016, s. 16-32).

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile silah, cephane, ulaşım yolları, tüm haberleşme araçları, liman ve tersaneler Osmanlının elinden çıkarak İtilaf Devletlerinin himayesine girmiştir. Çıkar savaşlarının kapalı kapılar arkasında devam ettiği bu dönemde bir takım gizli antlaşmalara imza atan İngiltere, bu antlaşmaları resmiyete dökmek amacıyla Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne düzenlediği işgali meşru kılarak 6 Mayıs 1919 yılında Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine izin vermiştir. 1. Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında stratejik konumu dolayısıyla ve özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile beraber Rumlar, Balkan Harbinden sonra ise muhacirler olmak üzere, göç alan Akhisar'ın çeşitli azınlıklara yerleşim yeri olduğu görülmektedir. 1919 yılında Celal Bayar, Akhisar'da 6118 Rum ve 812 Ermeni'nin yaşadığını bildirirken, Sabahattin Selek ise 32.280 Türk, 5.877 Rum, 515 Ermeni, 485 Musevi'nin yaşadığını belirtmektedir (Bayar, 1968, s. 198; Selek, 1982, s. 180).

Akhisar'ın kozmopolit yapısı Fahri Erdinç'in eserlerinde de zaman zaman geçmektedir. Erdinç, *Acı Lokma* kitabında bu göçmen kardeşlerinden şöyle bahseder:

“Arnavudumuz da var, Pomağımız da. Biraz yerli Rum (neden pek az sonra söyleyeceğim), biraz da Yahudi. Bu yerlilerle göçmenlerden arda kalanı da memur gibi, asker gibi eğreti takımı. 50-60 yıl, bütün bu insanları yoğurmuş durmuş. Yılların kendisi değil elbet yoğuran, büyük küçük olayları, acı tatlı yaşantıları, yaşama çabaları.” (Erdinç, 2006, s. 47-48).

Kurtuluş Savaşı döneminde dışarıdan aldığı göç ile Akhisar Belediyesi 'nde çalışanların çoğunun göçmenlerden oluştuğu görülmektedir. Belediye meclis üyeleri ise o dönemin doktorluk, baytarlık, eczacılık gibi önemli meslek gruplarında bulunanlardan oluşmaktadır. Akhisar'da halkın kozmopolit yapısının oluşturduğu dezavantaj en çok işgal yıllarında kendini gösterir. Yunanlıların işgal için geldikleri Akhisar'da yaşayan Rumlardan bazıları Yunanlılara destek vererek işgalin kolaylaşmasını sağlar. Ancak bu zorlu dönemlerde Yunanlılara yardımcı olan yalnızca Rumlar değildir. Kendi çıkarını vatandan önce gören kimi Türk aileleri de Yunanlılara yardım eder. Öyle ki Yunanlılar gelmeden Yunan bayrakları diktirmeyi kurtuluş olarak görürler. Bekir Sami Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin ise Akhisar'ın durumunu şöyle anlatır:

“Yunan bayrağı, Yunan zulmüne karşı tek kurtuluş çaresidir, kanısı yaygındı. Bu kanıyı Rumlar ve yerli kiliselerin papazları genelleştirmiş ve başarı sağlamışlardır. Bir yandan İzmir katliamı anlatılarak maneviyat sıfıra indirilirken, öte yandan tehlikeyi önlemek için Yunan bayrağı çekme öğütleniyordu.” (Selçuk, 2002, s. 55-56).

Fahri Erdiñ, Acı Lokma eserinde Yunanlılara destek veren Türk ailelerinden olan Hacı Şerifoğlu ailesinden söz eder. Zeytincilik ile uğraşan Hacı Şerifoğlu ailesinin belediyedeki bütün yönetim kurullarında demirbaş üyeleri mevcuttur. Her şeyden önce çıkarlarını gözeten Hacı Şerifoğlu, Yunanlılar İzmir’i işgal ettiğinde onlara yaranmak için kendilerini, bozguncu gördükleri kuvvayecilerden kurtarmalarını istemesinin yanı sıra köye geldiklerinde hangi ambarı soyacaklarını, hangi Yahudi sarrafı sıkıştıracaklarını, hangi güzelin kapısına dayanacaklarını da göstermiştir. Fahri Erdiñ’in ve kız kardeşi Emine’nin de içerisinde kaldığı büyük yangında yine bu ailenin parmağı vardır. Hacı Şerifoğlu ailesi, belediyeden aldıkları on beş teneke gazı düşmana verip yakmaları için ilk önce Muhacir mahallesinden başlayın diyerek yön gösterenlerdendir. Fahri Erdiñ, millî mücadelenin ve Ege Bölgesi’ndeki Yunan işgalinin bütün vahametiyle hissedildiğı bir ortamda dünyaya gelmiştir.

İki kez işgal altında kalan Akhisar halkı, canla başla mücadele etmiş ve Büyük Taarruzdan sonra 6 Eylül 1922 yılında Yunan işgalinden kurtulmuştur. 30 Ağustos’ta Türk ordusunun büyük zaferi ile yenilgiye uğrayan Yunanlılar, geri çekilirken işgal yerlerini yakıp yıkmışlardı. Fakat Akhisar’da, Yunanlıların geri çekilmesi Ege Bölgesindekinden daha farklı olmuştur. Büyük Taarruzun sonuçları ve Akhisar halkının direnci ile karşılaşan işgal kuvvetleri komutanı Panayapulos, yenilginin yaklaştığını hissedince 4 Eylül günü Akhisar’daki Rum ve Türkleri belediye önünde toplayarak şunları söylemiştir: “Biri resmî, öteki insani iki vazifem var. Komutanlıktan gelen emir resmî vazifemi gösteriyor. Akhisar’ı yakmak, Türkleri öldürmek ve Rumları alıp kaçmak.” (İzdem, 1944, s. 112). Ancak Akhisar’da yaşayan Rumlardan bazılarının evlerini terk etmek istememesi üzerine Panayapulos burada kalacak Rumların hayatına karşılık Akhisar’ı yakmaktan vazgeçeceğini söylemiştir (İzdem, 1944, s. 112). Akhisar halkı ile sağlanan anlaşma ile Yunanlılar Akhisar’ın önde gelen iş adamlarından bir kaçını esir alarak ilçeyi terk etmişlerdir. Rumlar için can ve mal güvenliği hususunda söz alan Komutan

Panayapulos, Akhisar'ı yakmadan buradan ayrılmasına rağmen bu emre uymayan bazı askerler, önlerine çıkan evleri, ormanlık alanları ateşe vererek kaçımlardır.

Akhisar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Saruhan vilayetine bağlı bir kazadır. 24 Ekim 1926 tarihinde Saruhan vilayetinin adı Manisa olarak değiştirilince salnamelerde Manisa vilayetine bağlı tabiri yer almaya başlamıştır (Bilgi, 1996, s. 152). Cumhuriyet döneminde 1930 yılına kadar belediyeçilik anlayışı, 1877 Vilayet Belediye Kanunu üzerinde yapılan ufak değişiklikler ile yürütülmüştür. Ancak bu zamana kadar işgal ve savaş yaralarını sarmaya çalışan belediye, 1930 yılı sonrasında imar işleri, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfus sayımı, pazar ve alış veriş kontrolü, hijyenik tedbirler almak, mezbaha, okul açmak, itfaiye görevi gibi birçok işlerde ilerleme sağlamıştır. Akhisar'da yapılan çalışmaların sonucunda her geçen gün değişen ve gelişen kent, eğitim alanında da ilerleme göstermiştir. Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı, her düzeydeki okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif nesiller yetiştirmektir (Akyüz, 1999, s. 284,286). 1931-1932 yıllarında Akhisar'da iki tane ilkokul vardır. Bu dönemde ortaokul mahiyetinde bir okul ise bulunmamaktadır. Bu durum, çocukları ilkokuldan mezun olan ailelerin, ya eğitim masraflarını karşılayıp Akhisar dışına yakın illere yollamasını ya da bir yerlere çırak vererek oralarda meslek edinmesini gerektiriyordu. Burada doğan Fahri Erdinç, ağabeyi Ferit ve kardeşi Emine de Akhisar'ın bu olumsuz şartlarından etkilenerak il dışında okumak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı Devleti zamanının kalıntısı olan Türk Ocakları, Kurtuluş yılları sonrasında da halkı eğitmek için birçok faaliyette bulunmuştur. 25 Mart 1912 tarihinde kurulan Türk Ocaklarına, askerî, tıbbiye öğrencileri ve dönemin ulusçu aydınları önderlik etmiştir (Sarımay, 1994, s. 121-127). İttihat ve Terakki'nin desteği ile İstanbul ve diğer iller olmak üzere 1924 yılında kurulan, 28 Türk Ocağı, zamanla sayısını 71'e çıkarak ülkenin birçok yerinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları sosyal, kültürel ve eğitim alanında etkinliklerde bulunmuştur. Bu dönemde kitap ve dergi yayınları, konferanslar, kurslar, gece dersleri, müsamere, kütüphane, spor, müzik ve tiyatro çalışmaları önemli yer tutmuştur (Sarımay, 1994, s. 324-325).

Türk Ocakları'nın faaliyet gösteren şubelerinden biri de Akhisar'da yer almaktadır. 1923 yılında oluşturulan yeniden yapılanma ile beraber daha da

aktifleşen Türk Ocağı, senede bir kez kongrelerini yaparak yeni heyetlerini seçmektedir. Bu şubelerde sıklıkla düzenlenen konferanslarda tarih, edebiyat, kültür, iktisat, eğitim, gençlik, sağlık, medeniyet, demokrasi ve inkılâplar olmak üzere birçok konuya değinilmiştir. Türk Ocakları içerisinde bulunduğu dönemde halkı bilinçlendirmek, eğitmek ve aynı zamanda eğlendirmek amacıyla kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Konferansların yanı sıra çeşitli branşlarda gece dersleri, yabancı dil eğitimi ve meslek edinme kursları açılmıştır. Akhisar'da esnaf çıraklarının yoğun ilgi gösterdiği meslek edindirme kursları diğer Türk Ocaklarına göre, daha fazla sayıdadır. Bu dönemde, müzik ve tiyatro grupları sayesinde birçok temsil ve müsamerelerin olduğunu, spor etkinliklerinin, 1925 ve 1926 yıllarında at koşularının düzenlendiğini görmekteyiz. Mustafa Kemal Atatürk'ün ziyaretleri esnasında Türk Ocağı şeref defterine günün anlam ve önemini ayrıca kendi düşüncelerini yazdığını, yazarımız *Acı Lokma* adlı eserinde okuyucuya aktarmaktadır.

Birçok alanda halkı bilinçlendirmek, eğitmek ve günün şartlarına uygun imkânlardan yararlanmasını sağlamaya çalışan Akhisar Türk Ocağı, 1931 yılında çeşitli nedenlerden dolayı tüm menkul ve gayrimenkulleri Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilerek kapatılmıştır.

Halkın sosyal ve kültürel alanda eğitilmesi, Batı ile aynı seviyeye gelmesi ve bilim, teknoloji, dil, spor gibi alanlarda daha da ilerlemesi adına, bu görevi 1932 yılının Şubat ayında kurulan Halk Evleri üstlenmiştir. Halk evleri, Türkçenin yanı sıra, Batı dillerinden de eğitim vererek, halkın bu alanda da gelişmesine yardımcı olmuştur. Açmış oldukları kurslar sayesinde, okuma yazma oranında ciddi artış sağlamışlardır. Türk Ocaklarında olduğu gibi Halk Evlerinde de kütüphaneye oldukça fazla önem verilmesi, araştırma ve okuma alışkanlığının gelişmesi adına önemli bir rol üstlenmiştir. Halk Evleri, kadına ayrı bir değer vererek derslere katılıp özellikle devamsızlık yapmayan kursiyerlere, aile hayatlarına maddi olarak destek vermek adına, ücret dahi ödemiştir. Dil, tarih, folklor alanında birçok araştırma yapılmasının yanı sıra, buralarda halkın kültür seviyesini arttırmaya yönelik olarak eğlenceler de düzenlenmiştir. Ayrıca burada her ay çıkarılan Halk Evi dergisi, Fahri Erdinç'in ilk yazı denemelerinin yer aldığı kaynaklar olmuştur.

Türkiye'nin dörtte üçünün köylerde yaşadığı bu dönemde halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi adına Halk Evleri oldukça fazla önem taşıyordu. Halkın bir kısmı, buradaki kurslara katılıp düşünce yapısından etkilenerek görüşlerini benimserken,

gitmeyi reddeden bağnaz kesim bu aydın görüşlerin karşısında duruyordu. Fahri Erdiñ de tam bu fikir ayrılıklarının yoğun olduğu dönemde sık sık Halk Evi'ne giderdi. Satranç oynayanları seyrettiği bir gün yanına oyun kolu başkanı Davulcu Besim gelir. Davulcu Besim, kasabanın kurtuluşu amacıyla yazmış olduğu oyununda Fahri Erdiñ ve kız kardeşi Emine'nin rol alması için teklifte bulunur. Bu dönemde Halk Evleri her ne kadar ön plana çıkarmaya çalışsa da toplumda kadının, geri planda kalması gerektiği görüşü oldukça yaygındır. Bu sebeple kızların tiyatrodaki oynaması hoş karşılanmayan bir durumdur. Erdiñ, başkan Davulcu Besim'in kendisine ve kız kardeşine sunduğu bu teklif sonrasında kararsız kalarak babasına anlatır. Babası ise konuyu Emine'ye sormasını şayet kardeşinin tiyatrodaki rol almayı kabul ederse kendisi için sıkıntı oluşturmayacağını getirir. Fahri Erdiñ, Emine'ye tiyatrodaki görev alıp almak istemediğini sorar ve aldığı olumlu yanıt sonrasında hemen provalara başlanır. Oyun günü sinema salonu tıklım tıklım dolar. Erdiñ ve Emine tiyatro gösterimi esnasında çok heyecanlansalar da rollerinin hakkını vererek oyunu başarılı bir şekilde sunarlar. Oyunun bitimi ile beraber sinema salonunda alkış tufanı kopar; ancak bu alkış tufanı ve yapılan övgülerin yerini ilerleyen günlerde dedikodu rzgrına bırakır. Köylü, Emine ve babasına demediğini bırakmaz. Erdiñ o günleri okuluna dönmeden önce gittiği ağabeyinin mezarının başında şu sözleri ile aktarır:

“Ne derlerse desinler başarımız büyüktü ağabey. Büyük bir de armağan kazandık. Yakamıza nişan değil, bir gece kapımıza bir çift koçboynuzu taktılar. AĞlayasım geldi boynuzları grdĞim zaman.

Bağırdım:

'Helvacının işidir bu!'

Babam boynuzları elimden alarak:

'Helvacının değil oğlum.' Dedi. 'Bu bizim kasabanın işi. Memleketin işi. GericiliĖimizin işi. Dışımızda elektrik de yansa para etmez. İlle kafamızın içinde bir ışık yanmalı önce. Bu da öğretmenin işi. Bizim kuşak yakamadı bu ışığı. Sizin kuşak da yakamıyacak. Dilerim sizden sonrakiler yakabilsin.' (Erdiñ, 2006, s. 172).

Halil Efendi boynuzları çöpe fırlatır, Emine'yi de konuşarak sakinleştirir. Her ne kadar kızına moral verse de kendisini rahatlatacak kimse yoktur ve yapılanları hazmetmekte zorlanmaktadır. Fahri Erdiñ'in ağabeyine olan yakınmasında yer alan babasının sözleri, bizlere o günün Türkiye'sini tasvir etmektedir. Halk Evlerine

giderek düşünce yapısı değişen Fahri Erdinçlerin karşısında bir kadın tiyatrodan oynadı diye kapısına boynuz koymayı layık gören bütün gelişmelerden yoksun kalmış bir kesimin varlığı söz konusudur.

Köylünün aydınlanması için kurulmuş olan Halk Evleri, parti çekişmeleri ve halk ile aydın arasında yeterli bağı sağlayamadıkları kanaati ile 11 Ağustos 1951 yılında kapatılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 14 Ocak 1923 günü zafer sonrası ordunun durumunu görmek ve halkı ziyaret etmek için yurt gezisine çıkar. Bu gezi esnasında 5 Şubat 1923 tarihinde eşi Latife Hanım ile beraber trenle Akhisar'a gelir (EK 1). 5 Şubat akşamı Akhisar Türk Ocağı'nda Mustafa Kemal Paşa onuruna sivil ve askerî erkânın katıldığı bir yemek düzenlenir (EK 2). Akhisar, hem jeopolitik konumu hem de karışık nüfusu ile devlet büyüklerinin en çok ziyaret ettikleri ilçelerin başında gelmektedir. 10 Ekim 1925 yılında bu kenti Atatürk ikinci kez ziyaret eder. Bu ziyareti sırasında Türk Ocağı şeref defterine düşüncelerini anlatan bir yazı kaleme alır (EK 3).

Camide, ağaların evinde ne kadar halı, kilim varsa Ata'nın geçeceği yola serilir. Temizlikler yapılır, her taraf çiçeklerle donatılır. Tam anlamıyla bayram havası esen bu ortamda Halil Yaşar, Fahri Erdinç'i de yanına alarak Ata'ya oğlu Ferit'in sağlık sorunlarını anlatmak için Belediye'ye gider. Ancak tüm ısrarlarına rağmen polisler tarafından içeri kabul edilmez. Atatürk, kendisi için düzenlenen şölen masasında yerini almış olan Akhisar'ın önde gelen iş adamları ve önemli mesleklerdeki kişilere köyün ve köylünün durumunu sorar. O dönemde şapka inkılâbı yeni yapıldığından Akhisar halkı Ata'yı başlarında şapka ile karşılar. Bu durumdan oldukça memnun olan Atatürk, halkın yenilikleri nasıl karşıladıkları hakkında ev sahipleri ile konuşurken şapka inkılâbına ılımlı yaklaşmayan Saatçi Ali'yi öğrenir ve onu yanına çağırır. Mustafa Kemal Atatürk, yanına gelen Saatçi Ali'ye başındaki fes ile kendisinin Borsalino marka şapkasını değiştirmeyi teklif etse de Saatçi Ali bunu kabul etmez ve aralarında şu konuşma gerçekleşir:

“Şapkanızın da zatınız gibi başım üzre yeri var. Lakin kerem edin de bendeniz yine fesimi giyeyim. Paşam.”

“Neden?”

“Çünkü içinde zatınızinki gibi kafa, o kafanın içinde de zatınızdaki gibi akıl olmadıktan sonra, ha fes giymişin, ha şapka, hepsi bir Paşam.”

Gazi bir daha kesti kırmızıya. Saatçi ekledi:

“Eğer bendenizde de böyle kafa olsaydı, elbet Belediyecilerden evvel bunu kendim doğrardım da, bizim hatuna verirdim mutfakta tencere tutacağı yapsın diye. Gelgelelim benim eski kafa şapkayla da yenilenmez, Paşam. Amma söz gelişi zatınız şimdi bu fesi giyseniz de yeni kafanız eskimez. İşte bundan ötürü haddimiz olmayarak ve de bu işe ters başlandı gibime geldiğinden bendeniz de çekiliverdim eve. Zaten şurda kaç yıllık ömrümüz kaldı ki dedim... Gayrı ötesini zatınız bilirsiniz. Boynum kıldan incedir...”

Gazi artık bir şey demeden bir el etti.” Alın bunu götürün” gibilerinden. Saatçi kalktı, fese uzansın mı bıraksın mı, ikiledi.Paşa kendi eliyle verdi fesi. Kadehini bir daha yudumladıktan sonra da:

“İlişmeyin bu adama “ dedi ağalara. Yalnız sokakta gezip de kötü örnek olmasın.” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 121).

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın dediği yapılı ve Saatçi Ali'ye yaşamı boyunca şapka konusunda herhangi bir baskı uygulanmaz; ancak vefat ettiğinde, başına bir kez bile nasip olmayan şapka, o dönemdeki geleneğe göre cenazenin cinsiyetinin belirlenmesi için tabutunun üzerine konulmuştur.

Akhisar halkı tarımsal olarak geçimini tütüncülük, hububat, üzüm, pamuk, zeytin ve meyvecilikten karşılamaktadır. Bu ilçemizde tütüncülük özellikle Cumhuriyet dönemi ve sonrasında diğer ürünlere oranla daha fazla önem taşımaktadır.

Akhisar tütününü, dokusu ve kokusu ile diğer tütünlerden üstün gelmekte, özellikle kokusu nedeniyle Cumhuriyet döneminde şöhret kazanmış, buna bağlı olarak üretim miktarı, tütün ekilen alan ve tabii ki tütün yetiştiren çiftçi sayısı da artış göstermiştir. Akhisar'ın bağrından kopan yazarın da hayatında tütüncülüğün var olduğu bir dönem olmuştur. Fahri Erdoğan'ın babası Halil Efendi ailesiyle birlikte Akhisar'da kiralık, eski, dökük bir evde yaşamlarını sürdürürler. Halil Efendi'nin yalnızca öğretmenlik yaparak kazandığı para aileyi geçindirmeye yetmez. Köyde, öğretmenlikten arta kalan zamanlarında ek işlere giderek geçimlerini sağlamaya çalışır.

Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasında Akhisar tütününü yurt genelinde şöhret kazanır, Özellikle tütüncülük yapan ağalar bu dönemde oldukça iyi paralar elde ederler. Bunun üzerine birçok kişi tütüncülüğe yönelir. Maddi sıkıntılar ile mücadele eden Halil Efendi, bu dönemde Fahri'nin üvey analığı olan ikinci eşinin akıl vermesi

ile tütüncülük işine girer. Halil Efendi'nin tütüncülüğe başladığı zaman aslında daha küçük bedeni ile Fahri Erdiñ'in de tütünün eziyetini, çilesini öğrendiği dönemdir. Yedi yaşına giren Erdiñ bir gece yarısı kendisini eşeğin heybesinde bulur. Halil Efendi, üç çocuğunu da yanına alarak her gece saat 12'de eşeğin bir heybesine Fahri'yi diğer heybesine Emine'yi, üzerine ise Ferit'i bindirerek bir buçuk saat uzaklıkta yer alan Hasköy'ün altındaki tarlalarına gitmek için yola koyulur. Tütünün zorluğu ile küçük yaşta karşılaşan bu yetimler, ekmesi, kırması, çapası derken üç ay uyku nedir bilmeden tarlada çalışırlar. Erdiñ, hayatının en zor dönemlerinin hiç kuşkusuz bu uykusuz geçen günler olduğunu bir gün Salim Şengil'e şu sözleri ile anlatır: "Sokakta büyüdüm, toprak yedim... Çocukluğumun en tatlı uykularına, sıtma nöbetleriyle, tütün tarlalarının zifiri karıştı." (Şengil, Fahri Erdiñ'e Dair, 1948, s. 123).

Fahri Erdiñ'in çocukluk döneminde unutamadığı ve *Acı Lokma* kitabında paylaştığı anıların birçoğu, geçimlerini sağlamak için yaptıkları tütüncülüğün oluşur.

Çocukluğunda geçirdiği tütüncülük evresini Puantörlük yaptığı dönemde Mehmet Kemal'e *Acılı Kuşak* kitabında şöyle anlatır: "Okula başladığım yıl tütüncülüğe de başladık. Her başlama gibi zorladı bizi. Okul değil zorlayan tütüncülük." (Kemal, 1985, s. 127).

Kalitesi iyi olan ve çok alıcı bulan Akhisar tütünlerinde, 1928 yılında triptobasi haşeresinin sebep olduğu Akdamar hastalığı baş göstermiştir. 1929 yılında da devam eden bu hastalık tütünlerin kıymetini düşürdüğünden tütün satımı zorlaşmış ve ürününü satamayan çiftçiye borçlu duruma düşürmüştür (Zabıtname, 1928, s. 42). Halil Efendi'nin tütüncülük yaptığı zamanlar satışın oldukça zor olduğu, tütünde hastalığın kol gezdiği döneme denk gelmektedir. O dönemde Akhisar'da tütüncülük üç ailenin elinde bulunuyordu. Her ne kadar zaman zaman Ankara'da tütüncülük ile ilgili toplantılar düzenlense de bu üç aile toplantılara katılıp buradan edindikleri tütün fiyatlarını Çarşıbaşı kahvesinde buluşup tütüncülüğün çilesini çekenlere farklı yansıtarak yok pahasına tütünü alıyor, amele ve tütün fiyatlarını kendi isteklerine göre belirliyorlardı. Köylüden aldıkları tütünleri ise depolarda saklayıp, fiyatların yükseldiği dönemde devlete satıyorlardı. Emek hırsızlığını, yazarımız *Acı Lokma* kitabında okuyucularına, Belediye Başkanı Ali Rıza Bey'in ırğatlarını karın tokluğuna çalıştırmışından bahsederek, devletin temsilcisinin bile ağaların çıkarlarını gözettiğini söyler (EK 4). Halil Efendi yapmış olduğu imamlık,

yardımcı öğretmenlik, üzüm bandırma işleri ve üç çocuğu ile çalıştığı tütüncülük işi sonrasında kendilerine yetecek bir Rum evi alır (EK 5).

Köylünün elindeki tütünün ölü fiyatına satılmasına dur demek için 1927’de Akhisar Tütüncüler Kongresi düzenlenmiş ve Akhisar Tütüncüler Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi’nin kurulması sağlanmıştır. Böylelikle tütün alımı ve satımı hususunda yapılan hileler en aza indirgenmeye, tütünün değer fiyatından satılmasına, kooperatifin çiftçiye nakit yardımda bulunarak zor durumdan çıkarılmasına olanak sağlamıştır.

1.1.2.Aile Fertleri

1.1.2.1.Halil Efendi

Fahri Erdinç’in babası olan Halil Yaşar, aslen Ankara kökenli olup Çandırılıoğullarındandır (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 11). Halil Efendi, İzmir’in Urla ilçesinde Şükriye Hanım’ı görür görmez âşık olur ve onunla evlenmek için elinden gelen her şeyi yapar. Defalarca istetmesine rağmen ailesi rıza göstermeyince rağmen Şükriye Hanım’ı kaçıarak evlenir. Halil Efendi’nin Ferit, Emine ve Fahri adında üç çocuğu olur. Şükriye Hanım, Fahri’yi doğurduktan bir yıl sonra yakalandığı vereme yenik düşerek vefat eder. Çok sevdiği eşini kaybeden Halil Efendi, onu Urla’ya gömdükten sonra memleketi Akhisar’a döner ve çocuklarını komşuya emanet ederek yörük köyünde imamlık yapmaya giden baba, yaz geldiğinde bağlara üzüm bandırmaya, güzün ise zeytin başağına giderek evini geçindirmeye çalışır. Aslında Halil Efendi’nin mesleği öğretmenliktir. Balkan savaşı çıkınca medrese eğitimini yarıda bırakarak askere gitmek zorunda kalır. Savaşta bacağından vurulunca, Seferihisar’da birkaç yıl okul mubassırlığı yapar. Birinci Dünya Savaşı’nda askerlikten çürüğe çıkınca, Kurtuluş Savaşı’nda bedelli olarak cephe gerisinde görev alır. Okul mubassırlığı zamanından tanıdığı eski hocası İzmir Maarif Emini(Müdürü)’nin “Haydi Halil Efendi, sen git filan kasabada yardımcı öğretmen ol” demesi üzerine öğretmenlik hayatı başlar (Erdinç, Acı Lokma, 2013, s. 60). Kasabada öğretmenlik yaptığı dönemde Yunanlılar gelip okulu kapatınca Halil Efendi’ye de yol görünür. Bu dönemde iki yıl “ondalık” memurluğu yaparak harmanları dolaşır. Ancak harmanları dolaştığı esnada çeteler için erzak ve giyecek topladığı öğrenilince bu olaydan başını zor kurtarır ve bin tembihle müftünün izin verdiği yörüklerin yaşadığı Yeniceköy’de imamlık yapmaya başlar.

Halil Efendi, eşinin vefatından sonra üç çocuğundan ikisini komşuları Zahide Hanım'a bırakıp, 11 yaşındaki oğlu Ferit'i yanına alarak Yeniceköy'e gider. Bir sabah imsak vakti, ezan okumak için minareye çıktığında köyünden yükselen kara dumanları görür. Ferit'i yanına alarak köye koşan Halil Efendi, çocuklarını koca bir yangının içerisinde çaresiz bir halde bulur. Küçük bedenleri ile kocaman alevler arasında kalan yavrularını kurtaran baba, bir daha çocuklarını bırakıp hiçbir yere gitmez. Ancak geçim sıkıntısıyla birlikte üç çocuğun artık iyice ağır gelen sorumluluğunu üstlenmekte zorlanır. Sık sık sıtma olan Fahri'ye iyi geleceği söylenen *sulfatadan* almak için gittiği İzmir'den yanında getirdiği kadınla ikinci evliliğini gerçekleştirir. Bu eşinden Melahat isminde bir kızları olur. Halil Efendi'nin böylece baktığı nüfus sayısı altıya çıkar. Kırk iki lira maaşla yardımcı öğretmenlik yaparken arta kalan zamanlarda da günlük tarla işlerine giderek evini geçindirmeye çalışır. Ayrıca ara ara cami hocalığı yapmasına rağmen içki içmekten kendini alıkoyamadığı için her akşam evde kurduduğu rakı sofrası yüzünden evde kavga eksik olmaz. Çocukların rızkını yemek ile suçlayan karısı, komşularının bile kendi arkasından laf ettiğini şu sözler ile başına kakar:

"Komşulara söyle onu.' Gavur hoca ' diyorlar sende ötürü."

"Çocuklarımın lokmasından kesip de içmiyorum ben bu zikkımı ya!

Üzümler zamanı iki kazan cibre basıp da imbiği kurdum mu, çektiğim rakı bir yıl yetiyor bana."

"Komşulara anlat dedim ya... Camide bile cebinden rakı şişesi düşmüş onun, diyorlar."

"Desinler. İplemem. Gazi de içiyor bu zikkımı. Cephede bile içermiş."

Onu görsünler!" (Erdoğan, 2006, s. 71).

Halil Efendi, kendisini Mustafa Kemal ile kıyaslayarak içerisinde bulunduğu durumdan aklamaya çalışsa da davranışları sebebi ile komşularının ona bakış açısı her zaman olumsuzdur. Öyle ki Fahri yedi yaşına yeni girdiği dönemde, bütün tarlasına gidip gelmek niyetiyle aldığı eşek kısa zamanda bir sığa dünyaya getirir. Yavrusundan ayrı adım atmayan eşeğin sıpasını da bir müddet tarlaya götürür; ancak iyiden iyiye kendisine ayak bağı olunca eşeği zorla tarlaya sürüp sıpayı da yörük köylerinden birine verir. Yavrusunu bulmak için avluda dört dönerek gece boyu anıran eşek, Erdoğan'ın deyimini ile sabaha varmadan kahrından ağlaya ağlaya ölür. Köylünün gözünde itibarı iyice zedelenmiş olan Halil Efendi hakkında köy içinde hemen bir dedikodu dönmeye başlar. Fahri Erdoğan, Acı Lokma adlı eserinde bu durumu okuyucusuna aktarır:

“Gavur Hoca” diyorlardı. “Çekivermiş ayıtlığa da bağ testeresiyle ktır ktır kesmiş atmış hayvancağızın sıpasını!”

Babanın verdiği yanıtı kısa ve özdür:

“Ne yapalım, sizin gibi koç kurban edemedik tanrıya, ancak bir sığa kesebildik. İsterse kabul etsin!” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 87).

Halil Efendi, hayatının hiçbir döneminde burada da olduğu gibi komşularım ne der düşüncesi ile hareketlerine sınırlama getirmemekle beraber evlatları için de hiçbir kısıtlamada bulunmaz. Hatta Halk Evinde kasabanın kurtuluşu için yazılmış olan oyuna kendi isteği ile katılan kızını yermeye çalışan köylünün Emine’ye ve Halil Efendi’ye söylemediği söz kalmaz. Ancak bu durumda dahi kızını yermek için evlerinin önüne konulan boynuzu alıp çöpe atan Halil Efendi, her ne kadar yapıları sindiremese de kızı Emine’ye bu durumu yansımayarak moral vermeye çalışır.

Halil Efendi’nin büyük oğlu Ferit, öğretmen okulundayken vereme yakalanır. Zamanla durumu ağırlaşmaya başlayınca da köye, baba evine gönderilir. Halil Efendi’nin tüm ilgisi oğlunun üzerinde olsa da Ferit yirmi yaşındayken vefat eder. Acılı baba, oğlunun ölümü üzerine köylünün günlerce konuşacağını bilmesine rağmen, fotoğrafçı Bayram’ı çağırıp Ferit’in fotoğrafını çektirir. Köylünün: “Gavur hoca! Oğlanı da verem etti. Şimdi de resmini çektiriyor...” sözlerine kulak asmadan “ Gazi’ye yollayacağım bu resmi Gazi’ye ” diye bağırır (Erdoğan, 2006, s. 135).

Maddi imkânsızlıklar, hastane yatağının sınırlı sayıda olması ve yatak sırasının Ferit’ e gelememesi sonucunda vefat eden oğlunun acısı, Halil Efendi’yi perişan eder. Ferit’in ölümünün üzerinden iki gün geçtikten sonra evi dezenfekte etmek için gelen sağlıkçılar, oğluna ait ne varsa avluya çıkarmalarını ister. Ancak babanın evlat acısı ile yanan yüreği bu istekleri yerine getirmek için hazır değildir. İyice dolmuş olan Halil Efendi, isyan ederek bağırmaya başlar. Eve gelen komşuların bir türlü sakinleştiremediği babanın o anki halini ve konuşmaları Erdoğan, *Acı Lokma* ‘da şu sözleri ile aktarır:

“Etme hoca” dediler. Müslüman adamsın bu kadar çırpınmak Allah’a isyan olur.”

Babam gözü kararmıştı artık:

“Ona da isyan ediyorum, var mı daha bir diyeceğiniz?!”

“Yapma hoca. Cenabıhak yukarıda her halimizi görür...”

“Görmez. Bizi görmez. O da kör!”

Bu sözleri üzerine Halil Efendi köye iyice yaygara olur;

“*Gavur Hoca Allah’ a kör dedi*” diye (Erdoğan, 2006, s. 140).

Ancak Halil Efendi, köylünün bu sözlerine de kulak asmayarak acısı hafifleyinceye kadar zaman zaman Allah’a, devlete ve içinde bulunduğu kurulu düzene isyanını ulu orta dile getirir.

Halil Efendi, bir gün kendisine okuma yazma öğrenmek için gelen Fırıncı Halim’in işçisi Hamurkâr Süleyman’a, henüz öğretmen okulunun beşinci sınıfında okuyan Fahri’yi öğretmenlik yapması için görevlendirir. Aslında yıllarca öğretmenlik yapmasına rağmen oğlu Ferit ve Fahri’nin öğretmen olmasını hiçbir zaman istemez. O dönemde öğretmene değer verilmediğinin farkında olan ve bu durumu her fırsatta oğullarına anlatan Halil Efendi’yi dinlemek istemeyen Erdoğan, okuma yazmayı söktükten sonra Hamurkâr Süleyman’ın kendilerine yaptıklarını görünce babasının ne kadar haklı olduğu görüşünü kabul etmek zorunda kalır.

Halil Efendi’nin, Hamurkâr Süleyman’ı oğlu Fahri’ye devretmesinin üzerinden yaklaşık bir ay geçtikten sonra tüm harfleri bitiren Süleyman Efendi ile Fahri Erdoğan arasında şu konuşma geçer:

“*Demek bundan başkası yok?*”

“*Yok.*”

“*Bütün okumak yazmak bu mu?*”

“*Bu. Hepsi işte bu 29 harfin içinde.*”

“*Demek ben hepsini belledim?*”

“*Belledin ya.*”

“*Bir ayda?*”

“*Sürmedi bile.*”

“*Peki a, aslanım,*” dedi Süleyman, “*siz o mekteplerde bunca yıldır bunun nesini okursunuz daha?*”

Ben bu soruya birden karşılık veremedim. Verebilene de aşk olsun derim (Erdoğan, 2006, s. 191).

Fahri Erdoğan’ın *Acı Lokma* kitabına yansıyan Hamurkâr Süleyman Efendi, öğretmenliği yalnızca 29 harften ibaret sanıp, öğrencilerin bunca zaman okula gitmelerine anlam veremeyerek uzun yıllar boyunca okulda alınan eğitimi küçümser.

Hamurkâr Süleyman, okumayı sökmeye başladığı günlerde yerde bulduğu sigara paketlerini, dükkân tabelalarını, gazete parçalarını okumakla kalmayıp zaman zaman mezarlıklara bile giderek mezar taşlarını okumaya çalışır. Hocası olan Erdoğan’e biri bin edip dua ederken öğrendiği okuma yazmanın maharetini de ilk

önce öğretmeninde sergiler. Fahri Erdinç mezun olup atamasını beklemek için köyüne döndüğünde, un toz içinde çocuğun biri yanına yaklaşarak eline bir kâğıt tutuşturur. Harflerin özene bezene yazıldığı kâğıt parçasında Hamurkâr Süleyman'ın şu sözleri yer alır:

“Babanın borcu olan 72 ekmek bedeli 18 lira 60 kuruşun tez elden ödenmesini rica ederim.” (Erdinç, 2006, s. 196). Bu mektup üzerine başından aşağıya kaynar sular dökülen Fahri Erdinç, *Acı Lokma* kitabında o anı şöyle anlatır:

“Çırağı savdım. Oturduğum iskemle altımdan kayar gibi, ben de yere yığılır gibi, çok yükseklerden, minare kadar yerden düşer gibi oldum. İçimden “Evet Süleyman,” dedim, “işte böyle alacak mektubu yazmak için üç ayda yirmi dokuz harfi bellemek yeter. Ama biz böyle verecek mektupları okumak için okullara gider de yıllarca dirsek çürütürüz.” (Erdinç, 2006, s. 196).

İşte o dönemdeki öğretmene verilen değeri ve bu durumun farkında olan Halil Efendi'nin, oğlu Ferit'i terzi, Fahri'yi ise tenekeci yapmak istemesinin sebebi yaşadıkları bu olay ile daha da gün yüzüne çıkar.

Halil Efendi, sevgisini belli edemese de her dönem oğulları ile mektuplaşarak kendi mizacı el verdiği ilgilendirirdi. Ferit'in sağ olduğu dönemde onunla mektuplaşan Halil Efendi, oğlu Fahri'nin öğretmen okulunu kazanıp evden ayrılmasından Bulgaristan'a kaçmasına kadar mektuplaşmayı sürdürür. Fahri'nin hayatının her evresinde mutluluklarını paylaşmak için yazdığı babası çoğu zaman bu mektuplara olumsuz dönütler verir. Fahri bir mektubunda evlenmek istediğinden bahseder. Fakat hayatın birçok sillesini yiyen Halil Efendi, oğluna verdiği nasihatlerle bu evliliğe onay vermediğini belirtir. Zaten kararını vermiş olan Fahri, babasının sözlerini kulak ardı ederek evlenir. Bu nedenle baba oğul arasındaki mektuplaşma yok denecek kadar azalır. Bu uzaklık, Fahri hapse düşüp oradan çıkıncaya kadar da devam eder. Fahri, özgürlüğüne yeni kavuştuğu sıralarda babasından bir mektup alır: “Al çoluk çocuğunu, ille gel. Artık ayağım çukurda, belki son görüşmemiz olur.” (Erdinç, 2006, s. 250). Bunun üzerine apar topar hazırlanarak köye gider. Hapiste yatmasına içerleyen baba, hayatını bir düzene sokması, asilikten, dikbaşlılıktan vazgeçmesi için oğlunu uyarır. O kadar dil dökmesine rağmen ikna edemeyeceğini anlayınca da üzgün bir şekilde:

“Peki, dedi,“ bırakıyorum ipini üstüne. Artık acıyorsan çayıra koş, susayınca göle...”

“Temelli siliyorsun demek beni evlat defterinden?”

“Hayır, sen beni sil. Babam var deme. Benim altın adımlı bakır etme. Senin yüzünden it uğursuz siymesin üstüme... başka bir şey istemem. Bir dileğim daha var: Bunları konuşmamış olalım...” (Erdoğan, 2006, s. 250).

Bu Erdoğan’ın babasını gerçekten son görüşü olur. Hatta *Acı Lokma* kitabında bu görüşmeyle ilgili hüznün dolu şu kelimeleri kaleme alır: “Gerçekten son görüşmemiz oldu. Son ama her şeyi konuşabildiğimiz ilk görüşme de bu idi.” (Erdoğan, 2006, s. 250).

Halil Efendi, oğlunun Bulgaristan’da olduğu yıllarda vefat eder. Fahri Erdoğan ise babasının ölümünü Bulgaristan’a gelen bir arkadaşından tesadüfen öğrenir.

1.1.2.2.Şükriye Hanım

Halil Yaşar, ilk evliliğini İzmir’in Urla kasabasında yaşayan Bıçakçı Hafız’ın kızı olan Şükriye Hanım ile yapmıştır. Kendi isteği dışında, babasının da rızası olmadan, Halil Yaşar’ın Şükriye Hanımı zorla kaçırması ile gerçekleşen bu evlilik, aileler arasında kanlı çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Halil Yaşar ve Şükriye Hanımın mutsuz, geçimsizlik içerisinde geçen evlilik hayatlarında; üç çocukları dünyaya gelir. Şükriye Hanım, son çocuğu olan Fahri’yi dünyaya getirdikten bir yıl sonra veremden vefat eder. Halil Yaşar, eşinin cenazesini defnetmek için yıllar sonra Urla’ya memleketine götürür; ancak burada Fahri’nin dayılarının sert tepkisi ile karşılaşınca bir daha Şükriye Hanımın mezarını ziyaret etmek için bile Urla’ya gidemez. Eşinin vefatından sonra babaları Fahri ve Emine’yi karşı komşuları olan Zahide Teyze’ye emanet edip 11 yaşındaki büyük oğlu Ferit’i yanına alarak imamlık yapmak için Yeniceköy’e gider. Bu dönemlerde Fahri ve kardeşi acınası bir hal içerisinde evde kalarak Zahide Teyze’nin desteği ile büyürler. Yaşlı teyzeleri, öksüz kalan çocukların sırtlarını yıkayıp, bitlerini temizlerken sefil hallerine hem ağlar hem de Şükriye Hanım’ı anlatır. Erdoğan’ın bu ağıttan annesi hakkında aklında kalanları ise *Acı Lokma* eserinde şu sözleri ile dile getirir:

“Ah sizin ananız,” der, “hiç ölecek kadın değildi kadın Şükriye’ m. Saçı topuğunda dünya güzeliydi ananız. İçtiği su görünürdü ümüğünden. Ama na, o geberesi bubanız, kimseler görmesin, kimseler göz koymasın derken kilit altında verem etti güzelim kadını. Bir yılda eridi gitti Şükriye’ m, de buncağızı bile doyasya emziremedi...” (Erdoğan, 2006, s. 61).

Buncağız diye bahsedilen Erdinç'ten başkası değildir. Şükriye Hanımın vefatı, Halil Efendi'nin çocukları komşuya bırakıp yörük köyüne gitmesi ile bir başına kalan Erdinç, çocukluk evresini kitabında okuruyla paylaşır:

“Kafamdaki lambayı çıt diye yaktığım zaman. İlk işte bu kurtulan öksüzü görürüm. Elinde zeytinyağı sürülmüş bir dilim ekmekle oturur sokak kapısının eşiğine, babasının okuldan dönmesini bekler. Gözünün pınarında bir alay sinek su içer. Ekmek diliminin yarısını köpek kapıp geçer. O da ağlar ağlar susar. Bitin kıpırtısı, uyuzun tatlı yangısıyla kaşınır ağlar. Sonunda sıtmanın yangısı ve titremesiyle sızar, serilir kalır.” (Erdinç, 2006, s. 64).

Yokluk içerisinde geçen çocukluk döneminde kapının eşiğinden ayrılmadan ekmeğini bile burada yiyerek en ihtiyacı olduğu anlarda gözü yaşlı bir şekilde günlerce babasını bekler; ancak küçük bedeni, hastalıklı bünyesi bu uzun bekleyişlere müsaade etmez, sıtmanın verdiği titremeler yüzünden sık sık bayılır. Annesizliğin sefaletini sonuna kadar hissedenden Fahri'nin çocukluğu, annesini merak edip özlemekle ve babasının yolunu gözlemekle geçmiştir.

Fahri Erdinç'in annesi hakkında bildikleri yalnızca Zahide Teyze'nin anlattıklarından ibarettir. Ancak bir gün üvey analığı ile babası kavga ederken analığın ağzından çıkan “üç tane piçini kel etmedim” cümlesi Erdinç'in de Emine'nin de canını sıkar. Emine, üvey analığına neden böyle dediğini sorunca anasının, erkeklerle göz süzdüğü için babası tarafından kilit altında tutulduğunu söylemesi üzerine dayanamayarak söze giren Erdinç, bu iftiralara inanmayıp karşı çıktığı için tekme tokat dayak yer hatta sinirini alamayan analığı babasının sopası ile de çürümedik yerini bırakmaz. Dövuile dövuile derisi sertleşen Erdinç'in yediği dayak, anası hakkında duydukları kadar canını yakmaz. Kimseye bir şey anlatamadığından içi içini yiyen Erdinç, daha fazla dayanamayarak annesinin nasıl birisi olduğunu babasına sorar. Şimdiye kadar ağzından annesiyle ilgili tek laf işitmeyen Erdinç'in merak dolu bakışları altında Halil Efendi, adını anmaktan kaçındığı eşi hakkında daha fazla sessiz kalamayacağını anlayarak uzun uzadıya anlatmaya başlar. Bu durum *Acı Lokma* kitabında şöyle geçmektedir:

Ertesi gün babası, Erdinç'in çalıştığı tenekeci dükkânına uğrar. Erdinç çalıştığı yerden başını kaldırmadan usulca sözü açar:

“Baba, sana bir şey söyleyeceğim.”

“İki şey söyle, oğlum!”

“ Baba, istersen beni bura döv, istersen defterinden sil, istersen öldür, amma dayanamıyacağım, burama geldi...”

“ Desene, sen de çabucak bıktın çiraklıktan?”

“Hayır, Ben...(İyi başladık ama, asıl işi nasıl söylemeli?) Benim diyeceğim... şey...(Ne olursa olsun!) Anam güzel miydi baba?”

Elinden fincan düşeyazdı.

“ Bu da nerden çıktı? ! ”

“ Hiç öyle sordum işte. Komşulara sorarsan, saçı topuğuna kadarmış, boğazından inen su görünürmüş, dünya güzeliymiş... Ne derlerse desinler, isterlerse dünya çirkini desinler, ben başkalarının övmesiyle de yermesiyle de gözümün önüne getiremiyorum anamı. Sen de hiç mi hiç anlatmadın...”

...

“ Bir resmi de mi kalmadı anamın?”

Eli alınına gider babanın sonra ceplerini karıştırmaya başlar. Fakat aradığı annenin resmi değil, terini silmek için mendildir. Şaşkınlığından ne yapacağını bilememiştir. Ve üzgün bir şekilde konuşmaya başlar:

“Kalmadı,” dedi sönük bir sesle, “ o zaman resim çekirtmek günahtı. Urla’daki mezarından başka bir şey kalmadı anacığından.”

“(Bir de yorganı var ya örtüdüğümüz!)Neden Urla’ya gömdün onu?”

“ Oralıydı. Son günlerinde kendisi istedi. Ben de götürdüm. Seni de beraber. Memedeydin daha o zaman.”

“ Orada mı öldü?”

“ Orda.”

“ Ben ne yaptım anam ölünce?”

“ Ölüsüne bile saldırdın meme diye. Arsızlığa daha yumruk kadarken başlamıştın!”

“ Sen de ağladın mı baba?”

“ Benim gözümün çeşmesi çoktan kurumuştur. Daha onu alırken çok ağlamıştım, hastalığına da ağlamıştım da...”

“ Alırken niye ağladın ki?”

Babam bir sustu. Yutkundu. Belliydi: ben ağzıma, boyuma, posuma yakışmayan sorularıyla ne kadar büyüyorsa, babam da karşılık vermekten kaçındıkça o kadar küçülüyordu.

“ Ağladım, çünkü...”(Sözü bir türlü dilinden dudağına veremiyordu.)”
Çünkü... kendi gönüyle gelmedi bana.”

“E nasıl aldın?”

“ Uzun hikâye. Kısası, daha Balkan Harbinden de önce, Urla’ya gitmiştik. Arkadaşlarla. Bir Hıdırellezdi. Orda gördüm Şükriye hanımı. Saçını savurup geziyordu. On dördünde var yok. Seferihisar’a dönünce, ben hemen babamın kapı önündeki pabuçlarını birer çiviyle çakıverdim yere. Biz geveze değildik babamın karşısında o zaman, böyle sizin gibi ağzımızı açıp da anamızdan söz açamazdık. Pabucunu çaktık mı babamızın, bu ‘ artık beni evlendir’ demektir. E,kimin kızını alalım oğlum? Urla’da Bıçakçı Hafız’ın kızı Şükriye hanımı! Peki. Gitti görücüler. Geldi görücüler, cevap ters. Bıçakçı deden dikmiş kafayı!’ Yabana kız vermem!’ demiş. Gitti yine elçiler. Üsteledik. Geldi elçiler. Ayak diremiş: “ Biz okumuş damatla aşık atamayız!” demiş. Medrese okuyordum ya o zaman. Baktık olmayacak. Ertesi yıl, yine Hıdırellezde, üç arkadaş bindik atlara, ver elini Urla. Doğruca Bıçakçı Mustafa’nın bağına. Bir pusu kurduk yola. Dedenin kızı çok o zaman. Hepsi çarşıya girmiş.”Ulen bunların hangisi Şükriye hanım ki?” diyesiye kalmadan, çarşafın altından taşan kumral, bileğim kadar kalın saç örgüsünden tanıdım. Kucakladığım gibi attım terkiye. Ver elini Seferihisar! Sonra elçi geldi. Bu sefer biz diktik kafayı. Ananın kardeşleri(dayıların, her biri avcı, efe...) bir çete olup gelmişler. Beni öldürmeğe. Ananı öldürmeğe. Ananı alıp gitmeğe. Eh biz de akli tepesinden bir karış yukarıda uçarı delikanlıyız o zaman. Varıp kestik bunların yolunu Sığacık’ta, Dağlarda biraz vuruştuk. Sokmadık hiçbirini kasabaya. Dökülen kandan, gözyaşından ne nikâh kıyabildik doğru dürüst, ne düğün edebildik. İki sene ikimiz dört gözden ağladık. O beni istemez, ağlar. Ben onu isterim, ağlarım. Sonra... sonrası zorla güzelliğe bindi iş...”

Babam ha desen ağlıyacaktı. Gelip geçenler vardı. Bir alıcı daha geliverirse diye içim titriyordu. Kerem ile Aslı’yı andıran bu hikâyenin yarıda kalmasını istemiyordum. Babam da pek uzatmadı.

“Ağabeyini, Ferit’i ağlaya ağlaya doğurdu. Artık susup oturacağını umuyordum. Ne gezer! Gözü hep Urla yolundaydı. Çaresiz kilit altında tuttum. Ağabeyin acı süt emdi hep. Balkan Harbine künyem okundu.

Giderken helâlaşmak istedim. Elini verdiyse bile yüreğini vermedi. Yaralı döndüm, dudağı burkulduysa da boynuma sarılmadı... Derken Emine doğdu. O da acı süt emdi. Daha sonra veremli südü de sana nasip oldu. En sonu, bir deri, bir kemik, eridi. Urla' ya kucağımda iskeletini götürdüğüm zaman, dedene de dayılarına da yalvardım: 'Ben affi değil, cezayı hak ettim, Allah aşkına biriniz beni de öldürüversin de, Şükriye hanımla bir gömüleyim' dedim.' Onu mezarında bari rahat bırak, İblis!' dediler bana. 'Biz elimizi kirletmeyiz.' Dediler.' Allah belânı versin!' dediler... Çok geçmeden verdi nitekim Allah. Benim için bu analığından daha büyük ceza, daha püsküllü belâ olamaz. Üstelik..."

Kapıverdim sözü:

"Üstelik bize piç diyor baba!"

"Der. Sen inanma. Yalnız şuna inan çocuğum: Anan Osmanlı kadındı." (Erdinç, 2006, s. 105-109), (EK 6).

Fahri'nin yıllardır içten içe annesine olan merakını gideren bu sözler Halil Efendi'nin eşi hakkında ilk ve son konuşması olur. Böylece Fahri, üvey analığının attığı iftiraların gerçek olmadığını, annesinin namuslu, tam bir Osmanlı kadını olduğunu öğrenmiştir.

Altı yıl öğretmen okulunda okuyan Fahri Erdinç, çalışacağı yerin Afyon İli'ne bağlı Sandıklı İlçesi'nin Ürküt Köyü olduğunu bildiren tebligatı alınca uzun süredir anasının mezarını ziyaret etme düşüncesini gerçekleştirmeye karar verir. Okulun açılmasına yirmi beş gün kala köyden ayrılmak için biletini önce İzmir'e alır. Az çok durumu kavrayan Halil Hoca, oğlunun İzmir'e gitme sebebini sorunca hiç bilmediği anasının, mezarını olsun görmek istediğini söyler. Fahri Erdinç, köyünden ayrıldığı gibi ilk önce Urla'ya annesinin memleketine giderek avcı olan dayısının bıçakçı-tüfekçi dükkânını bulur. Yeğenini görmeyi hiç beklemeyen dayı, Fahri'nin kendisini tanıtmaması üzerine gözyaşlarını tutamayıp sıkıca sarılarak bacımın kokusu diye içine çeke çeke ağlar. Fahri'nin Urla'ya gelmesi ile beraber tüm akrabalar akşam evde toplanır. Avcı, deveci, bıçakçı dayılar, semerci, balıkçı eniştelere, yengeler, yiğenler... Çocukluğu boyunca hissetmediği sıcaklığı, ilk defa gördüğü aile üyelerinde bulan Erdinç, kalabalık, samimi aile ortamı içerisinde vaktin nasıl geçtiğini anlamadan gece yarısına kadar sohbet eder. Akhisar'dan beri aklında annesinin mezarına gitmek olan Fahri, sabahın ilk saatlerinde dayısı ile mezarlığa gitmek için evden ayrılarak yola çıkarlar. Uzun bir yürüyüşten sonra küçük,

bakımsız tek tük ağaçların bulunduğu bir parka gelerek sıralardan birine otururlar. Dayı bir iki yutkunduktan sonra tane tane anlatmaya başlar:

“Biliyor musun burada Yunanın ardından giden Rumların her şey kapanın elinde kaldıydı. Evlerinin merdiven mermerlerini bile söktüler. Bunlardan bir iki parça da bizim elimize geçtiydi. Neyse kestirdik, işlettik, ananın mezarını bir güzel onarttık... Yazı bile yazdırdık kaymak gibi mermerin üzerine... İyi ama , gel zaman git zaman, namussuz bir Belediye Reisi mezarlığın mermerlerine dadanmış. Kasabanın haberi bile yok. Ağa üçer beşer söktürür, İzmir’ e, tutturabildiğine satar dururmuş. Ölü taşından Belediye geliri arttırmış herif! Eh böyle anasının ipini satmış hergele, senin ananın mezarını da satmaz mı? Satar. Bir gün varıp baktık ki, domuz girmişe dönmüş mezarlık. Arada bul gayrı Şükriye Hanım nerde yatar? Çok geçmeden bir karar: Mezarlık park olacak.” (Erdoğan, 2006, s. 202).

Fahri, dayısının onu parka getirmesine ve anlattıklarına anlam yükleyemeyerek tekrar annesinin mezarını sorar. Dayısı, oturdukları bankın altında anasının yattığını söyleyince Erdoğan ne yapacağını bilemez. Bu durumu *Acı Lokma* kitabında, şu hüznü sözleri ile okuyucuya aktarır: “Dilim damağım kuruyuverdi. Otursam saygısızlık olur. Kalksam, ana mezarına basılmaz. Ağlasam yakışmaz. Bir kurşun delip geçse böğrümü, bir damla kanım akmaz. Ne yapacağımı, ne diyeceğimi şaşırdım. Bir Elham okumak geldi içimden, bir de şiir yazmak...” (Erdoğan, 2006, s. 203).

İçerisinde bulunduğu şaşkınlığı atlatması biraz zaman olsa da bu durumu sindiren Erdoğan, annesi için el açıp dua edebileceği, adının yazdığı bir taş parçasının bile olmadığını gördükten sonra ne yazdığı şiirlerinde, romanlarında ne de Bulgaristan’dan yakın dostlarına attığı mektuplarında annesiyle ilgili hiçbir şey yazmaz.

1.1.2.3.Ferit

Halil Efendi ile Şükriye Hanım’ın en büyük çocukları Ferit’tir. Şükriye Hanım kilit altında sürdürdüğü zoraki evliliği ve çektiği çileli hayatı nedeniyle, Halil Efendi’nin tabiriyle oğlu Ferit’e acı süt emzirmiştir. Zaten Ferit’in kısa süren yaşamı da emdiği süttten farklı olmayarak acılar içersinde geçer. Annesini küçük yaşta

kaybeden Ferit’i, babası imamlık yapmak için görevlendirildiği köye götürür. Bir sabah ezan vakti babasının kendisini şiddetle sarsması ile uyanan Ferit, yangın çıkan köylerine babası ile bir solukta varır. Kardeşlerini sefalet içerisinde gören Ferit, öğretmen okulu için evden ayrılacağı zamana kadar bir daha onlardan ayrı düşmez. Üvey analığının gelmesi ile beraber sıkıntı içinde geçen çocukluk yılları bir kat daha zorlaşarak analığının isteği üzerine okul yerine terzi yanına çırak olarak verilir. Halil Efendi’nin tütüncülük yaptığı dönemde ise tarlada çalışan Ferit, ilkokulu üç yıl önce bitirmiştir. Evdeki huzursuzluğa dayanacak gücü kalmayınca, eğitimi için de daha fazla zaman kaybetmek istemez ve babasının cebinden iki lira alıp bir mektup yazarak evden ayrılır. Mektubu okuyan Halil Efendi sinirlenerek onu yüzüstü bırakıp kaçan oğlunu defterden siler. Fahri Erdinç, Ferit’in babası için kaleme aldığı mektuba *Acı Lokma* adlı eserinde yer verir:

“ Baba ” diyordu Ferit, “ sana sormadığım kızma. Bu iki lirayı, ilk tütün parasından alivereceğin Singer makinesine tut. Ben terzi çıraklığından da vazgeçtim, makineden de. Balıkesir’e gidiyorum. Orada yatılı öğretmen okulu sınavına gireceğim. Kazanmasam da artık eve dönmem. Bir boğaz eksik olursa daha iyi değil mi? Hem sofrada önüme koyduğun bir dilim ekmeğin her lokması acı gelmeye başladı bana. Dayaktan da bezdim. Kızacaksın biliyorum, ama ne olur beni evlatlık defterinden silme!” (Erdinç, 2006, s. 88).

Okuma ateşiyle yanan Ferit, içinde bulunduğu durumu küçük bir kâğıda iliştirerek hayallerinin peşinden gider. Girdiği sınavı kazanması ile Öğretmen okulunda okumaya başlar. Gurbetin verdiği hüznün ve kardeşlerine duyduğu özlemi bastırabilmek için zaman zaman da babasına mektuplar yazar. Bu yazılardan birinde ise babasının gözyaşı ile mektubu ıslatmasına sebep olan hastalığından bahseder. Ferit, annesinin kaderinden giderek onun gibi vereme tutulmuştur. Uzun süre sonra Fahri, üvey analığının, öz annesi hakkında anlattıklarını ağabeyine yazacağını söylemesi üzerine karşı çıkan babası gözyaşından yazıların birbirine girdiği mektubu gösterir. Böylece Erdinç, yıl boyu hasretle beklediği ağabeyinin yazın neden köye gelmediğini öğrenir. Bir müddet sonra, sınavını kazandığı Balıkesir’de bulunan öğretmen okuluna giden Fahri birinci sınıfta iken ağabeyi Ferit son sınıf öğrencisidir. Okula ilk geldiği gün ağabeyini görmek için revire gittiğinde onun solgun ve bitkin, yatağına kıvrılmış vaziyette hastalık nedeniyle ufacık kalmış bedenine şaşırarak bakabilir. İstanbul’un prevantoryumunda bir yatak boşalmasını bekleyen Ferit, Nisan

ayının sonlarına doğru, hastalığıyla ilgili artık yapılacak bir şey kalmaması üzerine okulda bulunan Direktör'ün isteğiyle köyüne gönderilir. Fahri ile köye dönen Ferit'in dengeli ve düzenli beslenmesine, babasının ve kardeşlerinin tüm ilgisi onun üzerinde olmasına rağmen veremli bedeni ancak yirmi yaşına kadar dayanabilir. Fahri'nin köyüne gittiği zamanlarda her fırsat bulduğunda ziyaret ettiği ağabeyinin mezarı artık onun tek sırdaşı olmuştur.

1.1.2.4.Emine

Halil Efendi'nin Şükriye Hanım ile evliliğinden olan ikinci çocuğu Emine'dir. Şükriye Hanım'ın istemediği bir evlilik yapması, eninde sonunda memleketi Urla'ya döneceği umudu Halil Efendi'nin, ona kilit altında tutarak hapis hayatı yaşatmasına sebep olur. Mecbur bırakıldığı hayatı yaşadığı bu dönemde dünyaya getirdiği çocuklarından Emine de ağabeyi gibi gözü yaşlı annesinin kederli kollarında büyür. Emdiği acı sütte bile anne sıcaklığını hissederek büyüyen Emine, küçük kardeşi Fahri bir yaşında, kendisi ise ondan birkaç yaş büyükken annesini veremden kaybeder. Annesinin vefatından sonra babasının para kazanmak amacıyla evden ayrılması üzerine, komşu Zahide Teyze'ye emanet edilen Emine, diğer kardeşleri gibi anasız babasız, sefalet içinde, acınacak bir halde çocukluk dönemini geçirir. Küçük haliyle tütün tarlasında bile çalıştırılan Emine, babasının çocuklara bakmakta zorlanması üzerine aldığı ikinci eşinin isteği ile okula dahi yollanmaz. Emine'nin baba evindeki görevi, üvey analığı tarafından çoktan belli olmuştur bile; doğan kardeşine bakmak, bezleri yıkamak ve temizlik yapmak... Üvey analığının kolu kanadı olan Emine, analığının baskılarına rağmen zaman zaman okula devam eder ve sonunda İzmir'de girmiş olduğu Öğretmen Okulu sınavlarını kazanır. Ağabeyinin vefatının on beşinci gününde okulu kazandığının haberi gelir. Fahri Erdinç, o günleri eserinde şu sözleri ile anlatır:

“O günlerde Emine'cik çocukluğunun ilk sevincini tattı. İzmir Kız Öğretmen Okulu'na giriş sınavını kazanmıştı. Sonucu bildiren mektubu okur okumaz, o mektupla kanatlanarak babamın yanına uçtu. İki haftada artık hepten tanınmayacak kadar çöken adamın yüzünden bir gülümseme esintisi geçti. Daha önce ağabeyime ve bana yaptığı gibi ayak diremedi.

“ İyi ki kazandın kızım ,” dedi, “ git, sen de git. Durulmaz bu evde artık. Hemen hazırlan. Zaten ben de...” (Erdinç, 2006, s. 144).

Okulu kazanması ve babasının da bu durumu olumlu karşılaması üzerine Emine de diğer kardeşleri gibi okumak için evden ayrılır.

1.1.2.5.Fahri

Halil Efendi ile Şükriye Hanımın en son çocuğu olan Fahri Erdinç, 1 Ocak 1917 yılında Akhisar'da dünyaya gelir. Annesini bir yaşında kaybeden Fahri, babasının deyişi ile bir yıl annesinin veremli sütünü emmiştir. Zor bir çocukluk dönemi geçiren Fahri, hastalıklı bir bedene sahip olmasına rağmen sarı saçlı, mavi gözlü sevimli bir çocuktur. İleriki zamanlarda renkli gözleri sayesinde hep bir göçmen olarak algılanmıştır. Sabri Tata, *Türk Komünistlerin Bulgaristan Macerası* kitabında, Erdinç'in bu fiziksel özelliği hakkında şu açıklamada bulunur:

“ ...Biliyor musunuz, ben ona neden böyle mavi gözlü sarışın olduğunu da sordum. O da bana Anadolu'ya gelen Türklerden bir kısmının buğday benizli kara kaşlı, bir kısmının da işte onun gibi mavi gözlü olduğunu bütün ayrıntılarıyla izah etti. Onun bu izahı, ben de çoktan doğan bir sorunun cevabı oldu.Bulgaristan'da Bulgarlar, o da koyu milletçi olanlar, mavi gözlü sarışın bir Türk görseler, hemen “işte bu Türk'ün dedeleri mutlaka Slav karışığı Bulgarmış, bu Türk'de işte dedeleri gibi sarışın ve mavi gözlü olmuş” diye uydurma bir tez ortaya atarlardı. Anadolu'nun göbeğinden gelen Fahri Erdinç'in mavi gözleri ve sarışın saçları, Bulgarların bu ırkçı teorilerini temelden çürütüyordu. Ben mavi gözlü bir Mustafa Kemal Atatürk de biliyordum resimlerinden. Ama onun doğduğu yer Selanik'ti ve Bulgarların bu ırkçı tezini çürütmeye yetmezdi. Kırgızların da aslında mavi gözlü olduklarını sonradan öğrenecektim.” (Tata, 1993, s. 79-80).

1.1.2.5.Fahri Erdinç, başlığı altında yazarın sadece fiziksel özelliklerine değinerek, hayatını çalışmanın geneline yaydık.

1.1.2.6.Üvey Analık

Ülkenin işgal altında bulunduğu sıkıntılı günlerde Kulaksız Efe'nin çetesiyle kasabaya doğru geldiğini duyan Yunanlılar, köyde dişe dokunur ne varsa toparlayıp, muhacir mahallelerini ateşe vererek kaçar. Bu olaylar sırasında Erdinç, Rum evlerinden birinde dışarıdaki yangından habersiz, ateşler içerisinde yarı baygın halde

yatmaktadır. Yangın o denli büyümüştür ki kimse önüne geçemez. Geçmek isteyenler ise alevlerle çepeçevre kuşatılan mahalleler yerine Belediye Başkanı ve Ağaların dayatmasıyla ateşin henüz uğramadığı mahalleleri korumak için çaba harcar. Halk sağlam kalan evlere, konaklara, tütün depolarına koşarak oradan alabildiklerini sırtlayıp, yangından olabildiğince uzağa kaçmaya çalışır. Tüm canlıların yangından kaçtığı o gün, kuşlar bile yavrularını gagalarına alıp göç eder. Göçmenlerin Deliçay'dan omuz omuza taşıdıkları su ile evlerini saran yangına yaptıkları müdahale, bu alev fırtınası karşısında hiçbir etki göstermez. Çatır çatır yanan tahta binalardan sıçrayan alevler, rüzgarın da etkisiyle önüne geçilmez bir hal alır. İnsanların çığlık çığlığa koşturduğu bu acınası hali yıllar sonra Fahri Erdinç, *Acı Lokma* adlı eserinde şu sözü ile anlatır:

“Kasaba, bir ucu tutuşmuş hasır gibi dürülüyor içerilere doğru.” (Erdinç, 2006, s. 55).

Halil Efendi, sabah ezanını okumak için minareye çıktığında köyünü saran kara dumanları görür görmez oğlu Ferit'i uyandırıp “Koş yavrum koş, eve gidelim Emine'yle Fahri'yi kurtaralım.” diyerek telaş içinde patika yollardan uça koşsa Akhisar'a ulaşır (Erdinç, 2006, s. 61). Evinin olduğu sokağa girdiğinde avlu duvarının kenarına büzülmüş, kirle yaşın karışarak yüzüne yapıştırdığı saçlarını toplayarak ağlayan kızını kucakladığı gibi evinin kapısına yüklenir. Açılan kapıdan yangından habersiz sıtmanın ateşiyle kendinden geçmiş yarı baygın bedeniyle yatan Fahri'yi görünce, “İçecek suyun, uzayacak ömrün varmış oğlum.” diyerek gözyaşları içinde bağrına basar (Erdinç, 2006, s. 63). Bu unutulmaz yangın aile bireylerinin hepsinin ruhunda derin izler bırakır. Öyle ki ilerleyen yıllarda yaşadığı olumsuzluklar karşısında Fahri'nin birçok kez o yangından keşke sağ çıkmasaydım, dediği zamanlar olmuştur. Bu yangınla derinden sarsılan baba, artık evlatlarının başında kalmaya karar verir. Tek başına çocuklarının maddi manevi tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışsa da hem evi geçindirmek hem de çocuklarla ilgilenmek her geçen gün daha da zorlaşır. Fahri'nin, kurtulamadığı sıtma hastalığı nedeniyle gün geçtikçe çelimsizleşen bedenini o halde görmeye daha fazla yüreği dayanamayan Halil Efendi, sıtmasına iyi gelmesi için İzmir'e *sulfata* almaya gider. Fakat yalnız giden Halil Efendi'nin eve dönüşü yanında bir kadınla olur. Erdinç, üvey analığı ile ilk günlerini eserinde şu sözleri ile okuyucuya aktarır: “...İlk sulfatayı tattım: acıydı. Daha ikinci gün de yeni anamın dayağını tattım: sulfatadan da acı geldi.” (Erdinç, 2006, s. 65). Üç kardeşe üvey analık yapacak olan Halil Efendi'nin ikinci eşi, bu

öksüzlere kötü davranıyor, üzerlerini kirletse, altlarına yapsa, fırından gelirken ekmeğin ucundan bir parçacık yeseler evde kıyametler koparıyordu. Birçok küçük sebep bu öksüzlerin dayak yemesi için yeter de artardı bile. Fahri, üvey analığından olan, bir yaşına yeni giren kardeşini sırtına sarıp saatlerce gezdirmesine, Emine'nin ise her gün evi temizleyip tahtaları silerek, kardeşinin bezlerini yıkamasına rağmen analığın yüzü bu iki öksüze hiç gülmez. Üvey analığı için kolayını bulmuş, her çocuğa birçok görev vererek küçücük bedenlerine büyük sorumluluklar yüklemişti. Öyle ki Ferit'i okutturmamak için Halil Efendi ile konuşarak onu terzi yanına çırak olarak veririr. Emine ise okul çağına gelmiş olmasına rağmen analığının doğurduğu kardeşine bakmak için okula gönderilmez. Üvey anne, çocukların en ufak hatalarını görmezden gelmeyip ufacık meseleleri bile çok önemliymiş gibi dolduruşa getirdiği Halil Efendi'nin, öksüzlerini sıra dayacağına çekmesine neden olurdu. Yediği dayaklardan çürümedik yeri kalmayan Erdinç, daha fazla dayanamayıp babasına diklenişini *Acı Lokma* kitabında şöyle anlatır:

“Ama günün birinde onu gerçekten şeytan çarpmışa döndürdüm. Oturmuş bana o yangın gününü, köyden gelip de beni nasıl kurtardığını anlatıyordu. “ Seni şöyle kucakladım, yavrumun daha yiyecek ekmeği varmış diyerek şöyle kokladım, böyle öptüm,” derken sözünü kestim de: “Yiyecek ekmeğim değil de daha yiyecek dayaklarım varmış baba!” deyiverdim.

Kala kaldı.” (Erdinç, 2006, s. 67).

Evladının yüzüne tokat gibi çarptığı sözleriyle afallayan baba, bir müddet çocuklarına karşı merhametli yaklaşmaya çalışsa da zamanla eski haline döner. Hayatının birçok döneminde yaşadığı zorluklar karşısında o yangında ölmüş olmayı dileyen Fahri'nin, yaşadığı acılar yüzünden babasına söylediği ilk keşkesi olsa da zamanla belini büken yaşam şartları ve sefalet nedeniyle son keşkesi olmayacaktır. Hayatta kalmanın zorluğunu ve üvey ana dayacağını küçük yaşta tadan Fahri'nin analığı ile olan samimiyeti, hayatı boyunca kendisine yaşattıkları nedeniyle hep sınırlı kalmıştır.

Üvey annenin kendi rahatı için yaptıklarına, çocukların ufacık hatalarında bile babasını kışkırtmasına, yenilen dayaklara, kışkırtılan lokmalara dayanamayarak evden ilk ayrılan hatta ilk kaçan Ferit olur. İlkokulu üç yıl önce bitirmesine rağmen üvey analığının isteği ile terziye çırak olarak verilen Ferit, hayali olan öğretmenlik mesleğine sahip olmak ve Balıkesir'de bulunan yatılı öğretmen okulunun sınavlarına

girmek için babasına bir evladın kendisini nasıl fazlalık hissettiğini anlatan bir not bırakarak evden kaçar.

Ferit'in gidişi sonrasında bu huzursuz ortamdan kaçma teşebbüsünde bulunan bir diğer isim de Fahri Erdiñç olur. İlk acı lokmayı üvey ana elinden tadan Fahri, babasının kendisini analığının eline bırakıp köye imamlık yapmak için gitmesi üzerine üvey analığının ettiği eziyetlere daha fazla dayanamaz ve ağabeyinin yanına Balıkesir'e kaçmak için teşebbüste bulunur. Fahri, bu ilk kaçış denemesinde başarısız olur. Ancak daha sonra ağabeyinin mektubu ile Emine'yi analığına bıraktığı için üzülmeye Balıkesir'e Öğretmen Okulu sınavlarına gider. Bu sınavlardan başarıyla geçen Fahri Erdiñç, böylece evde daha fazla hor görülmekten ve lokmalarını saydığı analığından kurtulur.

Halil Efendi, almış olduğu ikinci eşinden memnun değildir ancak üç öksüz ile ortada kalmanın verdiği çaresizlik yüzünden zamanında bu kadınla evlenmekten başka çıkar yol bulamaz. Üvey ana, evdeki geçimsizliğe dayanamayıp zaman zaman evi terk etse de birkaç gün veya birkaç ay sonra tekrar döner. Evde yaşanan sıkıntılardan dolayı Halil Efendi'nin de huzurunun hiç kalmadığı bir yaz dönemi, okulunun tatil olacağı vakitte Erdiñç, babasından köyüne dönmek için yol parası yollamasını beklerken, kısacık bir mektup alır: "Orada rahatına bak. Bizim ev ev değil. Zaten bu yaz ben de köye inmeyeceğim... Yine de yakında iki üç lira yollarım. Orada ekmek elden, su gölden. Paranı çar çur etmezsen bütün yaz yeter." (Erdiñç, 2006, s. 155). Bu mektup Halil Efendi'nin aile hayatında yaşadığı sıkıntıları da gözler önüne sermektedir. Artık eşi dönse bile Halil Efendi başka yerlerde iş tutarak evine gitmemekte, huzuru hiçbir zaman sevemediği karısından uzakta yaşayarak bulmaktadır.

Üvey analığın yanında kalan Halil Efendi'nin tek öksüzü Emine'nin evden ayrılma süreci ise Ferit'in ölümünün on beşinci gününde, İzmir Kız Öğretmen Okulunu kazandığı haberinin gelmesi ile başlar. Ferit ve Erdiñç'te gösterdiği olumsuz tutumu Emine'de sergilemeyen baba, kendi evinde hor görülüp ezilmesine engel olamadığı kızına bir an evvel uzaklaşması için akıl verir. Böylelikle Emine de onca yıl üvey annesinin okumasını engelleme çabasını hiçe çıkararak kazandığı öğretmen okuluna gitmek için evden ayrılır.

Eylül başında Halil Efendi'nin evi sonbaharı yaşar. Ağaç yapraklarının dökülmesi gibi üvey analık ve öz evlatları dışında kalan herkes bir yere savrulur.

Emine İzmir'e, Erdiñ Balıkesir'e, baba da öğretmenlik yaptığı köye gitmek için evden ayrılır.

Fahri Erdiñ, yıllar sonra babasının bir mektubu ile köyüne son kez gider. Burada üvey analığı, kardeşleri, enişmeleri ve onların çocukları ile bir araya gelir; ancak bu durum onların uzun yıllar sonra gerçekleşen ilk ve son karşılaşması olacaktır.

1.1.3.Fahri Erdiñ'in Eğitim Hayatı ve Öğretmen Okulu

Türk eğitim tarihinde örgün eğitim ilkokullar, mektep ve medreselerde gerçekleşirdi. Bu düzen Osmanlı Devleti'ne, Selçuklular ve beyliklerden kalmıştır. Günümüzde yer alan eğitim yuvaları olan okullar, eğitim yönü ile medrese ve mekteplerde verilen dinî eğitimin baskın olması nedeniyle ayrılmaktadır. Mekteplerde ezber yönteminin yanı sıra katı disiplinin olduğunu, medreselerde ise saygı ve dersleri geçmeye odaklı bir sistemin varlığını sürdürdüğünü bilmekteyiz. Ancak Osmanlı'nın batılılaşma ve modernleşme çabaları sayesinde 19. Yüzyılın ortalarından itibaren sivil alanda yeni okullara ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni okul sisteminin, medrese düzeninden ayrı bir fonksiyonu yerine getirmek için yeni ders modeli ve müfredat üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında eğitimi sağlayacak olan, eğitimin mihenk taşı olma özelliğini taşıyan öğretmen sayısının azlığı, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile medreselerin kapatılması sonucunda, burada yetiştirilen öğretmen kaynağının tükenmesi ve öğretmen açığının giderek artmasına sebep olmuştur. 2. Meşrutiyet yıllarında ülkede en az 70 bin öğretmene ihtiyaç duyulmaktadır. Bu öğretmen açığı 1950'lere kadar bir eğitim sorunu olarak devam etmiştir.

Fahri Erdiñ ve ailesi öğretmenlik mesleği ile yakından ilişkilidir. Öyle ki Halil Hoca medrese eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığı halde uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. O dönemde mesleki eğitimin çok fazla değer verilmediğini ve ihtiyacın fazla olması sebebi ile medrese diplomasını alamayanın bile öğretmenlik vazifesini yapmasına engel olmadığını görmekteyiz. Ancak belirtmek gerekir ki Halil Efendi'nin öğretmenlik konusunda yetersiz eğitime sahip olması, özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra bu mesleği icra etmesini zorlaştırmış hatta bir dönem yardımcı öğretmenlik yapmasına bile sebep olmuştur.

Cumhuriyet döneminde halkın geneli köyde yaşamaktaydı. Eğitim seviyesinin çok düşük olduğu bu köylerde, askere giden okur-yazar köy gençleri belli bir eğitimden geçirilerek yaşadıkları yerlere öğretmen olarak gönderiliyordu.

Bu dönemde Türkiye genelinde sadece 20 öğretmen okulu bulunmaktadır. Ancak ne kadar çaba gösterilse de istenilen öğretmen sayısına erişilememiştir. Bunun en önemli nedeni, yaşanan büyük savaşların ardından oluşan fakirlik, ekonomik bunalım ve maddi imkânsızlıklardır.

Fahri Erdiñç'in ağabeyi Ferit de Türkiye genelinde açılmış 20 okuldan biri olma özelliğine sahip olan Balıkesir'deki yatılı öğretmen okulu sınavlarını kazanarak burada eğitim alır. Çıraklık mesleğinden ve baba ocağından kaçarak öğretmenliği kazanan Ferit, ne yazık ki yakalandığı ince hastalık sebebi ile okulunu tamamlayamadan vefat eder. Ancak hayatta olduğu dönemde kardeşi Fahri'nin de öğretmen okulu sınavlarına girmesi için babasına bir mektup yazar: “ Enstitü on öğrenci daha alacak, yarışma sınavı için çakırı hemen yolla.” (Erdiñç, 2006, s. 129).

Sarışın, mavi gözlü olan Erdiñç'ten çakır diye bahseden ağabeyi farkında olmadan kardeşinin hayalini kurduğu bir hayatı ona sunmaktadır. Halil Hoca, Misakı Milliye İlkokulu'nu bitiren oğlu Erdiñç'i, Tenekeci Yasef'e çırak olarak verir (EK 7). Bu dönemde Yeniceköy'e imam olarak atanan Halil Efendi'nin evden ayrılması ile beraber tabiri caizse üvey anaya gün doğar. Erdiñç, ilk acı lokmayı üvey analığının elinden tadınca evden kaçıp Balıkesir'e ağabeyinin yanına gitmek için çare aramaya başlar. Planını tenekeci dükkânında arkadaşı Hamit'e anlatırken duyan tenekecinin oğlu Moiz de kaçma planına dâhil olur. Üç arkadaş bir olup tren yolunu takip ederek Balıkesir'e doğru yürümeye başlar. Kısa süre içerisinde yakalanıp ailelerine teslim edilen Erdiñç ve arkadaşlarının kaçma teşebbüsleri böylece başarısızlıkla sonuçlanır. Bu olaydan sonra üvey analığı, Erdiñç'i evinde istemez. Halil Efendi ise oğlunu da yanında götürmeye karar vermişken yazarın hayatını değiştirecek olan mektup ağabeyinden gelir. Ferit'in mektubu üzerine Erdiñç, bu sefer babasının rızası dâhilinde apar topar hazırlanarak trenle Balıkesir'e gider. Girdiği sınavda başarılı olunca öğretmen okulunda öğrenci olmaya hak kazanır. 1910 yılında “Karesi Darü'l Muallimin” adı ile açılmış olan öğretmen okulu, 1932 yılının Nisan ayında ilk Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati Bey'in anısına adı “Necati Bey Öğretmen Okulu” olarak değiştirilmiş ve Fahri Erdiñç de Türkiye Cumhuriyeti'nin sayılı eğitim yerleri arasında olan bu okulda öğrenciliğe başlamıştır.

Fahri Erdinç'in öğretmen okuluna başladığı yıllar ne yazık ki öğretmenlik mesleğine yeterince değerin verilmediği dönemlerdir. Bu sebeple öğretmen olan Halil Efendi dahi Ferit'in terzi, Fahri'nin ise tenekeci olmasından yanaydı.

Öğretmenlik mesleğini isteyen herkesin yapabilmesi, girişinin kolay, eğitiminin ise özverili ve bilgili öğretmen yetiştirmeye yönelik olmayışı, ciddi anlamda itibar kaybetmesine neden olur. Nitelikli öğretmen yetiştirme amacının unutulması, işsiz üniversite mezunlarının toplumda “en azından öğretmen olursun” zihniyetiyle öğretmenliğe yönlendirilmesi, eğitim politikalarının sürekli değişiklik göstermesi, bazı dönemlerde, doğru düzgün eğitim görmemiş olanların bile öğretmen olması, eğitim seviyesini bir hayli düşürmüştür. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında öğretmenlik mesleğinin toplumdaki yeri ve önemi hakkında Milli Eğitim Dergisinde yayınlanan “*Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi*” adlı makalede de o dönemin öğretmenlik mesleği hakkındaki görüşler yer almaktadır (EK 8).

Fahri Erdinç, babasının itirazlarının nedeninin gayet farkındaydı; ancak fakirlikten, dayaktan, tütünden kurtulmanın tek yolu okumaktan geçiyordu. Yurt Bilgisi dersinin öğretmeni bu mesleği öyle bir anlatıyordu ki: “Unutmayın. Köye, köy evine sizler gireceksiniz. Öğretmen olmak dağ başına çivi gibi çakılmaktır. Mum olup da köyün orta yerine dikilmektir. Kendini yakıp da karanlığa azıcık ışık tutmaktır.” diyerek çocukları alevlendiriyordu (Erdinç, 2006, s. 156). Fahri Erdinç her ne kadar bu sözler ile öğretmenlik mesleğinin kutsallığını ruhunda hissetse de babasının öğretmenlik yaptığı halde bu yüce mesleğinden şikâyet etmesine bir türlü anlam veremiyordu. Fahri bir gün dayanamayarak babasına bir mektup kaleme alır. Bu mektupta yurt bilgisi hocasının sözlerinden bahsetmesinin yanı sıra neden mesleğinden bu kadar yakındığını da sorguluyordu. Mektubu alan Halil Efendi kısa süre içerisinde oğluna cevap olarak şu sözleri yazmıştır: “Senin yaşındayken ben de pembe görüyordum,” diyordu. “Sen daha yurdu tanımazsın. Köyü bilmezsin. Korkarım size Yurt bilgisi okutan öğretmen de yurdu tanımaz. Hele bir sor kendisine...” (Erdinç, 2006, s. 157).

Fahri Erdinç, öğretmenlik hakkındaki sorulara yanıt aramaya devam eder. Halil Efendi'nin tavsiyesine kulak vererek kendilerini köy köy görev yapma konusunda coşturan öğretmenlerine yurdu sorar. Erdinç'in öğretmenlerinin hepsinin yanıtı aynıdır. Hiç birinin Anadolu köylerini dolaşmışlığı, yakından görmüşlüğü,

köy öğretmenliği yapmışlığı ya da köylerde yaşanan zorluklar hakkında fikirleri yoktur.

Fahri Erdinç, öğretmenlik mesleğini her ne kadar sorgulasa da okulda bu uğraşa sahip olabilmek için gerekli olan tüm çabayı sarf eder. Ancak Erdinç'in haksızlıklara karşı boyun eğmez tavrı eğitim öğretim hayatının beşinci yılında, ilk baş kaldırışına sebebiyet verir. Sonu bir haftalık okuldan uzaklaştırmayla biten olayın nedeni peynirdir. Kahvaltıda verilen peynirin iyice azaldığını gören öğrenciler bir gün sofraya hiç konmadığını, nöbetçi öğrencinin, çay ve ekmelele idare etmeleri gerektiği söylemesi üzerine öğrencilerin hepsi tabaklara çatalı vurarak tepki gösterir. Aşçıbaşının, ambarda peynir olup dağıtılmadığı sözünden sonra öğrenciler ekmeği de çayı da bırakarak isyan çıkarırlar. Kapıcı Salih Ağa, uzun zamandır ambar memurunun çocukların rızkını çaldığını söyler durur; ancak herkes bu durumun farkında olmasına rağmen ambar memurunu durduracak hiçbir girişimde bulunmaz. Çünkü dinleyip de tepki gösteren öğretmenlerin ve müdürlerin eli uzun olan Ambar Memuru sayesinde Doğuya tayinleri çıkartıldığını bilirler. Sonuç olarak yapılan tüm ayaklanmalara rağmen o gün ekmeğin yanına peynir konulmaz, Erdinç'le arkadaşı Kürt Kasım da önyak oldukları isyanın sonucunda revirde bir hafta katıksız ceza alırlar.

Erdinç, yalnızlık ve parasızlık içinde kaldığı yatılı öğretmen okulunun 5 yıllık eğitimini tamamlamak üzere olduğu dönemde, devletin aldığı kararla okulu 6 yıla çıkarıldığı için son sınıfta iken gelen bu yönetmelikten etkilenecek bir yıl daha okumak zorunda kalır.¹

Emine, mesleki tercihinde ağabeylerinin izinden gitmek için elinden geleni yapar. Fakat üvey analığı her ne kadar Emine'yi okutmak istemese de bu duruma engel olamaz. Halil Efendi'nin öğretmenlik hakkındaki görüşleri değişmemesine rağmen evde yaşanan huzursuzluk ve içerisinde bulunduğu bezgin ruh hali ile kızını

---

¹ 1924 yılından önce ilkokul sonrası 4 yıl olan eğitim süresi; 1924'te 5 yıla ve 1932-1933 öğretim yılında da 6 yıla çıkartılmıştır. 1970-1971 öğretim yılına kadar, ilkokul öğretmenleri lise düzeyindeki 3 yıllık bu ilk öğretmen okullarında yetiştirile gelmiştir. Bu okulların eğitim süresi 1970 yılından sonra ilkokul üzerine 7 ve ortaokul üzerine 4 yıla çıkartılmıştır. 1974-1975 öğretim yılında bu okulların sayısı 89'u bulmuştur.

1932-1933 öğretim yılından itibaren 6 yıllık sürenin il üç yılında "alan ve kültür eğitimi" ne , ikinci üç yılında ise "mesleki eğitim"e ağırlık veren eğitim programları uygulayan Öğretmen Okullarının ortaokul bölümleri bir süre sonra kaldırılmış ve ortaokul mezunu öğrenci alan üç yıllık eğitim kurumları hâline getirilmiştir. Ortaokul mezunları doğrudan mesleki eğitime alınarak yetiştirilmiş ve bu sistem yıllarca sürmüştür.

Emine'yi yaşadığı ortamdan uzaklaştırmak ister. Eylül başında Emine de ağabeyleri gibi Türkiye'deki sayılı okullardan biri olan İzmir'deki öğretmen okuluna gitmek için evden ayrılır.

Bu dönemde köylere gönderilen öğretmenlerin büyük çoğunluğu, en fazla birkaç yıl kaldıktan sonra tekrar şehre dönerek kendilerine daha fazla para kazanabilecekleri bir iş buluyorlardı. Köyde yaşamak istememelerinin başka bir nedeni ise köylülerin, okuma yazmanın kendilerine bir getirisi olmayacağı düşüncesi nedeniyle öğretmeni dışlamalarıydı.

1.1.4.Fahri Erdinç'in Öğretmenliği

Fahri Erdinç, okulunu tamamladıktan sonra köyüne giderek atanacağı okulun belirlenmesini bekler. Okulların açılmasına 25 gün kala Erdinç evinden ayrılıp önce annesinin mezarı için Urla'ya, ardından Afyon'a giderek 5 Eylül 1936 tarihinde Ürküt Köyü'nde mesleğe başlar. Geldiği bu köyde, okul olarak cami içerisinde bulunan bir oda verilir. Erdinç'in araç gereç adına hiçbir eşya bulunmayan sınıfında gaz lambası dahi yoktur, sıralar ise yerde serili olan hasırlardır. Fahri, iki yıldır kapalı olan bu okulun temizliği ve düzenlemesini bitirdikten sonra tellal çıkartarak okulun açıldığını tüm köye duyurur. Köyde bir öğretmenin gelip okulda eğitim vermeye başladığı öğrenilmesine rağmen deftere kayıtlanan 115 öğrenciden yalnızca 15'i gelir. Fahri, bu duruma ilk başta anlam veremese de işin gerçek yüzü kısa bir süre sonra ortaya çıkar. Okul çağındaki 15 öğrenci dışında geride kalan 100 öğrenci her gün Cami Hocasının evine giderek orada Arapça ve Din dersleri alıyordu. Köyün iki yıl öğretmensiz kalması sebepsiz değildi. Öyle ki Fahri de gelmeden önce bu köyün Hocasının namını çok duymuştu. Hoca, gelen öğretmeni bir şekilde gönderiyor ve herkes de bu duruma göz yumuyordu. Cumhuriyet'in kabulüyle birlikte köye gelen ilk öğretmen, Hoca'nın tehditlerine dayanamayarak köyü terk eder. Ardından gelen Tekirdağlı Öğretmen Mustafa Efendi'yle de geçinemeyen Hoca, vefatından sonra bu öğretmenin cenazesine ne yaptığını Erdinç, *Acı Lokma* kitabında şöyle aktarır: "Tekirdağlı öğretmen Mustafendi kahrından ölüp gitmiş. Ölüsünü de Hoca yıkamış ve köy mezarlığının dışına gömdürmüş. Neden? Ölüsünü

tek başına yıkayan Hoca kestirip atmış: Ben gördüm, “kabuklu gavur’dur, mezarlık içine gömülemez. İşte o kadar...” (Erdoğan, 2006, s. 205).²

Tekirdağlı Öğretmen Mustafa Efendi’den sonra köye gelen öğretmen ise Hoca’nın isteklerine boyun eğmediği için üç gün uzaklıktaki başka bir yere sürgün edilir. Bu durum Hoca’nın ne ilk öğretmen postalayışı ne de sonuncusu olur. Bu şekilde Fahri Erdoğan’tan önce tam altı öğretmeni sıradan geçiren Hoca, her birisine bir kulp takarak görevinden istifa ettirir.

Erdoğan, defterinde isimleri yazan öğrencilerin Hoca’nın evinde olduğunu Hademe Bekir’den öğrendiği gibi okulda bulunan on beş öğrencisini, Türk Bayrağı’nı ve Atatürk portresini kaptığı gibi, Hoca’nın evine gitmek için okuldan çıkar; ancak eve varamadan yolda Hoca ile karşılaşırlar. Bu olayı Erdoğan kitabında şu şekilde aktarır:

“İşte böyle iki küme halinde karşı karşıya durduk. Hoca gülecek oldu. Ağzında tek dişi yok. Yok ama bu kadar öğretmeni neyle ısırır? Bereket beni hemen ısırmadı. Önce çenemi tutup okşadı.

“Bakın” dedi yanındakilere, “bunun sakalı bile ayva tüylüymüş daha!”

“Evet Hoca, ben köseyim!” dedim.

Çarpılmışı döndü.

“Nereye böyle ya?” dedi.

“Hiç...” dedim. (Elimde okulun kapısından söktüğüm levhayı, Hacı Bekir’in koltuğundaki kara kaplı defterleri gösterdim.) “Artık taşınıyoruz!”

“Nereye?”

“Sizin eve Hoca!”

Bakışıp kaldılar.

“Bunda şaşılacak bir şey yok, Hoca. Nasıl olsa çocuklarımın çoğu sende. Bari şu levhayı da senin kapıya çakalım, beni de sen okut, tamam olsun dedik!”

Benim elim ayağım, Hocanın da dudakları titriyordu.

“Anlaşıldı...” diyebildi. “Seneye varmaz, sen de taşınırsın başka köye!”

(Erdoğan, 2006, s. 207-208).³

---

² Erdoğan, bu olayı hikâyeleştirerek *Destur Ya Sefalet* adlı kitabında *İftira* başlığı ile yayınlamıştır.

Erdiñ, içinde bulunduğu duruma razı gelmez ve bir sabah Hocanın kapısının önüne dikilip gelen çocuğu geri çevirir. Onu, köşe başındayken fark eden çocukların kimi ondan kaçarken kimisi ise elinden kurtularak kendini içeri atar. Bu vaziyet karşısında artık ne yapacağını bilemeyince, çareyi kendisini en iyi anlayacak olan Atatürk'e içini dökmekte bulur. Atatürk'ün portresini karşısına koyan Erdiñ'in ağzından şu sözler dökülür:

“Aralanan kapıdan içeri bir göz attım. Merdiven ayağında elli altmış çift irili ufaklı pabuç ve nalın! Yeraltından gelir gibi bir ilahi korosu bile duydum: “Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu! Yıl 1937 Atam. Okuyor çocuklarımız ‘ elif- be- te – se deyu deyu. Akıyor gözyaşlarım Cumhuriyet deyu deyu. Anayasaya yazdık ya her Türk ilkokuldan geçeri diye, sen artık Çankaya 'da rahat uyu.” (Erdiñ, 2006, s. 210).

Çaresizlik içinde kıvranan Erdiñ, çocukların eğitime dâhil olabilmelerinin yolunun ailelerinin eğitimden geçmesine bağlı olduğunu düşünür ve bu sebeple ilk önce anne babalarını okutmaya karar verir. Gün içerisinde okula gelen öğrenciler ile derslerine devam ederken geceleri de anne babalarına okuma yazma öğretmek için, gece okulu açar. Kadınla erkek birlikte okumaz düşüncesi ile gelmeme ihtimallerini de hesaba katıp bir gece kadınlar ders alsın, bir gece erkekler der; ancak yine de okuma yazma kurslarına hiç kimse gelmez. Gençlerin de eğitim almasını isteyen yazar, bir gece ellerinde sabundan yapılmış bir zar ile zar atarak kumar oynadıkları mekâna gider. Fakat zarları önlerinden alır almaz gençlerin üzerine yürümesiyle geri adım atmak zorunda kalır.

Fahri Erdiñ, köye gelen müfettişlere içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumu yakıtır. Fakat görevlilerin umursamaz halleri karşısında eli kolu bağlanır. Yine vazgeçmeyerek ilçeye kadar gider. Orada bulunan kaymakama yaşadığı vaziyeti arz edip şikâyetle bulunmasına rağmen her seferinde eli boş dönmüştür. Köyde kendine dert arkadaşı edindiği Atatürk'ün portresini eline alarak, içinde bulunduğu çıkmazı şu sözleri ile dile getirir: “Muhtarla bir olup, her cumartesi öğleyin yaptığımız bayrak törenini yasakladılar. Okul caminin yanında ya, İstiklal Marşı söylenirken hoca okuduğunu şaşırıyormuş. Ben de ne okuduğumu ne okutacağımı şaşırdım Atam!” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 21; Erdiñ, Acı Lokma , 2006, s. 211).

---

³ Fahri Erdiñ'in öğretmenlik yapmak için gittiği köyde Hoca ile yaşadıkları Acı Lokma'da yer aldığı gibi Kemal Anadolu'nun eseri olan Karşıyaka Memleket adlı eserde de yer almaktadır.

Erdiñ, Ürküt Köyü'nde eğitim verebilmek için çok büyük çaba göstermesine rağmen sonunda köylünün bir dediğini ikiletmediği Hoca'nın isteği gerçekleşir. Öyle ki yıldırım için tüm köy ambargo uygulamış, bunun sonucunda ise Erdiñ ekmeğinden, suyundan hatta oturduğu tek göz evinden dahi olmuştur. Parasıyla bile ekmek, yumurta alamayıp aç kalan, kışta kıyamette aktaracağız diye okulun açılan tavanından kara, yağmura maruz bırakılan yazar, bu baskılara daha fazla dayanamayarak hem okuldan hem de köyden ayrılır. Kütüğe ayrılış sebebi olarak yalnızca iki kelime yazar: “Hocanın üfürüğü!” (Erdiñ, Acı Lokma, 2013, s. 212).

Erdiñ, yıllarca öğretmenlik yaptığı halde bu meslekten yakından babasının sözlerine aldırmandan uzun yıllar öğretmen olabilmek için dirsek çürüttüğü günleri, hayallerini ve yaşayacaklarını, Hoca'nın yaptıkları yüzünden bir kenara atmak zorunda kalır. Artık Erdiñ'in defterinde öğretmenlik sayfası bir süreliğine kapanmıştır. Okuduğu bir gazete ilanında Ankara Devlet Konservatuarı'na öğrenci alınacağını, seçmelerin de İstanbul'da yapılacağını görünce, gerekli işlemleri tamamlayarak rotasını İstanbul'a döndürür, ümidi yaşamına yeni bir yön çizmektedir.

Fahri Erdiñ, hayatına Ankara Devlet Konservatuarı'nda yeni bir sayfa açar ancak burada da tutunamayınca okulu yarıda bırakmak zorunda kalır. Sonrasında ise Manisa ve Tekirdağ olmak üzere iki ilin yoksulluk ve olanaksızlıklarının diz boyu olduğu köylerinde 25 yaşına kadar öğretmenlik mesleğini devam ettirir.

1.1.5. Ankara Devlet Konservatuarı ve Sabahattin Ali ile Tanışması

Ankara Devlet Konservatuarı'nın elemeleri için İstanbul'a gelen Fahri Erdiñ, üzerindeki yorgunluğu atamadan tabir yerinde ise ayağının tozu ile jüri karşısına çıkar. Yapılan elemelerde jüri bir şeyler anlatmasını ister. Erdiñ, Ürküt Köyü'nde öğretmenlik yapmaya çalıştığı dönemde yaşadığı olumsuz olayları ve üfürükçü Hoca ile takışmasını hikâyeleştirerek anlatır. Hikâye sona erdikten sonra jüri bu sefer bir şiir okumasını ister. Fahri Erdiñ'in aklına hemen ezberinde olan Nâzım Hikmet'in “Kırk Haramilerin Esiri” adlı şiiri gelir. Erdiñ, okuyacağı şiir ve şairi söyleyince jüri ile arasında bir konuşma geçer:

Jüriden biri sordu:

- *Başka şiir bilmez misin?*

Yantı kısa oldu:

- *Aşk şiirlerini ezberleyemedim.*

Soğuk bir hava esti. Muhsin Ertuğrul durumu kurtardı:

- *Bırakın bildiğini okusun.*

Şiiri baştan sona başarıyla seslendirdi. (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 29; Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 217).

Burada Alman Profesör Ebert'e tercümanlık eden kişi, daha sonraları kendisinden sıklıkla bahsedeceğimiz en yakın dostu ve yön göstericisi olan Sabahattin Ali' den başkası değildir.

Ankara Devlet Konservatuarı'ndaki elemelerin ertesini günü jüride yer alan Alman Profesör Ebert'in tercümanı, Erdinç'in yanına gelerek, birkaç gündür kendisinden orijinal hikâyeler dinlediklerini, ilgi çeken bu hikâyeleri biçime sokarak yazmasını ister. Bunun üzerine Erdinç ile aralarında şu konuşma geçer:

- *Denedim, tutmuyor. Herkes kaşık yapar ama sapını Sabahattin Ali gibi ortaya getirmek zor.*

- *Tanır mısın onu?*

- *Kitaplarından. Kendisini görmedim.*

Tercüman hararetle elini sıktı:

- *Benim, ben Sabahattin Ali, dedi. Bundan sonra birlikte yazarız. Ben konservatuvarda Profesör Ebert'in asistanıyım. Ankara' ya gelince hemen beni ara. (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 31; Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 217; Kemal, 1985, s. 109-114).*

Fahri Erdinç'in, kitaplarıyla hayal dünyasını genişleten ve edebî hayatının gelişmesine etken olan Sabahattin Ali, hiç ummadığı anda karşısına çıkarak hikâyelerindeki sıcak ve samimi üslubun şekillenmesine de yardımcı olmuştur.

Fahri Erdinç, 1938 yılının Eylül ayından itibaren Ankara Devlet Konservatuarı'nda derslere girmeye başlar. Tiyatro tarihi, mimik, edebiyat, diksiyon, fonetik alanında oldukça başarılı olan Erdinç, bu başarısını babası ile paylaşmak için bir mektup kaleme alır; ancak kendisi ile duyduğu gurur, babasının zehir zemberek cevabı ile kursağında kalır. Babası, oğluna hitaben şu cümleleri yazmıştır: “ Ulan sahneye düşesin diye mi okuttuk seni bunca yıl? Köçek olasın diye mi? Karagöz oynatasın diye mi? Ben artık el ortasına çıkıp da nasıl övünürüm?..” (Erdinç, 2006, s. 220). Erdinç 'in bu yazışmaya karşılığı gecikmez: “Baba, sahneye düşülmez çıkılır, yüksek yerdir sahne. Halk okuludur. Ben artık öğretmenliğimi bu alanda sürdüreceğim. Adım da senin dediğin gibi köçek değil, aktör olacak.” (Erdinç, 2006, s. 220).

Bu karşılıklı atışmaya dönüşen mektupların sonuncusuyla Halil Efendi, oğlu Erdinç'i yere serer: "Hangi baba hayır görmüş zaten evladından! Cehenneme kadar yolun var. Oku bakalım, çık o yüksek dediğin sahneye. Çık da başın göğe ersin. Boya suratını, soytarı ol da herkesi güldür. Güldür de benim gözümün yaşı dinmesin..." (Erdinç, 2006, s. 221).

Fahri Erdinç'in hayatına yeni bir sayfa açtığı bu dönemde, karşısına çıkan Sabahattin Ali ile yakınlıkları kısa sürede dostluğa dönüşürken, hayranı olduğu hocasının tüm eserlerini bitirir. Bu arada konservatuarda yazmış olduğu öykü ve şiirlerini Sabahattin Ali'ye göstererek, edebî alandaki çizgisini de oluşturmaya başlar. Ankara Devlet Konservatuarı yılları, Erdinç'in çocukluktan gelme hikâye ve şiir yazma isteğinin belli bir kalıba girmesini sağlayarak bugün samimi bir dil ile okuyucusuna hitap etmesini sağlamıştır. Bu dönemde yazarımızın çizgisini belirleyen hiç şüphesiz ki her halükarda takdir ettiği Sabahattin Ali olmuştur. Öyle ki Fahri Erdinç, tütün parası ile almış oldukları evi hikâyeleştirerek götürmesi üzerine Sabahattin Ali : "Konu kötü değil ama sen ilerde yazmak üzere bu hikâyeyi yırt" der (Erdinç, 2006, s. 221). Fahri Erdinç, ileriki zamanlarda Saatçi Ali Efendi'nin fesini anlatan bir hikâye kaleme alır. Bu yazısını da Sabahattin Ali'ye gösterince şu yorumla karşılaşır: " Koy bunu yastığının altına da biraz yatsın demlensin." (Erdinç, 2006, s. 222). Yazı konusunda oldukça yetkin bir isim olan Sabahattin Ali bir seferinde Fahri Erdinç'e bir hikâyeyi üç defa yazdırır ve beğenmeyince şöyle bir öğüt vererek, daha iyi seviyeye gelmesini ister:

- Hikâye yazmaya oturunca karşı dağlara bulutlara bakma. Bulunduğun yere, çevrene, sokağa, insanlara bak önce. O alaca boyalı tasvir fırçasını da at elinden. Tumturaklı konuşmaya da özenme. Sakın bilgiç de olma. Gerçeği de şöyle bir koçan mısır gibi yeşil kabuklarını soyarak koy ortaya. Hikâyenin biçiminde istersen dülger gibi çalış, ille de özünde oymacılık yap, kuyumcu ol! (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 39).

Sabahattin Ali ile yapmış olduğu yazı çalışmaları Fahri Erdinç'in sadece kalemmini güçlendirmek ile kalmamış kendi benliğini bulmasını ve okumuş olduğu okuldan neler beklediğini fark etmesine de yardımcı olmuştur. Bu benlik keşfi Fahri'nin okulunu, eğitimini, tiyatroyu sevmesine rağmen tam anlamı ile isteklerini ve hedeflerini karşılamadıkları için bunalıma sürüklenmesine neden olmuştur. Fahri'yi, Hamlet'i oynamak ya da Romeo olmak sarmıyordu, düello etmek, zehir içmek gibi halktan uzak bir zümrenin hoşuna giden bu tiyatro düzeneği ona

çalıştıkları eserler gibi yabancı kalıyordu. Kendisini yeniden keşfeden Erdinç'in tiyatrodan beklentisi; insanların hissettikleri acıları, sevinçleri kısaca hayatlarını yansıtmasıydı. Halkının yaşadıkları karşısında verdikleri tepkiyi duyurmak isteyen Erdinç, bunu öyküleri ile yapmaya çalışır. Böylece yazdığı öykü ve deneme sayısı da giderek artmaya başlar. Fahri Erdinç, Sabahattin Ali ile yapmış olduğu denemelerin semeresini almaya başlayınca kaleme aldığı öykülerle yakın çevresindeki hayat hikâyelerinin resimlerini çizmeye çalışmıştır. Yazarın, yazılarıyla, okulla ve hocalarıyla ilgili olan öyküleri el altından sınıftan sınıfa dolaştırılarak öğrenciler tarafından fazlasıyla rağbet görmüştür. Öyle ki Sabahattin Ali'nin sonunda beğenip de yırttırmadığı iki öyküsü bile olmuştur. Bu öykülerden ilki, Fahri Erdinç'in okul müdürü ile ilgili olan anısıdır. Yazarın bu anısını hikâyeleştirip *Acı Lokma* adlı eserinde şu şekilde dile getirdiğini görmekteyiz:

“Bir gün bakmış ki koridor keman sesleriyle çınlıyor. Açıvermiş seslerin geldiği odanın kapısını: “ Ne zırıldatıyorsunuz burada ulan?”

“Triyo yapıyoruz,” demişler.

Raif Bey'in tepesi atıvermiş. Hemen üç öğrenciden birini kulağından tutup bir odaya sokmuş, ikincisini başka odaya, üçüncüsünü de o odada bırakmış. “ Haydi çok zırıldatmadan şimdi yapın triyonuzu!” demiş.

(Erdinç, 2006, s. 223)

Hikâyesi hiçbir yerde yayınlamamasına rağmen Raif Bey'in kulağına kadar gitmesi üzerine Fahri Erdinç'i odasına çağırıp azarlar. Bu türdeki yergili anlatımlardan uzak durması için öğütlense de bu sözleri kulak arkası edip hatta daha da ileri giderek Profesör Ebert ile ilgili bir öykü yazar:

“...Kayserili arkadaşımızın Kral karşısında el- etek savurmalı bir reverans yaparken belini bükemeyişine kızdı. Bağırırverdi:

“ Ne mağrur Cumhuriyetçiler olmuştunuz! Beliniz kolay bükülmüyor.”

Bunu dilimize aktaran S. Ali ile göz göze geldik. Dersten çıkar çıkmaz yanaşıp sordum:

“ Usta biçimine getirip bunu da yazayım mı?”

“Hiç durma,” dedi. “ Yalnız yazarken bu Profesör kadar enayileşme. Milliyetçiliğe düşme yani...”

Ben de durmadım. Yazdım. Hem biraz enayilik de ettim. Ettim ama, artık okulda da çok duramadım. Çünkü “ Biz sizin karşınızda bel bükken İttihat ve Terakki kuşağı değil, kurtuluş kuşağıyız,” dedim. “ Artık

krallar, Sultanlar karşısında bel bükmeyi unuttuk,” dedim. “ Sen gel de zeybek oynarken nasıl bel büküyoruz, ona bak,” dedim. “ Yooo sayın Profesör “ dedim, “ hem babamın emekli aylığı kadar gündelik al, hem Ankara Palas’ta safa sür, hem de kalkıp bize kara sür, işte bu olmaz!” (Erdoğan, 2006, s. 224).

Fahri Erdoğan’ın, Profesör Ebert hakkında yazmış olduğu hikâye kısa süre içerisinde okul yönetimi tarafından öğrenilince, Profesör Ebert’ten özür dilemesi istenir. Erdoğan, kaleme aldığı öyküde özür gerektirecek bir durum olmadığını söyleyerek karşı çıkar ve bunun sonucunda bir hafta kadar okuldan uzaklaştırma alır. Okulundan ayrı kalan yazar, tekrar geri dönmeyi gururuna yediremez. Böylece hayatındaki Ankara Devlet Konservatuvarı sayfasını kapatarak gerçek mesleği olan öğretmenliğe dönüş yapmak için Milli Eğitim Müdürlüğüne, geçim sıkıntısı sebebiyle öğretmenlik mesleğine tekrar başlamak istediğini belirten bir dilekçe vererek tayinini ister.

Tayini Manisa’nın bir köyüne çıkan Fahri Erdoğan, daha sonra Tekirdağ’ın yoksulluğun mesken tuttuğu başka bir köyüne atanır ve 25 yaşına kadar öğretmenlik mesleğini burada icra eder.

1.1.6. Askerlik ve Evlilik Hayatı

Fahri Erdoğan, 1941 yılında yedek subay olarak askere gider ve Lüleburgaz’daki Zırhlı Tümen’de Asteğmen olarak göreve başlar.

Tekirdağ’da askerlik yaptığı esnada köklü bir aileye mensup olan Feriha Hanım ile tanışır. Bir müddet konuştuğundan sonra evlenme kararı alınca bu isteğini babasına yazdığı bir mektupla iletir. Kısa süre sonra aldığı yanıtla hayal kırıklığına uğrayan Erdoğan, babasının sitem dolu sözlerine maruz kalır: “Deliğe sığmayan sıçan bir de kuyruğuna kabak bağlar mı? Beni dinle oğlum. Etme bu işi. Sonra köşe başında eve ne götüreceğim diye düşünürsün. Al da benden pay biç. Gözlerimi temelli yumduğum gün, benim üçüncü ölümüm olacak, zira iki kere evlendim.” (Anadol, 1998, s. 60).

Fahri Erdoğan, babasının sözünü dinlemeyerek Feriha Hanım ile evlenir. Bir müddet sonra Korman ismini verdikleri bir çocukları dünyaya gelir. Fakat zamanla evlilikleri çatırdamaya başlar. Geçim sıkıntısının da baş göstermesiyle Erdoğan, ortaya çıkan tartışmalarda kendisini çocukluğunda yorgan altından izlediği babasına,

karısını da dırdırı bitmeyen analığına benzetir ve evliliğinin üzerinden birkaç yıl geçmeden babasının ne kadar haklı olduğunu fark eder.

Yazar, askerden geldikten sonra evli olduğu bu dönemde geçimini öğretmenlik yaparak sağlar. Ancak öğretmenlikten aldığı maaş evini geçindirmeye yetmeyince 1943 yılında Tavşanlı’da bir inşaat şantiyesinde işçilerin denetimini, çizelgelerini tutarak günde 12 saat çalışıp puantörlük yapmaya başlar.

1.1.6.1.Mehmet Kemal ile Tanışma

Fahri Erdiñç’in hayatı, farklı meslek alanlarına sürüklense de bu değişik sahalarda vazgeçemediği tek bir ortak nokta vardır, o da yazmak. Yaşamının her döneminde edebî hayatı ön plana çıkan Erdiñç, bir gün çalıştığı yerin karşı şantiyesinde eski arkadaşı olan Mehmet Kemal ile karşılaşır. Mehmet Kemal ve Fahri Erdiñç içinde buldukları hayat koşulları ile geçimlerini sağlamak için çalıştıkları inşaat sektöründe yitip gittiklerini farkındadırlar. Öğle paydosu geldiğinde herkes dinlenmek için fırsat ararken iki arkadaş bu vakitleri sanat, edebiyat, sosyalizmden konuşarak, şiirler okuyarak geçirirler. İkisi de yabancı oldukları ve eğretili durdukları bu iş sahasında birbirlerine tutunarak teselli oluyorlardı. Mehmet Kemal bir keresinde Erdiñç’e: “Hep sabah karanlığında kalkıyoruz... Hep işçilerle beraberiz... Yaşantımız emekle beraber olanların içinde geçiyor... Var mısın birer sabah şiiri yazalım. Aynı konu, aynı dünya, aynı insanlar...” “Varım...” dedi başladık.” (Kemal, 1985, s. 105).

Şiir yazma heyecanı, uzun bir süredir kum, toprak, inşaat makinelerinin sesleri arasında toza bulanmış ruhlarının bir silkinişi gibi Fahri Erdiñç ve Mehmet Kemal’e ait oldukları dünyayı hatırlatır. Nitekim iki gün sonra Erdiñç, paydos vaktinde Mehmet Kemal’in yanına gelerek yazdığı “*Sabah Oluyor*” adlı şiirini okur. Mehmet Kemal, şiirden çok etkilenir ve ileriki zamanlarda Fethi Giray ile beraber çıkarmış oldukları Meydan Dergisi’nin 1948 yılının 15 Mayıs’ta çıkan sayısında bu şiire yer verir. Şiirin, ziyadesiyle ilgi görülmesinin altında siyasi söylemlerin var oluşu yatmaktadır. Şairin kaleme almış olduğu “*Sabah Oluyor*” şiiri ‘*devrimci demeci*’ olarak görülür ve bunun üzerine hakkında kovuşturma açılmasına karar verilse de bu karardan son anda vazgeçilir.

Fahri Erdiñç ile yakın dostluğu olan Mehmet Kemal, şairin yalnızca güzel dizelerine, hoş sohbetine nail olmakla kalmamış; ayrıca gönül güzelliğine de şahit

olmuştur. Mehmet Kemal, Erdinç'i yalnızca edebî yönü ile değil dostluğu, samimiyeti ve vefa yönü ile de seviyordu. Fahri Erdinç'in erdemli ve alçakgönüllü halinden bahseden bir anısını Acılı Kuşak adlı eserinde şu sözleri ile anlatır:

Süklüm püklüm oturuyordum meyhanede:

“Ne var? “ dedi.

“Evde kömür yok.”

“Kaç para?”

Söyledim.

Ceplerini yokladı. Nereden bulacaktı o kadar parayı, yoktu onda. Karşı postaneye gitti. Bir aktör dostuna telefon etti. Kömür işini halletmişti.

“Kalk gidelim...” dedi. Kalkttık.

Maltepe’de bir eve gittik otomobille. Kapıcıyı buldu. Birkaç çuval kömür doldurttu. Taksiye yükledik. Eve getirdik. Bizim evin yakacak durumu bir hafta tamamdı.

Dışarı çıkmadığım günler, arar, bulurdu. “Canım içki çekti...” derdi. Parasızlığımı belli etmeden, benim de, içmemi sağlamak için bahaneler uydururdu. Artist tarafı ağır basar, belli etmezdi. (Kemal, 1985, s. 115).

1.1.6.2.İstanbul’a Gidiş

Fahri Erdinç, Tavşanlı’da çalıştığı inşaat işinden ayrılarak ikinci kez vatanî görevini yapmak üzere İstanbul Anadolu Kavağına gider. Askerlik görevini tamamladıktan sonra ailesiyle Çamlıca’da bir ev tutarak buraya yerleşir. Bu dönemde yazmayı sıklaştıran Erdinç, dergi ve gazetelere yazdığı öyküler sayesinde aldığı bölük pörçük para ile evini geçindirmeye çalışır. Ancak İstanbul’da kısa bir süre kaldıktan sonra 1946 yılında buradan ayrılarak tekrar Ankara’da yaşamaya başlar.

1.1.7.Radyoculuk ve Hayriye Sel Hanım

1946 yılının Temmuz ayında Ankara’daki arkadaşları öğretmenliklerinin 10. Yılı şerefine verecekleri kutlamayı Fahri Erdinç’e bir çağrı mektubu ile bildirir. Mektupta: “ Öğretmen oluşumuzun onuncu yıldönümünü Ankara’da kutlamaya karar verdik. 26 Temmuz akşamı Gar Gazinosunda olacağız. Gel. İmza: Saadetin.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 63).

Ankara'dan gelen bu mektup Erdinç'in eşi ile tartışmasına sebep olur. Eşi “ Benim burada ayağımda çorabım yok, sen borç parayla Ankara' ya gitmeye kalk...” diye tepki gösterir (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 63). Cebinde hiç parası olmamasına rağmen Ankara'ya gitmeyi aklına koyan Erdinç, hışımına evden çıkar. Varlık Dergisi'ne giderek yazmış olduğu “ Uyku Hapı” adlı hikâyesinin bedeli olan iki buçuk lirayı alır. Ardından Kapalıçarşı'ya geçer. Burada da nişan yüzüğünü satan Erdinç, eve dönerek valizini toplar ve cebindeki paranın yarısını küçük bir kâğıt parçasına yazdığı not ile beraber yatağın üzerine bırakır. Eşi için yazmış olduğu notta şu sözler yer alır: “Çorap parası! Ben söz dinlerim. Dönmeyeceğim. Eğer oralarda bir iş bulur da yerleşebilirim ve sen de istersen gelirsiniz. Sensiz olurum ama çocuksuz olamam. Hoşça kalın.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 63).

10. yıl kutlamaları için Ankara'da yer alan Gar Gazinosu'na okuldan mezun olan 28 kişiden yalnızca 12'si katılmış, ikisi vefat etmiş, sekizi ise mesleği bırakmıştır. Bu kutlamaya öğretmenlerinden ise sadece Coğrafya Hocası eşlik etmiştir. Arkadaşları Erdinç'e takılarak:

“...Eh sen de merdivenli şiirler, arka sokak hikâyeleri filan yazıyorsun ya!

“Evet, biraz...”

“Sahneye de düşmüşsün...”

“ Hayır, çıktım.”

“Yapıcı da olmuşsun...”

“Yahu biraz bir şey oldum. Ama bir şeyin tam adamı olamadım gitti işte! Öğretmenliğime bakıp ‘ ayarsız kabiliyet’ dediler bana. Yazdıklarına bakıp ‘ yatağını arıyan deli çay’ dediler. Sizin var mı daha bir diyeceğiniz?” (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 238).

Samimi bir havanın hakim olduğu bu ortamda coğrafya hocası da bir anısını anlatır:

“...Van dolaylarında nice dikili taşlar gördüm. Tarihsel kalıtlar mı diye indim katırdan. Etilerden, Selçuklardan falan değilmiş. Hepsi de Cumhuriyetimizle yaşıt taşlar. ‘ İstanbul'cu taşı’ diyorlar bunlara. Her gurbetçi İstanbul' a doğru giderken böyle bir taş dikiyor. Sonra ne zamansa, dönüşte deviriyor taşını. Ya bu yosunlu taşlar? Bunlar gurbetten dönemeyenlerin. Dikili kalmış ve mezartaşına kesmiş.” (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 239).

Fahri Erdiñ, coğrafya hocasından dinlediği bu anıdan çok etkilenir ve kısa bir süre içerisinde öyküye dönüştürür. Türkiye’de (1969 yılında) yayınladığı ilk kitabının ismini de bu anıdan alarak “*Diriler Mezarlığı*” adı altında okuruna sunar.

Öğretmen Okulundan arkadaşlarının daveti üzerine Ankara’ya gelen, ardından da buraya yerleşmeye karar veren yazar, 1946 yılında Ankara Radyosu Tiyatro Bölümü’nde açılan ilanı görerek başvuruda bulunur. Ankara Devlet Tiyatro Bölümü’nün yapmış olduğu sınavı kazanınca yazdığı oyunlardan telif ücreti alıp, bunları seslendiren kadronun içinde yer almak için sözleşme imzalar. Bu radyoda on kadar oyunu sergilenen Erdiñ, Akhisar’da geçirdiği çocukluk dönemi, yeni bir yönetim şeklini benimsemeye kapalı olan “Ağa, Hoca” kavramı ve sınıfsal farklılıklar ile bu farklılıkların doğurduğu sonuçları ele alır. Yazar, bu senaryolarda becerebildiği en iyi rolleri seçerek radyoda seslendirir.

Salim Şengil, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi’nde ona ayırdığı özel sayıda bu piyeslerden en çok ses getirenlerin ismini vermiştir:

“Fahri Erdiñ, hâlen şiiirde, hikâye ve tiyatroda realist bir metotla çalışmaktadır. 1946’dan beri Ankara Radyosu Temsil bölümündedir ve bu arada sayıları onu geçen telif radyofonik eserler vermiştir. Bunlardan “Mübarek Efendi” , “Hayat Bir Tekerrürden İbaret” ve “Selâmi Baba” ismini taşıyanlar, bilhassa kayda değer.” (Şengil, Fahri Erdiñ’e Dair, 1948, s. 8).

Fahri Erdiñ, kısa bir süre sonra ailesini Ankara’ya çağırır. Eşi ve oğluyla kıyı semtlerin birinde tuttuğu eve yerleşirler.

1947 yılının bahar aylarında radyoda çalıştığı sırada Erdiñ’e bir telefon gelir. İstanbul’dan arayan bu kişi, onun sesinden etkilenen Hayriye Sel Hanım’dır. Bu telefona kayıtsız kalmayan Erdiñ, Hayriye Hanım ile gün kararlaştırarak Ankara garındaki bir restoranda buluşurlar. Uzun süredir eşi ile sorunlar yaşayan Erdiñ, bu görüşmede Hayriye Hanım’dan etkilenir. Hayriye Hanım da bu ilgiye karşılık verir. Huzursuz ev hayatından bıkmış olan Fahri Erdiñ’le Hayriye Hanım arasında Bulgaristan’a gittiği güne değin sürecek olan ilişkileri böylece başlamış olur. Zamanla bu ilginin aşka dönüştüğünü hisseden Hayriye Hanım, devlet memurluğundan ayrılıp ticaret ile uğraşan eşine, Fahri Erdiñ’le olan ilişkisini anlatmaya karar verir. Bu sırada Erdiñ de eşine açmış olduğu boşanma davasının sonuçlanmasını beklemektedir. 8 yıllık evliliğini ve oğlunu geride bırakmayı göze alan Erdiñ, İstanbul’a giderek tek göz odalı bir pansiyona yerleşir. İkisi de uygun

bir ev bulup orada yaşamaya karar verirler. O günlerde Erdinç, diğer işlerine oranla daha düzenli sayılabilecek bir meslek olan Şadırvan Dergisi'nin yazar kadrosuna girer. Orada sürekli yazmaya başlayınca gazeteci olduğunu belirten bir de kimlik sahibi olur. Böylelikle yazdığı makale, öykü, şiir ve inceleme yazılarından aldığı para ile geçinmeye çalışır. Beş aylık ilişkilerinin ardından Erdinç ile Hayriye Sel Hanım evlilik hazırlıklarına girişir. Fakat bu dönemde Fahri Erdinç yaşadığı baskı ve zorluklar nedeniyle Hayriye Hanım'ı Türkiye'de bırakarak Bulgaristan'a gitmek mecburiyetinde kalır.

Fahri Erdinç, 23 Şubat 1979 tarihinde Kemal Özer'e yazdığı mektubunda Hayriye Sel Hanımla ilgili şunları söyler:

“Göçümden birkaç saat önce, Edirne’de, bir gece yarısı, bir kapı eşliğinde, o hatunumla da sözleşmişdik artık yazışmamaya. Ve bir daha artık 70 yaşında filân kavuşmak ümidiyle ayrılmıştık. (Adnan’a- Sennur’a aramalarını rica ettiğim hatun. Artık kulak asmıyor, bana sahip çıkmıyor olmalı...)” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 139).

1.1.8.Erdinç'in Hapishaneye Girmesi

Fahri Erdinç, 1947 yılında bir gece Ulus'taki Karpiç Restoran'a gider. Politikacıların ve zengin iş adamlarından oluşan yüksek zümrenin müşterisi olduğu restorana alınmayıp, üzerine bir de hakaret işitince, peş peşe sıraladığı küfürler yüzünden önce karakola, oradan nöbetçi savcıya, sonra da sorgu yargıcına çıkarılır. Ne olduğunu anlamadan da kendini Cebeci Kapalı Cezaevinde bulur. İleride yayınlayacağı *Acı Lokma* eserinde bu olayı şöyle aktaracaktır:

“(...) Bir akşam ben de sarhoş kafa ile bütün belediye başkanlarını kalaylayıverdim, tamam mı?

“Tanık var mı?” Diye sordular karakolda.

“Var. Karpiç Lokantasının kapıcısı, bir de garson.”

“Orada ne işin vardı be kuzum?” dedi, iyi niyetli komser.

Yemek yemeye değil elbet, birini aramak için uğramıştım. Daha kapıda göğüslediler. “Yasak!” “Neden?” “İçerde Amerikalılar var.” “Olsun, ben o Amerikalıları yemem, haşlama yiyeceğim.” “Olmaz, dediler. Resmi ziyafet bu” “Olur, olmaz” derken, azıttık işi. Beni yaka paça atmak istediler. İşte o zaman artık Amerikalı'ya da onu memlekete

balmumu ile çağırana da sıradan okudum. Daha ben bitirmeden iki sivil polis kollarıma giriverdiler.” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 244; Anadolu, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 88-89).⁴

1.1.8.1.Zihni Anadolu İle Tanışması

Fahri Erdoğan, Cebeci Kapalı Cezaevi’nde, hayatında uzun soluklu bir dostluk inşa edeceği Zihni Anadolu ile tanışır. İkisini de yaşadıkları bu sıkıntılı ortamda birbirine yakınlaştıran hiç şüphesiz edebiyatın gücüdür. Erdoğan, Zihni Anadolu’ya Varlık dergisinde yazdığı öyküleri anlatırken Zihni Anadolu da yazdığı şiirlerden dörtlükler okurdu. Erdoğan, yazdığı eserlerde kendi yaşamından kesitler sunmasının yanı sıra aynı dili konuştuğu arkadaşlarının da başından geçen ilginç olayları öyküleştirmeyi severdi. Bunlarda biri de hapisane ortamında tanıyıp kısa sürede dost edindiği Zihni Anadolu’dur.

1.1.8.2. Devrek No:1

Zihni Anadolu, Erdoğan’le yaptığı bir sohbetinde hapisanede başından geçen hazin bir olayı anlatır. Yazar üzülen dinlediği bu durumu hiç zaman kaybetmeden, bir gecede kaleme alarak hikâyeyeleştirir. Bulgaristan’da bulunduğu dönemde basılacak olan *Diriler Mezarlığı* adlı kitabında bu öykü “Devrek No:1” ismi ile karşımıza çıkmaktadır. Zihni Anadolu’un oğlu olan Kemal Anadolu, Karşıyaka Memleket adlı eserinde bu hikâyenin oluşumundan şöyle bahseder:

“Fahri’ye bir anısını anlattı. Oğluna yılbaşı hediyesi hazırlamak için aylarca uğraşmış. Elindeki teneke bıçakla tahtaları yontarak oyuncak kamyon yapmayı başarmış ve plakasını bile yazmayı başarmıştı:

Veremli bir hasta gece yarısı rahatsızlanınca iki bardak ihlamur kaynatmak gerekmiş. Nerde gardiyan? Ara da bulasın! Vakit gece yarısı, koğuştta ateş yakmak gerek!

---

⁴ Fahri Erdoğan’ın Karpiç Restoran’da yaşadıkları ve sonrasında başına gelenlerle ilgili olarak birçok kaynakta Yazar hakkında yazılar yayımlanmıştır. Evrensel Kültür Dergisi’nin Kasım 97’de çıkan sayısının 7. Sayfasında, Adnan Özyalçın’ın, Fahri Erdoğan’tan Siyasal Toplumsal Yergi Öyküleri adlı yazısında ve son olarak ise Ali Özenç Çağlar’ın, Komünist Bir Yazar: Fahri Erdoğan adlı yazısında bu anı karşımıza çıkmaktadır.

Herkes uyanmış. Hep birlikte demir kapıyı yumruklamaya başlamışlar. Ne gelen var ne giden. Çaresizlik içinde kıvrılırken Zihni yerinden fırlamış, aylarca uğraşarak oğlu için yaptığı oyuncak kamyonu yere vurarak kırmış ve gazeteyle tutuşturup yakmış. Üstünde kaydattığı ihlamurla hastayı rahatlatmıştı.

Fahri gözleri dolarak dinledi. Etkilenmiş ve duygulanmıştı.

Ertesi günü Zihni'nin yanına geldi. Gece uyumamış, sabaha kadar bir öykü çıkarmıştı. Devrek No:1. Bu kez onun gözleri doldu: "Fahriciğim, iltifat değil. Hayatımda okuduğum en güzel hapisane hikâyesi bu. Hem de yüzde yüz gerçek " dedi." (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013).

Fahri Erdinç'in, içerisinde bulunduğu dönemde yer alan hikâyecilerden F.Celalettin, 27 Temmuz 1948 tarihinde yayınlanan Ulus Gazetesi'nde Devrek No:1 hakkındaki düşüncelerini belirtir: "Devrek isimli hikâyeyi yazan Fahri Erdinç, cidden muvaffaktır. Okuyucunun lakaydisi başladığını hissettiği anlarda, bir dikkati çekiş kudreti var ki, bu istidat genç yazarın yarınını yarınlara götürecektir." (Gazetesi, 1949).

Fahri Erdinç'in, Devrek No:1 adlı hapisane hikâyesi yalnızca F. Celalettin ve Zihni Anadol'dan tam not almakla kalmamış, birçok eleştirmenin de değerlendirmesine tam not almıştır. Mehmet Ergün, Yeni Adımlar Dergisindeki "Fahri Erdinç'in İlk Hikâyeleri" yazısında Devrek No:1 adlı öyküsünü şu sözleri ile eleştirir:

"Bulabildiğim Fahri Erdinç İmzalı ilk hikâye "Afilli" oldu. Ama onun ilgimi çeken zihnimde iz bırakan ilk hikâyesi ise "Devrek No:1 " adlı hikâyesidir... Bu hikâyesiyle Erdinç, mapushane hayatını bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiş, kendisinden önce bu sorunu işlemiş olan hikâyecilerin üstüne yükselmiştir.Bundan sonra sanat çevrelerinin ilgisini üstünde toplar Fahri Erdinç" (Ergün, Fahri Erdinç'in İlk Hikayeleri, 1973).

Çok yankı uyandıran Devrek No:1 adlı hikâye hakkında bir diğer eleştiri yazısı ise Kemal Özer'e aittir. Özer, Varlık Dergisinde yer alan Günlükten Seçmeler yazısında Erdinç'in eseri hakkındaki düşüncelerini paylaşır:

"...Kitabın son öyküsü Devrek No:1'i az önce okurken bayağı duygulandım. Düşünüyorum da hapisane çok mu başarılı anlatılmıştı. Anlatılanlar çok mu şaşırtıcıydı? Hiç biri değil. Hatta belki daha etkili

daha başarılı olabilirdi. Ama bir sıcaklık var, hamuru yoğuran elin sıcaklığı geçmiş satırlara. İnsan yüreğini cam gibi çiziyor, acıtıyor.”
(Özer, Günlükten Seçmeler).

Fahri Erdiñç’in Devrek No:1 hikâyesi ile ilgili anısı Türkiye Defteri adlı dergi “Zorlu Göçmen” başlığı altında yayınlanmıştır:

“Salim’in Seçilmiş Hikâyeler Dergisi’nin danışmanı, diyelim ki redaktörü, M. Ş. Esendal rahmetliydi o zaman. Biz tanışmadık. Ama benim hikâyemin de bulunduğu her sayıyı toparlarken, Salim’i uyarır, benden ötürü “bu adama dikkat” dermiş. Benim gerçekçiliğimi derginin dozundan da ileri bulduğu için yapıyormuş bu uyarıyı. Nitekim “Devrek No:1886” “886” ya bir cızık çekerek, başlığı “Devrek No:1” olarak bırakmış. Ve eklemiş: “ Hikâyede söz konusu kamyonu bu plaka numarasını boşuna koymamış olsa gerekir! 1886, işçi hareketi tarihinin Şikag’da yapılan başlangıç grevini simgeler. Böyle bırakırsak bir tatsızlık çıkabilir. İyisi kırpalım, ha. “Devrek No:1 oluversin kamyonun numarası!..” ve öyle de oldu.” (1975, s. 405).⁵

Aynı dergide Devrek No :1 ile ilgili Erdiñç’in hikâyesinin kalitesinin Sabahattin Ali ile boy ölçüşebilecek nitelikte olduğu da yazılmıştır (EK 9).

Erdiñç, Karpiç’teki olaydan sonra evine yapılan baskından Zihni Anadol’a söz eder. Zihni Anadol ise evde bir şey bulup bulmadıklarını sorar. Erdiñç, gülümserek kinayeli bir şekilde yakılan kitaplarını bulduklarını söyler. Nazım Hikmet gibi kendisinin de kitaplarının yakıldığını düşünen Anadol’un şaşkın bakışları arasında anlatmaya başlar. Eve baskın düzenleyen sivil polislerin kömürlüğü aradıkları esnada sivillerden biri yonga sandığının kapağını kaldırır. Ağzına kadar Erdiñç’in *Şen Olasın Halep Şehri* şiir kitaplarıyla karşılaşınca hazine bulmuş gibi bağırır. Fakat Erdiñç’in eşi hemen müdahale ederek sobayı tutuşturmak niyetiyle sakladığını söyler. Bunun üzerine, görevliler satılamayan şiir kitaplarından oluşan bu eserlerden alacaklarını aldıktan sonra tutanak tutularak arama sona erdirilir.

---

⁵ Türkiye Defteri adlı dergide aynı sayıda Fahri Erdiñç’in hikâye yazmadaki ustalığından ise şu sözler ile bahsedilir: “ Devrek No:1 adlı hikâye muhtevasıyla Sabahattin Ali hikâyesiyle boy ölçüşebilecek nitelikte. Buna bir de Erdiñç’in anlatım ustalığı, yalınlığı eklenince kusursuzlaşıyor.” (1975, s. 405).

Üç aylık hapis hayatı sona eren Erdinç, hem sol görüşlü düşünceleri hem de hapse girmesi sebebiyle tüm dikkatleri üzerine çekmiştir. O günlerde Sabahattin Ali'nin kitaplarının Ulus meydanında bir grup genç tarafından yakılması ve aynı grubun Erdinç'in çalıştığı radyonun önünden geçerken boykot ederek yumruk sallamaları, radyodan ayrılmasını zorunlu hale getirir. Ayrılmadığı takdirde atılacağına farkında olan Erdinç, kovulan adam durumuna düşmemek için istifasını vererek radyodan ayrılır.

1.1.9.Fahri Erdinç'in Babası ile Son Karşılığıması

Fahri Erdinç, radyodaki işinden ayrıldığı dönemde babasından bir mektup gelir. Mektupta: "Al çoluk çocuğunu, ille gel. Artık ayağım çukurda, belki son görüşmemiz olur." (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 252).

Erdinç almış olduğu bu mektup üzerine hemen yola çıkar. Köye girdiğinde babası, üvey analığı, kardeşleri, kardeşlerinin eşleri ve çocukları karşılamaya gelir. Tüm aile Fahri'yi ailesiyle birlikte beklerken yalnız geldiğini görünce şaşkınlıkla ailesini neden getirmediğini sorar. Fahri ile aile üyeleri arasında geçen konuşma şu şekildedir:

" Ne iyi olurdu görseydik!"

" O kadar özenmeyin canım. Pek de görülecek şey değil karım."

" Amma yaptın ha!"

" İnanın benim bile bir daha görmeğe niyetim yok." (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 252).

Fahri Erdinç'in eşi ile gelmemesinin en önemli sebebi aralarındaki bağın inceden inceye kopmaya başlamış olmasıdır. Evliliğinin üzerinde gezen kara bulutlar babasına söylediği sözlerden de anlaşılacaktır. Aile fertleri, karısı ve oğlunun neden gelmediği üzerinde fazla durmazlar. Fakat Halil Efendi onca yıl söyleyeceklerini içinde biriktirmiş, Fahri'nin hapse düşmesi ise kendisindeki son damlayı taşırıştır. Halil Efendi'nin artık oğlu ile konuşmasının vakti gelmiştir. Babası, baş başa konuşmak istediği oğluna bir yerde oturup kahve içmeyi önerir. Biraz yürüyüp meydana Hükümet Kahvesi'ne otururlar. Baba, hapisten yeni çıkmış oğluna olan öfkesini şu sözleri ile dile getirir:

" ...Kime çektin sen böyle, bilmem. Bizim soyda eli kelepçeli ölü de yok, diri de yoktu. Sen aklını peynir ekmekle mi yedin?"

“Dur baba...”

“Durmam. Kulaksız Mustafa'yı radyoda piyese yazan sen... Obalıyı kitaba yazan sen... Saatçinin fesini, Süleyman'ın hamur teknesini, Tellal İsmail'in göbeğini, Belediye Reisinin ettiklerini gazeteye yazan sen ...”
(Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 252).

Aralarındaki karşılıklı atışma devam ederken Halil Efendi, oğlunun kararlılığını fark ederek onu ikna edemeyeceğini anlar ancak bir baba olarak üzerine düşen son görevini yerine getirmek amacıyla oğluna şu nasihati verir:

“Benim sana son öğüdüm şu: Battın mı debelenme dedim, dinlemedin. Bari şu siyaset katakullisine karışmadan çabala. Senin deden diplomat değil, deveciydi. Sen de bu deveyi gütmeye bak...”

“Gütmem baba, ben aklıma kelepçe vurdurmam. Güdülmeğe de niyetim yok.” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 253).

İnanıldığı yola aykırı gördüğü için babasının öğütlerini dikkate almayan Erdoğan, bu düzeni kabul etmeyeceğini, bildiği yoldan da şaşmayacağını söylemesi üzerine iyice dolan Halil Efendi ile oğlu arasındaki ipler iyice gerilmiştir:

“Düşman gibi konuşma, baba! Ne olur şu yaşa gelmişin, bu yaşa gelmişim övün benimle.”

“Neyinle? Bu sapık sözlerinle mi? Ağızda pilav pişse Tuna kadar yağı benden, a oğlum. Hem bana bak, çok şükür bunamadım ben daha. Ben karabatak gibi nerden dalıp nerden çıkacağı belirsiz oğulla övünemem. Sabıkalı gibi peşinde polis gezenle, radyodaki işini de bırakanla üstelik...” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 253).

Fahri Erdoğan, hapisten çıktıktan sonra içinde bulunduğu durumu, radyodan kendisi çıkmasa bile çıkartılacağını her ne kadar anlatmaya çalışsa da babasının onu dinlediği yoktur. Halil Efendi bir kere içini boşaltmaya niyet etmiştir ancak tesir etmediğini görünce de son söz olarak:

“Peki, dedi, “ bırakıyorum ipini üstüne. Artık acıyorsan çayıra koş, susayınca göle...”

“Temelli siliyorsun demek beni evlat defterinden?”

“Hayır, sen beni sil. Babam var deme. Benim altın adımlı bakır etme. Senin yüzünden it uğursuz siymesin üstüme.. başka bir şey istemem. Bir dileğim daha var: Bunları konuşmamış olalım...” (Erdoğan, Acı Lokma , 2006, s. 258).

Halil Efendi'nin oğluyla bu son görüşmesidir. Fakat Şimdiye kadar birbirlerine yaklaştıkları, karşılıklı oturup düşüncelerini dile getirdikleri ilk konuşmaları da bu olmuştur. Erdinç, bu durumu *Acı Lokma* adlı eserinde Şu sözleri ile dile getirir: "Gerçekten son görüşmemiz oldu. Son ama her Şeyi konuşabildiğimiz ilk görüşme de bu idi." (Erdinç, Acı Lokma , 2006, s. 250).

Evlatlıktan men edilen Fahri Erdinç, ağabeyinin mezarına gelip üzüntüsünü onunla paylaşır:

"Yarın gideceğim. Nereye, ben de bilmiyorum. Döner miyim? Ne zaman? Bunu da söyleyemem. Razı mısın, değil misin sormam. Değilsen bile artık nleyemezsin. Ölüler bymediğine göre on yıldır ben senin abinim. Hoşça kal kardeşim Ferit!" diyerek abisi Ferit'e veda eder." (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 110).

Bu veda yalnızca Ferit'e yapılır, ertesi gün sabahın erken saatlerinde evden ayrılan Fahri, uyuduğu için babasıyla vedalaşamaz. Bir daha köyüne dönmeyeceğini az çok hissedenden Erdinç, babasıyla dargın ayrılanın verdiği burukluğu ömrünün sonuna kadar içinde taşır.

1.1.10.Bulgaristan'a Kaçış Fikri

Fahri Erdinç, 13 Ocak 1949'da gazetede, Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'a kaçmak isterken sınırda ldrldğu haberini okuyunca sarsılır. Uzun süre bu durumun etkisi altından çıkamayan Erdinç, hikyeciliğinde kendisini takip ettiği kadim dostu Sabahattin Ali'nin uğruna hayatını yitirdiği hayalini gerçekleştirmek ister ve beynini kurcalayan Bulgaristan'a kaçma düşüncesi gün geçtikçe daha da yoğunlaşır. Erdinç, bir yıldır orda burda kalarak arada sadece oğlunu görmek için uğradığı evine 1949 yılının Mart ayında son kez gider. İki valize sığdırabildiği kadar eşyayı toparlayıp uyuyan oğlunu öperek kendisine ne yaptığını sorma tenezzlnde dahi bulunmayan karısına hiçbir söz söylemeden sessizce evden ayrılır. Daha sonra Ankara Garı'ndan, İstanbul ekspresine binerek yola çıkar. Sabahın erken saatlerinde İstanbul'a varan Fahri Erdinç, Sirkeci'de ucuz bir otel bularak oraya yerleşir. Kendini o kadar yalnız hisseder ki içindeki boşluk hissi ellerini kâğıt, kaleme götürür ve bulunduğu ruh halini anlatan bir yazı kaleme alır. Yazmış olduğu öyküyü Varlık Dergisi'ne götüren yazar, bedelini hikâyesini bastıklarında vereceklerini öğrenerek dergiden ayrılır.

Fahri Erdiñ, İstanbul'a geldiği bu dönemde düzenli bir işe girmek için çok uğraşmasına karşın tüm çabaları sonuçsuz kalır. Sadece günlük gazetelerin edebiyat ve sanat sayfalarında ufak çapta yazıları yayınlanmaya başlar. Yazı başına aldığı ücretle zar zor da olsa geçimini sağlamaya çalışır. Nisan ayında karların erimesi ile beraber kıştan beri aklına koyduğunu yapmak için harekete geçen Erdiñ, Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü yeri görebilmek amacıyla, Kırklareli otobüsüne biner. Çekmeköy Karakolu'nun önünde yapılan kimlik kontrolü esnasında gazeteci kimliğini kullanınca, hiç sorun yaşamadan yoluna devam eder. Köyden köye geçerek Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü ormana ulaşır ve onun başından sopayla vurularak düştüğü yere oturur. Sabahattin Ali'nin arzusu olan sınırı geçme düşüncesi birdenbire kendisinin de hayali haline gelir. Bir an yol boyunca konuştuğu köylülerin sözlerini düşünür: "Klavuzu karga olmasaydı buradan öte bir sigara içimi sürmezdi." (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 128). Çok istediği halde sınırı geçecek kuvveti kendinde bulamayan Erdiñ'in ayakları onu gerisin geri İstanbul'a çeker.

1949'un Nisanında, Balıkesir Öğretmen Okulu'ndan arkadaşları Tuğrul Deliorman ve Ziya Yamaç ile Kumkapı'da buluşur. Kırklareli'nden yeni gelmiş olan Erdiñ, Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü suyun başını, ormanlık alanları en ince ayrıntısına kadar anlatır: "Sabahattin Ali'nin öldürüldüğü yerde, beynimin içinde bir ışık çaktı. Ustan gidemedi, sen tamamla yolunu! Bir sigara içimlik yol. Ama gidemedim. Neden bilmiyorum. Sanki gizli bir kement beni oradan İstanbul'a çekti." diyerek içindeki çaresizlikten dem vuruyordu. (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 128). Bunun üzerine Ziya Yamaç'ın ağzından şu sözler dökülür: "Bunlar olmayacak iş değil arkadaşlar. Burası yaşanmaz hale gelirse, biz de tekrar dönmek üzere çıkmayı deneyebiliriz. Ali Ertekinlere muhtaç olmadan kendimiz yapabiliriz bu işi. Ben peşin peşin varım. Ama şu an gerekli mi onu başka zaman tartışırız." (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 128).

Ziya Yamaç, şimdilik gerek görmediği bu kaçış fikri hakkında konuşmayı başka bir zamana erteler. Fakat üç arkadaş ayrıldıktan sonra, Tuğrul Deliorman evine giderken yolda uzun zamandır gazetede çıkan yazıları ve sol görüşü nedeniyle tehdit edildiği kişiler tarafından öldüresiye dövülür. Ertesi gün on günlük rapor alan Deliorman'ı ziyaret eden Erdiñ ve Ziya Yamaç, arkadaşlarının yara bere içindeki halini görünce daha fazla tahammül edemeyeceklerini anlayıp bir an evvel yurt dışına kaçmaya karar verirler.

Erdiñ, bir müddet sonra eline Ankara'dan gelen postadan büyükçe bir zarf geçer. İçinden çıkan evrakta eşi ile olan boşanma davalarının sonuçlandığı ve dava sonucuna göre aylık nafaka bedelinin yetmiş beş lira olduğu yazılıdır. Zarfta eski eşi tarafından yazılmış bir de mektup vardır. Açtığı mektubu okuyan Fahri Erdiñ, beyninden vurulmuşa döner.

Eski eşi: “Çok şükür, kurtuldum senden. Ayrıldık. Ama oğlun dün akşam yalvardı da yalvardı. Ne olursun anne dedi. Babamın eski pijamasını, terliklerini giy. Sonra ansızın odaya gir de babam gelmiş oynayalım.” sözleri üzerine giderse tek kaybedeceği şeyin vatani olmayacağını içi burkularak anlar. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 128).

1.1.11. Fahri Erdinç’in Bulgaristan’a Birlikte Kaçtığı Arkadaşları

Bulgaristan’a birlikte gitmeye karar veren üç arkadaşın düşünceleri kısa süre içerisinde gerçekleşir. Her birisi arkasında sevdiklerini bırakıp memleketlerinden ayrılırlar. Birçok zorluğun üstesinden gelerek geçtikleri Bulgaristan sınırı, kendileri için yeni bir hayatın başlangıcı olur.

1.1.11.1.Ziya Yamaç

Silistre’de 1915 yılında dünyaya gelen Ziya Yamaç, ailesinin göç etmesi nedeniyle on beş yaşlarında iken Türkiye’ye gelir. Ankara’da bulunan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ni kazanır ve okulu biter bitmez de üniversitedeki öğrencilik yıllarında tanıştığı Şekibe Hanım ile evlenir. Birkaç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra İzmir’de Anadolu Gazetesi’nde çalışmaya başlar. Romence ve Fransızcasının çok iyi olması nedeniyle yabancı yazarlardan çeviri yapmanın yanı sıra gazete ve dergilere öyküler yazarak geçimini sürdürür.

Ankara Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından verilen ilana başvuran Yamaç, sınavı kazanarak Dış İlişkiler Bölümü’nde çalışmaya başlar. Biri kız, biri oğlan olmak üzere iki çocuk sahibi olan yazarın, eşi Şekibe Hanım ile mutlu bir evliliği vardır. Ancak aile hayatındaki bu mutluluk ve sosyal hayattaki refahı, sol görüşlü olduğu düşünülerek geceleri takip edilmesi nedeniyle sekteye uğrar. Bir gün mesai sırasında gelen bir sivil polis, Ziya Yamaç’ı yanına alıp daha önce hiç görmediği bir binaya götürür. Çevresinde sosyalist ve komünist olduğu kişileri tespit ederek ihbar etmesi sonucunda terfi sözü verilir. Yamaç, kendisine verilen vaade kulaklarını tıkayıp teklifi kabul etmediği için ertesi gün işine son verilir. Bunun üzerine yazar, çocuklarını alıp İstanbul’a gider ve burada babasının evine yerleşir. Bir müddet sonra babasına yük olmanın verdiği ağırlığı iyiden iyiye hissedince, kız kardeşi ve ailesini de yanına alarak önceden öğretmenlik yaptığı Veliköy’e yerleşir. Karısının dikiş makinesiyle terziilik yaptığı bu dönemde, yazar iş aramak için ara ara İstanbul’a gittiği günlerden birinde, Balıkesir Öğretmen Okulu’nda birlikte okuduğu

Fahri Erdiñç ve Tuğrul Deliorman ile karşılaşır. Artık yolu İstanbul'a her düştüğünde arkadaşlarının yanına uğramadan Veliköy'e dönmez.

1.1.11.2.Tuğrul Deliorman

Tuğrul Deliorman, Razgard'ın Lipnik köyünde doğar. 15 yaşlarında Türkiye'ye gelen Deliorman, Balıkesir Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra birkaç yıl öğretmenlik yapar. Hemřerisi olan Nezahat Öğretmen ile evlendikten sonra Yeni Asır gazetesinde yazmaya başlayan Tuğrul, ayrıca çeşitli dergilere öyküler yazıp, çevirilerde bulunur. Yeni Asır'dan, Cumhuriyet Gazetesi'ne geçiş yapması nedeniyle ailesini, Nezahat Hanım'ın öğretmenlik görevini yaptığı İzmir'de bırakarak İstanbul'a gitmek zorunda kalır. Yaz tatilleri dışında çoğunlukla tek başına yaşadığı evinden, vakit buldukça Fahri Erdiñç'in yanına giderek yalnızlığını yakın arkadaşı ile paylaşır.

Eşinden boşanan Fahri, sırtında bir kambur olarak gördüğü karısından kurtulmanın verdiği rahatlıkla yurt dışına çıkabileceğini düşünüyordu. Ancak aynı durum, iki yakın arkadaşı olan Deliorman ve Yamaç için geçerli değildi. İkiisi de ailesine fazlasıyla düşküdü: Tuğrul Deliorman, ailesini İzmir'de bırakmıştı. Eşi ve üç çocuğu ile vedalaşmadan ayrılmak zorunda olması onun için akıl kârı değildi. Ziya Yamaç ise karısı ve çocuklarına bu kadar çok düşkünken onlardan ayrı bir yere gitmek aklının ucundan bile geçmemişti. Ama o gece Deliorman'ın uğradığı hain saldırının, kendilerine de her an yapılabileceği düşüncesi buralarda barınmanın üçü için de mümkün olmadığını gösteriyordu.

1.1.12.Fahri Erdiñç'in Türkiye'deki Edebî Hayatı

Erdiñç, edebiyatla daha çok İstanbul'da olduğu dönemlerde ilgilenmiştir. Gençlik döneminde yazdığı ilk şiiri, "*Kaynak*" adlı Balıkesir Halk Evi Dergisi'nde 1935 yılının 19 Eylül'ünde, ilk düz yazısı ise aynı derginin 19 Aralık 1935 yılında yer alan sayısında yayınlanmıştır. Fahri Erdiñç'in gerçek anlamda öykücülüğe başlaması ise 1945 yılında Ramazan Gökalp'in yayınlamış olduğu "*şen Çocuk*" adlı dergide yer alan "*Simitçi*" isimli öyküsüyledir (EK10). 14 Kasımda çıkan bu

dergide “Simitçi” adlı öyküsünün baş kısmına çocuklar için yazılmış olan bir de öğüt görmekteyiz. Bu öğütte ise;

“ Öğrenciler;

Bu uzun hikâyeyi sizlere hediye ediyorum.

Bu çeşitli sebeplerle ilk okula girememiş bir göçmen çocuğunun ve onun rastgele arkadaşlarının hikâyesidir; anlattıklarımın çoğu gerçektir.

Öğrencilik ve daha ileriki hayatınızda, bu çocuklara benzeyenlere rastlarsanız asla kendinizi onlara doğru kaptırmayınız, fakat onları kendinize doğru çekmeye çalışınız.” (Erdoğan, Simitçi, 1945).

Fahri Erdoğan, “Şen Çocuk” adlı derginin 15. Sayısında “5 Kuruşluk Nazarlık” adlı ikinci çocuk öyküsü yayınlanır. Her çarşamba çıkan dergide, öykünün tamamı verilmeyip diğer sayılara bölünerek okuyucuda merak duygusu uyandırılmak istenmiştir. Fahri Erdoğan, dikkat çeken bu öykülerinden o dönemin şartları altında kendi tabiri ile büyük paralar kazandığını belirtir.

Erdoğan’ın her geçen gün kaleminin kuvvetlenmesi, ona yeni kapıların açılmasını sağlamıştır. “Şen Çocuk” adlı dergide öykülerinin yayımlandığı yıl aynı zamanda Necip Fazıl tarafından çıkarılan “Büyük Doğu” dergisinin 20 Aralık’taki 9. Sayısında ‘Telgrafçı’, 15. sayısında ise ‘Dikişçi’ adlı öyküleri yayınlanmıştır (EK 11).

Fahri Erdoğan, sefalet içerisinde zor bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Kendisi de yaşadığı bu zamanları “tam bir rezaletti” (Kemal, 1985, s. 105) diyerek anlatır. Çocukluktan çıkar çıkmaz kendini yoksulluğun, çıkar ilişkilerinin ortasında bulmuş, bu girdaptan sıyrılmak için de yıllarca debelenip durmuştur. Fahri Erdoğan’ın öyküleri, hayatının ta kendisidir. Çünkü öykülerinde birebir yaşadığı olaylara yer vererek geçim sıkıntısı, köyüne olan özlemi ve çocukluğunu okuyucuya aktarmıştır. Erdoğan, 1940 – 1945 yılları arasında yazmış olduğu şiirlerini “Şen Olasın Halep Şehri” adlı kitabında toplamıştır. Bu kitap, Fahri Erdoğan’ın Türkiye’den ayrılmadan önce basılmış olan tek eseridir. 1969 yılına kadar da hiçbir kitabı basılamamıştır.

Mehmet Ergün, “Yeni Adımlar” dergisinde yayımladığı “Fahri Erdoğan’ın İlk Hikâyeleri” adlı yazısında, Erdoğan’ın şiir kitabını şöyle yorumlamaktadır: “1933-1947 döneminde daha çok şiir yazmış. Bir de şiir kitabı yayınlamış bu arada: Şen Olasın Halep Şehri. Daha çok dönemin etkin şiir anlayışı olan Garip çizgisine yakın, ortalama etkilerle yazılmış, başarısız şiirler bunlar. Bu nedenle kişiliğini ortaya koyan asıl ürünleri hikâye ve roman türünde yazdıkları olmuştur.” (Ergün, 1973).

Fahri Erdiñç'in Őirlerini topladığı “*Şen Olasın Halep Şehri*” adlı eseri adına yapılan eleştiri Mehmet Ergün ile sınırlı kalmaz. 1975 tarihli Türkiye Defteri adlı dergide, Şairin yazdığı Őirlerin dönemin Őir anlayışını yansıttığı halde o devredeki büyük Şairler ile boy ölçüşebilecek nitelikte olmadığını, bu Őirlerin yalnızca verilmek istenen mesajın aktarılması amacını güttüğü belirtilmiştir (EK 12).

Fahri Erdiñç'e yapılan eleŐtirilerin daha çok Őirlerine yönelik olduğunu görmekteyiz. Bu alanda Erdiñç'i eleŐtiren Rıza Mollof, “Fahri Erdiñç'in Yaratıcılığı” adlı yazısında Őir alanındaki ilk denemelerinde yeterince başarılı olamadığından bahseder:

“Fahri Erdiñç edebiyat alanında ilk adımlarını daha 1933 yılında talebeyken yazdığı Őirleriyle attı. 1939 yılına kadar muhtelif dergilerde Őirler neŐretti. O zamanki Őirleri gerek ide, gerekse sanat değeri itibarıyla henüz olgunlaŐmamış olan genç Şairin ilk denemeleriydi. Bunlarda çoğu santimentalizm, hüznün ve aşk unsurları seziliyor, bazılarında milliyetçilik havası da esiyordu.” (Bahar, 2013).

Birkaç yıl önceye kadar “*Şen Olasın Halep Şehri*” kitabının 31. sayfasında yayınlanan “*Ölümüm*” adlı Şiiri Orhan Veli'nin, 26. sayfadaki “*Taş*” Şiiri ise Necip Fazıl'ın olduğu zannedilmesine rağmen yakın zamanda bu Őirlerin Fahri Erdiñç'e ait olduğu anlaşılmıştır.

Fahri Erdiñç, babasını son kez ziyaret ettikten sonra İstanbul'a gelir. Birkaç yıl hikâye yazar, 1947-1948 yıllarında köylü ve kentli ilişkilerinden bahsederek oluşturduğu bu yazıları, dergi ve günlük gazetelerin edebiyat ile sanat sayfalarında yayınlanmaya başlar.

Fahri Erdiñç'in öykülerini kaleme aldığı dönem, toplumun ekonomik olarak bocalama yaşadığı, toplumcu Şair ve yazarların ise yıldırılmaya çalıŐıldığı zamanlara denk gelir. Siyasal alanda da gerçekleşen antidemokratik hamlelere karşı duran isimlerin başında Sabahattin Ali gelmektedir. Cumhuriyet dönemine geldiğinde ise Sabahattin Ali'nin çizgisinde ilerleyen isimlerden birisi de Fahri Erdiñç'tir. Yazarın, ilk hikâyeleri ve hikâyeciliği üzerine çalışma yapan Mehmet Ergün, hikâyelerini oluşturduğu bu dönemde yurttan hâkim olan havanın bir tahlilini yaparak Erdiñç'in öykülerini yazdığı devreyi anlatır. Ergün'ün kaleme aldığı yazı EK 13'de yer almaktadır.

Fahri Erdiñç'in edebî hayatın içerisinde var olduğu bu zaman dilimi; Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Fahri Aksoy ve Salim Şengil'in de Ankara'da Kürdün

Meyhanesi'nde şiir ziyafetleri verdiği döneme denk gelir. Erdinç'in, sık sık Cahit Sıtkı'nın masasında oluşan kümeye dâhil olup bu şiir ziyafetlerine katılması, kendini daha da geliştirmesine sebep olmuştur.

Fahri Erdinç, 1948 yılının ilk aylarında, şiir şölenlerinde aynı masayı paylaştığı Salim Şengil'in, Ankara'da aylık periyotlarla çıkarmış olduğu Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'ndeki sürekli yazar kadrosuna girmiştir. Mart ayına gelindiğinde ise, Türkiye'nin tek öykü dergisi olan Seçilmiş Hikâyeler'in, 2. Cildinin 8. Sayısı, Fahri Erdinç'e ithaf edilir. Fahri Erdinç'in ; *Fes, Dikiş, İstida, Allah Yapısı, Rüşvet, Felek Yar Olmadı, İğde Çiçekleri, On Kâğıt ve Hamurkâr Süleyman* adlı dokuz öyküsü bu sayıda yayınlanır.

Fahri Erdinç'in Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde yayınlanan öykülerinin içeriği diğer öykülerinde olduğu gibi kendi yaşadığı olaylar, yurdun genel hali ve insanoğlunun gerçekleri ile ilgili olup; yalın, samimi bir dil ile kaleme alınan hayatlardır. Dergisinin bir sayısını sadece Fahri Erdinç'e ayıran Salim Şengil'in, bu sayı için özel olarak kaleme aldığı tanıtım yazısında şu sözler yer alır:

“Onda hâlâ yatağını bulamamış suların derbederliğini görenler vardır. Hattâ bu yüzden olacak ki, Erdinç, kendisini “Ayarsız bir kabiliyet” diye tavsif eden bir meslektaşına minnettar olduğunu söyler.

“Seçilmiş Hikâyeler Dergisi” daha ilk sayılarından beri, Fahri Erdinç'i hikâyede tanıtmış olmakla, bu sanat kolu hesabına seviniyor ve onun tamamıyla hikâyeye mal olmasına temenni ederek, ilk özel sayısına onunla başlıyor.

“Hayata yarım pabuçla çıktım; daha görüp öğreneceğim çok şeyler var...” diyen hikâyeci, verdiği bütün eserlerin ilk adımlar olduğunu söyler.” (Şengil, Fahri Erdinç için Tanıtım Yazısı , 1948).

Bu yazının ardından Erdinç'in öykülerine yer verilir.

Fahri Erdinç, bu özel sayıda çıkan öykülerinin altına *“Hikâyeciliğimiz”* başlığı altında üç buçuk sayfadan oluşan, hikâye ve hikâyecilik hakkında görüşlerini aktaran bir yazı kaleme alır. Yazıda eski ile yeniyi karşılaştırıp hikâyeye anlayışını okuyucuya şu cümleleri ile aktarır:

“Her yiğidin bir yoğurt yemesi, olacağı tabiidir. Fakat eğer ağzımıza yüzümüze bulaştırmak istemiyorsak, yoğurdu mutlaka kaşıkla yenmesi lazımgeldiği de şüphesizdir. İşte bugünün sanatkâr çoğunluğu artık bu kaşıktan şaşmıyor, realist bir görüş ve metodla çalışıyor. Hele hikâyeci

yaratmak istediği şifayı, yahut da kısaca “kıssadan hisse”yi, bir eczacı hüneriyle komprime haline getirmek gayretinde. Eserini reçetesiz bir müstahzar gibi, müşterek kaderimizle başı ağrıyana da ağrımayanana da sunuyor.” (Erdoğan, Hikâyeciliğimiz, 1948).

Bu sözleri ile dönemin hikâyeciliğine ve her yazarın kendine özgü üslûbunun olmasına değinen Erdoğan, hikâyecinin sunuş hatalarını, tabilikten uzaklaşmalarının, Ahmet Mithat Efendi üslûbu olduğundan bahseder. Bu üslûpla yazmaya çalışanların ise *“pişmiş aşı soğuk su katmakla”* eş değer olduklarını söyler (Erdoğan, Hikâyeciliğimiz, 1948). Ahmet Mithat Efendi üslûbu ile nasıl bir hikâye oluştuğu hakkında bilgi veren yazar, bu anlatım biçimiyle yazarların kimlere hitap edebileceklerini şu sözleri ile dile getirir: *“Ancak hikâyecinin mümkün mertebe hikâyesine gölge etmeden çalışması taraftarıyım. Hikâyelerinde kendisini aradan çekemiyen, hele her çizdiği karakterin içine saklanarak onların dilinden hep kendisi konuşan hikâyeci, sadece kendisiyle ilgili olanlara hitabedebilir.”* (Erdoğan, Hikâyeciliğimiz, 1948).

Fahri Erdoğan, yazısında yalnızca üslûba değinmek ile kalmayarak eski tip klasik öykücülerle, şimdiki öykücüler olarak adlandırdığı dönemin yazarları arasındaki ayrımı da bize şu sözleri açıklamıştır:

“Artık bugünkü nesil, bugünün hikâyecisi, onların en son söylediği ile söze başlıyor. O hikâyeleri bitiren gök gürültüsü, belki bugünkü hikâyenin ilk cümlesindedir. Yani, onların sustukları yerden alıp konuşuyoruz; sebeplerden ziyade, neticeler üzerindeyiz. Hülâsa, onlar sanatın altın kafesine girdiklerini zannederek “ Ah vatan..” diyorlar; biz de dikenli bir çalının üzerinde olduğumuzu bilerek “ Ah vatan..” diyoruz. Aradaki en büyük fark bu.” (Erdoğan, Hikâyeciliğimiz, 1948).

Fahri Erdoğan, eski ve yeni öykücülük anlayışının ortak noktası olan “Vatan” kavramının değerlendiriliş farklılıklarına değinerek aslında siyasi görüşlerin öykücülüğü şekillendirdiği düşüncesini, bu yazısında tüm okuyucularıyla paylaşır. Fahri Erdoğan’ın siyasi görüşleri ağır basan ve bu anlayışı doğrultusunda şekillenen öykücülüğüyle buna bağlı olarak gelişen bir hikâyecilik anlayışı vardır. Bu hikâyecilik anlayışı doğrultusunda eserlerindeki olumsuzluk, karamsar hava ve zorlu hayat şartlarına neden yer verdiğini *“Hikâyeciliğimiz”* adlı yazısında şöyle açıklar:

“Eserlerimizde ekseriya karamsar görünen hava, realiteye, sadakatimize ve samimiyetimize bağışlanmalıdır. Kaldı ki sanatkâr hassastır ve belki

bu bakımdan hastadır. Hem kahkahaları kim olsa paylaşır. Bu günün sanatkârı “kızılçık şerbeti” yalanına inanmıyor ve harabeleri güllük gülistanlık gösterme gayretine de sanat demiyor.” (Erdoğan, Hikâyeciliğimiz, 1948).

Fahri Erdoğan'ın dokuz öyküsünün yayınlanmış olduğu Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'ndeki bu özel sayı, Türkiye'de basılmış ilk öykü kitabı olması sebebi ile birçok kişi tarafından eleştiri yazısı almıştır. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nin özel sayısını Adnan Özyalçınır şu sözleri ile değerlendirilir:

“Fahri Erdoğan yazdığı yıllarda yankı uyandırmamış, bilinmeyen bir öykücü değildir. Behçet Kemal'in yönettiği Şadırvan dergisinde, Seçilmiş Hikâyeler'de sürekli olarak öyküleri çıkıyordu. Seçilmiş Hikâyeler'in yöneticisi Salim Şengil, çoğu ünlü öykücülerimiz için hazırladığı özel sayılardan birini de Fahri Erdoğan'a ayırmıştı. Fahri Erdoğan'ın dokuz öyküsünün yer aldığı bu özel sayıyı, onun Türkiye'de yayınlanan ilk öykü kitabı da sayabiliriz. 1948 yılının Mart'ında çıkan+ bu özel sayıda Erdoğan'ın öyküleri yanında yazarın “öykücülüğümüz” adıyla öykü sanatı üstüne düşüncelerine yer verilmiş. Ayrıca Salim Şengil'in Fahri Erdoğan'ı tanıtan bir yazısı, bir de Kemal Salih Sel'in Cumhuriyet'te, Fahri Celal'in Ulus'ta, İlhan Tarus'un da Varlık'ta Erdoğan'ın öykücülüğü üstüne yayınladıkları yazılarından parçalar yer almıştır.” (Özyalçınır, 2017, s. 17).

Nihat Taydaş da Fahri Erdoğan cevherini fark edip vefatının üzerinden yıllar geçtikten sonra *Unutulmuş Yazar: Fahri Erdoğan* adlı yazısında, Seçilmiş Hikâyelerde yayınlanan Fahri Erdoğan özel sayısı ile ilgili şunları söyler:

“Yazdığı her öyküde, belli bir toplumsal sorunu odaklaştırarak memleket gerçeklerini yansıtmaya çalışır. Bu açıdan ele alındığında sanata görev yükleyenlerden olduğu anlaşılır Erdoğan'ın. Yazar Seçilmiş Hikâyeler dergisinin, Fahri Erdoğan Özel Sayısı'nda şöyle der “ (...) bugünü bütün kıymet hükümleriyle yarına bildirmek, eli kalem tutanların ödevidir.”(Seçilmiş Hikâyeler, Fahri Erdoğan Özel Sayısı, sayı:8, Mart 1948, s. 76)Fahri Erdoğan, bu düşünceyi öykülerinde gerçekleştirmeye çalışmıştır.” (Taydaş, 2013, s. 19) (EK 14).

Fahri Erdoğan, bir misyon üstlenerek aslında hayatın bizim görmezden geldiğimiz acı gerçeklerini hikâyeleştirmiştir. Onu diğer yazarlardan farklı kılan ise

bu yaşanmışlıkları yansıtırken kullanmış olduğu üslup ve gerçekçiliktir. Öyle ki Kemal Özer, “*Fahri Erdinç’i Okumaya Başlarken*” adlı yazısında Seçilmiş Hikâyeler dergisinde yayınlanan öykülerinin onda nasıl bir iz bıraktığından şöyle bahseder:

“1950’lerin başlarında, ilk okurluk yıllarımda, öykülerini sanatsal bir tad alarak okuduğum birkaç öykü yazarından biriydi Fahri Erdinç. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi’nin özel sayı olarak ondan yaptığı derlemedeki öyküler, hâlâ unutamadığım, yıllar sonra da yeniden okuyunca da aynı tadı aldığım yapıtlardı. Çizdiği dünyayı, sergilediği kişileri bugün hâlâ o ilk etkileriyle, hüzünden öfkeye, hınçtan sevecenliğe dek değişen duygularla anımsıyorum. Çözümlemesini yaptıktan sonra bile hâlâ açıklanamayan bir şey, bir büyü, bir “adı konmayan” kalır ya kimi yapıtlardı, o öykülerde de vardı bu.” (Özer, 1979).

Seçilmiş Hikâyeler Dergisindeki özel sayı ile kendinden oldukça söz ettiren Fahri Erdinç, 1948 yılında Varlık Yayınevi tarafından düzenlenen öykü-öykücü yarışmasına katılır. Bu yarışmaya katılan isimlerden Orhan Kemal birinci seçilirken, Fahri Erdinç “İstiridye Kabuğu” adlı öyküsü ile ikinci olur. Bu yarışmanın sonucu 1 Şubat 1949 yılında yayınlanan Varlık Dergisinin 343. Sayısında Fahri Erdinç’in “Bacı” adlı hikâyesinin bulunduğu sayfada yazarın takım elbiseli bir resminin altında “*Hikâye müsabakamızın ikincisi Fahri Erdinç*” yazılarak ilan edilir (1949, s. 11) (EK 15).

Fahri Erdinç’in “*İstiridye Kabuğu*” adlı öyküsü yalnızca 1948 yılında kalmaz. Ayrıca yazarımız, 1977 yılında Bulgaristan’da çıkaracağı kitabına da “*İstiridye Kabuğu*” ismini verecektir.

1.2.Fahri Erdinç’in Bulgaristandaki Hayatı

1.2.1.1940-1986 Yıllarında Bulgaristan

Fahri Erdinç’in Bulgaristan’da yaşadığı dönemdeki edebî, sosyal, kültürel ve siyasal ortamdan nasıl etkilendiğini, bunu eserlerine yansıttığı biçimini anlayabilmek için Bulgaristan hakkında temel bilgileri bilmek gerekir.

Karadeniz'in batı kısmında bulunan ve Balkan ülkesi olan Bulgaristan, güneyinde Yunanistan, batıda Sırbistan ve Makedonya, kuzeyinde Romanya, güneydoğusunda ise Türkiye ile komşudur.

Avrupa'nın en büyük 16. ülkesi olan Bulgaristan'ın yüzölçümü 110 bin 994 kilometrekaredir. Balkan, Rodop ve Rila Dağları ülkenin ünlü sıradağlarıdır. Balkanların en yüksek noktası, Rila üzerindeki Musalla tepesidir. Tuna ve Yukarı Trakya ovaları Bulgaristan'ın alçak ve verimli bölgeleridir.

Bugünkü Bulgar topraklarının ilk kurucuları Trak kavmidir. İlk önce Roma, ardından da Bizans İmparatorluğu bu topraklara sahip olmuştur.

1400'lü yıllarda ise Türklerin, Rumeli'ye girmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. Bulgar halkı, Osmanlı Devleti'nin gösterdiği yumuşak tutumu sayesinde asimile olmadan etnik varlığını koruyabilmiştir.

Türk egemenliğinin hoşgörülü ve toleranslı tutumuna rağmen zamanla Bulgarlar arasında ulus bilinci ve bağımsızlık düşüncesi, isyan hareketlerine dönüşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Bulgaristan, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bulgaristan bağımsız bir devlet haline gelmesinden 1946 yılındaki Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanına kadarki sürede, ülke siyasi olay ve askerî darbeye maruz kalmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlılarla aynı cephede savaşan Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı'nda, Almanya saflarına katılarak her iki savaştan da yenilgiyle ayrılmıştır. Bu durum ülkede sosyal ve siyasî bunalımların hat safhaya ulaşmasına neden olmuştur.

“Sosyalist rejimin ilk yıllarında Türklere kısmi özgürlük tanınmıştır. Ülke genelinde Türkçe eğitim veren okullar tekrar açılmıştır. Rejimi benimsemiş Türkler devlet kademelerinde görev almaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle 1950-1970 yılları arasında, devlete ait Narodna Prosveta (Devlet Yayınevi) adlı yayınevi tarafından pek çok Türkçe kitap basılmıştır...

Bulgaristan'da 1944'te benimsenen yeni rejimin azınlıklara yönelik uyguladığı eşitlikçi yaklaşım, 1960'lı yılların sonlarına doğru terk edilmeye başlamış, ülke idaresinde etkili olan Bulgar Komünist Partisi (BKP), ülkede bir tek Bulgar ulusunun var olduğunu görüşünü

benimsemiştir. Bulgaristan'da Sosyalist dönemin ikinci alt dönemini oluşturan 1970-1989 yılları arasında en etkili devlet adamı 1970'ten 1989'a kadar iktidarda bulunan devlet başkanı, Todor Jivkov'dur. Bulgaristan Türkleri arasında "Jivkov Dönemi" olarak da bilinen bu dönemin sonlarına doğru Bulgar Devleti'nin benimsediği "Soya Dönüş"⁶⁸ politikası kapsamında Bulgaristan Türkleri en zor dönemi yaşamışlardır. Bu dönemde Türklerin isimleri zorla değiştirilerek Bulgarlaştırılmak istenmiştir. Devlet, Bulgaristan'da Bulgarlar dışında etnik bir unsurun bulunmadığı tezini kabul ettirmeye çalışmıştır. 69 Sosyalist Dönem'in ikinci alt döneminde görülen bu baskıcı uygulamaların bir sonucu olarak 1989 yılında beş yüz bine yakın Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Ülkede 1989 yılı sonlarında Sosyalist rejimin yıkılmasıyla sosyal ve siyasal yaşamda yeni bir dönem başlamıştır (Akgün, 2016, s. 98).

Erdinç ve arkadaşlarının iltica ettiği yıllarda, Bulgaristan yeni bir rejime geçme çabasının olduğu bir dönemdeydi. Ülkede, yeniden oluşan düzeni kabul etme aşamasındaki geçiş evresinin bir an önce sona ermesi ile sürekli ve korkusuz bir iktidarın var olma isteğine rağmen, karşılarında savaş sırasında üzerinden silindir geçmiş bir halk söz konusuydu. Açlık ve sefaletin kuşattığı ülkede, her ailede kavgada yitirdiği evlatlarının arkasından tuttuğu yas vardı. İşsizliğin son safhada olduğu bu yıllarda tek çare, kırsal kesimde üretimi arttırmak ve sanayileşme olarak görülüyordu. Ancak ne yazık ki geçmiş dönem yönetimden kalan ne ciddi bir sanayi vardı ne de tarım yapmak için çağdaş uygulamalar. 1947 yılının son aylarında ise toplum ve devletteki yönetici güç Komünist Partisi'nin eline geçti. Bu dönem, Kemal Anadol'un kaleme aldığı Karşiyaka Memleket adlı eserde detaylı olarak ele alınmıştır (EK 16).

Fahri Erdinç, sosyalist bir ülkede özgürce yaşamayı hayal ederek iltica ettiği Bulgaristan'da, zamanla politik göçmenlere yapılan baskılara, asimile etme çalışmalarına karşı hiçbir şey yapamamanın verdiği ağırlığı her zaman omuzlarında hissederek, vatanından ayrılmanın pişmanlığını ölünceye kadar yaşamıştır.

1.2.2.Fahri Erdinç'in İkinci Memleketi: Bulgaristan

1949 yılının 3 Eylül Cumartesi sabahı saat 9.00'da Tuğrul Deliorman, Fahri Erdinç ve Hayriye Sel Hanım, Sirkeci Gar'ından, İstanbul-Edirne trenine binerler. Ziya Yamaç ise Çerkezköy'de onlara katılır. Yolculuklarına devam ederlerken akşam saatlerinde büyük bir patlama ile tüm vagonlar sarsılır. Milisler İstanbul-Edirne trenini hedef alarak raylara bomba yerleştirmelerine rağmen amacına ulaşamaz; tren hızı normalin altında olduğu için bu patlama yalnızca arka vagonların bir kaçının raydan çıkması ile sonuçlanır. Hiç can kaybının olmadığı bu talihsiz olay nedeniyle Yunan Jandarmalar gelir ve yapılan incelemeler sonucunda rayların üç günden önce onarılamayacağını söyleyerek yolcuları kamyonu bindirip, Neaorestia İstasyonuna götürürler. Kadın ve çocuklar yatması için evlere, erkekler ise okula yerleştirilir. 4 Eylül Pazar sabahı kamyonu bindirilen yolcular bu sefer Pityon İstasyonu'na getirilir. Burada, Devlet Demiryolları tarafından gönderilen İmdat Katarlarına binen yolcular, geri dönerek Türkiye sınırını geçip Uzunköprü'ye getirilir. İstasyona gelen otobüslere bindirilen yolcular, uzun bir yolculuktan sonra Edirne'ye ulaşır.

Erdinç, Ziya Yamaç ve Tuğrul Deliorman ile Avrupa Oteli'nde üç kişilik bir odaya yerleşirler. Üç arkadaş kaçacaklarının anlaşılmaması ve dikkat çekmemek adına 7 Eylül'e kadar burada kalıp tarihi yerleri gezerek gezi notları tutar. 7 Eylül Çarşamba günü ise fark edilmemek için birkaç parça çamaşırlarını odada bırakarak otel görevlisine yarın gece döneceklerini söyleyip otelden ayrılırlar. 8 Eylül akşamı gün battıktan sonra Suakacağı Köyü'ne gelip kimseye görünmeden Tunca Kıyısına doğru yürürler. Saatler ilerleyip karanlık iyice bastırınca, ıslanmaması için çıkarıp ellerine aldıkları kıyafetlerini başları üzerinde taşıyarak Tunca Nehri'nden karşıya geçerler. İyice kurulan üç arkadaş, yer yer yürüyerek, yer yer dikenlerin, çalılıların, çukurların, tümseklerin üzerinden kolları avuçları sıyrıklar içinde sürünerek ilerlemeye çalışır. Düşe kalka vardıkları tepenin üzerinden aşağıya baktıklarında zifiri, boğucu bir karanlıkla karşı karşıya kalırlar. Son kez başlarını geriye doğru çevirdiklerinde ise Edirne'nin ateş böceklerini andıran ışıklarını, içleri burkularak seyrederken biraz ötede görünen irice taşın, sınır taşı olduğunu fark ederler. Erdinç, bu taşın yıllar sonra *Acı Lokma* kitabında şu sözleri ile bahseder:

“Artık sırttaydılar. Ötesi göründü görünecek. Derken bir ak taş çıktı önlerine. Daha doğrusu taş dikilip duruyordu yerli yerinde, onlar taşa vurdular. Sınır taşı! Üçü de çöktü bir diziye. Üçünde de alabildiğine bir gariplik. Bir mezar taşı önünde idiler sanki. Üzerinde analarının adı yazılı. Hayır yurdun adı. Kısaltılmış iki sözcük. Bir de numara: T.C. 192. Bir adım sonra her şey: yurt, ana baba, çoluk çocuk, dost düşman, içerdeki suçsuz, dışarıdaki suçlu, yağmur gibi acısı ve kurak gibi sevinciyle bunca yıl, hepsi hepsi geride kalacaktı. Belki ilk olarak geriye bir göz atmakta geldi akıllarına. Baktılar ki, aşağı ovada , ötelerde ayın altında Edirne. Işıkları biraz küsgün. Selimiye'nin dört minaresi iki görünüyor. Edirne kaldırmış ellerini dua mı eder, gel mi der, uğurlar olsun mu der, nasıl istersen öyle anla.” (Erdinç, 2013, s. 30).

Üç arkadaş, sabaha karşı saat dört sularında kuytu bir köşeye gizlenerek günün ağarmasını beklemeye koyulur. Bir ara içi geçen Ziya Yamaç, arkadaşlarının içtiği sigaranın kokusu ile uyanır ve üzgün bir şekilde rüyasında karısıyla neler konuştuğunu anlatmaya başlar. Erdinç, bu durumu ileriki zamanlarda öyküleştirip *Diriler Mezarlığı* kitabında *On Kağıt* ismini taşıyan hikâyesi ile okuyucusuna sunmasının yanı sıra *Acı Lokma* adlı kitabında bu olaydan şöyle bahseder:

“Haydi hepsini anladım, dedi. Artık nefes alamıyacak kadar bunalmıştın. Durum seni üzüyordu. Her şeyden soğumuştun, haksızlıklar burana gelmişti. Neye tutunduysan kopmuştu. Şuydu buydu, bir şey bir çıkış yapman gerekti, gerekti ama bizim suçumuz neydi? Hem şey yok mu, bir haber vermek, aklıma koydum, şunu yapacağım demek yok mu? Bilinmezlik içinde acı çekmek daha bir zor, kuzum... Söyle, ne yapayım, eğer küçük kızımız gazetede her adama “ işte babam demeğe başlarsa, dayanmam, ölürüm gibime geliyor.” (Erdinç, 2013, s. 35).

Gün ağarmaya başlayınca rüzgârın getirdiği çan sesleriyle doğru yere geldiklerini anlayarak sevinç içinde, kırmızı çatıları görünen köye doğru yürümeye başlarlar. Karşlarına çıkan çobanla el kol hareketleriyle işaretleşerek anlaşmaya çalışsalar da pek beceremezler. Anlamasa da durumu fark eden çoban, onları genişçe avlusu olan bir eve götürür ve burada beklemelerini işaret ederek yanlarından ayrılır. Kısa bir süre sonra omzunda tüfeği bulunan bir adamla birlikte çıkagelir. Yine el kol hareketleriyle anlaşarak, arkalı önlü köy odasına doğru giderler. Erdinç ve arkadaşları, orada kendilerine ikram edilen sıcak sütün ardından dışarıda bulunan

manga asker ile kışlaya götürülür. Dar bir koridorun sonundaki odaya girdiklerinde, onları bekleyen birkaç subaydan uzun boylu olanı, gülümseyerek kırık Türkçesiyle “Hoşgeldiniz” der. Günlerin yorgunluğu yüzlerinden okunan bu üç arkadaşın yıkanıp dinlenmelerini sağlamak için askere emir verilir. Önce hamama, ardından da subay lojmanlarından birindeki üç portatif yatak bulunan bir odaya getirilince, amaçlarına ulaşmanın verdiği rahatlıkla, üçü de başını yastığa koyar koymaz derin bir uykuya dalar. Erdiñ, uyandığında yatakların boş olduğunu görünce şaşırır. Bir müddet sonra içeri onu götürmek için bir subay girer, arkadaşlarından sonra sorgu sırasının kendisine geldiğini anlayıp hemen toparlanır ve birlikte büyükçe bir avludan geçerek sorgu odasına ulaşırlar.

Girdiği yargı salonuna benzeyen odada; birkaç yüzbaşıyla daktilo başında duran yazıcı ve yanındaki dilmaçla karşılaşır. Yüzbaşı, ilk önce yemek yiyip, rahat uyuyup uyumadıklarına ilişkin sorularla ortamı yumuşatır. Ardından asıl konuya gelerek burada olma nedenlerini sorar. Yüzbaşının, kimden ya da neden kaçtıklarını, komünist olup olmadıklarını sorması üstüne, ülkelerinde kendilerine vatan hainliğinin yanı sıra komünist de dediklerini anlatır. Ancak yüzbaşının partiye girdiniz mi, sorusuna gelen cevabın hayır olması üzerine Yüzbaşı, Bulgaristan’a niçin geldiklerini sormaya devam eder. Bu soruya yanıt vermenin ancak ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmak ile sağlanacağına inanan Erdiñ, cebinden çıkardığı bir parça ekmeği yüzbaşıya uzatır. Yüzbaşının ekmekten koparıp ağzına attığı lokma çiğnedikçe acılaşır, yüzünü buruşturunca Erdiñ, memleketin halinin de ekmeğin tadı gibi olduğunu anlatarak üç arkadaşın kaçma sebebini ortaya koyar. Yüzbaşı, kendi yasalarının gereği devrimci çabaları olan bu gençlere sahip çıkacağını belirtir. Erdiñ, yüzbaşı ile aralarında geçen, ileride romanının yazılmasına sebep olacak olan bu konuşmaya *Acı Lokma* eserinde yer verir (EK 17).

Erdiñ, köyünü, zorluklar içerisinde geçen çocukluğunu, sürekli azarını işittiği üvey anasını, baba dayağını, zifiriyle elini karaya boyayan derdiyle uykularını bölen tütün çilesini, okul yıllarını, yurt insanının sorunlarını ve yaşam mücadelesini anlatarak “*Biricik kartvizitim*” diye nitelendirdiği, romanlaştırılmış hayât hikâyesi olan, *Acı Lokma* kitabını burada kaleme almıştır.

Erdiñ ile arkadaşlarının yazılı ve sözlü sorgularının bitmesi Eylül ayının son günlerine denk gelir. Ayrı odalarda sorgulanan üç arkadaş, bu sürecin bitiminin ardından, kapısında nöbetçi askerin bekletildiği bir odaya alınır. Birkaç gün sonra, gece yarısı Yazıcı Popov, elinde karputlar bulunan askerle içeri girer. Kendileri için

yola çıkma zamanının geldiğini anlayan üç yoldaş, karputları giydikleri gibi yanlarında iki er ile beraber serin bir havada üstü açık kamyona bindirilir. Bir süre yol aldıktan sonra Topolovgrad'ın Savet Milis Karakolu'na geldiklerinde, Popov ve askerlerle, sanki kırk yıllık dostlarmış gibi duygusal bir vedalaşma yaşanır. Geceyi asker karyolarının üzerinde aynı odada uyuyarak geçirdikten sonra, sabahın erken saatlerinde iki genç sivil eşliğinde bir cipe binerek Elhova Gar'ına getirilirler. Trende özel bir kompartımana yerleştirilen üç arkadaşın, silahlı milisler eşliğindeki yolculukları, tutukluluklarının devam ettiğini gösterdiği için canlarını sıkır. Akşamüzeri Burgaz'a varıp buradan ana cadde boyunca büyük bir binanın önüne kadar sanki beş arkadaşmış gibi yürürler. Binanın ikinci katına çıkarak genişçe bir odaya getirilen Erdinç ve arkadaşlarına, masadaki sivil, kibar fakat bozuk bir Türkçeyle kendilerine çeşitli sorular sorup ardından özür dileyerek ayrı odalarda kalacaklarını söyler. Sivil, mahcup tavırlarla üç kader yoldaşını kırmamak için biraz da şaka ile karışık bir hal takınarak kravat, kayış ve ayakkabı bağlarını da çıkarmalarını ister. Yanlarındaki Milisle aşağıya inen üç arkadaş ayrı ayrı odalara yerleştirilir. Bu olayı Fahri Erdinç, *Kardeş Evi* kitabında şu sözler ile anlatmaktadır:

“Elbette silahınız yok... Kaleminizden başka?” dedi.

Adamda besbelli gülmece sezgisi vardı.

İstendiği gibi ceplerimizde – hele kesici araç olarak- ne varsa, çıkarıp masaya koyuyorduk.

“Lütfen ,” dedi bu arada,” kravatlarınızı da, bel kayışlarınızı da...”- Ve gülmece sezgisini yine gösterdi: “Uyku saatlarında nasıl olsa gerekli değil bunlar...”

Değildi evet. Gözaltına alınan kişi, kravatını da, bel kayışını da, ayakkabı bağcıklarını da gereksinecek değildi.

“Rica ederim diyordu adam, “bu andan itibaren sağlık ve iyiliğinizden sorumlu olduğumuz için, bir kural gereği, bir kaçınılmazlık bu... Anlıyorsunuz ya...” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 168).

Erdinç, kalması için kendisine gösterilen odaya girdiğinde karşısına gocuğunun altına sinmiş, sakalı, bıyığı birbirine karışmış bir adamla karşılaşır. İkisi de birbiri ile konuşmaya çalışsalar da lisanları buna izin vermez; ancak bir müddet sonra el, kol hareketleri ile neden burada olduklarını az çok anlatırlar. Aynı odada birbirine zıt düşünceler içerisinde kader arkadaşlığı yaptığı bu kişi ile olan diyalogunu Erdinç, *Kardeş Evi* adlı eserinde şöyle aktarır:

“ Ooooo,” dedi, “merhaba ba arkadaş!”

“Merhabaya merhaba, ama ötesi yoktu. Türkçesi beş on sözcüğü geçmiyordu. Fransızca konuşmamızı istedi. Ama benim Fransızcam da onun Türkçesi kadardı. Öyleyken çorbalarımızı bitirinceye kadar, birbirimizi öğrendik. Ona Türkiye’den kaçıp geldiğimi söyledim. Eliyle bir nah yaptı, “aklına şaşayım” gibisine. Kendisi de bana Bulgaristan’dan Türkiye’ye kaçarken yakalandığını anlattı. Bu kez de ben ona bir nah çektim. Aklına turp sıkayım. Türkiye’de helva yağmıyor anlamına.

Biz bu Bulgarla bir garda buluşan, birbirine ters yönlerde geçişen iki tren gibiydik.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 168; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 50-51).

Türkiye’de komünizmden etkilenen birçok aydın, Anadolu’da sömürülen halkı kurtarmak için çaba harcamakta ancak bu gayretleri zaman zaman siyasi engellere takılmaktaydı. Hatta hapis gibi cezalara çarptırılarak işkencelere bile maruz kalmaktaydı. Bu nedenle Türk aydınları, o günlerde Sosyalist yönetimi kabul eden Bulgaristan’a kaçmayı çare olarak görmekteydiler. Fakat Bulgaristan’da yaşayan halk için ise o dönemdeki Türkiye; refah içerisinde yaşamak, sefaletten ve fakirlikten kurtulmak için tek çözümdü. Durum böyleyken bu adamın da Türkiye’ye kaçmak istemesi çok doğaldı, çünkü Türk basının yakından takip edildiği bu zaman diliminde iktidara yakın olan muhalif basın tarafından Türkiye abartılarak anlatılıyordu. Bu durum ise Bulgaristan Türklerinde de Anadolu’ya kaçma isteği uyandırmaktaydı. Sabri Tata, Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası adlı kitabında bu süreci şöyle aktarır: “Bu Türkiye sözü Bulgaristan Türkleri arasında Mekke, Kâbe ayarında çok kutsal bir sözdü. O yıllar Bulgaristan’da köylülerin zorla tarım kooperatiflerine itildiği, burada yaşayan Türklerin kara kara düşünüp, Kurtuluşu Türkiye’ye göç etmekte bulacaklarını ümit ettikleri günler. İşte o günler, üç kişi, o da yazar, Bulgaristan’a kaçıp geliyor.” (Tata, 1993, s. 54).

Sabah gelen Milis, Erdinç’i avluya çıkarır. Bir süredir birbirinden ayrı olan üç arkadaş burada karşılaşıncaya uzun zamandır hiç görüşmemiş gibi sevinirler. Türkçe konuşabilen Şef yanlarına gelerek, öğleden sonra Sofya’ya gönderileceklerini, öğle yemeğinde Başkanın misafiri olacaklarını, bu nedenle özenle hazırlanmaları gerektiğini belirtir. Onları bekleyen berber üçünü de güzelce traş eder. Kıyafetlerine çeki düzen veren Erdinç, Yamaç ve Deliorman ayakkabılarını da boyattıktan sonra

yanlarında iki Milis ile Burgaz sokaklarından geçip, Balkan Turist Restoranı'nın önüne gelirler. Üç arkadaşı nazik bir şekilde karşılayan Başkan, yemekte ne onlara soru sorar ne de kendinden bahseder. Yalnızca dili döndüğünce Bulgaristan'ı anlatmaya çalışır. "Her sözünü hatırlıyorum." diyen Erdinç, *Kardeş Evi* kitabında Başkan ile geçen konuşmasını şöyle anlatır (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 170; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 53).

"O'na göre, sosyalizmi kurmaya başlamıştı. Bulgaristan ama öteki sosyalist ülkelerin bazıları gibi hazır endüstri, ağır endüstri devralış değildi. Burası şimdi sargın çalışmalar, ümitler, davalar ülkesiydi. Bütün ülke bir brigadir hareketi, gönüllü imece hareketi şantiyesiydi. Eski yapı her alanda bir makine gibi sökülmiş, yeniden takılacaktı. Köy ekonomisinde kooperatifleşme henüz bütünlenmemişti. Ağır endüstriyi kurmada ilk adımlar atılıyordu. Kültürde ve eğitimde devrim yeni başlamıştı. Bir yandan kadro yetiştirmek gerekti. Ekmek bile yetmiyordu daha doğru dürüst. Kumaş çoğunca şayak, kaputbezi ve tek desenli basmaydı. Subayların eşleri, kocalarına devletçe verilen kumaşın astarından entari dikiniyorlardı. Ayakkabı dersin, o da, özellikle köylüler için çoğunlukla oto lastiği papuç ve çarıktı. Vitrinlerde vidala kunduranın siyahı var, kahverengisi vardı, ama üçüncüsü yoktu." (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 170; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 53).

Başkan kısa ve öz bir şekilde Bulgaristan'ın genel durumundan bahsettikten sonra son sözüyle üç arkadaşı rahatlatır:

"İşte, sizler de, sınırlarımızı geçme olayınızla, diyebilirim ki, bu uyanıklık projeksiyonlarının aydınlatığı alana girmiş oldunuz. Elbette dikkatimiz üzerinizde yoğunlaşacak, elbette sorgulamanızda ince elenip sık dokunacaktı. Size belki daha fazla görünebilecek kuşumuzun ürettiği birçok soruyu yanıtlamak zorunda kaldınız. Daha da kalacağınızdan başka. Bu doğaldır. Doğal saymalısınız. Eğer, çok inanmak istediğim iyi niyetinizle yola çıkmışsanız, çok dürüst, çok sabırlı ve o kadar da dayanıklı olmalısınız..." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 54; Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 172).

İçtenlikle sürdürülen bu sohbetin ardından Erdinç ve arkadaşları trene yetişebilmek için teşekkür ederek vedalaşırlar. Dışarı çıktıklarında yağmur çiselemektedir.

Birbirine sokularak yürüyen üç arkadaşın aralarında, sonradan Nazım Hikmet'in de dâhil olacağı “ Allah” kelimesinin kullanımı ile ilgili bir sohbet geçer. Ülkelerindeki tersine burada yaşayan insanların çoğu ateisttir ve bu durumda Allah'a sığınmanın, inşallah, maşallah kelimelerinin kullanılmasının uygun olmadığını tartışırlar. Dillerde pelesenk olan kader anlayışı ise komünistlik ile bağdaşmayacağından daha dikkatli olmaları gerektiği hususunda ortak fikre varırlar. Bu diyalogda yer alan cümleler ise onların dillerinin reddettiği kelimeleri kalplerinin her seferinde ağızlarına getirdiğinin göstergesidir. Üç arkadaşın konuşmasının yer aldığı diyalog ise EK 18'de yer almaktadır.

Yıllar sonra Sennur Sezer, “*Fahri Erdiñç ve Özlem*” adlı yazısında Erdiñç ile Allah konusunu üzerine geçen anısını şu sözleri ile okuyucuya aktarır:

“Kötü bir huyum vardır. Çok yakından tanıdığım kişilerin, annemin bile, ölümünü kabullenemem. Aklım la değil. Şuuraltımla belki. Anarken hep kulakları çınlasın diye başlarım söze.

Galiba Fahri Ağabeyden ilk ve tek azarı da o yüzden işittim.” Kızım sen rahmet eylesin sözünü bilmiyor musun” dedi. Açıklamamı beklemeden, dilin bu küçük ayrıntılarından oluştuğunu anlattı. Sözünü inancın yoksa da, bir öleni, rahmetli ya da Allah rahmet eylesin diye an... Türkçeyi bilene, bir şaire, bir Türk'e böylesi yakışır” diye bağladı. Bu arada Nazım 'la ilgili bir de anekdot anlattı: Yurt dışındaki Türkler, içinde Allah sözcüğünün geçtiği deyimlerin belli bir dünya görüşünü taşıyanlara yakışıp yakışmayacağı konusunda tartışmışlar. Allahaismarladık, Allah Korusun, Maşallah, İnşallah gibi deyimleri boykot edip etmeme konusunda da hakem olarak Nazım Hikmet'i seçmişler. Nazım 'ın cevabı:

“Bırakın böyle tartışmaları Allahaşkına,” olmuş. (Sezer, 1986, s. 23).

Üç arkadaş kapı önünde birbiriyle uğraşırken, ellerinde kumanyalar ve evraklarla gelen sivillerle beraber arkalı önlü gara doğru yönelir. Trende kendilerine ayrılmış olan kompartımanda beş kişi olarak bir müddet yol aldıktan sonra onlar için hazırlanan kumanyaları açıp bir güzel karınlarını doyururlar. Yorucu bir yolculuğun ardından sabahın erken saatlerinde Sofya Garı'na ulaşan üç arkadaş, özgürlük umuduyla ve sevinç içinde trenden iner. Önlerinden giden sivillere yetişebilmek için etraflarına bile bakamadan hızlı adımlarla yürüyerek caddenin sonunda yer alan tramvaya binip Sofya Emniyet Müdürlüğüne getirilirler. Dördüncü kata çıkıp genişçe

bir odaya giren üç arkadaş, Şef olduğunu düşündükleri biri tarafından aynı anda sorgulandıktan sonra ayrı ayrı hücrelere yerleştirilir.

Erdiñç, hücre sine girdiğinde, tahtadan bir masa ve sandalye olduğunu görünce burada oturup yazabileceğini düşünerek sevinir. Kısa bir süre sonra içeriye aşçı yamağına benzeyen biri girer. Zengin bir menü ve iki paket sigarayı masaya bırakan görevlinin odadan ayrılmasının ardından içeriye uzun boylu, gözlüklü şef ile tercüman girer. Tercümanın yardımıyla iletişim kuran Şef'in, ne için geldiği kısa sürede anlaşılır. Tercüman, Erdiñç'i gözaltı koşullarına göre en iyi şartlarda burada tuttuklarını, verilen yemeklerin kendi yemekleri ile aynı derecede verileceğini belirtir. Şef'in, Erdiñç ve arkadaşlarını ayrı odalara koymanın verdiği mahcubiyetlerini de dile getirdikten sonra bu durumun sadece sorgu bitimine kadar devam edeceğini söylemesi Erdiñç'i biraz olsun rahatlatır. Bir isteğı olup olmadığı sorulan Erdiñç, kâğıt, kalem ve ağrıyan kulağı için ilaca ihtiyacı olduğunu söyler. Yarım saat geçmeden odaya gelen Dilmaç, Bulgarca-Türkçe sözlük, kâğıt, kalem ve kulağı için getirdiğı damlayı verdikten sonra ağrısı geçmezse doktora götürüleceğini söyleyerek odadan ayrılır.

Erdiñç, bir müddet uyuduktan sonra masanın başına geçip sözlüğü karıştırmaya başlar. Tuvaleti sormak için kelimeler arar; fakat bir türlü bulamaz. Çaresiz kapıyı tıklatan yazar, yüzünü buruşturarak kendini ifade etmeye çalışır, görevli ne söylemek istediğini anlayarak kapıyı açıp koridorun sonundaki tuvalete götürür. İçeride su sızdıran bir musluk ve duvardaki çivide tuvalet kâğıdı niyetine gazete parçalarını gören Erdiñç, baskısız bölümlerin birinde Tuğrul Deliorman'a ait Eski Türkçe bir yazı ile karşılaşır. Şaşkın bir şekilde gülümseyerek kâğıdı eline alan Erdiñç, bu trajik komik durumu *Kardeş Evi* adlı eserinde şu cümleler ile okuyucusuyla paylaşır:

"...Ben yirmi birinci odadayım. Aynı telgrafhaneden sağlığını bildirin!" diyordu. Hemen avkalayıp arkadaki tel sepete attım. Heladan çıkarken de herhalde güleçliğim geçmemişti ki, milis tuhaf tuhaf baktı yüzüme. Koridorda" künyemi okurcasına" bir öksürdüm. İştiten, ayırımına varan oldu mu bilmem. Kendi odamın numarasına baktım:15. Kapı üzerime kapandı.

Üçüncü'ye ancak geç vakit, yatmadan önce bir' telgraf" çekebildim."Sağlığım yerinde. İkinizi de özledim. Onbeş."

Ertesi sabah da İkinci'nin 'telgrafını' okudum çivide: " Seninle kavga etmeye bile hasretim! Yirmi dört. Hem bize de buyurun! "

Bir yere kadar içimiz rahatlamıştı. Ne var ki, bu 'mesajlar ' hela duvarına yazmakla birdi. Ayrımına varırlarsa, herhalde bize utanmak düşerdi. Uzatmadık.

Zaten ertesi sabah da sorgulama işlemi başladı." (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 176; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 65).

Erdinç, sorgulanırken kendisine diğer iki arkadaşı hakkında çeşitli sorular yöneltilir. Bu soruların Yamaç ve Deliorman'a da sorulduğunu düşünen yazar, tuvalette bulunan telgraf çivisine yazmadan edemez: "Benden her ikiniz hakkında düşüncelerimi soruyorlar.Doğal olarak canınıza okuyorum!.." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 66) .

Fahri Erdinç, gözaltında bulunduğu süre içerisinde "Bit" adını verdiği ilk hikâyesini bitirir. Sorguları bitmesine rağmen arkadaşlarından hala ayrı olan Erdinç, Bulgarca-Türkçe sözlüğü karıştırarak Bulgarcası değişmemiş Türkçe kelimeleri tespit eder. Hücreye konulmasının üzerinden dokuz gün geçmiştir ki şef yanında iki milis ve tercümanla içeri girerek hazırlanmasını ister. Bir an umutlanan Erdinç, heyecanla toparlanır. Koridorları geçerek sürgüsüz bir kapının önünde dururlar. Kapı açılınca içeride onu bekleyen iki arkadaşını görür görmez, sevinçten gözleri dolarak ne yapacağını şaşırır ve üç arkadaş bir daha ayrılmamak ümidiyle sarmaş dolaş olurlar. Milisler tarafından karyolasız, ranzasız, tabanı tahta kaplı bir odaya götürülürler. Bolca battaniyenin bulunduğu bu odada, battaniyelerden kimiyle yatak, yorgan kimiyle minder ve yastık yaparak güzel bir şark odası oluştururlar. Yemekleri çeşitli ve lezzetli çıkan üç arkadaşın, sigaraları da eksik edilmez. Arada bir yemekten sonra kahve de ikram etseler keyiflerine diyecek yoktur.Fakat yine de zaman bir türlü geçmek bilmez. İçlerindeki huzursuzluğa da gem vurmak mümkün değildir. Erdinç, kafasındaki çelişkili sorular eşliğinde yatağa uzansa bile uykuya dalamaz. Bu sıkıntılı günlerin en iyi yanı ise bir arada olmalarıdır. Üç arkadaş deli olmamak için sürekli birbirleriyle konuşarak vakit geçirmeye çalışır.

Erdinç ve arkadaşlarının yeni odalarına geçmesinden üç gün sonra, onlar için getirtilen berber tarafından güzelce traş edilerek kokular sürünürler. Kendilerine çeki düzen vermelerinin ardından, bir milis aracılığıyla üst katta bulunan şefin odasına çıkartılırlar. Şef, mahkemede hüküm okur gibi konuşmaya başlar. *Kardeş Evi'*nde anlatılan bu konuşma şu şekildedir:

“‘Bakanlık,’ dedi Şaso/ dilmaç da sözcük sözcük çeviriyordu./ “ sizin için ‘da’ dedi. Yani sınırdan beri yapılagelen soruşturmayı sonuçlandırarak yaptığımız öneriyi, sizlere Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasası gereğince siyasal göçmen olarak sığınma hakkı tanınması önerimiz onayladı. Bugünden itibaren serbestsiniz. Sosyalist Bulgaristan’ın konuğusunuz.Sofya’da yaşama koşullarınız bir arkadaşımız düzene koyacak. Biraz geçici oturma belgeniz olacak. Kızılhaç size ilk yardım olarak çamaşır verecek. Bir süre de, en az gereksinmenizi karşılayacak kadar, yine Kızılhaç’tan yardım alacaksınız...” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 75).

Konuşmasını tamamlayan şef, tek tek ellerini sıkarak vedalaşır. Hektor ve Dilmaç ‘la birlikte merdivenlerden inerek dışarı çıkarlar. Erdoğan, gözaltında olduğu zaman dilimi içerisinde kendisine söz vermiştir: İçeriden çıkar çıkmaz tutsaklığının son günlerini yaşadığı binaya dışından iyice bakacaktır. Dışarı çıkıp biraz uzaklaştıktan sonra arkasına dönüp binayı seyrederek. Giderayak üçüncü ile dördüncü katın arasında bulunan saate gözü ilişir. Saat dokuzu yirmi geçmektedir. Erdoğan, o günden sonra ne zaman bu caddeye yolu düşse, özgürce nefes almasının ilk dakikalarını öğrendiği bu saate gözü takılır. Erdoğan, günlerdir tutsak olarak tutulduğu yerden ayrılırken hissettiklerini *Kardeş Evi* kitabında şöyle dile getirir:

“Karmakarışıkta duygularım. Taburcu olarak geride bıraktığım hastane miydi bu yapı, terhis edilerek çıktığım kışla mıydı, salıverildiğim hapisane miydi? Hiçbiri değildi. Hepsiydi. Kederli miydim buradan çıktığımdan ötürü? Değildim. Sevinç miydi bu içime sığmayan? Hayır, sevinç ufak söz. İçime sığmayanın bir tek adı vardı: Özgürlük!” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 75).

Hektor ve Dilmaç ile cadde boyunca yürüdükten sonra sağdaki bir binadan içeri girerler. İkinci kattan itibaren otel olarak kullanılan bu yapının caddeye bakan üç yataklı bir odası yeni yaşamlarına adım atan üç göçmen arkadaşına ayrılmıştır. Hektor, öğlene kadar biraz dinlenmelerini tavsiye ederek saat ikide geleceğini belirten yanlarından ayrılır. 9 Eylül tarihinden beri ilk defa yalnız başlarına kalan Erdoğan ve arkadaşları özgürlüğe kavuşmanın huzuru ile sabun kokulu çarşafların arasına başlarını koydukları gibi uykuya dalar.

Kısa bir dinlenmenin ardından, üç arkadaş için farklı bir hayat başlar. Kızılhaç Bürosu’nda gerekli yerlere imzalarını attıktan sonra aldıkları göçmen

aylıklarıyla, verilen bir takım çamaşır ve pijamalarını alırlar. Hektor, onları Sofya'nın en büyük hamamına götürür. Üçüne de birer bilet ve sabun alarak ertesi gün görüşmek üzere yanlarından ayrılır. Geçen onca günün, ruhlarında bıraktığı acının temizlenmesi mümkün olmasa da bedenlerindeki kirden sıcak su ve sabun yardımı ile arınırlar. Temizlenme faslı bittikten sonra otele gelerek yataklarına uzanan üç arkadaşın aklına özgür kaldıkları ilk günü meyhanede kutlayacakları gelir. Sözlerini yerine getirmek için hemen hazırlanıp çıkarlar.

Bulgaristan'da kalabilmeleri için tüm prosedürler sırayla yerine getirilir. Ertesi gün Hektor ile buluşan üç arkadaş, pasaport çıkartabilmek için fotoğraf çekilmeye gider. Ardından resmi bir kuruma gelip burada form doldururlarken, Erdinç'in gözü memleketi ile aralarında tek bağ oluşturan ay yıldızlı nüfus cüzdanına ilişir. Nüfus cüzdanlarının kendilerine verilir verilmeyeceğini merak eden Erdinç, bunu Hektor'a sorar. Aldığı yanıt onu sarssa da kısa süre içerisinde kendini toparlar. Hektor: "Onları unutun artık, dedi. Şimdi size geçici oturma izni veren politik göçmen kimliği alacaksınız. Altı ayda bir gelip uzattıracaksınız." (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 196; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 91).

Üç arkadaş yeni kimliklerini ceplerine koyup, onları ülkelerine bağlayan son bağı da bu resmi kurumda bırakmanın verdiği üzüntü içinde pasaport dairesinden ayrılırlar. Hektor onları bu sefer Bulgar telgraf ajansına götürür. Girdikleri odada Yonka adında güler yüzlü ve iyi denilebilecek seviyede Türkçeye sahip olan bir genç kız ile tanışırlar. Yonka, kaçan üç arkadaşın ardından, Türk basınında haklarında çıkan haber ve yazıları araştırarak onları bilgilendirmek ile görevlendirilmiştir. Erdinç, bu durumdan *Kardeş Evi* eserinde şöyle bahseder:

"Ve bizi kaldırıp salonun dibindeki büyük masanın çevresine götürdü. Gözlerimize inanamıyorduk. Masada, kendi boyutlarınca istifler halinde "Cumhuriyet", " Yeni Sabah" vb. Gazetelerin koleksiyonları yatıyordu. Yonka koyduğu işaret kağıdını çekerek, birkaç aktarmada" Cumhuriyet'in" 9 Eylül 1949 günlü sayısını buldu. Şaşmamak elde değildi. Birinci sayfada, iri iri harflerle adlarımız sıralanıyor. 8 Eylül gecesi Edirne'de çıkararak sınırı geçtiğimiz haber veriliyordu. 10 Eylül sayısında ve daha sonrakilerde, hemen hemen bütün kalbur üstü gazeteler, yaşımız- başımız ve işimiz hakkında bilgi veriyor, bizim resimlerimizle tanıtıyor. Kaçışımızın ertesi günü Edirne'deki telaşını Vali'nin soruşturma emri aldığını, iki gün önceden sınır boyu

köylerindeki propaganda gezisine gazeteci olarak katıldığımız milletvekili avukatın sorguya çekildiğini yansıtıyorlardı. Üçüncü'nün (Cumhuriyet) koleksiyonunu –çalıştığı gazete olduğu için – nerdeyse kavrayıp kucaklamaya hazır bir hali vardı. Işıl ışıl gözlerinde o güne dek böylesine çocuksu, böylesine içten bir sevinç görmemiştim, daha sonra da – bunca yıldır- görmüş değilim.

“Okuyabilir miyiz?” diye sordu.

“ Elbette. Buyurun oturun. İstedığınız kadar...” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 92).

Kemal Anadol, Karşıyaka Memleket adlı eserinde, bu gazete haberlerinden bazı bölümleri okuyucusuna sunmuştur. Bu bölümlerden 18 Eylül 1949 Pazar günü Yeni Sabah'ın manşetinde “*Türk- Bulgar Sınırında Esrarlı Bir Hadise*” başlığı altında üç arkadaşın bahsedilir (EK 19). İstanbul'dan Edirne'ye giden üç gencin günlerce bulunamaması sonucu, Edirne Valisi ve Emniyet Müdürü ile gerçekleştirilen röportajda, üç arkadaş ve Hayriye Sel Hanım'ın İstanbul'dan Edirne'ye gitmeleri, kısa süre sonra da sadece Hayriye Hanım'ın geri dönmesinden bahsedilir. Üç arkadaşın Edirne'deki küçük bir otelde bir süre kaldıktan sonra 7. gün otele dönmeyişleri ve kendilerinden iki gündür haber alınmadığını, herhangi bir şey söylemek için erken olduğu belirtilir.

Yeni Sabah Gazetesi de olayın peşini bırakmaz ve haber tek sütun olarak 29 Eylül 1949 Salı günkü basımda yer alır:

TRAKYA HUDUNDAKİ ESRARLI HADİSE

Kaybolan üç genç hala esrarını muhafaza ediyor.

Edirne 19(Telefonla) – Edirne'de üç gazetecinin kaybolması hadisesi esrarını hala muhafaza etmektedir. İki gün evvel Beyoğlu Pastanesi'nden Fahri Erdoğan adına, otele Sel imzasıyla şu telgraf gelmiştir:

“Leona'dayım, müsterihim, seni pazara bekliyorum.”

Gaip gazetecilerin otelde bıraktıkları iki gömlek, iki çift çorap, üç pijama, üç çift terlikten ibaret eşyaları bugün emniyete teslim edilmiştir. Bu esrarlı hadisenin düğümünün İstanbul'da yakında çözüleceği kuvvetle tahmin edilmektedir. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 190).

Yonka, Türk Basınında çıkan haberleri göstermeye devam ederken 21 Eylül 1949 Çarşamba tarihli, Yeni Sabah'ın üç sütunluk haberi üç arkadaşı da heyecanlandırır. Haberde kaybolan bu üç gencin sol temayüllü olduğundan, Tuğrul

Deliorman, Fahri Erdiñç ve Ziya Yamaç hakkındaki tahkikatların devam ettiğinden bahsedilir. Çıkan haberde, bu üç gencin akraba ve tanıdıklarından bilgi alınmasının yanı sıra en son çalıştıkları yerlerdeki onlara ait eşyaların da tek tek toplandığı yazar. Bunun dışında Edirne'de kaldıkları Avrupa Oteli'nde bulunan, Tuğrul Deliorman ve Fahri Erdiñç'e ait eşyalara da el konulduğunu fakat bunların kıymetsiz birkaç parça kirlilerden ibaret olduğunu ve burada bırakılma amacının şüphe çekmemek adına yapıldığına değinilmiştir. Haberin devamında Tuğrul Deliorman, Fahri Erdiñç ve Ziya Yamaç'ın özel hayatları ile ilgili detaylı bilgiler yer alır. (EK 20).

Cumhuriyet Gazetesi, kaçış haberini, Yeni Sabah'tan iki gün sonra Tuğrul Deliorman'ın fotoğrafının altında tek sütun halinde verir. Bir müddet Cumhuriyet Gazetesi'nde çalışan Tuğrul Deliorman'ın, iş ve aile hayatından bahsedilen bu haberde, Fahri Erdiñç'le Ziya Yamaç'ın da resmî kurumlarda çalıştığına, evli ve çocukları olduğuna kısaca değinilmiştir (EK 21).

23 Eylül 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'nin haberine göz gezdirirken yüzü kızaran Fahri Erdiñç, haberin devamını okudukça bir anda allak bullak olur. Alnından dökülen boncuk boncuk ter içinin sıkıntısı dışına yansıtırken, Hayriye Sel Hanım'ın içerisinde bulunduğu durumu, aile hayatını ve Fahri Erdiñç ile olan ilişkisini anlattığı yazı, Erdiñç'in sevgilisini ne kadar zor duruma düşürdüğünü anlayıp hayıflanmasına neden olur (EK 22).

Üç genç ile Edirne'ye giden Hayriye Hanım, onların Bulgaristan'a kaçmasından dolayı tüm okları üzerine çeker ve bu sebeple kendisi birçok kez sorgulanır. En son çarenin tüm bu yaşananlar hakkında açıklama yapmak olduğunu düşünen Hayriye Hanım, olup bitenleri Yeni Sabah Gazetesi'ne anlatır. Fahri Erdiñç'in radyoda çalıştığı dönemde eserlerinden ve sesinden etkilenerken kendisi ile tanışmıştır. Bu dönem Erdiñç'in maddi manevi buhran içerisinde olduğu bir zaman dilimidir. Erdiñç'in sıkıntılarını paylaşmasının aralarında duygusal bir bağ oluşturduğunu ortaya koyan kadın, kendisinin Fahri'yi kaçırdığı haberlerini de oldukça gülünç bulduğunu dile getirir. Ayrıca yazarın Ankara'dan İstanbul'a gelmesini de açıklayan Hayriye Hanım, bu gelişin kendisi ile alakalı olmadığını, Erdiñç'in sekiz yıllık aile hayatında eşi ile iki defa ayrılmanın eşiğine geldiklerini ancak oğlunu düşünen yazarın bu ortama dışını sıkarak katlandığını ifade eder. Yazar'ın tahammül edemeyeceği noktaya geldiği anda sanat ve meslek anlamında kendini daha rahat ifade edebileceği bir şehir olan İstanbul'a gelmeye karar verdiğini dile getiren Hayriye Hanım, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra dönemin önemli

dergilerinden Şadırvan'da yazmaya başladığını, böylece edebî hayatının hızla yükselişe geçtiğini söyler. Hayriye Hanım'ın üzerine gelinmesinde önemli rol oynayan Fahri Erdinç'in eski eşi Feriha Hanım ile ilgili açıklamada da bulunur. Feriha Hanım'ın akıl ve mantık ile izah edilemeyecek olan bu serzenişlerinin arkasında kocasının ruhunda meydana getirdiği yaraların eseri olduğunu dile getirerek oluşan spekülasyonlara da cevap verir. Hayriye Hanım, bu süreçte Ankara Emniyeti'nde sol görüşlü olması gerekçesiyle bir dosyasının bulunduğu ve benzeri birçok iftiraya maruz kalır. Bu konuya da değinerek kendisinin milli hislerinin ve vatan sevgisinin çok kuvvetli olduğu ve yapılan söylemlerin yalan yanlış haberlerden meydana geldiği, adaletin er ya da geç yerini bulacağını söyler. Fahri Erdinç'le ailesini temize çıkarmak adına kaleme alınan yazılarda çoğu zaman kendisi ve ailesinin karalanmasına içerleyen Hayriye Hanım, genç kızlık zamanında da sonrasında yaşadığı on yedi yıllık evlilik hayatının hiçbir döneminde kendine ve eşine laf getirmedeğini söyleyerek suçlamaların hepsini reddeder. 5 aydır tanıdığı Fahri Erdinç'in, her daim milli hislerinin kuvvetliliğini dile getiren Hayriye Hanım 11 maddeden oluşan açıklama yazısı ile yaşadıklarını ve kendine yöneltilen sorulara tüm içtenliği ile cevap verir.

Erdinç, Hayriye Sel Hanım'ın sorguya çekilişini ve bu durumdan duyduğu rahatsızlığı *Kardeş Evi* eserinde okuyucuya şu sözleri ile aktarır:

“Yeni Sabah'ta, İstanbul'da altı ay kadar beraber yaşadığımız, elinden tuz-ekmek yediğim, yazgımı paylaştığım, tutkudan da öteye, kurtarıcı filan da belliyecek kadar da benimsediğim kadınının sorguya çekilişini ve söylediklerini, içimin yangını vura vura okudum. Dili dikensiz deyişleri vardı. “Onunla beraber yaşamışsınız?” diyorlardı. “Evet.” Diyordu.” Onun yüzünden kocanızdan ayrılmışsınız?” “Evet, kocam beni bıraktı.” “O kaçığın nesini sevmiştiniz?” “Yurtseverliğini, halkçı ve gerçekçi yazarlığımı.” “Onu desteklemek için kiliminizi, yorganınızı filan sattığınız doğru mu?” “Doğru.” “Kaçacağını hissetmediniz mi?” “Hissetmek değil, Şişli'de Atatürk Müzesi'ni gezdiğimiz sırada, apaçık da söylemişti.” “Peki, niye haber vermediniz?” “Ben onun yanına yılan olarak sokulmamıştım.” “Kendisini uğurlamak için Edirne'ye kadar gittiniz mi?” “Orada dayımı görmeye gitmiştim.” “Ama onu da uğurladınız?” “Evet, gece, 7 Eylülün ilk saatinde dayımların kapısında vedalaştık.” “Size bir şey bırakmadı mı?” “Bıraktı: Kirli çamaşırlarını,

bir kar elbisesini, trençkotunu, kitaplarını ve 36 öyküsünü...” “ Sade yazı-çizi olarak bıraktıklarını bize verir misiniz?” “Geçici olarak, evet.” “ şimdi tekrar eski kocanıza dönecek misiniz?” “Kendisine bağlı.” (Erdiñç, Kardeş Evi, 2007, s. 93).

Yonka'nın elindeki diğler yazılarda ise Erdiñç'in öğretilenlik ve radyoculuk gibi önemli vazifelerde çalışmış olmasına göz yumanlar eleştiriliyordu. Üç arkadaş, Yonka'ya gazetelerden bazılarını alıp alamayacaklarını sorarlar. Fakat Yonka, sadece bilgi vermek ile yükümlü olduğunu dile getirerek isterlerse haftanın belirli günleri gelip gazeteleri inceleyebileceklerini söyler.

Erdiñç ve arkadaşları, havaların soğumasıyla Kızıllıhaç'ın diktirdiği aynı renk palto ve pantolonları giyinip; sabahtan öğleye kadar Bulgaria Kahvesi'nde, öğle yemeği için civardaki lokantalarda, akşam ise meyhanede birlikte vakit geçiriyorlardı. Gece de aynı otelde, aynı odada birbirlerinin nefeslerini dinleyerek uykuya dalıyor olmaları, bir insanın anne, baba ve kardeşleriyle bile bu kadar uzun süre yaşamadığı halde onların sabah, öğle, akşam ve hatta geceyi de bir arada geçirmeleri, aralarındaki anlaşmazlıkların hat safhaya ulaşmasına, zaman zaman da seslerin yükselmesine sebebiyet veriyordu.

Bir müddet sonra, Ziya Yamaç'ın Ankara'dan Basın Yayın'da birlikte çalıştığı arkadaşısı Sıtkı Tuzcu da Bulgaristan'a kaçar. Aynı formalitelerden geçen Tuzcu'nun niyeti anlaşıldıktan sonra Erdiñç ve arkadaşlarının yanına gönderilir. Irak Türklerinden olan Tuzcu, ilk önce Türkiye'ye göçmüş; ancak burada yapılan baskılara dayanamayarak Bulgaristan'a kaçmıştır. Üç arkadaşın arasındaki daha ilk yıllarını doldurmadan oluşan huzursuzluk dördüncünün de gelmesiyle birlikte yumuşamadığı gibi, gittikçe gerilen sınırlar yüzünden artık kimsenin kimseye tahammülü kalmamıştır. Tam da bu sırada, Bulgarca'yı sökünceye kadar bir işte çalışmalarının gerektiği kendilerine söylenir.

Uzun bir süreden sonra iş hayatına tekrar adım atan dört arkadaştan Erdiñç, Vatan Cephesi Milli Şûrası'nın propaganda kolunun broşürlerini hazırlayan bir Bulgaristan Türk'üne yardım edecektir. Tuğrul Deliorman ve Sıtkı Tuzcu, Komünist Partisinin Türkçe çıkardığı gazetede çalışacaklardır. Ziya Yamaç ise Türkçe ders kitapları yayımlayan bir yayınevinde işe başlayacaktır. Ayrıca bu dönemde BKP Şehir Parti Komitesinin politik göçmenler için düzenlenen gece okuluna da haftanın iki günü giderek Bulgarca'yı geliştirmeye çalışırlar. Zamanla Türkçe yayınlanan

parti gazetelerinde çalışan yerli Türklerle tanışarak ortamlarını da biraz olsun genişletirler.

Bir gün direniş döneminin İşçi Gençlik Örgütü'nde yetişen Selman ve Murtaza, dört arkadaşı toplantılarına davet eder. Ertesi akşam toplantıya katıldıklarında, birliğin Başkanı Selman'ın, Türkiyeli konuklarını tanıtmaya üzerine herkes ayağa kalkarak coşku içerisinde uzun uzadıya alkışlar.

Kemal Özer, Karşıyaka Memleket eserinde dört arkadaşın katılmış olduğu birliğin konularını şöyle anlatır:

“Klubün ajitasyon- propaganda, gezi- temsil ve spor kolları vardı. Kırk kadar genç, iç ve dış politik konumu konuşuyor, bridgadir hareketine katılım, ataist propaganda çalışmaları, kara çarşafla mücadele konularında bilgi ediniyordu. Bu arada üniversiteye gidenlerin veya bir işte çalışanların burs, barınma gibi kişisel sorunları görüşülüyordu.”
(Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 210).

Erdoğan, Yamaç, Deliorman ve Tuzcu'nun daha sonraki katıldığı toplantılarda konuk olmaktan ziyade konuşmacı olması, onların özellikle Türkiye'de yaşadıkları sıkıntıları anlatmalarına ve gördüğü eksikleri dile getirmelerine uygun pozisyon hazırlar. Bu konuşmalarda Türkiye'deki gerici basını, işçi sınıfının durumunu, tarım, sanayileşme, eğitim, sağlık, gençlik konuları üzerine söz edilir. Fakat o dönemde Bulgaristan'da yaşayanların aklındaki Türkiye bambaşkadır. Bu sebeple dinleyiciler Erdoğan ve arkadaşlarının söylediklerinin doğru olduğuna inanmayarak hatta daha da aşırıya giderek onları yalancılıkla bile itham ederler. *Kardeş Evi* kitabında o dönemde yapılan toplantılardaki Bulgaristan halkının bakış açısı anlatılır:

“Onlara göre, Türkiye ‘eşit fırsatlar’ ülkesiydi. Orada gökten helva yağdığını sanıyorlardı. Hayatta başarı olanağını da, sınıf çelişkilerin, bunları giderme savaşımının üstünde ve dışında görüyor; çalışkanlık, fırsatları akıllıca kullanma deneyi ve dirençle başarıya ulaşılacağına, kısaca Karneci'nin ‘çalışan kazanır’ formülüne inanıyorlardı. Kendilerine Türkiye'yi ne kadar nesnel bir bakışla, ne kadar kanıtlı anlatsak anlatalım, inandırıcı olamıyorduk. O memlekette patronla işçiye, ağayla köylü emekçiye, ırgata, marabaya hep ‘çalışan’ denildiğini, ama çalışmanın sonuçlarının benimsenmesinde en çok kazananla en az kazanan arasında 22 bin misli ayırım olduğunu kafaları

*almıyordu. Biz ya yalan söylüyor, ya abartıyorduk, kasten kötülüyoruz
ülkemizi.”* (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 102-103).

Erdoğan'ın, Türkiye'deki hayat hakkındaki anlatıları her ne kadar inandırıcı bulunmasa da Nazım Hikmet'in cezaevinde çektikleri, ona yapılan haksızlıklar ve Sabahattin Ali'nin hunharca öldürülmesi tüm dinleyicilerin dikkatini çeker. Erdoğan, salondakilerin pür dikkat dinlemesinin verdiği duygu yoğunluğu ile Sabahattin Ali'nin ölümünü, kendini öyle kaptırarak anlatır ki tıp fakültesinde okuyan bir kız öğrencinin “Yeter artık! Yeter. Daha fazla dinlemek istemiyorum.” diye çığlıklar attıktan sonra bayılmasına sebep olur (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 210; Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 104). Aynı kız, Erdoğan'ın hasta olduğunu duyunca, bir sabah elinde bir termos çay ve bir kutu hapla otele gelerek yazarı lobiye çağırır. Hasta yatağından zorlukla kalkarak aşağı inen Erdoğan'ın eline termos ile hapi sıkıştıran genç kız, kendisini en yakın zamanda aramasını isteyerek otelden ayrılır. Kısa sürede iyileşen Erdoğan, içtiği bitki çayının tadı damağında kalsa da genç kıızı, arkadaşlarının kendisine “buraya zamparalığa gelmedik” sözleri ile tepki vermeye hazır olduklarını bildiği için arayamaz (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 104).

Erdoğan, toplantılarda dile getirdiği konuları yerli gazetelerde de yazmaya başlar. Büyük tepkilere yol açan bu yazılarından *Kardeş Evi* kitabında şöyle bahseder: “Bu yazılar olumlu-olumsuz geniş yankılar uyandırıyor. Her birinde sınıfsal çıkış noktamız ve amacımız, iki Türkiye olduğu gerçeğini, böyle gelmişse böyle gitmeyeceği gerçeğini ortaya koymaktı. Önemli olan şuydu: Artık Bulgaristan'da bir “Türkiyeli politik göçmenler” grubu ve onların da bir sözü vardı.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 104).

Fahri Erdoğan, Parti Kulübün temsil kolunu harekete geçirmek istemektedir. Bunun için kendisine yetki verilir verilmez Amerika'daki ırk ayrımını konu alan “*Nurtopu*” adındaki piyesi Türkçeye çevirerek oynanmasını sağlar. Konservatuar ve radyodaki deneyimlerini kullanan yazar, oyunda okul müdürünü canlandırır. Yahudi Kulübü'nün sahnesinde sergilenen oyunu Sofya'da iki yüzden fazla kişi izler. Bu arada Erdoğan, öğretmenlerden birini canlandıran dışçılık bölümü son sınıf öğrencisi Ruscuk bir kıza aşık olur. İki aylık bir birliktelik sonrasında kız, “Benden yapamayacağım şeyleri istiyorlar!” diyerek uzaklaşır. Böylece Erdoğan'ın Bulgaristan'da yaşadığı ilk aşk macerası kısa sürede son bulur (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 106).

1950 yılının Nisan ayında, hapisyanede bulunan Nazım Hikmet açlık grevine girer. Türkiye'deki aydınlar, şairi kurtarabilmek adına büyük kampanyalar başlatmıştır. Bu dönemde Erdinç de bu konuda elinden geleni yapmaya çalışır ve çabalarının sonucunda Nazım Hikmet'i Kurtarma ve Tanıtma Komitesi kurulur. Süleyman Hafizoğlu'nun başkanlık yaptığı Komitede, Fahri Erdinç başkan yardımcısı olarak görev alır. Komite üyeleri yürüyüşler yapar, Türkiye Büyükelçiliğinin önüne kadar giderek Nazım Hikmet için özgürlük isterler. Hazırlanan bir resitalde Nazım Hikmet'e ait olan Zoya Destanı'nı, Erdinç ve arkadaşları tarafından oyunlaştırılarak sergilenir.

Fahri Erdinç ve arkadaşlarının ardından, politik göçmenlerin sayısında büyük artış görülür. 1950 yılının ortalarında, Türkiye'den başka göçmenler de gelmeye devam eder. Erdinç gibi politik anlamda olmasa da kiminin işsizlikten, kiminin açlık ve sefaletten geldiği hatta adam öldürdüğü için gelenlerin bile olduğu söylenir.

Parti Merkez Komitesinin Dış İlişkiler Seksiyonu'ndaki görevliler iki üç ayda bir politik göçmenlerle toplantılar düzenlemektedir. Bu toplantıların sonunda bir isteklerinin olup olmadığı sorulur. Erdinç ve arkadaşları her defasında partilerine ulaşmak istediklerini dile getirirler de bu söylemler "zamanı var" denilerek ertelenir (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s.111).

Bu arada Erdinç, Türkçe yayımlanan gazete ve dergilerde çıkan yazılarının yanı sıra dilini geliştirdikçe şiir çevirilerine de girişir. Türkçe çevirisini yaptığı, "Lit-Front"nın Bulgarcaya çevrilmiş olan ilk şiiri "Stockholm Çağrısı"nın çıktığı gün, gazeteyi ceketinin iç cebine koyarak sevinç içerisinde caddeye çıkar. Biraz ilerideki pastaneye girerek boş bir masaya oturup kahvesini yudumlarken karşısında oturan hoş bir bayandan etkilenir. Cesaretini toplayıp yanına giderek konuşma isteğinde bulunur. Bu isteği geri çevirmeyen bayan ertesi gün görüşmek üzere randevu verir. Erdinç, bu anısını *Kardeş Evi* eserinde şöyle anlatır:

"Caymak erkeklige sığmazdı. Gittim ertesi sabah dediği saatte, dediği yere. Tanıştık. Yargıçmış " bizim canlı sözlük." Görev cübbesinin sırmalı dik yakası içinde o eski yunan başı daha da güzeldi.

Duruşma sekiz buçukta başladı. Karar duruşmasıymış. Bayan yargıç şakasızdı. Sanığa beş buçuk yılı dayayıverdi.

O hızla beni de beş buçuk yıl cezaya çarptırır korkusuyla oradan çabucak sıvıştım." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 112-113).

Bir gün iş çıkışı üç arkadaş Telgraf Ajansına, Yonka'nın bulunduğu bölüme gider. Açtıkları ilk Resmi Gazete'den sonra, Türkiye'de haklarında çıkan haberleri görünce hayal kırıklığına uğrarlar. Erdinç, kitabında onlar için verilmiş olan kararı bildiren haberden şöyle bahseder: “Daha açtığımız ilk Resmi Gazete’de, memlekette, meclis kararıyla yurttaşlıktan çıkarıldığımız yazılıydı. Bu beklemediğimiz bir şey değildi. Yine de yüreğimizden bir cam kesigi sızısı geçti.” (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 113).

Üç arkadaş yeterli derecede Bulgarca’yı öğrenemedikleri için çalıştıkları yerlere hala atanamamış, yardımcı olarak buldukları konumlarda ise aylık değil de günlük olarak ücret alıyorlardı. Kızılhaç'ın yardımının kesilmesi ile beraber kaldıkları otelin parasını da kendi günlük kazandıklarından ödemek zorunda kalmaları da onları maddi açıdan iyice sıkıntıya sokmaktaydı. Erdinç'in ilkökul okuma kitapları için yaptığı şiir çevirilerinin yanı sıra yazdığı küçük şiir ve öykülerden aldığı ödemeler de masraflarını yeterli derecede karşılayamamaktadır. Yaşadığı ortamdaki huzursuzluk duyan yazar, düzenli ve aylıklı bir iş ile beraber, kahveden de meyhaneden de ayağını çekmek, muntazam bir hayat sürdürmek istemektedir. Bunun için Hektor'dan yardım isteğinde bulunur. Hektor, Universal Mağazasında veznedarlık yapıp yapamayacağını sorar. Erdinç, iş ayırımı yapmak gibi bir lüksünün olmadığını bilerek hemen bu teklifi kabul eder. Ertesi gün Hektor ile birlikte mağazaya gider. Kısa sürede işe girmek için gerekli olan işlemler tamamlanır ve Hektor vedalaşarak Erdinç'i mağazada bırakıp oradan ayrılır.

Reyon Şefi Mektupçıyan, otomatik kasanın nasıl kullanılması gerektiğini Erdinç'e gösterdikten sonra, onu oyuncak bölümünün kasasına oturtur. Erdinç, mavi önlüğünü giyerek veznedarlığa başladığının ilk günü kasa açık verir. Mektupçıyan bu durumu anlayışla karşılayıp eksik olan miktarı yerine ekleyerek o günün hesabını kapatır. Erdinç, burada sadece veznedarlık yapmakla kalmayıp aynı zamanda dilini geliştirmek amacıyla da ciddi anlamda çaba sarf eder. Her sabah yürüyerek işe gidip gelen yazar, kısa sürede bulunduğu ortama uyum sağlayarak hayatını düzene sokmaya başlar.

Erdinç'in kasa başında çalıştığı bir gün, kasanın önüne hoş görünlü bir kadın yaklaşır. Kadının elinde aldıkları yiyeceklerin dışında bir de kurmalı bir araba vardır. Erdinç, bu arabanın fiyatını makinenin fişine yazarken kadının yüzü değişir. Parasının yeterli gelmeyeceğini anlayınca veznedardan oyuncağı yanında tutmasını, bir saat içerisinde ücretini getireceğini söyler. Erdinç, bunu kabul etmez ve oyuncağı

uzatarak ödemeyi akşama kadar yapabileceğini dile getirir. Kadın bir saat geçmeden geri gelir. Parayı uzatırken etkilendiği kadının parmağında yüzük olup olmadığına bakan Erdinç, göremeyince için için sevinir. Bütün gün boyunca bibloya benzettiği kadının hayaliyle dalgınlaşması akşam yine kasada açık vermesine neden olur.

Erdinç'in aklından çıkmayan kadın, bir ay sonra yine mağazaya gelir. Ancak bu sefer yazar, oyuncak bölümünde çalışmaktadır. Kısa bir sohbet sonrasında adının Yordanka olduğunu öğrenir. İki buçuk yaşında Hristo adında bir oğlu olan Yordanka, çocuğu bir yaşına girmeden eşinden ayrılmıştır. Arkadaşlıkları zamanla ilerleyen Erdinç, kendinden üç yaş küçük olan Yordanka ile evlenmeye karar verir. Evlilik kararını paylaştığında ise yol arkadaşlarının "buraya evlenmeye gelmedik" diyerek sert tepkisiyle karşılaşır (Erdinç, Kardeş Evi, 2007,s.125). Yordanka'nın Demiryollarında şef olan babası "kendi bileceğiniz iş" diyerek karışmaz; ancak annesini, kızını alıp Türkiye'ye götürürse, korkusu sarar (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 124). Büyükannenin ise Türklere olan hayranlığı bu evliliğin hoş karşılamasına neden olur. Yordanka'nın komşuları ise: "Gitme şu Türk'e. Bulgar mı yok" derken evlerine ayda bir gelen çamaşırcı "Ondan iyisini mi bulacaksın. Genel Müdür gibi yürüyüşü var adamın." diyerek moral verir. (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 124). Yordanka, Erdinç için kendisine söylenen olumsuz yorumlara kulağını tıkar ve çift 1952 yılının Mart ayında kendi aralarında düzenledikleri küçük bir davetle evlenir. Düğüne gelen dostlarından ve onu yalnız bırakan yol arkadaşlarından *Kardeş Evi* eserinde bahseder:

"Düğün sofrası konuklarımız arasında, 'güvey yanı' olarak, Vatan Cephesi'nde beraber çalıştığımız Yakubov ve eşi vardı.(Bize sağdıçlık ettiler ve eşi Feride Yenge, nikah tanığı olarak imza atabilsin diye, önceden okuma yazma öğrendi!), sonra Selman vardı. Nazım'ın şiirlerini Bulgarca'ya çevirmekte yardımcı olduğun Nikolay Tsonev vardı. Mektupçıyan vardı. Magda Nine vardı... yalnız yazgı arkadaşlarım yoktu." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 126).

Üç arkadaş uzun süredir partilerine kavuşmak için baş vurmamak yer bırakmazlar; ancak 1950 yılının ortasına gelmelerine rağmen partileriyle ilgili hiçbir bağlantıya ulaşılmaz. Bu durumdan sıkılan Erdinç ve arkadaşları içerisinde buldukları boşluğu, Nazım Hikmet'e yazdıkları bir mektupta anlatırlar. Fakat mektuplarına karşılık alamadıkları gibi partiden de hiç birine herhangi bir

yaklaşımında bulunulmaz. İkinci bir mektup yazsak mı derken, Nazım'ın enfarktüs geçirdiğini öğrenince bu düşüncelerinden de vazgeçerler.

Yazılan mektuptan bir yıl sonra, Nazım Hikmet'in Bulgaristan'a geleceği haberi üç arkadaşı da heyecanlandırır. Artık, şair ile yüz yüze görüşerek partiye girmek için kendisinden yardım isteyebileceklerdir. Nazım Hikmet'in, Bulgaristan'a gerçekleşecek olan bu ilk ziyaretinin tarihi belli olunca, şairi karşılaması için "Kurtarma ve Tanıtma Komitesi"nde büro üyesi olan Fahri Erdinç görevlendirilir. 7 Eylül 1951 yılında Moskova'dan Bulgaristan'a gelmek için yola çıkan Nazım Hikmet'i karşılamak üzere Erdinç, kucağında bir buket çiçek ile sabahın erken saatlerinde alana gelir. Burada Parti Şehir Komitesi Yöneticileri, bütün sanat, bilim, kültür çevreleri, gazeteciler, foto-muhabirler ve kadınlı-erkekli birçok insan alanda Nazım Hikmet'in gelişini heyecanla beklemektedir. Uçak indikten kısa bir sonra yan yana geldiği Nazım Hikmet'le arasında gerçekleşen konuşmayı *Kardeş Evi* kitabında şu cümleler ile anlatır:

"Ama biz bütün karşılayıcılar başladık bu kez bağırmaya.Kapı açılmış, delegasyon indikten sonra, çerçeveyi boylu boyunca dolduran Nâzım görünmüştü merdiven sahanlığında. Güleç. Kolunda perdesüsü. Kasketlieli havada. Öylece indi merdiveni. Arkasından koruyucuları indiler. âzım , bir an delegasyonun ardınca onur kıtasına doğru mu gidilecek diye bocaladı, sonra vazgeçip dönüverdi kalabalığa doğru.Açık kucakla iri iri yürüyüp geldi "Mavi Gözlü Dev".Önce Bağryana'yla el kavuşturdular, sonra Radevski'yle. Neden sonra sıram geldiği zaman, ezberlediğim hoş geldin cümlesini(" Sofya'daki Türk politik göçmenleri adına size hoş geldiniz derim!") bir çırpıda çıkaramadım, orta yerinde şaşırđım .Kusurumu elbette mimlemedi.Buketimizi sundum.O da daha önce aldığı buketlerin yarısıyla beraber yine bana aktardı.Hammallıkların en güzelini yükümlendim..." (Erdinç, *Kardeş Evi*, 2007, s. 128).

Türkiye'den gelen Politik Göçmenler ile Nazım'ın gelişinin ertesi günü bir toplantı düzenlenir. Bu toplantıya Erdinç ve arkadaşları da katılarak Nâzım'la, birebir sohbet etme imkânına sahip olurlar. Erdinç, "*Kalkın Nazım'a Gidelim*" adlı eserinde aralarında gerçekleşen bu konuşmadan şöyle bahseder:

"Ve 1951 Eylülünde Sofya'da ilk kez buluşup görüştüğümüz zaman, kendisine birer birer tanıtıldığımız sırada, elim elinde, bütün bu

dediklerimi başka bir biçimde özetledi: “Sizi memleketten tanıyorum.” Dedi. Ve o anda bir yanağımdaki süregelmiş yangıyı dengeleyen okşanma sıcaklığı öbür yanağıma oturuverdi. Dizlerim titriyordu, saklıyamam, o anda vaktiyle adını ilk duyduğum çocuk gibi kısa pantolonluydum, dizlerimde bir üşüme hissettim.” (Erdoğan, Kalkın Nâzım'a Gidelim, Eylül 2008, s. 40), (EK 23).

Nazım Hikmet, Bulgaristan’da yaptığı ziyaretlerini kalabalık bir koruma ordusu ile tamamlar. Yola çıkmadan iki gün önce arkadaşlarıyla beraber Erdoğan’ın çalıştığı mağazaya alışveriş yapmak için uğrar. Hep birlikte üst kata çıkarlar. Tezgâhtarlar kürk paltoları beğendirmeye çalışırken şair, Erdoğan’e dönerek kırk yıllık tanışmış gibi sohbet etmeye başlar. Yazar, şair ile aralarında geçen bu diyaloga *Kardeş Evi* kitabında şöyle yer verir:

“Nazım, adamı, olası bir aşağılık duygusunun çukurundan, kendi omuzlarına kadar çıkarmasını iyi biliyordu.

“Toplu görüşmemizde söyleyemedim ötesini” dedi.” Senin 1946’da çıkan ilk şiir kitabından iki dize vardır aklımda:”Bazen doğduğu yerde yaşar/bazen doğmadığı yerde ölür insanlar./”Öyle mi?”

“Öyle üstat. Kimlik Belgesi’ydi galiba şiirin adı.”

“Her neyse... Demem o ki, bu dediğin galiba benim de aynen yazgım olacak. Doğmadığım yerde öleceğim.”

“Bu karamsarlık niye üstad?”

“Yoo, kederlendim, hakkımdır da kederlenmek, amam hiçbir vakit karamsar olmadım.”

“Anlıyorum. Çok okşadı beni bu iki dizeyi hatırlayışın, üstad. Sağol.”

“Şair misin,” dedi(kasiyer önlüğümün yakasını tuttu yumuşacık) “ bu işçi tulumunun içinde pırıl pırılısın... Hem senin Varlık’ta çıkan bir hikâyeni de ilk ben okudum hapiste Orhan Kemal’e, Balaban’a...Şimdi ne yapıyorsun, yazıyorsun değil mi harıl harıl?”

“Çabalıyorum.” dedi. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 273-274; Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 133-134).

Kısa bir tanışmanın ardından gelişen samimi sohbetin konusu son olarak partiye gelince Hikmet, bu işi biraz zamana biraz da kendisine bırakmalarını ister. Alışverişin sona ermesi ile Nazım Hikmet vedalaşırken Erdoğan’e, yazmaya devam

etmesini hatta istediği zaman kendisine de mektup yazabileceğini söyleyerek mağazadan ayrılır.

Politik göçmenlerin eğitim durumunu görüşmek üzere 1952 yılında Dış İlişkiler Seksiyonlarının yaptıkları toplantılarda öğrenim durumu ile ilgili önemli ve iç açıcı kararlar alınır. Yürürlüğe giren bu uygulama sayesinde, göçmenlere sınavsız okuma hakkı sunulmuştur. Böylece 1952'nin ders yılında Tuğrul Deliorman, Hukuk Fakültesi'ne girerken bir başka arkadaşı Ekonomi okuyacaktır. Türkiye'de orta öğrenimini yarıda bırakmış olan iki göçmen ise İşçi Fakültesi adı verilen akşam liselerine gider. Fahri Erdiñ de kasiyerliği bırakıp Parti Yayınevi'nde çalışmaya başlar. Türk Üniversiteler Kulübünden Süleyman Hafızoğlu, Partizdat'ın Türkçe Kitaplar Sektörü'nü yönetirken Fahri de burada Redaktör olarak görev alır.

Erdiñ, Rıza Mollof'un yardımıyla "*Devrimci Şairler Antolojisi*"ni Türkçeye çevirirken bir taraftan da ilk ve ortaokullar için hazırlanan Türkçe gramer çalışmalarına katılır. Bu çalışmalar gün içerisinde aşağı yukarı on beş saati bulmaktadır. Tüm bu yoğun çalışmaların sonucu olarak, Parti Yayınevi aracılığı ve Hafızoğlu'nun desteği ile Erdiñ'in ilk öykü kitabı yayınlanır. Erdiñ, *Kardeş Evi*'nde bu durumdan şöyle bahseder:

"Aslanlı Köprü"de, henüz sorgulanma sırasında yazdığım " Bit " öyküsünü de içeren bu kitabımın öykü seçimi Murtaza'nın, bu öyküleri benim öykücülüğümde eleştirisel gerçekçilikten toplumsal gerçekçiliğe doğru bir adım sayan önsöz de Selman'ındı. Türkçe gazetelerde düzara, Bulgar edebiyat gazetelerinde de arada bir şiirlerim çıkıyordu." (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 276; Erdiñ, Kardeş Evi, 2007, s. 138).

Dış İlişkiler Seksiyonu'nunda Göçmenler için her ay düzenli olarak toplantı yapılmaktadır. Sorumlu olarak katılan Dinkov ise konuşmaları dinleyerek zaman zaman da notlar alır. Dilekler bölümünde, Tuğrul Deliorman ve Sıtkı Tuzcu söz alarak Erdiñ için aşağılayıcı sözler sarf eder. Arkadaşlarının bu konuşmalarına çok üzülen Erdiñ, *Kardeş Evi* kitabında bu duruma şöyle yer verir:

"Gündemin dilekler bölümüne geçilince, Üçüncü de söz aldı:"Arkadaşımız(beni gösteriyordu),bütün bu günlük çabaları bırakmalı, bir an önce bir fakülte seçmeli ve yüksek öğrenim yapmalı..." *Dördüncü de sıkladı:*

“Bu dileğe ben de katılıyorum. Redaktörlük, çeviri, şiir, öykü...bunlar hep özenti...Politik göçmeniz biz bunun burasında.Bu çabalar geçim düşüncesinden yola çıkıyor. Biz buraya para kazanmaya gelmedik!”

Biraz sataşmalı, biraz da kıskırtmalı geldi bu çıkışlar bana. Sinirlerim tepreştiyse de, bastırmaya çalıştım, yutkundum.Yurttan epey sarsık bir sağlıkla geldiğimi, henüz iyice toparlanamadığımı, birkaç yıllık düzenli ve gergin bir yüksek öğrenim dönemini şimdilik göze alamadığımı, buna her şeyden önce Bulgarcam bakımından hazır olmadığımı söyledim.

“Dil arkadan gelsin, yan çizmek yok.”

Bu “yan çizme” suçlamasını da, gerçekte, yazar olarak oluşmayı, gelişmeyi, kendim için öğrenim sayacağımı, yetersiz dilimle topalımsı konuşmaya benzer biçimsel bir yüksek öğrenimi zorunlu saymadığımı belirterek yanıtladım.

Sataşmada daha da ileri gittiler. Dördüncü, dilini diken etmekten de çekinmedi:

“Bu kadar da şiir düşkünü, öykü meraklısı görmedik! Uykuları da azaltarak çalıştığı doğru, ama çok kazanmak için mi, Nâzım’a özenme mi, anlayamıyorum...”

“Ben kendisini Nâzım’la terazilemek gibi bir düşünceden çok uzak, onu ancak her bakımdan örnek ve usta belliyen sıradan bir ozanım. O öyle tekrarsızdır ki, kendisine özenmek, öykünmek sadece büyük bir aldanış olur.”

“ İşte sen bu aldanış içindesin!”

“Değilim. Yolundayım yalnız onun. Bununla da övünüyorum.”

“ Hadi canım sen de! Koyunun olmadığı yerde keçiye abdurrahman çelesi derler. Yazdıkların da bir şeye benzese bari.”

Bu kadar aşağısamada bir art niyet olduğu besbelliydi. Ben yalnız bunu değil, aramızda benim yazdıklarımı ayaklarıyla yazabileceğini bir savlayan olduğunu da biliyordum.Bu sözü daha söylediğinin ertesi günü bir başka arkadaşım kulağıma yetiştirmiş ve bu yargıya katılmadığını da eklemişti. Ne de olsa, yurdumdan her şeyden önce öyküleriyle tanınan bir yazar olarak çıktığımı iyi biliyordu.

Özcesi, “yazdıklarımın bir şeye benzemediği” kanısında olanlar, basında bir eleştiriyiyle ortaya çıkabilirlerdi ve bunu daha çok benim yetişmeme

yardımcı olmak için yapmaları beklenirdi. Hayır, böyle yapmıyor, ancak partideki bu bildirişme toplantıları ortamından yararlanmayı yeğliyor, tozu dumana katıyorlardı.” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 276-277; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 139-140).

Bu olay Erdinç'e yapılan dilsel saldırıların ilki olsa da sonucusu olmadı ve bu çekişmeler yıllarca sürüp gitti. Hayatlarının birçok dönemini bir arada geçiren üç arkadaşın arasındaki bu sürtüşmelerin yoğun olarak yaşandığı sırada Parti Yayınevi'nden Süleyman Hafızoğlu yakından tanıdığı Ziya Yamaç, Tuğrul Deliorman ve Fahri Erdinç'i Türk İşleri Seksiyonu'na çağırarak bu dönemdeki göç olayını anlatan güncel bir piyes yazmalarını ister. Yazarken iş bölümünün nasıl olacağı kendilerine bırakılır ve en geç iki üç hafta içerisinde teslim etmeleri gerektiği belirtilir. Redaksiyondan çıktıkları gibi Deliorman, birlikte piyes yazmanın nasıl olacağını sorgularken kendilerinin burjuva basını sosyalist ülkelerin ressamlarına benzetir. Bunun üzerine Erdinç, keşke benzesek diyerek konuyu nasıl işleyeceklerini belirleyip ayrı ayrı birer perde yazmayı teklif eder. Ancak Tuğrul Deliorman'ın böyle bir deneyiminin olmadığını söylemesi ve yalnız başına da bu sorumluluğun altına girmeyeceğini dile getirmesi, Erdinç'in bu piyesi tek başına yazmasına neden olur. Yazar, üç hafta gibi kısa bir sürede piyesi oluşturur. Erdinç, bu olayı *Kardeş Evi* kitabında okuyucusuyla paylaşır (EK 24).

Göç piyesi çıktıktan sonra hızlı bir satışa erişmese de birinci baskısı tükenir. Piyes aylar sonra Plovdiv'in bir köyünde ve Yeni Pazar'da sahnelenir. Defalarca oynanan tiyatro gösterisi olumsuz bir tepki almaz, ta ki eserin kabulünde hiçbir sorun çıkarmayan Türk İşleri Kolu görevlilerinden birinin Türkçe basılan bir gazetede ağır eleştiride bulunmasına kadar. Yazıda: "Piyeste bütün kahramanlar sahnede, sadece yazarın Marksizim-Leninizm bilmezliğini kanıtlamak için dolaşıyorlar." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 142). Bu sözün üzerine Süleyman Hafızoğlu: "Sana nişan alır görünüp, gerçekte beni vuran bir atış bu. Sen tepkiyi bana bırak." diyerek Erdinç'i rahatlatmaya çalışır (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 143).

Erdinç, birkaç ay sonra öğretmenlik yıllarındaki tecrübelerini de göz önünde bulundurarak, Türkiye'deki çocukların durumunu, sosyal ve eğitsel açıdan ele aldığı "*Türkiye'de Çocuklar*" adlı bir broşür yayımlar. Fakat bu broşür yakın arkadaşlarından olan Sıtkı Tuzcu'nun eleştiri oklarına maruz kalır. Yol arkadaşı olarak gördüğü Tuzcu'nun bu tavrına çok içerleyen Erdinç, Gençlik Yayınevi'nde broşürü yayımlayan yönetmeni arayıp üzüntüsünü bildirir:

“Söylediği doğru olsa, yüreğim yanmaz. Marks’ın sunu ve istem yasası böyle bir çocuk broşürüne sığar mı yahu? Bu Eleştiri, bana biraz öküz altında buzağı arar gibi görünüyor.”

“Buzağıyı aramıyor, kendi eliyle koyuyor öküzün altına. Sen eleştiriye karşılık verecek misin?”

“Hayır. Değmez.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 144).

Erdoğan, yapılan haksızlığa hiç cevap vermez; ancak redaktörü, ona yapılanların farkındadır ve bu eleştirilere cevap niteliğinde: “Ben vereceğim. Ben bu broşürün ülkenizde emekçi çocuklarının durumunu doğru yansıttığı kanısındayım.” der (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 144).

Erdoğan, yayınevinden kırılgan ve üzgün olarak ayrılır. Ülkesinden uzakta, dar görüşlü politik göçmen topluluğunun içinde, bu denli çaba gösterirken her defasında böyle eleştirilere ve akıl almaz dedikodulara maruz kalmak onu çileden çıkartmaktadır. Kendi hakkında yapılan eleştirilere kulak tıkamanın en iyi yolunun çalışmak olduğunu düşünen Erdoğan, yine de konuşulanların önüne geçemediği gibi duymamazlıktan da gelemez. Yazar, kitabında bu durumdan şöyle söz eder:

“Bu dedim- dedileri, getirip götürülenler vardı. Kaldı ki, olmasa bile, ben artık uzağımda iki kadeh ve dört göz arasında neler konuşulduğunu kestirebiliyorum:”Haberin var mı?” diyordu biri belki. “Yayınevinde seçkin emekçiler arasında bizimki de bakanlık rozeti kazanmış!” “Geç canım!” diyordu öteki, bu da mı kariyer? Çocuk avuntusu...” “ Geçen hafta Krokodil’de bir öyküsü çıkmış!” “Bırak sen, artık Rusçaya da çevrildi diye, hutbede adı okunmuş ağa gibi kasılır!” “Dublaj stüdyosunda haftalık aktüalite filmlerini Türkçeleştiriyormuş bir yandan...” “Oraya da mı yanaştı? Öyleyse günlük çalışması onaltı saate çıktı demektir!” Üstelik, radyoya ayak attı daha önce..Yazıları geçiyor, bazı programlara bile katılıyor.” Şaşmam. Bu adam ele avuca sığar gibi değil...” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 147).

Erdoğan, yıllardır derlemiş olduğu şiirlerini “Narodna Prosveta Yayınevi”ne sunar. Bunlar Bulgaristan’a geldikten sonra yazdığı, kendi diliyle “Her biri, öykülerimin paralelinde, sosyal lirizm ve devrimsel romantizm örnekleriydi...” dediği şiirlerdir (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 149). Erdoğan’ın kitabının basım aşamasında olduğunu öğrenen Tuğrul Deliorman, Yayınevinin baş redaktör yardımcısına bu şiirlerin iki ülkenin komşuluk ilişkilerini zedeleyeceğini söyler.

Kitabının çıkmasını sabırsızlıkla bekleyen yazarı, bir gün yayınevinin müdürü çağırarak durumu anlatır. Aralarında geçen konuşmayı kitabında şu sözleri ile anlatır:

“Arkadaş, yanılmıyorsam, sen şiirde Nâzım Hikmet’in ığrındasın değil mi?”

“Evet. Ve bununla vntyorum.”

“Peki, onun şiirleri burada Türkçe ve Bulgarca basılarak komşumuzla ilişkilerimizi bozmaz da, seninki niye bozar?”

Derhal taşı gediğine kodum:

“Bu uyarı sahibi arkadaşımızla aramız bozuk da...”

“Oku, evir bana allahaşkına şu şiirlerinin birincisini,” dedi müdür.

Oracıkta çevire çevire okudum “Efendi” başlıklı şiirimi. Adına “ Memleketin efendisi” denildiği halde, köleliğin karanlığında, yoksulluğın çukurunda bırakılan emekçi köylümüzün durumunu belirtmeye çalıştığım şiirim. Müdür duygulandı, iyice çarpıldı. Ve bir “Da!” çekerek ilk sayfaya imzasını bastı: Kitap basılacak!

Basıldı da. Ve söz konusu komşuluk ilişkilerini de bozmadı (Erdirinç, Kardeş Evi, 2007, s. 151).

En yakın dostunun, aynı yazgıyı paylaştığı yol arkadaşının yaptıklarını hazmedemeyen Erdirinç, kitapla birlikte Tuğrul Deliorman’ın yanına gider ve yakasına yapışarak kendisinden ne istediğini sorar. Belli ki arkadaşı içten içe iyice hasetlenmiştir. Deliorman, bu tavırlarının altında tek bir sebep olduğunu belirtir. Bu olumsuz yergileri dostunun yüksek öğrenime yönelmesi içindir. Yazarlık ile de Marksizmi ğrenebileceğine inanan Erdirinç’e, bunun yalnızca yüksek öğrenim ile mümkün olduğunu söyleyen Deliorman arasında soğuk bir savaş olmasa da yazar, arkadaşının yaptıklarından fazlasıyla incinmiştir (EK 25).

Erdirinç ve arkadaşları arasında yaşanan huzursuzluğun sona ermesini isteyen Süleyman Hafizoğlu ile Türkoloji Fakültesi’nde okutman olarak görev yapan Rıza Mollof, bir fakülteye başlamasını önerir. Fakat kırk yaşına yaklaşmış olan yazarın, çoğunu tanıdığı genç şairlerle aynı sırayı paylaşma düşüncesi ağırına giderek buna yanaşmaz. Zamanla  arkadaşın ilişkileri kopma noktasına gelir. Artık onlara yazgı arkadaşı demek için bin şahit lazımdır. Selamı sabahı kesen Erdirinç, bir yıla yakın arkadaşları ile iletişim kurmaz. Bu kslk bir süre sonra Erdirinç’in, Yamaç ve Deliorman arasındaki hat safhaya ulaşan gerginliği gidermek için aracılık yapmasıyla sona erer.

Fahri, işten eve evden işe muntazam bir hayat sürmektedir. Daktilosunun başında karınca gibi çalışırken, dışarıda çalışmasını istemediği eşi de dikiş dikerek evine katkıda bulunur. Erdinç'in Borova Gora sokağında yer alan evinin ormana bakan penceresinin önünde 1951'de başlayan çalışmaları uzun yıllar sürer. Eşi ile birbirlerini her yönde tamamlayan Erdinç'in, yaşadığı sıkıntılar karşısında en büyük destekçisi hayat arkadaşı olur. Evlerinde eşyaları az; ancak huzuru yerinde olan Erdinç ve eşi, alın teriyle kazandıkları parayla yavaş yavaş yuvalarını döşerler. Yordanka'nın oğlunu, memleketinde bıraktığı çocuğunun yerine koyup babalık yapan Erdinç, bir süre sonra bu durumu resmileştirerek Hristo'yu evlat edinir (EK 26).

Fahri Erdinç, yeni öykü kitabı olan “*Akrepler*” eserinin Bulgarcası “*Skorpion*” adı ile basılan bu eseri de diğerleri gibi yankı uyandırır. Böylece yalnızca Bulgar Türklerinin değil, Bulgar okurların da ilgisini çeken ve eserleri ile beğenisini kazanan bir yazar haline gelir. Erdinç, yazılarının ve gramer ders kitaplarının üzerine yoğunlaştığı bu dönemde; iş yeri, dostları ile ara sıra uğradığı mekânlar ve evi arasında sakin, düzenli bir yaşam sürdürmeye başlar. Ancak partinin Türk İşleri Bölümü, Şef Ali Rafiev ve kadrosundaki Türk Komünistler, dil sorununa siyasi yaklaşımlarda bulunarak, Erdinç ve arkadaşlarının yazılmasına katıldıkları gramer ders kitaplarından rahatsız olurlar. Bu grupta yer alan diğer çalışanlar ile beraber Erdinç ve arkadaşlarını çağıran Merkez Komitesi, çıkan yazılarda Türkçenin dil kurallarının değil Bulgarcanın kural ve yöntemlerinin uygulanacağı bildirilerek artık bu çalışmalara karışmamaları istenir. Burada yapılan konuşma yazarın eserinde şu sözler ile karşımıza çıkar:

“Biz partinin sözünü, sosyalizmin gerçeğini, Bulgarca yoluyla, Bulgarcanın kesitinden geçirerek götürmek istiyoruz yığınlara. Türkçenin yeni terimleriyle değil. Yani ora dilinin özellikleri değil, bura dilinin özellikleri egemen olacak Türkçemizde. Biz Türkçenizin Batı'dan aldığı sözcükleri, sizin Batı yazımıyla benimsediğiniz gibi değil, Slav yazımıyla alarak benimsiyeceğiz. İşte bu gerekliliği anlıyamıyorsunuz siz. Oradan gelmişsiniz ensonu oranın etkisi altındasınız. Bizse, Bulgarcayla yoğrulduk, kültürümüzü bu dille yaptık. Etkisi altında kalmamız doğal. Buradaki Türkçemize yeni terminolojiyi getirirken, elbette Bulgarcanın kural ve yöntemlerini klavuz edineceğiz... Karar böyle, buyruk böyle. Ve biz ödev yapıyoruz...” (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 157).

O dönemdeki Bulgarca, Osmanlıca ve Türkçeden birçok sözcük almıştır. Zamanla Slav tesiri altında kalan bu sözcükleri ortadan kaldırmaya çalışmak, yeni sözcükler yerleştirmeye uğraşmak ters karşılanılan bir durumdur. Kemal Anadol bu sorunu Karşıyaka Memleket adlı kitabında okuyucusuna detaylıca anlatır (EK 27).

Kemal Özer'in de eleştiride bulunduğu Fahri Erdiç'in bu metodu, Komite tarafından yapılan toplantı ile sona erer. Böylelikle Erdiç'in ders kitaplarına giren telif ve çeviri yazılarında, gazetelerde çıkan öykü ve şiirlerinde kullandığı kelimelerin birçoğu düzeltme işleminden geçmesi, yazarın canını sıkır. Özellikle Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali'nin eserlerindeki çevirilere müdahale edilmesi Erdiç'in üzülen ve artık yazı vermeyi bırakmasına neden olur.

Geçim kaynağı kesilen Fahri Erdiç ve Ziya Yamaç maddi anlamda zor zamanlardan geçmeye başlar. Bu dönemde maddi olarak bir tek Tuğrul Deliorman okuduğu üniversiteden burs aldığı için rahattır. Ancak ek gelirleri olmayan arkadaşları çalışmak zorundadır. Üç arkadaş, bu süreci değerlendirmek üzere bir araya gelirler ve yaptıkları istişarenin sonucunda Nazım Hikmet'e bir mektup yazarak yardım istemeye karar verirler. Mektup yazılarak Nazım Hikmet'e gönderilir; ancak uzun süre beklemlerine karşın yanıt gelmez. Çaresiz kalan Yamaç ve Erdiç sonunda Deliorman'ın sözünü dinleyip 1954 yılının güz döneminde Rus Filolojisi'ne kayıt olurlar. Birinci dönemi başarı ile geçiren Erdiç, ikinci dönemin başında Rıza Mollof'un evinde geçirdiği enfarkt sebebi ile okulu bırakmak zorunda kalır. Geçirdiği bu rahatsızlık, ondan düzenli ve yorucu olmayan bir hayat istemektedir (EK 28).

Yazar, 1954 yılında "Narodna Prosveta Yayınevi"nde bölüm yönetmeni olarak çalışmaya başlar. Bu arada Bulgar Tiyatrosu'nun 100. yıl kutlamalarına Türkiye'den davet edilen rejisör Mahir Canova gelir. Canova, Erdiç'in 1930'lu yıllarda Öğretmen okulundan, sonrasında ise konservatuardan tanıdığı bir isimdir. Gelişine çok sevinerek sabahın erken saatlerinde otele gidip kapısını tıklatan Erdiç, yıllar sonra ilk kez memleketinden birini görmeyi verdiği heyecan ile kapıyı açan rejisöre sarılarak yanağından öper. Ufak bir hasret gidermenin arkasından ikili rahatça sohbet edebilmek için otelin lobisine iner. Canova, Erdiç'in Türkiye'de ardında ona dair tek iz olarak bıraktığı hikâyelerin çoğunu okuduğunu ve bu eserlerde, uzağında olsa bile memleketinin gerçeklerini yazdıkları ile gün yüzüne çıkardığı hakkında görüşlerini belirtir. Mehmet Canova, Nazım Hikmet'in

piyeslerinden isteyince Erdinç, geri iade etmesi koşuluyla akşam getirebileceğini söyleyerek yanından ayrılır.

Akşam olduğunda Canova, otelin yemek bölümünün bulunduğu kırmızı salona yanında rehberi Şelenberger ile gelmiştir. Yuvarlak masada Ahmet Bey'in yanında oturan Erdinç, sabah geri almak şartı ile Canova'ya Nazım'ın piyesini verir. Erdinç, ülkesinden ayrıldığı 1949 yılından beri zarar verme korkusu ile hiçbir yakını için tek bir satır kaleme almayıp kimseyle de haberleşmemiştir. Ancak bu sefer durum farklıdır, yıllar sonra ilk kez ülkesinden gelen bir arkadaşı ile uzun uzadıya konuşma imkânına sahip olmuştur.

Canova, İzmir'de bir şehir tiyatrosu kurduğunu anlatır. Erdinç'in kardeşi Kadri'ye de burada iş verdiğini ve yanında çalışan figüran kızlardan birisi ile evlendiğini anlatan rejisör, asıl haberi sona saklamıştır. Mahir Canova ile arasında geçen konuşmayı yazar eserinde şu sözleri ile okuyucuya aktarır:

Ve Mahir'in son haberi:” Babanız sizlere ömür! Kadri'nin anlattığına göre, ölürken hep senin adını tekrarlamış...”

...

Demek, o köy hocalığında kurtuluş çetelerine yardım ederken ak sarığı kana bulanana “ gavur imam”,yani- koca Tolstoy'un deyimiyle- dünya güzeli anamı kilit altında tutarak verem ettiği söylenen babam, altı çocuğunun en büyüğünü yirmisinde kendi elleriyle gömen mutsuz adam, şehrimizin eşeklerini bile okutan” çantadan çıkma” öğretmen, geçim zoruyla yazları ağa bağlarında üzüm bandırırken, güzleri zeytin başağına çıkarken kamburu büyüyen yoksulum, bence ekmek kavgamızı yürüten kahramanların en büyüğü, suyundan geldiğim, dayağını ve ekmeğini yediğim, haber vermeden memleket terk ederek eli böğründe koduğum Halil Yaşar efendi, benim adımla bağıra bağıra ölmüştü! Bunu yurt dışında ve bir hayli gecikmeyle öğrenmek hazindi, acıydı. “Rahat uyusun!” demekten başka bir şey yapamazdım. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 290-291; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 162).

Ailesinden haber alacak olmanın sevinci, bu aldığı son havadisle ile kursağında kalan yazar, kısa sürede kendini toparlasa da hayatının ilerleyen dönemlerinde özellikle evladına olan hasreti yüreğini yakıp kavuracaktır.

1956 yılında Macaristan'da ihtilal olur. İhtilal sonrasında Sendika Örgüt Başkanı yayınevinde bir toplantı düzenler. Toplantının amacı Macaristan'daki

kargaşada zarar görenlerin ailelerine yardım toplamaktır. Yardım için özel bir komite kurulur. Bu yapı herkesi istediği ve gücü yettiği ölçüde yardımda bulunmaya davet eder. Erdinç de zor durumdaki insanlara yardım etmek ister; ancak düşündüğü yardım şekli diğer arkadaşlarından oldukça farklıdır. Kimisi aylığının yüzde beşini kimi kullanılmış kilim kimi de bir palto yardımında bulunacağını belirtirken, Erdinç kalabalığın içinde kıpırdanır ve kuruyan ağzında dilini zor döndürerek:

“Benden de ...”dedim, “ ben ana-babası kurban gitmiş bir çocuk alabilirim. Evlâtlık...kız çocuğu olsun!”

Yığın çarpılmıştı. Kadın arkadaşların gözleri doluksadı. Tek- tük alkış başladı ve büyüyüverdi.

Bana,çoğu hayretle açılmış gözlerle bakıyorlardı.Şaşılacak bir şey yoktu oysa. Ben, karşı-devrimin, faşizmin açtığı yarayı sarmayı da soylu bir savaşım eylemi sayıyor, bunu yapabileceğim katkıyı elle tutulurcasına gerçeklemeye çalışıyordum. (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 186).

O akşam işten çıkarken bayan arkadaşlarından biri, çocuk isteğinde bulunurken eşi Yordanka’ya danışıp danışmadığını sorar. Erdinç ise buna gerek olmadığını, eşinin tepkisini merak ediyorsa kendisi ile gelip görebileceğini söyler. Arkadaşı ile eve gelen Erdinç’i kapıda eşi Yordanka karşılar. Erdinç’in arkadaşı Yordanka’ya müjdeyi verir:

“...Toplantımız vardı. Kocan bir Macar çocuğu istedi evlâtlık...”

Karımın yüzünde güller açılıverdi. Ve derhal boynuma sarıldı: Bravo benim sarı Türküm!”dedi. “ İkiz isteseydin bari...”

Paraşkeva karımı tanııyordu. Hoş ben de yeni yeni tanıyordum. Sırası gelmişken, saklamadan söyliyeyim: Ben karıma asıl evlenmemizden sonra âşık olmaya başladım!” (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 186).

Borova Gora Sokağı’ndaki evinde ailesi ile mutlu ve düzenli bir yaşam süren yazar, bu dönemde birçok eser kaleme alır. “Narodna Prosveta” Yayınevi’nden 1955 yılında 15 hikâyeden oluşan *Asi* adlı öykü kitabı, 1956 yılında ise *İşte Böyle* adlı şiir kitabı yayımlanır. *İşte Böyle* adlı şiir kitabı Türkiye’de basılmamış, Bulgar basımına ise henüz ulaşılamamıştır.

1956 yılında Moskova’da Parti Yüksek Yönetim Okulu’nda çalışan Ali Rafiev, Bulgaristan’a dönünce Erdinç’i evine çağırır. Nazım Hikmet’ten selam getiren Rafiev, S. Üstüngel’in el yazmasını getirdiği Savaş Yolu kitabını uzatarak

basıma hazırlama işinin kendisine verildiğini belirtir. Bu durumu Erdiñ, ilk parti görevi olarak benimseyerek elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır.

Yazı hayatında tam anlamıyla hızlı adımlarla ilerleyen Erdiñ, bir gün Ziya Yamaç ile Nazım Hikmet'i görmeye Moskova'ya gider. Nazım'a götürmek için Ekber Babayev, kaldıkları Nasyonel Otel'ine gelir. Bulgaristan'dan aldıkları yerel birkaç hediye ve bir demet çiçekle birlikte Babayev onları Nazım'ın evine götürür. Erdiñ, Nazım'ın evinden ve duvarda asılı olan fotoğraflardan çok etkilenir. Yazdığı öykülerde, evi gezdiği sırada karşılaştığı gazete ve dergi fotoğraflarının içine işleyiş sebebini eserinde okuyucuya şu cümleler ile anlatır:

"...Bilmeceli resimler hep. Öyle gözlerini kısarak değil, belki biraz gerileyerek aklınla bakacaksın. Ben de öyle yaptım, ama yine de akıl erdiremedim..."

...

Üç yıl daha sonra, Nâzım'ın Çekoslavakyalı dostu ozan Jerji Taufer, böyle bir dizi Polonya afişine, afişlerin kendileri kadar güzel dörtlükler yazdı. Nâzım bundan esinlenerek "Gazete Fotoğrafları Üstüne Şiirler'e çıktı. Ben de bunu 'Gazete Fotoğrafları ve Haberleri Üstüne Öyküler'e kadar vardırımtım." (Erdiñ, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 65).

Erdiñ'in, Nazım'a olan yakınlığı ve hayranlığını bilen Sendika, Nazım Hikmet'i Anma Gecesi'ne katılarak burada konuşmacı olmasını sağlar. 11 Ağustos günü yazar ile eşi anma gecesine katılmak için Odesa'ya gider. Yapılacak olan organizasyonda gemi limana yanaştığında il kurulu ve parti komitesinden temsilciler Babayev ve Tulyakova bir motorla açılarak Nazım Hikmet'i körfezde karşılayacaklardır. Saat 10'da geminin güvertesinde yapılacak olan törenin ardından bir kokteyl verilecek, ertesi akşam da, Bilimler Akademis'nin şehir kulübü salonunda Nazım'ın sanat yaşamı konulu bir edebiyat gecesi düzenlenecektir.

O gün Erdiñ, eşiyle birlikte şehirdeki tarihi yerleri gezer. Akşam yemeğinde ise Aziz Nesin ile biraz sohbet ettikten sonra, günün verdiği yorgunlukla erkenden odasına çekilir. Ertesi gün rıhtıma yanaşan gemide düzenlenen törende konuşmacılar arasında Fahri Erdiñ de yer almaktadır. Bir sonraki gün tertiplenen Nazım Hikmet'in sanatını konu alan edebiyat gecesinde ise herkes özgün bir konuşma yapma çabasındadır. Bu gecede, Aziz Nesin'in yaptığı ucu kendine de dokunan kinayli konuşmanın karşılığını vermekte geçikmeyen Erdiñ, bu konuşma ve sonrasında yaşananları *Kalkın Nazım'a Gidelim* adlı eserinde şu sözler ile anlatır:

“Ne ister gurbete düşen adam? Ne isterse, neyi gereksiniyorsa, Nâzım bunu memleketine, sanatına, dâvasına bağlı kalarak, bağlı kalması sayesinde kendisini yarattı. Bir kere, dilini kaybetmedi her şeyden önce...”

Solumdan, Babayev’ten bir pusula sürüldü önüme. Açıp, baktım. Soruyordu:

“Sen de sürgündesin, şu kadar yıldır. Dilini kaybettin mi ki? Eskiden nice büyüklerimiz, çalıştıkları sürgünlerde, dillerini mi kaybettiler?”

Hemen yanıtını yazıp sola sürdüm: “ Hayır, kaybetmediler. Aziz Nesin, Nâzım’ın da onlar gibi kaybetmediğini söylemek istedi sanıyorum.”

Buraya kadar durumu az çok kurtarabildim sanıyorum. Ama biraz ötesinde, Aziz Nesin benim kolumu kanadımı kırdı: “ Nâzım,” dedi. “ şu kadar yıldır yurdundan uzak olduğu halde, Türk kalmasını bildi!”

Bu mızrak elbette çuvala sığmazdı. Soldan, Babayev’ten bir pusula daha geldi: “ Gördün mü? Demek ki başkaları Türk kalamıyor. Mesela, sen gavurlaştın mı?”

Nazım’ı böyle anlatmanın haksızlık olduğunu düşünen Erdinç:

“ Gavur oldum.

Tam bir hafta sonra, Sofya’da, ben de Aziz Nesin’e bir ‘aziz’lik etmekten geri duramadım. Çek Kulübü’nde akşam yemeğindeydik. Izgara istedi, ama sakın domuz olmasındı! Garsonu çağırdım. Usuldan bir göz atarak sıklıladım: Aman ha, danadan, kuzudan olsun! Oldu! Aziz afiyetle yedi. Pek de beğendi. Ve... bi güzel gavur oldu! (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 103-104) .

1958 yılına gelindiğinde Erdinç’in ilk romanı olan “ *Ali’nin Biri*” adlı kitabı, Bulgaristan’daki raflarda yerini alır. Eser, köydeki ağalık sistemi ve bu sistemin getirdiği baskıcı tutumun yanı sıra köy öğretmenliği yaptığı dönemdeki anılarını da içerir. *Ali’nin Biri* romanı basımından ancak 21 yıl sonra Türkiye’de okuyucusu ile buluşur.

24 Nisan 1979 tarihli mektubunda Kemal Özer, “ *Ali’nin Biri*” kitabının Habora tarafından basılışını ve çok sayıda olmasa da birazını ortak arkadaşları olan Savaşçı’yla gönderdiğini yazar.

Ardı ardına yayımlanan öykü, şiir ve romanlarının Bulgarcaya çevrilmesiyle Erdinç, politik göçmenlikten, Bulgaristan okuyucularının tanıdığı ve yazın dünyasının saygı duyduğu seçkin bir yazara dönüşür.

1958 yılının Şubat'ında yayınevine, Merkez Komitesi Dış İlişkiler Bölümü'nden Yoldaş Dinkov, Erdinç'in çalıştığı yere gelerek sabah dokuzda hazır olmasını, gelip kendisini alacaklarını söyler. Yazar, kimin geleceğini, nereye götürüleceğini hiç sorgulamadan kabul eder. Ancak o gece sabaha kadar gözüne uyku girmez. Sabah dokuzda kapıya gelen Dinkov'u görünce, hiçbir şey sormadan peşine takılır. Köşede bekleyen siyah camlı arabaya bindirilen Erdinç'i arabanın içinde parti örgütünden İsmail Bilen karşılar. On beş gün içerisinde hazırlanmasını, yanına kalın bir battaniye almasını, karısına yayınevindeki aylığın verilmesine devam edileceği, kısa bir süre sonra ise karısını da yanına alabileceği söylenir. Yazar, yıllardır aradığı partisini bulmuş olmanın verdiği sevinç ile hemen evine gider. Karısına bilmesi gerektiği kadarını anlatır ve ileride onu da yanına alacağını söyleyerek konuyu kapatır.

Erdinç, on beş gün içinde elinde bulunan çeviri ve redakteleri tamamlar. Akademinin bir uzman gruba hazırlattığı, Bulgarca-Türkçe sözlüğün kendisine verilen redaktesini ise bir dilekçe ile Tuğrul Deliorman'a devreder.

Erdinç'in gitmesine az bir vaktin kalmasına doğru, eve gelen tehdit telefonlarının sayısı arttıkça Yordanka'nın endişeleri de artmaktadır. Ayrıca komşular da Yordanka'yı böyle adamla evlenmesinin hata olduğunu, bunca yıl bir çocuk bile yapmaktan çekindiğini söyleyip ileri geri konuşmaya başlar. Bu sözlerin hiç birisine aldırmış olmayan Yordanka'nın düşüncesini yazar, eserinde şu sözleri ile aktarır: "Son sözünü de bana söyledi karım:

"Beni bıraksan da, aldırmasan da, seninle kıvançlıyım, övünüyorum. En çok şimdi mutluyum. Yalnız gerçekten bir çocuğumuz olmasını isterdim... Sarı Türküm..."

Yordanka'ya işte o gün ölesiye sevdalandım." (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 186).

Fahri Erdinç ile İsmail Bilen, 18 Mart 1958'de küçük bir uçağa binerek Sofya'dan ayrılır. Hala nereye ve niçin gittiğini sorgulamayan yazar, hostes kızın yapmış olduğu anons ile Leipzig'e uçtuklarını öğrenir. İsmail Bilen'le birlikte uçaktan indiğinde, onu karşılamaya gelen kapıdaki özel şoförlü bir araca binerek kalacağı otele giderler. Bir süre burada dinlenen yazar, 20 Mart 1958 günü gelen bir araçla alınarak toplantının yapılacağı yere götürülür. Törensi bir toplantının sonunda Erdinç, 1949 yılından beri aradığı partisine sonunda kavuşur.

5 ay Leipzig’de yoğun bir iş temposu içinde çalışan Erdinç, Yordanka ve Hristo’nun gelmesiyle birlikte güzel bir daireye yerleşerek düzenli bir hayat yaşamaya başlar. Fahri’nin ailesi ve burada çalışanlar, Almanlar ile Parti tarafından konulan yasak nedeniyle görüşmeyip kimliklerini saklı tutarak ev ve iş arası mekik dokur. Eğlenceleri ise sadece birbirleri arasında gerçekleşen akşam yemekleriyle ev gezmeleri şeklinde sınırlıdır.

1958 yılında Almanya’daki politik göçmenlerin yardımıyla *Bizim Radyo* adında bir radyo kurulur. Bir süre deneme yayını yapıldıktan sonra Sabiha Sertel’in yanı sıra geçmişinde konservatuar ve radyo sunuculuğu deneyimi bulunan Erdinç de spikerliğe başlar.

M. Melih Güneş’in, *Sözcükler Dergisi*’nde yayımlanan yazısında, Erdinç’in radyoya katılımını şu sözleri anlatır:

Radyonun sekreteryasını Anjel Açıkgoz üstlenecektir. Spiker olarak düşünülen Aram Pehlivanian ve Yıldız Sertel’in sesi beğenilmez, Pehlivanian’ın ayrıca Ermeni aksanı da vardır. Zekeriya Sertel, Bulgaristan’a Türkiye’den kaçak giden Fahri Erdinç’i önerir. Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin önermemesine karşın Zekeriya Sertel’in direktmesiyle Fahri Erdinç Leipzig’e gönderilir.

Bizim Radyo Leipzig’de böyle doğar, yayınına 1 Nisan 1958’de başlar.”

(Güneş M. , 2017, s. 216).

1958 yılında Leipzig, Erdinç ve arkadaşları dışında, sık sık radyoya gelen Nazım Hikmet için de ikinci bir vatan halini alır. Erdinç ile her zaman içten bir iletişime sahip olan şair, buraya geldiğinde sanki hep yanlarındaymış gibi çalışmalarına eşlik eder. Bu yoğun çalışma temposu içerisinde, Erdinç ile arasındaki mesafe kalkarak samimiyetleri ağabey, kardeş mertebesine kadar yükselmiştir. Nazım Hikmet, Leipzig’e geldiğinde, bir villada kurulu olan Bizim Radyo binasının giriş katındaki bir odada kalmaktadır.

Erdinç’in, Nazım’a olan bağlılığı öyle kuvvetlidir ki çocukluğunun ilk evresinde şiirle tanışması onun dizeleriyle olmuş, Güzel Sanatlar’a onun şiirini etkileyici bir biçimde okuması sayesinde adım atmıştır. Bu sebeple Erdinç, Nazım’ın şiirlerini bir başka ruh haline bürünerek okurdu. Radyoda Nâzım’ın “*Kurtuluş Savaşı Destanı*”ndan yarım saatlik yaptığı programa, Nazım Hikmet’in de katıldığı bir gün, ona ait bu şiirleri öyle içten okur ki program bittikten sonra göz göze geldiklerinde Nâzım’ın ağladığını fark ederek nedenini sorar gibi gözlerine bakar. Nazım ise

şiiirinin ilk defa bu kadar güzel okunduğunu söyler. Bunun üzerine Erdinç, onun şiiirini okuyarak konservatuvar sınavını nasıl geçtiğini anlatır. Yazar, bu anısını eserinde şu sözleri ile aktarır:

“Şiiir okumak da yazmak kadar hünerdir.” Dedi. Ve kendisinin kendi şiiirlerini nasıl okuduğunu, okuyuşunu beğenip beğenmediğini sordu bana. Büyüklüğüne saygılı, belki de büyüklüğünün altında biraz da ezgin kişinin hiç beklemediği şeyler soruverdi adama. Ben önce alargadan aldım. “ Rahmetli Cahit Sıtkı okuyamazdı. Allah vergisi diyorlar ya hani. Cahit vergisizdi. Bir kere “ k” ve “ l” sessizleriyle heceleştiği hallerde “ a “ sesini ince söyleyemezdi. Onun şiiirini hiç kimse kendisinden berbat okuyamazdı...” Nâzım sabırsızlandı. “ Sen benimkini söyle.” “ Ben tanışmadım kendisiyle ama, Fazıl Hüsni’nün de şiiirini okuyamadığını, kekelediğini söylerler.” “ Demek ben de kötü okuyorum şiiirimi.” “ Hayır, öyle bir şey demedim daha. Yalnız...” “ Evet, yalnız?” “ Banttan, plaktan da dinlediğim var senin ‘Kerem’i okuyuşunu, ‘ Bir Türk Köylüsü’nü okuyuşunu, örneğin, belki bir “ Bahri Hazer’i..” “ Peki, nerde, ne bakımdan aksıyorum?” “ Öyle bir şey diyemem ama yer yer vurgulamada, tonlamada ayrılıyorz, farklı oluyoruz yani.” Kalkıverdi, kanatlanır gibi, “Ver elini!” dedi, “ Bunu bana daha önce söyleyen olmamıştı. Anlıyorum, kabul de ediyorum. Şurda, şimdi senin bu ‘ Büyük Taaruz’ u okumandan önce, ben daha bunu dinlemeden, söyleseydin bu dediğini, inanmak istemezdim belki, hoşuma gitmeyebilirdi. Ama şimdi sözüm yok, kralın hakkı kralın.” (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 33-34).

1958’in Mayıs sonunda Nâzım, Paris dönüşü sırasında Almanya’ya uğrar. Erdinç’in “Her günümüz iş günü.” dediği bu zamanlarda günde en az 16 saat radyoda vakit geçirilirdi. Nazım’ın da katıldığı bu yoğun iş temposunda, akşamları her gece birinin evinde toplanılır, yemek için oturlan masada yapılan eğlenceli sohbetlerle günün yorgunluğu atılırdı. Nâzım, ayrılacağı gece Erdinç’e yazılarında fazla politik olmaması gerektiğini öğütleyerek kitabına önsöz yazmayı teklif eder (EK 29).

1959 yılında Erdinç, Nazım Hikmet’e mektup yazmasına ve gelip giden dostlarla mesajlar göndermesine rağmen hiçbirine yanıt alamaz. Üstelik şair, o dönemlerde Leipzig’e de hiç uğramaz. Bu sessizlik 1959 yılı yazında Erdinç ve Yordanka’nın Sovyetler Birliği’ne dinlenmek için katıldıkları geziyle sona erer.

Erdiñç'in Sovyetlere geldiğini duyan Nazım, evine davet ettiği misafirlerini son eşi olan Vera ile birlikte karşılar. Güzel bir akşam geçirdikten sonra Erdiñç'le eşini otele bırakırlarken Vera, ertesini akşam için yemek davetinde bulunur; ancak program değişikliği sebebi ile Soçi'ye uçan Erdiñç ve eşi yemeğe katılamazlar.

Yirmi gün sonra Moskova'ya döndüklerinde Nazım tekrar görüşmek ister. Fakat Erdiñç'in planında sirke gitme düşüncesi vardır. Nazım'ı da sirke gelmeye ikna edince. o akşamı hep beraber sirkte geçirirler. Oleg'in fino köpeğinden Hintli fillere, Afrikalı aslanlara kadar tüm hayvanların hünerine ve aklına bir kez daha şaşıp kalırlar. Erdiñç, doyasıya eğlendikleri o geceyi *Kalkın Nazım'a Gidelim* adlı eserinde okuyucu ile paylaşır. Nazım, Erdiñç ve karısını otele bırakırken "Hay Allah razı olsun senden! Ben artık sık sık sirke giderim..." diyerek yanlarından ayrılır (Erdiñç, *Kalkın Nazım'a Gidelim*, 2006, s. 115-116).

Erdiñç, tekrar bir araya geldiği Nazım'a, yeni öykü kitabının müsveddelerini verir. En kısa zamanda önsözü yazma sözünü aldığı şairle vedalaşarak Moskova'dan ayrılır.

Doktor sevgilisi Galya'dan ayrıldıktan sonra köklü değişimler yaşayan Nazım Hikmet, uçağa binmesi sakıncalı olduğu halde güze doğru uçakla Almanya'ya gelir. Onun gelişiyle Erdiñç ve arkadaşları, akşam yemeğine davet etmek için sıraya girerler. İkinci akşam doktor olan bir arkadaşın evinde hep beraber yemektedirler. Hatta tekrar sigaraya başlayan Nazım Hikmet, sağlığını hiçe sayarak fırsat buldukça sofrada ara ara birkaç kadeh de votka içer. Samimi bir sohbet havasında geçen ortamda, Erdiñç'le kardeş kadar yakın olduğu Nazım'ın tartışması ile soğuk bir rüzgar eser (EK 30). şair, yemekte Erdiñç'in hikâyeleri konuşılmaya başlandığı esnada ilk önce yazarın kalemini ve yazdığı kitapları över, ardından yabancı yazarlar ile kıyaslamaya girerek örnekler verir. Bu duruma fazlaca içerleyen Erdiñç, kendini tutamayıp bir örnek verilecek ise bu bizim yazarlarımızdan olmalıdır diyerek tepkisini gösterir. Nazım Hikmet ise bir Orhan Kemal'in, Kemal Tahir'in bugünkü başarısına ulaşmasının altında yatan en büyük etkenin Fahri Erdiñç gibi düşünmemesi sayesinde olduğunu söyler. Bunun üzerine iyice gerilen Erdiñç, kendisinin Sabahattin Ali'den geldiğini, ne yazık ki Nazım'ın öğretiminden geçmenin nasip olmadığını ama su başını tutmuş yazarların sadece Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet'in yolundan ilerleyenlerden oluşmadığını sert bir şekilde belirtir. Memleketinin yazarlarının da tanıtılması gerektiğine inanan Erdiñç, yaklaşık on yıldır Sovyetler Birliği'nde olmasına rağmen bir Orhan Veli, bir Yaşar Kemal gibi

yazarları neden desteklemediğini sorar. Nazım'ın "Peki imkân vardı da kullanmadık mı?" sözü üzerine Erdinç, sadece birkaç yazarın değil çağdaş edebiyatımızın ve yazarlarının da tanıtılmasının gerektiğini belirterek Nazım'ı, sadece kendisini tanıttığı kadar diğer yazarları tanıtmak için çaba sarf etmemekle suçlar. İyice gerilen Nazım, "Valla sosyalist dünyada bu işlere düzen vermek benim elimde değil. Gücüm de yetmez buna. Sen yap elinden geliyorsa..." deyince, Erdinç:

"Elimden geldiği kadar yaptım ve yapacağım da. Örnek de verebilirim. Hazai, Macar Türkoloğu, tanışım. İki ay önce, Budapeşte'de beni Avrupa Yayınevi'ne götürdü. Yabancı edebiyat kolu yönetmeni Carrig hanım kabul etti bizi. Konuştuk. Kadın, bana, nezaketen, kendimden önerebileceğimi sordu. Öykü, roman bir kitap çıkarmak istiyorlardı benden. Peki dedim ve oracıkta on kadar isim sıraladığım bir kağıdı önüne sürüverdim: Önce, lütfen, bu on yazarımızdan bir şeyler çevirtip çıkarın, ondan sonra sıra bana gelsin, olur mu? Tanışım sağ. Sorun. Kadının, arkamdan, 'böylesi yazara da ilk defa rastlıyorum' dediğini ondan öğrendim..." diyerek gerginliği hat safhaya taşır (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 133-134).

Eleştiriyi kabullenemeyen Erdinç, Nazım'a oldukça içerlenir. Konuşmanın başından beri yanında oturan eşinin sürekli dürtmesine rağmen yazar, bu dürtmelere aldırmandan sert bir şekilde sözlerine devam eder. Ortam gerildikçe Yordanka daha da tedirginleşir ve sonunda ağlayarak eşinden, Nazım Hikmet'ten özür dilemesini ister. Ancak bunu duyan Nâzım: "Yoo, özürlük bir şey yok, kızım. Darılmadım hem. Hatta bir kere daha düşüneceğim bütün konuştuklarımızı..." diyerek yemeğin kötü geçmesine sebebiyet verdikleri için asıl ev sahibinden özür dilenmesi gerektiğini dile getirir (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 134). Erdinç bir ara eşinin kulağına eğilip yarın için valizleri toplamasını söylemeyi istese de onu daha da tedirgin edip üzmemekten çekindiği için vazgeçer. Bu saatten sonra Erdinç, artık Nazım'ın, öykü kitabına önsöz yazmayı istemeyeceğini düşünür.

Ertesi sabah Erdinç, iş yerine yürüyerek giderken Nâzım'ın hizmetinde olan araba arkasından yaklaşarak yanında durur. Nazım, tüm babacan tavrıyla "Günaydın canım" diyerek Erdinç'i arabaya davet eder. Şoför koltuğunun yanına oturan Erdinç'e Nazım arkasından bir zarf uzatarak:

“Önsöz.” Dedi. “Memleketimi anlatıyorum dediğin hikayelerin için. Moskova’da başlamıştım zaten yazmaya, bu gece de uyumadım, bitirdim. Uzun da değil. Oku ve nasıl bulduğunu da söyle sonra bana, e mi?..”
Sabahki çalışmamızdan sonra, bir fırsat bulup, hem okudum, hem de nasıl bulduğumu söyledim: “Harkulâde!” dedim. (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 137).

Nazım Hikmet’in bu davranışından etkilenen yazar, “Seninle kavga etmek bile güzel şeymiş aslında. Dün akşam solcu adamın nasıl tartışması gerektiğini de öğrendim senden bir yere kadar... Teşekkür ederim.” der ve yanından ayrılacağı esnada Nazım, kitap özetleri teklifini hatırlatarak bir mektup tasarısı yapmasını ister (EK 31).

Erdoğan’ın göçmenlik hayatının birçok evresini beraber geçirdiği Nazım Hikmet’le aralarında ayrı bir bağ bulunur. Kaleminin şekillenmesinde Sabahattin Ali’nin ardından Nazım Hikmet’in de büyük rolü vardır. Zaten ağabeyden öte bir değerle seven Erdoğan’ın, Nazım Hikmet’in bu son yaptığı büyüklüğün üzerine ona olan hayranlığı misliyle artar. O akşam yemeğinde geçen tartışma, ikili arasında önemsenmese de el altından yayılır. 1977 yılının Haziran ayında, İlk Uluslar Arası Toplantı için Sofya’ya gelen Aziz Nesin, Erdoğan’ın evinde kahve içtikleri sırada Nazım Hikmet ile olan kavgasının sebebini sorar: “Evet, çatıştık bir defa. Ben haksızdım gerçi, ama bunda bir şey yok o kadar, Nâzım’la kavga da edilebilirdi.” diyerek karşılık verir (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 135-136).

Aziz Nesin ile gerçekleşen bu tür konuşmaların devamı sürüp gider. Bunun nedeni ise Aziz Nesin’in, ülkesinden ayrıyken bile yurdu için yazan Erdoğan’ı takdir etmek yerine, her fırsatta açığını arama çabalarıdır. Nâzım Hikmet’le olan tartışmasını, yüzüne vurmak için sormaktan kaçınmayan Azizi Nesin’in bu tavrını Erdoğan, 1 Temmuz 1977 tarihli mektubunda Kemal Özer’e şu cümleler ile özetler (EK 32):

“O yıl çıkacak Memleketimi Anlatıyorum başlıklı kitabıma bir önsöz yazmayı üstlendiği günlerdi Nâzım rahmetlinin. O akşam, o sofrada, önsözünü yazmakta olduğunu söyledi bir ara. Ve hikâye yazım tarzına ilişkin bir fikir ileri sürerek, bunu Batı öykücülüğünden, hatta son günlerde okuduğu bir Kore’li yazardan örnek vererek genişletmeye çalıştı. Ben hemen, gayrıdan örneklenmeyi o anda yadırgadığım için, itiraz ettim. Söz uzadı. Nâzım’a, öyküde, şiirdeki yetkisiyle konuşamayacağını hatırlattım. Kızdı. Tartışmamız başka bir akağa girdi.

Ben, kendisini, Moskova'da yalnız kendisini ve en sevgililerini düşünen bir pasiflik içinde gördüğümü söyledim bizim çağdaş edebiyatımız bakımından. Kendisi gibi, S.Ali gibi, bu çağdaş edebiyatın Rusçaya da çevrilmeye yaraşık daha nice yapımcıları olduğunu söyledim. Kendisini, bu bile bile pasiflikle suçlayışına alındı. Bunu sorun yapacağını söyledi. Ben yapmasını istedim. Hattâ- isterse- kitabım için vaat ettiği önsözden vazgeçebileceğini söyledim. Ama o, büyük Nâzım, vazgeçmedi, ertesi gün hem barıştık, hem önsözü bitirip verdi.” (Özer, 2006, s. 35-36).

Zekeriya Sertel'in bu durumu Aziz Nesin'e anlatmaktaki maksadının, kendisinin Nazım'a saygısızlık etmiş ve elinden zorla önsöz aldığı kanaatini uyandırmak olduğunu belirten Erdinç, defalarca tartışmasına rağmen aralarına hiçbir zaman soğukluk girmedigini, Nazım'ın düşmanı değilse tartıştığı kişiye kin beslemek şöyle dursun 24 saat bile dargın kalamayacağını yazar.

Mektubunda, Aziz Nesin'in kendisi ile uğraştığını esefle anlatan Erdinç'e Kemal Özer, 31 Temmuz günü yazdığı karşılıkta, Türkiye'de Yazarlar Sendikası ve Nazım Hikmet Kurulu toplantısında Altan Yalçın'ın, Acı Lokma kitabının çıktığı gün, orada bulunan yazarlara dağıtırken Aziz Nesin'e uzattığı anda herkesin önünde köpürerek Erdinç'in Nazım'la olan kavgasını büyük bir öfke ve suçlayıcı tavırla çevresindekilere aktardığından bahseder. Özer ile Altan, Aziz Nesin'in bu tür davranışların altında çoğu zaman kişisel hislerinin olduğunu bildiğinden bu duruma sessiz kalırlar.

M. Melih Güneş, Sözcükler Dergisi'nde yayınlanan bir yazısında bu olayı Fahri Erdinç'in Kalkın Nâzım'a Gidelim (Güneş M. M., Şubat 2017) kitabında yanlış yansıttığını belirterek aslını tarihleriyle beraber şöyle verir:

“...Fahri kafayı çekti, çıktı birdenbire, ‘Sen’ dedi’ Ağabey, sen beni kiskaniyorsun’, Nâzım ‘Ne,’ dedi, ‘Ben senin neyini kiskaniyorum, söyle?’ ‘Kiskaniyorsun, Sovyetler Birliği’ne takdim etmiyorsun benim yazar olduğumu,’ ‘Peki ne istiyorsun,’ dedi Nâzım, ‘yaz, getir. Nasıl istiyorsan yazayım, imzalayıp vereyim sana’. Ondan sonra o gece tat gitti. Fahri'nin karısı ağlamaya başladı. Bulgar karısı vardı.’ Nasıl Ağabey’e böyle bir şey dersin, üzersin?’ falan diye. Herkes yemeği yarım bıraktı, gitti. Ertesi sabah işe gittik. Yolda ben Fahri’yle gidiyorum. Ağabey de araba ile dönüyor; ona bir araba vermişlerdi. Araba partinin değildi, partinin imkânlarını kullanmazdı. Ya Yazarlar Birliği'nin ya

Barış Komitesi'nin misafiri olurdu. Partiyi hiçbir zaman kullanmadı. İndi arabadan, Fahri'nin omzuna elini koydu, cebinden çıkardı, yazmış ne istiyorsa, 'Al,' dedi, ' Beğeniyorsan ya da yanlış bir şey varsa düzeltirim,' verdi istediğini.” (Güneş M. M., Şubat 2017, s. 116).

Nazım Hikmet'in Fahri Erdiñ'e SSCB Yazarlar Birliği Yabancı Komisyonu'na verdiği dilekçe EK 33'te sunulmuştur.

“Fahri Erdiñ bu tartışmanın “ güze doğru” olduğunu yazar. Oysa Nâzım Hikmet, Sofya'da 1960 yılında basılan Memleketimi anlatıyorum kitabındaki önsözünü 1959 Haziranı'na tarihlemiştir. Kitabın baskıya verildiği tarih 19 Aralık 1959, “Güze doğru” vakti ve haziran ayı birbirine uymuyor. 1959 yılıyla tutmayan bir başka belge de Nâzım Hikmet 'in SSCB Yazarlar Birliği'ne Fahri Erdiñ için yazdığı mektubun tarihi; 1960 yılında olduğunu, önsözün söz konusu olmadığını , Fahri Erdiñ'in Nâzım Hikmet'i, kendisini kışkırdığı , SSCB'de yayımlanmasına yardımcı olmamakla suçladığını tekrar belirtti./YN)

Nâzım Hikmet'in SSCB Yazarlar Birliği'ne Fahri Erdiñ'in kitaplarının yayımlanması için yazdığı mektup 4 Temmuz 1960 tarihli. Dolayısıyla bu mektup, Anjel Açıkgöz'ün verdiği tarihi de doğrulamakta. Mustafa Yılmaz'ın Rusça'dan çevirdiği, ilk defa yayımlanan bu mektup ve ardı sıra yapılan yazışmalar Rusya Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi'nde Yazarlar Birliği Fonu'nda korunuyor. Fahri Erdiñ'in SSCB'de ilk basılan kitabı Acı Lokma bu mektuplar sayesinde ancak 1964 yılında yayımlanabiliyor.

Rusçada “Ayığın beyninde, sarhoşun dilinde” diye bir deyim vardır. Nâzım Hikmet bu tatsızlığın üstünden atlamasını bilmiş belli ki. Bu kin tutmadığının göstergesi.Herkesin üzerinde birleştıği “iyi insan” olmasının büyüklüklerinden bir örnek olarak da görülebilir.” (Güneş M. , 2017).

Bütün bu olanlara rağmen Nâzım Hikmet ile Fahri Erdiñ'in arası hiçbir zaman bozulmaz hatta Nâzım, 1962'de yazdığı *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* romanının bir müsveddesini basılmadan önce Erdiñ'e verip eleştirel incelemesini yaparak düşüncelerini yazmasını ister(EK 34).

Erdiñ, kitabı eline alır almaz, değerlendirmeye yapmadan büyük bir hazla çabucak okur. Aradan iki gün geçtikten sonra sırf kendine verilen görevi yerine

getirmiş olmak için, kendi deyimiyle “*eleştirmen donuna*” girerek notlar ala ala tekrar gözden geçirir. Sekiz sayfadan oluşan inceleme yazısını Nazım Hikmet’e gönderir. (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 114). Yazar, incelemesinde kendince önemli olduğuna inandığı iki hususa vurgu yapar. Bu yazısını *Kalkın Nâzım'a Gidelim* adlı eserinde okuyucuya şu sözleri ile anlatır:

“Ayrıntular arasında önemli bulduğum iki şeye dokundum: Biri, uçkurluk çizgiler sorunu. İkincisi dil, yazım kuralları sorunu.

Uçkurluk çizgilerde özetle dedim ki:

...Bir hücre arkadaşının(Hüsnü'nün) evinde toplantı yapmaktasınız. Ahmet'in gözü, kahveleri getiren tazenin göğüslerinde. Ve bu taze, Hüsnü'nün bir şeysi, karısı, kızanı, bacısı. Bu bir. Batum'da, plajda, “Havva'lar bölmesi”nde değil, kalabalıkta düzara daha donu- tumanı tepmiş, anadan doğma karılar. Bu iki. Sonra İsmail'in hamamcı olması gibi söz dışı kalabilecek bir doğallık, meme sıkımlar falan. Etti üç.

Önce şunu söyleyeyim: Ben duvarların sakladığı “ayıplarımız” ı ortaya dökme eğiliminin bizde dünkü iş olmadığı kanısındayım. Söylenmesi en doğru görünen şeylerin içinde, söylenmiyecek olanları, söylenmemesi gerekenleri bulup ayıklamakta kusur ediyoruz. Buna cereme ödiyen yazarımız az değil. Bu yüzden, bazılarının yapıtlarında kimi sayfalar duvar deviriyor, kötü kokular getiriyor. Sonra unuttuğumuz bir şey var: Talkım verip salkım yutan nice bağınazlar, düşman olanlar, kanımıza susayanlar, pusudalar, hele bu uçkurluk çizgilerde açık vermemizi gözleyip duruyorlar. Ve bizi tefe koyup çalmaya kalkıyorlar. Onun için o Batum plajında karılar gördüm ki, donsuz, çıvrıplaktılar dediğin yer var ya, orasını bir düzelt, şu karılara don giydir allahaşkına!

Bu incelemesine gelecek olan dönütü merak içinde beklemesine rağmen uzunca bir süre şairden yanıt alamaz. Saydam'ı, Moskova dönüşünde soru yağmuruna tutan Erdinç, Batum plajındaki karılara don giydirip giydirmedeğini sorar. Nazım'ın, o kadar çıplağa don giydirmenin mesele olduğunu belirterek kadınları öylece bıraktığını söyler. Saydam, kusurlu yazılmış kelimeler hakkındaki eleştirisine ise Nazım Hikmet'in, Fahri'nin mesleğinden gelme bir alışkanlıkla baktığını, öğretmence eleştirdiğini, haklı olduğunu fakat bu hususta düzeltme yapmayacağını dile getirdiğini belirtir. Bunun üzerine Erdinç:

“Yapma, ‘Issırdı’ yı da mı bırakmış öylece?”

“Hayır, onu düzeltmiş yalnız. Dışını söker gibi çıkarıp atmış s’lerin birini. Ama bir de dalga geçti ki seninle, sorma.”

“Sorarım, ne dedi?”

“Dedi ki, züppe’de de iki p var, at bakalım birini, sonra da bak bakalım züppe’nin züppeliği kalır mı? Bu ne biçim yazım kuralı yahu? Aynı işi yapmaya kalktık mı, bakkalın da bakkallığı kalmaz, kubbe çöker valla çatır çatır, tekke teke olur ve takke düşer kel açılır!...”

Bu kez de gözlerimizden yaş gelesiye güldük.

Özcesi, Nâzım’a göre de, yazar- eleştirmen tartışmasında her zaman yazar üstün geliyordu. Açıkça söylemiş zaten:” Eleştiri dinlerim, ama virgülümü vermem!” (Erdoğan, Kalkın Nazım’a Gidelim, 2006, s. 145-148).

Bu diyalogun devamı EK 35’de verilmiştir.

Nazım’ın bu sözlerini duyan yazar, bir daha ona eleştirmenlik yapmayacağını söylese de Saydam bunun mümkün olmadığını, Nâzım’ın yazdığı yeni romanı için Erdoğan’ten yine bir inceleme yazısı isteyeceğini belirtir.

Yazar, Nâzım’ın ölümünden iki yıl sonra, hazırladığı bu incelemenin Nâzım’ın kitaplarını toparlayıp bir araya getiren özel bir komisyonun arşivinde olduğunu Ekber Babayev’den öğrenir.

Erdoğan’ın, 1960 yılında Bulgaristan’da basılan *Memleketimi Anlatıyorum* isimli kitabı, Nazım Hikmet’in “Övdümse, güzeli, doğruyu, haklıyı övdüm” cümlesinin yazılı olduğu önsözle yayımlanır (Erdoğan, *Memleketimi Anlatıyorum* , s. 5-8).

Fahri Erdoğan’e uğurlu gelen 1961 yılında Yordanka, Oktay ismini verdikleri bir erkek çocuk dünyaya getirir. O yıl Erdoğan’ın deyimiyle iki çocuğu olur: Birincisi Oktay, ikincisi ise Cumhuriyet’in ilanından Bulgaristan’a kaçtığı zamanı kapsayan, 1949’a kadar yaşadıklarını anlattığı otobiyografik roman özelliği taşıyan *Acı Lokma*’dır.

Erdoğan, *Acı Lokma* kitabını tamamladıktan sonra redakte etmesi için eserin müsveddesini Sabri Tata’ya gönderir. Tata, eseri bir solukta okumasına rağmen bütün dikimini fazla abartıp üzerinde çok durduğu konusunda eleştirir. Yazar ise bütün dikmenin çok yorucu ve can sıkıcı bir iş olduğunu vurgulayarak, yazdıklarının doğruluğunu savunmaya çalışır. Bunun üzerine Tata, Erdoğan’a, bütün dikiminin

yorucu olsa da böyle sahneleri okumanın kolay olması gerektiğini söyleyince uzlaşarak o sayfalardan bir hayli kırparlar.

İçinde çocukluk dönemindeki üvey ana dayağı, tütün çilesi, yoksulluk, küçük esnaflar, ağa-köylü ilişkisi, öğretmenlik, sanat ile sanatçılar, şairler ve hapishane hayatı olmak üzere Erdinç'in, yaşamının memleketinde geçen dönemi ve o günlerin Türkiye'sini anlatan geniş içerikli *Acı Lokma* adlı eseri Bulgaristan'da Türkçe olarak basılır.

12 Nisan 1963 günü Erdinç ile Nazım arabayla başkente giderken Nazım, sürücünün yanına Erdinç ise Nazım'ın tam arkasına oturmuştur. Şair, Erdinç'ten bir şarkı söylemesini ister, Yazar da kendi deyimiyle "alaturkanın canına okuya okuya" şarkıyı bitirir ve ardından bir de dörtlük okur. Aralarında geçen bu samimi konuşmayı, yazar eserinde şu sözleri ile anlatır:

"Ertesi sabah erkenden uçacaktı. Bu nedenle başkente akşamdan gidiyorduk. Benimki eşlikti rastgele. Başka işlerim vardı başkentte. Bitirip dönecektim.

Elini ensesine götürüp kaşdı.

*Ve dizeler kendiliğinden dilime geldi: Ben ki bileklerimde tel kelepçeyi/
Bir altın bilezik gibi taşımışım/ Ben ki ilmikleri sabunlu iplere bakıp/
Kıllı kalın enseme kaşımışım."*

" Ne iyi!" dedi. "Ensende bir dost soluğu. Ve bu soluğun, sana seni okuması ..." (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 151).

Erdinç'in hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Nazım Hikmet, 3 Haziran 1963'de Moskova'da geçirdiği enfarktüs nedeniyle yaşamını yitirir. Bu acı haberi alan Erdinç, ağabeyden de öte bulduğu, en yakını kaybetmenin kederini uzun süre üzerinden atamaz. Duygularını Kemal Özer, Karşıyaka Memleket adlı eserinde şu cümleler ile okuyucuya aktarır:

"Fahri önce hareketsiz kaldı, her yanı kaskatı oldu.

Sonra belleği kendiliğinden 1951 Sofya'sına, Universal Mağazası'na gitti. Fahri, üstünde mavi önlüğü Nâzım'la birlikte pencerenin önünde oturuyordu.

Nâzım:

Senin 1946'da çıkan şiir kitabından iki dize var aklımda, dedi ve okudu:

Bazen doğduğu yerde yaşar

Bazen doğmadığı yerde ölür insanlar.

Öyle mi?

-Öyleydi üstat. Kimlik Belgesi 'ydi şiirin adı.

- Her neyse galiba benim yazgım da böyle olacak!

Fahri kendine geldi. Gözlerinden iri yaş taneleri dökülüyordu.” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 338).

1963 yılının Haziranında toprağa verilen Nazım'ın cenazesine katılmayan Erdinç, iki yıl sonra Ağustos ayında, şairin en yakın dostlarından biri olan Ekber ile birlikte Nazım'ın evini ziyarete gider. Tam kapıya geldiklerinde yazar, Nazım'ın hastalığının sebebini sorar. Ekber ise enfarktüsle birleşen memleket özlemine hasta yüreğinin daha fazla dayanamadığını belirtirken: “ Bir şey söyleyeyim mi, onun savaşı da, savaş alanı da, savaş silâhı da şiiriydi. Hiçbir gizi saklamayan ayna. Mihrabı da, duası da, yakınması da, dileği de...” diyerek şiiriyle dile getiremediği hiçbir kederinin olmadığını söyler. (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 44). (EK 36).

Erdinç ve Ekber Babayev, bu ziyarette Vera'yı oldukça üzgün bulurlar. Nazım, ölmeden önce evin bazı köşelerine küçük notlar ve hediyeler saklamıştır. Tesadüf eseri bunları bulan Vera, duygusallığını gizleyemez. Yazar, aralarında geçen hüzünlü sohbeti , *Kalkın Nâzım 'a Gidelim* adlı eserinde şu cümleler ile aktarır:

“ Vera bir daha yanımıza geldi.

“ Yine bir hediye buldum.” Dedi. “Ah, öyle vakitsiz ki...”

Ekber, iyi bildiği, benim de hiç bilmediğim bir şeyi açıkladı:

“Nâzım bu ya, evin orasına burasına, yüklükte bir boş bavula diyelim, çok seyrek el atılan, ayda,âlemde açılan bir çekmeceye falan, birer armağan yerleştirmiş...”

“ Ölmeden?”

“ Evet. Şeytanın aklına gelmez. Vera'nun doğum günü demiş, bir şey sokuşturmuş bir yere, isim günü demiş, bir başka şey. Daha gelmedik doğum ve isim günleri yani.Şimdi iki yıl sonra Vera başladı artık bulmaya. Yine bir şey bulmuş işte...” (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 139).

Vera, bu sefer de yastık kılıfının içerisinde en sevdiği renkleri barındıran bir eşarp bulur. İçinden çıkan notta ise “Vera'nın 1966 yaş gününe!” yazılıdır.

Evde, Vera'nın aradan iki yıl geçmesine rağmen Nazım'a olan sevgisini hala aynı yoğunlukta hissettiğini fark eden yazar, Mavi Gözlü Dev'in öldükten sonra da kendini yaşatma yönteminden fazlaca etkilenir.

Yazı hayatına ara vermeden devam eden Erdinç'in, 1964 yılında “ *Diriler Mezarlığı*” adlı derleme öykü kitabı Bulgaristan'da yayımlanır. İçerisinde on altı öykünün yer aldığı bu kitabın adını yazar, Türkiye'deki Coğrafya Hocasının anlattığı bir anıdan esinlenerek koyar.

1965 yılı Erdinç'in Bulgaristan vatandaşı olmaya hak kazandığı yıl olur.

1966 senesinde ise *Kore Nire* adlı eserini yayımlar. Roman, Türkiye'den Kore Savaşı'na giden Mehmetçiklerin, orada verdikleri yaşam mücadelesini konu edinir. Yazar, bu eseri kaleme alabilmek adına o yılların olaylarını anlatan birçok gazete ve kitabı tarayarak kaynak elde eder. Yıllar sonra eserini daha da genişletmek için, Kore'ye gitme düşüncesini ise Kemal Özer'e yazdığı bir mektubunda dile getirir.

Erdinç, yıllarca dur durak bilmeden çalışır. Ancak 1967 yılına gelindiğinde bu hızlı tempoya bedeninde oluşan siyatik ağrıları yüzünden ara vermek zorunda kalır. Parti onu biraz dinlenip tatil yapması için Bulgaristan'a göndermeye karar verir.

Yazar, partisinin bu önerisini sevinçle kabul eder. Ağustos ayında Yordanka, Hristo ve 6 yaşındaki oğlu Oktay'ı da yanına alarak Varna'da onlar için ayrılmış otele gider. 15 gün boyunca Altinkum'da güneşin altında ailesi ile tatil yapan Erdinç, ağrılarından arınmış ve dinlenmiş olarak işinin başına geçer. Fakat on gün sonra Ziya Yamaç'ın telefonuyla tekrar Sofya'ya dönmesi gerekir. Arkadaşı 6 yaşında iken Türkiye'de bıraktığı oğlu Korman'ın, 17 yıl aradan sonra babasını görmek için geldiğini müjdelir. Trenden iner inmez radyoya giden Korman, orada babasını bulamayınca, radyodakiler tarafından yazarın en yakın arkadaşının evine getirilir. Zar zor hat alarak kendisine ulaşan arkadaşından aldığı bu hiç beklenmedik şaşırtıcı haber sonrasında dili damağına yapışık, güç halde oğlunu telefona isteyen Erdinç, o anları Kardeş Evi'nde şu sözleri ile anlatır:

Saniyeler uzuyordu. Belleğimdeki çocuk sesini yenilemeye çalışıyordum ki, benimkinden daha borulu bir ses:

“Aloo!” dedi. Arkasından da 17 yılın bütün diyememişlik yoksunluğunu yansıtan bir sıcaklıkla ekledi: “Baba!”

Almacın tutamağını terlettikten başka, artık bir de gözyaşıyla ıslatıyordum. Karım koşup gelmiş ve koluma yapışmıştı: “Tut kendini,” diyordu usuldan, “sesinden bir şey anlamasın. Metin ol.”

Oldum.

“Yavrumsu, oğlum benim, canım çocuğum!” dedim. “Hoş geldin.”

“Hoşbulduk baba!”

“Temelli mi geldin, bana mı geldin Korman?”

“Sana baba. Nerdesin, yakında buluşabilecek miyiz? Sabrım kalmadı ya, kendim de tükeniyorum.”

“İki gün sabret daha, aman çocuğum, iki güncük. Geliyoruz... Ver şimdi amcanı, daha söyleyeceklerim var ona.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 194)

Erdoğan, arkadaşının gösterdiği yakınlığa teşekkür ederek kış kıyamette gelişlerinin uzun sürebileceğini, oğlunu yakın dostlarından Pulat’a götürmesini rica eder. Arkadaşı bu duruma razı olmak istemese de sonuca bağlayarak telefonu kapatırlar.

Yazar, Yordanka ile geçirdiği zorlu bir yolculuktan sonra Sofya Garı’na ulaşır. Tren garında onları arkadaşısı Pulat ve ailesinin yanı sıra sırtındaki önden düğmeli uzunca örme yeleşiyyle, kasketli, ak-pak yüzlü bir genç karşılar. Erdoğan, uzun yıllar ayrı kaldığı oğlunu görür görmez tanır. Duygu yüklü bu karşılaşma *Kardeş Evi* kitabında şöyle anlatılır:

Pulat, çoluğu çocuğu, Yordanka çevremizi sarmış, bizim çözülp yeniden sarmaşmamıza, sarmaşıp öpüşmemize bakıyorlardı. Ağlamıyan yoktu. Hiçbir şey söyleyemiyor, soramıyordum. Her öpüşte “Oğlum!” diyordum yalnız. O da “Baba!” diyordu hep. “Babam. babacığım!”

Onun ağzından çıkan işite geldiğim “baba” deyişlerin en Türkçesi, en yakını, en sıcakıydı. (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 199-200).

Pulat’ın evinde yapılan kahvaltı sonrasında, Erdoğan ve ailesi, dostları ile vedalaşarak eskiden yaşadıkları evlerine gider. Baş başa kaldığında ilk olarak ona öğrenim durumunu soran Erdoğan’e oğlu, onları bıraktıktan sonraki hayat hikâyesini kısaca anlatır. Babasının yurt dışına çıkışından sonra annesi onu da alıp Kütahya’da lise öğretmeni olan eski baldızının yanına yerleşir. İlk ve ortaokulu orda tamamlayan Korman’a bir komünist çocuğu olarak itilip kakılması daha o zamanlar başlar. Bu durumdan huzursuz olan Korman, kendini savunmak için boksa yönelir. Liseyi

bitirdiğinde, annesinin Tarım Bakanlığı Yazmanlığı'nda memur olması nedeniyle tekrar Ankara'ya yerleşirler. Burada Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde okumaya başlayan Korman, sadece bir yıl devam edebildiği fakültenen ayrılarak Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümüne girdiği sınavı kazanır. Ancak burada da daha ilk yılında, bazı öğretim üyeleriyle takışarak okuldan atılır. Korman, şu an ne yaptığını soran babasına: “O gün bu gün, açıklar livasıyım.””Ne demek o?” “Boş gezenin, baş kalfası...” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 206).

Korman, babasına askere gitmemek için yaptığı deli numarası sayesinde nasıl çürüğe çıktığını, Leninciyiz kisvesi altında zengin iş adamların kızlarını kaçırıp, içip sızarak sabaha kadar nasıl eğlendiklerini, kıyafet alıp parasını ödemediklerini, soydukları kuyumcuları anlattıkça büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Erdoğan, burnundan soluyarak ne diyeceğini şaşırda da yumuşak bir sesle yavaş yavaş konuşmaya başlar:

“...Sen beni dinle. Ne diyecektim? Ha, olan olmuş. Biz ileriye bakalım oğlum. Sen birkere kal benim yanımda. Canımsın, kanımsın, etim-tırnağımsın. Lokmamda senin de payın var. İşte sana da analık edebilecek karım. Abla dersin istersen ona. Bir Hristo kardeşin var. Bu yıl üniversiteye başladı. Bir de Oktay kardeşin, ufacık. Kaynaşır gideriz. Dil öğrenirsin bir-iki yılda iyice. Sonra yüksek öğrenimini bitirirsin...”

(Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 210).

Ancak Korman'ın hayalinde, Fransa'da eğitim alarak düşünce tiyatrosu kurmak vardır. Erdoğan ise oğlunu Fransa'da okutabilecek maddi imkâna sahip değildir. Ve bu durumu şu sözleri ile Korman'a anlatmaya çalışır:

“Yanlış anlamıyalım birbirimizi, çocuğum. Ben Avrupa'da Lüksemburg dükkü değilim. Görüyorsun, bir elinde bavulu, öbür koltuğunda çoluk-çocuğu, nerde gerekliyse orda çalışır bir göçebe adamım. Parti buyruğu benim için en büyük buyruk, parti hizmeti de en büyük ödev. Varım-yoğum, olanağım hep o. Demem o ki, benim partim seni Sovyetler Birliği'nde okutabilir. Otur, dili öğren, burada yap o düşünce tiyatrosu öğrenimini.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 210).

Yazar, Korman'ı getirmek üzere Sofya'ya yola çıkmadan önce parti yetkililerinden izin almak için yanlarına gider. Yetkililer, karşı güçlerin oğlunu hazırlayıp üzerine göndermiş olabileceklerini belirterek dikkatli olması konusunda uyarıda bulunurlar. Oğlunu tanımayan Erdoğan, Korman'ın hayat hikâyesini de pek iç

açıcı bulmadığı için ikilemde kalarak Parti kimliği ile babalığı arasında gelgitler yaşamaya başlar.

Merkez Komitesi'nin Başkanı olan Ali Rafiev ve Yazarlar Birliği Başkanı Georgi Cagarov, yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle Erdinç'in ellinci yaş gününü kutlamak isterler. Fakat nüfus cüzdanında doğum tarihi olmadığı için doğduğu gün 1 Ocak 1917 olarak belirlenir. Bu kutlama biraz gecikmeyle 5 Ocak 1967 günü Sofya'daki Bulgaria Oteli'nde yapılır. Töreni, Yazarlar Birliği Sekreteri açarak kısa bir konuşma yapar. Sonrasında konuşan Rıza Mollof, yazarın, Bulgaristan'da geçen on sekiz yıllık göçmen hayatından, çalıştığı yayınevlerinden, redaksiyon ve broşürlerinden bahseder. Rus ve Sovyet şairlerinden, Mayakovski'den yaptığı çevirilerden, çıkardığı şiir, öykü ve romanlarına da değinen Mollof, bu eserlerin Bulgaristan'a geldikten sonra Erdinç'te oluşan sosyalist gerçekçi anlayış ile ortaya konulan ürünler olduğunu belirtir. Mollof'un konuşmasından sonra ise sıra Erdinç'e gelir:

“Ben, yaşamımın ilk yirmisinde yanlış bir yöntem ve ideolojiyle yetiştirildiğimizi, ikinci yirmide bu yanlış kafa yapısını değiştirme çabasına girdiğimi ve bu nedenle asıl bilinçli çalışma ve yaşamımın TKP sıralarına ulaştığım 1958'den başladığımı, böyle olunca da artık elli yaşımda değil, gerçekte on yaşımda falan sayılmam gerektiğini söyledim. Ve kimini güldürdüğüm, kimini düşündürdüğüm bu konuşmamı, bizi eğiten, bizlere partimiz bulduran BKP'ye şükran duygularımı belirterek bitirdim.” (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 217).

Konuşmaların sona ermesinden sonra Ali Rafiyev ve Yazarlar Birliği Sekreteri, meşin dosya büyüklüğünde, ulusal motiflerle süslü bir belgeyi Erdinç'e sunar. Şimdiye kadar dur durak bilmeden yaptığı çalışmaların boşa gitmediğinin farkında olunmasından mutlu olan yazara, Türk kökenli Bulgar yurttaşlarının kültürel kalkınmasına katkıda bulunduğundan dolayı “*Kızıl Emek Bayrağı*” nişanı verilir.

Törenin ertesi gün Erdinç, Yordanka ve Korman'ı alarak Leipzig'e uçar. Artık ailesi daha da kalabalıklaşan Erdinç, evde Hristo, Oktay, Korman'la beraber “manga kadar oğlum oldu” düşüncesi ile mutlu olur (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 219). Hristo'nun odasına portatif bir yatak konur ve Hristo kendi yatağını Korman'a vererek bu portatif yatağa geçer. Fakat yıllar sonra oğluna kavuşmanın sevincini yaşayan yazarın bu mutluluğu uzun sürmez. Korman'ın kaldığı odada esrar paketleri bulan baba, aldığı gibi sobanın içerisine atar. Paketlerinin yerinde olmadığını fark

eden Korman, babası ile iki üç gün tartıştıktan sonra şüursuzca hareketlerde bulunmaya başlar. Yaşadığı yoksunluğa daha fazla dayanamayarak Türkiye'ye dönmek için ısrar eder. Erdinç, bu isteği reddetse de oğlunun ısrarlarına karşı koyamaz. Baba oğul, uçakla önce Sofya'ya gider. Sofya Garı'nda ikisi de hayal kırıklığına uğramış bir şekilde vedalaşarak Erdinç, oğlunu İstanbul'a giden trene bindirir. Yazar, oğlunu gönderdikten sonra kendini pek iyi hissetmez. Tuğrul Deliorman'ın yanına giderek doktor olan eşinin kendisini muayene etmesini ister. Ertesi gün Tuğrul'un eşi, Dr. Şefiye Hanım onu hastaneye götürür. Çeşitli aygıtlara girip çıkma, kan, idrar tahlilleri ve yapılan testler sonrasında Şef ve Dr. Şefiye tanıyı söylemişlerdir:

“Miyokard...stenokardi... çok dikkatli olmalısınız!

Bir çok öğüt, sıkı bir rejim, reçete, sektirmeden özenle kullanılacak ilaçlar!

Doktorlar “enfarktüs” dememişlerdi ama, yakında o da kapısını çalabilirdi.”
(Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 346).

Oğlunu göndermesinin üzerinden çok zaman geçmemiştir ki memleketten bir dostu Erdinç'e, eski karısının her yerde “Oğlum çıplak gitti babasının yanına, çıplak da döndü!” diye onunla hiç ilgilenmediği hakkında ileri geri konuştuğunu öğrenir (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 236). Oğluna sahip çıkmak adına çok uğraştığını ancak narkotik bağımlılıktan vazgeçiremediğini, kavgalarına, diklenişlerine gem vuramadığını dostuna anlatamayan yazar, çok üzülmesine rağmen eski eşinin bu akıl almaz iftiralarına suskun kalmak zorunda kalır.

1968 yılının ilkbaharında çalıştığı bir gün, Ulus Gazetesi'nde çıkan oğlunun resmini görünce neye uğradığını şaşırان Erdinç, *Kardeş Evi* kitabında bu durumu şu cümleler ile anlatır:

“Başlığı okudum:”Sanatçiyim diyen genç, on plaka esrarla tutuldu!”(Demek ki bu defa kıl payı kurtaramamıştı yakayı!”

Haber şöyleydi özetle: Kendini Ankara Sanat Tiyatrosu oyuncularından olarak tanıtan bir genç, Sakarya Caddesindeki Çay Evi'nde esrar içerken yakalanmış, cebinde de 10 plaka esrar bulunmuştur. Adı Korman... olan 24 yaşındaki genç dün adliyeye verilmiştir.”

Elim ayağım buz kesildi. Boynuma, köprücük kemiğimden yukarı, yine o yutuk kılıç ağrısı dikildi. Sol kolum birden uyuştu. Ve yüreğimde yine o iğne dokunuşlu ağrılar... Bunu, bu resmi ve haberi yoldaşlarım görmeseler daha iyi olurdu. Gazeteyi saklıyamazdım. Masamdaki

mürekkep hokkasına ilişti gözüm. Hemen uzandım. Ve gazetenin alt yarısına, resmin üzerine doğru deviriverdim. Böylece, oğlum seçilemeyecek kadar, haber de okunamayacak kadar boyandı orası. Numara tuttu. Felaketi geçiştirdim. Düpedüz, ettiği dışkıyı örtmek için, kedinin art ayaklarıyla toprak attığı gibi oldu bu iş. Örttüm ayıbımı. “Örtü” nün uzunluğu tamamı. Ama yalanın ayakları burada da kısa geldi:

Ertesi gün, bir başka arkadaşım, aynı günlü “ Vatan ” gazetesinden, aynı haberi orta yerde okuyuverdi. Haberin yalnız fotoğrafı eksikti!” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 236).

Erdoğan, bunun üzerine eski karısıyla oğlunun durumu ile ilgili yazışmaya başlar. Eski eşi oğlunun günden güne kötüye gittiğini ve onu bir kliniğe yatırmak için maddi anlamda yardım istediğini belirtir. Erdoğan ise elinden geldiğince destek olacağını, Türkiye’deki yazar bir dostuna yönlendirerek parayı ondan temin etmesini yazar. Korman, şizofreni teşhisiyle yatırıldığı klinikte esrar içerken yakalandığı için buradan kovulur. Yazar, Bulgaristan’da bir akıl hastanesine yatırılması için uğraş verse de oğlunun dil bilmemesi yüzünden tedavinin verimli olamayacağı söylenir. Kısa bir süre sonra oğlunun tımarhaneye yatırıldığını duyan baba üzüntüden kahrolur. O anki düşüncelerini *Kardeş Evi* kitabında şöyle paylaşır:

“Ne var ki, iş oraya varmış sonradan öğrendiğime göre. Yazık. Oğluma deli gömleğini giydirmişler gerçekten. Yani kendi argosuyla “ kireç kuyusuna düşmüş” gibi olmuş! Bu haberi aldığım gün, ben de kireç kuyusuna değil, bir “ gözyaşı kuyusu” na düşmüş gibi oldum. Hem kana kana erkekçe ağlıyor, hem de kendime göre sonuç çıkarıyordum:” Annesi haklı. Oğlumuz da haklı. Ben de haklıydım. Yurdunu terk eden her politik göçmenin oğlu benimki gibi olmaz a... Biricik haksız, biricik suçlu o derman sığmaz şizofreni. Adı batası!” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 241).

1968 yılının kışında, Ankara’da ikamet eden eski eşi Erdoğan’e baba evinin satıldığını ve kalıtım payı olan 3500 liranın da Emlâk Bankası’na yatırılmış olduğunu yazarak oğlu için harcamak üzere vekâlet göndermesini ister.

Erdoğan ise doğduğu kente gidip parayı aldığı anda, ilk iş olarak birkaç yüz lirasını ayırıp, babasının başucuna şatafatlı olmayan sadece adı ve 1954 ölüm yılının olduğu bir taş diktirmesini ister.

Sabri Tata, Erdoğan ile oğlunun ilişkisini eserinde şu sözleri ile anlatır:

“...Bir iki gün sonra yayınevine geldi. Benzi sapsarıydı.

- Kolumu kessinler, gene de kan akmaz, dedi. Bir roman yazacağım ve bu romanda oğlumla diyalog halinde olacağım.

Sonra işin aslını da öğrendik. Meğer oğlu onun bütün ısrarlarına rağmen kalmamış, almış başını dönmüş Türkiye'ye... O, oğlunu suçluyordu, ben ise onu, yani babayı...

Sebebi de bence şu: Oğlu Bulgaristan'a BABA aramağa gelmişti. Senelerce hasretini çektiği babasını... Ne bulmuştu!?

Erdoğan beni onlara çağırmişti ve oğlunu takdim etmişti, ama samimi bir dostu gibi değil, yayınevinde editörlük ve yazarlık yapan biri olarak. Rıza Mollovun takdimi de yine öyle olmuştu Ya babasının yaş gününü kutlaması! Ben o kutlamaya katılamadım, ama ne olabileceğini, neler konuşulmuş olduğunu iyi tasavvur edebiliyorum. Okutmada Erdoğan'ın bir yakını yoktu, hepsi büyük büyük yerlerde çalıştığı için havalı kimselerdi. Bulgarca tek kelime bilmeyen bu çocuk ne izlenimle kalır böyle bir kutlamadan? Elbette ki sevinemez. Sanırım Erdoğan'ın oğluna karşı en büyük hatalarından birisi buydu. Oğlunun incinmiş kalbine giden o sevgi dolu yolu bulamamıştı.” (Tata, Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 95-96).

19 Temmuz 1980 tarihinde Korman çıkagelir. Erdoğan, onu eve almayan Yordanka'nın, Oktay'ı da göstermediğini, kendisini altı yaşında bıraktığı için suçlayan tehdit ve ilenme dolu kargacık burgacık yazdığı mektubu Kemal Özer'e, şu cümleler ile aktarır:

“...Kısacası, mektupta her şey var senin anlayacağın, ama “ anasının hangi ipte oynadığı” yok, kendisini niçin gönderdiği ve benim başıma sarmak istediğinin açıklaması yok. Olamaz da doğal olarak. Bunların yerine kimi halk türkülerinden yerli- yersiz kırıntılar ve “dervişle” öğütlü parçalarla dolu mektubun ötesi. Sonunda da yengesine, “aman bu mektubu babama ulaştır ricası...”

Ne diyebilirim bu durumda Kemal? Kadri'den bir şey öğrenmeden, direkt bir tavır alamadım, almanın da olanağı yok. Kadri'ye verdiğim örnek mektuptaki kararım ve tutumum değişmiyor elbette: Ben Korman'ın zıkkımına dışarıdan tek kuruluşumu ödemiyeceğim hiçbir

zaman. Ve bir daha da görüşmiyeceğiz.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 237).

Fahri Erdiñ, Leipzig’de kaldığı dönemde, 11 Temmuz 1969’da yapılacak olan Moğolistan Devrimi’nin 48. Yıldönümü törenlerine davet edilir. Erdiñ, Yordanka ve küçük oğlu Oktay ile birlikte Moğolistan Halk Cumhuriyeti’ni ziyaret eden ilk Türk komünist olmanın verdiği heyecanla yola çıkar. Moğolistan’da bulunduğu sürede, o günlere ilişkin tarihsel ve yazınsal belge niteliği taşıyan bir gezi yazısı oluşturur. Bu yazı Moğolistan Notları başlığı altında 2018 yılında Kitaplık adlı dergide yayınlanır.

Erdiñ’in, Leipzig’e döndükten sonra bu ağır tempoya daha fazla dayanamayan yüreği yavaşla sinyalleri vermeye başlar. Geçirdiği kalp krizi nedeniyle sigarayı bırakıp ilaç tedavisine başlamasına rağmen, aynı hızla çalışması üzerine, ikinci bir krize maruz kalır. Hemen Sofya’daki hastaneye gönderilen yazar için uzun bir tedavi süreci başlar. Hirsto ve Oktay’ın okulları yüzünden anneleri başlarında kalmak zorundadır. Hastanede yalnız yatan Erdiñ ise, doktorların ve hemşirelerin ilgisiyle kendini daha iyi hissederek çabucak iyileşeceğini ümit eder.

Bir gün Erdiñ’e bakan hemşire, yapılan göz muayenesinin sonucunu getirir. Göz diplerinde hipertondiden enfarkt zerreciklerine rastlanmıştır. Hemşirenin elindeki kâğıtlara bakarak sorduğu soruya yazarın verdiği cevap onun yurt özlemini ne kadar yoğun yaşadığını anlatır:

“Yumduğun zaman birden karanlık mı basıyor, yoksa bir ışımaya mı oluyor gözlerinin içinde?”

“Şimşek çakarcasına bir ışımaya oluyor ve o saat memleketimi görüyorum gözkapaklarımın içinde harita gibi!” (Erdiñ, Kardeş Evi, 2007, s. 15).

Erdiñ’in başucunda yer alan kitabını gören, özellikle de ismi dikkatini çeken oda arkadaşı, adının neden *Acı Lokma* olduğunu sorar. Erdiñ, yan yatağında soran gözlerle bakan hastaya verdiği cevap ise *Kardeş Evi* adlı eserinde şu sözler ile anlatılır:

“*Acı Lokma ha?*” diye homurdandı general gözlüklerini takar takmaz.

“*Güzel kitap adı. Bizim lokma mı sana acı gelen?*” “*Hayır!*”- *Biraz yüksekçe çıkmıştı bu “hayır”.*- “*Kendi Lokmamız.*”

“*O kadar bağırmasan da işitiyorum.*”

“Cebimde bir parça kara ekmek artığı vardı sınırı geçtiğimiz gece. Sabahleyin ilk sorguda, o ekmeği çıkarıp koymuştum yüzbaşı Kotsev’in, bugün görüşmeye gelen yüzbaşının masasına...”

“ Oradan başlıyor demek roman.”

“Başlamıyor, orda bitiyor. Bu benim Bulgaristan’a geçişime kadarki yaşantımın, yolumu arayışımın romanı.”

“ Özyaşamın desene.”

“Tam özyaşamım değil elbet. Kartvizitim diyebilirim. Bütün yaşamımda daha bu kitaptan başka kartvizitim olmadı.”

“Çoğu yazarlar roman alanına hep böyle kartvizitleriyle giriyorlar galiba?”

“Doğru, paşam. Kendimizi anlatmayı bitirmeden, küçük romanları yazmadan diyeceğim, başka yazgıların, başka ilişkilerin ve sorunların romanına geçemiyoruz.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 19-20).

Bu esere Kemal Özer, 2006 yılının Eylül ayında bir sunuş yazısı yazar, ayrıca bu yazı Erdoğan’ın 2014’ün Nisan ayında yayımlanan *Kore Nire* adlı kitabının ilk sayfasında kısaltılarak verilir (EK 37).

Bulunduğu ortama kısa sürede uyum sağlayan Erdoğan, hasta yatağında oda arkadaşıyla da samimiyeti ilerletmiştir. Sohbet ettikleri bir gün Erdoğan, yeni yazacağı kitabının isminden söz eder. Baba ocağını, şehrini bırakıp kaçmayı ilk denediği zaman, aylardan Marttır. Yıllar sonra Ankara’da konservatuardan, çok geçmeden de meslekten ayrılışı da Martlara rastlar. 1949’un Martında terk eder Ankara’daki evini. Aynı Martta İstanbul’a geçmiş ve diğer iki arkadaşıyla yurdu terk etme hazırlığını düşünmeye başlamışlardır...1950’den sonra da Bulgaristan’da Martlar çok önemli bazı olayları belirlemiştir yaşamında. Partisini sekiz yıl aramadan sonra bulabilmiş ve 1958 Martında Bulgaristan’dan Almanya’ya partiye alınmıştır. On üç yıl sürekli ve aralıksız bir çalışmanın sonucu geçirdiği kalp krizi ve sigarayı bırakışı da Mart ayına rastlamaktadır. Hayatının birçok dönüm noktasının Mart ayına geldiğini fark eden yazar, oda arkadaşına kitabının adını “*Mart Kurlangıcı*” koymayı istediğini söyler.

Doktorlar, hastalığın getirdiği risklerden dolayı ziyarete izin vermemeleri nedeniyle, gelen dostları, onun için oluşturulan küçük bir deftere mesajlarını yazarlar. Erdoğan, akşamüzeri hemşirenin getirdiği defterdekileri okurken yazılardan biri dikkatini çeker. Bu mesaj, yirmi yıl önce sınırı geçip teslim olduğunda kendisini

ilk sorgulayan Yüzbaşı Kotsev'e aittir (EK 38). Kotsev'in geldiğini öğrenince heyecanlanan yazar, tarifsiz bir sevince bürünür. Mesajda ise şu cümleler yer alır:

“Ben çoktandır Sofya'dayım. Seni, yirmi yıl aradan sonra, ayakta, sağlıklı kucaklamak, evimde konuk etmek isterdim. Başhekime sordum. Ancak gelecek hafta görüşebileceğimizi söyledi. Bu hafta galiba benim için sonu gelmez bir hafta olacak. Seni hararetle kucaklarım, tez iyileşmeni dilerim... Yüzbaşı Kotsev... 17 Ekim 69.” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 346) (EK 39).

Kotsev geldiğinde Erdinç, kendini büyük ölçüde toparlamıştır. Sevinçle sarmaş dolaş olan iki arkadaş, yirmi yıl öncesinden, anılarından konuşurken zamanın nasıl geçtiğini anlamazlar. Ziyaret saatinin bitmesi üzerine Kotsev, bir daha gelme sözü vererek yanından ayrılır. İki hafta sonra doktorlar Erdinç'in taburcu edilmesine karar verirler. Fakat çıktıktan sonra da bir ay Banki'deki sanatoryumda kalması gerektiğini öğrenince sevinci yarıda kalır. Erdinç'in sürecini takip eden Kotsev, çalıştığı kurumun Banki'deki dinlenme evinde kalmak için izin alır. Böylece birlikte zaman geçirerek diledikleri kadar sohbet edebileceklerdir. Ertesi günü Kotsev arabasıyla Erdinç'i almaya gelir, doktor ve hemşirelerle vedalaşarak hastaneden ayrılırlar.

Kotsev arabasıyla geldiği için gündüzleri bir iki saat mesafedeki köyleri, dağ bayır gezerek akşam üzeri Sanatoryuma geri dönerler. Erdinç'in yurduna olan özlemini gördükçe üzülen Kotsev bir gün, kendini iyi hissettiği bir zamanda, onu sınıra götürmeyi teklif eder. Erdinç için vatan topraklarını yıllar sonra uzaktan da olsa tekrar görebilecek olmanın heyecanıyla günler bir türlü geçmek bilmez. Sanatoryumdan çıktıkları gün Sofya Garı'na giderek Trakya Ekspresi'ne binerler. Trenden indiklerinde ise onları bekleyen araçla geceyi geçirecekleri konuk evine ulaşırlar. Sabahın erken saatlerinde cipe binip sınıra hareket ederler (EK 39).

“Vişka” denilen nöbetçi kulübesine çıktıklarında ise Türkiye tam karşılındadır. Kotsev, Yirmi yıl sonra memleketini gören Erdinç'in düşünceli bir anımı yakalayarak sorar:

“Şimdi, tam şu anda ne düşünüyorsun?”

“Ne mi? Sanki toprağım değil önümde uzanıp duran da , anacığım bağdaş kurup , anacığım bağdaş kurup oturmuş gibi geliyor bana. Ama sırtı dönük. Dağın da belki. Elimi uzatsam, omuzlarından dökülen saçlarına degeceğim...”

“ Bir isteğin var mı? ”

“Var. Sınır taşına dokunmak...”

“ Yaklaşmak sakıncalı.” Dedi Kotsev. “Buradan dürbünle bak şu en yakın taşta.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 250).

Erdoğan, sınırı seyrettikten sonra hüzünlü bir şekilde kuleden inerek Kapıkule sınır kapısına kadar gider. “Türkiye Cumhuriyeti” ve “Hoşgeldiniz!” yazılı levhalarla, direktteki dalgalanan ay yıldızlı bayrağa dalmışlığını fark eden Kotsev, tekrar sorar: “ Şu anda ne düşündüğünü söyler misin ?”,“Söylerim Kotsev. Ama kusur sayma. Kederlenmek de hakkımdır sanıyorum ve düşünüyorum: Bir gün kendim mi geçeceğim buradan öteye, yoksa tabutum mu?” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 353; Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 251-252).

Birlikte geçirdikleri zaman, yazar ile Kotsev arasındaki dostluk bağını daha da artırır. Kotsev, bir süre sonra Erdoğan’ın yaşadıklarını öykü haline getirir. *Zornitsa* adını verdiği bu öykülerden birisi, Erdoğan’ın çevirisi ile Varlık Dergisinde yayımlanır. (Özer, 2006, s. 361).

Leipzig’ de bir yıl daha çalışan Erdoğan, emekli olup 13 yıllık bir aradan sonra Yordanka, Hristo ve Oktay’ı da alarak kardeş evim dediği Bulgaristan’a döner. Emeklilik evresinde de boş durmayan yazar, Sofya Radyosu’nun Türkçe servisinde edebiyatla ilgili özel bir program yapar. Erdoğan, en az bir saat süren yayında şiirler okumasının yanı sıra öykü ve şiir kaleme alanlara da çeşitli önerilerde bulunur. Radyoda çalıştığı bu dönemde yapmış olduğu program dışında ekonomik ve hukuksal kavramların Türkçe karşılıklarını içeren bir sözlük hazırlar. Ayrıca bu yoğun ortamda Çekoslovakya’nın başkentinde çıkan “*Bariş ve Sosyalizm Sorunları*” dergisinin Türkçe adı olan “*Yeni Çağ*”a da çeviriler yapmaktadır.

Erdoğan’ın radyoda çalıştığı 1970’li yıllarda, Bulgar başkenti, Türkiyeli yazarların akınına uğramıştı. Türkiyeli sol görüşlü yazarlar üzerinde Bulgaristan’ın etkisi büyüktü. Sofya’ya çağrılarak lüks otellerde ağırlanan yazarlara, sömürüye karşı olan Sosyalizmin, emeğe duyduğu saygıdan, yayımlanan yazınsal ürünlerine verilen telif ücreti diğer ülkelere oranla çok fazlaydı. Türkiyeli yazarlara ise bu ücret en üst kademedeki ödenmekteydi. Yazarlar Birliği’nin yayın organı olan Edebiyat Cephesi gazetesinde şiiri yayımlanan bir Türkiyeli, üç gün başkent Sofya’da rahatlıkla gününü gün edebiliyordu. Türkiye’den gelen yazarlara rehberlik eden Erdoğan’ın de bu dönemi yazınsal anlamda yoğun geçmektedir. Yazdıklarını Bulgarcaya çevirip

tanıdığı Bulgar yazarlar sayesinde de kolayca yayımlayan Erdinç'ten, Türkiye'deki sol görüşlü, ünlü yazarların, öne çıkan eserlerinin Bulgarcaya çevrilmesi istenir.

Ahmet Türkay, Berfin Bahar Dergisi'nde çıkan yazısında Erdinç'in ne kadar çok özveride bulunduğunu şu sözleri ile aktarır:

“Türkiyeli, sosyalist geçinen yazarların yirmi bir yıl boyunca Fahri Erdinç akıllarına gelmemiştir. Kominist yönetim kendilerine kucak açınca birden Fahri Erdinç önem kazandı. Onların ‘abisi’, ‘üstadı’ oluverdi. Yazarın memleket gözünde tıttığından, Türkiye’den gelenlerin üzerine sinen yatan kokusunu gizlice genzine çekiyordu. Gurbet, yabancılık, yalnızlık yorgunu yazar, birden canlanıp dirilmişti. Neredeyse her hafta yeni yüzlerle tanışıyor. Türkiye’den akın çoğaldıkça Yazarlar Birliği’nde Fahri Erdinç’e ilgi artmıştı. Yazmaya vakti kalmıyor, durmadan gece gündüz çeviri yapıyordu. Birliğin ileri gelenleriyle ikili görüşmelerde de onun çevirmenliği yeğleniyordu.” (Türkay, 2013, s. 16).

Erdinç'in başını kaldıramayacak kadar yoğun olduğu bu dönemde *“Memleketimi Anlatıyorum”* adlı kitabında yer alan hikâyeleri Türkiye’de yayımlanır. Bulgar vatandaşı olsa da kendisini daima Türkiyeli hissederek ve hem yaşanan olayları hem de edebiyatını çok yakından takip eden yazar, eserlerinin memleketinde basıldığını duyar duymaz, Sabri Tata'nın çalıştığı Yeni Işık gazetesine gelerek müjdeyi verir. Tata o günü ve Erdinç'in yazılarında gördüğü farklılaşmayı bir eserinde şu sözleri ile okuyucuya aktarır:

“Artık onun yazı dili de değişmişti. Onun ‘Asi’ ve ‘Alinin Biri’ kitaplarındaki dili başkaydı, daha sonra çıkan eserlerinde ise yine başka. Ama Türkiye’den uzak kalması yıldan yıla etkisini göstermiş ve oradan getirdiği yaşam ve anıları âdeta tükenir gibi olmuştu. O şimdi Türk gazetelerinin okuduğu bir haberden veya resimden esinlenerek konu çıkarmağa çalışıyordu, ama Türkiye’deki gelişmeleri bilmediği için bunda pek başarılı olamıyordu. Bulgaristan’daki Türklerin yaşamını tanımadığı için o konulara da giremiyordu.” (Tata, Türk Koministlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 98).

Yazar, Türk basın yayın organlarıncı hazırlanan gazete ve dergi gibi iletişim kaynaklarının haber ve resimlerinden faydalanarak birçok öykü kaleme alır. Bu öykülerin ülkesine ulaşmadığını bile bile hala yazmaya devam etmesi, Türkiye’den

gelecek bir gazete veya dergi için sabırla, günlerce beklemesi; memleketini giderken yanında götürülen, yurt özlemini iliklerine kadar hissedilen bir yazarın yapabileceği davranıştır. Sabri Tata'nın tükendiği düşüncesinin aksine etrafına ışık saçan, son anına kadar yazmaktan vazgeçmeyen sevilen ve takdir edilen bir yazardır. Yazılarında hep Türkiye'yi ele alışını ise 1986 yılında yayınlanmış olan Varlık Dergisindeki şu sözlerden anlıyoruz:

“Kendimi, kesin bir kaçınılmazlık da yokken, öyle bir çıktım ki Türkiye’den, neredeyse otuz yıl önce, daha bir türlü dönemedim ama, yazı çizi işimde, hangi türünde olursa olsun, hep Türkiye’mden yola çıkarım bi güzel, döner dolaşır, yine Türkiye’me dönerim. Başka ülkeleri, hakları, başka kuruluşları ve yazgıları hep kendi ülkemle, kendi insanlarımla, onların sorunları ve yazgılarıyla dengelerim ve dengeliyorum.” (1986, s. 22).

Erdinç'in bu çabalarına tanık olan bir isim de yıllarca mektuplaştığı yakın dostu Kemal Özer'dir. 26 Kasım 1978 tarihli mektubunda Özer, Erdinç'le düşüncelerini paylaşır:

“Kırık dökük anlatmaya çalıştığım şeylerin özü şu: Sosyalist ülkelerde sana dilini unutturacak ortam fazlasıyla varken, başka ülkenin insanlarına seslenmenin primlendirecek olanakları fazlasıyla varken, sen bunlara en ufak bir ödün vermemişsin. Ne zaman ulaşacağını bilmeden, aynı adrese sürekli yazabilmişsin. İşte bunun altı çizilmeli, bir. İkincisi, yazılanı adresine ulaştırmada kutsal ulaklığı yükümlenmeliyiz. Bu ulaklığın küçük bir ucundan tutma bile insanı dünyada bir iş yapma mutluluğuna götürebilir, yaşamak için haklı bir nedenle buluşturabilir. Sosyalist dünyada bile(ne yazık ki) gittikçe azaldığını gördüğüm ‘karşılıksız bir şey yapma’ coşkusu duyurabilir.” (Özer, 2006, s. 127).

Yurt dışına çıkarken direnç gösteremediğini, ama göçmenlik yaşamının başlı başına bir direnç örneği olduğunu düşünen Kemal Özer, 1979 tarihli Eleştiri gazetesinde yayınlanan yazısında, Erdinç'in ülkesinden ayrılmasının verdiği pişmanlıkla beraber göçmenlik yaşamında gösterdiği dayanma gücünü anlatır:

“Nitekim Erdinç’in kendisi de, bir soruya yanıt verirken buna değiniyor. “ Benim yazgımı merak edenlere ve edecek olanlara yine de böylesini salık vermem” diyor. Olumlu yönden örneklik edecek olan, Fahri Erdinç ‘in bu serüven karşısında takındığı tavidir.” Benim gösteremediğim

direnci gösterip yerli yerinde kalmak en iyisi” dedikten sonra, bu konudaki tavrını Erdinç, kendi oğluna bir şiirinde verdiği öğütle, şöyle özetliyor: “Düşman nerde vurursa, sen orda dövüş!” (Özer, Fahri Erdinç’i Okumaya Başlarken, 1979, s. 8). (EK 40).

Erdinç’le sık sık mektuplaşan Kemal Özer, dili, dini ve kültürünün yabancı olduğu bir yerde, gösterdiği direnci ve ülkesine olan bağlılığını, Türkiye’deki küçük büyük herkesin görmesini ister. Bu sebeple yazarın Bulgaristan’da kaleme almış olduğu öykü ve kitaplarını, Türk okuruna ulaşması için yoğun çaba sarf eder.

Yazar, Kemal Özer’le olan bir sohbetinde, Türk okurları için şu cümleleri kurar: “Bugün altmışımın eşiğinde, ömrümün ikinci yarısını dışında ve uzağında geçirdiğim memleketimin ve halkımın tam bir hesap verme rahatlığıyla gözlerinin içine baka baka ‘sana yaraşık olmaya çalıştım’ diyebilecek hale geldiğimi sanıyorum.” (Özyalçın, 1997, s. 18-21).

Ülkesinden ayrıldığından beri yazmaya hiç ara vermeyen Erdinç’in, 1973 yılında Narodna Prosveta Yayınevi’nden “*Canlı Barikat*” ismini taşıyan 28 öyküden oluşan bir kitabı yayımlanır.

17 Mart 1975’de ülkesinde yayımlanan “*Türkiye Defteri*” adlı derginin tamamı Erdinç’e ayrılır. Dergide İbrahim Tatarlı’nın, Erdinç ile yaptığı söyleşi, seçme hikâyeleri ve şiirlerine yer verilir. Bu yayın sonrasında Türkiye Defteri’nin yönetmenliğini yapan Naci Çelik, “*Fahri Erdinç Özel Sayısı*”ndan dolayı yargılanır. Bu duruma çok üzülen Erdinç, Koza Yayınları’ndan alacağı telif ücretini 10 Aralık 1976 yılında Kemal Özer’e yazdığı mektupta: “O da –beraberce uygun görürseniz ve de gerçekten -sıçanın sidiği denize faydaysa- , bu parayla Naci Çelik’e yardım etsin.”diyerek ona vermek ister (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 11).

1976’da yazarın “*Türkiye Hikâyeleri*” adı altında bir kitabı yayımlanır. Bu eser, Türkiye’de bulunduğu dönemde kaleme aldığı öykülerden oluşmuştur. Hepsi birbirinden başarılı olan bu öykülerde, 1940’lı yılların Türkiye’si ön plandadır.

1976 yılında Demirtaş Ceyhun’a, Bulgaristan’a giden yazar arkadaşları *Acı Lokma* romanını getirir. Babîâli basınındaki bir gelenek olan, “roman tefrikası” *Acı Lokma*’nın Politika’da her gün yayınlanmasıyla canlanarak güçlü bir biçimde hayata geçecektir. Hazine bulmuş gibi sevinen Ceyhun, romanı, kısa sürede yayına hazırlar ve Politika Gazetesi’nde tefrika edilmeye başlanır.

Bu dönemde Kemal Özer, Bulgaristan’a gelerek Erdinç ile bir söyleşide bulunur. Söyleşiyi eserinde şöyle anlatır:

-Hikâye ve romanlarımda Türkiye gerçeklerini yansıtırken, daha ilk çabalarımın, ilk ürünlerimden başlayarak sanatsal biçim ve yöntem sallantıları geçirmedim. Benim izlenimlerimin arı olarak toplaya geldiğim özsuynun özlüğü, yani toplumsal adaletsizlerden, acılardan daha çocukken payımı almaya başlamış olmama, böylece başlayan izlenim ve gözlem birikimi beni, gerek şiirde, gerekse hikâye ve romanda doğrudan doğruya gerçekçiliğe yöneltti. Yani öz, biçimi belirledi. Kırklı yılların sonunda, memleketimi terk etmek zorunda kaldığım kerteye kadar, beni eleştirisel- gerçekçi saydıklarını anımsıyorum. Sosyalist gerçekçiliğe daha sonra, yurt dışındaki sanatsal çalışmalarında geçtiğimi söyler edebiyat metodolog ve eleştirmenleri.

Bana şiirde Nâzım Hikmet'in hikâyede S. Ali'nin yaraşık ardılları arasında yer vermeleri de bundan olsa gerek.” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 1998, s. 371-372) (EK 41).

1977 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise Erdinç'in geçirdiği ikinci bir kalp krizi hayatını büyük oranda etkiler. Artık partideki görev ve yetkileri daraltılır, sağ elinin titremesi yüzünden el yazısı da bozulmaya başlar. Enerjik halini ve çevikliğini yitiren Erdinç, atardamarda sklerotik etkilerle elâstikiyet yitirme yüzünden bir “kalp atma” gücü yetersizliği, bundan ötürü de göğsünün sağ yanından koluna kadar vurmuş tıkaçıcı bir ağrı nedeniyle sürekli ilaç kullanmak zorunda kalır. Bu ilaçların dört beş tanesinin Bulgaristan'da bulunmaması nedeniyle Kemal Özer'e yazdığı mektuplarda sıklıkla doktor arkadaşı Dora'dan, Aparkan, İsoket ve Parkinsonizm isimli ilaçları temin etmesini ister.

Sanatoryumda uzun süre tedavi gören yazara yapılan elektrik tedavisi sayesinde epey bir iyileşme sağlamıştır. Göğsündeki ağrı seyrelir, yürüme takati biraz artmasına rağmen ağır ağır hareket etmesi gerekmektedir. Artık cebinde ilaçla gezmek zorunda kalan yazara üzüntü ve stres de yasaktır.

Fahri Erdinç, hayatının her döneminde kalemini elinden hiç bırakmamıştır. Hastalığı ile mücadele ederken bile elinin titremelerine aldırmandan yazmaya devam eder. Bu zaman diliminde yaptığı çalışmaları Kemal Özer'e anlatır:

“Önce sağlık durumum: Göğsümün sağındaki ağrının -nedenini yazdım ya-“oturup gitmez” lerden olduğu anlaşılıyor. Seyreldi ama, savulmadı.Sırtımdaki sini kıstıran ek kaburgaya doğrudan doğruya bir müdahale yapılmadan, savulacağa benzemiyor. Yürürken kendimi

“kırılacak eşya” gibi taşıyorum; köşe yastığı gibi duygusuz olmaya çalışıyorum. Ama içimde çalkanıp duran okyanusu kimlere anlatayım? (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 41).

Ancak Erdinç’in durumu her geçen gün gittikçe ağırlaşır. Öyle ki yıllardır mektuplaşmaktan mutluluk duyduğu Kemal Özer’e bile yazamayacak kadar rahatsızlanır. Tansiyon, baş dönmesi ve göğsünde beliren ağrı nedeniyle ayakta zor duran Erdinç, 29 Mayıs 1978 tarihli mektubunda hastalığından dolayı geçirdiği zorlu süreci şu cümleler ile anlatır: “Ne desem, ne yazsam, halimi, sağlığımdaki aksaklığı tanımlıyamıyacağımı biliyorum. Sonu hep kavriyor ve kabul ediyoruz, ama sonun yaklaştığını bilmeye, hissetmeye katlanamıyorum.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 84).

Yakın dostlarından Sennur Sezer, Erdinç’in hastalığının nedenini yurdundan ayrı yaşamanın verdiği üzüntüden kaynaklandığını söylemektedir. Varlık Dergisi’nde *“Fahri Erdinç ve Özlem”* adlı yazısında çok sık hap içtiğini nedenleri ile anlatır:

“Göğsü ağrıyordu. Kalp değildi. Psikomatik denen ruhsal durumla ilgili hastalıklardan biri. Söz sanattan da açılrsa ağrıyordu. İstanbul’dan da .. Nâzım’dan da.. Ağrı kesmek için sürekli ilaç alıyordu. Tedirgindim. Tedirginliğimi gidermek için “ Ne iyi gelir biliyor musun bu ağrıya” dedi.. “ bir İstanbul sahlebi..” Önce kavrayamadım. Sahlep kolayca yapılacak bir şey.. Yok muydu ki. “Yok, İstanbul sahlebi..” diye yineledi.. Bir fincan sahleple İstanbul’un serin sabahlarını, İstanbul’un sesini, okul önlerinde, fabrika önlerinde bekleyen sahlepçilerin sarı güğümünü tadacaktı.. Bu söz boyunca çınladı sonra kulağımda..Nâzım’ın, bir salatalıkla, bir pideyle İstanbul’u tadını hatırlattı. Sonra başka bir cümle, öyle söz arasında:” Çok bunaldım mı, Türkiye’den tren geldiği saatlerde istasyona çıkarım..” Türkçeyi duymanın bunalmaya bunca iyi gelmesi..Yüreğime işledi..” (Sezer, Fahri Erdinç ve Özlem, 1986, s. 23).

Adnan Özyalçiner ve eşi, Bulgaristan’a her gidişlerinde Erdinç’in yanına uğrarlar. Dostlarını evinde ağırlayan Erdinç, Türkiye hasretini, Türkçe konuşmaya olan özlemini bu uzun sohbetler esnasında gidermeye çalışır. Sennur Sezer, bu samimi ortamdan etkilenerek *“Fahri Erdinç’in Evinde”* adlı bir şiir kaleme alır. Özyalçiner ise yazarın sıla özlemini Varlık Dergisinde yayınlanan bir yazısında şu cümleler ile okuyucusuna aktarır:

“...Evinde keçi boynuzundan çeşit çeşit tesbihe, ince belli çay bardağından, teneke çay kaşığına, kırmızı beyazlı çay tabağına, at boncuğına kadar İstanbul’u, Türkiye’yi ansitan her şeyi biriktirirdi. Dostları, arkadaşları Bulgaristan’a gittikçe, ordan günübürlük olsa da geçtikçe Fahri’ye bunları götürüyordu. En sevdiği, hoşlandığı, gözlerini yaşartan armağanlar da bunlardı.” (Özyalçiner, Hem Türkçenin Hem Türkiyenin Yazarı, 1986, s. 23).

Adnan Özyalçiner ve eşi, Fahri Erdiñç’in özlem duygusunu gidermesi adına ona İstanbul manzaralarından oluşan bir albüm hazırlamışlardır. 14 Ocak 1977’de Kemal Özer’e yazdığı mektupta Erdiñç bu albümden de bahseder: “Adnan’a(Özyalçiner), Sennur’a(Sezer) selâm ve sevgiler. Onların albümüyle her gün İstanbul’a geliyorum, kapılarınızı çalıyorum, ayırımında mısınız? Nâzım’ın dediğı gibi oluyor yani:” Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında..” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 28) (EK 42). Bu denli hasrete rağmen Erdiñç’in önceliğı her zaman partisi olur. Ülkesine dönme isteğini, Oktay Akbal’la ilgili düşüncelerini ve parti önceliğini 13 Ocak 1978 yılında kaleme aldığı mektupta yazar:

“Evet, ben de elbette dönmek istiyorum yurduma, hem de sırf bunu için sağ ve ayakta kalmaya çalışıyorum, ama bu her şeyden önce partimin açık çalışma özgürlüğüne kavuşmasına bağılı. Ben, bunu, zaten alıntıladiğı şiirlerimde “benim dilim ve ülkümce gel demeni” diyerek sezdiriyorum. Oktay ‘da sezdiriyor yazısında. Ama olanağı varsa, açık seçik söyleyelim bir de olur mu?” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 69-70).

Erdiñç, Bulgaristan’a gittikten sonra ailesine ve sevdiklerine zarar gelmemesi için hiç arayıp sormaz ve bu süreçte onlardan da haber alamaz. Babasının vefatını bile onu ziyarete gelen bir arkadaşından öğrenir. Ancak 1980 yılında kardeşi Kadri’den bir mektup alır. Mektupta ablası Emine’nin elinin titreyip, dilinin sürçmesine sebep olan şeker hastalığına yakalandığını, kız kardeşi Melahat’ın ise geçirdiğı bir trafik kazası sonrasında komaya girdiğini öğrenir.

Erdiñç, yurt dışı yaşamının 13 yılı boyunca illegal çalışmanın bazı kaçınılmaz yasakları da eklenince memleketinden, ailesinden hiç kimseye mektup yazamaz. Ta ki 1969 yılında Diriler Mezarlı kitabı Türk okurlarına ulaşana dek. 23 Şubat 1979 tarihli mektubunda Erdiñç, Türkiye ile ilişkilerini, ailesine yazamayışının

sebeplerini, yapılan mektup alışverişleriyle ilgili duygularını, Kemal Özer'e şu sözleri ile anlatır:

“Şöyle bitireceğim bu konuyu: Bende, sonraları, göçmenlik yıllarım boyunca romantizmin zerresi kalmadı. Az acısını çekmedim bu anlamda yozlaşmamın. Nedeni belli. Kendisinden mektup alınması sakınca doğurabilecek, kimine göre tehlikeli, kimine göre düşman, hain vb. bir adam durumuna girmiştim. Akhisar'daki babama, pulu Bulgaristan'da damgalanmış bir mektup gönderilmesine, sonra da başına eşekkulağı filân yağdırılmasına neden olamazdım. Soyumdan sopumdan kimselere yazamadım. Ablama bile. Bunca yıldır nerelerdedir(Ankara'da bırakmıştım), öğretmenlikten emekli oldu mu, sağ mıdır; basında bazı yazıların altında üstünde veya içinde adımı gördükçe, sözüm edildikçe, sevinir mi, yerinir mi bilemiyorum.

...Göçümden birkaç saat önce, Edirne'de bir gece yarısı, bir kapı eşiğinde, o hatunumla da sözleşmişdik artık yazışmamaya. Ve bir daha artık 70 yaşımızda filân kavuşmak ümidiyle ayrılmıştık.(Adnan'a-Sennur'a aramalarını rica ettiğim hatun. Artık kulak asmıyor, bana sahip çıkmıyor olmalı..)

Mektuplaşma pehrizi, 69'larda, Bahadınlı'nın Diriler Mezarlığı'nı çıkarma yürekliliğini gösterebildiği zamanlarda sona erdi. Bu son on yıllık dönemde, illegallik de sona erdiği için, nice dostlarla hem görüşebildik, hem bir yere kadar yazışabildik ve hâlâ da yazışabiliyoruz. (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 139).

Yazar, 1969 yılında geçirdiği rahatsızlık sonrasında 20 yıl önce kendisini sorgulayan Kotsev ile yıllar sonra tekrar bir araya gelir. Sofya'da iyileşme döneminde sıkı dost haline geldiği Kotsev'le beraber özel bir izinle sınır boyuna giderek uzaktan da olsa memleketini seyreder. Ülke hasreti ile yüreği kavrulan yazar, Kotsev'den sonra özlemine yenik düşer ve vatan topraklarını birkaç kez daha görmek için sınıra gider (EK 43). Adnan Özyalçınır bu durumu kaleme aldığı yazısında şu sözleriyle okuyucuya aktarır:

“Ayrı kaldığı, görmediği, göremediği ülkesini, uzaktan da olsa görmek için, birkaç kez sınıra kadar geldiğini, oradan Edirne topraklarına uzun uzun baktığını kendisi anlattı bana. Geride bıraktığı Anadolu kentlerini,, kasabaları, köyleri, doğup büyüdüğü yerleri, yazarlığının ilk yıllarını

geçirdiği Ankara'ya, yaşadığı adım adım dolaştığı İstanbul'u, arkadaşlarını, dostlarını, sevgililerini, öykülerine konu olan insanları sınırda saatlerde kalarak düşünüyor, düşünüyordu. Bu düşünüş hiç bitmedi. Ölürlen de aynı düşünüş görüyordu bence." (Özyalçın, Hem Türkçenin Hem Türkiye'nin Yazarı, 1986) (EK. 44).

Kemal Özer ve ailesi yıl sonunda Bulgaristan'a düzenlenen bir geziye katılacaklardı. Uzun bir süredir Erdinç'i göremeyen Özer, 11 Temmuz 1979 yılında yazdığı mektupta ailesiyle deniz kıyısında tatil deyken aralarında geçen konuşmayı şu cümleleri ile aktarır: "Sırt üstü yatıp göğe doğru konuştuk nasıl özlem gidereceğimizi. Sen gözlüğünü çıkar da kucaklaşalım diye yazmışsın. Simge, niye gözlüğünü çıkarmanı istiyor diye sordu. Bilmiyor ki daha, gözlerinden öpmenin yalnızca mektuplarda kalmayacağını, kucaklaşmanın gözlük düşürecek kadar hareketli olabileceğini." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 211).

Bu dönemde gerçekleşen mektuplaşmalarda Erdinç, sıklıkla Kemal Özer'den memleket kokusunu içine çekebileceği şeyleri gelen giden arkadaşlarıyla göndermesini rica eder: Leblebi, tespih, çerez paketi, limon kolonyası, tahin helvası, Kırkağaç kavunu tohumu ve enginar isterken, Yordanka için de bir makas ve törpü, küçük oğlu Oktay için ise kovboy pantolonu ister. Yazar, 9 Mayıs 1979 yılında kaleme aldığı mektupta tesbihinin arkadaşları tarafından çok fazla ilgi gördüğünü Özer'e yazar: "Gerçi ben tesbihsiz (aptesiz-namazsız gibi) değilim, ama elimde durmuyor ki, çekip çekip alıyorlar. Öyle ki, artık Kotsev bile tesbihe alıştı." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 164).

Erdinç'in dili, dini, gelenek ve görenekleri farklı olan bir ülkede yaşamak zorunda kalması, memleket hasretini giderebilmek için yakın bulduğu dostları ile sürekli mektuplaşmasına neden olur. Türkiye'den gelen mektuplar ile yurdunun kokusunu içine çekip az da olsa özlemini gidermeye çalışır. Fakat bu yalnızlık kışkıracıdan bir türlü kurtulamaz ve: "Ne öldürüyor, ne de sıkımayı bırakıyor. Üzüntülerimi paylaşacak tek dostum yok. Karıma sığınarak yıkılışlardan kurtulmayı sınıyorum, olmuyor." der (Atasoy, 2013, s. 8-9).

Yazar, vatanından ayrı kalmanın verdiği yoksunluğu biraz olsun hafifletebilmek için yazdığı mektuplara sığınır. Kemal Özer'e, yanıt vermediği halde neden hala yazmaya devam ettiğini 25 Kasım 1984 yılında kaleme aldığı mektubunda şu cümleler ile anlatır: "Beni merakta bırakmana alıştım da, seni

merakta bırakmaya alışamadım daha. Yine yazıyorum işte.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 372).

Fahri Erdiñç’in yazdığı *Acı Lokma* eserinin devamı niteliğini taşıyan *Kardeş Evi* kitabı, 1979 yılının Nisan ayında Türkiye’de basılır. Parti ve güvenlik organları hakkında detaylı bilgiye girmemesi gerektiği hususunda ikazda bulunan yazar eserini bu uyarıları dikkate alarak yazmıştır.

Erdiñç, oğlunu memlekete yolladıktan sonra Tata’nın yanına gelerek: “Kolumu kessinler, gene de kan akmaz. Bir roman yazacağım ve bu romanda oğlumla diyalog halinde olacağım.” demiştir (Tata, Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 95). Yazarın, *Kardeş Evi* eserinin oğluna ithaf edildiğini düşünerek okuyan Sabri Tata hayal kırıklığına uğrar. Çünkü Erdiñç kitabında, oğlu ile yaptığı görüşmeye yer vermeyip Bulgaristan’da yaşadığı süreci anlatmaktadır. Burada Türkiye’de sorgulanması ile Bulgaristan’daki sorgulanmasından bahsediyor ve ikisi arasında bir paralel yaparak, Türkiye’de kendisine kaba davranılırken, Bulgaristan’da bu tutumun tamamen ters yönde olduğunu anlatmaktadır. Fakat kendisi Türkiye’ye kaçmaya, yeltendiği için Bulgaristan Karakolu’nda falakaya bile çekilmiştir. Tata, izlenimlerinden edindiği sonuca göre bu toleransın sadece Bulgaristan’a kaçan komünist göçmenler için geçerli olduğunu şu sözleri ile okuyucusuna iletir:

“Erdiñç Türkiye’den komünist Bulgaristan’a kaçan biriydi ve bu komünist Bulgarların işine, daha doğrusu Türkiye’ye karşı propagandalarına çok yarıyordu. Bu hesapla çok iyi davranmışlardı onlar Erdiñç’e ve onun gibi daha birçok kaçaklara! Eninde sonunda Erdiñç alelade bir insan değildi, bir yazardı ve onlar için arayıp da bulamadıkları bir şanstı Türkiye’ye karşı propagandalarında kullanmak için.” (Tata, Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 101-102).

Sabri Tata, Ziya Yamaç ile sık sık buluşarak bir şeyler içip, sohbet ederdi. Birbirine daha çok ısınmalarına neden olan bu koyu sohbetlerin birinde, Yamaç’ın yol arkadaşı olan Erdiñç hakkında aralarında şu konuşma geçer: :

- Ben seni hep Erdiñç’in adamı bilir, bunun için senden biraz sakınırdım, dedi.

Ben de ona hiç de yapmacık olmayan fikrimi gizleyemedim açıkça:

- Senelerce Erdinç'le beraber çalıştığımız için böyle düşünmekte haklısın, dedim. Ona karşı muhabbetimi gizleyemem, ama sana karşı özel bir saygım vardır, ağabey. Sen, Erdinç'ten pek farklısın. O insanda çıkar varsa, arıyor, yoksa hiç beş para vermiyor. Sen öyle değilsin.

Böyle konuşmamada haklıydım, bunun nedenleri vardı. Erdinç'ten bahsederken bunları da anlatacağım. Söylediklerimi işitince Ziya Yamaç daha da açıldı. Bunda belki votkanın da etkisi vardı.

- Erdinç, dedi, ne koşullarda olursa olsun, hemen örsünü kor ve çekicini vurmaya başlar.

Ziya Yamaç bununla, nereye giderse gitsin Erdinç'in hemen kalemine sarılıp ona göre bir iş bulduğunu ve ekmek derdi çekmediğini belirtmek istiyordu herhalde.” (Tata, Türk Koministlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 72-73).

Bulgaristan'da Türklere karşı tutumlar değişmeye başlamıştır. Zamanla Türk okulları teker teker kapatılarak, Türkçe yayımlanan gazete ve kitapların basımı durdurulur. Bu dönemde Sabri Tata'nın yayın yaptığı radyoda Türkçe türkü ve şarkıların kaldırılarak yerine Bulgar şarkılar konulduğu Sofya Radyosu'nda, bu Türkçe yayını dinlemeyi değil, radyoyu açmayı bile istemediği zamanlarda Fahri Erdinç'in radyoya gidip geldiğini, onun azılı Türk düşmanı şefi Stefka Pırvanova'ya çeviriler yaptığını duyunca çok üzülür. Bu durum Erdinç hakkındaki görüşlerini olumsuz yönde etkiler ve her fırsatta sık sık dile getirir:

“O kadar mı muhtaçtı Erdinç birkaç kuruşa ki, o sırada o düşman bildiğimiz şeflerin değirmenine su taşıyordu! Biliyorum, Bulgarların bu yaptıklarından onun da içi kan ağlıyordu. Ve buna tepki gösteremezse, hiç olmazsa sessiz kalabilirdi. O bir isimdi ve “ Erdinç de Radyo'dan eli ayağı çekmiş” dedirtebilirdi.

Erdinç bunu yapmadı. Ziya Yamaç'ın dediği gibi” örsünü koyup, çekicini vurdu.” (Tata, Türk Koministlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 103).

1979 yılına gelindiğinde, Bulgaristan'ın, Türkiye ve Türklere karşı olan tutumu farklılaşmıştır, Karşı tarafın istekte bulunma olanağı olmadıktan sonra, Bulgaristan'ın turist giriş çıkışlarını üç yılda bire çıkarması nedeniyle Türklerin ülkeye girişi de zorlaşmıştır. 27 Şubat 1979 yılında Kemal Özer, Erdinç için kaleme aldığı mektubunda Bulgaristan'a girmenin zorluklarını şu cümleleri ile anlatır:

Bizim TYS'nin anlaşma gereği yollayacakları arasına katılma olanağım da yok. Çünkü ilkesini kendimiz koyduk, savunduk. Daha önce gidenler seçilmesin dedik. Kala kala oradan çağrılanma kalıyor. Yazarlar birliği anlaşma gereği, bu konuda ayrıcalık düşünmüyor anladığıma göre. Haklı da. Sofia Pres ya da başka bir örgüt aracılığıyla bir şey düşünülemez mi? Duyduğum özlem, içimde mayalanan gezi isteği, önceki izlenim ve gözlemlerime yenilerini katma dileği yüzümü böyle kızdırmayı bile göze aldırıyor işte.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 189-190).

1979 yılı Türkiye, hem paranın hem de yazar geçinen kesimin değerini yitirdiği oldukça zor bir zaman dilimi içine girmiştir. O dönemde ülkede yaşanan ekonomik buhranı Kemal Özer, 1979 yılının Haziran'ında kaleme aldığı mektubunda şöyle anlatır:

“...yaşadığımız ikinci bunalıtı ekonomik. Bugün vapurda bir arkadaş çok güzel bir benzetme yaptı. Evde devalüasyon diye biri dolaşüyor, dedi, sık sık çarpışıyoruz, odadan odaya geçerken. Gerçekten öyle. Fiyatların yükselişini gözle izlemek bile olanaklı değil artık. Etikete bakaraken gözüne bir şey kaçsa da kırpsan, açtığında fiyatın değiştiğini görebilirsin. Her şey öylesine hızla değişiyor. Yalnız eline geçen para değişmiyor. Hep öyleydi ama bugünlerdeki kadar hiçbir zaman olmamıştı. Yazarlığı, sanatçılığı da etkiliyor bu durum. Şöyle ki para getirmeyen bir şey yazmak istemiyorsun. Zorunlu kalıyorsun buna. Ağız tadıyla şiir yazamadığımı düşünüyorum da bir nedeni de enflasyon/ devalüasyon sarmalı diyorum.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 206).

Bu dönemde ülkenin ekonomisinin yanı sıra yazarların durumunun da pek iç açıcı olmadığını dile getiren Kemal Özer, 18 Aralık 1980 yılında kaleme aldığı mektupta:

“Bir de Doğan Hızlan'ın yönettiği aylık Gösteri dergisi çıkmaya başladı bu ara. Ama onu da gözüm tutmadı. Niye dersin içinde bulunduğumuz koşullardan yararlanıp bütün bireyci yazarlar saldırıya geçtiler. Zaten atak üstüne atak yapıyorlardı, şimdi iyice azıttılar. Cinselciler, kötümserler, kanaviçe işleyenler, kendim için yazıyorumcular, bütün ilhan berkler soluk soluğa. Ödül üstüne ödül alıyorlar, dergi üstüne dergi çıkarıyor, kitap üstüne kitap yayınlıyorlar. Bizim diyebileceğimiz dergiler

suyunu çekti, bizim diyebileceğimiz yazarlar ayakları üstünde ancak ikibuçuk saatlik bir buzağı kadar durabiliyorlar.” diyerek yeni çıkan Gösteri dergisinin içinde bulunan koşullardan yararlanıp bütün bireyci yazarların iyice azıtarak saldırıya geçtiklerini belirtir (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 275)

Erdiñç, oğlunun sağlık durumuyla ilgili mektuplaştığı eski eşinden uzun süre haber alamaz. Fakat Feriha Bozkır'ın, önce Ceyhun Demirtaş'ın basımevine oradan da en iyi arkadaşı olduğunu söyledikleri Kemal Özer'in çalıştığı yere uğrayarak Erdiñç'in adresini istemesi üzerine. 17 Nisan 1980 yılında Özer, Fahri Erdiñç'e Feriha Hanımın isteklerini anlatan bir mektup yazar. Eski eş, Kemal Özer'e, Korman'ı oraya aldırmasını, Kadri'ye yaptığı gibi çağrı gönderebileceğini, tedavisiyle artık babasının uğraşmasını istediği için geldiğini belirtir. Aradan bir süre geçtikten sonra Fahri Erdiñç'e ulaşamayınca, kitaplarının basıldığı yayınevlerini tek tek dolaşarak para istemeye başlar. Bu duruma kızan Erdiñç ise Türkiye'deki arkadaşlarına, Feriha Hanım'a hiç bir borcu bulunmadığını belirterek asla para vermemeleri konusunda uyarır.

Demirtaş Ceyhun, dönem dönem Bulgaristan'a gider ve her seferinde de Erdiñç'i mutlaka ziyaret ederdi. Yine bir araya geldikleri bir gün Ceyhun, Erdiñç'e “Türkiye'nin seni kazanması lazım. Şiir, öykü ve romanlarını ülkende yazsan daha başarılı olursun” diyerek bunun için elinden geleni yapacağını söyler (Anadol, Karşıyaka Memleket, 1998, s. 374). Ceyhun, İstanbul'a döndüğünde, Erdiñç'i Türkiye'ye getirebilmek için çareler aramaya başlar. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın “onur üyesi” ilan edilirse vatanına dönmesinin mümkün olabileceğini düşünerek genel sekreteri olduğu TYS'nin toplantısında Fahri Erdiñç'e onur üyeliğinin verilmesini teklif eder. Yapılan oylama sonucunda kendi oyu dışında herkes bu fikre red cevabı verince oy birliği ile kabul edilmez. Bu olay üzerine Demirtaş, ertesi gün TYS Genel Sekreterliği ve Yönetim Kurulu'ndan istifa eder.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın sonraki toplantılarında Zihni Anadol, Nâzım Hikmet ve Zekeriya Sertel gibi Fahri Erdiñç'e de onur üyeliği verilmesini istiyordu. Anadol, önergeyi yazarken Erdiñç'in onur üyesi olmasını kabul etmeyen Aziz Nesin'le tartışır. Nesin: “Ben bu isteme karşıyım, diyordu. Fahri'yle arkadaşları herhangi bir sıkıştırmaya işsiz bırakılmaya, teröre maruz kalmadılar ki... Kendiliğinden gittiler. Onları alırsak Mehmet Emin'le, Mehmet Akif'i de almak gerekir.” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 373-374). Zihni Anadol, ısrar

ederek önergeyi hazırlar ve okunan önerge sonucu yapılan oylamada Fahri Erdinç'in TYS onur üyeliği kabul edilir. Demirtaş Ceyhun'un çıkardığı Edebiyat Cephesi kararı büyük puntolarla okurlarına duyurur.

Kemal Özer, 14 Nisan tarihinde kaleme aldığı mektubunda 31 Mart/1 Nisan günlerinde düzenlenen TSY 4. Genel Kurulu İlk günü, tüzüğün ilgili maddelerinden yararlanarak Türk edebiyatına bugüne değin yaptığı hizmetlerden ötürü onur üyeliğine alınması için, otuz imzalı bir önerge verdiklerini ve ertesi gün yapılan oylamada, oy birliğiyle kabul gördüğünü belirttikten sonra Aziz Nesin'in nasıl karşı çıktığını yazara anlatır:

“Biraz daha ayrıntıya girerek yazmak zorundayım. Divan başkanı, yöntem gereği, önergenin gündeme alınıp alınmamasını oylatmadan önce, iki kişiye önerge üstüne konuşmaları için söz verdi. Karşı görüş belirtmek için, bilebileceğin gibi, Aziz Nesin söz aldı. Her zaman söylediği şeyleri yineledi. Af yasası çıktığı için istediğin zaman yurda dönebileceğini anlattı. Baskıya uğramadan yurt dışına çıkmıştır dedi. Onu alıyorsunuz, öbür arkadaşlarımız niye almıyorsunuz, onlar da yazar, onların da hizmeti yok mudur, dedi. Kimseyi etkilemediği az sonra yapılan oylamada anlaşıldı. Önerge lehine ise Şükran konuştu. Daha 1950 başlarında Nâzım'ın Bulgarca'ya aktarılmasında yaptığı hizmet bile onun onur üyeliğine alınmasına yeter deyip başka çalışmalarını, yazdıklarını ve çevirdiklerini sayıp döktü. Ertesi gün gündem sırası geldiğinde yapılan son oylamada kimse karşı oy kullanmadan, oybirliğiyle onur üyeliğinin gerçekleşti. Böylece 1 Nisan 1979, TSY tarihine ve bizlerin gönlüne bir değerbilirliğin simgesi olarak işledi.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 195)

Yazar, onur üyesi olmasına karşı çıkan Aziz Nesin'e olan tepkisini 8 Mayıs 1979 tarihli mektubunda Kemal Özer'e şu cümleler ile dile getirir:

“Aziz'e, benim onur üyeliğime muhalefetinin nedeni sorulsa(ne memleketimden baskısız çıktığım doğru, ne de “dönebilir” çağrısının iler- tutar yeri var, ve bugün böyle bir çağrı da kışkırtıdan ayrımsız, çünkü ben partiliyim, ve partimle dönebileceğimi bundan önce birkaç vesileyle, birkaç yerde söyledim), önce kendi kendini kandıracak bir yanıt veremez sanıyorum.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 161).

Erdirinç, yazgı arkadaşlarına biriyle telefonla ötekiyle yazışarak konuştuğu halde bu sevinçlerinden hiç birini açamamıştır. Türkiye 'den F. Savşçı'nın gelişi nedeniyle arkadaşlarını da evine davet eder. Bayram havası gibi geçen gecenin sonunda Erdirinç'in yeni basılan kitabı ve onur üyeliğine seçilişi konuşulur. Tuğrul bir şeyler gevelediyse de Yamaç'tan hiç ses çıkmaz. Kemal Özer'e yazdığı mektupta üzüntüsünü şöyle dile getirir:

"Ve elbette aynı gün, bizden çıkmalarından önce, her ikisine birer Kardeş Evi imzaladım. Alıp gittiler. Gidiş o gidiş. Bugüne dek, ikisinden de ne ses, ne sada.

Tuğrul'a daha geçen yıl okutmuştum son biçimiyle romanı. Ama öteki bilmiyordu. 1950'lerin aynasında kendini görünce, biraz değil, epey burkulacağını sanıyorum. Yadırganacak ne var oysa? O aynada ben kendimi de beğenmiyorum. Ama gerçek olan şu: Öyleydik. Bu konuda bana ne susmak, ne de süslemek yaraşır." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 155-156).

11 Kasım 1979 yılında yazar, bu sefer Oktay'a olan özlemini anlatmak için Özer'e mektup yazar:

"Bizim ev bomboş, suyu çekilmiş değirmen. Oktay'ın yokluğuna alışamadık bir türlü. Bir aydır çenelerim kilitlendi adeta. Evde pek konuşamaz oldum. Geçen hafta da yemin törenine gittik oğlanın. Aaa, artık törenler, duygulanımlar da bana göre değil, zırl zırl ağladım oralarda. Bir bando mızıkası, birkaç tutarlı cümleden bir insancıl söylev, yetti de arttı. Neyse. Diyeceğim, çok özlediydik zaten ötekileri de, gidelim de, Oktay'dan ötürü teselliyi de onlarla özlem gidermede arıyalım dedik." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 177).

29 Temmuz 1980 yılında Erdirinç'in kaleme aldığı mektubunda yazgı arkadaşım dediği Tuğrul Deliorman'ın ölümünden duyduğu üzüntüyü Kemal Özer'e bahseder:

"...Kayıplarına bir de bizim(Tuğrul) Deliorman eklendi. Sana Necati'yle(Cumalı)mektup gönderdiğim o Pazar günü(20 Temmuz), Necati'yi uçağa bindirdikten sonra, Elenkov'un arabasıyla kadar gittim. Ziyaret edecektim güya saat dörtte. Yanına dördü on geçe girdim. İş işten geçmiş. Yatağında uzatıp örtmüşler(saat ikibuçukta ölmüş). Aynı sabah komaya girmiş ve bütün çabalara karşı kurtulamamış. Ben gittiğimde,

eski hanımı ve küçük oğlu henüz ayrılmışlar oradan. Pasaportunu ve ölüm tutanağını alıp, mezarlıkta yer sağlama ve ölüm duyurusu bastırma işlemine koşmuşlar. Ben morga kaldırılincaya kadar yanında kalmaktan, arkadaşımı okşayıp ağlamaktan başka bir şey yapamadım.

22 Temmuz öğleyin(İzmir'e telgraf çektim ve Yüzyıl oğlunu bekledim çünkü) gömdük. Oğlu gelemedi İzmir'den. Burada Razgrad'dan da hiçbir akrabası ve yakını gelemedi. En yakın dostlarından oluşan mütevazi bir "kalabalık" la, " yukarıdan" da pek ilgi görmeden, toprağa verdik Tuğrul'u. Gömme töreninde acı- buruk konuştum ve gerekenleri gerektiği ölçüde iğneledim." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 241).

Tuğrul Deliorman'ın ölümünün ardından yazarın, cenaze töreninde yaptığı konuşma EK 44'tedir.

Fahri Erdiñç'in, vatan topraklarından ayrı yaşadığı halde memleket havasını çeke çeke kaleme aldığı öyküleri, ulaştığı Türk okurlarını her daim etkilemiştir. Hayranlarından gelen mektuplarla daha bir kıvanıp güçlenen Erdiñç, yazmaktan asla vazgeçmemiştir. Okurlarından gelen mektuplardan bir kitap oluşturma düşüncesiyle hazırlığa girişen Erdiñç, son yirmi yılda, çoğu dostlarından birazı da hayranlarından oluşan mektup yığılı dosyaları ayıklama, sıralama, seçki işini kabataslak yapar. Alıntılarda, sanatsal ilişkilerine, sorunlarına ilişkin değinmelerin ağır basmasını gözeten yazar, her dostunu, bir zaman dilimi içinde(60'lı ve 70'li yıllar), alıntılama değer bulduğu mektuplarını zaman sırasına koyarak, vermeyi düşünür. 15 Aralık 1983 yılında Kemal Özer'e, okurlarından gelen mektuplarından bir kitap oluşturmak istediğini şu cümleleri ile anlatır:

"Şunu söyleyeyim: Böyle bir kitap, hem dostlarımin kişiliklerini, hem güncel ortak sorunlarımızı ve bunlara ilişkin düşüncelerimizi, hem de – benim için önemli- benim yazgımı yansıtacak bir yerde. Böyle bir kitap, bir de Nâzım'ın mektuplarının paralelinde görünür. Eğer, benim dostlara mektuplarım da, kendilerinin seçkileriyle, bir gün kitaplanabilirse elbette..."

Bu kitaba Yazışmalarda Bir Yazgı adını vermeyi öneresim geliyor. Bilmem. Herhalde bunu düşünmeye vakit var daha. (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 343).

Erdiñç'in istediği kitabı yazmaya ömrü yetmez. Fakat onun ölümünden sonra Kemal Özer, Erdiñç'le sanat ve siyaset üzerine yaptığı

mektuplaşmaları 2006 yılında Bulgaristan Mektupları adlı eserinde yayımlar.

Erdiñç ilerleyen yaşıyla bir bir sevdiklerini kaybetmenin yanı sıra son dönemlerde politik göçmenlere yapılan zulümlere de şahit olmanın verdiği üzüntüyle iyice yıpranır. Bulgaristan’da 1984-1985 yılları, Türklere karşı asimilasyonların başladığı dönemdir. Türkçe yayınların durdurulduğu bu süreçte, üzerine isim değiştirme krizinin de eklenmesi, Bulgarlarla Türkler arasında ciddi gerginliklere yol açmıştır. Yordanka’dan olan oğlu Oktay’ın, Veliko Turnavo’daki üniversitenin adını değiştirmezse okuldan atacaklarını öğrenen Erdiñç altüst olur. Oğluna Ognion diye seslenmek zorunda olmanın verdiği ağırlıkla ezilen baba, ağrına giden bu durumu Kemal Özer’le paylaşır. Özer ise eserinde şu cümleler ile Erdiñç’in yaşadıklarını okuyucusuna aktarır:

Fahri, durumu inceledi, araştırdı, soruşturdu. Oktay’ın annesi Bulgar olduğu için çare yok adı değişecekti! Babası Türk olunca sadece soyadını alabilirdi. Oktay’ın adı Ognion oldu, soyadı da Erdiñç olarak kaldı! Kampanya Ziya gibi Fahri’yi de çok üzmüştü. Radyoevinde adı değiştirilen Türk meslektaşlarına kahrolarak bakıyor, çaresizlik içinde bunalım geçiriyordu. Ne Hüseyin Mehmet Boran’a, ne de başka bir arkadaşına yeni adıyla hitap etmedi. Bulgarların yanında da bu tavrını sürdürdü.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 392).

Demirtaş Ceyhun, Bulgaristan’da yaşanan isim değiştirme hastalığından sonra Güney Kore’de karşılaştığı Bulgar yazarlara, yakın arkadaşı Fahri’nin Bulgaristan’da yaşanan bu tatsız durumdan nasıl etkilendiğini, adının değişip değişmediğini sorar. Yazarlar ise sağlık durumun iyi olduğunu, Yazarlar Toplantısına gelirse arkadaşını da görebileceğini belirtirler. Bunun üzerine Ceyhun’un cevabı ise:

“Gelirim” dedim. “ Ama bir koşulum var. Duyduğuma göre yeni bir hastalığa yakalanmışsınız. Nerede bir Türk görseniz, hemen adını değiştiriyormuşsunuz. Adımı değiştirmeyeceğinize söz verin...”

Fahri’nin adı değiştirilmemişti ya, Bulgar eşinden olan oğlu Oktay’ın adı değiştirilmişti galiba. Kim bilir ne acı çekmiştir oğlunun adı değiştirilirken... Dostlarının, kardeşlerinin, öğrencilerinin adı değiştirilirken...” (Ceyhun, 1986, s. 22).

3 Şubat 1986 yılına gelindiğinde, Yayınevi Erdiñç’ten yaşdönümü için eserlerinden iki cilt oluşturmasını istemektedir. Birinci ciltte *Acı Lokma*’nın tekrarı,

ikinci ciltte ise (ciltler 15'er forma) seçilmiş öyküler olarak planlanmıştır. Hasta yüreğine ve titreyen ellerine rağmen üretmekten hiç vazgeçmez. Fahri Erdinç'in yıllarca ülkesinin hasretine direnerek kabına sığmaz bir enerji ile dur durak bilmeden hasta halinde, son günlerini bile çalışarak geçirmesi, belki de yazdıklarıyla içindeki derin boşluğu doldurma çabası yüzündendir.

Ne yazık ki Erdinç, bu düşüncelerini ortaya koyamadan hastalığı tekrar nükseder. Sağlığı iyice bozulunca, Vtora Graska Bolnitsa'(İkinci Şehir Hastanesi) ya ambulansla götürülür. Burada yatarken Fahri'ye, odadaki diğer hastaya gelen çikolata ve şekerlerden ikram etmişler, o da çok zararlı olduğunu bildiği halde birkaç tane atıştırmıştır. Yordanka, şuuru yerinde olmasına rağmen neden böyle davrandığına anlam veremese de eşine bir şey diyemez. Fakat, doktor ve hemşire bolluğuna rağmen, hastaları bu kadar denetimsiz bırakan hastane yönetimiyle tartışma yaşar. Burada durumu daha da kötüleşince Askerî Hastane'ye kaldırılır. Daha iyi koşullarda olmasına rağmen gitgide fenalaşan Fahri'nin morali bozuk, karamsar ve umutsuzdur. O da Ziya gibi asimile çalışmalarının hat safhaya ulaştığı son iki yılı yaşadığına pişmandır. Canı gibi sevdiği oğlu Oktay'ın Ognion olması, onu derinden yaralamıştır. Öleceğini hissedince, eşi Beba'(Yordanka)ya vasiyetini söyler. Erdinç, cesedinin yakılmasını, küllerinin ise memleketine, köyünün rüzgarlarına savrulurak karışmasını istemektedir.

Fahri Erdinç, 11 Kasım 1986' da ağzına kadar keder dolu bir yürekle, vatanından ayrı kardeş evim dediği topraklarda gözlerini dünyaya yummuştur. Kemal Anadol, Karşiyaka Memleket adlı eserinde, Erdinç'in ölümünü anlatır:

"Son görüşmelerinden Beba'nın ellerinden tuttu:

-Seninle bir ömür geçirdik. Artık hiç uğraşma , dedi.

-Ben öleceğimi biliyorum. Söyleyeceklerim vasiyetimdir. Cesedimi yakın.

Çünkü benim çok sevdiğim Türkiyem bir gün kurtulacak! Küllerimi oraya götürürsünüz...

Beba yanıt vermedi sürekli ağlıyordu.

Fahri umutsuz bir ifadeyle tavana bakıyordu.

Neden yakılmasını istiyordu?

Sosyalist olduğu için mi? Yoksa taşıdığı ateist inanç gereği mi? Belki de

Ama sosyalist ve ateistlerin büyük çoğunluğu, böyle bir istemde bulunmuyordu.

Fahri, belki bilinçle, belki de bilinçaltından gelen sesle, cesedini burada bırakmak istemiyordu!

Günün birinde, hiç olmazsa külleri giderdi ülkesine...

Bir kriz daha geçirdi.

Ertesi gün 11 Kasım 1986 sabahı saat yedide, Beba hastaneye telefon etti, Fahri'yi sordu.

“ Durumunda değişiklik yok” dediler.

Saat dokuzda doğru Oktay'la, Beba hastaneye gittiler.Fahri'nin odasına çıkacaklardı. Morgun önünden geçerken otopsi yapılmış bir ceset gördü Beba.Bağırsakları bir yanda, yüreği de öte yanda...

Dikkatle baktı. Fahri'ydi bu!

1951 şubatında, sabah erken, güneş doğarken kapıdan çıkmasını bekleyen ve kendisine evlenme teklif eden Fahri!

“Evet” yanıtını verince tam demiryolu üstünde sarmaş dolaş oldukları sevgilisi.

Oğlu Hristo'yu üstüne geçiren, Panagürişteli ninesinin “ Deden de Türkleri severdi” diyerek bağrına bastığı kocası!

Oktay'ın biricik babası... Fahri'sinin sevgi dolu yüreği bir yandaydı, bağırsakları, böbrekleri, karaciğeri...

Gözleri karardı. Oktay koluna girdi. Hemen taksi çağırıp eve götürdü annesini.

Krematoryumda yakılmak isteyen hastalar ölünce, onlara otopsi yapılması zorunlu bir kuraldı. Beba'nın talihsiz raslantısının nedeni buydu!

13 Kasım günü, Fahri Erdinç'in cenaze töreni vardı.Beba, Oktay, Hristo, onları hiç yalnız bırakmayan Şekibe, Fahri'nin Türk ve Bulgar dostları... Hepsi Sofya Merkez Mezarlığı'na gelmişlerdi.

Fahri'nin cesedi krematoryumdaydı. Konuşmalardan sonra yanmaya başladı!

Ölüsü bile Kapıkule'Den geçemeyen Fahri yanıyordu!

Akhisar'daki çamur sıvalı, saz damlı ev, bahçedeki peyke, avuç içi büyüklüğünde asma yaprakları, kıraç tarladaki tütünler, hepsi, hepsi yanıyordu!

Çocukluğu, tenekeci çıraklığı, defterleri, kitapları tutuşmuştu!

Uzaktan, Deli Bahri'nin Akhisar sokaklarında çınlayan sesi duyuluyordu:

“Yanıyooor... Yandı, yandı!”

Balikesir Öğretmen Okulu'nun sıraları çıra gibiydi ve şimdi dumanları tütüyordu...

Konservatuvarın tiyatro salonu, Ankara Radyosu'nun temsil stüdyosu, Acem'in meyhanesi alev alevdi!

1945'te yayımladığı Şen Olasın Halep Şehri'ndeki “Zabit Varakası'nın ilk iki dizesi bu ölümdede geçerliydi:

Bazen doğduğu yerde yaşar

Bazen doğmadığı yerde ölür insanlar

Nazım'la, Tuğrul'la, Ziya Yamaç'la aynı yazgıyı paylaşıyordu Fahri.

...

Fahri yandı, yandı...

1917'de Akhisar'da başlayan ve 11 Kasım 1986'da Sofya'da biten yaşamı kül olmuştu!

Hızlı yaşamından geçip gidenler,

Altmış dokuz yılda olup bitenler...

Yoksulluk, sefalet, azim, cesaret...

Doğru, yanlış, başarı, yenilgi,

Sevgi, nefret, kin, atıfet...

Hepsi, hepsi yandı, bir şişeye kondu ve Beba'ya verildi!

Ürperdi Beba...

Demek altmış dokuz yıllık bir büyük macera, bu küçük şişenin içindeydi!

Sofya Merkez Mezarlığı'nda bu şişeler, posta kutularına benzeyen bir koruma bölümüne konuyordu.

Yordanka'nın gönlü buna razı olmadı.

Şişeyi annesinin mezarına gömdü ve üstünde Fahri'nin resmi, adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihi bulunan mermer tabelayı buraya yerleştirdi

(Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 399-400).

Fahri Erdinç, 13 Kasım 1986'da düzenlenen cenaze töreninin ardından ebedi istirahatına uğurlanır. 1940'lı yıllarda yazdığı “Zabit Vekarası” adlı şiirinde “Bazan doğduğu yerde yaşar/ Bazan doğmadığı yerde ölür insanlar.” diyerek sanki kendi

sonunu, yıllar öncesinden hissetmiş gibidir (Erdoğan, Şen Olasın Halep Şehri, 1945, s. 28).

Yaşamı boyunca Komünist edebiyatın toplumcu gerçekçi çizgisinden ayrılmayan yazar, diliyle, varlığıyla Türkiye'ye olan bağlılığından ölünceye kadar vazgeçmemiştir.

Erdoğan'ın, Türk okurlarına ulaşma arzusu son kerteye geldiği halde istediği sonucu alamadan kalbine yenik düşmüştür. Şiirleri derlenmiş bir şekilde Kemal Özer, öyküleri ise Adnan Özyalçınar'a emanet edilmiştir. Ölümünün ardından kitaplarının Türkiye'de yayınlanıp okuruyla buluşması için pek çok girişimde bulunulsa da eski eşi tarafından engele maruz kalır. Oğlu adına edindiği vesayetle yayıncılardan yüksek bedeller istemesi sonucu, kitaplarının basımı bir süreliğine askıya alınmıştır.

32 yaşındayken Türkiye'den iltica etmek zorunda bırakılan Fahri Erdoğan, ölünceye kadar ülkesine hiç dönememiş olsa da yüreği kendi yurdunun insanıyla çarparak onun sorunlarını ve direnişini edebiyat çalışmalarının konusu haline getirir. Bulgaristan'da Türkçeyi tanıtmak, çarpıtılıp yozlaştırılmasının önüne geçebilmek için elinden geleni yapmıştır. Türk şair ve yazarların tanınması için çaba gösterip Bulgaristan'a çağırarak etkinlikler düzenlemiş, kitaplarının Türkçe yayınlanması konusunda yardımcı olarak Türkiye ile Bulgaristan arasında kültür-sanat köprüsünün kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Bütün bu çalışmalarına rağmen Türkiye'den gelen yazar ve şairler, onun kitaplarının ne basımı ne de ülkesinde tanıtılıp şairin su yüzüne çıkması konusunda, birkaç dostu dışında hiçbir girişimde bulunmamışlardır. Hala da öykü ve şiir kitaplarının tamamı Türk okuruna ulaşabilmiş değildir.

Fahri Erdoğan, sanki bunların bilincindeymiş gibi Kemal Özer'e yazdığı bir mektubunda "Benim için ağıt yazan olur mu, kim yazar?" diye sorarak, içindeki hüznünü dışa vurmuştur (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 121).

Sabri Tata, Fahri Erdoğan'ı en son Ziya Yamaç'ın cenaze töreninde, üzgün ve yıpranmış bir biçimde görmüştür. Erdoğan'ın ölümüyle ilgili duyumlarını kitabında şöyle dile getirir:

"... O da artık yetmiş merdiven dayamıştı ve sağlam değildi. Bulgar karısından olan Oktayın baba adına bir of koydurmak, yani Erdoğan'ov diye yazmak istedikleri için çok üzgündü. Ve yıpranmıştı... Ziyanın ölümünden birkaç vakit sonra onun da hastanede öldüğünü duydum.

Cenaze merasimine gidemedim. Ama dedikoduları duydum. Şekeri varmış, hastanede ona şeker yedirmişler. İlâçları varmış, ilâçlarını vermemişler ve eşine en yeni şiirlerini okuyarak ölmüş. Bir laf vardır, bir hanede karı kocadan biri öldükten sonra çok yaşamaz öbürü de ölüdür diye. Bu saçayağından her iki ayak göçüp gidince, burada da böyle oldu galiba. Ne de olsa Ziya Yamaç ile hem okul arkadaşı, hem de kader dostuydu. Ölümü onu gayet çok sarsmış olmalı ki, bir ayak üstüne bu saçayağının sonayağına zor geldi, o da arkadaşlarının yanına gitti.” (Tata, Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası, 1993, s. 103-104).

Naci Ferhadov, Yılmaz Uçar ile İnsancı Dergisi’ne yaptığı bir söyleşisinde Erdinç’in cesedinin yakılıp küllerinin ülkesine gelmesini istediği vasiyetiyle ilgili şunları söyler:

“Şimdi söyleyeceklerimi, uzun yıllar Sofya Pres Ajansı’nda çalışan İsmail Cambazov’dan dinledim. Daha yaşarken ricada bulunmuş şair, “Cambazov” demiş, “ Sen Türkiye’ye sıkça gidip geliyorsun, yapabilirsin bu işi. Ben vasiyet ettim, öldükten sonra krematoryumda yakacaklar cesedimi. Sen gidip bizim hanımdan alacaksın külümü. Götürüp Akhisar...camisinin minaresinden vereceksin rüzgara.Benim dönemediğim yerler küllerim bari dönsün!...” Caminin adını aklına getiremedi İsmail Cambazov bu olayı bana anlatırken, ama yerine getirmiş isteğini şairin. Fahri Erdinç’in külünün yarısı Akhisar’a ulaşmış, öbür yarısını Almanya’ya götürmüş hanımı oğlunun yanına giderken...” (Ferhadov, 2008, s. 56).

1.3.Fahri Erdinç’in Vefatından Sonra Hakkında Yazılan Yorumlar

Erdinç’in vefatının ardından birçok isim onun hakkında duygu ve düşüncelerini paylaşmıştır. Bunlardan bazıları:

1.3.1.Afşar Timuçin

“Fahri Erdinç kırk yıla varan gurbetçiliğinde ülkesiyle bir kere bile ilişkisini kesmeden yaşamak başarısını gösterdi. Yazdıklarının her satırında her şeyiyle Türkiye vardı. Özlem duygusu duyguların en yamanıdır, Yurt özlemi de özlemlerin en yamanıdır. Bu özlemi o ancak

ülkesiyle tam bir yürek yakınlığı içinde olmakla giderebildi. Özlem yıllar sonra şunu söyledi ona:” Yük nice ağdırsa ağdırsın, benim gösteremediğim direnci gösterip yerinde kalmak en iyisi.”Türkiye’den uzakta bir Türkiye’li olmayı bilebilmiş bir büyük usta, ölümsüzlüğün katına ulaşarak aramızdan ayrıldı. Bu onun daha çok aramıza katulmasıdır.” (Timuçin, 1986, s. 22).

1.3.2.Ahmet Emin Atasoy

Atasoy, 2013 yılında yayımlanan Berfin Dergisindeki yazısında Erdinç’in ölümü ile ilgili şu cümleleri kaleme alır:

“Ama, maalesef, tüm benliğiyle savunduğu sosyalist ilkelerin utkusunu, beklentilerinin gerçeğe dönüşmesini yaşayamadan, her şeyin allak bullak olduğuna tanıklık etmek; ulaştırarak kutsadığı değerlerin birilerince yozlaştırıldığını gözleriyle görmek; severek, inanarak, üzerinde titreyerek inşa etmeye uğraştığı sosyalist düzenin çöküşünden duyulan dehşeti can evinde hissetmek, gerçek bir sanatçı için acı çeke çeke ölmekten başka ne olabilirdi? Nitekim “bizim sevgili abimiz” dünyanın en ilerici ve en adil düzeni sosyalizmi bir gün çok sevdiği Türkiye’ye götürmek düşleri kurarken Bulgaristan’da tamamlanmadan yıkılmaya zorlanan bu sistemin korkunç enkazı altında kalarak “ işte böyle” (şairin Bulgaristan’da yayımladığı şiir kitabına göndermedir)en derin acılar içinde kıvrana kıvrana öldü.

...Evet, birçok sığınmacı gibi zor bir yaşamı oldu Fahri Erdinç’in. İki ülkede geçen bir yaşam. Birinci ülkeyi(yani yurdunu, yani Türkiye’yi) vahşi kapitalizmin baskılarından dolayı terk etmekte buldu son umarı. İkinci ülkeyi(yani “kardeş evi “ gibi severek sarıldığı Bulgaristan’ı)bir avuç küle dönüşerek arkasında bıraktı. Bütün bunlara çok mu kızmıştı acaba? Bilmiyorum. Ama çok kırgın gittiğinden adım gibi eminim.” (Atasoy, 2013, s. 8-9).

1.3.3.Ahmet Türkay

Türkay ise Fahri Erdiñç'in ölümünün ardından Berfin Bahar Dergisi'nde yayınlanan yazısında Şu cümleler ile düşüncelerini aktarır:

“ Fahri Erdiñç'in Türk adını koruduğuna ilişkin bir bilgi elimizde yok. O zamanki totaliter rejim topraklarından Türk izini silmeye kesin kararlıydı. Fahri Erdiñç, 11 Kasım 1986 yılında sonsuzluğa çekildi. Onu da içine aldığını sandığım bu Bulgarlaştırma hareketini ağır yaşamış olmalıdır. Memleket özlemi, yabancılık, yalnızlık acılarından yıpranmış angina pektoristli yüreği, adının alınmasına dayanamadığı kanısındayım. Oysa, insanlığın kurtarıcısı olarak gördüğü sosyalizme yurdunu değişmişti. Ölümü sessizce geçiştirildi. Yalnız Edebiyat Cephesi Gazetesi tek cümleyle ölüm haberini duyurdu. Basın sustu ya da susturuldu.”
(Türkay, 2013, s. 16).

1.4.Fahri Erdiñç'in Eserleri

1.4.1.Şiir

Fahri Erdiñç, edebî çalışmalarına Şiirle başlar. Şiirlerinde, insanoğlunun geçirdiği zorlu dönemleri, yaşadığı yılların sorunlarını yalın bir üslupla kaleme almıştır.

Toplumcu Şiir anlayışıyla yoğrulan Şair, garip akımının etkisi ile yazdığı Şiirlerinde Nazım Hikmet'in izlerine rastlanır. Erdiñç, ruh halini yansıtan bir Őairdir. Şiirlerinde memleket ve ölüm temaları fazlasıyla karşımıza çıkar.

Fahri Erdiñç, Şiir yazmaktan hiçbir zaman vazgeçmemesine rağmen kendini bu alanda yetkin görmez ve bu konuda kendisinin yeterince başarılı olmadığı düşüncesini İbrahim Tatarlı ile yaptığı bir söyleşide Şu cümlelerle dile getirir:

“Vakit buldukça beni ateşliyen vesileyle konuya çıktıkça, bildirisini ve yorumunu da kafamda oluşturdukça, Şiir de yazıyorum, öykü de. Ama çok verimli olduğumu söyleyemem.Büyük Şiire erebildiğimi de söyleyemem. Sözüümün başında birilmek atmıştım. Şimdi düğümünü de vurayım bari. Büyük ustam hep doruğu gözlememi öğütler, Őairliđin birazını(sarımsak kokmanın ve gebe kalmanın birazı olamayacağı gibi) kabul etmezdi. Ben

de doruğu gözlüyorum ama, daha görebildiğim yok.” (Tatarlı, 1975, s. 418).

Fahri Erdiñç, atasözleri üzerine de şiirler yazar. Düzenli olarak mektuplaştığı Kemal Özer’e Türkiye’de yayınlanması için gönderdiği 53 şiirinin kısaltılmasını istediği birkaç bölümü üzerine şu önerilerde bulunur:

“Değiştirilmesini isteyeceğim yerler değil, kısaltmasını isteyeceğim bir-iki değinme var. Birincisi, önsözün, 3. Sayfasında, ortada, şu cümleyi çıkaralım” Taş yerinde ağırdır” sözüne ben hiçbir vakit inanmamışımdır. Bir kayayı yeryüzünde nereye götürürseniz, götürün, ağırlığı değişmez ki...)Bu atasözüne bu açıdan hücumda yüzde yüz haklı olmayabiliriz gibime geliyor. Karacaoğlan’ın da şiirinde kullandığı bu söz, taşın fiziksel ağırlığından önce, kişinin kendi yerinde- yurdunda saygılaşma ve değerlendirme ağırlığını söz konusu ediyor. İkincisi, 5. Sayfada, ortadan sonra gelen şu cümleyi çıkaralım.(“ Eski dost düşman olmaz” lâfına da inanmayın: Benim hayatta rastladığım en çirkin ittifaklardan bazıları, eski düşmanların bir araya gelmesi, menfaat çevresinde birleşmeleriyle gerçekleşmişti.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 367).

Fahri Erdiñç, 1983 yılında atasözleriyle ilgili yazmış olduğu şiirlerini Bulgaristan’da, “*Eskiler Alıyorum*” başlığı altında çıkartılacağını, Kemal Özer’e yazdığı mektupta şu sözlerle anlatır: “Bu yılın son işi olarak, bir yeni kitapçık hazırladım: *Eskiler Alıyorum*. 40 şiirden oluşuyor bu. Her birinde mantık sürçmeli, öğüdü eskimiş, eksik, yanlış, yıkıcı olan bazı atasözlerini çürütüyorum.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 344).

Fahri Erdiñç, ne kadar emek verip çaba gösterse de atasözleri üzerine yazdığı şiirler ile ilgili bir kitabın ne Türkiye’de ne de Bulgaristan’da basımı gerçekleştirilememiştir. Yazarın, yayınlanmamış tüm şiirleri şu an Kemal Özer’in arşivinde gün yüzüne çıkmayı beklemektedir. Yazarın, ilk şiir kitabı “*Şen Olasın Halep Şehri*” dışında hiç bir şiiri ülkemizde basılmamıştır.

Köyünü, yurdunu, toplumsal baskı ve geçim sıkıntısı nedeniyle terk etmek zorunda kaldığı vatanında “*Ölümüm*” şiirinin ilk dizelerinde:

“Hazır” iyi biliriz” diye/ yalan söyleyecekler/ Sülâlem sayılıp Cumhuriyet’te/
- Müessif bir irtihal- denmiyecek/ Müjdelik ölümüne/ Mezarımın başucu/ Dünyalık

başım gibi bomboş kalacak...” dese de ülkesinde başıboş kalacak bir mezara dahi sahip olamamıştır (Erdoğan, Şen Olsun Halep Şehri, 1945, s. 31).

1.4.1.1.Şen Olsun Halep Şehri

Fahri Erdoğan’ın, 1945 yılında *Şen Olsun Halep Şehri* adlı şiir kitabı, Hüseyin Kazasgil Matbaası tarafından İstanbul’da basılır.1940-1945 tarihleri arasında yazdığı 38 şiirinin yer aldığı eser, yazarın yurt dışına çıkmadan önce basılan tek kitabıdır. Erdoğan’ın memleket, ölüm, tanrı, çocuk gibi temalı şiirlerden oluşan bu eseri, o dönemde yayın çevreleri tarafından başarılı bulunmamıştır.

Üçüncü baskısı, 2017’de Aratos Yayınları tarafından Tarsus’da basılan kitabın sonunda, Mustafa Güray’ın yazmış olduğu *Fahri Erdoğan’ın Şiirleri* üzerine bir değerlendirme yazısı bulunmaktadır.

1.4.1.2.İşte Böyle

Fahri Erdoğan’ın *İşte Böyle* adlı şiir kitabı, 1956 yılında “*Narodna Prosveta Yayınevi*” tarafından yayımlanır. Bulgaristan’a geldikten sonra yazdığı şiirlerini “Her biri, öykülerimin paralelinde, sosyal lirizm ve devrimsel romantizm örnekleriydi...” diye nitelendirir (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 149).

Bu eserin Türkiye basımı yoktur. Bulgaristan basımına da ulaşamamıştır.

1.4.2.Oyunları

1.4.2.1.Göç

Fahri Erdoğan, *Göç* adlı oyununu, 1951 yılında Türk İşleri Seksiyonu’ndan, bu dönemdeki göç olaylarını anlatan bir piyes yazmalarını istemeleri üzerine kaleme almıştır.

Deliorman’dan kopan bir Türk ailesinin, sonu Türkiye’de pişmanlıkla biten hayatını konu aldığı piyes, büyük sükse göstermese de birinci baskısı kısa süre içerisinde tükenir.

Bulgaristan'da çıkan bazı Türk gazetelerinde “Piyeste bütün kahramanlar sahnede, sadece yazarın Marksizim-Leninizm bilmezliğini kanıtlamak için dolaşıyorlar.” tarzında olumsuz eleştirilere maruz kalır (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 142).

Piyesin Türkiye basımı yoktur. Bulgaristan'daki basımına da ulaşamamıştır.

1.4.3.İnceleme

1.4.3.1.Kapatalist Türkiye Çocukları 1951

Fahri Erdoğan, 1951 yılında Türkiye'deki çocukların sosyal ve eğitsel sorunlarını göz önünde bulundurarak kaleme aldığı “*Türkiye’de Çocuklar*” adlı bir broşürü Parti Yayınevi’nden yayımlanır. Türkiye'deki çocukların konumunu ele alıp incelediği bu eser de Göç piyesi gibi tepki alarak eleştirilir. Erdoğan, öğretmenlikten kalma tecrübelerinden de faydalanarak yazdığı incelemenin Türkiye’de basımı yoktur.

1.4.4.Anı

1.4.4.1.Nazım Hikmet ve Bulgaristan

Fahri Erdoğan, *Nazım Hikmet Ve Bulgaristan* kitabını, 1977 yılında Türkçeye derleyerek çevirmiştir. İbrahim Tatarlı'nın on dört sayfa önsöz yazdığı bu eser, Evrensel Kültür Yayınları tarafından basılmıştır. Eserin içeriğinde, Nazım Hikmet'in Bulgaristan hakkındaki izlenimleri, Bulgar gazeteci ve sanatçıların düşüncelerini ve anılarını anlatan yazılar yer alır. Nazım Hikmet'in seçme şiirlerine de yer verilen eserde, köy köy dolaşarak kooperatifçiliği yayma çalışmalarından bahsedilir. Hatta uğradığı bir köyün adının, Nazım Hikmet, okulun isminin de Sabahattin Ali konulduğunu, kucağına verilen bir yaşındaki çocuğa ise Nazım adının verildiğini öğrenince duygulanarak şu konuşmayı gerçekleştirir:

“Köyünüzün adımı taşıması, benim için büyük bir şereftir. Ben adımın güzel köyünüze lâyük olabilmesi için, bütün hayatımı barış ve halk mutluluğu savaşına hasredeceğim. Fakat yoldaşlar, unutmayın ki, köyünüz bir sosyalist ismini alıyor. Bu size de bazı ödevler yüklüyor. Bir

düşünün, bir sosyalistin ismini almış olan köyde, henüz TKZS bile olmadığını duyanlar ne der?” diyerek köylüyü kooperatifleşmeye de çağırır (Erdoğan, Nazım Hikmet ve Bulgaristan, 1977, s. 156).

Evrensel Dostluk Yayınları'nın eser için yazdığı sunuşta, Nazım Hikmet'le ilgili bu kitabı neden yayımladıklarını şu cümleleri ile anlatır:

“Nazım Hikmet çoğumuz için yabancı değildir. Ama O'nun gittiği her ülkede bıraktığı anılarının bilinmesi de gereklidir. Nazım Hikmet ve Bulgaristan yapıtı bu nedenle kitaplıklarımıza kazandırılmak istenmiştir. Evrensel Dostluk Yayınları'nın okuyucuya ilettiği ilk kitap olan ve Sofya Press'in yayına hazırladığı yapıtı orjinalinden sunuyoruz.” (Erdoğan, Nazım Hikmet ve Bulgaristan, 1977, s. 5).

1.4.4.2.Kalkın Nâzım'a Gidelim

Fahri Erdoğan'ın *“Kalkın Nâzım'a Gidelim”* adlı anı kitabı, 1987 yılında İstanbul'da bulunan Varlık yayınevi tarafından basılmıştır.

Nazım Hikmet'in Leipzig'de geçen yaşamı ve anılarının anlatıldığı kitabın ilk sayfasında Erdoğan'ın hayatı ve eserleri, ardından Kemal Özer'in *“Fahri Erdoğan ve Nâzım Hikmet”* başlıklı yazısına yer verilmiştir. Kitabın on üçüncü sayfasında Fahri Erdoğan, önsöz yerine *‘Dimdik Ayakta’*, başlığıyla yer verdiği yazıda, Nâzım'ın birçok ülkede tanınması ve eserleriyle ilgili bilgiler paylaşır.

Erdoğan, Nâzım'ın ardından konuşanlar için: “Dost görünenlerin hançeri, Nâzım'ın kendisi kadar, onu sevip sayanları da yaralıyor. Ben de yara alanlardan biriyim. Nâzım konusunda hastalık derecesinde duyarlıklı ve bağışlamasızım çünkü. Sağlığım da dirimim de, ona bağılı. Yazgısının, kavgasının mıknaş alanındayım. Çıkası da değilim. Şiiri de katığım olmuş.” demiştir (Erdoğan, Kalkın Nâzım'a Gidelim, Eylül 2008, s. 18).

Fahri Erdoğan, 1980 yılında yayınlanan *Edebiyat Cephesi* adlı dergide Nâzım Hikmet'le ilgili anılarını yazar.16 Ağustos tarihli yazısında, Nâzım Hikmet ile olan anılarını paylaşacağı bir eser yazmak isteğini şöyle dile getirir: “Ben de işte bu gereksinimle, bu inançla, üstadım, ustam, savaşım ve sanat arkadaşı olduğum Nâzım'ı, birlikte geçirdiğimiz günlerin ve yaşadığımız olguların anılarıyla anlatmaya karar verdim.

Bu satırlarımın okunacağı günlerde herhalde bu kitabımı yazmakta olacağım.”
(Erdiñ, Fahri Erdiñ de Nazım Hikmet'le İlgili Anılarını Yazıyor, 1980, s. 14)

Erdiñ, *Kalkın Nazım'a Gidelim* adlı eserinin Bulgaristan'da çıkmasını istemesine rağmen kendisinin kitap üzerinde yapması gereken düzeltmeleri yerine getirmemesi sebebiyle eserin çıkışı sürüncemede kalmıştır. 26 Nisan 1985 tarihli mektubunda Erdiñ, Kemal Özer'e *Kalkın Nazım'a Gidelim* kitabıyla ilgili şunları söyler:

“Nâzım'ın, en sevdiğim, en güvendiğim, ama en şansız ve öksüz ve sahipsiz kitabım Şubat başında ikinci düzeltmeler geçerken, “güncel durum” ilişkili bir düşünce, kitaplanma sürecini, - geçici olarak – aksattı. Usta'nın 51 ve 57 ziyaretleri ve ahali arasındaki eylemleriyle ilgili iki epizot (toplam 14 sayfa) yeni duruma(Bulgaristan'da Türklere, adlarını ve kimliklerini değiştirme konusunda uygulanan yaptırımlar kastediliyor. Fahri Erdiñ'in Nazım'la ilgili anıları, bu uygulamayla çelişik bulunan kimi bölümlerinden arındırılmak istenmiş, yazarın kabul etmemesi üzerine, Bulgarca çevirisi yayınlanmamıştı.) bunu yaratan düşünce ve gerekçelere belki de ters düşebileceği için, “burada bir durulacak” denildi. Gereğinin düşünülmesi, çözüm getirilmesi bir-iki ay uzadı.”
(Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 382).

Erdiñ, 3 Şubat 1986 tarihli mektubunda ise *Kalkın Nazım'a Gidelim* kitabının Bulgaristan'da basılmayacağından duyduğu üzüntüyü şu cümleler ile Kemal Özer'e anlatır:

“Nâzımlı kitabım burada çıkamıyacak. Ters düştük. Bura ziyaretlerine ilişkin, aksiyonuna ilişkin epizotlar ters geldi. Ben de onları çıkarmaya veya retuşlamaya yanaşmadım. “Çanağımda balım olsun” dedim ve burkuluşumu yendim.(Orada bu kitabımla ilgilenilmesi, beni okşar elbette. Son düzeltmeleri sana not ettirmiştim. Gereğini yapmayı unutma. Radi de Rusça çıkması için bir şeyler düşünüyor. Bakalım.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 390).

Fahri Erdiñ'in, *Kalkın Nâzım'a Gidelim* kitabının Bulgaristan'da yayımlanmasına izin verilmediği için orada basımı gerçekleşmez; ancak yazarın vefatından bir yıl sonra Türkiye'de eserin basımı gerçekleşir.

1.4.4.3. Mustafa Suphi Destanı

Fahri Edinç'in 1978 yılında kaleme aldığı bu kitabına ulaşılammıştır.

1.4.5. Öyküleri

Fahri Erdinç, hikâye yazmaya başladığı dönemde ülke ekonomik kriz içerisindeydi. Ülkemiz kapitalist dünyanın içine sürüklendikçe, düşünce özgürlüğünde kısıtlamaya giderek dergi, gazete ve sendikalar kapatılmış, kitaplar yakılmış, toplumcu gerçeği savunan sanatçılar hapislerde ağır işkencelere maruz kalmıştır. Bu ortamda yazı ve hikâyeleriyle toplumcu sanat anlayışını savunan tek isim Sabahattin Ali'dir. Toplumsal sorunları kaleme alan yazarın arkasından onun izinde yürüyen birçok hikâyeci vardır. Bunlardan biri de, onun bir zamanlar hem öğrencisi hem de en yakın dostu olan Fahri Erdinç'tir.

Erdinç'in hikâyelerini anlayabilmek için onun büyüdüğü ortamı, başından geçen olayları, o olayları algılama biçimini, yaşamını sürdürdüğü toplumu ve o toplumun özelliklerini iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü Fahri Erdinç'in eserleri onun yaşantısı ile doğrudan bağlantılıdır.

Erdinç'in hikâyelerinde hayalden çok gerçekçilik ön plandadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri, yaşanan olaylar arasındaki çelişkili durumları ince bir alayı da içine katarak okuyucusuna aktarmıştır.

Memleketinden uzakta gazete ve dergi kupürlerinden esinlenerek yazdığı öykülerinde, yurdunun içindeymişçesine, konu edindiği olaylara tanık olmuş gibi yazmayı başarmıştır. Yazar, öykülerinde tarih, rakamlar ve ansiklopedik bilgilere de yer vermiştir.

Mehmet Ergun, “*Destur Ya Sefalet*” kitabına yazdığı önsözde, Fahri Erdinç'in doğduğu andan, Türkiye'den ayrıldığı döneme kadar ülkede yaşanan olayları şu şekilde sıralar:

“Fahri Erdinç'in öykülerini ve dolayısıyla da öykücülüğünü kuşatabilmek için biçimlendiği ve soluduğu toplumsal ortamı bilmek gerekiyor. Öykülerinin konularını, ağırlık verdiği izlekleri, üzerinde durduğu sorunları değerlendirme başladığı dönemde nin de, onları ele alış biçimini nitelendirmenin de olmazsa olmazı budur!”

Fahri Erdiñç, 1917'de Akhisar'da doğuyor.
Saltanat kaldırıldığında (1922) beş;
Cumhuriyet ilan edildiğinde(1923)altı;
Hilâfet, Şeriye ve Evkâv Vekaleti, Şer'i mahkemelerle Şeyhülislâm makâmı kaldırıldığında ve medreseler kapatıldığında(1924)yedi;
Şeyh Sait isyanının patladığı, Takrir-i Sükun Kanunu yürürlüğe girdiği, tarikatlar kapatılıp tüm faaliyetleri yasaklandığı, fesin yasaklanıp yerini şapkaya bıraktığı, Hicri ve Rumi takvimlerin yerine Milâdi takvimin benimsendiği yıl(1925)sekiz;
Erkekler ve kadınlara eşit yurttaşlık hakları tanıyan İsviçre Medeni Kanunu kabul edildiğinde(1926)dokuz;
Batı rakamlarının benimsenip Arap yazısından Lâtin yazısına geçildiğinde(1928) on bir;
Dünya İktisâdi Bunalımı patladığında(1929)on iki;
SCF deneyimi yaşandığında ve belediye seçimlerinde kadınlara siyasal haklar tanındığında (1930)on üç;
Genel seçimlerde kadınlara siyasal haklar tanındığında(1934) on yedi
Programı değiştirilerek CHF daha otoriter bir yapıya dönüştürüldüğünde ve haftalık tatil günü Cuma'dan Pazar'a alındığında(1935)on sekiz;
Balıkesir Necatibey İlköğretmen Okulu'nu bitirip köylerde öğretmenliğe başladığında(1936)on dokuz;
İkinci Dünya Savaşı çıktığında(1939) yirmi iki;
İkinci Dünya Savaşı bittiğinde(1945)yirmi sekiz;
Çok Partili Siyasal Rejime geçiş kararı alınıp DP kurulduğunda(1946) ve TSP ile TSEKPE kapatıldığında yirmi dokuz(1946);
Oluşmaya başlayan iki kutuplu dünyada Türkiye tercihini ABD'den yana yaptığında ise yirmi dokuz- otuz yaşlarındadır.(19446-1947) (Erdiñç, Destur Ya Sefalet, 2008, s. 20).

Fahri Erdiñç'in yurt dışındayken, ikinci vatani olarak kabul ettiği Bulgaristan'da yazmış olduğu *Akrepler, Asi, Memleketimi Anlatıyorum, Canlı Barikat* adlı dört kitabı burada Türkçe olarak yayımlanmış olmasına rağmen, Türkiye'de herhangi bir basımı bulunmamaktadır. *Diriler Mezarlığı, Türkiye Hikâyeleri, Fahri Erdiñç-*

Öyküler ve Destur Ya Sefalet adlı kitaplarının içinde bulunduğu öykülerin birçoğu ise memleketinde dergi ve gazetelerden toplanmış, derleme hikâyelerdir.

Andreas Tietze'e ait olan Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati'nde araştırmacının Fahri Erdinç'in yirmi hikâyesine yer vermesi, yazı dilinin ne kadar değerli olduğunun bir diğer kanıtıdır (Tietze, 2002, s. 36).

1.4.5.1. Türkiye Hikâyeleri

Fahri Erdinç'in, bu kitabı 1976 yılının Ekim ayında, Koza Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır. Türkiye'de yazdığı 12 hikâyenin dergi ve gazetelerden toplanılmasıyla oluşan eserin önsözü Mehmet Ergun'un, 17 Mart 1975 tarihinde Türkiye Defteri'nde yayınlanan *Fahri Erdinç Üzerine* adlı yazısından alıntılanarak verilmiştir.

Erdinç, Türkiye'de yazdığı bu öykülerinde, yaşadıklarını ya da çevresindeki izlenimlerini, gözlem yeteneği ile anlatım gücünü birleştirerek, okuru olay örgüsünün içine çekip öyküde yaşanan her şeyi en ince ayrıntısına kadar gözümüzde canlandırabileceğimiz şekilde tasvir etmiştir. Kıvrak dille kaleme aldığı öyküleri, bu dönemde, Türk okurunun da dikkatini çekmiştir.

Yaşadığı olayları öykülerine uyarlayan Erdinç'in, kitapta yer alan Fes hikâyesindeki Saatçi Ali tiplmesi, otobiyografik romanı *Acı Lokma*'da da işlenmiştir. Bu öyküde, şapka kanunun gelmesi ile başındaki fesi çıkarmak zorunda olduğu hissettirilen ancak fesi çıkarmayı kabul etmeyen ve bu sebeple dükkânının kepengini indirip evine kapanan Saatçi Ali'den bahseder. Köye gelen Atatürk'ün, kendisini çağırıp başındaki şapkayla fesini değiştirme teklifine bile yanaşmayan Saatçi Ali'ye, Ata'nın "ilişmeyin" sözü üzerine fesine dokunulmaz. Devrime ayak uyduramayıp toplumun dışına düşen Ali'ye ancak öldüğü gün şapka giydirebilirler. Bu da gelenek üzerine, ölen kişinin kadın mı erkek mi olduğunun anlaşılması için tabutunun üzerine şapka konulmasıyla gerçekleşmiştir.

Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat Dergisi'de, *Türkiye Hikâyeleri*'yle ilgili yazdığı değerlendirme yazısında: "Fahri Erdinç'in, 40'ların sonlarında Orhan Kemal çizgisinde parlayan bu yetenekli hikâyecimizin o günlerde yazdığı hikâyeleri bir araya toplayan kitabı, Türkiye hikâyeleri tadını hâlâ yitirmemiş." demiştir (Doğan, 1976, s. 212).

Bunun dışında *Türkiye Hikâyeleri* için Muzaffer Buyrukçu'nun *Politika*'da çıkan yazısından başka, yeni yılda bir iki küçük yazısı daha yayınlanır.

1.4.5.2. Diriler Mezarlığı

Fahri Erdinç'in *Diriler Mezarlığı* adlı hikâye kitabı, 1964 yılında Bulgaristan'da basılmıştır. İsmi Öğretmen Okulu'nda dersine giren coğrafya hocasının anlattığı bir anıdan alan eser, Hür Yayınları tarafından 1969 tarihinde İstanbul'da yayımlanmıştır.

Yazarın, sosyal ve siyasal konuları kaleme aldığı bu kitabında, memleketine karşı duyduğu hasreti, yoksul halk kesiminin çektiği acıları ve geleceğe dair umutlarını ele alır.

Fahri Erdinç'in, Bulgaristan'da yayımlanan beş kitabından sadece *Diriler Mezarlığı*'nın Türkiye'de basımı gerçekleştirilebilmiştir. Üretici köylüyle küçük burjuva bürokrasisi arasında meydana gelen çelişkileri, haksızlıkları, her öyküsünde belli bir soruna odaklaşarak Türkiye'deki toplumsal gerçekleri kaleme alan Erdinç'in bu kitabı, ancak beş yıl sonra Türk okuruyla buluşabilmiştir.

Erdinç, eserdeki öyküleri; hikâye, roman, şiir gibi edebi türlerle, Türkiye'den gelen gazete ve dergilerdeki haberlerden yola çıkarak oluşturmuştur. Örneğin *Kokaryakıt ve Sputnik* hikâyesini, 1960 yılında okuduğu şu gazete küpüründen esinlenerek meydana getirmiştir:

“*Türkiyemizde her yıl tüketilen yakıt maddelerinden yüzde 25'i tezek...*”

“*Yılda iki milyon ton hayvan gübresini yakmayıp da tarlaya dökebilseydik, üretimi daha da attırardık.*”

“*...köyünde bir kadın, sıcak fişkısını kapmak için izledikleri ineğin ardından çekişirken, sekiz yaşındaki bir kızcağızı başından vurarak öldürdü.*” (Erdinç, *Diriler Mezarlığı*, 1998, s. 127).

Ayrıca on altı hikâyeden oluşan kitaptaki *Kan Damlaları Pihtilaşmıştı* adıyla yayımlanan eserin ilk öyküsü, yazarın sadece Bulgaristan basımı olan *Akrepler* kitabında, *Komünist* adıyla yer almıştır.

11 Temmuz 1979 tarihli mektubunda Kemal Özer, yurt dışında yazdığı bu öykülerin kurmaca kısmının üstün olduğunu ve okuyucuyu saramadığını, şu cümleleriyle belirtmektedir:

“Eşeklik’öykünü hepimiz sevdik. Belki zamanı ve yeri değil ama burada öyküler üzerine ileri geri bir iki söz etmek isterim. ‘Tır Kamyonu’ türünden öykülerini doğrusu sevemiyorum. Nasıl diyeyim, o tür öykülerde ‘inandırıcı’ olmayan bir şey var. Kurmaca yanı ağır basıyor. Diriler Mezarlığı kitabında çok daha açık görünüyordu. Bu. Eski öykülerden birkaçı da alınmıştı o kitaba. Yeni öykülerde, yanılmıyorsam ilk öyküde, konuşmamak için dilini koparan devrimci anlatılır, o öyküyle bir ‘Devrek’ öyküsünü yan yana koyduğumuz zaman, dediğim daha iyi anlaşılır. ‘Devrek’ öyküsünü yıllar öncesinden bildiğim, belki de birkaç kez okuduğum halde, öyle bir şey var ki doluksatıyor insanı. Yüreği cam gibi çizmeli diyorsun ya, işte ‘Devrek’ te gerçekleşiyor bu amaç. Ama ne dilini koparan devrimcide, ne ‘Tır Kamyonu’nda anlatılan çok daha dramatik olduğu halde o etkiyi yapmıyor. Kurmaca olduğunu düşünüyoruz hep” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 212).

Önsözünü ‘Yazarın Sözü’ başlığı altında kaleme alan Erdinç, okuru hikâyeleri hakkında şu sözler ile bilgilendirir:

“Bu kadar zamandır yurdunun dışında olan bir sanatçı, halkının değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne , sanki olayları içindeymiş gibi, ya da öyle olduğunu zannederek yazmağa devam edebilir mi? Onun izlenimleri eskimemiş midir? Toplumda değişen koşulları, gelişmeleri izliyemedikçe, bunlara tanık olamadıkça, gerçeğe en yakın yapıtlar ortaya koymak olacak iş mi?.. Böyle düşünenler haksız da sayılmaz. Yurdun uzağından, onun içindeymiş gibi, konu edindiğim olaylara tanık olmuşum gibi yazabilmek gerçekten zor iş. Ama ben bu “gibi”nin gölgesine sığınmak bile istemiyorum. O halde çoğu hikâyelerim gibi, bu kitapta sunduklarımı da nasıl yazabildim? Neden hep böyle memleket hikâyelerine daha da devam edebileceğe benzerim? Nedir çalışma metodum?

Bu işin içinde giz yok. Biricik kaynağım, memleketimin ve halkımızın kafamda ve yüreğimdeki yaşantısı, özlemleri, umutları, amaçlarıdır. Ben bu amaçları gerçekleştirme kavgasına, bunları karınca kaderince dile getiren sanatçı sözüm ve gücümle katılmağa çalışıyorum. Bu konuda, açıklamak gerek, boğuştuğum iki güçlük var. Birincisi, olayların içinde bir gözlemci olabilmekten yoksunluğunu yenerek, gerçeğe en yaklaşık

özü bulmak. Bir başka deyişle, yurttan irak olmakla gözlerim kapalı durumdaysam orada olup bitenlere, buna kaçınılmaz bir körlük de diyebilirsek, işte bu körlüğün karanlığında bile, büyüyen, çarpışanı, gelişeni görebilmek. Görebildiğimi yaza yaza da ısıtmak ve ısıtmak... İşte burada hiç de küçümsenmez bir yardımcım var:Sözlü- ve yazılı memleket yayınları. Hele beş altı yıl var ki, her gün gazete ve dergilerimizden birkaçını ilânlarına dek okuyorum, birkaçının da yalnız ilgilendiğim yazılarını izliyorum. Bunlardan gördüğüm nice fotoğraflar, okuduğum nice fotoğrafsız haberler var ki, beni alabildiğine etkiliyor, düşündürüyor, eski izlenimlerimi tazeliyor, yerli ve konkre olayları genel dâvalarımız yönünde geliştirmeme önayak oluyor. İşte hikâyelerimde bana bu fotoğrafların düşündürdüklerini anlatmağa çalışıyorum.”Gazete fotoğrafları üstüne hikâyeler” deyişimin nedeni bu. (Erdoğan, Diriler Mezarlığı, 1998, s. 7-18)(EK 45).

1.4.5.3.Öyküler

Fahri Erdoğan’ın *Öyküler* adlı eseri, Tarık Dursun’un derleyip düzenlediği 2002 tarihinde Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından basılan kitabıdır. Bu eser, Erdoğan’ın Türkiye’deki dergi ve gazetelerde yayınlanan on altı öyküsünün derlenmesiyle oluşturulmuştur. İlk sayfada Fahri Erdoğan’ın hayatı ve eserlerinin tanıtımından sonra gelen Erdoğan’ın Hikâyeleri adlı bölüm, 1975’te yayınlanan Türkiye Defteri dergisindeki *Hikâye Çağı* adlı yazıdan alınmıştır.

Erdoğan’ın “*Foto-Haber*” *Hikâyeleri* adlı bölümünde ise ülkesinden gelen haberlerden faydalanarak nasıl öyküye çevirdiğinden şöyle bahseder:

“İşin bu noktasında(burada zorunlu göç bağımlısı olmasının da katkısı kesinlikle vardır)Erdoğan yeni bir yol bulur ve hikâyesini o kanaldan yürütür. Bu, anavatanından getirttiği günlük iletişim organlarıdır. Bu organlarda yer alan her olaya, Erdoğan, bir hikâye evveli gözüyle bakar. Ele alır, geçmiş ustalığının da desteklemesiyle bir gazete resminden ya da bir fotoğraflı haberlerden hikâye çıkarır.” (Erdoğan, *Öyküler*, 2002, s. 15-16) (EK 46).

1.4.5.4. Destur Ya Sefalet

Fahri Erdinç'in *Destur Ya Sefalet* adlı kitabını, Mehmet Ergun 2008 yılında, eski dergi ve gazetelerden derleyip düzenlemiş, Yordam Kitap tarafından da yayımlanmıştır. 30 öyküsünün yer aldığı kitapta her hikâyenin bitiminde yazılış tarihi, hangi dergi veya gazeteden alındığı belirtilmektedir.

Mehmet Ergun yazdığı önsözde, eserle ilgili şunları söyler:

“Bütün bunlara bakıp da Fahri Erdinç'in yurdundan kaçmak zorunda kalmasına/ bırakılmasına öykücülüğümüz açısından yazıklanmamak elde değil! Ama asıl yazıklanılması gereken, 60 yıl önce yazılmış olmalarına karşın tazeliklerini/diriliklerini hâlâ koruyan ve “gündeş okuma sınavı”ndan yüz akıyla çıkacak nitelikteki bu öyküleri, salt “okur” un değil “öyküye gönül verenler”in beslenebilecekleri kaynaklar arasında yer almamasıdır. Destur Ya Sefalet'in bu boşluğu dolduracağına inanıyorum.” (Erdinç, Destur Ya Sefalet, 2009).

Ayrıca *Destur Ya Sefalet* adlı kitap, Fahri Erdinç'in şimdiye kadar derleme olan eserlerinin en kapsamlısıdır.

1.4.5.5. Canlı Barikat

Fahri Erdinç'in *Canlı Barikat* adlı hikâye kitabı, 1973 yılında Sofya'da basılmıştır. Narodna Prosveta'dan çıkan eser, yirmi sekiz hikâyeden oluşmaktadır. Hikâye kitaplarından altıncısı olan *Canlı Barikat*'taki öykülerini Fahri Erdinç, o dönemde okuduğu gazete haberlerinden yola çıkarak oluşturmuştur. Örneğin 'Kara Tabut' adlı öyküsünün başlığı altında “Açık kamyona aldığı beş yolcunun yaralanmasına sebep olan şoför yargılanıyor...”gazete kupürünü vererek aldığı kaynağı belirtmiştir (Erdinç, Canlı Barikat, 1973, s. 37). Öyküde, şoför, ölen ağası için yaptırılan tabutu kamyonetinde kentten köyüne götürmektedir. Yolda aldığı bir adamın soğuktan korunmak için tabutun içerisine girerek uyuması ile başlayan hikâye, biraz ilerde alacağı yolcuların tabutun etrafına oturarak yazıktır deyip mevta için dua edişlerine uyanan adamın, öldüm mü korkusuyla tabutu açması üzerine kasadaki dört beş yolcunun kendilerini can havliyle kamyonundan atması sonucunda yaralanmalarını anlatır. Hikâye, şoföre açılan dava sebebiyle yapılan duruşmadaki

trajikomik bu olay örgüsü etrafında şekillenmektedir. Toplumsal hicivin ağır bastığı, kara mizah anlayışıyla yazdığı bu öyküleriyle Erdinç, okurunu düşündürürken bir taraftan da yüzünde buruk bir gülümseme bırakmaktadır. *Canlı Barikat*'taki hikâyelerinde Fahri Erdinç, ülkesindeki karmaşık atmosferi içine çekerek yurdunun sorunlarını, yalın yumuşak bir dille okuyucusuna aktarır.

Erdinç, *Canlı Barikat* kitabındaki bir öyküsünün Türkiye'de oyunlaştırılmasını isteğini Kemal Özer'e 10 Aralık 1976'da yazdığı mektupta şu cümleler ile aktarır:

“Bir dost vaktiyle, AST Tiyatrosu'nun benim “ Marşal Katırı” başlıklı öykümden bir piyes yaptığını ve oynayacağını söylemişti. Neden sürüncemede kaldı, bilmem ve sormuyorum. Ama diyeceğim şu: ‘ Canlı Barikat’ adlı son öykü kitabımda “Türkler Giremez” başlıklı bir öykü var. Oyunlaştırılması değilse de senaryosunun yapılması iyi olur bu hikâyenin. İyi bir film çıkabilir bundan. Güney’cilerle bunu da konuşsan kötü olmaz.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 12).

Canlı Barikat kitabı Bulgaristan'da Türkçe yayımlanarak okura sunulmuştur. Erdinç'in çok istemesine rağmen eserin Türkiye'de basımı gerçekleştirilememiştir.

İbrahim Tatarlı'nın yazdığı önsözde Fahri Erdinç'in hikâyeciliğiyle ilgili düşünceleri şöyledir:

“Fahri Erdinç derin aktüallik sezgisine ve çağsallık duygusuna bir yazar olarak zamanımızın sorunlarıyla yaşıyor. Hikâyelerinde, genellikle, günümüzde, çağdaş insanın bilincinde ve Türk toplumunda oluşan değişiklikleri araştırıyor ve yansıtıyor.” Canlı Barikat'ın bütünü de, yalnız birkaç hikâyeye bir yana, Türk toplumunun son yıllarının, günümüzün çeşitli ve karışık süreçlerini ele alıyor. Bu hikâyelerde, her şeyden önce, demokratik anlayışların, sosyalist ülkülerin, özgürlük, demokrasi, ulusal ve sosyal kurtuluş savaşının çağdaş Türkiye'de geniş halk yığınlarını ne ölçüde sardığı gösterilmek isteniyor. Bu bakımdan “Canlı Barikat” taki hikâyeler, tarihsel barikadın hangi yanında kimlerin yer aldıklarını gösterebilen birer pencere olarak, yüzyılımızın Türkiye'si ortamında 60 yılları boyunca, işçi sınıfının, emekçi köylülerin ve ilerici aydınların, tek sözle Türk halkının devrimci savaşlarının epik-sanatsal bir anlatımıdır.” (Tatarlı, Fahri Erdinç'le Konuşma, 1975, s. 32).

Yazar, çağdaş Türk toplumunda sınıfsal baskı ve kapitalist sömürünün, Batı emperyalistlerinin baskı ve sömürüsüyle kaynaştığını da belirtiyor. Görüyoruz ki, ekonomik alanda emekçilerin yaşam koşullarını iyileştirme direnişi, yerli çıkarıcı sınıflara karşı olduğu gibi, Batı emperyalistlerine karşı da yöneliyor (EK 47).

1.4.5.6. Memleketimi Anlatıyorum

Fahri Erdinç'in *Memleketimi Anlatıyorum* isimli hikâye kitabı, 1960 yılında D. Blagoef Devlet Poligrafi Kombinası tarafından Sofya'da yayımlanmıştır. 18 öyküden oluşan kitabın ilk sayfasında Fahri Erdinç: "Benim hasta, yoksul, sömürge memleketim! Hep böyle kalacak değilsin. Elbet, seni, kurtulacağına inandığım için anlatıyorum dostlara." diyerek okuruna seslenmiştir (Erdinç, *Memleketimi Anlatıyorum*, s. 34).

Fahri Erdinç, bu kitaptaki öyküleriyle ülkesinden kilometrelerce uzakta yaşamasına rağmen bizim görüp de fark edemediğimiz, burnumuzun dibinde gerçekleşen bir sürü insanın yoksulluğunu, sefaletini, acısını ve sevincini ilmek ilmek ruhumuza işlemiştir.

Bulgaristan'da Türkçe yayımlanan eserin, ülkemizde basımı hala gerçekleşmediği için ne yazık ki Türk okuruyla buluşamamıştır.

Her hikâyenin bitişinde yazılış tarihi verilen kitabın 1958- 59 yılları arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserin dördüncü sayfasında yayımlanan yazıda, içeriğinden şöyle bahsedilmektedir:

"Fahri Erdinç'in "Memleketimi Anlatıyorum" isimli hikâye kitabı Türkiyede sefalet içinde yüzmekte olan, bedbaht hayatın dalgaları arasında çarpınan milyonlarca insanın hayatını aksettirmektedir. Kahramanlardan her birinin, cemiyetteki mevkiine göre siyasî görüşü, seciyesi, karakteri ve portresi açık olarak gösterilmektedir.

İstismar altında inliyen bu kahramanlar, iç ve dış kapitalistler tarafından ezilen bu insanlar, onları mücadeleye şevke muktedir bir teşkilâtın etrafında birleşmeye her an hazırdır.

Müellif, bu kısa hikâyeleriyle çok şeyler anlatmaya muvaffak olmuştur."

(Erdinç, *Memleketimi Anlatıyorum*, s. 4).

Fahri Erdiñç'in *Memleketi Anlatıyorum* kitabına, Nâzım Hikmet'in 1959 yılının Haziran ayında yazdığı önsöz ise şöyledir:

Devrik cümlelerin düşmanı değilim. Tersine, Ama devrik cümleyi, devrik cümle olsun diye, sırf formel bir oyun olsun diye kullanmaktan yana da değilim. Bence bir cümlelerin içi, özü, muhtevası devrik cümleyi gerektiriyorsa, cümle devrik yapılmalı. Yani şekli burada da öz tayin etmeli, belirtmeli, Fahri, bana kalırsa, çok aza da olsa, bazan devrik cümle için devrik cümle yapıyor. Takıldığım, belki de yanılarak takıldığım bu yönü bir yana bırakılırsa, Fahri'nin Türkçesi, okuduğum en güzel Türkçelerden biri. Fahri'nin kitabı için çok kısacık da olsa - bu kısalığın sebeplerini anlattım- şu önsözü yazdım diye seviniyorum. Övdümse, güzeli, doğruyu, haklıyı övdüm." (Erdiñç, *Memleketimi Anlatıyorum*, s. 5-9) (EK 48).

1.4.5.7.Asi

Asi adlı hikâye, Fahri Erdiñç'in sadece Bulgaristan'da yayımlanmış olan dört kitabından ikincisidir. 1955 yılında *Narodna Prosveta* devlet matbaasından çıkan kitap, 15 öyküden meydana gelmiştir. Her hikâyenin sonunda yazılış tarihi belirtilen kitabın 1951- 54 yılları arasında oluşturulduğu saptanmıştır. Kitapta ne bir önsöz ne de Fahri Erdiñç'in hayatını anlatan bir bölüm sunulmamıştır. Erdiñç'in, başka bir ülkede, başka insanların içinde yüzünü hep yurduna dönmüş olarak yazdığı bu eseri, bir yazarın yurt dışından memleketine ne ölçüde doğru yaklaşabilir sorusuna verilen en açık yanıtıdır. Çünkü Fahri Erdiñç, yurt dışına giderken memleket meselelerini de yanında götürmüştür.

Fahri Erdiñç, güncel olaylardan yola çıkarak insanı derinden etkileyen sonlarla bitirdiği *Asi*'deki hikâyeleri, Bulgaristan'daki okurlarıyla buluşurken tek kaynağı yurdundaki halkının, beynini ve yüreğini saran acıları, sevinçleri, üzüntüleridir.

1.4.5.8.Akrepler

Fahri Erdiñç'in *Akrepler* kitabı, Bulgaristan Komünist Partisi Basımevi tarafından 1952 yılında yayımlanmıştır. Bu eser, yazarın, Bulgaristan'daki Türkçe ve

Bulgarca gazetelerde 1950- 51 tarihleri arasında yazdığı 9 öyküsünün derlenmesiyle meydana gelmiştir.

Kitabın Redaktörlüğünü yapan Süleyman Hafizoğlu'nun, yazar hakkında kaleme aldığı önsöz ise şöyledir: “Kısaca diyebiliriz ki, Fahri Erdinç'in hikâyeleri ayrı ayrı vakaları konu edinmekle beraber, umumî bir tablo çizmektedirler: Burjuvazi tarafından Amerikan emperyalistlerine satılan bugünkü Türkiye'nin tablosu!” (Erdinç, Akrepler, 1952, s. 3-5) (EK 49).

Erdinç sosyalist bir ülkede yaşamının verdiği rahatlıkla ülkesinin toplumsal acılarını dile getirip var olan düzene karşı savaşını vererek bunu öykülerine taşıyan bir yazardır.

Yazar, 1943'te Türkiye'de, Sakarya Han'da gerçekleşen bir olayı kaleme alır. Sorguya çekilen bir gencin çektiği işkenceleri, konuşmamak için son çare olarak dilini iki dişinin arasına kıştırıp çenesinin tüm kuvvetiyle ısırarak dilini kopartışını anlatan bu hikâyeye “*Komünist*” adıyla kitabında yer verir.

Akrepler kitabındaki *Komünist* adlı bu öyküyü Ziya Bahadınlı, başlığını “*Kan Damlaları Pıhtılaştı*” olarak değiştirip Fahri Erdinç'in 1969 yılında yayımlanan *Diriler Mezarlığı* kitabına eklemiştir.

Kemal Özer'in 1986'da Varlık Dergisi'nde çıkan yazısında *Kan Damlaları Pıhtılaştı* adlı öyküyle ilgili yapılan eleştiri şöyledir:

“*Kan Damlaları Pıhtılaştı* adlı ilk öyküyü de, altını çizdiğim sıcaklığı taşımayışa örnek göstermeliyim. Sorguya çekilen işçinin direnişi ve konuşmamak için dilini koparışı, çok daha dramatik olduğu halde, hiç de ürpertmiyor bizi. Tasarlanış, anlatım, psikolojik veriler, hepsi yerli yerinde ama, o insanı yürek burkarcasına kavrayış eksik bırakılmış. Şematik öyküleme herhalde budur dedirtircesine...” (Özer, Günlükten Seçmeler, 1986, s. 25).

1.4.6.Romanları

Fahri Erdinç, köy ortamında doğup büyüdüğü için, eserlerinde köy hayatı süren insanları anlatır. Türkiye'de bulunduğu kısa dönemde yaşadığı ve gözlemlendiği olayları en iyi şekilde yansıtan yazarın, romanlarında kurguladığı kahramanların birçoğu gerçek hayatta tanıdığı kişilerden oluşmaktadır.

Eserlerini gerçekçilikten yola çıkarak samimi bir dille kaleme alan Erdiñ, toplumda karşılaştığı olumsuz, traji komik olayları, bizleri gülerken düşündüren, kara mizah anlayışı içerisinde yazmıştır.

Fahri Erdiñ, eserlerini yazarken farklı pencerelerden(çocukluk, meslek, hapisane, göçmenlik hayatı vs.) yansımalar sunarak okura vermek istediği mesajı sağlam bir zemine oturtur.

Erdiñ'in ikisi biyografik roman niteliğinde, dört romanı vardır. *Kore Nire* romanında, Kore Savaşı'na katılan askerlerimizin yaşadığı sefaleti, acıyı kaleme alan Erdiñ, *Acı Lokma* eserinde, Türkiye'deki otuz yıllık dönemini, *Kardeş Evi* ise Bulgaristan'daki göçmenlik hayatını anlatmaktadır. *Ali'nin Biri* romanında da yaşam öyküsünden kesitler sunar.

Fahri Erdiñ, renkli, içten ve canlı olan dilinde, kullandığı halk deyişlerinin, kendine has benzetmelerin önemi büyüktür. Kurduğu cümlelerde son derece özgün buluşlara rastlanır:

"Unutma, yaz bu dediğimi bi sinek sıçmadık yere." (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013, s. 141). *"Bu cevabı alınca, İsmail birdenbire kâğıt gibi buruşuverdi."* (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013, s. 77). *"Buradaki yeşilin çiçeğini arılar emer. Hele bu arıların akli olsaydı, ballarının hepsini kendileri yerlerdi."* (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013). *"Artık üçü de Turhallı bir hallıydı ama, yine en çok Üçüncü sızlanıyordu."* (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013, s. 24).

"Karşısında ekşi erik yiyen birisini görmüş gibi, dilinin kökünde bir uyuşma hissetti." (Erdiñ, *Diriler Mezarlığı*, 1998, s. 15).

"Adamın tabanlarına sığır çavı kırbaçlar şaklıyordu. Sanki bir davulcu keyfiyle tokmak sallıyordu bu cellatlar." (Erdiñ, *Diriler Mezarlığı*, 1998, s. 16)

"Vuruşlar yirmiye yaklaşınca, adamın ayakları çürük domates gibi civıklaşarak patladı." (Erdiñ, *Destur Ya Sefalet*, 2009, s. 16).

"Sirtına yapışan soğuk demirler, arsız bir ağız iştahıyla ısırıyor; kuzey rüzgarı inadına sert esiyordu." (Erdiñ, *Destur Ya Sefalet*, 2008, s. 17).

1.4.6.1.Acı Lokma

Fahri Erdiñ'in, doğumundan Bulgaristan'a gitmek zorunda kaldığı döneme kadar olan hayatını içeren romanı *Acı Lokma*, 1961 yılında *Narodna Provesta* Yayınevi tarafından, Sofya'da basılır.

Eseri, hayat hikâyesinden hareketle, 1949'da ülkesinden ayrılmak zorunda kalışını, gerçekçi izlenim ve gözlemlerini ortaya koyarak ele alır.

1976 senesinde Demirtaş Ceyhun, Politika gazetesinde *Acı Lokma* romanını, Türk okuruna tanıtılabilmek amacıyla tefrika eder.

1977'de Güney Yayınları aracılığı ile İstanbul'da yayımlanan eser, Fahri Erdiñ'in ölümünden önce ülkesinde basılan kitaplarından biridir.

Acı Lokma ismini, 1949 yılında sınırı geçip Bulgar Yetkililerine teslim olduktan sonra, yapılan sorgulamada “ niye kaçtınız?” sorusuna cebinden çıkardığı bir parça kara kepekli arpa ekmeğinden kopardığı bir lokmayı, subaya uzatarak yanıtlar (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013, s. 45). Subayın ekmeği tattıktan sonra “acı” demesi üzerine, Erdiñ bu metaforu kullanarak subaya ülkesindeki durumu anlatmaya çalışır (Erdiñ, *Acı Lokma*, 2013, s. 45). Fahri Erdiñ, böylece *Acı Lokma* kitabını Bulgar sınırındaki bir karakolun odasında kaleme alır.

Eser, Bulgaristan basımından ancak 11 yıl sonra, 1977'de Güney Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.

“Tam özyaşamım değil elbet. Kartvizitim diyebilirim. Bütün yaşamımda daha bu kitaptan başka kartvizitim olmadı.” dediği romanı 1978 yılında Türkiye'de Emekli Öğretmen Fikret Madaralı ve eşinin kurmuş oldukları, Birinciliğini Aziz Nesin'in, Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz'la aldığı *Madaralı Roman Ödülü*'nde ikincilik kazanır (Erdiñ, *Kardeş Evi*, 2007, s. 19-20).

1.4.6.2.Kardeş Evi

Fahri Erdiñ'in, Bulgaristan'a gittiği dönemdeki politik göçmen olarak yaşadığı yirmi yıllık kesiti içine alan bu kitap, *Acı Lokma* romanın bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İsmi *Kardeş Evi* olma sebebini Erdiñ: “*Bu adı koymakla anıştırmak istediğim düşünce, yine N. Hikmet'in bir dizesi: “İnsanın kendi evi, kardeş evinde de unutulmuyor.”* sözleriyle anlatmaktadır (Tatarlı, Fahri Erdiñ'le bir Konuşma, 1975, s. 420). Erdiñ, bu romanında politik göçmenlik yıllarındaki sekteye uğrayan zamanları, partisini bulduktan sonraki çalışmalarını, oğlu Korman'la ters

düşmelerini, geçirdiği hastalık evresini, ülkesine olan özlemiyle örerek yansıtmaya çalışır.

Farklı bir coğrafyada, yabancı olduğu insanların, hiç bilmediği bir dilin, farklı bir yaşam tarzının içine savrulmanın verdiği hayata sınıksız tutunma çabasıyla bu eseri yazmasındaki amacı şöyle dile getirir:

“Ben bu kurguyla bu romanın, Acı Lokma'nın devamı olduğunu da hissettirme çabasıyla, böyle basite indirgenmiş bir biçimi yeğledim. Ve bunu artık değiştirebilecek durumda da değilim. Janrını, türünü göz önüne alarak R. Fiş bu anlattıklarımı - roman mı, büyük öykü mü, sırf anılar ve biyografi mi olduğunu tartışmaksızın- bir çağcıl yapıt olduğunu söylemişti. Benim için, Kemal, her şeyden öte, bu romanın Acı Lokma'yla bütünleşmesi önemli. Sonra politik göçmenlik, bütün ülkeler arasında, bütün coğrafyalarda ortak yazgı olduğu için, bu romanla, öncelikle kendi deneyimimizi sergileyerek, bir ibret dersi çıkarılmak üzere, okuyucuya sadece birinci elden bir hammadeler yığını, küçük küçük öykülerden oluşan öğütler toplamı sundum.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 92).

İlk basımı, 1979 yılının Nisan ayında Türkiye’de gerçekleşen kitabın, o dönemde Rusya ve Bulgaristan’da basılacağı haberini Erdinç: *“Romanın Bulgarcası 1979-1980 plânında. Rusçası da öyle. Ama orijinalin İstanbul’da basılması Rusçasını çabuklaştırabilir.”* diyerek Kemal Özer’e yazdığı mektupla bildirmiştir (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 91).

Ancak yazar eserini oluştururken, partisi ve güvenlik organların çalışma ve işlem tarzıyla ilgili bölümlerde emniyet için yayınevının isteği doğrultusunda kısıtlamaya giderek yazmıştır.

12 Temmuz 1978 tarihli mektubunda Kemal Özer, *Kardeş Evi*’nin taslağın okuduktan sonra, *Acı Lokma*’yla yan yana koyduğunda *Kardeş Evi*’nin daha çok heyecan çektirmesini karşın daha başarılı bir roman olmadığını belirterek olumsuz izlenimlerini Erdinç’le paylaşır: Sanırım sık sık duyar olduğumuz, “ilk roman”ların taşıdığı anısal yönün kurguyu zayıflatması olayı burada da karşımıza çıkıyor.

“Anlatmak zorundaydın ve bu, ister istemez, roman niteliğini ikinci sraya düşürüyordu. Giriş bölümü bir roman başlangıcı olarak ne kadar güzelse, kıvamı ne kadar yerindeyse, sonrası, Kotsev gelip soramaz mı, sorar ama,o inandırıcı incelik konamamış, anı bölümlerinin başında

zoraki bir bağlaç olarak kalmış üç- beş satırlık girişler. Hep şöyle düşündüm: Hastane bölümü hiç değişmeden, yazar, Kotsev araya girmeden, geriye dönüşlerle anlatsaydı geçmişini, daha başarılı olmaz mıydı roman?”

Sanırım sık sık duyar olduğumuz, “ilk roman”ların taşıdığı anısal yönün kurguyu zayıflatması olayı burada da karşımıza çıkıyor. Anlatmak zorundaydın ve bu, ister istemez, roman niteliğini ikinci sıraya düşürüyordu. Giriş bölümü bir roman başlangıcı olarak ne kadar güzelse, kıvamı ne kadar yerindeyse, sonrası, Kotsev gelip soramaz mı, sorar ama, o inandırıcı incelik konamamış, anı bölümlerinin başında zoraki bir bağlaç olarak kalmış üç- beş satırlık girişler. Hep şöyle düşündüm: Hastane bölümü hiç değişmeden, yazar, Kotsev araya girmeden, geriye dönüşlerle anlatsaydı geçmişini, daha başarılı olmaz mıydı roman?” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 111).

Son basımı 2007 yılında Yordam Kitap tarafından yapılan kitabın ilk sayfasında Fahri Erdiç’in hayatı ve eserlerini anlatan bir bölüm dışında önsöze yer verilmemiştir.

1.4.6.3. Ali'nin Biri

Fahri Erdiç’in, Bulgaristan’da yazdığı ilk romanı *Ali'nin Biri*, 1958 yılında yayımlanır. Erdiç, eserin son sayfasında ‘Eylül 1957, Sofya’ olarak tarih ve yer belirtir.

Yazarın Türkiye’de gördüğü ve yanlış olduğuna inandığı olayları eleştirdiği bu eserin ilk baskısı, 1958 yılında Sofya’da gerçekleşir. Fahri Erdiç’in eserine adını veren Ali; köylü, eğitimsiz, dürüst, ahlaklı ve Kurtuluş Savaşı dışında köyünden başka yeri görmemiş alelade bir insan tipidir.

Anadolu insanını konu edinen, sosyal gerçekçi romanlarından biri olan *Ali'nin Biri* adlı eser, 1919- 1923 yılları arasındaki tarihi olaylarla birlikte, köy hayatını, halkın ağaya direnişini ele alır.

Köylü ile ağa arasındaki ezen-ezilen mücadelesini anlatan eser, sıradan fakir bir köylü olan Ali ile parasıyla her şeye gücü yeten Rahim Ağa arasındaki çatışmayı ele alır. Hatta roman kişilerinden Acar:

“ Paşam, de ona, hani Allah’ın gücüne gitmesin ama bu ağaya çok vermiş, bize de hiç... İmama soruyoruz “taktır-i ilâhi “diyor. “Çalışın, Allah verir” diyor. Vermedi, paşam. Dedem çalıştı, vermedi. Babama da vermedi. Böyle de gidiyor işte. Ağanın oğlu gine ağa. Biz de beygir kışına sinek...” diyerek isyanını belirtmiştir (Erdoğan, Ali'nin Biri, 2007, s. 162).

Kitabın sonunda zeki, cesur, temiz kişiliğiyle Ali ve arkadaşları, ağalık sistemine karşı çıkıp hakkını savunmanın suç değil de aksine adalet olduğunu göstermek için dağa çıkarlar.

Fahri Erdoğan’ın bu eserinin Türkiye’deki ilk baskısı, 1979 yılında *Habora Kitabevi* tarafından yayımlanır.

Erdoğan, *Ali'nin Biri* romanının basımıyla ilgili, sevincini, Kemal Özer’e yazdığı mektubunda şöyle dile getirir:“Ali’nin Biri’ne de ayrıca sevindim doğal olarak. Bunlardan her biriyle yeniden çocuk sahibi olur gibiyim.” (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 156).

Kitabın ilk sayfasında Fahri Erdoğan’ın hayatı ve eserleri yazılıdır. Erdoğan’ın: “*Ali'nin Biri* basılırsa (kitaplanırsa yani) Altan’ın sadeleştirdiği R. Mollov’un sunu yazısıyla çıkmasını ille isterim.” diye ısrarına rağmen kitapta böyle bir yazıya yer verilmemiştir (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 69).

Hasan İzzettin Dinamo, *Ali'nin Biri* Türkiye’de basıldıktan sonra “*Fahri Erdoğan’ın Romanları Üzerine*” adıyla kaleme aldığı yazıda: “Ali’nin Biri adlı roman, bizim alışılmış köy romanlarından biridir. Ancak yurdundan uzaktaki bir yazarın yazdığı bu kitapta özelemler ile türlü duygular acı bir biçimde betimlenmiştir. Köy savaşımının bütün öğeleri kitapta yer almıştır.”diyerek eser hakkındaki düşüncelerini belirtir (Dinamo, 1980, s. 85-86).

Fahri Erdoğan’ın bu kitabı üzerine Fatih Erzen’in “*Fahri Erdoğan’ın Ali'nin Biri Romanında Yapı ve İzlek*” adlı çalışması mevcuttur.

İbrahim Tatarlı ve Rıza Mollof’un yazdıkları “*Marksist Açıdan Türk Romanı*” adlı kitapta Ali’nin Biri Romanı da incelenmiştir. (Mollof, s. 252-264).

Kitap üzerinde yapılan bir diğer çalışma ise “*Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*” adlı eseriyle Ramazan Kaplan’ın “Toprak ve Su Çekişmeleri” bölümündeki incelemeleridir.

1.4.6.4.Kore Nire

Fahri Erdiñç'in *Kore Nire* adlı romanının ilk basımı, 1966 yılında Sofya'da gerçekleşir. Yıllarca ana dilinden, yurdundan uzak kalmasına rağmen, ülkesindeki yaşananlara kayıtsız kalamayan Erdiñç, bunu bir sorumluluk kabul ederek tüm duyarlılığıyla ülkesini yazmış olduğu eseri ile okuyucuya aktarmıştır.

Erdiñç, eserinde 1950-53 yılları arasında yüz binden fazla Koreliyle, binlerce Türk gencinin ölümüne neden olan savaşı, Kore'ye mal taşır gibi yolculuk etmek zorunda kalan Türk askerimizin yaşadığı sefalet içindeki dönemi, Korelilerle karşılaşmalarını, cepheye gidişi ve Kunuri Bozgununu tüm açıklığıyla anlatır.

Gidip göremediği bu yer hakkında olay örgüsüne gerçeklik duygusunu vererek anlatmasındaki sır, çoklu bir kaynak taraması yapmasındandır. Daha sonraları, Türkiye'deki arkadaşı Kemal Özer'e yazdığı bir mektubunda Kore'ye giderek geniş bir alan araştırması yapmak istediğini, sonrasında da *Kore Nire* kitabında elde ettiği kaynaklardan faydalanarak genişletme niyetinin olduğunu yazar.

Erdiñç, kitabına yazdığı önsözde, romanının hesap soran bir rapor niteliğinde olduğunu ve sömürücülerin iç yüzünü ortaya çıkarmak için kaleme aldığını belirtir:

“Böylelikle o zaman yurdumuzdan 15 bin kilometre uzakta, “ komünist saldırılara karşı vatani savunmaya gidiyoruz” diyenlerin maskesini düşürmeğe , “köyde sıtmadan ölmektense, Kore'ye gidip Amerikalı hesabına harbederek şehit düşmek yeğdir” demagojisiyle alfabetik yığınların temiz din duygularını da sömürenlerin iç yüzünü ortaya koymağa çalışıyorum.

*“...1950'de Türkiye'de henüz iktidara gelmiş olan Demokrat Parti yönetimi, bu maceraya katılmayı, Nato'ya girmek için , Amerika'dan askerî ve mali yardım sızdırmak için kendi liberal ekonomi sistemini uygulamak üzere kesesi dolgun bir patrona sırtını dayamak ve anti-Sovyet politikasını yürütmek için göze aldı. Bu yolda Türkiye'yi bağımsızlığından etti. Ve Türk halkını üç yıl boyunca (1950-53) Kore Harbinde ölü, yaralı ve kayıp olarak 19 bin evladından etti.” (Erdiñç, *Kore Nire*, Nisan 2014, s. 14-15-16) (EK 50).*

1.4.7.Çeviri

Fahri Erdiñç, kardeş evim dediği Bulgaristan'a gittikten sonra, Bulgarca'yı öğrenebilmek için pek çok işte çalışmış ve Bulgarcasının yeterli olacağı görüldükten sonra ise *Parti Yayınevi*'nde Redaktör olarak görevlendirilmiştir. Erdiñç'in gazetede yayınlanan ilk çevirisi, "*Lit- Front*"nın Bulgarcaya çevrilmiş hali *Stockholm Çağırısı*'dı. Ayrıca, Rıza Mollof'un yardımıyla *Devrimci Şairler Antolojisi*'ni Türkçeye çevirmiştir. Türkiye'de yayımlanan çeviri kitapların Georgi Cagarov'un *Benimdir Bu Dünya*, Lumboir Leçev'in *Kurşun Asker* ve *Haydut Otu*'nu Kemal Özer ile birlikte, *Genç Bulgarlar Şiir Antoloji* kitabını ise Özdemir İnce yardımıyla Türkçeye çevirmiştir.

5 Ağustos 1984 tarihli mektubunda Erdiñç, yaptığı şiir çevirileriyle ilgili önerilerini Kemal Özer'e şöyle aktarır:

"Serbest koşuk görünüşü içinde bizim hece şiiri tekniğini uygulayarak çalıştım. Vaptsarov'ta, biçim hele uyaklar yardımıyla yapılanma, içerikle bütünleşen bir öge. Ben bu uyaklı yapı gerekliliğini, toplu- bütünlüklü veya kırık dizelerle açılımlı dörtlüklerin ikinci ve dördüncü dizeleri sonlarında realize etmeye, - yer yer tam uyaklar, yer yer yarım uyaklarla çoğu yerde de sesli benzeşmeleriyle- çalıştım. Bundan aşırı titizlik göstermekten de kaçındım. Giderek, hece tekniğimizin şiirini uygulamakla beraber, gerekli oldukça, kaçınmadıkça, dizelerde hece sayısı birliği gözetmenin de pek üstüne düşmedim." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 363).

Erdiñç, 50'li yıllarda yaptığı çevirileri yıllar sonra beğenmeyip tekrar üzerinden geçerek yaptığı düzenlemelerden şöyle bahseder:

"50'li yıllarda yaptığım devrimci şairler çevirileri içinde Vaptsarov'un beş şiiri yer alıyor. İki baskısı var o çevirilerin. Zor buldum ikincisini(benimkiler elimden çıkmış ve dönmemiş!).Diyeceğim, o eski çevirileri, diliyle de, tekniği ile de beğenmedim. Baştanbaşa işledim, hemen hemen yeniden çevirdim. Bununla, her işimde olduğu gibi, bunda da "kolayına kaçma" dan sakındığımı söylemek istiyorum." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 365).

1.4.7.1.Haydut Otu

Çevirisini, Fahri Erdinç ve Kemal Özer'in yaptığı *Haydut Otu* adlı kitabı, Lumbomir Levçev kaleme almıştır. Bu şiir kitabı, 1979 yılında Habora Yayınevi tarafından basılmıştır.

1.4.7.2.Lubomir Levçev-Kurşun Asker

Lumbomir Levçev'in, *Kurşun Asker* adlı şiir kitabı, 1984 yılında, Fahri Erdinç ve Kemal Özer tarafında De Yayınevi'nce, Bulgarcadan çevrilmiştir.

Şair, kitabında, ozana, şiire, çağdaş yaşama ve uluslar arası ilişkileri gündemi getiren şiirlere yer verir.

Kemal Özer'in önsöz yazdığı kitapta, şairin otuz şiirinin hepsi bulunmamaktadır.

Kemal Özer, *Çeviri Üzerine Birkaç Söz* başlığı altında, Fahri Erdinç'in çeviriyi yaparken nasıl emek verdiğinden bahseder:

“ÇEVİRİ ÜSTÜNE BİRKAÇ SÖZ

Fahri Erdinç'in Bulgarcadan yaptığı çeviri, ozanla yapılan işbirliği dolayısıyla, hem seçme bakımından temsil gücü olan örnekleri bir araya getiriyor, hem de birtakım çeviri zorluklarını kaynağında göğüslemeyi olanaklı kılıyor. Yukarıda değindiğimiz Slav kökenli ritmi Türkçeye aktarmanın elbette oluru yoktu. Ama onun dışındaki biçimsel özellikler aslında en uygun Türkçe karşılıklarına kavuştu. Benim katkım daha önceki ortak çalışmalarımızda olduğu gibi, Erdinç'in yaptığı çeviriye Türkçe işlerlik, yeni söyleyiş birim ve biçimleri aramak oldu. Ozanın kimliğini ve kişiliğini yakından tanımam, şiirini kendi şiirimden ayırmayacak ölçüde sevmem, bu çalışmayı daha coşkulu , daha verimli kıldı.” (Levçev, 1984, s. 12).

1.4.7.3.Genç Bulgar Şiiri Antolojisi

Genç Bulgar Şiiri Antolojisi, Fahri Erdiñ ve Özdemir İnce tarafından, 1983 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Bulgaristan'da yaşayan yirmi yedi şairin yer aldığı kitapta, ilk önce şairlerin hayatı ve eserleri, ardından da seçilmiş şiirlerine yer verilmiştir.

Özdemir İnce, *Genç Bulgar Şiiri Üzerine Birkaç Gözlem* adlı önsözünde eserle ilgili şu cümleleri dile getirir: “Elinizdeki Genç Bulgar Şiiri antolojisi, ülkemizde Bulgar şiiri çalışmalarının ilki sayabileceğimiz Bulgar Şiiri Antolojisi ile Çağdaş Bulgar Şiiri Antolojisi'nin hem tarihsel hem de şiirsel uzantısıdır...

“Kendini bir inceleme yazısı olmaya zorladığını sezindiğim bu tanıtma yazısını burada kesip, Sayın Fahri Erdiñ ile yaptığımız ortak çalışmanın özelliğine değinmek istiyorum: Şiirlerin seçimi, beş şiir dışında, şairlerin hemen hemen hepsini kişisel olarak tanıyan Sayın Fahri Erdiñ tarafından yapıldı ve Bulgarca'dan çevrildi. Ben bu çevirilere değışen oranlarda katkıda bulundum. Doğrusunu söylemek gerekirse, benim yaptığım katkıyı bir başka şair de yapabilirdi, Ama Sayın Erdiñ'in titiz ve övgüye değer çalışması olmasaydı bu antoloji oluşamazdı.” (İnce, 1984, s. 5-8).

1.4.7.4.Benimdir Bu Dünya

Fahri Erdiñ'in, Kemal Özer ile birlikte oluşturduğu *Benimdir Bu Dünya* adlı şiir çevirisi kitabı, 1982'de İstanbul'da *Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi* (YAZKO) tarafından yayımlanmıştır. Bu kitapta, Georgi Cagarov, şiirlerinde yurt, doğa, özlem ile iş, aile ve aşk ilişkilerini kapsayan insanın gündelik yaşamındaki duyarlılıkları işlemiştir.

Fahri Erdiñ kendi seçtiği, yazarın yirmi şiirini Bulgarcadan Türkçeye tercüme etmiş, ardından Kemal Özer'e göndererek tekrar düzenleme yapmasını istemiştir.

Kemal Özer “*Georgi Cagarov’un Şiiri*” başlığı altında yazarı tanıtır, şiirleri hakkında bilgi verdikten sonra, “*Çeviri Üzerine Birkaç Söz*” yazısıyla Fahri Erdinç’in, şiirlerin çevirisinde izlediği yoldan bahseder:

“Bu kitapta bir araya gelen şiirlerin çevirisi Fahri Erdinç’in elinden çıktı. Bulgarcadan dilimize yalnız anlamlarını değil, şiirsel yapı ve özelliklerini de aktarmıştı. Buna karşın, az görülür bir alçakgönüllülükle bir başka elin daha bunlara değmesini istedi. Benim katkım, aktarılan anlama dokunmadan, yer yer başka Türkçe söyleyiş olanakları bulmak oldu. “Doğrudan Türkçe yazılsa nasıl söylenirdi” sorusuna yanıt arıyordu, çeviri kokusu kalmasın istiyordu. Ben bu doğrultuda çalıştım. Sonuçta, biçimsel kimi özellikler bağlılık bir oranda azaldı, buna karşılık içerikle bağdaşacak bir ritim verme kaygısı öne çıktı.” (Cagarov, 1982).

1.4.7.5.İngiliz-Türk İlişkileri

Fahri Erdinç’in çevirisini F.Muharrem ile birlikte gerçekleştirdiği *İngiliz Türk İlişkileri* adlı eser, 1978 yılında Habora Yayınevi tarafından basılmıştır. Kitapta, 1933-1939 yılları arasında Balkanların durumu, İngiltere ve Türkiye’nin karşılıklı ilişkileri ve bunların İkinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa ve Balkanlara yansımaları anlatılır. Ayrıca Büyük Britanya Devlet arşivinde olan İngiltere’nin Ankara Büyükelçisiyle İngiliz-Türk ilişkilerini gözden geçirdiği telgraflar İngilizce olarak verilmiştir.

Ludmila Jivkova kitabını, İngiltere’de uzmanlaşma çalışmaları sırasında araştırdığı Büyük Britanya Devlet Arşivi’nin açığa çıkmamış diplomatik belgelerinden, Bulgaristan Devlet Arşivi’nin diplomatik materyallerinden, bu ülkelerin dış politikalarına ilişkin Alman ve Sovyet belgelerinden yararlanarak yazmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİLEMELER

İkilemeler, tüm dillerde olduğu gibi Türkçede de oldukça yoğun kullanılan anlatım biçimlerinden biridir. İkilemeler ses ahengi ya da anlamsal olarak; eş, yakın ve karşıt anlamlı sözcüklerin uyumlu bir şekilde bir araya gelmesi ile oluşur. Bu oluşum sayesinde vurgulama yapılır, anlam kuvvetlendirilir ve anlatım güzelleştirilir. Bu sebeptir ki ozanlar, şairler ve yazarlar yapıtlarında ikilemelere sıkça yer vererek anlamı güçlendirip dinleyiciye de okuyucuya da etki bırakmışlardır. Türk toplumunun göçebe yaşam tarzını benimseyen bir tarihe sahip olmasına bağlı olarak ikilemelerde meydana gelen değişimler birçok araştırmacının dikkatini çekmekte ve bu sayede ikilemeler alanında bir hayli araştırma ortaya konmaktadır. Türklerin

göçebe olması; yaşadığı yeri, kültürü ve din ortamını değiştirmesine sebep olmuştur. Tarih boyunca süren göçebelik ise ikilemelerde fonetik ve morfolojik anlamda sürekli değişim ve gelişime tabii olmasına neden olmuştur. İkilemeler her dönem merak konusu olmakta ve birçok dilbilimcinin dikkatini çekerek bu alana yönelmesini sağlamaktadır. İkilemeler alanında yapılan çalışmaların oldukça fazla olmasına rağmen özellikle adlandırma konusunda dilbilimciler arasında bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Bu durum ise çalışma yapanların *ikileme*, *ikizleme*, *katmerleme*, *tekrar* ve *yineleme* gibi birçok terim kullanmasına ortam hazırlamaktadır. Tekrarlardan oluşan bu anlatım biçiminin adlandırılması hususunda Türkçede pek çok terim kullanılmasına rağmen günümüzde en yaygın olanı “*ikileme*” terimidir. Bu çalışmada tekrarlar ikileme terimi ile ifade edilecektir.

İkilemeler geçmişten günümüze; farklı isimler ile adlandırılmışlardır. Osmanlıcada “*atf-ı tefsiri, terkib-i ihmâli, mühmelât*”, Almancada ise “*hendiadyoin, reduplikation*”, Fransızcada “*hendiadyoin, reduplication*”, İngilizcede “*hendiadyoin, reduplication*” gibi isimler almışlardır. Klasik Arapça geleneğinde ikilemeler çoğunlukla *itbâ* (artlama, tâbi etme), bazen de *muzâvece* (çiftleşme) terimleriyle ifade edilmiştir. Osmanlıcada “*atf-ı tefsiri, terkib-i ihtimali veya mühmelat*”, İngilizce’de “*reduplication* veya *reduplication dual*”, Fransızcada “*hendiadyoin, redouplement*” ve Almancada “*verdoppelung, zwilingformen, hendiadyoin*” gibi terimler kullanılırken Türkçede de “*hendiadyoin, tekrar, yineleme, kelime koşması, ikizleme, koşma, koşaç ve ikileme*” terimlerine rastlanır. İkileme için K.Röhrborn’un Vigursches Wörterbuch’ta ikileme (*hendiadyoin*) yerine Worthöufung teriminin yer aldığı ve “*söz yığını*” anlamına gelen bu terimin, söz koşması ya da sözcük ile karşılandığı terimi ise ilk olarak Talat Tekin’in kullandığı bilinmektedir. (Ölmez, 1998). İkilemeler, Türk dilbilimciler arasında da ayrımlı isimler ile anılmışlardır. Osman Nedim Tuna, “*tekrarlar*”; Saadet Çağatay; “*hendiadyoin*” ; T.N. Gencan , “*ikilemeler, ikizlemeler*”; Muharrem Ergin, “*tekrarlar*”, (*DLT* de ikilemeler); Zeynep Korkmaz “*tekrarlama*”; TDK tarafından yayımlanan *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde “*ikizleme*”; Berke Vardar’ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*’nde “*ikizleme (gmination)*” terimi ikileme kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Osman Fikri Sertkaya, *Maitrisimit Nom Bitig* isimli tanıtma yazısında “*hendiadyoin*” terimini kullanmıştır.

İkilemelerin adlandırma noktasında da farklılık görülmektedir. İkilemelerin adlandırılması, tanımı, sınıflandırılması ve diziliş esaslarıyla ilgili birçok dilci çeşitli

çalışmalar yapmıştır. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde: “Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanmak: ölen ölene, güzel güzel, ev mev vb.” (Vardar, 2002); *Türkçe Sözlük*'te ise ikileme şu şekilde tanımlanmaktadır: “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: irili ufaklı, aşağı yukarı gibi.” (TDK, 2005); Ahmet Topaloğlu'nun *Terimler Sözlüğü*'nde ise “Anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği.” (1989, s. 87). Ağakay, ikileme üzerine bir tanımında; “Türkçedeki olay, çoğu yeni kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimedenden tek bir kuruluş, temelli anlamca bağımsız bir kuruluş türetme yolunda bir yapı yöntemidir.”(1998, s. 97-104).*Gramer Terimleri Sözlüğü*'nde: “Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilgili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu” olarak tanımlamaktadır. (Korkmaz, 1992, s. 45). İkileme üzerine hacimli çalışması olan Vecihe Hatipoğlu, ikilemeyi “Anlamı güçlendirmek için, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması.” olarak tanımlamıştır.(1971, s.9)Muharrem Ergin, “Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir (fonksiyon, şekil, vurgu). Eksiz yan yana gelirler ve her iki kelime de kendi vurgusunu taşır.”cümleleri ile ikilemeleri tanımlamaktadır (1972, s. 377-379).Mehmet Hengirmen, “Anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına ikileme denir.”şeklinde bir tanım yapmaktadır (1995, s. 400-409).

İkilemeler hakkında günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bülent Özkan, “*Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar*” adlı makalesinde “Yinelemeler üzerine yürütülen çalışma ve araştırmaların tarihi İsa'dan önce 5. yüzyılda yaşamış olan, Leotinili Gorgias'a kadar iner.” diyerek ikilemelerin geçmişinin ne kadar eskiye dayandığını bizlere sunmaktadır (2001, s. 128). Türkçede ikilemeler konusunda ilk çalışmayı 1899 yılında Karl Foy yapmıştır. Karl Foy, “*Studien Zur Osmanischen Syntax*” adlı bu çalışmasında ikilemeleri; saha, mana, hece sayısı,

sözcük sırası ve dilbilgisi açılarından ele alırken aslında ikiz olarak kullanılan sözcüklerin yan yana geliş kurallarını tespit etmeye çalışmıştır. Foy yazısında namâz ü niyâz, şan ü şöhret gibi Arapça ve Farsça sözcüklerle kurulan ikilemelerinde bir listesini vermiştir (Toprak, 2005, s. 290).

Ahmet Cevat Emre, 1945 yılında çıkarmış olduğu *Türk Dil Bilgisi* kitabında ikilemeleri, meydana geldiği sözcüklere göre; isim, sıfat, fiil vb. sınıflandırırken, kitabın ilerleyen bölümlerinde, “*Yineleme, İkizleme, Katmerleme*” başlığı altında incelemiştir. Türkiye Türkçesindeki ana>anne (çuş. ata>atte) yapısını ses katmerlemesi; kekeme, pepeme gibi kelimelerde görülen yapıyı hece katmerlemesi olarak nitelendirir (Emre, 1945).

Sıfatların ilk hecesine, başka bir ses katarak yapılan katmerlemeye de şu örnekleri verir: “*açık>apaçık, uzun>upuzun, düz>dümdüz, kıvrak>kıskıvrak.*” Bunun dışında *vay vay, öf öf* yapılarını ünlem yinelemesi, *kem küm, şapır şupur, harıl harıl* yapıları *yansımaların yinelenmesi* sayılırken, *pat küt, paldır küldür* yapıları *yansımaların ikizlenmeleri* olarak adlandırılmıştır.

Köy köy, kapı kapı, avuç avuç gibi bir ismi arka arkaya iki kere söyleyerek kullanılmasına *isimlerin yinelemesi* derken, *konu komşu, sürü sepet, çanak çömlek* gibi topluluk, yığın ve yaşayış araçlarını, *isim ikizlemeleri* olarak değerlendirmiştir.

Kara kara, ince ince, ufak ufak gibi yapıları *sıfat yinelemesi, ileri geri, delik deşik, aşağı yukarı* gibi yapıları ise *sıfat ikizlemeleri* olarak adlandırmıştır (Emre, 1945, s. 541-546).

Türk dilinin gerek tarihi gerek çağdaş lehçelerinde oluşan ikilemelerdeki zenginliği, sözcükler arasındaki ses uyumu ve anlam özelliklerini araştıran Türkologlar bu kelime gruplarını dil çalışmalarında kapsamlı olarak ele almışlardır. İkilemelerin tanımı, adlandırılması, sınıflandırılması ve diziliş esasları üzerine ayrıntılı olarak ilk ve etraflıca işleyen Osman Nedim Tuna, Mehmet Ali Ağakay ve Vecihe Hatipoğlu’dur.

İkileme konusunda derin incelemeler yapan Osman Nedim Tuna’nın bu konuda üç makalesi bulunmaktadır. 1949 yılında yayımlanan “*Türkçede Tekrarlar I*” adlı ilk makalesinde m-li ikilemelerden, pekiştirme sıfatlarından, sorunlu ikilemelerden, üçlemelerden, tamlamalı tekrarlardan, bazı yinelemelerden ad ve sıfatlardaki tekrarlardan bahsetmiştir (1949, s. 429-447). Tuna 1950’de yayımlanan makalesinde ise çeşitli kiplerin ikilemeye sağladığı anlam farkı üzerinde durarak

fiillerin aldıkları ekleri ve yapıldıkları çekimleri örneklerle anlatmıştır (Türkçede Tekrarlar 2, 1950, s. 35-80).Tuna'nın en önemli çalışmalarından biri de 1986 yılında yayımladığı “*Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi*” adlı makalesinde 2022 eş heceli ikilemeyi incelemiştir. İkilemeler üzerinde kullandığı istatistiksel veriler sayesinde, hangi sistemin kural olması gerektiği üzerine açıklamalar yapmıştır. Tuna belirlediği bu kurallar doğrultusunda Farsça, İngilizce, Moğolca ve Urduca gibi dillerde deneyerek İngilizce hariç işlediğini tespit etmiştir. (Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi, 1982-1983, s. 163-228

İkileme üzerine yapılan çalışmalardan biri de Mehmet Ali Ağakay'ın 1954 yılında yayınlamış olduğu “*Türkçede Kelime Koşmaları*” adlı makalesidir. Ağakay çalışmasında yinelemeli yapılar için kelime koşması, koşma ve koşuk terimlerini kullanmakta hatta kelime koşmasının daha uygun düşeceği görüşünü savunmaktadır. Çalışmasında 400 ikileme örneğinin diziliş ilkeleri üzerine yaptığı incelemede 101 tanesinin mantık sırasına göre sıralandığı, 97 tanesinin kurallara uyduğu ve dördünün kural dışı kullandığını tespit etmiştir. Ağakay'a göre sıralama ikilemeleri şöyledir:

“Azdan çoğa; az, çok, beş on, bir iki ...; öncekinden sonrakine; bugün yarın, eninde sonunda...; bir işin ilk evresinden son evresine; derme çatma, giyim kuşam...;temel kavramdan yardımcı kavrama; açık saçık, afiyet şeker...; koşuklardan biri yakıştırma olduğu zaman sonra alınır; bakkal çakkal, boy pos...; biri olumlu biri olumsuz iki koşuk karşılaşınca olumlusu başa geçer; belli belirsiz, yerli yersiz...” (1998, s. 97-104).

Ağakay, çalışmasında ikilemeleri diziliş ilkesine göre sıraladıktan sonra anlam bakımından 7' ye ayırır: *eş anlamlı, yakın anlamlı, karşıt anlamlı, anlamca ilişkili, anlamca ilişkisiz, koşuklardan biri anlamsız, koşuklardan ikisi anlamsız* (1998, s. 97-104).

İkileme üzerine en kapsamlı çalışma hiç kuşkusuz Vecihe Hatipoğlu'na aittir. “*Türk Dilinde İkileme*” adlı kitabında “İkileme anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” şeklinde tanımlamıştır (1971, s. 12).

Hatipoğlu, uyak, ön uyak, iç uyak, redif, ayak ve nakaratları, ses ve söz benzerliğine ya da tekrarlarına dayandıkları için bir çeşit ikileme olarak değerlendirirken ikilemeyi psikolojinin akılda tutma kuralları arasında en etkili, tekrarlama ve çağrışım yöntemi olarak nitelendirmiştir. Hatipoğlu, Türkçenin tarih boyunca seyrini anlatırken şiirlerde geçen ikilemelerden faydalanmasının yanı sıra atasözleri ve düzyazıya geçen ikilemeleri de çalışmasında örnek olarak vermiştir.

Hatipoğlu ikilemeleri, ses benzerliği (ön ses ve son seste benzerlik); kalıplaşma (sıra kalıplaşması, kalıplaşmanın sürdürülmesi, kalıplaşmayı perçinleyen etkenler); yapı bakımından (Türkçe sözcüklerden, Türkçe ve yabancı sözcüklerden, sayılardan, tamlamalardan, m'li tekrarlardan) aralıklı ikilemeleri, bağlaçlı ve sorulu ikileme, ikileme etkisiyle üçleme, ayrı ikilemeler ve sayı adlarından aralıklı ikilemeler olarak farklı kategorilerde incelemiştir. Sözcük türü bakımından (adlardan, adıllardan, sıfatlardan, belirteçlerden, ulaçlardan, ünlemlerden, bağlaçlardan, eylemlerden ikileme); kuruluş bakımından (yalın, yönelmeli, çıkmalı, kalmalı, yüklemeli, araç durumlu, iyelikli ikileme); yapım ekleriyle kurulanlar, eylem kök ve gövdelerinden kurulanlar, yardımcı eylemlerle kurulanlar; görev bakımından (özne, nesne, tümleç, düz tümleç, dolaylı tümleç, yüklem); anlam bakımından (pekiştirme, güçlendirme, abartma, çoğaltma, kolaylaştırma); anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler başlığı altında ise, iki sözcüğü de anlamlı, anlamları yakın sözcüklerden kurulan, karşıt sözcüklerden kurulan, bir sözcüğü anlamlı, iki sözcüğü de yarı anlamlı ikilemeler olarak incelemiştir (1971, s. 13-28).

İkileme alanında yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Şinasi Tekin'e aittir. Şinasi Tekin, "*İştikakçının Köşesi*" adlı kitabında, Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelerin sık kullanılma sebebini; Budizm, Maniheizm gibi dinlerin öğretimlerinin aktarımında yeni kelimenin yanına başka kelime yerleştirerek anlam kolaylığı sağlamak için kullanılmış olduğundan söz ederken, yazar eserinde benzer durumun Anadolu yaylasında, Selçuklular devrindeki ilk yazılı belgelerde, İslami ahlak kurallarıyla ilgili olarak dile giren yeni kavramların açıklamasında kullanılmış olduğundan bahseder (2015, s. 98-101).

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan *Orhon Yazıtları*'nda yer alan ikilemeler hakkında ise Talat Tekin'in çalışması bulunmaktadır.

Talat Tekin, "*Orhon Yazıtları- Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk*" adlı çalışmasında, yazıtlarda geçen eylem ikilemelerinin çokluğundan bahsedip örnekler vererek: "Orhon Yazıtları dilinde (ve genellikle Eski Türkçede) anlatımı güçlü ve

etkili kılan, güzelleştiren öğelerin başında eş, yakın ya da karşıt anlamlı ikilemeler, onların sıkça kullanımı gelir. Türkçe bu en eski döneminde de ikilemeler bakımından gerçekten çok zengindir ve bunların çoğunda da ses tekrarı yani aliterasyon vardır.” şeklinde açıklamada bulunmuştur (1995, s. 15-17).

Muharrem Ergin, “*Türk Dil Bilgisi*” kitabında ikilemeleri, tekrarları aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olarak tanımlarken, kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık gibi başlıca işlevlere sahip olduğunu da belirtir.

Ergin, tekrarları, aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar; ilaveli tekrarlar olmak üzere dörde ayırır. İlaveli tekrarları da kelime başına bir ses ilavesiyle yapılanlar ve kelime başına bir veya iki hece ilavesiyle yapılanlar olmak üzere ikiye ayırır (Türk Dil Bilgisi, 2013, s. 377-379).

Leyla Karahan “*Türkçede Söz Dizimi*” adlı kitabında konuyu ‘*Tekrar Grubu*’ başlığı altında ele alırken; “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır. Araştırmacı ikilemeleri, unsurları aynı olan tekrar grupları, unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları ve unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları olarak üçe ayırır (Karahan, 1999).

Saadet Çağatay, Uygur Türkçesinde ikilemeler hakkında kapsamlı bir çalışmaya sahiptir. Çağatay, “*Uygurcada Hendiadyoinler*” adlı çalışmasında Uygur Türkçesinde yer alan birçok ikileme hakkında bilgi ve örnekler vermektedir. Türkologumuz, Çağdaş Lehçeler alanında ikilemeleri ele aldığı ilk makalesinde şu noktalara temas etmektedir:

“Aynı manada yahut yakın manadaki iki kelimenin bir tek kelime gibi bir anlam ifade etmesine Hendiadyoin denir. Hendiadyoin’ler ekseriya iki sinonimden ibarettir. Yani her iki kelimedede aynı manaya gelen ayrı ayrı kelimeler olup, bunlar ayrı ayrı da aynı manada kullanılabilirler. Meselâ; yorgun argın, delik deşik, bıkmak usanmak, bitmek tükenmek, yalvarmak yakarmak, köşe buçak, uç bucak, şura bura, vb. Bunların yanında birbirini tamamlayan bazen de birbirinin karşılığı ve hatta zıddı olan kelimelerden mürekkep Hendiadyoin’ler vardır ki bu gibi teşkillerin kısımlarına antonime deriz. Meselâ; üst baş, yemek içmek, saz söz, düğün dernek, yahut ana baba, karı koca, iyi kötü, yaz kış, konar göçer vb.” (2008, s. 234-269).

Zuhal Kargı Ölmez, Yusuf Has Hacib'e ait olan "*Kutadgu Bilig*" adlı eseri ikilemeler yönü ile değerlendiren bir çalışma kaleme almıştır. Ölmez, *Kutadgu Bilig'de İkilemeler* adlı çalışmasında, ikileme için yaptığı tanımlarda ikilemenin daha çok eşya ya da zıt anlamlı sözcüklerin tekrarına dayandığı görüşünü benimserken Kutadgu Bilig'deki ikilemeleri "eş, yakın ve zıt anlamlı olarak" sınıflandırmıştır. Oldukça hacimli bir yapıt olması nedeniyle yazısını iki parça halinde yayınlamıştır (1997, s. 19-40).

Türk dünyasının en önemli eserlerinden biri olma özelliğine sahip olan 11. yüzyıla ait "*Dîvân-u Lûgâti't Türk*" adlı eserde de ikilemelere rastlamak mümkündür. DLT'de ikilemelere değinen Kaşgarlı Mahmut bu konuda şu açıklamaları yapmaktadır:

"Bilinmelidir ki, Oğuzların dili incedir, Türklerin, birisi asıl ve kök, öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullanıldıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar "takıntı" olanını kullanırlar. Halbuki, öbür Türkler bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi: Türkler bir şeyi bir şeye kattıkları zaman "kattı kardı" derler. Burada kök olan "kattı"dır. "Kardı" kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman "kardı " deyip, asıl olanı bırakırlar.

...Yine böyle Türkler "edhgü yawlak" derler, "iyi kötü " demektir. "Edhgü " iyi, "yawlak" yavuz, kötü anlamındadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar." (Atalay, 1985, s. 432).

Hasan Eren, ikilemeler hakkında çalışma yapan isimlerden birisidir. Hasan Eren, "*İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında*" makalesinde ikiz kelimeleri: "Muhtelif psikolojik amillerin tesiri altında doğmuş orijinal ifade şekli" olarak görür (1949, s. 283-286). Eren, çalışmasında *Ana Dilden Derleme Sözlüğü*'nden faydalanarak, çocuk mocuk, enik menik yapılarında anlamsız gibi görülen ikinci kısımları aydınlatmıştır. Eren'in çalışmasında yalnız Anadolu ağızlarına dayanması nedeniyle ve dar bir çerçevede çocuk mocuk, encik mencik, eşeği köşeği gibi sadece n- ve k- tiplerine temas etmesinden dolayı yapılan çalışmanın dar bir alanda kaldığını görmekteyiz.

İkilemeler hakkında yapılan bir diğer çalışma ise Necmi Akyalçın'a aittir. Akyalçın, "*Türkçe İkilemeler Sözlüğü*" adlı eserinde Türkçe ile İngilizcenin farklı yapılarda diller olduğunu dile getirerek Türkçeye, İngilizce ikileme kalıbından söz girme olasılığının oldukça düşük olduğunu dile getirmiştir. Akyalçın, "*Türkçe İkilemeler Sözlüğü*" adlı çalışmasında ikilemeler hakkında bazı hususları eserine

almayı uygun bulurken bazılarını dahil etmemiştir. Akyalçın, bu eserinde 'gibi' ilgeciyle oluşturulan ikileme özelliğindeki pekiştirmeli yapıları çalışmasına almamıştır. Çünkü hemen hemen her adla bu türden yapılar oluşturulabilir: er gibi er... Akyalçın'ın çalışmasının içeriğini inceledikçe "peynir meynir, araba maraba" bunlar yapısal olarak ikileme olsa da Türkçe sözlükte madde başı olan yüz bin dolayında sözcüğün büyük bir bölümüyle bu türden ikilemelerin oluşturulabileceği göz önüne alarak, "köfte möfte" gibi ikilemelerin bu çalışmaya herhangi bir zenginlik getirmeyeceği düşünüp bu tarz ikilemeleri eserine koymamıştır. "-ırmAz" ekleriyle oluşturulan ikilemelerin aynı yapıyla kurulup anlamsal olarak farklılığı gösterdiği için bir kısmı bu çalışmaya alınırken bir kısmı alınmamıştır. Esere alınmayan bir başka konu ise m,p,r,s ünsüzleri ile yapılan pekiştirmeli yapılarıdır. Akyalçın'ın bu görüşüne karşın Muharrem Ergin ise m,p,r,s ünsüzleri ile yapılan pekiştirmeleri ikileme olarak değerlendirmektedir (masmavi, tertemiz). Fakat ikilemenin en az iki sözcüğün yan yana getirilme kuralına uymadığı gerekçesiyle Necmi Akyalçın, m,p,r,s ile yapılan pekiştirmeleri ikileme olarak değerlendirmeyerek eserine dahil etmediğini görmekteyiz (2007, s. 18-21).

M. Hakkı Suçin ise ikilemelerde sözcük dizilişi ve ses benzeşmesi üzerine çalışma yapmıştır. Suçin, "*Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi*" adlı makalesinde ikileme terimini:

"Dillerde anlatımın daha etkili bir duruma getirilmesi için aralarında ses benzerliği bulunan yakın anlamlı, eş anlamlı veya zıt anlamlı veya anlamsız en az iki sözcüğün yan yana kullanıldığı olguyu ifade etmektedir." şeklinde açıklarken, Türkçede kullanılan ikilemelerin, Arapça ve Batı dillerine kıyasla daha işlevsel ve dinamik bir rol üstlendiğinden de söz eder." (2006, s. 281).

Suçin çalışmasında, Türkçe ve Arapça ikilemeleri sözcük dizilişi ve ses benzeşmesi bakımından karşılaştırarak, iki dildeki ikilemelerin benzer ve farklı yönlerini saptayıp, ses ve anlam bakımından sınıflandırmıştır. İkilemeleri, anlamsal ve yapısal niteliklerine göre çeşitli sınıflara tabi tutan Suçin, sözcük dizilişi açısından ikilemeleri şu kategorilere ayırır:

"Her İki Bileşeni Anlamlı Olan İkilemler", ikilemeyi meydana getiren sözcüklerin her ikisi de anlam taşımaktadır. Örneğin; "güle oynaya" ikilemesindeki her iki sözcük de anlam taşımaktadır. *"Her İki Bileşende Biri Anlamlı Olan İkilemeler"*, ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri anlam taşırken, diğerinin anlamı

ya unutulmuş ya da ahenk sağlamak için uydurulmuştur. Türkçede bu tür ikilemelere sık sık yer verilerek anlatıma farklılık katılmaktadır. Örneğin; abuk sabuk, allak bullak, defter mefter. “Her İki Bileşeni Anlamsız Olan İkilemeler”, genellikle yansıma kelimelerin oluşturduğu bu tür ikilemelerde kullanılan her iki sözcük de anlamsızdır. Örneğin; zırt pırt, mırın kırın, şapur şapur. “Her İki Bileşeni Karşıt Anlamlı Olan İkilemeler”, karşıt anlamlı iki kelimenin yan yana gelerek oluşturduğu ikilemelerdir. Bir kısmı deyim özelliği taşımaktadır. Örneğin; er geç, aşağı yukarı, içli dışlı. “Her İki Bileşeni Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Olan İkilemeler”,bu kategoriye örnek olarak; kavga dövüş, kir pas, utana sıkıla. “Bileşenlerden Biri veya İki Yabancı Kökenli Olan İkilemler”,bu tür ikilemelerde bileşenlerden bir tanesi veya ikisi de yabancı kökenli olur. Örneğin; hesap kitap, şekli şemali, hatır gönül. “Bileşenleri ‘Yakınlık/Uzaklık’ İfade Eden İkilemeler”, iki sözcük arasındaki zaman ve mekan yakınlığına göre sınıflandırılan ikilemelerdir. Örneğin; er geç, ileri geri, dünya ahret. “Bileşenleri ‘Yarar/Zarar’ İfade Eden İkilemeler”, örf, adet veya dinsel duruma göre kullanılan sözcüklerin biri yararlı diğeri zararlı olan ikilemelerdir. Yararlı görülen değer genellikle önce gelir. Örneğin; hayır şer, helal haram, iyi kötü.“Sayılı İkilemeler”, sayı ifade eden sözcüklerin oluşturduğu ikilemelerde ilk sözcük küçük sayı ile oluşturulmaktadır. Örneğin; üç beş kuruş, üçer beşer kişi.

Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine” makalesinde ikilemelerin oluşumunda toplumları buldukları kültür ve din ortamını değiştirmesinin yanı sıra uzun bir zamana ihtiyaç duyduğu görüşündedir. Erdem, ikileme ve yineleme terimlerinin birbirine karıştırıldığını ve bunların ayrılması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır: O halde bu sayılan yapılar içerisinde sadece eş anlamlı kelimelerden oluşan öbekleri (ev bark) ikileme olarak adlandırıyoruz. Bunun yanında aynı kelimenin tekrarı ile oluşan öbeklere (para para) zıt anlamlı kelimelerin oluşturduğu öbekleri (erkek dişi) , fiil ve isimlerin olumlu olumsuz çekimlerinin meydana getirdiği öbeklere (bersen bermesen, arıg arıgsız) yineleme olarak adlandırmayı uygun görüyoruz. Kalıplaşmış ifadeleri (açlık su sağlık, altun kümüş), üstünlük sıfatları (superlative) yapan ilk hece +p+ kelime gövdesi şeklindeki yapıları; kapkara, sapsarığ, ayrılma ve yönelme hal ekleriyle yapılan öbekleri (künder künger), -p zarf fiiliyle oluşan fiil öbekleri (kedip keldi) ne ikileme ne de yineleme olarak kabul etmektedir. Bu ikilemeler

kanaatimizce ikileme ve yinelemelerden uzaktırlar ve belki başka bir isimle adlandırılabilirler. (Erdem, 2005)

A. Necip Hatipoğlu yazmış olduğu “*Türk Dili Dersleri Yazılı ve Sözlü Anlatım*” adlı eserinde ikilemeleri şu şekilde tanımlamaktadır: “Anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamca birbirine yakın yahut karşı olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yan kullanılmasından oluşan dil öğeleridir.” (Hatipoğlu A. N., 1999)

İkilemelerin kurulmasında ses benzerliklerinin önemi büyüktür ve bu bağlamda Necip Hatipoğlu ikilemeleri ses benzerliklerine göre ayrı başlıklar altında incelemektedir: Bu başlıklar;

- a. *Ön seste benzerlik yoluyla kurulan ikilemeler: cümbür cemaat, soy sop... vb.*
- b. *Son seste benzerlik yoluyla kurulan ikilemeler : kırık dökük, yırtık pırtık..vb.*
- c. *Ayrı sözcüklerden kurulan ikilemeler: çarpık çurpuk, tek tük..vb.*
- d. *Aynı sözcüklerin tekrarı yoluyla kurulan ikilemeler: ağır ağır, güzel güzel... vb.*
- e. *Yansımlarla kurulan ikilemeler: cıvıl cıvıl, şıkır şıkır...vb.*
- f. *Tamlama biçimindeki ikilemeler, aynı sözcüklerden oluşan ve anlamı pekiştiren ikilemelerdir: büyükler büyüğü Atatürk, seneler senesi, güzeller güzeli... gibi*
- g. *Oğul sözcüğü ile yapılan ikilemeler: hayvanoğlu hayvan.*
- h. *Mi’li ikilemeler: abla mabla, çocuk mocuk...*
- i. *Bağlaç ile yapılan ikilemeler: bebek de bebek*
- j. *Soru işareti ile yapılan ikilemeler: temiz mi temiz (Hatipoğlu A. N., 1999).*

Mehmet Kara, “*Hakas Türkçesinde İkilemeler*” adlı makalesinde ikileme üzerine “İkileme, bir kelimenin anlamını kuvvetlendirme, abartma, süreklilik, denklik gibi değişik anlam ifadeleri meydana getirebilmek amacıyla oluşturulan kelime türüdür. İkilemeler aynı kelimenin tekrarıyla; eş ya da yakın kelimenin sonuna anlamsız olan ilave kelime tekrarları yapılmak suretiyle meydana getirilen kelimelerin guruplarıdır.” açıklamasını yaparken bu ikilemenin dışında anlamca ilişkili kelimelerden oluşan ikilemeler adı altında başlıklar oluşturmuştur (2009, s.

35-62). Kara, araştırmasında Hakas Türkçesi edebi eserleri ve sözcüklerini tarayarak Hakas Türkçesinde kullanılan ikilemeler gruplandırarak örneklendirmiştir.

Serkan Şen, “*Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*” adlı tezini dönemin ikilemeler sözlüğü olarak nitelendirilirken bu dönemdeki ikilemelere çok sık rastlanma nedenini şöyle açıklar:

“Bu sıklığın sebebini dönemle ilgili metinlerin pek çoğunun dini içerikli olmasında aramak gerekir. Yeni girilen Maniheizm, Budizm gibi dinlerin derin öğretilerini aktarmada anlatımı canlı tutabilmek için ikilemelerden olabildiğince yararlanılmıştır. Bunun yanında etkileşime girilen dillerden alınan kelimeleri açıklamak üzere yabancı kelimenin yanına eklenen Türkçe bir kelime ile kurulmuş yapılar da gözlemlenir. İkilemeler bugün olduğu gibi o dönemde de aynı kavram alanına giren kelimelerin aynı çekim ekleri ikilemeyi oluşturan kelimelere ayrı ayrı eklenebildiği gibi ikilemenin son unsuruna da gelebilmektedir.” (Şen, 2003).

Serkan Şen, Türkçe ve yabancı kelimelerden kurulu ikilemenin amacını yabancı kelimenin Türkçe karşılığını vererek o kelimeyi açıklamak olduğunu belirtir.

2.1.Anlam Bakımından İkilemeler

İkileme, bir kelimenin ifade ettiği anlamı daha güçlü kılabilmek için iki ayrı kelime ses veya hecenin tek bir anlamı içererek kullanılmasıdır. Böylece iki farklı yapının birleşmesiyle yeni bir kavram meydana gelir. Hatta yalnız başına kullanıldıkları zaman anlamlarından soyutlanarak farklı bir anlama da bürünebilirler.

Hatipoğlu, ikilemeyi kuran kelimelerin anlamı abarttığını, çoğalttığını ve pekiştirerek anlatımı kolaylaştırdığını dile getirmiştir. Anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcüklerin: “*Yan yana kullanılan sözcüklerden kurulan ikilemeler, anlam bakımından, bir tek sözcükmüş gibi sıkı sıkıya birbirlerine perçinli, bağlıdırlar. Öyle ki yazım zorluğu olmasa, birleşik sözcükler gibi bitişik yazılabilecek kadar anlam bakımından aralarında kesin bir birlik vardır. Hatta bazı ikilemelerde sözcüklerden biri ayrı yaşayamaz, bazılarında da iki sözcük de ayrı ayrı kullanılamaz durumdadır ama ikileme ortaklaşa, pekiştirmeli, güçlü anlamı birlikte belirtirler.*” diyerek ikilemeler arasındaki bağlılığına vurgu yapmıştır. (1981, s. 57).Hatiboğlu, anlam bakımından ikilemeleri, “*aynı anlamlı (yüz surat, sorgu sual, kılık kıyafet, deli*

divane, ses seda, bet beniz, köşe bucak vb.), anlamları yakın (*eş dost, dünya âlem, açık saçık, yol yordam, ar namus...*), anlamları karşıt (*eninde sonunda, eksik fazla, ileri geri, iyi kötü, dosta düşmana...*), bir sözcüğü anlamlı (*incik boncuk, yırtık pırtık, ters pers, eğri büğrü...*), iki sözcüğü de yarı anlamlı (*eciş bücüş, ıcığını cıcığını, yalap şalap, kıvir zıvir...*)” olarak beş başlıkta sınıflandırmıştır (1981, s. 58-59).

Çağatay, ikilemelerde kullanılan her iki kelimenin de birbirlerine yakın anlamlarda olduklarında birinci kelimenin anlamın bütününe kapsadığını belirtir: “Bazan: Hendn parçasının birisi umuma anlam verdiği zaman, öbürü kendi anlamını kaybediyor. Yani o anlamı ifade edilmeden kalıyor, her iki kelimenin de tamamile bir kelime gibi kullanılışı bununla da tebarüz ediyor.” (Çağatay, 2008, s. 242). Çağatay anlam bakımından Hendiadyoinları üç başlıkta inceler: “1) İki sinonimden mürekkep olan Hend-n’ler 2) Birbirine yakın anlamda olan kelimelerden teşekkül eden Hend-n’ler 3) Anlam itibarıyla birbirini tamamlayan ya da birbirine zıt olan kelimelerden yapılan Hend-n’ler.” (2008, s. 243).

2.1.1.Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Bu tür kelimeler aynı anlama gelen iki ayrı kelimenin anlamı pekiştirmek için oluşturduğu kelime grubudur. İkilemelerdeki eş anlamlılık konusu pek çok araştırmacı tarafından tartışma konusu olmuştur.

Hatipoğlu, bu şekilde kurulan ikilemelerin gerçekte eş anlamlı olmadığını: “Bu tür ikilemelerde, sözcükler görünürde aynı anlamlı sayılsalar da, her yerde birbirlerinin yerine kullanılmadıkları için, gerçekte aynı anlamlı değildirler: “*it köpek, yüz surat, ses seda, bet beniz...*” diyerek belirtmiştir (1981, s. 58).

Ergin, eş anlamlı kelimelerin dışında çok yakın anlamlı kelimelerden meydana gelen ikilemeleri eş mânâlı tekrarlar başlığı altında incelemiştir: “*eğri büğrü, yana yakıla, saçma sapan, toz toprak, ite kaka, ezik büzük, çoluk çocuk, falan filan vb.*” (2013, s. 347).

Kerim Demirci, Eş Anlamlılık başlığı altında incelediği bu tür için: “Kelimeler başlangıç itibarıyla aynı anlamı gösteriyor olsa da zaman içerisinde kullanıldıkları yere göre ötekine göre farklı bir anlamsal detay kazanabilirler. Dolayısıyla her eş anlamlı kelime her yerde eşi kabul edilen kelimenin yerine kullanılmayabilir. Dil bir konvansiyon olduğu için sık kullanılan kelime ötekine göre

daha çok kabul görür. Eş anlamlısıyla yedeklendiğinde çok büyük bir oranda yadrganma yahut tercih edilmeme durumu ortaya çıkar...Kalıp sözler, deyimler, atasözleri ve vecize formatındaki dil unsurları toplumsal hafızada çok uzun yıllardan beri yer ettiklerinden eş anlamlı kelime kullanımlarına fazla müsamaha göstermezler.” demektedir (2014, s. 203)Bu görüşe göre Türkçede her durumda eş anlamlı sayılabilecek kelime sayısı çok azdır. Yaptığımız çalışmada, TDK sözlüğünden yararlanılarak eş anlamlı olarak açıklanan ikilemelere yer verilmiştir. Ancak kelimeyi daha anlaşılır hale getirilmesi için kullanılan bu ikilemelerin her bağlamda birbirinin yerini tutmadığı söylenebilir.

Yapılan çalışmada bu tür için 8 örneğe rastlanmıştır.

doğru dürüst

Dökülen kandan, gözyaşından ne nikâhı kıyabildik doğru dürüst, ne de düğün edebildik. (AL, 108)

doğru dürüst

Ekmek bile yetmiyordu daha **doğru dürüst**. (KE, 58)

Her şeyden önce **doğru dürüst** ayılamıyorum. (KNG, 101)

Doğru dürüst konuşulmaz ki adamlar! (KNG, 126)

Diğer örnek için bk. (AB, 150)

çarşı pazar

Çarşı pazar gezisine, anmalık bir şeyler almaya da vakit kaldı. (KNG, 106)

Vera'ya her fırsatta, ikide bir balım gülüm derken, **çarşı pazardan** neler alınacağını söylemeyi de unutmayacak. (KNG, 72)

sağ sağlam

O bir tanesinin bakımıyla sekiz çocuk doyurabilecek köpekçiklerini de **sağ sağlam** elçiliğe taşımışlar. (KN, 86)

Diğer örnek için bk. (KN, 142),

2.1.2. Aynı Kelimenin Tekrarından Oluşan İkilemeler

Yapılan analizler doğrultusunda aynı kelimenin tekrarıyla oluşan 478 adet ikilemeye rastlanmıştır. Bu durum, Türkçede aynı kelimenin tekrarıyla oluşan ikilemelerin diğerlerine göre daha yaygın olduğunun göstergesidir. Her türlü kelimeyle kurulabilen bu ikilemelerin isimler, sıfatlar ve zarflarla kullanımı yaygınlık göstermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemeler, *adlardan oluşan ikilemeler, sıfatlardan oluşan ikilemeler, zarflardan oluşan ikilemeler, zamirlerden oluşan ikilemeler, edatlardan oluşan ikilemeler ve fiillerden oluşan ikilemeler* olmak üzere beş başlıkta ele alınmıştır.

acı acı

Albay, Vehbi'nin nişanlısını selamlarken **acı acı** gülümsedi. (KN, 101)

Diğer örnekleri için bk. (KN, 287), (KNG, 86), (AL, 188, 218), (AB, 29, 89)

ağır ağır

Cumhurbaşkanı'nın arabası **ağır ağır** Butik'e yaklaşıyordu. (KN, 21)

Diğer örnekleri için bk. (KN, 24, 171, 277), (KE, 17, 18, 31, 32), (AL, 215, 235), (AB, 40, 87, 127, 180, 184)

ayrı ayrı

Çözüldük de bir kere daha kucaklaştık **ayrı ayrı**. (KE, 67)

Diğer örnekleri için bk. (KE, 49, 68, 75, 102, 141), (KNG, 131), (AL, 23, 25, 82, 182), (AB, 174)

düşleye düşleye

Trende bu konuyu **düşleye düşleye** bitiremiyorduk (KNG, 60)

başka başka

Başka başka birliklerden gönüllü yazılmışlar. (KN, 127)

akın akın

Gündüzden Güney Koreli asker kılığında ve sivil göçmenler olarak **akın akın** boğaza dolan, yolun tıkanıklığı yüzünden grup grup toplanarak gerilere göndermekle başa çıkılamayan Kuzeyli çeteler... (KN, 254)

boğum boğum

El üstü ve **boğum boğum** parmaklarının mafsal araları kılı bir el... (KN, 148)

Diğer örnek için bk. (AL, 48)

Aynı kelimenin tekrarıyla oluşturulan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

aça aça (KN, 45), (AL, 58), adam adam (AB, 151) , ağlar ağlar (AL, 64), ağlıya ağlıya (AL, 98, 103), aka aka (KN, 266), ala ala (AL, 266), Allah Allah (KN, 138), (KE, 31), (AL, 54, 191, 191, 193), (KN, 30, 63, 82, 185, 185, 264, 264, 264, 265, 267, 267, 267, 267, 268, 323, 324, 346) anlata anlata (AL, 201), ata ata (KNG,

64), (AL, 226), avuç avuç (AL, 78), bağıra bağıra (AL, 99, 154, 263), (KE, 162), (KN, 157), bağırdınız bağırdınız (KN, 163), baka baka (AL, 58, 206, 212, 239, 244), (KN, 277) bakıp bakıp (AL, 149), (KN, 304) , bakla bakla (AL, 177) , baklava baklava (KE, 40), basa basa (KE, 57), (KN, 193), basamak basamak (KNG, 97), başka başka (KN, 127), bicik bicik (AL, 51, 76), (KN, 63, 173, 342), (AB, 189) bile bile (AL, 152), (KE, 126, 144), (KN, 319), birer birer (KN, 37, 44,52, 57, 230, 231, 246, 246, 279), (KNG, 115), (AL, 76, 77, 77, 143, 173, 158), (KE, 45, 48, 129), (AB, 79), bol bol (KN, 53), (KE, 59)

boncuk boncuk (KE, 13), bozuk bozuk (KN, 201) böyle böyle (KN, 161), (AL, 146, 177, 233), (AL ,49, 326, 343) burcu burcu (KN, 93, 299), (KE, 52), (AL, 34), büyüye büyüye (KNG, 100) çabuk çabuk (KN, 304), çala çala (KN, 201), çalışa çalışa (KN, 222) çarpıla çarpıla(KN,175), çeke çeke (KN, 216), (KE, 162), (KNG, 25), (AL, 72), çevire çevire (KE, 151), çıksa çıksa (KN, 344), çiçek çiçek (AB, 73), çizim çizim (KE, 95), çocuk çocuk (AB, 88), çok çok (KN, 175, 204), çöze çöze (KN, 331), dalga dalga (AL, 35), (KNG, 62), damar damar (AB, 198), damla damla (KE, 95), delip delip (KN, 18), derin derin (AB, 41, 164), deste deste (KN, 335), devrile devrile (KN, 18), deyu deyu (AL, 210, 210), didik didik (AL, 40), diken diken (KN, 141, 27, 216, 345), dinliye dinliye (AL, 62), diri diri (KN, 223, 223, 227), (AL, 62), diye diye (KN, 204), (AL, 91, 149, 242), dizi dizi (KE, 146), dokuna dokuna (AL, 253), doldurup doldurup (AL, 188), dolu dolu (KE, 67, 170), (AL, 268, 209), (AB, 199), doya doya (AL, 42), döve döve (KE, 28), dövüle dövüle (AL, 104), durup durup (KN, 245), (KE, 141), (AL, 90), dürte dürte (KN, 294), ezile ezile (KE, 162), fincan fincan (AB, 106), fitil fitil (AL, 24, 156), (KN, 198), gece gündüz (KN, 325), geçire geçire (KN, 57), geri geri (KN, 252, 86), gitseniz gitseniz (KN, 163), gizli gizli (KN, 70), göre göre (AL, 132), (KN, 42, 70, 321), görüşme görüşme (KE, 43), göstere göstere (KE, 55), güle güle (AL, 131, 209), (KN, 138), güleç güleç (KE, 51), gün gün (KE, 43), güneş güneş (AB, 192), güvene güvene (AL, 66), hafif hafif (AB, 36), halka halka (KE, 67), hayıflana hayıflana (KE, 58), hece hece (KN, 21), hemen hemen (KE, 51), (KE, 10, 59, 68, 70, 88, 92, 157), (KN, 126, 97, 328), (KNG, 47, 54, 93),(AB, 152, 189), ılık ılık (AB, 112), ılımlı ılımlı (KE, 85), ısıtıp ısıtıp (KN, 276), ıslak ıslak (AB, 81), (KN, 61), ışıllı ışıllı (AB, 81), için için (AB, 11), ikişer ikişer (KE, 41), ince ince (KN, 136), (AB, 71), iri iri (KE, 57, 62,78, 78, 92), kaba kaba (KN, 141), kabarta kabarta (AL, 93), kaçça kaçça (KN, 188), kaka kaka (KN, 151), kala kala (AL, 122), kana kana (AL, 32), kapı kapı (AB, 133, 137), kara kara (AL,

177), (KN, 294), karış karış (AB, 17), (AB, 218), kaşık kaşık (AB, 27), kaşına kaşına (KN, 64, 140), kat kat (KN, 71), (AB, 58), (KNG, 29), kayalara kayalara (KN, 229), kese kese (AL, 111), kışın kışın (AL, 31), kolay kolay (AL, 179, 223), (KE, 17, 36, 187, 199), kollaya kollaya (KN, 275), koşa koşa (AL, 91) köy köy (AB, 200, 131), kuru kuru (KN, 304), küçük küçük (KNG, 112) küme küme (KE, 46), mezar mezar (KN, 339), nokta nokta (AB, 89)

okşuya okşuya (KN, 141), okuya okuya (AL, 192), (KNG, 150), olsa olsa (AL, 22, 266), (KN, 57, 65, 115, 205), öbek öbek (AL, 267), (KN, 166), (AB, 11), öder öder (AL, 165), pırlıl pırlıl (KN, 103, 220) pıtrak pıtrak (KN, 189) , raf raf (KNG, 62), rahat rahat (AL, 229), (KNG, 62), (KE, 159), (AB, 12), sabah sabah (AL, 37, 61), (AB, 142, 146, 186) sallıya salıya (KE, 197), (AL, 81), saplıya saplıya (KN, 280), sarı sarı (AB, 36), sarıya sarıya (AL, 82), saya saya (AL, 225), seke seke (AL, 166), seme seme (AB, 92), sesli sesli (KN, 166), seve seve (KN, 146, 246), sıcak sıcak (AB, 64), sık sık (KE, 63, 99, 100, 120), (AL, 123, 157, 188), (KNG, 38, 42, 90, 119, 141), (KN, 188, 268), (AB, 138), sıkı sıkı (KN, 302), sıra sıra (KN, 317), (KNG, 102), (AB, 110), sıyıra sıyıra (KE, 100), sızım sızım (KE, 162), silke silke (KN, 61), soka soka (KN, 320), sonra sonra (KE, 23), (AL, 74, 81), sora sora (KN, 305), söke söke (KE, 187), söylene söylene (AL, 83), sürükliye sürükliye (KN, 280), şaşıp şaşıp (AL, 140), şaşkın şaşkın (AL, 146), taksit taksit (KN, 45), tane tane (AB, 21), taşıya taşıya (AL, 260), tatlı tatlı (KN, 59, 189), tek tek (KN, 166), teker teker (KN, 91), (AL, 99), (KE, 116, 198), tekrar tekrar (AL, 184), (KNG, 8), (KN, 70, 222), (AL, 184), (AB, 197, 204), tel tel (AL, 48), tepine tepine (KN, 253), ters ters (KN, 59), (AL, 74, 173), (AB, 27), tıkız tıkız (AB, 167), tıklım tıklım (KN, 63, 286), (KE, 83, 199), tınaz tınaz (KN, 223), top top (AB, 20) topak topak (AB, 90), toprağa toprağa (KN, 342), tuhaf tuhaf (KN, 65) tuta tuta (AL, 41, 209), (KE, 77), türlü türlü (AL, 111), tütün tütün (AL, 82), uça uça (KE, 175), ufacık ufacık (KE, 59, 75) ufak ufak (AB, 117), ufala ufala (AL, 186), ulan ulan (AB, 20), uslu uslu (KE, 46), (KNG, 32), usul usul (KN, 193, 341), (AL, 68, 182), uykulu uykulu (KE, 46), uzatıp uzatıp (KN, 194), uzun uzun (AL, 105, 109), (KE, 13), (KNG, 37, 111), (AB, 114, 23, 29), vah vah (KN, 76), (AL, 151), ver ver (AL, 163), vere vere (AL, 266), vura vura (KN, 175), (AL, 109, 183), (KE, 59, 93), yan yan (KE, 29), yana yana (KN, 201), (KE, 18), yanık yanık (KE, 83), yapa yapa (AL, 226), yaprak yaprak (KN, 69), yara yara (KNG, 100), (KE, 199), yatıra yatıra (KN, 131), (AL, 251), yavaş yavaş (KN, 192, 276, 342, 347), (KNG, 73, 146), (KE, 12, 17, 26, 96), (AL, 185, 266), (AB, 11, 17, 20, 42, 44, 52

,75, 125), yeni yeni (KNG, 131), (KE, 165), yer yer (KN, 22, 99, 100, 258), (KNG, 34, 145), (KE, 17, 107, 146), (AL, 54, 109), yıkıla yıkıla (KE, 195), yırtı yırtı (KN, 68) , (AL, 177), yiye yiye (KN, 192), yoğura yoğura (AL, 264), yok yok (KN, 190) yumruk yumruk (AB, 192), yutkuna yutkuna (AL, 259) zaman zaman (KE, 43, 157), (AL, 24)

2.1.2.1.Adlardan Oluşan İkilemeler

Bu bölüm için aynı kelimenin tekrarıyla adlardan oluşan 4 örnek çıkmıştır.

Allah Allah

“ **Allah Allah**, bu herhalde Kore’de habis bir kurşunun temizliyemediği habislerden olacak.” (KN, 30)

Diğer örnekler için bk. (KE, 31), (AL, 54, 191, 191, 193), (KN,138, 63, 82, 185, 185, 264, 264, 264, 265, 267, 267, 267, 267, 268, 323, 324, 346)

gün gün

Gün gün... (KE, 43)

adam adam

Koridorda adam adam üstüne. (AB, 151)

köy köy

Köy köy, sora sora... (AB, 200)

toprağa toprağa

Yürüdükçe, yağmur sırtındaki kaputu daha da ağırlaştırıyor, tüfeği omzundan **toprağa toprağa** çekiyor, kemerindeki iki el bombası gülleleşiyordu. (KN, 342)

2.1.2.1.1.Sıfatlardan Oluşan İkilemeler

Yapılan metin taramasında aynı kelimenin tekrarıyla sıfatlardan oluşturulan 54 adet ikilemeye rastlanmıştır.

dizi dizi

Mısır koçanında **dizi dizi** tanelerin arasındaki iplikler örneği burada da geçerli. (KE, 146)

boncuk boncuk

Bu **boncuk boncuk** gözlerin mavisi tatlılaşırverdi. (AL, 36)

tırtıl tırtıl

Eklem araları da **tırtıl tırtıl** kıllı parmaklarıyla şöyle bir aktardı. (KNG, 28)

didik didik

“Bu saç başı dağınık, bu bakışları iğne ucundan da sivri, bu rubaları **didik didik** adamlar da neyin nesi?” (AL, 40)

ayrı ayrı

Sivil adam, yine özür dilercesine, geceyi **ayrı ayrı** odalarda geçireceğimizi, ertesi gün Sofya’ya gönderileceğimizi söyledi. (KE, 75)

Diğer örnek için bk. (KE, 75)

pırıl pırıl

İçlerinde rontgenleri, **pırıl pırıl** operasyon salonları, karyolaları, örtüleri ve sargılarıyla aklığın şifalar parkı hastaneler... (KN, 220)

Diğer örnekler için bk. (KNG, 112, 123)

Aynı kelimenin tekrarıyla sıfatlardan oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

başka başka (KN, 127), boğum boğum (KN, 148), (AL, 48), bol bol (KN, 53), burcu burcu (KE, 52), (AL, 90), (KN, 93), çiçek çiçek (AB, 73), çok çok (KN, 175), dalga dalga (KNG, 62), dolu dolu (KE, 67), (AL, 268), güneş güneş (AB, 212), ince ince (AB, 71), iri iri (KE, 92, 159), kara kara (AL, 177), (KN, 294), kat kat (KN, 71), kesik kesik (AB, 20), küçük küçük (KNG, 112), küme küme (KE, 46), öbek öbek (KE, 17), (AB, 11) sarı sarı (AB, 36), sıra sıra (KE, 100), (KN, 317), (KNG, 102), tel tel (AL, 48) ters ters (AL, 173), top top (AB, 20), topak topak (AB, 90), türlü türlü (AL, 111), ufacık ufacık (KE, 85), ufah ufah (AL, 137), ulan ulan (AB, 20), uzun uzun (KNG, 111), yama yama (AB, 79), yer yer (AL, 54), (KE, 17, 107), (KN, 58, 99, 100, 258), (KNG, 2), yığın yığın (KNG, 74)

2.1.2.1.2. Zarflardan Oluşan İkilemeler

Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan sınıflandırmada en fazla zarflardan oluşan ikilemelere rastlanmıştır. Toplamda 336 adet ikileme tespit edilmiştir.

aça aç

Kendisi ufacık olsa da, şirket küreği kadar iri ellerini **aça aç**a başladı:
(KN, 45)

Diğer örnek için bk. (AL, 58)

bakıp bakıp

Yanıma yönümü sarıveren arkadaşlarım yüzüme **bakıp bakıp** dalıyorlardı. (AL, 149)

Diğer örnek için bk. (KN, 304)

çeke çeke

Karanlık bastıktan sonra zıncı deyip duran bir kamyonun atarken, pantolonunun ağı yine cart diye patlıyan Kelâ, kelini tam örtmiyen kepini kulakları üstüne **çeke çeke** şoföre yaklaştı. (KN, 216)

Diğer örnekler için bk. (KE, 162), (KNG, 25), (AL, 72)

ağlıya ağlıya

Artık söylendi söylendi ağladı, **ağlıya ağlıya** da ilendi: (AL, 103)

Diğer örnekler için bk. (AL, 98)

çala çala

Ben bu sazi **çala çala** yorulduğum, kıymetimi bilmezlere gul oldum. (KN, 201)

basa basa

Ayaklarının ucuna **basa basa** sıyrılıp çıkabilirdi kapıdan. (KN, 193)

Diğer örnek için bk. (KE, 57)

baka baka

Başucumda, gözümün içine **baka baka** çok konuştular. (KN, 277)

Diğer örnekler için bk. (AL, 58, 206, 212, 239, 244)

kuru kuru

Sanki **kuru kuru** traş edercesine cazırdıyordu. (KN, 304)

göre göre

Çocuk göz **göre göre** eriyor... (AL, 132)

Göz **göre göre** mahvolacağız.(KN, 321)

Resmen ilan edilmemiş, ama göz **göre göre** uygulanan bir sansür var Türkiye’de basın üzerinde, diyor. (KN, 42)

Diğer örnek için bk. (KN, 70)

kıçın kıçın

Eder ya, karşı yamaçtan arada bir yuvarlanarak, arada bir **kıçın kıçın** kayarak inen üç kişiyi göremez.(AL, 31)

Aynı kelimenin tekrarıyla zarflardan oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

aka aka (KN, 266), akın akın (KN, 254), ala ala (AL, 266), anlata anlata (AL, 201), ata ata (KNG, 64), (AL, 226), avuç avuç (AL, 78), bağıra bağıra (AL, 99, 154, 263), (KE, 162), (KN, 157), bakla bakla (AL, 177) basamak basamak (KNG, 97), başka başka (KN, 127), bicik bicik (AL, 51, 76), (KN, 63, 173, 342), (AB, 189), bile bile (AL, 152), (KE, 126, 144), (KN, 319), birer birer (KN, 37, 44,52, 57, 230, 231, 246, 246, 279), (KNG, 115), (AL, 76, 77, 77, 143, 173, 158), (KE, 45, 48, 129), (AB, 79) , boğum boğum (AL, 48), böyle böyle(KN, 161), (AL, 146, 177, 233), (AL, 49, 326, 343), burcu burcu (KN, 299), (AL, 34), büyüye büyüye (KNG, 100), çabuk çabuk (KN, 304), çalışa çalışa (KN, 222), çarpıla çarpıla (KN, 175), çevire çevire (KE, 151), çizim çizim (KE, 95) çocuk çocuk (AB, 88), çöze çöze (KN, 331), damla damla (KE, 95), delip delip (KN, 18), derin derin (AB, 41, 164), deste deste (KN, 335), devrile devrile (KN, 18), dinliye dinliye (AL, 62), diye diye (KN, 204), (AL, 91, 149, 242), dokuna dokuna (AL, 253), doldurup doldurup (AL, 188) dolu dolu (KE, 67, 170), (AL, 268, 209), (AB, 199), doya doya (AL, 42) döve döve (KE, 28), dövüle dövüle (AL, 104), durup durup (KN, 245), (KE, 141), (AL, 90), dürte dürte (KN, 294), düşleye düşleye (KNG, 60) ezile ezile (KE, 162), fitil fitil (AL, 24, 156), (KN; 198), geçire geçire (KN, 57), geri geri (KN, 252, 86), gizli gizli (KN, 70), görüşme görüşme (KE, 43), göstere göstere (KE, 55), güle güle (AL, 131, 209), (KN, 138), güleç güleç (KE, 51), güvene güvene (AL, 66), hafif hafif (AB, 36), halka halka (KE, 67), hayıflana hayıflana (KE, 58), hece hece (KN, 21) hemen hemen (KE, 51), (KE, 10, 59, 68, 70, 88, 92, 157), (KN, 126, 97, 328), (KNG, 47, 54, 93), (AB, 152, 189), ılık ılık (AB, 112), ılımlı ılımlı (KE, 85), ısıtıp ısıtıp (KN, 276), ıslak ıslak (AB, 81), (KN, 61), ışıl ışıl (AB, 81), için için (AB, 11), kaba kaba (KN, 141), kabarta kabarta (AL, 93), kaça kaça (KN, 188), kaka kaka (KN, 151), kala kala (AL, 122),kana kana (AL, 32), kapı kapı (AB, 133, 137), karış karış (AB, 17), (AB, 218) kaşık kaşık (AB, 27), kaşına kaşına (KN, 64, 140),kat kat (KN, 71), (AB,58), kayalara kayalara (KN, 229), kese kese (AL, 111), kolay kolay, (AL, 179, 223), (KE, 17, 36, 187, 199), kollaya kollaya (KN, 275), koşa koşa (AL, 91), mezar mezar (KN, 339), nokta nokta (AB, 89) okşıya okşıya (KN, 141), okuya okuya (AL ,192), (KNG,

150), öbek öbek(AL, 267), (KN, 166), (AB, 11), raf raf (KNG, 62), rahat rahat (AL, 229), (KNG, 62)(KE, 159), (AB, 12), sabah sabah (AL, 37, 61), (AB, 142, 146, 186), sallıya salıya (KE, 197), (AL, 81), saplıya saplıya (KN, 280), sarıya sarıya (AL, 82), saya saya (AL, 225), seke seke (AL, 166), seme seme (AB, 92), sesli sesli (KN, 166), seve seve (KN, 146, 246) sıcak sıcak (AB, 64), sık sık (KE, 63, 99, 100, 120), (AL, 123, 157, 188), (KNG,38, 42, 90, 119, 141), (KN,188, 268), (AB, 138),sıkı sıkı (KN, 302), sıra sıra (KN, 317), (KNG, 102), (AB, 110), sıyıra sıyıra (KE, 100), sızım sızım (KE, 162), silke silke (KN, 61), soka soka(KN,320), sora sora (KN, 305), söke söke (KE, 187), söylene söylene (AL, 83), sürükliye sürükliye (KN, 280), şaşıp şaşıp (AL, 140), şaşkın şaşkın (AL, 146), taksit taksit (KN, 45), tane tane (AB, 21), taşıya taşıya (AL, 260), tatlı tatlı (KN, 59, 189), tek tek (KN, 166), teker teker (KN, 91), (AL, 99), (KE, 116, 198), tekrar tekrar(AL, 184), (KNG, 8), (KN, 70, 222), (AL, 184), (AB, 197, 204), tepine tepine (KN, 253), ters ters (KN, 59), (AL, 74, 173), (AB, 27), tıkız tıkız (KE, 167) tıklım tıklım (KN, 63, 286), (KE, 83, 199), tınaz tınaz (KN, 223), tuhaf tuhaf (KN, 65), tuta tuta (AL, 41, 209), (KE, 77), tütün tütün (AL, 82), uça uça (KE, 175), ufacık ufacık (KE, 59, 75), uslu uslu (KE, 46), (KNG, 32), usul usul (KN, 193, 341), (AL, 68, 182), uykulu uykulu (KE, 46) uzatıp uzatıp (KN, 194), vere vere (AL, 266), vura vura (KN, 175), (AL, 109, 183), (KE, 59, 93), yan yan (KE, 29), yana yana (KN, 201), (KE, 18), yanık yanık (KE, 83), yapa yapa (AL, 226), yaprak yaprak (KN, 69) yara yara (KNG, 100), (KE, 199), yatıra yatıra (KN, 131), (AL, 251), yavaş yavaş (KN, 192, 276, 342, 347), (KNG, 73, 146), (KE, 12, 17, 26, 96), (AL, 185, 266), (AB, 11, 17, 20, 42, 44, 52, 75, 125), yeni yeni (KNG, 131), (KE, 165), yer yer (KN, 22, 99, 100, 258), (KNG, 34, 145), (KE,17, 107,146), (AL, 54, 109), yıkıla yıkıla (KE, 195), yırtı yırtı (KN, 68) , (AL, 177), yiye yiye (KN, 192), yoğura yoğura (AL,264), yutkuna yutkuna (AL, 259), zaman zaman (KE, 43, 157), (AL, 24)

2.1.2.1.3.Zamirlerden Oluşan İkilemeler

Yapılan çalışmada zamirlerden oluşan sadece 1 adet ikileme tespit edilmiştir.

hepsi hepsi

Bir adım sonra her şeyi: yurt, ana baba, çoluk çocuk, dost düşman, içerdeki suçsuz, dışarıdaki suçlu, yağmur gibi acısı ve kurak gibi sevinciyle bunca yıl, hepsi hepsi geride kalacaktı.(AL, 30)

2.1.2.1.4.Edatlardan Oluşan İkilemeler

Yapılan çalışmada edatlardan oluşan 3 adet ikileme tespit edilmiştir.

sonra sonra

Sonra sonra, daha nice kereler ölümün gözbebeklerini gördükten sonra, bu kuşkunun, bu sorunun yanıtını da buldum kendi kendime. (KE, 23)

Sonra sonra, kurban fidanı hemen kendi yerine sokup geçmeğe başladım. (AL, 81)

Sonra sonra anladım: (AL, 74)

2.1.2.2.Fiillerden Oluşan İkilemeler

Yapılan çalışmada aynı kelimenin tekrarıyla fiillerle kurulan 24 adet ikileme tespit edilmiştir.

öder öder

Herif **öder öder**, fayız yıldan yıla borcun anasını da geçer. (AL, 165)

gelsin gelsin

Ninesi, “ **Gelsin gelsin** garip, deden de Türkleri severdi.” demiş. (KE, 124)

gitseniz gitseniz

Eğer denize düşerseniz, şehit-mehit olmaz, **gitseniz gitseniz** eşek cennetine gidersiniz. (KN, 163)

Aynı kelimenin tekrarıyla fiillerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

ağlar ağlar (AL, 64), bağırdınız bağırdınız (KN, 163)

bozuk bozuk (KN, 201), deyu deyu (AL, 210, 210), diken diken (KN, 141, 27, 216, 345), (AL, 15, 123), olsa olsa (AL, 22, 266), (KN, 57, 65, 115, 205), ver ver (AL, 163)

2.1.3.Yakın Anlamalı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Farklı anlamlara sahip olan fakat birbirleriyle ilişkili sözcüklerin anlamı kuvvetlendirmek için bir araya getirilerek oluşturdukları ikilemelerdir. Yakın anlamalı kelimelerden oluşan bu kelime grupları ikilemeyi oluşturan önemli unsurların başında yer alır.

Hatiboğlu, anlamları yakın sözcüklerden kurulan ikilemeleri “*Bu tür ikilemelerde, her iki sözcüğün kendi anlamında başlı başına kullanıldığı görülür. Fakat yakın anlamalı sözcüklerden kurulan ikilemelerdeki sözcüklerin bazılarında anlamdan başka, ses ve biçim yakınlıkları da vardır: delik deşik, eş dost, doğru dürüst, saçma sapan, ak pak, akıl fikir, ar namus, mal mülk, derlemek toparlamak...*” şeklinde ifade etmiştir (1981, s. 58-59).

Ergin, bu yapıları *Eş Mânâlı Tekrarlar* başlığı altında: “*yana yakıla, ipsiz sapsız, çarpuk çarpuk deli dolu...*” örnekleri vererek incelemiştir. (2013, s. 347).

Çağatay ise eş ve yakın anlamda olan kelimelerden oluşan ikilemelerin dışında “Anlam itibariyle birbirini tamamlayan, birbirine zıt olan kelimelerden yapılan hend-n’ler.” başlığı altında yeni bir grup eklemiştir: “*el gün, karı koca, toz toprak,saç baş...*” (2008, s. 244)

Yapılan çalışmada 370 adet yakın anlamalı ikileme tespit edilmiştir.

ak pak

Bana düşen yatağa oturur oturmaz **ak pak** yastığı kokladım. (KE, 75)

Diğer örnekler için bk. (KE, 200), (KN, 99, 230, 339, 347), (KE, 75)

bağırıp çağırıldığı

Bir gün subay gazinosu önünde **bağırıp çağırıldığı** kulağıma geldi. (KN, 129)

Diğer örnekler için bk. (KN, 130, 269)

bir iki

Helvacı Mehmet kıpır kıpır dudaklarıyla içten **bir iki** tövbe çekerek bırakıp yürüdü. (AL, 140)

aç susuz

Sofya sokaklarında **aç susuz** dolaşıyormuşuz. (KE, 121)

Diğer örnekler için bk. (AL, 211), (KN, 276)

ağa kardeş

Ağa kardeş altı yıldır görüşmemiştik. (AL, 259)

adımla şanımla

Günaydın dedikten sonra, daha Mahir'in beni tanıtmamasına kalmadan, adam, **adımla şanımla** beni selâmlayıverdi. (KE, 161)

acı buruk

Ziya bal rengi gözleriyle **acı buruk** gülümsedi. (KNG, 39)

Diğer örnekler için bk. (KNG, 75, 77)

Yakın anlamlı kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açık seçik (KE, 159), (93, 110, 183, 222), adımı sanımı (AL, 216), ağır aksak (KE, 27), (AL, 193), (KN, 216), ağız burun (AB, 129) ağız dili (KN, 295), ağız burnunu (KN, 127), aksırdığı tıksırdığı (AL, 138), alaca bulaca (AB, 16), alamet kıyamet (KNG, 96), allı pullu (KNG, 141), aman zaman (KN, 302), ana avrat (KE, 48, 92), ana baba (AL, 30, 56), (KN, 125, 126, 127, 133, 208, 235, 262, 314), ana babası (KE, 165) ana babasını (KE, 125), (KN, 118), analı babalı (AL, 86), anlatıp duruyordu (KN, 28), ar utanç (KE, 195), ara sıra (AL, 166), arama tarama (AL, 247), arayıp taradılar (KN, 234), ardı sıra (KN, 45), arı duru (KE, 106), aştan ekmekten (KE, 110), baba oğul (KN, 208), (AL, 266) balım gülüm (KNG, 72), bando mızıkayı (KE, 127), (AL, 112), başı kıcı (AL, 210), beş altı (KE, 67, 132), (KN, 179), beş on (KE, 9, 131), bıçakçı tüfekçi (AL, 199) bir iki (KE, 12, 21, 87, 94, 109, 166, 168, 181), (KNG, 125, 135), (AB, 73, 78, 78, 80), (KN, 179, 291, 318, 206, 324, 343), (AL, 37, 140, 45, 48), birer ikişer (KN, 299), boylu boyunca (KE, 128), boyuma bosuma (AL, 107), bugünü yarını (AL, 178), çalı çırpı (KN, 217, 217), (AB, 22, 80) çayır çimene (KE, 34), çekip çevirsin (AL, 175), çiftte çubuktur (AL, 206), dağ bayır (KE, 174), davul zurna (KN, 168, 168), (AL, 112, 202) deli divane (KN, 130, 247), delik deşik (KN, 28, 91), (AL, 242), dereden tepeden (KE, 72), dilim damağım (KE, 203), dini imanı (KE, 60) (KN, 60), (AL, 48), dişle tırnakla (KN, 237), dolaşır durur (KN, 181), dolup taşıyor (KN, 128), don gömlek (KN, 103, 140, 163, 300), (AL, 244), döne dolaşa (AL, 230), dört beş (KNG, 143), dualı ayetli (KN, 140) dünya ahret (AL, 169), ebesi bebesi (AL, 56), el ayak (KN, 209, 290), (KE, 19, 33), el etek (AB, 44), eli ayağı (KNG, 36), elim ayağım (AL, 81), eni konu (AL, 52, 82, 166), eni sonu (KN, 193), (AL, 100, 205, 173) enine boyuna (KN, 115, 310), enli boylu (KN, 246), etme gitme (KE, 116), ev bark (AL, 91), evinden barkından (AL, 236), evirdi çevirdi (KN, 167), ezilip büzülen (KN, 183), fakir fukara (AB, 175, 206), fakir fukaraya (AL, 184), falan filan (KN, 56, 132), geleni geçeni (KN, 234)

gelin güvey (AL, 15), gelip geçen (KN, 223, 287, KNG, 125), (AL, 97, 108, 191), gelip geçene (AL, 191), gelip geçmiş (AL, 97), giyim kuşam (KN, 19), görececek edecek (KN, 285), görmüş geçirmiş (KE, 140) göz kulak (KN, 52), gözüme dizime (AL, 209), hacı hoca (KN, 135), haddi hesabı (KN, 216), hal hatır (KE, 72, 79), harp darp (KE, 32), hesap kitap (AL, 91), ıkına sıkına (KE, 133), ıkındı sıkındı (KN, 294), iki üç (KE, 141, 185, 191), (KNG, 115), (KN, 143), (AL, 94), ikişer üçer (KE, 140), (KNG, 64), (KN, 266), (AL, 80), ikiz üçüz (KN, 134), in cin (AL, 31), ipe sapa (KE, 179), (KN, 56), işimi dişimi (AL, 216), it kopuk (AL, 253), iyi hoş (KE, 143), kaat kalem (KN, 48), kabı kaçağı (AL, 138), kaç göçü (KN, 209), kadınlı erkekli (KN, 127), kağıda kaleme (KN, 48), kan revan (KE, 21), (KN, 324), (AL, 264) kanlı bıçaklı (KNG, 80), karı kızan (KN, 126), karı koca (KE, 197), (KNG, 114), (KN, 142), (AB, 88), karılar kızlar (KN, 53), kasıp kavurduğun (KE, 196), kaş göz (KN, 278, 278), (AL, 188), kaşı gözü (KN, 221), kaşı kirpiği (KNG, 62), kazasız belasız (KN, 158), kazma küreği (KN, 223), kazmalar kürekler (KN, 223), kedi köpek (AL, 233), kırda bayırda (AL, 226), kırık derik (AL, 237), kırık dökük (AL, 74), kırılıp büküldükçe (KE, 66), kırılıp dökülebilecek (KN, 250), kırma dizme (AL, 94), kız erkek (AL, 213), kızara bozara (AL, 170), kilidi kösteği (KN, 36), kolumu kanadımı (KNG, 104), (KN, 57), konu komşu (AB, 60, 203), lamı cimi (KN, 185), (KE, 197), mavili kırmızılı (KN, 114), mumlu mühürlü (KN, 134), nalına mihına (KN, 206), odu ocağı (KN, 174), okuma yazma (KE, 126), (AL, 70), okur yazarım (KN, 40), on onbeş (KE, 197), onu bunu (KN, 260), (AL, 254), oralarını buralarını (KN, 138), oranın buranın (KE, 109), orasına burasına (KNG, 138), orda burada (AL, 225, 264), ottan kökten (AL, 118), oturuk uzanık (KNG, 73), öpe koklaya (AL, 200), özene bezene (KE, 74, 177), saçı başı (AL, 89), saçına sakalına (KN, 35), saçını başını (KN, 161), (KN, 173), sakal bıyık (AB, 11), salkım saçak (AB, 47), sarınıp sarmalanıp (KE, 124), sarmaş dolaş (KE, 41), (AL, 266), sayım döküm (KN, 116), sayıp döktü (KN, 269), sayıp döktükçe (KE, 72), sayıp döküyordu (KN, 251), sekiz dokuz (KE, 190), sekiz on (KE, 83), (KN, 272), selamsız sabahsız (AL, 37), sen ben (AL, 183), seni beni (KE, 114), senin benim (KN, 239), senli benli (KNG, 111), (AL, 37), sevip sayanların (KE, 192), sığırını sıpasını (KN, 250), silip süpürmüş (KN, 162, 221, 116), sorgusuz yargısız (KE, 73), soyunu sopunu (AL, 174), (AL, 52, 133), söve saya (KN, 273), (AL, 106), sövüp sayarak (KN, 326), şanlı şerefli (KN, 330), şöyle böyle (KE, 13), şurası burası (KN, 42), şusu busu (KNG, 56), şuydu buydu (AL, 34), tadı tuzu (KNG, 24), tasını tarağını (KN, 143), (KE, 22), taşı toprağı (AL, 41), tatlı

sert (KE, 78), tek tük(KN, 134), (AL, 37), telleyip pullayıp (AL, 31), tepeden tırnağa(KN, 244), (KNG, 135), tıka basa (AL, 86), tırnaktan tepeye (KN, 110), top tüfek (KN, 114), topu tüfeği (KN, 152), ucun bucağın (AL, 53), ucundan kıyısından (KE, 58), uça kaça (KN, 30), ufak tefek (KN, 201), un ufak (KE, 74), üç beş (KN, 125), (AL, 91), üç dört(KE, 175), (AL, 41), (AB, 45), üçer beşer (KE, 105), üfürüğü tükürüğü(KN, 335), (AB, 84), yaka paça (AL, 247), yamalı yırtık (AL, 111), yana döne (KE, 237), yana yakıla (AL, 45), yanar döner (KN, 15), yanar söner (KN, 270), yanı sıra (KE, 27), yanında yönünde (KN, 320), yanmış yıkılmış (KN, 237), yapıp edip (AL, 248), yara bere (KN, 67), yaşımız başımız (KE, 92), yaşımıza başımıza (KE, 139), yaşını başını (AL, 15), yazı çizi (KE, 93), yemeyip içmeyip (KN, 192), yenilir yutulur (AL, 77), yerli yabancı (KN, 68), yersel bölgesel (KE, 105), yirmi otuz (AL, 77), yol yordam (KNG, 96), yolu yordamıyla (KE, 190), yorgun argın (AL, 77), yüz göz (KN, 138), zar zor (KE, 61, 189), zehir zemberek (AL, 220), zinciri anahtarı (KN, 36), zorsuz zorbasız (KN, 90)

2.1.4.Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Anlam bakımından birbirinin karşıtı olan iki kelimenin oluşturduğu bu ikilemelerde, kelimelerde zıtlık oluşmuş olsa da anlamda bir bütünlük sağlanmışır.

Hatipoğlu, anlamları karşıt kelimelerden oluşan bu ikilemelerin yan yana kullanıldığında anlatılmak istenen kavramın sınırlarını belirlediğini ifade ederek örneklendirir: “*dosta düşmana karşı; iyi kötü bir akraba; yerli yersiz, ileri geri konuşmalar*(1981, s. 59).

Yapılan çalışmada zıt anlamlı kelimelerden oluşan ikilemeler için 102 örnek tespit edilmiştir.

gel git

Denizde, denize varan nehirlerin yataklarında sular nasıl sabah akşam gel-git yapıyorsa, bu köylü isyanlarında dökülen kan da yüzyılların içinde öylece **gel git** yapmış. (KN, 238, 239)

Diğer örnek için bk. (KN, 239)

dost düşman

“Yol tıkalı, karanlıkta **dost düşman** belli değil, bu durumda Tarık bölüğü hiçbir şey yapamaz diyor.” (KN, 283)

Diğer örnekler için bk. (KN, 137), (AL, 30), (AB, 89)

uzaktan yakından

Burgaz'dan çıkışta, akşamın alacasında, **uzaktan-yakından**, ucundan-kıyısından, bir an olsun, denizi görmeye hevesliydim. (KE, 58)

acı tatlı

Yılların kendisi değil elbet yoğuran, büyük küçük olayları, **acı tatlı** yaşantıları, yaşama çabaları. (AL, 48)

dışını içini

Boynunda asılı kontrol saati ile yaz kış her gece her saat okulun **dışını içini** dolaşır durur. (AL, 181)

gece gündüz

Gece gündüz, tek er veya kıta eğitiminde önüne gelene bağırıp çağırır. (KN, 130)

Diğer örnekler için bk. (KN, 200), (KE, 190), (KNG, 101), (AL, 57, 90), (AB, 27)

aşağı yukarı

Onların raporları da **aşağı yukarı** böyleydi (KN, 284)

Diğer örnekler için bk. (KE, 46, 138, 166), (KNG, 74, 129)

Zıt Anlamli kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açılıp kapanması (AL, 93), alıp verme (KN, 125), alış veriş (AL, 90), altta üstte (KN, 222), ayıran kavuşturan (KN, 91), az çok (AL, 16), büyük küçük (AL, 48), dalıp çıkma (KN, 159), düşe kalka (KN, 216, 272, 274), (AL, 55), düşüp kalkmışlığımız (KE, 55), eğrildi doğruldu (AL, 205), er geç (KN, 101), (AL, 123), (KNG, 78), eril dişil (KE, 134, 159), evetli hayırlı (KE, 9), geceli gündüzlü (KN, 235), gelip gidiyor (KNG, 138), getir götür (KNG, 28), getirip götüren (KN, 91), (KE, 147), gide gele (KN, 24), gidip geldiği (KN, 58), (KNG, 147), gidip gelmelerin (KN, 133), (AL, 91), güneyli kuzeyli (KN, 234), iç dış (KNG, 42, 93, 131), (KN, 329), içini dışını (KN, 29), (KE, 28), içli dışlı (48, 111), (AL, 60), içten dıştan (KN, 279), ileri geri (KN, 328), (KN, 250), (KE, 197), inip kalktı (KN, 150), inişsiz yokuşuz (AL, 65), irili ufaklı (KN, 127, 206), iyi kötü (AL, 104), kadınlı erkekli (KN, 125), (KE, 195), karşılama uğurlama (KN, 104), oldum bittim (KE, 40), olup bitenlerin (KN, 315), olup bittiğini (KN, 342), ölüm kalım (KN, 98), (KE, 53), önü ardı (KN, 285), sabah akşam (KN, 238), (AL, 91, 249), sağlı sollu (KN, 18, 268, 321, 286, 320), (AL, 84, 152, 28, 37, 268), (KE, 120), soldan sağa (KN, 322), uzak yakın

(KE, 19), uzaktan yakından (KE, 58), yanıp söniyordu (KN, 278), yatıp kalktıkça (KN, 28), yaz kış (KN, 110), yerli yabancı (KN, 128)

2.1.5.Biri Olumlu Diğeri Olumsuz Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Biri olumlu, diğeri olumsuz kelimelerden oluşan ikilemelerde, olasılık ifadesi vurgulanmaktadır.

Aşağıda bu durumla ilgili 23 örnek yer almaktadır.

gidip gitmediğini

Hastabakıcı, kaçamak bir bakışla, demin söylediğinin hoşa **gidip gitmediğini** anlamaya çalıştı. (KE, 28)

Diğer örnek için bk. (KE, 28)

değdi değmedi

Sigaranın ucu yalıma **değdi değmedi**, Bahri yine yürüyüverdi. (AL, 261)

Diğer örnek için bk. (AL, 170)

oldu olmadı

Oldu olmadı, üçümüz bağlarımız adamı şuraya. (AL, 18)

bildiğimi bilmediğimi

Bildiğimi bilmediğimi bunda tekmilleyeceğim, diyordu. (AL, 186)

yemedi yedirdi

İki sene **yemedi yedirdi**, içmedi içirdi. (AB, 61)

beklendik beklenmedik

İşte böyle **beklendik beklenmedik** bir yoklamaya kıstık mı, hepimiz donup Fethi'ye bakarız. (AL, 173)

girip girmediğimi

“Şahsen muharebeye **girip girmediğimi** soruyorsa, İstanbul'dan kaçarak Mudanya'dan Anadolu'ya geçip İstiklal Harbine katıldığım zaman teğmendim...” (KN, 131)

Biri Olumlu Diğeri Olumsuz kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

doyurdun doyumadın (KN, 108), duyduk duymadık (AL, 92), edinin edinemiyeceğimizi (KE, 94), geçti geçmedi (KNG, 126), gerçekleşsin gerçekleşmesin (KNG, 41), içmedi içirdi (AB, 61), inanılıp inanılmıyacağını (KN,

310), koyup koymamak (KNG, 114), olsun olmasın (KN, 149), olup olmadığı (KNG, 59), (KN,153), tanısın tanımasın (KN, 149), uysun uymasın (AL, 189), yedik yemedik (KE, 46)

2.1.6.Yansıma Kelimelerle Yapılan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde kullanılan kelimeler, tek başlarına net bir anlam ifade etmedikleri halde birlikte kullanıldıklarında anlamı güçlendirmektedir.

Zülfikar yansıma sözcüklerle ilgili “*Birtakım seslerin, gürültülerin insanda yarattığı duyuların adlandırılmasında, bunların söz biçimine getirilmesinde ana dili, kılavuz olmuş, dilin yapısına yaklaşılarak ses yansımalarına has bir sistem içinde tabiattan elde edilen bu gürültüler, kelimelere dönüştürülerek bu yolla canlı ve renkli anlatımlar sağlanmıştır. Adlandırmalarda tabiattaki hareketliliğin çıkardığı seslerle, canlıların çeşitli gürültüleri, seslenişleri birinci sırayı alır.*” demiştir (1995, s. 1).

Zülfikar, yansıma kelimelerle yapılan ikilemeleri ek alışlarına göre iki gruba ayırmıştır:

“İkilemeyi oluşturan öğeler arasında herhangi bir ses değişmesi olmadan bu sözlerin tekrarlanması olayı “tam ikileme”(complete reduplication) başlığı altında toplanmıştır.(bkz.169.s)şırıl şırıl(TSöz),tıkır tıkır(TSöz),küt küt(TSöz), pat pat(TSöz),vb. İkilemeyi oluşturan öğelerin ünlülülere, ünsüzleri ve öteki yapım ekleri arasında kısmî değişmeler söz konusu ise, aynen tekrarlanmıyor ise, bu tür ikilemeler de”kısmi ikileme”(partial reduplication) adıyla işlenmiştir.(bk.164,s) pat küt(TSöz), pat belirtir: “şakır şakır, tıkır tıkır, hüngür hüngür. çat(TSöz),şap şup(TSöz)...” 1995, s. 8).

Hatipoğlu, yansımalarla kurulan ikilemeler için: “Doğanın seslerini taklit eden, yansıtan ve çok defa yalın durumunda kullanılan yansımalar ya aynı sözcükten ya da ses ve yapı bakımından birbirlerini andıran sözcüklerden kurulur.” (1971: 35-36) derken bu ikilemelerdeki sözcüklerin hiçbir ek almadan yaşama yeteneklerinin olmadığını ancak birlikteyken anlam bakımından güç kazandıklarını belirtir.

Yapılan çalışmanın bu bölümünde yansıma kelimelerle yapılan ikilemeler yapı ve sözcük türü bakımından ele alınmayıp sadece bu kısımda değerlendirilmiştir.

Çalışmada yansıma kelimelerle yapılan ikilemeler; tek heceli yansıma sözcükler, iki heceli yansıma sözcükler, aynı sözcük tekrarı ile oluşan yansıma

ikilemeler ve farklı sözcük tekrarı ile oluşan yansıma ikilemeler adı altında sınıflandırılarak incelenmiştir.

fokur fokur

Açıktta, **fokur fokur** kükürt kaynatılıyordu. (KN, 135)

zırt zırt

Hadi canım, **zırt zırt** nerelere telefon ettiğini biliyoruz. (KN, 143)

cayır cayır

“Sus yavru, halden anla, yakacaksın beni **cayır cayır**. (KN, 111)

Diğer örnek için bk. (KN, 111, 174)

çatır çatır

Koskoca kapı **çatır çatır** kırıldı. (AB, 91)

Diğer örnek için bk. (KNG, 147), (AL, 87, 115), (AB, 91, 213, 132, 142), (KE, 142), (KN, 298)

kıpır kıpır

Burun kanatları **kıpır kıpır** ve alabildiğine açık. (KE, 34)

Diğer örnek için bk. (KE, 34)

çangıl çungul

Bu sefer **çangıl çungul** da etmiyordu pek. (KN, 123)

Diğer örnekler için bk. (KN, 346, 144)

cık cık

Bu **cık cık**’lı işi arkadaşlarıma anlattım. (KE, 114)

Diğer örnekler için bk. (KE, 113, 113), (AL, 151), (KN, 168), (AL, 151)

Yansıma kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

bangır bangır (KN, 348), bıdır bıdır (AL, 69), (AB, 93), cık cık cık (KE, 113), cır cır (AL, 151, 153), çakmak çakmak (KN, 107), çat çat (KNG, 54), (AL, 125, 253), (KN, 289), çit çiti (KN, 167), fıldır fıldır (KN, 209), fokur fokur (KN, 135), fosur fosur (KN, 329), garç gurç (KN, 215), gıcır gıcır (AL, 64), gıcirt gıcirt (AL,199), güm güm gümlüyordu (AL, 212), güm güm (KN, 346, 148, 345, 344), (AL, 139), hart hart hart (KN, 189), hart hart (KN, 134), hatır hatır (KN, 57), (AB, 104), hıçkıra hıçkıra (AL, 72), hık mık (KNG, 125), hım hım (KN, 158), (AB, 116), hışır hışır (AB, 151), horul horul (KN, 218), höpür höpür (AL, 33), ıngır zıngır (KN, 162), ıvır zıvırdır (KN, 318), (KNG, 58, 61), ipil ipil (KN, 315), kımıl kımıl (KN, 228), kıpır kıpır (KN, 18), (AL, 58), kıtır kıtır (KN, 225), (AL, 87), kıvıl kıvıl (AB,

113), küt küt (AB, 111), (AL, 151), kütür kütür (AB, 58), lak lak (AB, 84), lap lap (AL, 62), mırın kırın (KN, 118, 148), mışıl mışıl (AL, 173), oflaya pufloya (KN, 327), (KE, 114), paf pufu (KN, 196), paldır küldür (AL, 97), parıl parıl (AB, 112), pat pat pat (KN, 217), pat pat (KE, 39), pılı pırtı (KN, 53), pılını pırtısını (KN, 64), (AL, 97), pır pır (KNG, 100), pıtır pıtır (KN, 53), rap rap rap (AL, 41), rap rap (KNG, 97), sapır sapır (KN, 164), şakır şakır (KN, 277), şıkır şıkır (KE, 17), (AL, 73, 267), şıpır şıpır (AL, 63), (KN, 197), tak tak tak (AL, 120), taka tuka (KE, 45), tıklar tıklar (AL, 95), tıpış tıpış (AB, 20, 190, 191), (AL, 141), tıs pıs (AL, 212), tir tir (KNG, 151, 130), (AL, 120), tiril tiril (AB, 114), tup tup (KN, 219), (AL, 120), uğul uğul (AL, 34), vıcık vıcık (KN, 128), vınl vınl (KN, 350), zıpır zıpır (AB, 93), zırıl zırıl (AB, 217), zırt zırt (AB, 103), (KN, 143)

2.1.6.1. Tek Heceli Yansımali Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Yansıma sözcüklerle kurulan ikilemelerin büyük bir bölümü tek heceli yansımalarından meydana gelmiştir.

Zülfikar, yansıma sözcükleri ek alma durumuna göre *Birincil Biçimler* ve *İkincil Biçimler* olmak üzere iki gruba ayırır. Zülfikar'a göre Birincil Biçimler, ses yansımalarının ayrılmaz, bölünmez tek heceli en küçük parçalarıdır. Zülfikar, birincil biçimlerin anlamlı olarak yalın durumunda ya da daha çok ikilemeli biçimlerde görüldüğünü belirtir. (1995, s. 92).

Çalışmanın bu bölümünde tek heceli yansıma ikilemeler; *aynı kelimenin tekrarı ile oluşan yansıma ikilemeler* ve *farklı kelimenin tekrarı ile oluşan yansıma ikilemeler* olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

Yapılan çalışmada, tek heceli yansımali kelimelerle kurulmuş 40 ikilemeye rastlanmıştır.

2.1.6.1.1. Aynı Kelimelerden Oluşan Tek Heceli Yansımali İkilemeler

Yapılan araştırma sonucunda aynı kelimelerden oluşan tek heceli yansımali ikilemelerden 26 örnek saptanmıştır.

pat pat

Öbür koluyla da yarı kucaklayıp, sırtına **pat pat** vurdu. (KE, 39)

rap rap

Onlar, merdivenlerin genişliğince yürüyüş kolunda **rap rap** ve basamak basamak indikçe, korku ve panik kasırgasının önüne kattığı boz bulanık selintinin nasıl aşağılara yuvarlandığını gözlerimle gördüm. (KNG, 97)

tak tak tak

Ve yine geldiği gibi **tak-tak-tak** ederek çıktı gitti. (AL, 120)

tir tir

Tir tir titreyen Ali efendi, Mustafa'nın kalktığı iskemlenin arkasına tutunmasaydı, düşecekti, (AL, 120)

Diğer örnekler için bk. (KNG, 151, 130)

Aynı kelimelerden oluşan tek heceli yansımali kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

cık cık cık (KE, 113), cık cık (KE, 113, 113, 114), (AL, 151), (KN, 168), (AL, 151), cır cır (AL, 151, 153), hart hart hart (KN, 189), hart hart (KN, 134), hım hım (KN, 158), (AB, 116), lak lak (AB, 84), lap lap (AL, 62), pat pat pat (KN, 217), pır pır (KNG, 100), rap rap rap (AL, 41), zırt zırt (AB, 103), (KN, 143)

2.1.6.1.2. Farklı Kelimelerden Oluşan Tek Heceli Yansımali İkilemeler

Yapılan çalışmada bu tür ikilemelerden oluşan sadece 3 örneğe rastlanmıştır.

garç gurç

Vites değiştirmeleri **garç gurç**. (KN, 215)

Diğer örnekler için bk. (KNG, 54), (AL, 125, 253)

hık mık

Benim **hık -mık** ettiğimi görünce durumu kendisi kurtardı. (KNG, 125)

tıs pıs

Tıs pıs suyu çekilmiş değirmen. (AL, 212)

2.1.6.2. İki Heceli Yansımali Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Zülfikar, iki heceli yansımali kelimelerden oluşan ikilemeleri, birincil biçimlerde birtakım eklerle genişletilmiş isim soyundan olan yapılar olarak nitelendirir. Zülfikar, ikincil biçimleri kuran eklerin başında -ıl (-il, -ul, -ül) ve -ır (-ir, -ur, -ür) eklerinin geldiğini, ikincil biçimlerin zengin bir biçimde ad ve fiil köklerini de oluşturduğunu

belirterek Şu rnekleri verir: apıla-(OkŐamak, FERH) cıpıla-(su içinde hareket eden cisim ses çıkarmak) apılda-(sendelemek, UŞ). (1995, s. 101).

Bu bölümde iki heceli yansımali kelimelerden oluşan ikilemelerden 68 örneğe rastlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde *iki heceli yansıma kelimeler, aynı kelime tekrarı ile oluşan ikilemeler ve farklı kelime tekrarı ile oluşan ikilemeler* olmak üzere iki başlık altında incelenmiŐtır.

2.1.6.2.1. Aynı Kelimelerden Oluşan İki Heceli Yansımali İkillemeler

Bu bölümde, aynı kelimelerden oluşan iki heceli yansımali ikilemelerden 56 örnek tespit edilmiŐtır.

Şakır Şakır

Tugay karargāhının çekildiği Kaechong köyüne varan Albay, Paşa'yı ve ötekileri, elektrikleri **Şakır Şakır** yanan okulda buldu. (KN, 277)

hışır hışır

Biri **hışır hışır** etekleri Acar'ın sakalına değerek aralarından geçti, ayakyoluna girdi. (AB, 151)

gıŐırt gıŐırt

GıŐırt gıŐırt bir Şey eğeliyor. (AL, 199)

horul horul

Geceleri **horul horul** uyuyanlar, Kelā'nın tercüman Jan'a yazdırdığı İngilizce sözcükleri bellediğinin farkında değillerdi. (KN, 218)

Şıkır Şıkır

Ve **Şıkır Şıkır** oynıyan bir sesle baŐlayıverdi: (AL, 74)

Diğer rnekler için bk. (KE, 17), (AL, 267)

fosur fosur

Ve Albay, 156 muharebelerinden sonra, Tokyo'nun Amerikan Star gazetesi muhabirleri ve bizim gazeteciler kendisiyle savaş meydanında reportaj yapmak üzere teypleri ve film makineleriyle geldikleri zaman da, **fosur fosur** sigara içiyordu. (KN, 329)

tıpış tıpış

Ardından **tıpış tıpış** yürüyen eŐeklerin iki hasır topu arasında kulakları bile kaybolmuŐ... (AB, 20)

Diğer rnekler için bk. (AB, 190, 191), (AL, 141)

Aynı Kelimelerden Oluşan İki Heceli Yansımali İkilemelere ait diğler örnekler aşığıda yer almaktadır:

bıdır bıdır (AL, 69), (AB, 93), cayır cayır (KN, 111, 174), çakmak çakmak (KN, 107), çatır çatır (KNG, 147), (AL, 87, 115), (AB, 91, 213, 132, 142), (KE, 142), (KN, 298), (KE, 142), (AL, 115), fıldır fıldır (KN, 209), fokur fokur (KN, 135), gıcır gıcır (AL, 64), hatır hatır (KN, 57), (AB, 104), hüpür hüpür (AL, 33), ipil ipil (KN, 315), kımıl kımıl (KN, 228), kıpır kıpır (KN, 18), (AL, 58), kıtır kıtır (KN, 225), (AL, 87), kıvıl kıvıl (AB, 113), kütür kütür (AB, 58), mışıl mışıl (AL, 173), parıl parıl (AB, 112), pıtır pıtır (KN, 53), sapır sapır (KE, 196), şıpır şıpır (AL, 63), şıpır şıpır (KN, 197), tıkır tıkır (AL, 95), tiril tiril (AB, 114), uğul uğul (AL, 34), vıcık vıcık (KN, 128), vınıl vınıl (KN, 350), zıpır zıpır (AB, 93) zırıl zırıl (KE, 217)

2.1.6.2.2. Farklı Kelimelerden Oluşan İki Heceli Yansımali İkilemeler

Yapılan metin incelemesi sonucunda bu tür kelime grubundan 8 örneğle rastlanmıştır.

çangıl çungul

Dış kapıdan **çangıl çungul** giren Ali Dayı, koğuşun kapısını güm güm yumrukladı: (KN, 346,)

Diğler örnekler için bk. (KN, 123, 144)

ıngır zıngır

“ O gavır hiç **ıngır-zıngır** etmesin!” dedi. (KN, 162)

mırın kırın

“Hem **mırın-kırın** etse de biraz, bizim demokrat basına bir milyon daha yatırırız Örtülü Ödenek’ten, muhalefete karşı bir yaylım ateşle açtırırız...” (KN, 118)

Diğler örnekiçin bk (KN, 148)

taka tuka

Popov’la, pek uzatmadan **taka-tuka** deyip sözü bağladılar. (KE, 45)

pılı pırtı

Bir de bakarsın, delikanlı oluvermişsin, vurmuşsun köy kıyısına, derede yunakta karılar-kızlar, **pılı pırtı** yıkıyorlar. (KN, 53)

2.1.7. Birinci Kelimesi Anlamlı İkinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler

Bazı kelimelerin kullanımları sıklık gösterirken bazıları zamanla kullanımdan düşerek unutulmaya yüz tutmuştur. Birinci kelimesi anlamlı fakat ikinci kelimesi anlamsız gibi görünen ikilemelerin birçoğu aslında unutulmuş kelimelerden oluşmuştur.

İkilemeler sayesinde ortaya çıkan bu kelimelerle ilgili yapılan çalışmada 8 örneğe rastlanmıştır.

horlaya hırklaya

Seninki artık selâmsız sabahsız geçiyor,tombul sağrısının üstünde incecik kuyruğunu virgüllemiş, battal kulaklarını düşüre toplaya, burnu yerde,

horlaya hırklaya yuvarlanıp gidiyordu. (AL, 37)

bok baklavat

“Yaşıyamam öyle **bok baklavat** adamlarla yan yana...” (KE, 32)

palas pandiras

Tugay karargahına **palas pandiras** girmiş, selam vermeyi de unutarak, haberi vermişti: (KN, 282)

Birinci kelimesi anlamlı ikinci kelimesi anlamsız kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

alaca bulaca (KN, 160), takım taklavat (KN, 279), tek tük (KE, 196), (AB, 174)
ufak tefek (KE, 132), agucuk gugucuk (KN, 343)

2.1.8. İkinci Kelimesi Anlamlı Birinci Kelimesi Anlamsız İkilemeler

Türkiye Türkçesinde, ikilemelerde ikinci kelimesinin anlamı bulunmayan bu kelimeler, tek başlarına bir anlam ifade etmeseler de diğer kelimenin anlamını etkilemektedir. Çağatay bu konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Bazan Hendiadyoin’in bir kelimesi yalnız başına kullanılmaktan çıkmış unutulmuş vaziyettedir, o zaman bu gibi kelimeleri eski kaynaklardan ve yeni lehçelerden arayıp bulmak mecburiyetindeyiz. Lehçelerin tetkiki ilerledikçe Hend-n’lerin sayısı arttığı gibi unutulmuş kelimeleri ihya etmek, anlaşılmayanları anlamak imkânlarımız da artacaktır. Mesela: çoluk çocuk, ev bark, terkiplerinde çoluk Türkiye Türkçesi’nde yalnız kullanılmayan bir kelimedir, Türkmence’de çovluk olarak yaşar, bark

kelimesi Uygurca'da ayrı da bulunduğu halde şimdi her yerde kullanılmıyor. Bu hal belki de hend-n'lerin muhtelif yerlerde yaşama devirlerine, hayat kabiliyetine bağlıdır”(2008, s. 234).

İkinci kelimesi anlamlı birinci kelimesi anlamsız ikilemelerle ilgili 8 örnek tespit edilmiştir.

çer çöp

Burdan herhangi bir **çer çöp** de alıp gitmeyin sakın.(KN, 55)

çoluk çocuğu

Çoluk çocuğu Bulgaristan dışındaymışlar.(KE, 13)

Diğer örnekler için bk. (KE, 30, 190),(AL, 62), (AB, 42)

ıvrıla kıvrıla

Ivrıla kıvrıla boğaza doğru sokuluyor söğütler... (AB, 18)

cümbür cemaat

Hiç unutmam, son akşam, cümbür cemaat yine Zekeriya beylerdeyiz.(KNG, 115)

hepi topu

Hepi topu sekiz balya tütünümüzü Obalı'ya sattı babam. (AL, 92)

Diğer örnek için bk. (AL, 209)

2.1.9.Pekiştirmelerden Oluşan İkilemeler

Bu tür yapılar kelime başına ses veya hece eklenerek oluşturulan ikilemelerdir. Anlamın daha baskın ve yoğun olduğunu belirtmek için pekiştirmelerden kurulan bu ikilemeler, hala çözüme ulaşılmamış tartışmalı bir konudur.

Birçok araştırmacı bu yapıların ikileme değil de pekiştirme sıfatı olduğu görüşünü savunarak ikileme grubuna kabul etmemektedir.

Akyalçın, m, p, r, s ünsüzleriyle oluşturulan(masmavi, apak, tertemiz, yemyeşil) pekiştirmeli kelimelerin, kimi araştırmacılarca ikileme olarak görüldüğünü belirttikten sonra bu kelimelerin, ikilemelerin en az iki sözcüğün yan yana getirilmesiyle oluşturulması kuralına uymadığı gerekçesiyle ikilemeler sözlüğüne koymamıştır. (2007, s. 14).

Banguoğlu, bu tür kelime gruplarını berkitme sıfatı olarak adlandırmaktadır: “*Vasfın yoğunluğunu salt olarak yüksek derecesiyle gösteren sıfatlara berkitme*

sıfatları adını veriyoruz. Türkçede berkitme sıfatları en çok benzer hece katkısı (paranomasie) yoluyla olur. Bu da vasıflama sıfatlarının ilk hecelerini m p r s sesdeşlerinden biriyle kapayıp meydana gelen heceyi kelimenin başına getirmek suretiyle yapılır(bkz. E.T. kapkara).”(1986, s. 348).

Erdem, m, p, r, s ünsüzleriyle oluşturulan ikilemeler için: “Bu tür yapılarda kelimenin ilk hecesi sesliyle bitiyorsa araya –p sesi girer ve ardından kelimenin asıl gövdesi -p- sesine eklenir. Kara>kap-kara, sar>k>sa-p-sar>g vb. Ancak kelime tek heceli ve sessizle bitiyorsa, -p- sesi, ilk sesliden sonra araya girer ve –p- sesinden sonra kelime tekrarlanır: tüz>tü-p-tüz vb. Dolayısıyla bu yapılara ne ikileme ne de yineleme denilebilir. Bu yapılar iki kelimenin birleşmesiyle değil, içeriklerini vurgulamak amacıyla morfolojik bir işlemin sonucu ortaya çıkmışlardır. Burada iki unsur değil, ünlüleriyle ünsüzlerinin bir kısmı tekrar edilen bir tek unsur vardır. Bu yapılara morfolojik açıdan bakılmalıdır.” demektedir (2005, s. 189-225).

Korkmaz bu tür yapıları pekiştirme sıfatları adı altında değerlendirir. Korkmaz’a göre: “ Pekiştirme sıfatları anlamı güçlendirilmiş olan sıfatlardır. Bu sıfatları türetmek için, ünlü ile biten bir niteleme sıfatının ilk hecesinin sonuna m, p, r, s ünsüzlerinden biri getirilerek oluşturulan hece, sıfatın başına eklenir: bembeyaz, kapkara, kaskatı, kıpkızıl gibi” (2014, s. 345-346).

Bazı araştırmacılar da pekiştirmeli kelimelerle ikileme yapılabileceği görüşü içindedir.

Ergin, bu kelime grubunu *İlâveli Tekrarlar* başlığı altında, *Başa Bir ses İlâve Edilerek Oluşturulan Tekrarlar* ve *Başa Hece İlave Edilerek Oluşturulan Tekrarlar* olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Fakat Ergin de Güneş gibi bazı pekiştirmelerin ayrı yazılması gerektiği görüşündedir:

“Bu guruba tekrarlama yolu ile yapıldığı, aşağı yukarı mânâ ve fonksiyon bakımından da tekrara benzediği için tekrar diyoruz. Fakat vurgu bakımından birincisi ikincisinin mânâsına kuvvet veren iki unsurun asıl ve yardımcı unsur durumları bakımından bunların tekrar olmadıklarını, sıfat tamlamasına benzediklerini de hemen belirtmeliyiz. Gerçekten bu guruplarda türetilen birinci unsur kuvvetli vurgulu olup gurubun vurgusunu üzerinde taşır. Tek başına mânâlı olmamakla beraber ek olmayan, kuvvetli durumu ve fonksiyonu dolayısıyla bir çeşit kelime olan, tekrarlardaki uydurma kelimelerden sayılabilecek bu unsuru

daima ayrı yazmak lazımdır.(Düm düz, çar çabuk, çırıl çıplak, sapa sağlam...)” (2013, s. 349).

Düm düz, çar çabuk ve çırıl çıplak kelimelerinin TDK ve Güncel Türkçe Sözlükte arama yapıldığında hiçbir sonuca ulaşılmamaktadır. Bu tür pekiştirmelerden oluşan kelimelerin ise ayrı yazılması TDK'nın yazım kurallarına da aykırıdır.

Güneş, pekiştirmeli ikilemeleri, *Eklemler Tekrarlar* adı altında *Kelime Başına Ses Eklenerek (çocuk mocuk, ev mev, oda moda...)* ve *Kelime Başına Hece Eklenerek (apansız, bembeyaz, besbelli, çarçabuk...)* yapılan ikilemeler olmak üzere ikiye ayırır. Ayrıca “p” ünsüzünün “-a,-e” sesleriyle; “r” ünsüzünün ise “-ı” sesiyle genişletildiği ve bunların ayrı yazılması gerektiğini belirtir: “Düpe düz,güpe gündüz, sapa sağlam, sırlı sıklam, çırıl çıplak.” (1999, s. 332).

Tartışmalı bir konu olan pekiştirme kelimelerin, ikileme oluşturabileceği görüşünde olduğumuz için böyle bir sınıflandırmanın yapılmasının uygun olacağını kanaatindeyiz. Çalışmada, pekiştirmelerden oluşan ikilemeleri tekrar etme gereği duyulmadığı için yapı ve sözcük türü bakımından incelenmeyip sadece bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca yapılan sınıflandırmada Sezai Güneş'in tasnifinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde Pekiştirmeli İkilemeler; *kelime başına ses eklenerek oluşturulan ikilemeler* ve *kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemeler* olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.1.9.1.Kelime Başına Ses Eklenerek Oluşturulan İkilemeler

Ünsüzle başlayan kelimelerde baştaki ünsüzün kaldırılmasıyla, ünlüyle başlayan kelimelerde ise doğrudan doğruya “m” sesinin getirilmesiyle yapılan ikilemelerdir.

Ergin, bu tür ikilemeler için: “Başa bir ses ilâve edilenlerde vokalle başlayan kelimelerin doğrudan doğruya başına, konsonantla başlayanların o konsonantı kaldırılarak yerine bir m sesi getirilir. Böylece elde edilen kelime tekrarın ikinci unsuru olarak kullanılır: (adam madam iş miş) demiştir (Ergin, 2013, s. 348). Talat Akaslan “*Yaşı maşlı ama dipdiri*” *Yarı-İkilemenin Anlam- Sözdizimi* makalesinde “m” sesi getirilerek yapılan ikilemeleri *Yarı İkileme* olarak adlandırmıştır (Akaslan, 2004).

Yapılan çalışmada kelime başına ses eklenerek oluşturulan ikilemelerle ilgili 25 örnek tespit edilmiştir.

aç maç

Aç maç, taburu adeta vinçle kaldıran Albay, savunma mevzilerine kadar kendisi götürdü. (KN, 272)

çatal matal

Uzuneşek, **çatal matal** oynarken birbirinin omzundan duvarlara tırmanan var mı? (KLN, 252)

kaçarız maçarız

Yolda **kaçarız maçarız** diye ödleri kopuyormuş (KN, 188)

Kore more

Bu dünyada **Kore more** işi eksik olmaz. (KN, 189)

Diğer örnek için bk. (KN ,350)

sağ mağ

General **sağ mağ** diye bizi tongaya düşürdü. (KN, 294)

kardeşi mardeşi

Kardeşi mardeşi değilim, ben senin gibi eşegin!” (KE, 195)

yazar mazar

Seni **yazar mazar** dediler de. (KE, 31)

Kelime başına ses eklenerek oluşturulan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

anhası minhası (KNG, 47), av mav (KNG, 63), baskına maskına (KN, 270), battığı mattığı (KN, 261), çay may (KN, 28), giriş miriş (KNG, 69), hasta masta (KNG, 134), hazırlık mazırlık (KN, 149), ilaç milaç (KN, 55), ip mip (KN, 40), kaçar maçarız (KN, 188), kominist mominist (KN, 41), plan milan (AL, 98), sulfatayı mulfatayı (AB, 49), şehit mehit (KN, 163), şuna muna (KN, 130), tavşan mavşan (KNG, 91)

2.1.9.2. Kelime Başına Hece Eklenerek Oluşturulan İkilemeler

Kelimelerin ilk heceleri ünsüzle bitiyorsa ünsüz kaldırılarak, ünlüyle bitiyorsa “m, p, r, s” seslerinden birinin eklenmesiyle yeni bir hece meydana getirilerek

yapılan ikilemelerdir. Kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemeler için Ergin:

“Başa heceler ilâve edilen umumiyetle bir kısım sıfatların ilk heceleri alınır; bu heceler sonuna vokalle bitiyorlarsa doğrudan doğruya, konsonantla bitiyorlarsa o konsonantları atılarak m,p,r,s, seslerinden biri getirilir; meydana gelen ilk heceden doğma bu unsur ayrı bir kelime gibi asıl kelimenin önüne getirilir; böylece hece tekrarına dayanan, bir bakıma tekrar diyebileceğimiz bir gurup ortaya çıkar.(düpe düz) demiştir (2013, s. 348).

Yapılan çalışmada kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemelerle ilgili 125 örnek tespit edilmiştir.

düpedüz

Olsa olsa, diyorum bir de, patrondur herif **düpedüz**. (KN, 57)

Diğer örnekler için bk. (KN, 55, 57, 134,146, 294, 294, 315), (KE, 110, 52, 36, 35, 115), (KNG, 40, 65, 67, 81)

ıpslak

Gözlerimiz anlaşma sevinciyle **ıpslak**ti. (KN, 241)

Diğer örnekler için bk. (KN, 112, 228), (AB, 183)

gömgök

Bora **gömgök** oldu. (KN, 251)

carppadak

Yarın **carppadak** geberir de, konaklarla değirmenler bana da kalır diye korkuyor. (AL, 148)

dosdoğru

Bütün iş, Tunca’yı köyün çok aşağılarından geçip, **dosdoğru** dağa sarmakta. (AL, 21)

Diğer örnekler için bk. (KE, 35), (AB, 168),

basbaya

Dedikodu, **basbaya**, başlıbaşına bir zanaattır. (KE, 116)

Diğer örnekler için bk. (KN, 58, 237), (KE, 116), (AB, 130)

cıscıblak

Demek Hristiyan’ın on parmağı on şifalı ulu Muhammedini **cıscıplak** edip de, dört çivi ile tövbe, bir, iki, bir de iki ayağına üç çiviyle çivilemişler ha? (KN, 304)

Kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

apaçık (KN, 82, 195, 242, 313), (KNG, 46), apaydınlık (KE, 39), apayrı (AL, 189), bambaşka (KN, 148, 261), besbelli (KN, 21, 63, 100, 136, 151, 249, 296, 343, 325), (KE, 48, 52, 36, 28),(KNG,165),(AB,165),(AL, 78, 85, 246, 214), bomboş (AB, 182), büsbütün (KE, 177), (KNG, 90, 109), (AB, 126), çepçevre (KN, 199), çırpılak (KNG, 146), (AL, 85), dımdızlak (KN, 210), dimdik (KE, 99), dümdüz (KN, 221), (AL, 24), düpedüz (AL, 100, 246, 247), gepegençsin (AB, 177), gömgök (AL, 58, 172), güpegündüz (AB, 79, 117), (AL, 103, 148), hıncahınc (KN, 97), (KE, 131), ipince (KE, 45), kaskatı (KN, 212), kesenkes (KE, 36), kıskıvrak (AB, 109), koskoca (KN, 309, 279), (KNG, 147), (AB, 83), (AL, 148, 244), kupkuru (AB, 127), masmavi (KN, 231), mosmor (KN, 74), (AB, 209), paramparça (AB, 154), perperişan (KN, 233), pespembe (KN, 74), sımsıcak (AL, 204), sımsıkı (KN, 315), sırsıklam (KN, 228), (KNG, 97), tamtakım (KN, 246, 129), (AB, 129), tamtakır (KE, 153), tıpatıp (AL, 21, 137, 141, 257), tumturaklı (AL, 222), upuzun (AB, 27, 28), yamyassı (KN, 260), yapayalnız (AB, 179, 182, 212), yemyeşil (AL, 85), yepyeni (KN, 105), (KE, 110), (AL, 34), yuryumuşak (KN, 73)

2.2.Yapı Bakımından İkilemeler

“Dil yaşayan ve sürekli değişim içinde olan sosyal bir varlık olduğundan, toplumun ve zamanın gereksinimlerine göre, yeni kelimelerden yararlanılarak veya yabancı dillerden yeni kelimeler alarak söz varlığını genişletir ve zenginleştirir. Dilin kendi söz varlığını genişletip zenginleştirmesi için başvurduğu yol yapım yoludur. Kelime yapımı yolları da birbirinden farklıdır.” (Korkmaz, 2014, s. 117).

Kelimelerin ya da kelimelerdeki seslerin, anlamları yakın veya zıt olan kelimelerin tekrarı, sesleri birbirine benzer kelimelerin yan yana gelmesiyle oluşturulan yapılardan birisi de ikilemelerdir. İkilemenin Türkçedeki önemini Hatipoğlu, şu sözleriyle belirtmektedir:

“İkileme, Türkçenin bilinenden çok daha önemli bir özelliğidir. İkileme ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi Türkçenin kuralları arasında yer almalıdır. Türkçe, ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz. Türkçede, ikileme o kadar yaygın, örnekleri o kadar

çoktur ki, başka dillere bakarak, olayın ayrıca ele alınmasından, inceden inceye bütün örnekleriyle saptanmasından vazgeçilemez. Çünkü ikileme olayı, yapı bakımından, Türkçenin temellerine kadar inen bir özelliktir. Türkçenin yapısı, başlı başına ele alınınca, ikileme olayının önemi ortaya çıkar. İkileme, Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.”(1981, s. 9).

Yapılan incelemede, karşımıza çıkan ikilemeler doğrultusunda, çalışmamızın bu bölümü, basit, türemiş, işletme eki almış olan ve farklı oluşumlu ikilemeler olmak üzere dört ana başlıkta ele alınmıştır.

2.2.1. Basit Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Basit kelimeler, köküne ek aldığı halde anlamında bir değişme görülmeyen kelimelerdir. Güneş, basit kelimelerle ilgili olarak: “Bünyesinde bağımlı veya bağımsız başka bir morfem taşımayan; sadece kendisi olarak belirli bir anlam ifade eden kelimelerdir. Kelime kökü olarak da adlandırılırlar. Bunlar bir dilin başlangıcından beri var olan kelimelerdir. İsim kökü ve fiil kökü olmak üzere ikiye ayrılırlar. Türkçede basit(kök halindeki) kelimelerin hepsi tek hecelidir. Bugün çok heceliymiş gibi görünen basit kelimelerin tümü; türemiş halde iken, zaman içinde bu özellikleri unutulurak, kök gibi algılanır hale gelmiş kelimelerdir.” demektedir (1999, s. 151). Hatiboğlu, ikilemeleri yapı bakımından ad kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler ve eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler olmak üzere iki ana başlıkta ele almıştır (1981, s. 35).

Çalışmada ikilemeleri oluşturan kelimeler yapı bakımından incelendiğinde, basit kelimelerle oluşanların çoğunlukta olduğu dikkati çekmektedir. Yapılan incelemede en fazla *bir iki, yavaş yavaş, sık sık* ve *Allah Allah* ikilemeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde basit kelimelerle kurulmuş olan ikileme örneklerine yer verilmiştir. Taranan metinlerde; *çiçek çiçek, ağır ağır, tek tek, ters ters* ve *yer yer* ikilemeleri kökleri bakımından günümüze eski dönemlerden ulaşmış olmalarına rağmen hiçbir değişime uğramamıştır. Fakat; *yaz kış, don gömlek, ince ince, iyi kötü,* ve *kaş göz* gibi ikilemelerin kelime kökleri ise zamanla anlam ve biçim değişmelerine uğramıştır. Yapılan incelemede *aşağı yukarı, başka başka, kolay*

kolay, sonra sonra ve sık sık gibi ikilemelere gelen eklerin ise şu an kullanımdan düşmüş olması nedeniyle basit kelimelerle oluşan ikilemeler grubuna dahil edilmiştir. Tespit edilen 447 ikilemenin 27'si Eski Türkçeden evrilirken 419'u kelime köküne gelen son ekin kullanımdan düşmesiyle meydana gelen ikilemelerdir.

yaz kış

Boynuna asılı kol saati ile **yaz kış** her gece her saat okulun dışını içini dolaşır durur.(AL, 181)

bir iki

Helvacı Mehmet kıpır kıpır dudaklarıyla içten **bir iki** tövbe çekerek bırakıp yürüdü.(AL, 140)

Diğer örnekler için bk. (KE, 12, 21, 87, 94, 109, 166, 168, 181), (KNG, 125, 135), (AB, 73, 78, 78, 80), (KN, 179, 291, 318, 206, 324, 343), (AL, 37, 45, 48)

boncuk boncuk

Bu **boncuk boncuk** gözlerin mavisi tatlılaşıverdi.(AL, 36)

Diğer örnek için bk. (KE, 13)

Allah Allah

Allah Allah, demek orda da iyi hamurkârlar var benim gibi.(AL, 191)

Diğer örnekler için bk.(KN, 138),(KE, 31),(AL, 54, 191, 193), (KN,30, 63, 82, 185, 185, 264, 264, 264, 265, 267, 267, 267, 267, 268, 323, 324, 346)

hacı hoca

Hani **Hacı Hoca** şeyh takımının eli de üfürüğü tükürüğü de şifalıdır... (KN, 135)

gece gündüz

Subaylar da **gece gündüz** radyo başında.(KN, 200)

ağır ağır

Başıbozuk yerinden **ağır ağır** doğruldu.(KN,171)

Diğer örnekleri için bk.(KN, 21, 24, 277),(KE,17, 18, 31, 32),(AL, 215, 235),(AB, 40, 87, 127, 180, 184)

Basit kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

acı acı (AL, 189, 218), (KN, 101, 287), (KNG, 86), (AB, 29, 89), adam adam (AB, 151), ağa kardeş (AL, 259), ağır aksak (KE, 27), (AL, 193), (KN, 216), ağız burun (AB, 129), ak pak (KE, 75), (KE, 200), (KN, 99, 230, 339, 347), (KE, 75), aman zaman (KN, 302), ana avrat (KE, 48, 92), ana baba (AL, 30, 56), (KN, 125,

126, 127, 133, 208, 235, 262, 314), ar utanç (KE, 195), ara sıra (AL, 166), arı duru (KE, 106), aşağı yukarı (KN, 284), (KE, 46, 138, 166), (KNG, 74, 129), aval aval (248), avuç avuç (AL, 78), az çok (AL, 16) , baba oğul (KN, 208), (AL, 266), bakla bakla (AL, 177), baklava baklava (KE, 40), bando mızıkayı (KE, 127), (AL, 112), başka başka (KN, 127), beş altı (KE, 67, 132), (KN, 179), beş on (KE, 9, 131), bol bol (KN, 53), (KE, 59), böyle böyle (KN, 161), (AL, 146, 177, 233), (AL, 49, 326, 343), burcu burcu (KN, 93, 299), (KE, 52), (AL, 34) , çabuk çabuk (KN, 304), çalı çırpı (KN, 217, 217), (AB, 22, 80), çiçek çiçek (AB, 73), çocuk çocuk (AB, 88), çok çok (KN, 175, 204), dağ bayır (KE, 174), damar damar (AB, 198), damla damla (KE, 95), davul zurna (KN, 168, 168), (AL, 112, 202), deli divane (KN, 130, 247), derin derin (AB, 41, 164), deste deste (KN, 335), diken diken (KN, 141, 27, 216, 345), diri diri (KN, 223, 223, 227), (AL, 62), don gömlek (KN, 103, 140, 163, 300), (AL, 244), dost düşman (KN, 283), (KN, 137), (AL, 30), (AB, 89), dört beş (KNG, 143), dünya ahret (AL, 169), el ayak (KN, 209, 290), (KE, 19, 33), el etek (AB, 44), eli ayağı (KNG, 36), er geç (KN, 101), (AL, 123), (KNG, 78), ev bark (AL, 91), fakir fakara (AB, 175, 206), falan filan (KN, 56, 132), fincan fincan (AB, 106), fitil fitil (AL, 24, 156), (KN, 198), gece gündüz (KN, 130), (KN, 200, 325), (KE, 190), (KNG, 101), (AL, 57, 90), (AB, 27), gel git (KN, 238, 239, 239), gelin güvey (AL, 15), geri geri (KN, 252, 86), git gel (AL, 130), göz kulak (KN, 52), güleç güleç (KE, 51), gün gün (KE, 43), güneş güneş (AB, 192), hafif hafif (AB, 36), hal hatır (KE, 72, 79), halka halka (KE, 67), harp darp (KE, 32), hece hece (KN, 21), hemen hemen (KE, 51), (KE, 10, 59, 68, 70, 88, 92, 157), (KN, 126, 97, 328), (KNG, 47, 54, 93), (AB, 152, 189), hesap kitap (AL, 91), ıslak ıslak (AB, 81), iç dış (KNG, 42, 93, 131), (KN, 329), iki üç (KE, 141, 185, 191), (KNG, 115), (KN, 143), (AL, 94), in cin (AL, 31), ince ince (KN, 136), (AB, 71), iri iri (KE, 57, 62, 78, 78, 92), it kopuk (AL, 253), iyi hoş (KE, 143), iyi kötü (AL, 104), kaat kalem (KN, 48), kaba kaba (KN, 141), kan revan (KE, 21), (KN, 324), (AL, 264), kapı kapı (AB, 133, 137), kara kara (AL, 177), (KN, 294), karı kızan (KN, 126), karı koca (KE, 197), (KNG, 114), (KN, 142), (AB, 88), karış karış (AB, 17), (AB, 218), kaş göz (KN, 278, 278), (AL, 188), kaşık kaşık (AB, 27), kat kat (KN, 71), (AB, 58), (KNG, 29), kedi köpek (AL, 233), kız erkek (AL, 213), kolay kolay (AL, 179, 223), (KE, 17, 36, 187, 199), konu komşu (AB, 60, 203), köy köy (AB, 200, 131) , kuru kuru (KN, 304), küçük küçük (KNG, 112), küme küme (KE, 46), mezar mezar (KN, 339), nokta nokta (AB, 89), on onbeş (KE, 197), öbek öbek (AL, 267), (KN, 166), (AB, 11), pırlıl pırlıl (KN, 103, 220),

pıtrak pıtrak (KN, 189) ,raf raf (KNG,62), rahat rahat (AL, 229), (KNG, 62), (KE, 159), (AB, 12), sabah akşam (KN, 238), (AL, 91, 249), sabah sabah (AL, 37, 61), (AB, 142, 146, 186), sağ sağılim (KN, 86, 142), sakal bıyık (AB, 11), sarı sarı (AB, 36), sekiz dokuz (KE, 190), sekiz on (KE, 83), (KN, 272), seme seme (AB, 92), sen ben (AL, 183), sıcak sıcak (AB, 64), sık sık (KE, 63, 99, 100, 120), (AL, 123, 157, 188), (KNG, 38, 42, 90, 119, 141), (KN, 188, 268), (AB, 138), sonra sonra (KE, 23), (AL, 74, 81), taksit taksit (KN, 45), tane tane (AB, 21), tek tek (KN, 166), teker teker (KN, 91), (AL, 99), (KE, 116, 198), tekrar tekrar (KN, 70, 222), (AL, 184), (AB, 197, 204), (KNG, 8), tel tel (AL, 48), ters ters (KN, 59), (AL, 74, 173), (AB, 27), tınaz tınaz (KN, 223), top top (AB, 20), tuhaf tuhaf (KN, 65), tütün tütün (AL, 82), ufah ufah (AL, 137), ufak tefek (KN, 201), ufak ufak (AB, 117), un ufak (KE, 74), uzak yakın (KE, 19), uzun uzun (AL, 105, 109), (KE, 13), (KNG, 37, 111), (AB, 114, 23, 29), üç beş (KN, 125), (AL, 91), üç dört (KE, 175),(AL, 41), (AB, 45), ver ver (AL, 163), yaka paça (AL, 247), yan yan (KE, 29), yaprak yaprak (KN, 69), yara bere (KN, 67), yavaş yavaş (KN, 192, 276, 342, 347), (KNG, 73, 146), (KE, 12, 17, 26, 96), (AL, 185, 266), (AB, 11, 17, 20, 42, 44, 52, 75, 125, , yaz kış (KN, 110), yeni yeni (KNG, 131) ,(KE, 165), yer yer (KN, 22, 99, 100, 258), (KNG, 34, 145), (KE ,17, 107, 146), (AL, 54, 109), yirmi otuz (AL, 77), yok yok (KN, 190), yol yordam (KNG, 96), yüz göz (KN, 138), zaman zaman (KE, 43, 157), (AL, 24), zar zor (KE, 61, 189), zehir zemberek (AL, 220)

2.2.2.Türemiş Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Hatiboğlu, türemiş kelimelerden oluşan ikilemeler üzerine, *Bazı Yapım Ekleriyle Kurulan İkilemeler* başlığı altında: “Bazı ikileme türleri, özellikle yapım eklerinden “-lı” ya da “-sız” ekiyle kurulur. Bu eklerle kurulan ikilemelerin bazıları aynı kök ya da gövdeden bazıları da ayrı kök veya gövdeden türetilir.” demiştir (1981, s. 42).Korkmaz’a göre: “Türemiş kelimeler, kelime türetme yoluyla elde edilir. Bu yol, kelime kök ve gövdelerine ekler getirerek değişik anlamda yeni kelimeler yapma yoludur. Türkçede kelime kök ve gövdeleri doğal olarak ad ve fiil kök ve gövdelerine ayrılır. Ad kök ve gövdelerine getirilen ekler ile fiil kök ve gövdelerine getirilen ekler birbirinden ayrılırlar.” (2014, s. 118).Korkmaz, Türkiye Türkçesinde türetme için kullanılan; addan ad türeten ekler, fiilden ad türeten ekler, addan fiil türeten ekler, fiilden fiil türeten ekler olmak üzere dört ek türü olduğunu

belirtir. Çalışmamızda türemiş kelimelerden oluşan ikilemeler, *her iki kelimesi de yapım eki almış, sadece bir kelimesi yapım eki almış, isim yapan yapım ekleri* olmak üzere üç başlıkta ele alınarak sınıflandırılmıştır.

2.2.2.1. Her İki Kelimesi de Yapım Eki Almış Olanlar

Çalışma da her iki kelimesi de yapım eki almış olan 75 ikileme örneğine rastlanmıştır.

bıçakçı tüfekçi

Avcı dayımın **bıçakçı tüfekçi** dükkanını gösteriverdiler. (AL, 199)

sağlı sollu

Böylece hayıflanırken, daha kasaba ışıkları gözden kaybolmadan, **sağlı sollu** tarlalarda tütüncülerin karpit lâmbaları parlamadan gözlerim kapanmaya başladı (AL, 84)

Diğer örnekler için bk. (KN, 18, 268, 321, 286, 320), (AL, 152, 28, 37, 268), (KE, 120)

mavili kırmızılı

Ama haritaya bakarsan, ne **mavili kırmızılı** cephe hatları var, ne de dalma ve çekme okları (KN, 114)

yerli yabancı

Yerli yabancı birçok gazeteciye ayaklarına dolaşan. (KN, 128)

şanlı şerefli

Bora ve Alayına **şanlı şerefli** bir nişan veriliyordu. (KN, 330)

sarmaş dolaş

O gece baba oğul **sarmaş dolaş** uyuduk. (AL, 266)

tatlı tatlı

Sol elinin parmakları arasını **tatlı tatlı** kaşıyan taşralı. (KN, 59, 189)

açık seçik

Rıhtımdan bile **açık seçik** okunuyordu. (KN, 183)

tıklım tıklım

Arabaları **tıklım tıklım** olsa da dolmuş müşterisi arar gibi sağa sola bağıryorlardı. (KN, 286)

Her iki kelimesi de yapım eki almış kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açık seçik (KE, 159), (93, 110, 183, 222), alış veriş (AL, 90) , gizli gizli (KN, 70), allı pullu (KNG, 141), analı babalı (AL, 86), ayrı ayrı (KE, 49, 67, 68, 75, 102, 141), (KNG, 131), (AL, 23, 25, 82, 182), (AB, 174), basamak basamak (KNG, 97), birer birer(KN, 37, 44, 52, 57, 230, 231, 246, 246, 279), (KNG, 115), (AL, 76, 77, 77, 143, 173, 158), (KE, 45, 48, 129), (AB, 79), birer ikişer (KN, 299), boğum boğum (KN, 148), (AL, 48), boylu boyunca (KE, 128), bozuk bozuk (KN, 201), çarpıla çarpıla (KN, 175), çizim çizim (KE, 95), dalga dalga (AL, 35), (KN, 62), deli divane (KN, 130, 247), delik deşik (KN, 28, 91), (AL, 242), dizi dizi (KE, 146), dolu dolu (KE, 67, 170), (AL, 268, 209), (AB, 199), dualı ayetli (KN, 140), enli boylu (KN, 246), eril dişil (KE, 134, 159), evetli hayırlı (KE, 9), ezile ezile (KE, 162), ezilip büzülen (KN, 183), geceli gündüzlü (KN, 235), giyim kuşam (KN, 19), gizli gizli (KN, 70), güneyli kuzeyli (KN, 234), ılık ılık (AB, 112), ılımlı ılımlı (KE, 85), içli dışlı (48, 111), (AL, 60), ikişer ikişer (KE, 41), ikişer üçer (KE, 140), (KNG, 64), (KN, 266), (AL, 80), ikiz üçüz (KN, 134), inişsiz yokuşsuz (AL, 65), irili ufaklı (KN, 127, 206), kabarta kabarta (AL, 93), kadınlı erkekli (KN, 127, 125), (KE, 195), kanlı bıçaklı (KNG, 80), kazasız belasız (KN, 158), kırık derik (AL, 237), kırık dökük (AL, 74), kırma dizme (AL, 94), kollaya kollaya (KN, 275), mumlu mühürlü (KN, 134), oturuk uzanık (KNG, 73), ölüm kalım (KN, 98), (KE, 53), sağlı sollu (KN, 18, 268, 321, 286, 320), (AL, 84, 152, 28, 37, 268), (KE, 120), sarınıp sarmalanıp (KE, 124), sarmaş dolaş (KE, 41), (AL, 266), sayım döküm (KN, 116), selamsız sabahsız (AL, 37), senli benli (KNG, 111), (AL, 37), sesli sesli (KN, 166), sızım sızım (KE, 162), sorgusuz yargısız (KE, 73), şanlı şerefli (KN, 330), şaşkın şaşkın (AL, 146), tatlı tatlı (KN, 59, 189), telleyip pullayıp (AL, 31), tıklım tıklım (KN, 63, 286), (KE, 83, 199), türlü türlü (AL, 111), uslu uslu (KE, 46), (KNG, 32), usul usul (KN, 193, 341), (AL, 68, 182), uykulu uykulu (KE, 46), üçer beşer (KE, 105), yamalı yırtık (AL, 111), yanık yanık (KE, 83), yazı çizi (KE, 93), yerli yabancı (KN, 128), boğum boğum (KN, 68), yersel bölgesel (KE, 105), yorgun argın (AL, 77), yumruk yumruk (AB, 192)

2.2.2.2.Sadece Bir Kelimesi Yapım Eki Almış Olanlar

Yapılan çalışmada, *büyük küçük* ve *yerli yerinde* adlı ikileme örneklerinin ilk kelimesinin yapım eki aldığı görülürken diğer üç örnekte ikinci kelimesinin bu eki

aldığı saptanmıştır. Sadece ikinci kelimesi yapım eki almış olan ikilemelerde toplam 5 örnek tespit edilmiştir.

aç susuz

Aç susuz savunuyorum, Atam! (AL, 211)

aç susuz

Sofya sokaklarında **aç susuz** dolaşıyormuşuz. (KE, 121)

yana yakıla

Arkasından **yana yakıla** anlatmağa başladı. (AL, 145)

yerli yerinde

Daha doğrusu taş dikilip duruyordu **yerli yerinde**... (AL, 30)

büyük küçük

Yılların kendisi değil elbet yoğuran, büyük küçük olayları, acı tatlı yaşantıları, yaşama çabaları. (AL, 48)

2.2.2.3.İsim Yapan Yapım Ekleri

Çalışmamızda bu ek türü; İsimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.İsim yapan yapım ekleri için 163 örnek tespit edilmiştir.

2.2.2.3.1.İsimden İsim Yapım Ekleri

Ergin, isimden isim yapan eklerin, isim kök ve gövdelerine getirilerek onlardan yeni isimler yaptığını belirtirken: “*Bu eklerle yapılmış isimlerin, mânâları bir önceki ismin mânâsına çok yakından bağlı olur. Genellikle getirildiği isimle ilgili yer, meslek, topluluk, vasıf, bağlılık, âitlik v.s. isimleri gibi kelimeler yaparlar. Sayıları fazla değildir. Fakat büyük bir kısmı son derece işlektir. Kullanış sahaları çok geniş olup sayısız isimler yaparlar.*” demektedir (2013, s. 214).

Yapılan incelemeler sonucunda isimden isim yapan 104 ikileme örneği tespit edilmiştir. Taranan metinlerde en sık karşılaştığımız yapı, 31 örnekle +II / +IU eki alan ikilemelerden oluşmaktadır. Deniz Abik, Eski Türkçede birliktelik ifade eden +II...+II yapısının Türkiye Türkçesinde, zıt anlamlı ve anlam yakınlığı olan ikilemelerde görüldüğü ve vurgulu olduğu, eş anlamlı ikilemelerin ise Eski Türkçede +IIg/+IUg olan bugün +II/+IU olan sıfat ekini taşıyan hendiadyoinler olduğunu

belirtmiştir (2010a: 18). +II / +IU şeklinde oluşan ikilemeler için Banguoğlu; “ +II en verimli üretim eklerinden biridir.” demektedir. (1986, s. 192).

enli boylu

Cephede şöyle **enli boylu** kabuk parçaları sıyırmışlar ağaçlardan. (KN, 246)

sesli sesli

Sesli sesli bir dua daha okudu. (KN, 166)

selamsız sabahsız

Seninki artık **selamsız sabahsız** geçiyor. (AL, 37)

sulu sulu

O kırkmalı haspanın **sulu sulu** ağlamasına ne dersin? (AL, 171)

inişsiz yokuşuz

Kafamdaki **inişsiz yokuşuz** kestirme yoldan ne zaman çocukluğuma varacak olsam, bu öksüzü o Rum evini avlusunda, çırpıplak bulurum. (AL, 64)

türlü türlü

Bir kilometreye yakın istasyon yolunda, sağlı sollu çınarlardan çınarlara, yüzer metre ara ile çekilen çarşaf çarşaf kırmızı bezlerde **türlü türlü** ak yazılar belirdi: (AL, 110)

birer birer

Diktiğimiz fidanlara emzikli güğümle **birer birer** su veren babam yine seslendi: (AL, 143)

Diğer örnekler için bk. (KN, 37, 44 ,52, 57, 230, 231, 246, 246, 279), (KNG, 115), (AL, 76, 77, 77, 173, 158), (KE, 45, 48, 129), (AB, 79, 156, 162, 169)

yersel bölgesel

Bu konuda girişim yetkisi alır almaz, dilleriyle **yersel bölgesel** ağızlardan en arınık olanları seçip, bir piyes oynamak üzere iş bölümü yaptım. (KE, 105)

planlı plansız

Planlı plansız, yolumuzu burada bitirmek istemiyorum. (KE, 97)

evetli hayırlı

Babası da, çoğu **evetli hayırlı** yanıtlarla, henüz hastalığın adı konmadığını, muayenelerin devam ettiğini, canevindeki ağrıların hiç de

hafiflediğini, ateşin kâh inip kâh çıktığını, iştahını bir türlü açılmadığını söylemişti. (KE, 9)

önlü yanlı

Orda **önlü yanlı** resmimi çeken fotoğraf makinesi deklanşörünün şıraklamasıydı bu. (KE, 48)

İsimden isim yapım eki almış kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

allı pullu (KNG, 141), analı babalı (AL, 86), beşer beşer (AB, 192), bıçakçı tüfekçi (AL, 199), birer ikişer (KN, 299), boylu boyunca (KE, 128), çilli çilli (AB, 20), dualı ayetli (KN, 140), enli boylu (KN, 246), eril dişil (KE, 134, 159), geceli gündüzlü (KN, 235), gizli gizli (KN, 70), güneyli kuzeyli (KN, 234), içli dışlı (48, 111), (AL, 60), ikişer ikişer (KE, 41), ikişer üçer (KE, 140), (KNG, 64), (KN, 266), (AL, 80), ikiz üçüz (KN, 134), irili ufaklı (KN, 127, 206), kadınlı erkekli (KN, 127, 125), (KE, 195), kanlı bıçaklı (KNG, 80), (AB, 50), kazasız belasız (KN, 158), keçeli keçeli (AB, 135), keyifli keyifli (AB, 18), mumlu mühürlü (KN, 134), sağlıklı sollu (KN, 18,268, 321 ,286, 320), (AL, 84, 152, 28, 37, 268), (KE, 120), selamsız sabahsız (AL, 37), senli benli (KNG, 111), (AL, 37), sesli sesli (KN, 166), suçlu suçlu (AB, 211), şanlı şerefli (KN, 330), tatlı tatlı (KN, 59, 189), türlü türlü (AL, 111), uslu uslu (KE, 46), (KNG, 32), uykulu uykulu (KE, 46), üçer beşer (KE, 105), (AB, 20), yamalı yırtık (AL, 111), yerli yabancı (KN, 128)
yersel bölgesel (KE, 105)

2.2.2.3.2.Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine isim yapmak için gelen eklerle fiilden isim yapım eki denir. Ergin, bu eklerin sayıları ve işlevlikleri gibi kullanım sahalarının da çok geniş olduğunu belirtirken, Fiilden isim yapım ekleri için: *“Bu eklerin sayısı çok fazladır. En kalabalık yapım ekleri bunlardır. Bu da Türkçenin fiilden isim yapmaya çok yatkın bir dil olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Türkçede isimlerin büyük kısmının hareket vasfı ile belirtilen isimler olduğunu ortaya koymaktadır. Türkçe gibi fiile dayanan bir dil için bu da pek tabiidir.”* demektedir (2013, s. 235).

Yapılan analiz sonucunda fiilden isim yapan 56 ikileme örneğine rastlanmıştır.

çakmak çakmak

Onun gözleri **çakmak çakmak**, benim gözlerim dolu dolu. (AL, 209)

Diğer örnek için bk. (AL, 58)

delik deşik

İlistir gibi **delik deşik** çıfıtın kafası. (AL, 242)

alan satan

Alan satan hayır görsün. (AL, 92)

boğum boğum

Herekler üzerinde uzayan dalları, el gibi açık yaprakları, tevekleri, filizleri, salkımları olmasa, bu kuru, bu **boğum boğum**, bu çoturlu kütüklerim içinden tatlı su yürüdüğüne zor inanırsın. (AL, 48)

Diğer örnek için bk. (KN, 148), (AB ,54)

kırıkçı çıkıçı

Ünlü bir **kırıkçı çıkıçı**. (AL, 118)

dalga dalga

İlkin **dalga dalga** saçları ve biraz dolgunlaşmış olduğu dikkatimi çekti. (KNG, 62)

Diğer örnekler için bk. (AL, 35), (KNG, 62)

dayalı döşeli

Her şeyi bırakacakmış olduğu gibi, bavulundan başka tek çöp almadan çıkacakmış Peredelkino'dan, o içinde at koştur, o **dayalı döşeli**, o müze gibi evden. (KNG, 52)

yığın yığın

“Onun bıraktığı içinde, **yığın yığın** el yazıları arasında, didinip duruyorum.”dedi. (KNG, 74)

Fiilden isim yapım ekleri eki almış kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açık seçik(KE, 159), (93, 110, 183, 222), basamak basamak (KNG, 97), bozuk bozuk (KN, 201), büyük küçük (AL, 48), çizim çizim (KE, 95), , delik deşik (KN, 28, 91), (AL, 242) , dizi dizi (KE, 146), dolu dolu (KE, 67, 170), (AL, 268, 209), (AB, 199), giyim kuşam (KN, 19) , alış veriş (AL, 90), görüşme görüşme (KE, 43), ılık ılık (AB, 112), ılımlı ılımlı (KE, 85), inişsiz yokuşuz (AL, 65), kırık derik

(AL, 237), kırık dökük (AL, 74), kırma dizme (AL, 94), okuma yazma (KE, 126), (AL, 70), oturuk uzanık (KNG, 73), ölüm kalım (KN,98), (KE, 53), sayım döküm (KN, 116), sorgusuz yargısız (KE, 73), tıklım tıklım (KN, 63, 286), (KE ,83, 199), yanık yanık (KE, 83), yazı çizi (KE, 93), yorgun argın (AL, 77)

2.2.3.İşletme Eki Almış İkilemeler

Korkmaz, işletme ekleriyle ilgili: “Kelime gruplarından ve cümleden işletme ekleri çıkarıldığında, kelimeler arasındaki anlam bağları kopar ve cümlenin yapısı bozulur. Bu nedenle işletme ekleri hem kök ve gövdelere işleklilik kazandıran eklerdir hem de yapım eklerinden daha kapsamlıdır” demiştir (2014, s. 111).Yapılan çalışmada işletme eki almış ikilemeler; *isim işletme eki* ve *fiil işletme eki* almış ikilemeler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.2.3.1. İsim İşletme Eki Almış İkilemeler

Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Köklere gelen yapım ve çekim ekleri aynı kelimelere farklı anlamlar yükleyerek kelime hazinemizin genişlemesini sağlar. Yapım eklerinden daha geniş boyutta kullanılan isim işletme ekleri, isim soylu kelimelerin sonuna eklenerek anlamında bir değişiklik meydana getirmeden onları isimlere, edatlara ve fiillere bağlayarak cümle içinde kullanımlarını belirler. Korkmaz, isim çekim eklerini; *ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, çokluk* ve *eşitlik* adı altında sekiz başlıkta incelemiştir. Ergin, isimlerle ve diğer kelimelerle münasebet kurarken bu ekleri aldığını belirterek isim çekim eklerini; *çokluk eki, hal ekleri, iyelik ekleri* ve *soru ekleri* adı altında ele almıştır (2013, s. 260-272).Yapılan çalışmanın bu bölümünde Korkmaz ve Ergin’in sınıflandırılması esas alınmıştır.

2.2.3.1.1. Farklı Hal Eki Almış İkilemeler

Farklı hal eki alan ikilemeler bölümünde yer verdiğimiz; *yıldan yıla, güzden güze, haftadan haftaya* ve *günden güne* ikilemelerini Necmi Akyalçın, Türkçe İkilemeler Sözlüğü adlı kitabında yalnızca yıl, ay, gün, hafta bakımından bir zaman

süreci yansıttıkları ve bir anlam genişlemesi söz konusu olmadığını belirterek çalışmasına almamıştır (2007, s. 20).

Aşağıdan yukarı ve birinden biri örnekleri dışındaki ikilemelerin, İlk kelimesi çıkma ikinci kelimesi yönelme hali eki almıştır. Yapılan çalışmada *baştan başa* ikilemesinin kitaplarda verilen iki örnekte ayrı yazılırken beş örnekte birleşik yazıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca dört örnekte verilen *tepeden turnağa* ikilemesi, iki örnekte *turnaktan tepeye* şeklinde görülmektedir. Çalışmamızda farklı hal eki almış 76 ikileme örneğine rastlanmıştır.

boydan boya

Gardiyan mangayı boydan boyateftişe başladı. (KN, 37)

Diğer örnek için bk. (KN, 43, 62), (KE, 169, 27, 26), (AB, 84)

doğrudan doğruya

Ama burada vincin kancası öküzün **doğrudan doğruya** iki boynuzunu kökünden saran bir kuşağın halkalarına takılıyordu. (KN, 181)

Diğer örnekler için bk. (KE, 107, 114, 157), (KN, 210, 258)

çiçekten çiçeğe

Çiçekten çiçeğe çapkınlığı da cabası.(KN, 350)

baştan başa

İlk özgürlük günümüz, **baştan başa** önceden düşünüldüğü gibi geçti.(KE, 76)

Diğer örnek için bk.(76)

baştanbaşa

Kore **baştanbaşa** yangınlar içindeydi. (KN, 156, 156, 160, 175, 185)

yıldan yıla

Derken **yıldan yıla** aylığının üstüne birkaç yüz lira geçer elimize. (AL, 73)

Diğer örnek için bk. (KE, 189), (AL, 72, 119)

turnaktan tepeye

Veli karısını **turnaktan tepeye** doğru süzerken ta o kömür gözler vardı. (KN, 110), (KN, 241)

içten içe

Üçü de soyunurken **içten içe** tekrarladılar. (AL, 20)

Diğer örnek için bk. (KN, 293), (AL, 20, 67)(KE, 43), (AB, 171, 186), (AB,

182)

Farklı hal eki almış ikilemeler kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açıktan açığa (AL, 111), ağızdan ağza (KN, 286), aşağıdan yukarı (KN, 386), basamaktan basamağa (KE, 97), baştan ayağa (KN, 99), berikinden ötekine (KN, 209), birinden biri (AL, 198), çalıdan çalıya (AL, 24), daldan dala (KN, 343), elden ele (AL, 49, 49, 57), (KN, 195), gündən güne (KE, 99), güzden güze (AB, 110), haftadan haftaya (AL, 116), hendekten hendeğe (AL, 24), karakoldan karakola (AL, 155), koşumdan koşuma (KN, 180), köşeden köşeye (AL, 266), köyden köye (AB, 30), kucaktan kucağa (AL, 57), kulaktan kulağa (KE, 22), omuzdan omuza (AL, 57), ordan oraya (KE, 22), pazardan pazara (AB, 168), renkten renge (AB, 168), sokaktan sokağa (AL, 57), şurdan şuraya (AL, 89), tepeden tırnağa (KE, 135), (KN, 244), (AL, 38, 189), uzaktan uzağa (AB, 171), (KN, 50, 99, 206), (KE, 24, 120, 143), yakından yakına (KN, 50), yerden yere (KE, 143)

2.2.3.1.2. Belirtme Durum Eki Almış İkilemeler

Karahan'a göre: "Yükleme hâli, ismin cümle içindeki geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi hâlidir. Yani cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur. Ekli nesne ile eksiz nesne arasındaki fark "belirlilik" veya "belirsizlik" tir. Belirsiz, genel nesne, ekle belirli hale getirilir (Yükleme (accusative) ve İlgi (genetive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, 2007, s. 211).

Güneş, belirtme ekini: "Bir ismin, geçişli bir fiile bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumunu kazanması halidir." diye tanımlamıştır (1999, s. 73). Korkmaz ise "Cümlede geçişli fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Bu durum ya eksiz, yahut da +(y)I+(y)U ekiyle karşılanır: anlam+i, ateş+i, bey+i, vb." demiştir (2014, s. 112).

Çalışmamızda iyelik eki aldıktan sonra getirilen belirtme eki ile ilgili örnekler, iyelik eki alan ikilemeler kısmında verilmiştir. Ayrıca *bando mızıkayı* ve *kendi kendini* ikilemelerinin sadece ikinci kelimesi belirtme almıştır.

Yapılan çalışmada belirtme durum eki almış 18 örnek tespit edilmiştir.

geleni geçeni

İlk gün Tugayın bütün askeri polisleri yolları kestiler, şehri arayıp taradılar, **geleni geçeni** yokladılar. (KN, 234)

davul zurnayı

Güvertede **davul zurnayı** duyan, uyuzunu kaşımaya bile unuttuyordu.

(KN, 168)

onu bunu

Ben **onu bunu** bilmem. (KN, 260)

Diğer örnek için bk. (AL, 254)

tası tarağı

“Demem o ki, artık bir gün **tası tarağı** toplayıp gitmemiz de Marta mı rastlıyacak diye yazgıcı bir kuşkuya kapıldığım oluyor...” (KE, 22)

Diğer örnek için bk, (AL, 95)

Belirtme durum eki almış kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

bando mızıkayı (KE, 127), kendi kendini (KE, 20, 148), seni beni (KE, 114 yeri göğü (AL, 128), zinciri anahtarı (KN, 36)

2.2.3.1.3. Yönelme Durumu Eki Almış İkilemeler

İsmi fiile bağlayan bu ek yaklaşma ifade eder. Korkmaz’a göre yönelme eki: “Kelime gruplarında ve cümlede adı fiile yönelme ve yaklaşma işlevi ile bağlayan durumdur.+(y)A ekiyle karşılanır: dağ+a, tepe+ye, bahçe+ye, hava+ya gibi.” (2014, s. 112).

Çalışmada, yönelme durumu ekinin çoğunlukla iki farklı kelime üzerine geldiği görülmüştür.

Yapılan çalışmada yönelme eki; *hem iyelik hem yönelme alan ikilemeler, her iki ada da yönelme hali eki gelenler ve ikinci ada yönelme hali eki gelenler* olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Aşağıda yönelme ekiyle ilgili 109 örnek tespit edilmiştir.

2.2.3.1.3.1. Hem İyelik Hem Yönelme Alan İkilemeler

Hatipoğlu hem iyelik hem yönelme eki almış ikilemeler için: “ Aynı sözcükten kurulan ve iki sözcüğü de iyelik eki aldıktan sonra, ikinci sözcüğü yönelme durumunda bulunan ikilemeler çok kullanılır: boyu boyuna huyu huyuna uymak; lafi lafına sözü sözüne uymamak; kıtı kıtına yetişmek..” demektedir (1981, s. 40).Çalışmamızda, *pisi pisine ve içi içine* ikilemelerinin sadece ikinci kelimesi hem iyelik hem yönelme durum eki aldığı görülmüştür.

Yapılan çalışmada hem iyelik hem yönelme eki alan 25 ikileme örneğine rastlanmıştır.

soyuna sopuna

Böylesi sebep olanın **soyuna sopuna** sövüp saymaktan yararlıydı.(133)

şurasına burasına

Konar konmaz ağızlarındaki çöpleri soktular yuvanın **şurasına burasına**, sağını solunu biraz onardılar. (AB, 81)

Diğer örnekler için bk. (KN, 64, 33, 337)

sağımıza solumuza

Olmazsa, **sağımıza solumuza**, bize ayak uydurabilecek alaylarını yerleştir de ne halt edeceksek edelim. (KN, 320)

Diğer örnek için bk. (KN, 321)

nalına mihına

Neredeyse, adres meselesinden ötürü **nalına mihına** dedikodu yapanlara da katıksız hapis vereceklerdi ki Tokyo'dan beklenen adres geliverdi. (KN, 206)

saçına sakalına

Saçına sakalına on parmağıyla çeki düzen verip sordu. (KN, 35)

Hem iyelik hem yönelme alan kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

bakkalına çakalına (AL, 51), içi içine (KE, 34), orasına burasına (KNG, 138), pisi pisine (KE, 129)

2.2.3.1.3.2 Her İki Ada da Yönelme Hali Eki Gelenler

Her iki ada da yönelme hali eki gelen ikilemelerle ilgili 9 örnek tespit edilmiştir.

kağıda kaleme

Onbaşı hemen **kağıda kaleme** davrandı (KN, 48)

oraya buraya

Top duvardan aştı diye **oraya buraya** tırmanan var mı, göz kulak olacaksın. (KN, 52)

ipe sapa

Yok ağzından **ipe sapa** gelir bir şey çıkmıyor... (KN, 56)

Diğer örnek için bk. (KE, 179)

toprağa toprağa

Yürüdükçe, Yağmur sırtındaki kaputu daha da ağırlaştırıyor, tüfeği omzundan **toprağa toprağa** çekiyor, kemerindeki iki el bombası gülleleşiyordu. (KN, 342)

oflaya puflaya

Terzi **oflaya puflaya** parayı denkleştirinceye kadar, herifle bir kez göz göze geldik. (KE, 114)

güvene güvene

Amma daha o gece, düşümde, bir çövdürme yarışında en önce ben koyverdim ve uyanınca ne göreyim, hocanın otunu da ıslatmışım, muskasını da, analığımın akşamdan **güvene güvene** serdiği sakız gibi ak çarşafı da. (AL, 66)

sarıya sarıya

Toprakta yatan dip yaprakların yeşili **sarıya sarıya** çalmaya başlar. (AL, 82)

dosta düşmana

Eğer duyulursa bu iş dosta düşmana... (KN, 137)

2.2.3.1.3.3. İkinci Ada Yönelme Hali Eki Gelenler

İkinci ada yönelme hali eki gelen ikilemelerle ilgili 75 örneğe rastlanmıştır. Ancak yapılan çalışmada *bugüne bugün, iyiye iyi, olumluya olumlu* adlı ikilemelerin sadece ilk kelimesinin yönelme hali eki aldığı görülürken *gözü göze* adlı ikilemenin eserlerde geçen iki örneğinde de birleşik yazıldığı tespit edilmiştir.

olumluya olumlu

Aman canım **olumluya olumlu** demesini de öğrenelim artık. (KE, 146)

iyiye iyi

Ben burada **iyiye iyi**, kötüye kötü diyeceğim. (KE, 145)

gözü göze

Bir daha **gözü göze** geldiler. (KN, 311, 288)

bugüne bugün

Bu mezar **bugüne bugün** durur. (KN, 230, 238)

baş başa

Atatürk'le **baş başa** konuşmalarımızın bir ikisini de söyleyip kestim.
(AL, 216)

Diğer örnekler için bk. (AL, 15, 17, 33, 16, 69, 106, 102, 209), (KE, 42),
(KN, 235)

omuz omuza

“Daha doğrusunu istersen, halk arasında iğneyle kuyu kazarcasına sabırla çalışmalı, insanlarımızı da bu boncuklar gibi yan yana, **omuz omuza** dizmeli...” (AL, 249)

Diğer örnek için bk. (KN, 213)

üst üste

Koştüğünü **üst üste** koşan; nice maraton şampiyonlarını geçer.(AL, 91, 154, 205)

Diğer örnekler için bk. (KE, 50, 66, 147), (KN, 44, 109, 156, 200, 216)

kucak kucağa

Amerikalısı, Güneylisi birbirlerine payanda olup dikilseler de fırtına onları **kucak kucağa** siler süpürür. (KN, 116)

arka arkaya

Gemide alkol yasak olduğu, daha doğrusu komutanlar ve personel gizli gizli içtikleri halde, o gece nice şişeler **arka arkaya** ve açıkça patlatıldı.
(KN, 171)

Diğer örnekler için bk. (KN, 268, 329)

çayır çimene

Ayağымda terlikler artık kimbilir kaç yılın betonuna değil, bu mozayıkta bitivermiş **çayır çimene** basarak yürüyor, bir boy yeşil boyalı duvarların arasından değil, yukarisından salkımlar ya da Japon gülleri sarkan iki yanlı çitlerin arasından, bir çiçek tüneli içinden geçiyor gibiydi. (KE, 34)

göz göze

Evet, 1950 yılı Bulgaristan'ında, böylece faşizmle de **göz göze** geldim ben rastgele (KE, 115)

Diğer örnekler için bk. (KE, 97, 114, 199), (KN, 127, 128, 101), (KNG, 54, 67, 73), (AL, 223)ucu ucuna (AL, 216)

İkinci ada yönelme hali eki gelen kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

alt alta (KN, 66, 50), biz bize (AL, 110), burun buruna (KN, 234), diz dize (AB, 161), (AL, 16, 33, 267), dum duma (AB, 100), (AL, 118), el ele (KN, 224), (AL, 22), fakir fukaraya (AL, 19), gırtlak gırtlığa (KN, 74), iç içe (KN, 42), kafa kafaya (AL, 21), kardeş kardeşe (AB, 98), karı kocalığa (KNG, 114), karşı karşıya (AL, 207), kim kime (AB, 100), (AL, 19, 118, 176), koşan koşana (AL, 66), nefes nefese (AB, 87, 134), peş peşe (AL, 261), sırt sırta (AL, 65), (KN, 186), soluk soluğa (284), (AL, 218), ucu ucuna (AL, 216), yarı yarıya (KN, 297), yerli yerine (AB, 93)

2.2.3.1.4. Bulunma Durumu Eki Almış İkilemeler

Ad soylu bir kelimenin -da / -de, - ta / -te ekleri ile kurulan bulunma durumunu, fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durum olarak belirten Korkmaz : “Bu ek çeşitli kullanım biçimleri dolayısıyla adı fiile zamanda bildirme, zarf tümleci oluşturma, içinde bulunma, aracı olma; yaş, miktar, derece bildirme vb. görev ve ifadelerle de bağlar” demiştir (2014, s. 112). Hatipoğlu, bulunma durumu eki almış ikilemeleri, *Kalmalı İkilemeler* başlığı altında; *Aynı Sözcüklerden Kurulan Kalmalı İkileme* ve *Ayrı Sözcüklerden Kurulan Kalmalı İkileme* olarak iki grupta incelemiştir (1981, s. 39).

Çalışmamızda bulunma durumu eki almış ikilemelerle ilgili 6 örnek tespit edilmiştir.

İçte dışta

Bir Aziz Nesin, gülmece yazarımız olarak **içte dışta** yüz akımız adam, Sovyetlerde yeni yeni duyuluyor daha, çoğu sosyalist ülkelerde henüz “kuvvetle meçhul” . (KNG, 131)

yanında yönünde

Albay artık uçak istediği zaman, Amerikalıların “ Şu anda elimizde F-86 yok” demesinden olsun, çekilme emirlerinin bize geç verilmesinden olsun, ancak **yanında yönünde** Amerikalı yokken, Tugay karargâhından kimse yokken yakınıyordu. (KN, 320)

sağda solda

Tek tük evleri **sağda solda** bırakarak, bir ana yolca köy içine doğruldular. (AL, 37)

orda burda

O zamanlar bu konuyu **orda burda** deşmek, şunun bunun ağzını aramak bile olur iş değildi. (264)

Birkaç yılım daha **orda burda** öğretmenlikte, birkaçı da askerlikte geçti. (AL, 225)

kırda bayırda

İstanbul- Edirne asfaltı üzerinde topal eşekten daha hızlı, asvaltın ayrılıverince, **kırda bayırda** kaplumbağadan daha yavaş bir “yıldırım” tümeni! (AL, 236)

2.2.3.1.5. Çıkma Durumu Eki Almış İkilemeler

Türkçede -Dan ekiyle gösterilen bu ek, isim soylu bir sözcüğün kavramından çıkışını gösteren durumdur. Korkmaz’a göre, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumudur. Fiilin hareketi çıkma durumundaki addan dışarıya doğrudur. Bu hâl öteki ad durumları içinde işlevi en geniş olan durumdur denebilir (2014, s. 308).

Çalışmamızda, bu gruptan oluşan 11 ikileme örneğine rastlanmıştır. Ayrıca, *çarşı pazardan* örneği dışında kalan tüm ikilemelerdeki kelimelerin her ikisi de çıkma durumu eki almıştır.

sağdan soldan

Bu sabah pek durgun görünen Figaro ağır adımlarla yaklaşırken, **sağdan soldan** takılmalar başladı: (AB, 12)

içten dıştan

Böylece, **içten dıştan** muşta baskınına uğrıyan Siminni, dolayındaki ateş çemberi daraldıkça daralıyordu. (279)

uzaktan yakından

Burgaz’dan çıkışta, akşamın alacasında, **uzaktan yakından**, ucundan kıyısından, bir an olsun denizi görmeye hevesliydim. (KE, 58)

eşten dosttan

Eşten dosttan bir selam yok mu? (KN, 69)

aştan ekmekten

Söz yok, ama, açlık grevi bence, kaynağı ve kimlerin emeğiyle üretildiği bir yana yaşamayı sürdüren **aştan ekmekten** el çekme anlamındadır. (KE, 110)

dereden tepeden

Dereden tepeden konuşurken, sözü, içinde bulunduğumuz yapının tarihçesine getirdi (KE, 72)

Diğer örnek için bk. (AB, 81)

ucundan kıyısından

Burgaz'dan çıkışta, akşamın alacasında, uzaktan yakından, **ucundan kıyısından**, bir an olsun denizi görmeye hevesliydim. (KE, 58)

ottan kökten

“**Ottan kökten** yaptığı bir mehlem sürdü ki bizim bacağa...” (AL, 118)

evinden barkından

O zamana kadar yetmiş bin Kürdü doğrayanlar, bir o kadarını da “rejime alıştırmak” için **evinden barkından** koparıp Anadolu'ya sürgün edenler, bir punduna getirip Kasım'ı da temizlemişler. (AL, 236)

sağdan soldan

Ama Galya, **sağdan soldan** sivrilen bazı dikkatleri oyaladıktan sonra, kulağıma eğildi (KNG, 90)

çarşı pazardan

Vera'ya her fırsatta, ikide bir balım gülüm derken, **çarşı pazardan** neler alınacağını söylemeyi de unutmayacak. (KNG, 72)

2.2.3.1.6. Çokluk Eki Almış İkilemeler

Çokluk ekleri, adlara ve eylemlere gelerek onları çoğul biçimine sokan eklerdir. Ergin: “ Çokluk eki kelimeler arası bir münasebet değil, aynı kelimenin teklikleri arasındaki bir iç münasebeti ifade eder” demiştir (2013, s. 262).Çokluk eki almış ikilemelere 14 örnek çıkmıştır. Bu örnekler şöyledir:

gelip geçenler

Gelip geçenler vardı. (AL, 108)

dedim dedi'leri

Bu **dedim dedi'leri** getirip götürülenler vardı. (KE, 147)

getirip götürülenler

Bu dedim dedi'leri **getirip götürülenler** vardı. (KE, 147)

karılar kızlar

Bir de bakarsın, delikanlı oluvermişsin, vurmuşsun köy kıyısına, derede yunakta **karılar kızlar** pılı pırtı yıkıyorlar. (KN, 53)

ana babalar

Oğullarını burada da görmeğe gelen, eğer geldikleri gün, buluşamazlarsa, garnizon dolayında açıkta geceliyerek ertesini günü bekleyen **ana babalar** arasında reportajlar yaptığım bir gündü .(KN, 127)

oralarını buralarını

“Onlar, ne biçim bir mikrop harbine uğradıklarını şaşırarak **oralarını buralarını** kaşırken, biz beriden çalarız kurşunu, yahut süngü takıp Allah Allah, uyuzu yaratan Allah diye çökeriz tepelerine, diri dirir yakalarız hepsini...” (KN, 138)

“**oralarını buralarını** da saymaları kuvvetli mi?” (KN, 173)

yıllar yılı

Onlar da bir ismi yazmayı bile **yıllar yılı** uzatmışlar, imparatorlar yalnız Moranbon’da değil, Keson’da Pak-En çağlayanı üstündeki elmas kayalara da adlarını yazdırmak için nice nakkaşları gözden etmişlerdi. (KN, 220)

kazmalar kürekler

Sonra dağa kaldırılan bu 19 bin kişiyi yutan o 500’er kişilik mezarlar kazılırken, **kazmalar kürekler** utancından çatlar da, bu kazma-küreği kullanan güneyliler utanmaz mı? (KN, 223)

Çokluk eki alan kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

ağların ofların (KN, 252), dağlara dağlara (KN, 229), gelip gidenler (KNG, 72), kayalara kayalara (KN, 229)

2.2.3.1.7. İyelik Eklerini Almış İkilemeler

İyelik ekleri, eklendiği varlığın kime neye ait olduğunu belirtmek amacıyla kullanılır. Eski Türkçede “iye” sahip anlamına gelmektedir. Bu durumda da iyelik eklerinin sahiplik bildirdiğini söylemek mümkündür. Ergin, iyelik ekleriyle ilgili “İyelik ekleri böylece nesneyi nesneye, yani ismi isme bağlayan eklerdir. İki isim arasında münasebet kurarlar. İyelik eki getirildiği isme başka bir ismin bağlı olduğunu gösterir. Yani bu ekler tâbi kılma ekleridir.” demiştir (2013, s. 262).

Çalışmamızın bu bölümünde iyelik eki alan ikilemelerin yanı sıra iyelik eki ile diğer çekim eklerini alarak oluşan ikilemelere de yer verilmiştir. Yapılan

çalışmada, 3. teklik kişi iyelik eki almış ikilemelere 31 örnek görülmesine karşın, 1. teklik kişi iyelik ekiyle çekimlenen sadece bir örnek vardır. Bu durum ikilemelerde, 3. teklik kişi iyelik eki almış ikilemelerin yaygın olduğunun göstergesidir.

dini imanı

Bu sürgünün demirini dövenin ya **dini imanı** yok, ya da hapis yatmış değildir. (KE, 60)

etim tırnağım

Oğlum, Türkiye'deki oğlum, altı yaşında bıraktığım **etim tırnağım**, 17 yıl aradan sonra, çıkagelmişti Bulgaristan'a! (KE, 192)

ebesi bebesi

Ebesi bebesi, hastası sakatı, kadını erkeği sırada: Kurtuluş tulumbacıları! (AL, 56)

başı kıcı

Medreseler buğday ambarı, tekkeler bölük debboyu, camiler ahır, ezan Türkçe, fesler tencere tutacağı olalı, kadınların **başı kıcı** açılalı, yazımız gâvurcaya, cumalar da pazara döneli, bu Hoca yatar kalkar, Cumhuriyet'e sövermiş. (AL, 210-211)

çoluğu çocuğu

çoluğu çocuğu, Bulgaristan dışındaymışlar. (KE, 13)

odu ocağı

Koreliyi pirincinden ettin mi, tamam, **odu ocağı** sönermiş ve de gayrı onu yenmesi kolay olurmuş. (KN, 174)

lamı cimi

Lamı cimi yok (KN, 185)

Diğer örnek için bk. (KE, 197)

İyelik eklerini alan kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

ağzı dili (KN, 295), alaca bulacası (KN, 160), ana babası (KE, 165), bugünü yarımı (AL, 178), eli ayağı (KNG, 36), evi barkı (AL, 91), , boyu posu (AB, 168), girdisi çıktısı (AB, 90), izi tozu (AB, 68), haddi hesabı (KN, 216, 268), içi dışı (KNG, 93, 329), kaç göçü (KN, 209), kaşı gözü (KN, 151), kaşı kirpiği (KNG, 62), kazma küreği (KN, 323), kisası uzununu (KN, 43), kilidi kösteği (KN, 36), şurası burası (KN, 42), şusu busu (KNG, 56), tadı tuzu (KNG, 24), taşı toprağı (AL, 41), topu tüfeği (KN, 150),

2.2.3.1.7.1 Hem İyelik Hem Belirtme Eki Alan İkilemeler

Yapılan çalışmada ikilemeyi oluşturan sözcüklerin iyelik eki aldıktan sonra belirtme eki de aldığı görülmüştür. Hatipoğlu bu durum için: “İyelikli ikilemelerin bir bölümü de yükleme durumuyla kullanılabilir: varını yoğunu harcamak; malını mülkünü kaybetmek; çoluğunu çocuğunu düşünmek vb.” demiştir (1981, s. 42).

Yapılan analiz sonucunda hem iyelik hem belirtme eki alan ikilemelerle ilgili 21 örnek tespit edilmiştir.

tasını tarağını

“O olacak iş değil ama, ben sana **tasını tarağını** toplatabilirim.” (KN, 125)

anasını babasını

İzinli izinsiz, ipini koparan, **anasını babasını**, çoluğunu çocuğunu, dünya gözü ile bir kez daha görmeğe gidiyor. (KN, 125), (KE, 125)

ana babasını

Herhalde yangından kaçan **ana babasını** kaybettiği için ağlayıp dururken, bir Türk atlısı bitmiş önünde, terkiden eğilip sümüklerini silmiş bunun, bir de kesme şeker tutuşturmuş eline.(KE,125)

sığırını sıpasını

Siviller de Tokşon’dan kaçıyoruz diyorlar ama, kendilerine **sığırını sıpasını** önüne katmış göçmen süsü verdiklerine ne bakarsın bunların, çocuğunu sırtına vurmuş kadınlar bile herhalde Kuzeyli çete. (KN, 250)

kolumu kanadımı

Ama biraz ötesinde Aziz Nesin benim **kolumu kanadımı** kırdı. (KNG, 104)

ağzını burnunu

Eh, ben artık **ağzını burnunu** sabunlayıverdim hınzırın. (AL, 127)

çoluğunu çocuğunu

İzinli izinsiz, ipini koparan, anasını babasını, **çoluğunu çocuğunu**, dünya gözü ile bir kez daha görmeğe gidiyor. (KE, 125)

Diğer örnek için bk. (KE, 190)

içini dışını

İhtiyar artık neredeyse namazı bozup, **içini dışını** boşaltacak karısına. (KN, 28)

Hem iyelik hem belirtme eki alan İkilemeler alan kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

çulunu çabudunu (AB, 128), işimi dişimi (AL, 216), pıllını pırtısını (KN, 64), (AL, 138), saçını başını (AB, 187), (KN, 161, 173), sağını solunu (AB, 83), yırtığını söküğünü (AB, 93), yüzünü gözünü (AB, 187), (KN, 33)

2.2.4.Fiil İşletme Eki Almış Olan İkilemeler

Korkmaz'a göre: "Fiil çekimi ekleri de ad çekimi ekleri gibi, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, adlarla fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için başvurulan eklerdir. Türkçede fiil çekimi, fiil kök ve gövdelerine eklenen şekil ve zaman (kip), şahıs ve soru ekleriyle karşılanır" (2014, s. 113).Güneş, fiil çekim ekleriyle ilgili: "Bir fiilin oluş veya yapılış şeklini, zamanını ve yapan ya da eden varlıkla ilgisini belirtilmeye fiil çekimi, bu görevi bu görevi yerine getirmek için kullanılan eklere de fiil çekim ekleri denir." demiştir (1999, s. 76).

Fiil işletme eki almış ikilemeler; *isim-fiil*, *zarf-fiil*, *sıfat-fiil ekleri* ve *çekimli fiillerle kurulmuş olan ikilemeler* olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Yapılan çalışmada bu yapıdaki ikilemeler içinde en fazla örnek, *zarf-fiil* eki almış ikilemelere aittir. Toplamda 267 örnek tespit edilmiştir. *Sıfat-fiil* eki almış ikilemeler için çıkan örnek sayısı ise 79'dur. *İsim-fiil* eki alan ikilemelerle ilgili 7 örneğe rastlanmıştır.

2.2.4.1.İsim-Fiil Eki Almış İkilemeler

Bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan "-mak, -ma, -ış" ekleriyle kurulan kelime grubuna isim-fiil grubu denir. Banguoğlu isim-fiili, bir fiilin ad şekli, bir kılış, bir durum ya da oluşun adı olarak değerlendirir (1986, s. 420).

Çalışmamızda, -İş/ Uş ve -mA ekleri ile kurulmuş örnekler tespit edilmesine rağmen -mAk'la oluşturulan ikileme örneğine rastlanmamıştır. Bu durum, -mAk ekinin isim-fiil almış ikilemelerin kuruluşunda çok etkin olmadığını gösterir.

2.2.4.1.1. -İş/-Uş Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler

Banguoğlu, -İş/Uş isim-fiilleri için: "-iş adfiilleri de kılış adı, özellikle kılışın tarzını anlatan tarz adları olarak yaygındırlar, bkz 226 görüş, anlayış, davranış.

Adfiil işleyişinde bunlar –me adfiilleri gibi iyelik ekleri ve her türlü isim çekim ekleri alırlar ve onlar gibi adfiil cümlelerinde çeşitli kullanımlara elverişlidirler. Şu farkla ki bu işleyişte de –me adfiillerinden daha fazla yaygındırlar.” demektedir (1986, s. 420).

Bu yapıda bulunan ikilemeler için metinden sadece 1 örnek çıkmıştır.

alış veriş

Çarşıda **alış veriş** kesat. (AL, 90)

2.2.4.1.2. -mA Ekini Almış Olan İkilemeler

Banguoğlu, -mA isim-fiiliyle ilgili: “Adfiil işleyişinde en çok ve çeşitli kullanılan bu adfiildir. Kendisi dolayısıyla yüklemi olduğu yarım yargı iyelik ekleri ve her türlü isim çekim ekleri alabildiğinden o adfiil cümlelerinde baş cümlenin bütün unsurlarının, veya bunlara ait belirtme öbeklerindeki adların yerini alabilir” demiştir (1986, s. 421).

İncelenen metinlerde, -mA isim-fiiliyle oluşturulmuş 6 ikileme örneği tespit edilmiştir.

kırma dizme

Kırma dizme 120 kuruş gündelik (AL, 169)

okuma yazma

Düğün sofrası konuklarımız arasında, “güney yanı” olarak, Vatan Cephesi’nde beraber çalıştığımız Yakubov ve eşi vardı(bize sağdıçlık ettiler ve eşi Feride yenge, nikah tanığı olarak imza atabilsin diye, önceden **okuma yazma** öğrendi!), sonra Selman vardı, Nâzım’ın şiirlerini Bulgarcaya çevirmekte yardımcısı olduğum Nikolay Tsonev vardı, Metupçıyan vardı, Magda nine vardı... (KN, 126)

kırma dikme

Okulların yaz paydosunda, tam **kırma dikme** zamanı, ağabeyim çıkageldi. (AL, 94)

etme gitme

Etme gitme dediysek de, seninki hemen “Atarım sizi burdan!” diye diklenmesin mi? (KE, 116)

görüşme görüşme

“Bu seferki, **görüşme görüşme** bölünecek herhalde.” (KE, 43)

karşılama uğurlama

“Karşılama uğurlama omuzlayıcısı...” (KN, 104)

2.2.4.2. Sıfat-Fiil Eki Almış İkilemeler

Sıfat fiil, Banguoğlu'na göre fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir(geçmiş günler, oturan adam, satılacak eşya). Banguoğluna göre sıfat fiiller: “Zaman anlatımı taşımaları yönünden ad fiillerden ayrılırlar. Fakat yatık fiil olarak ve ad filler gibi olumsuz ve edilgen görünüşlerine girerler: pişmemiş et, kızartılmış ekmek, yılmayan adam, açılacak sergi, tutulmayacak sözler gibi.” (1986, s. 422).Güneş'in kanaati ise sıfat fiillerin doğrudan sıfat göreviyle kullanıldığı gibi, normal bir isim göreviyle de kullanılabildiği yönündedir. (1999, s. 212).

2.2.4.2.1. -An Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler

Ergin bu eki geniş zaman partisipi yapmak için kullanıldığını belirtmektedir (2013, s. 309).

Yapılan çalışmada bu ekle kurulmuş sadece 3 örnek karşımıza çıkmıştır.

geleni geçeni

İlk gün Tugayın bütün askeri polisleri yolları kestiler, şehri arayıp taradılar, **geleni geçeni** yokladılar.(KN,234)

ayıran kavuşturan

Garda ayıran kavuşturan, getirip götüren tren düdükları. (KN, 91)

getirip götüren

Garda ayıran kavuşturan, getirip götüren tren düdükları. (KN, 91)

2.2.4.2.2. -mİş/-mUş Ekli İkilemeler

Ergin'e göre -mİş/-mUş eki, geçmiş zaman partisipidir (2012: 309). Banguoğluna göre -mİş/-mUş eki sıfat olarak görülen en canlı şeklidir. –miş sıfat fiillerin en çok geçişsiz ve edilgen fiil tabanlarından edilen sıfat fiilleri olduklarını belirten Banguoğlu, bu eki geçmiş sıfat fiiller başlığı altında ele alır (1986, s. 422).

Yapılan araştırma da -mİş/-mUş ekiyle kurulmuş olan 3 ikileme örneği tespit edilmiştir.

gelip geçmiş

Gelip geçmiş hizmetimi azıcık olsun sayın da... (AL, 97)

yanmış yıkılmış

Yanmış yıkılmış şehre akşam kızılıığı vurmuştu. (KN, 237)

görmüş geçirmiş

Dinkov, **görmüş geçirmiş** adam, yaklaşıp koluma girdi. (KE, 140)

2.2.4.2.3. -r Ekiyle Kurulan İkilemeler

Banguoğlu'na göre, -ir sıfat fiilleri daha az sınırlanmış bir şimdiki zaman anlatımı ve daha nîsbi bir kılıcı anlamı taşırlar (1986, s. 424).

Bu yapı için 3 örnek çıkmıştır.

yanar döner

Sulara vuran son kızılığın bir ucu **yanar döner** bir ateş yoku halinde gemiye kadar gelip dayanıyordu. (KN, 157)

okur yazarım

Okur yazarım elbet. (KN, 40)

yanar söner

Yüzbaşı dolayda zor seçilebilen tepeleri göstererek, bunlardan hangisine kaçır manga ve kaçır posta serpiştirdiğini anlatırken, o tepelerin birinden karşılara doğru **yanar söner** bir fenerle işaretler verilmeye başlandı. (KN, 270)

2.2.4.3. Zarf Fiil Eki Almış Olan İkilemeler

Güneş 'e göre zarf fiilleri: "Hareket ifadesini kaybetmeden, zaman/tarz ifade eden bir zarfa dönüşen fiillere denir. Yükleyeni böyle bir fiilden ibaret sözler, zarf fiil grubu denilen yan cümle oluşturur" (1999, s. 214).Ergin ise zarf fiilleri hareket halini ifade eden fiil şekilleri olarak belirtirken: "*Bu ifadeleri ile fiillerin zarf şekillerini yaparlar. Bu sebeple kendilerine zarf fiil de denir. Çekilmeyen fiil şekilleridir. Ne isim ne de fiil çekimi alırlar. Kelime münasebetlerinde ve cümlede zarf olarak kullanırlar. Hareket halinden başka bilhassa bazıları devamlılık, zaman ve sebep gibi zarf fonksiyonlarını da ifade ederler.*" demektedir (2013, s. 310).Zarf fiil ekleri, fiil işletme eki almış ikilemeler içinde en fazla kullanılanıdır. Zarf fiil ekleri içinde ise en çok –A eki, ardından da –İp/ -Up eki gelmektedir.

Çalışmamızda –A zarf fiiliye ilgili 169 örnek tespit edilirken, -Ip/ -Up zarf fiiliyle ilgili 68 ikileme örneği çıkmıştır.

2.2.4.3.1.-A Zarf-Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler

Banguoğlu “-e” zarf fiillerinin Türkçede eski ve yaygın olup dilimizde donuk zarflar bıraktığını, ancak ikileme ile berkitme zarfları olarak yeni bir canlılık ve geniş bir kullanım kazandığını belirtmiştir (1986, s. 431)

Çalışmamızın bu bölümünde -(y)A zarf fiil alan kelimeler, aynı ve farklı kelimeler ile oluşan ikilemeler olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

2.2.4.3.1.1.Aynı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Yapılan çalışmada aynı kelimelerden oluşan 157 ikileme tespit edilmiştir. Ayrıca bu zarf fiil ekini alan eylemlerin çoğunlukla aynı eylemlerden olması da dikkat çekicidir.

vura vura

Bakarsın, Koreli de tepesine çöktüğü gibi, kafasına **vura vura** malını geri alır.(KN, 175)

Diğer örnekler için bk. (KN, 93), (AL, 109, 183), (KE, 93, 59), (AB, 101, 198)

bağıra bağıra

Lumbuzlardan bakanlar da, güvertedekiler de hep **bağıra bağıra** konuşuyorlardı. (KN, 157)

Diğer örnekler için bk.(AL, 99, 154, 263) (KE, 162)

sıyıra sıyıra

“Bu arınma süt mısırı koçanı var ya, onu şöyle tutup, koçanı saran yeşil kabukları **sıyıra sıyıra** koparmaya, sıra sıra dizili taneleri meydana çıkarmaya benzer. (KE, 100)

sürükliye sürükliye

Tam cephanenin tükendiği sırada da, palaskasına bağladığı iki bomba sandığını **sürükliye sürükliye** yanaştı. (KN, 280)

oğuştura oğuştura

Milli Birlik Komitesinin 1 numaralı bildirisini dinledi, dinledi, sonra ardından çözdüğü ellerini **oğuştura oğuştura** dişlerinin arasından söylendi: (KN, 348), (AB, 169)

geçire geçire

Uykusunda kaşınması bir şey değil, adam kaşınır a, ama günün uzununu ikide bir kaşınır, hem de tırnaklarını **geçire geçire** etine, maymun gibi siftinir, şu kadarcık da sıkılmaz. (KN, 57)

yatıra yatıra

Babam sol elinin parmaklarını avucuna **yatıra yatıra** sayıyordu. (AL, 251)

yutkuna yutkuna

Mezarlığa ben de gözlerimin suyunu **yutkuna yutkuna** vardım. (AL, 259)

Aynı kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

aça aça (AB, 85), (KN, 45), (AL, 58), ağıhya ağıhya (AL, 103, 211), ala ala (AL, 266), anlata anlata (AL, 201), (KNG, 101), apalaya apalaya (AB, 61), ata ata (KNG, 64), (AL, 226), bağırta bağırta (KN, 148), baka baka (AL, 206, 212, 244), (AB, 23, 60, 51), (AB, 164), basa basa (AB, 141), (KN, 193), (AL, 57), bastıra bastıra (AB, 60), batıra batıra (AB, 12), bile bile (AB, 164), burula burula (AB, 49), büyüye büyüye (KNG, 100), çaka çaka (KNG, 146), çarpıla çarpıla (AL, 175), çeke çeke (KNG, 112), (AL, 72), (KE, 167), çevire çevire (KE, 151), çiğneye çiğneye (AB, 120), dayana dayana (AB, 131, 206), (AB, 94), devrile devrile (KN, 118), diye diye (AL, 242, 91, 149), (KN, 204), dokuna dokuna (AL, 253), doldura doldura (KN, 25), doya doya (AL, 42), döke döke (AB, 97), döne döne (AB, 11, 120), döve döve (KE, 65), (AB, 184, 194), dövüle dövüle (AL, 104), durula durula (AB, 213), dürte dürte (KN, 294), dürüle dürüle (AB, 110), düşleye düşleye (KNG, 60), düşüne düşüne (AB, 46), ede ede (AB, 214), (AL, 187), eşine eşine (AB, 201), ezile ezile (KE, 162), göstere göstere (KNG, 55), güle güle (KN, 138), (AL, 209), (KE, 136), hayıflana hayıflana (KE, 58), ısıra ısıra (AB, 131), istemiye istemiye (AB, 199, 206, 61), kabarta kabarta (AL, 93), kaça kaça (KN, 188), kaka kaka (KN, 151), kala kala (AL, 122), kana kana (AL, 32, 260), kaşına kaşına (KN, 64, 140), kaşıya kaşıya (AB, 164), kese kese (AL, 111), korka korka (AB, 198, 26), koşa koşa (AL, 91), (AB, 202), kovalıya kovalıya (KN, 188), okşıya okşıya (KN, 141), okuya okuya (AL, 192), (KNG, 150), öge öge (KNG, 115), öksüre öksüre (AL, 231), (KE, 125), (AB, 115),

öle öle (KNG, 122), öpe öpe (AB, 187), sallana sallana (AB, 116), sallıya sallıya (AB, 97), (KE, 197), saplıya saplıya (KN, 280), savrula savrula (AB, 40), saya saya (AB, 177), (AL, 225), seke seke (AL, 166), seve seve (KN, 246), sıkı sıkı (KE, 183), siline siline (AB, 187), sora sora (KN, 305), söke söke (KE, 187), söylene söylene (AL, 183), söyleye söyleye (AB, 213), söyliye söyliye (AB, 88), sürüne sürüne (AB, 209), şaşıra şaşıra (AB, 120), taşıya taşıya (AL, 260), tepine tepine (KN, 253), titrete titrete (AL, 58), tuta tuta (AL, 41, 209), (KE, 77), uça uça (AB, 199), ufala ufala (AL, 186), vere vere (AL, 266), yamula yamula (AB, 179), yamula yamula (AB, 40), yapa yapa (AL, 226), yara yara (KNG, 97, 100), (AL, 251), yatıra yatıra (KN, 131), yaylana yaylana (AB, 49), yaza yaza (KN, 51), (AL, 231), yıkıla yıkıla (KE, 97), yırtı yırtı (KN, 68), yiye yiye (KN, 192), yoğura yoğura (AL, 264), yutkuna yutkuna (AL, 259)

2.2.4.3.1.2.Farklı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Çalışmamızda, “-A” zarf fiiliyle oluşturulmuş farklı kelimelerden oluşturulmuş 12 ikileme tespit edilmiştir.

öpe koklıya

Pos bıyıklar yüzüme gözüme yapışıyor, dayım **öpe koklıya** sıralıyordu: (AL, 200)

tıka basa

Küfeler **tıka basa** yaprak dolu. (AL, 86)

vara gele

Ötede bir dizi insan da Arnavut’un bostan dolabı ile mahalle arasında “**vara gele**” kurmuş. (AL, 57)

kızara bozara

O da **kızara bozara** eh dedi. (AL, 170)

düşüre toplıya

Seninki artık selâmsız sabahsız geçiyor, tombul sağrısının üstünde incecik kuyruğunu virgüllemiş, battal kulaklarını **düşüre toplıya**, burnu yerde, horlıya-hırklıya yuvarlanıp gidiyordu. (AL, 37)

düşe kalka

Herkes evinden sırtlayabildiği yatak denklerinin, sandıklarının altında **düşe kalka** kaçıyor. (AL, 55)

Diğer örnek için bk. (AB, 110, 206)

getire götürü

Eşlikçiler, **getire götürü** ona palto beğendirmeye çalışıyor. (KE, 132)

kızara bozara

Ve **kızara bozara**: (KE, 105)

eze büze

Gülnaz nine tek dişi kalmış ağzında kelimeleri **eze büze** günde böyle birkaç defa nasihat verirdi. (AB, 93)

yana yakıla

Elif **yana yakıla** yalvardı: (AB, 200)

2.2.4.3.2 -Ip/-Up Zarf-Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler

Ergin, -Ip/ -Up zarf- fiil ekini: “ Çok işlek bir gerundium ekidir.” diye tanımlar (2013, s. 311).Çalışmamızda -(y)Ip / -(y)Up zarf fiil alan sözcükler, aynı ve farklı sözcük ile oluşanlar olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

2.2.4.3.2.1. İlk Kelimesi –Ip/-Up Zarf Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler

Erdem, ikileme olarak görmediği bu yapılar için: “*Yine kedip keldi, yumup açgunca gibi zarf-fülle oluşan yapılar da ikileme değildir. Çünkü bu yapılar ikileme olsaydı yukarıda da belirttiğimiz gibi aynı ekleri alırlardı. Oysa örnekte de görüldüğü gibi birinci unsur zarf-fiil “-p” ikinci unsur ise belirli geçmiş zaman ekini almıştır. Bu tür yapılar deyim olarak veya birleşik fiil öbekleri olarak adlandırılabilir. Ancak bu yapıların ikileme veya yineleme olması mümkün değildir.*” demektedir (Erdem, 2005). Ancak Akyalçın, bu tür yapıların pekiştirme anlamı taşıdığı ve ikileme mantığı çerçevesinde tek sözcükmüş gibi değerlendirilebileceğini belirterek *İkilemeler Sözlüğü* kitabında yer vermiştir (2007, s. 21).

getirip götürün

Garda ayıran kavuşturan, **getirip götürün** tren düdükleri. (KN, 91)

Diğer örnek için bk: (AL, 147)

götürüp getiren

Hapishanenin tutuklu ve cezalıları taşıyan, her gün yeni gelenleri getiren, mahkemelikleri **götürüp getiren** arabası da bu avluda jandarmalık kapısının köşesinde bir **çardak altına çekilmiş**. (KN, 61)

kırılıp büküldükçe

Gölge duvarda **kırılıp büküldükçe**, en çok Nazım üstadın bir dizesini tekrarladım, iğnesi aynı yivde dönen bir plak gibi: (KE, 55)

düşüp kalkmışlığımız

Memlekette komünist dostlarla **düşüp kalkmışlığımız**, ya da her birimizi komünist sayanların bizimle ilişkileri, söz konusu eksikliğimizi giderecek çizgiler olamazdı. (KE, 55)

Diğer örnek için bk. (AL, 51)

sevip sayanların

Nazım'ı **sevip sayanların** dost olmaması olanaksızdı. (KE, 192)

Diğer örnek için bk. (KE, 197)

bağırıp çağırışmadır

Köyün içinde bir **bağırıp çağırışmadır** gidiyor. (KN, 269)

Diğer örnek için bk.(KN, 269)

itişip kakıştığı

Dede, sineklerin **itişip kakıştığı** kızarıklık gözlerini büzerek, Albayı süzdü. (KN, 150)

kırılıp dökülebilecek

Tugay, ertesi sabah ortalık ağarırken, her kıpırtı ile adeta cam gibi **kırılıp dökülebilecek** kadar soğuk bir havada ilerlemeye başladı. (KN, 250)

kırılıp dökülebilecek

Generalin de nezaketten dörde katlanıp bir zarfa girecek kadar **kırılıp dökülebilecek** Amerikalıların da keyfine limon sıktı. (KN, 183)

olup bittiğini

Ben ne **olup bittiğini** size bicik bicik anlatırım. (KN, 342)

sövüp sayarak

Albay içinden **sövüp sayarak** telefonu çat diye kapadı. (KN, 326)

bağırıp çağırdığı

Bir gün subay gazinosu önünde **bağırıp çağırdığı** kulağıma geldi. (KN, 129)

Diğer örnek için bk. (KN, 130)

İlk Kelimesi –Ip/-Up zarf fiil ekini alan kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açılıp gapanması (AL, 93), arayıp taradılar (KN, 234), bağırıp çağırışmadır(KN,262), çalıp çırpan (KN, 40), çekip çevireceksin (KN, 170), (AL, 171), çekip çevirsin (AL, 175), durup dururken (AB, 121, 176, 212), (KNG, 61), gelip geçen (KN, 287, 223), gelip geçti (KNG, 125), gelip gidiyor (KNG, 138), gidip geldi (KNG, 147), gidip geldiği (KN, 58), gidip gelmelerin (KN, 133), girip girmediğimi (KN, 131), inip kalktı (KN, 106), kasıp kavurduğunun (KE, 196), kırılıp büküldükçe (AL, 66), olup bitenden (KNG, 79), (KN, 315), olup olacağı (KN, 244, 249) , olup olmadığı (KN, 150), sayıp döktükçe (KE, 72), sayıp döküyordu (KN, 251, 33), silip süpürmüş (KN, 162), yatıp kalktıkça (KN, 28)

2.2.4.3.2.2. Her İki Kelimesi de –Ip/-Up Zarf Fiil Ekini Almış Olan İkilemeler

Yapılan çalışmada her iki kelimesi de –Ip/-Up zarf fiil ekini almış 17 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerden 13’ü aynı eylemin tekrarıyla kurulmuştur.

yapıp edip

“Harp hükümleri” aman vermese de,Tugen kuşunun anlattıklarını ne **yapıp edip** bizim Memede duyurmak gerekti. (KN, 236)

delip delip

Ve bu bakışlar, kurşun geçirmez camları **delip delip** içeri giriyor. (KN, 18)

durup durup

Bora yolda, karanlıkta kim olduklarını bilemediği kalabalığın içinde, **durup durup** yırtınıyordu: (KN, 289)

Diğer örnekler için bk. (AL, 190, 123), (KN, 285), (KE, 141)

dönüp dönüp

Sinema koltuğuna benziyen iskemle de öyle gıcırdağ bir şeymiş ki, **dönüp dönüp** bakanlar oldu. (AL, 212)

yemeyip içmeyip

İki yıldır **yemeyip içmeyip** yedirdikleri tosun, evin direği, onun evlere şenlik soluğu kesilir miydi? (KN, 192)

sarıp sarmalayıp

Dokuma aygıtını sökmüşler, parçalarını **sarıp sarmalayıp**, eriğin altına gömmüşlerdi. (KN, 142)

oğup oğup

İki yumruğunu kestane gözlerinde **oğup oğup** hıçkırır. (AL, 60)

şaşıp şaşıp

Hele Helvacı Mehmet, elinde çıra isinde tutulmuş bir cam parçasıyla bakıyor, **şaşıp şaşıp** söyleniyordu. (AL, 140)

Her iki kelimesi –Ip/-Up zarf fiil ekini alan eylemlerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

dönüp dönüp (AB, 118, 180), inip inip (AB, 212), kalkıp kalkıp (AB, 87), telleyip pullayıp (AB, 29), sayıp sayıp (AB, 27)

2.2.4.3.2.3. Ar....-mAz Ekiyle Kurulmuş Olan İkilemeler

r (-Ar / -Ir / -Ur).....-mAz Zarf Fiil Eki Alan İkilemeler Korkmaz, -mAz ekinin aynı fiilde kendinden öncesine eklenen -r, -Ar, -Ir / Ur geniş zaman sıfat fiil ekiyle yan yana getirilmesinden çabukluk gösteren zarf fiil kullanımında şekiller oluşturduğunu belirtmiştir (2014, s. 98).

Bu yapıda kurulan ikilemelerde 64 örneğe rastlanmıştır.

açar açmaz

“El frenini açar açmaz, bu araba yuvarlanır aşağı.”(KN, 253)

yutar yutmaz

Yutar yutmaz da benim yüzüm buruştu. (KE, 85)

götürür götürmez

Almacı kulağına **götürür götürmez**, iki sözcük duydu: (KE, 78)

ister istemez

Ve **ister istemez** sandalyeye çöküyorum. (KE, 62)

duyar duymaz

Hem geçmiş olsun demeye koştum **duyar duymaz**, hem de bir ricam var.” (KE, 188)

durur durmaz

Tren **durur durmaz** sapır sapır atladılar aşağı. (KE, 196)

alır almaz

Parayı **alır almaz** dürüldü gitti. (KE, 114)

Diğer örnekler için bk. (KE, 105, 125)

varır varmaz

Okula **varır varmaz** soru yağmuruna tutuldum. (AL, 145)

toplar toplamaz

Dizginleri **toplar toplamaz**, hayvanı Tellal İsmail'e yanaştırdı. (AL, 59)

girer girmez

Girer girmez de taşlıkta şırakkadak düşüp bayıldı. (AL, 141)

ister istemez

Müftü **ister istemez** razı oldu. (KE, 105), (KN, 248)

Diğer örnek için bk. (KN, 154, 201, 334), (KNG, 101, 145)

Ar....-mAz ekiyle kurulmuş kelimelerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

açılır açılmaz (AL, 82), bakar bakmaz (KE, 51, (KNG, 34), basar basmaz (KN, 19), başlar başlamaz (AL, 151), bitirir bitirmez (KN, 166), bulur bulmaz (KNG, 123), buluşur buluşmaz (KE, 121), çalar çalmaz (AL, 267), çarpar çarpmaz (KE, 74), çekilir çekilmez (KN, 300), çıkar çıkmaz (KE, 56), der demez (AL, 124), (KE, 155, 21), durur durmaz (KE, 196), duyar duymaz (KE, 188), (KN, 262), eder etmez (KE, 71, 58), geçer geçmez (KE, 63), gelir gelmez (KE, 110, 9), (KN, 206), görür görmez (KE, 29), (KNG, 79), götürür götürmez (KE, 78), ister istemez (KE, 105, 143, 62, kapışır kapışmaz (KN, 145), kararır kararmaz (KE, 135), kavrar kavramaz (KN, 265), konar konmaz (KN, 248), kor komaz (KNG, 35), olur olmaz (KE, 117), oturur oturmaz (KE, 84), (KNG, 105), öğrenir öğrenmez (AL, 205), öter ötmez (KN, 202), takar takmaz (KE, 19), varır varmaz (AL, 145), yapar yapmaz (KNG, 96), yatar yatmaz (KN, 257)

2.2.4.4.Çekimli Fiil Şeklinde Olan İkilemeler

Çekimli fiillerden oluşan ikilemeler, cümle içinde yüklem olarak görev alır.

2.2.4.4.1. Şekil ve Zaman Eki Alan Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Ergin, şekil ve zaman eklerini, fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan ekler olarak belirtir. Ergin'e göre: "Şekil fiilin kullanışa sokulduğu kalıp demektir. Fiiller kullanışa çıkmak, şahıslara bağlanmak için iki

kalıba girerler. Bunlardan biri bildirme kalıbı, diğeri tasarlama kalıbı'dır. Bu kalıplara dil bilgisinde kip (eskiden siga) adı verilir.”(2013, s. 295).

2.2.4.4.1.1.Bildirme Kipi Alan Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Korkmaz bildirme kipleri ile ilgili olarak: “*Adından anlaşılacağı üzere, bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsar. Bu kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar.*” demektedir (2014, s. 527).Ergin bildirme kiplerin, gerçek hareketi haber veren kalıplar olarak belirtmektedir (2013, s. 295).

2.2.4.4.1.1.1 Geniş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler

Korkmaz, geniş zaman ekinin, adından da anlaşılacağı gibi geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine aldığını belirtmektedir (2014, s. 569).Bu türde yer alan, *çiftte çubuktadır* ve *emir emirdir* ikilemeleri isim soylu olup ek eylemle geniş zamanlı olarak kullanılmıştır. *Çiftte çubuktadır* örneğinde geniş zamanlı olma durumu ek eylem eki “-dir” ile sağlanmıştır. *Emir emirdir* ikilemesinde ise ek eylem eki “-dir” ikilemenin kendisine ait kalıplaşmış bir geniş zaman ekidir.

Çalışmamızda, geniş zaman eki almış ikilemeler için çıkan örnek sayısı 5'dir.

açar açar

O karık **açar açar** da, biz üç kardeş dikmeye yetişemedik. (AL, 76)

ağlar ağlar

O da **ağlar ağlar** susar. (AL, 74)

siler süpürür

Amerikalısı, Güneylisi birbirlerine payanda olup dikilseler de fırtına onları kucak kucağa **siler süpürür**. (KN, 116)

2.2.4.4.1.1.2. Gelecek Zaman Ekini Almış Olan İkilemeler

Korkmaz gelecek zaman ekini almış olan ikilemeler için: “-AcAk ekiyle karşılanan gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin

gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapılacak iş niyet hâlinde olsa bile, gerçekleşmesinde kesinlik bulunduğu için bu ekle kurulan gelecek zaman kipinde bir kesinlik vardır. Bu görev, ekin aslı görevidir” der (2014, s. 559).

Bu yapıdaki ikilemeler için çıkan örnek sayısı 1’dir. Bu durum gelecek zaman ekini almış olan ikilemelerin az kullanıldığının göstergesi olarak değerlendirilmemelidir. Bu durum yazarın üslubuyla ilgili de olabilir.

görececek edecek

General de baktı artık kendisini **görececek edecek** yok. (KN, 285)

2.2.4.4.1.1.3.Belirli Geçmiş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler

Korkmaz, -DI/ -DU ekinin özel kullanımları dışında genel olarak fiillerdeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmamış olduğunu gösteren bir zaman kesimi içinde yer aldığını belirtir (2014, s. 527).

Çalışmamızda, belirli geçmiş zaman ekiyle oluşturulan ikilemeler; *isim köküne eklenenler* ve *fiil köküne eklenenler* olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

2.2.4.4.1.1.3.1.İsim Köküne Eklenenler

Yapılan çalışmada isim köküne eklenen ikilemelerle ilgili 8 örnek tespit edilmiştir.

ayrı ayırdı

Her birinin dört duvarı arasında yatanların işleri, yaşları, dertli başları

ayrı ayırdı elbet. (KE, 26)

kocaman kocamandı

Sıranın üzerinde, kırkını aşmakta olan İkinci’nin yumrukları iri iri, soluğu **kocaman kocamandı**. (KE, 159)

pırıl pırıldı

Kıvrıcık siyah saçları **pırıl pırıldı** eskidi gibi. (KE, 189)

baş başaydılar

Ulu bir kayanın kuytusunda, yine diz dize, **baş başaydılar**. (AL, 35)

diken dikendi

Bakışları da bir haftalık sakalı gibi **diken dikendi**. (KN, 108)

varsa vardı

Neylersin, bu Kuran'ın içinde ne **varsa vardı**. (AL, 133)

ılık ılıktı

Karakoldan çıktığı zaman içi **ılık ılıktı**. (AB, 36)

kararı karardı

Bunlar bir yana **kararı karardı**. (AB, 114)

2.2.3.4.1.1.3.2. Fiil Köküne Eklenenler

Bu durumda bulunan ikileme sayısı 16 tanedir.

doldu doldu

İşte insan **doldu doldu** mu, böyle akümülatör gibi boşalır, kuzum. (AL, 247)

eğrildi doğruldu

Benim mumun yalımı şöyle bir titredi, gitti geldi, **eğrildi doğruldu**. (AL, 205)

değdi değmedi

Eğer şöyle elim **değdi değmedi** saçını okşarken içimden şu kadarcık kötülük geçerse Allah beni davul etsin... (AL, 173)

gitti geldi

Benim mumun yalımı şöyle bir titredi, **gitti geldi**, eğrildi doğruldu. (AL, 205)

değdi değmedi

Sigaranın ucu yalıma **değdi değmedi**, Bahri yine yürüyüverdi. (AL, 261)

gidip geldi

En sonu A. Saydan **gidip geldi** o yaz Moskova'ya. (KNG, 147)

gidip geldi

Bunlar bir yana **gidip geldi**: (KNG, 114)

buldu buldu

Buldu buldu da burada mı buldu bu mayası! (KN, 331)

sardı sarmaladı

Kutlu **sardı sarmaladı** ve bir ambulansla Seul hastanesine yolladı. (KN, 300)

ıkındı sıkındı

İmam **ıkındı sıkındı** başlayamadı. (KN, 194)

olan oldu

“**Olan oldu** artık, bundan sonrasına bakalım.” (KN, 305)

bindirdikçe bindirdi

Yağmurlar **bindirdikçe bindirdi**. (KN, 325)

Belirli geçmiş zaman ekinin fiil köküne eklendiği ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

dedim dedi (KE, 145), evirdi çevirdi. (KN, 167), inip kalktı (KN, 150), tıklım tıklımdı (KN, 236)

2.2.4.4.1.1.4. Belirsiz Geçmiş Zaman Eki Almış Olan İkilemeler

Korkmaz bu ek ile ilgili olarak: “*Kökeni bakımından –mİş/ -mUş sıfat fiilinden gelen duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır.*” demektedir (2014, s. 540).

Bu yapıdaki ikilemeler için çıkan örnek sayısı 2’tür.

silip süpürmüş

Çünkü ekmek tayını ilk defa serbest bırakılmış, yemekhaneye daha önce giren birinci tabur ne kadar ekmek bulduysa **silip süpürmüş**, ikinci tabura bir şey bırakmamıştı.((KN,162)

sarınıp sarmalanmış

Herif sarınıp **sarmalanmış**. (AB, 46)

2.2.4.4.1.1.5.Şimdiki Zaman Eki Almış Olan İkilemeler

Korkmaz, şimdiki zaman kipinin, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu söylemektedir (2014, s. 548).

Yapılan incelemeler sonucunda şimdiki zaman eki almış ikilemelerle kurulu 2 örneğe rastlanmıştır.

gelip gidiyor

Çayı hazırlamakla oyalanıyor, salona **gelip gidiyor**, masaya çeki düzen veriyordu. (KNG, 138)

kalkıp kopuyor

Kalkıp kopuyor ortalık (AB, 128)

2.2.4.4.1.2.Tasarlama Kipi Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Ergin'e göre, tasarlama kipleri gerçek olmayan, tasarlanan, tasarıda olan, tasavvurda olan hareketleri ifade için kullanılan fiil kalıplarıdır: *gelse, gelmeli* gibi. Bunlara dilek kipleri de denir. Bu çekim kalıplarında zaman ifadesi yoktur, yalnız şekil ifadesi vardır (2013, s. 296).Korkmaz bu kipler için: "Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir." demektedir (2014, s. 577).

2.2.4.4.1.2.1. Şart Eki Almış Olan İkilemeler

Eylemin gerçekleşmesinin bir koşula bağlı olduğunu belirtmek için kullanılan şart kipinin, Korkmaz, bir oluş ve kılışı "şart"a veya "dilek, istek ve niyet'e bağlayan bir tasarlama kipi olduğunu ve -sA eki ile kurulduğunu ifade etmektedir (Korkmaz, 2014) Ergin şart eki için: " Tasarlanan hareketin şart şeklinde olduğunu bildirir. Kısaca şart ifade eder. Şart şekli hiçbir hüküm taşımaz. Tam bir tasarlama kipidir. Bu yüzden sadece yardımcı cümle yapar." demektedir (2013, s. 302).

Çalışmamızda şart eki almış olan 17 ikileme örneği karşımıza çıkmıştır. Bu örneklerden 12'si *olsa olsa* ikilemesine aittir. Bu durum, *olsa olsa* ikilemesinin yazarın üslubunda şart eki almış diğer ikilemelere göre daha sık kullandığının göstergesidir. Yapılan çalışmada *olursa olsun* ikilemesinin ise sadece ilk kelimesi şart eki almıştır.

olsa olsa

Bu **olsa olsa** jep arabasıydı. (KN, 274)

olsa olsa

Olsa olsa, diyorum bir de, patrondur herif düpedüz. (KN, 57)

olsa olsa

Geç efendim, bu **olsa olsa** Generalin daha çok gazetede ve filmde boy göstermek, daha çok mikrofonda “mübarek” sesini duyurmak arzusundan başka bir şey değildi. (KN, 205)

bilse bilse

Tabur imamına veriliyordu, imam asker ölülerin adamıydı, adreslerini artık **bilse bilse** o bilirdi. (KN, 335)

olsa olsa

Olsa olsa, silgeçlerini yürütürler. (KE, 175)

olursa olsun

Ne **olursa olsun**, aklıma koymuştum bir kere. (AL, 104)

olsa olsa

Arası **olsa olsa** iki kilometre. (AL, 22)

olursa olsun

İstemem o ki dayak ne kadar ürkütmüş **olursa olsun**, tütün çilesi benim ince sıtmayı depreştirdi. (AL, 86)

olsa olsa

Olsa olsa, yolunu arıyan bir genç adamın otuz kadar yılını yaşantıları üstüne otuz kadar hikâyeden bir hikâyeye. (AL, 266)

olsa olsa

“Bu ara, **olsa olsa**, yirmi dakika kadar.” (KNG, 70)

bilse bilse

Günlük beraberliklerimizde, saatlerce uzarsa eğer bir konuşma, kim **bilse bilse**, ötekinin kafasını şişirebilir biraz, yorabilir, nokta konacak yeri bekletebilir. (KNG, 74)

olsa olsa

“**Olsa olsa**, şair böyle demek istemiş, ama kendi koşullarında açıkça söyleyememiştir, bari biz söyleyelim gerektiği gibi düşüncesi...” (KNG, 107)

Diğer örnekler için bk. (AB, 70, 107, 81)

çıkça çıkça

İnsan böyle sabahtan **çıkça çıkça** çift sürmeğe çıkar. (KN, 344)

2.2.4.4.1.2.2. Ek-fiil Almış Olan İkilemeler

Türkçede isimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna gelip yüklem olarak kullanılmalarını sağlayan eklere ek fiil denilmektedir. Ek-fiiller "-idi", "-imiş-", "-ise" ve "-dir" ekleriyle kullanılır.

Yapılan çalışmada ek fiil almış sadece 1 ikileme örneğine rastlanılmaktadır.

şuydu buydu

Şuydu buydu, bir şey, bir çıkış yapmam gerekti, gerekti ama bizim suçumuz neydi? (AL, 34)

2.2.4.4.1.2.3. Emir Çekiminde Olan İkilemeler

Ergin, emir eklerinin sadece şekil ekleri olduklarını, fiilin emir çekimini yaptıklarını ve zaman göstermediklerini ifade eder (2013, s. 301).

İncelediğimiz metinlerde, emir çekiminde olan 3 ikileme tespit edilmiştir.

salla salla

Salla salla vur duvara (KN, 267)

getir götür

Bütün okul dışı vakitlerinde de Resimli Ay'da **getir götür** hizmetlerinde çalışıyor. (AB, 28)

derlerse desinler

Ne **derlerse desinler**, isterse dünya çirkini desinler, ben başkalarının övmesiyle de yermesiyle de gözümün önüne getiremiyorum anamı. (AL, 105)***9

2.2.5. Farklı Oluşumlu İkilemeler

Bu tür ikilemeleri *Aralıklı İkilemeler* adı altında ele alan Hatipoğlu'na göre: Aralıklı ikilemelerin bazıları kalıplaşmış, bazıları kalıplaşmamıştır. Aralıklı ikilemeler en az üç sözcükten, (arada "mi" eki gibi ayrı yazılan ek de olabilir), en çok da birkaç sözcük arayla kurulabilir. Bunların hepsinde amaç, anlamı pekiştirmek, güçlendirmektir." (1981, s. 22).

Farklı oluşumlu ikilemeler; *bağlaçlı, mi eki ile kuvvetlendirme yapılan ve üçlemeler* olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Bu yapıdaki örneklerin ikileme olup

olmadığı tartışma konusudur. Çalışmamızda bu tür yapıların ikileme olduğu görüşüne katılarak *Farklı Oluşumlu İkilemeler* başlığı altında inceledik.

2.2.5.1. Bağlaçlı İkilemeler

Hatipoğlu, bu tür ikilemelerin anlamı pekiştirmek için “ve” bağlacıyla aynı sözcükten kurulan ikilemeler olduğunu belirtir: “yıllarca ve yıllarca beklemesi gerekti”, “günlerce ve günlerce durdu, kimse almadı.”, “yalnız ve yalnız”, “ancak ve ancak” gibi (1981, s. 22).Hatipoğlu, bağlaçlı ikilemelerin diğer bir türünün de “de” bağlacıyla kurulduğunu belirtir: “bebek de bebek diye tutturdu”. “şeker de şeker isterim diye ağlıyordu” vb.(1981, s. 22).

Yapılan analizler sonucunda bağlaçlı ikilemelerle ilgili çıkan örnek sayısı 27’dir. Bu örneklerden sadece 1’i “ve” bağlacıyla kurulmuştur.

okudu da okudu

İsmail artık **okudu da okudu** hafakanlı kadının kısırlığına. (AL, 99)

uzadı da uzadı

Ha bu yıl, ha gelecek yıl, **uzadı da uzadı**. (AL, 96)

bubam da bubam

Bubam da bubam. (AL, 60)

uzatmış da uzatmış

Kız, gözkapaklarına –otomobilin kışındaki stop lâmbasına çevirecek kadar- boya çekmiş, sorguç çizgilerini de **uzatmış da uzatmış**. (KE, 195)

ağlıyor da ağlıyordu

Bebek, Veli’nin kucağında **ağlıyor da ağlıyordu**. (KN, 340)

bağır da bağır

Tek sözle, bu Kolombo öyle bir yer çık ki, çık buraya Kristof Kolomb gibi ve Seylan’ı değil de Anadolu’yu keşvettim diye **bağır da bağır!** (KN, 182)

büyür de büyür

Çocuğun ağzı **büyür de büyür**, mumun ışığı büyür, Allah büyür, Veli’nin gözleri büyür ha büyür. (KN, 112)

doldurur da doldurur

Kız Generalin kadehini **doldurur da doldurur**. (KN, 73)

taşıyor da taşıyordu

Yağmurun fazlası gözlerinin kenarındaki kazayağı kırışıklardan **taşıyor da taşıyordu**. (KN, 318)

zonklar da zonklar

Her yanın **zonklar da zonklar**. (KN, 43)

Bağlaçlı ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

ağlar da ağlar (AB, 164), anlattı da anlattı (KNG, 102), bağirtir da bağirtir (KE, 83), bildik ve bilmedik (KNG, 71), doldur da doldur (AB, 17), döver de döver (KN, 221), durur da durur (KN, 225), etmem de etmem (KN, 73), güldük de düldük (KNG, 62), kokar da kokar (KN, 327), taşıyor da taşıyor (KN, 318), ufalmış da ufalmış (AB, 42), uzatmış da uzatmış (KE, 195), uzattı da uzattı (KN, 188), yat da yat (KNG,62), yok da yok (KN,250), yürüyor da yürüyor (KN,340)

2.2.5.2. Mi Eki ile Kuvvetlendirme Yapılan İkilemeler

Mi eki ile kuvvetlendirme yapılan ikilemeleri Hatipoğlu, *Sorulu İkileme* başlığı altında incelemiştir. Hatipoğlu bu tür ikilemeler için: “*Anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için aynı sözcüğün arasına “mi” ya da ünlü uyumuna göre değişimleri getirilerek, ikileme kurulmaktadır: “ev mi ev”, “iş mi iş”(ev’in ya da iş’in iyi olmadığı pekiştirilerek anlatılmak istenir). Aynı kuruluş, sorulu cevaplı olarak, eylemlerde de kullanılır: “gider mi gider, yapar mı yapar, olur mu olur”vb. Aynı ikileme biçimi belirteç ve sıfatlarda kurulduğunda, kavramda, “çok” sözcüğünün yerini tutar: “hiç mi hiç düşünce yok, uslu mu uslu, güzel mi güzel”vb.” demektedir (1981, s. 22-23).*

Çalışmamızda anlamı pekiştirmek amacıyla “mi” eki ile kuvvetlendirme yapılan 11 ikileme örneğiyle karşılaşmıştır.

yeşil mi yeşil

Tavşanlı ovası **yeşil mi yeşil**. (AB, 18)

uçarı mı uçarı

Uçarı mı uçarı. (AB, 37)

tango mu tango

Ama ikisi de **tango mu tango!** (AB, 37)

tatlı mı tatlı

Dilleri de **tatlı mı tatlı**. (KNG, 101)

harcar mı harcar

Memet beni de **harcar mı harcar**. (KN, 295)

hiç mi hiç

Öyle üzgün, öyle yıkkın bir hali vardı ki, Gardiyan Ali'ye **hiç mi hiç** benzemez. (KN, 123)

uzun mu uzun

Onlarda da sinema yok, tiyatro yok, kahve yok ve ekvator da geceler de **uzun mu uzun...** (KN, 182)

sert mi sert

Sert mi sert... (KN, 72)

bıçkın mı bıçkın

Bıçkın mı bıçkın. (AL, 244)

kesat mı kesat

Ortalık **kesat mı kesat.** (AL, 163)

uzun mu uzun

Karşılama töreni programı **uzun mu uzun.** (AL, 111)

2.2.5.3.Üçlemeler

Hengirmen, ikilemeyi açıklarken üçlemeleri de bu tanımın içine sokmaktadır: “Anlatımı daha güzel ve etkili duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına ikileme denir. İkilemeler genellikle iki sözcükten oluşur. Kimi zaman üç sözcükten oluştuğu da görülür (Hengirmen, 1995).

Hatipoğlu ise ikileme olayının Türkçede çok fazla yaygınlık gösterdiğini, bu nedenle üçlemeye de gidildiğini belirterek: “ Aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin birlikte kullanılmasına üçleme denilebilir: “sürüm sürüm sürünmek, inim inim inlemek, çın çın çınlamak” vb. (Hatipoğlu, 1981).

Üçlemeler, pekiştirme amacıyla aynı kelimenin üç kez tekrar edilmesiyle oluşan yapılardır. Çalışmamızda elde edilen 12 örneğin 8'i aynı sözcüğün üç kere tekrar edilmesi şeklindedir. 3 örnekte üçüncü tekrar eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani *sürüm sürüm süründürürlermiş* örneğinde *sürüm* sözcüğü iki kere tekrar edilmiş, üçüncü tekrarda *sürüm* sözcüğünün eylem hâli kullanılmıştır.

Metin taraması esnasında, *el kol omuz kanat* kelimelerinden oluşan bir dörtlemeye de rastlanmıştır.

el kol omuz kanat

Ben önce kendim inecektim o “yücelerden”, içlerine girecektim, halka adamı gibi aralarına karışacaktım, sonra **el kol omuz kanat** verip, onları da kendi katıma çıkaracaktım. (AL, 204)

saydı saydı sövdü

Sonra artık Salih Ağa **saydı saydı sövdü**, sövdü sövdü saydı. (AL, 188)

tak tak tak

Ve yine geldiği gibi **tak tak tak** ederek çıktı gitti. (AL, 120)

rap rap rap

Rap rap rap... (AL, 41)

sürüm sürüm sür-

Yoksa, her yerden kuyruğuma teneke bağlatırlarmış, isterlerse kurtarmayı bildikleri gibi beni yeniden hapse attırmayı da bilir, **sürüm sürüm süründürürlermiş**. (AL, 257)

soyuna sopuna allahına

Bildiğim bir şey varsa, kasabamın asıl ulu adamı, bunların **soyuna sopuna allahına** padişahına dobra dobra söven Yayaköy'lü şair Eşref erken ölmüş. (AL, 52)

güm güm gümler-

Karanlıkta duvarlar **güm güm gümlü**yordu. (AL, 212)

Pat pat pat

Albay **pat pat pat**. (KN, 324)

pat pat pat

Pat pat pat derken, stop ettik işte, anlayıver! (KN, 217)

bağır bağır bağıracağım

“...ben bu iki sarhoşla neden kaçtım, diye **bağır bağır bağıracağım** minareden!” (KE, 86)

cık cık cık

“**Cık cık cık!**” (KE, 113)

Hart hart hart

Hart hart hart, yetti gayrı. (KN, 189)

üç- beş-sekiz

Osmanlı ordularının bilmem kaç tuğlu vezir paşanın kumandasında bilmem nereyi zaptettiğini anlatacaktı, ya da bundan **üç- beş-sekiz** yıl önce bugün, Bayar’a Vaşington’da nasıl “fahri hemşerilik” veya “iktisat doktorluğu” payesi verildiğini Menderes’in bilmem hangi “seşim fabrikası”nın açılış kordelasını altın makasla kestiğini anlatacaktı. (AL, 114)

2.3.İkilemeleri Oluşturan Kelimelerin Türleri

Kelimeler cümlede çeşitli görevler almaktadır. Bu görevler onların hangi türden olduğunu belirler. Bir kelimenin türünü anlamak için de cümle içindeki kullanımını görmek gerekmektedir. Yapılan çalışmada ikilemelerin türünü göstermesi açısından örneklerin bir kısmı, yer aldıkları cümlelerle birlikte verilmiş, geri kalanı ise alfabetik sırayla listelenmiştir.

2.3.1.Adlardan Oluşan İkilemeler

Ergin, adlar için: “İsimler: canlı, cansız bütün varlıkları ve kavramları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve kavramların adları olan kelimelerdir.” demektedir (2013, s. 260).Hatipoğlu ise Türkçe adların hemen hemen her çeşidinden ikileme kurulabileceğini belirtmiştir (Hatipoğlu, 1981, s. 28). Çalışmamızda ikileme örneklerinin ad olup olmadığıyla ilgili Türkçe Sözlükten yararlanılmıştır.

Adlardan oluşan ikilemeler için çıkan örnek sayısı 210’dur.

çalı çırpı

Sonra buna hacet kalmadan biraz **çalı çırpı** bulup yığdılar. (KN, 217)

Diğer örnek için bk. (AB, 180)

ana baba

Çünkü **ana baba**, karı kızan takılıyorlardı yürüyüş kolunun peşine, babalarını tanıyan çocuklar yürüyüş koluna giriveriyorlardı (KN, 126)

Diğer örnekler için bk. (KN, 227, 127, 208, 314, 58, 262, 235, 133), (KNG, 118), (AL, 261, 56, 30)

gece gündüz

Gece gündüz askerin ıslanmadık ne tüyü ne de ipliği kalıyordu. (KN, 325)

Diğer örnekler için bk.(130, 200, 235), (KNG, 101), (AL, 57, 90)

kağıda kaleme

Onbaşı hemen **kağıda kaleme** davrandı. (KN, 48)

giyim kuşam

O anda içerisinin serinliğine, **giyim kuşam** valesinin sayın baya o sabah sürdüğü parfümün kokusuna, dışarının, bu yoğun insan yangınının harı ve ter kokusu karıştırdı. (KN, 19)

el ayak

Erkenden, daha akşamın dokuzu bile olmadan, hararetleri son defa yoklandıktan, nöbetçi doktor geçtikten, akşam ilaçları içildikten sonra, koridorda **el ayak** çekildikten ve uzak yakın bütün sesler dindikten sonra, her hastane gibi, buraya da, biraz kışlalık biraz da hapisanelik çöktü. (KE, 19)

Diğer örnekler için bk. (KN, 98, 209, 300, 314), (KE, 33), (KNG, 36)

gelin güvey

Yalnız **gelin güvey** resimlerinde mi? (AL, 15)

ana avrat

Üç kat yenik düşen tütüncüler de ağaları, onların da ağalarını **ana avrat** üçer kat kalayladılar. (AL, 92)

karı koca

Karı koca olduğumuza inandı. (KE, 197)

Diğer örnekler için bk. (AL, 143), (AB, 88)

(KNG, 114)

kan revan

Kan revan içindeydik. (KE, 21)

Diğer örnek için bk. (AL, 264)

hacı hoca

Hani **hacı hoca** şeyh takımının eli de, üfürüğü tükürüğü dr şifalıdır. (KN, 135)

İnönülü İnönüsüz

Ve onları, **İnönülü İnönüsüz**, silaha davranarak göğüsledik. (KN, 47)

Diğer örnek için bk. (KN, 47)

Adlardan oluşan ikilemelere ait diğer örnekler alfabetik sırayla aşağıda yer almaktadır:

aç susuz (KN, 276), adam adam (AB, 151), adımı sanımı (AL, 216), ağa kardeş (KE, 259), ağır aksak (KN, 216), ağzı dili (KN, 295), (KN, 286), ağzının burnunu (KNG, 127), alan satan (AL, 92), alavere dalavere (AB, 58), Allah Allah (KN, 138), (KE, 31), (AL, 54, 191, 191, 193), (KN, 30, 63, 82, 185, 185, 264, 264, 264, 265, 267, 267, 267, 267, 268, 323, 324, 346), anasız babasız (AB, 36), ar utanç (KE, 195), aşağı yukarı (KNG, 74), aştan ekmekten (KE, 110), baba oğul (KN, 208), bando mızıkayı (KE, 126), başı kıcı (AL, 210), bet beniz (KN, 292), bıçakçı tüfekçi (AL, 199), boğum boğum (AL, 48), burcu burcu (KN, 68), çarşı pazar (KNG, 106, 72), çoluğu çocuğu (AL, 62, 226), çoluk çocuk (KN, 208, 13, 30, 190), (AL, 216, 249, 91, 97, 78, 30), çöp çöp (AL, 73), dağlara dağlara (KN, 229), damla damla (KE, 95), davul zurna (AL, 202), (AB, 123), (KN, 168), (AL, 112), deli divane (KN, 130, 247), diken diken (KN, 216), dilim damağım (AL, 203), dini imanı (KN, 60), (AL, 48), doğru dürüst (AL, 108), don gömlek (KN, 103, 163), dost düşman (KN, 137, 283), dualı ayetli (KN, 140), ebesi bebesi (AL, 56), eli yüzü (KN, 316), eril dişil (KE, 159), erkek kız (AL, 213), etim tırnağım (KE, 192), evi barkı (AL, 91), evinden barkından (AL, 236), fakir fukara (AL, 144), (AB, 84, 175, 206), gelin güvey (AL, 15), göz kulak (KN, 52), gün gün (KE, 43), güneyli kuzeyli (KN, 234), haddi hesabı (KN, 216, 268), hal hatır (KE, 72, 79), hesap kitap (AL, 91), iç dış (KNG, 42), içini dışın (KN, 28), (KE, 78), içten dıştan (KN, 259), iki üç (KNG, 115), in cin (KN, 280), (AL, 31), işimi dışımı (AL, 216), it kopuk (AL, 253), iyi hoş (KE, 143), kaat kalem (KN, 48), kabı kacağı (AL, 138), kaç göç (AL, 98), kadın erkek (AL, 134), kadınlı erkekli (KN, 123), kağıda kaleme (KN, 48), karakoldan karakola (KE, 255), karı kızan (KN, 126), karılar kızlar (KN, 53), karşılama uğurlama (KN, 105), kaş göz (AL, 188), (KN, 278, 278, 151), (AL, 118), kaşı kirpiği (KNG, 63), kayalara kayalara (KN, 229), kazmalar kürekler (KN, 223), kedi köpek (AL, 233), kırdan bayırda (AL, 226), kilidi kösteği (KN, 36), kolum kanadım (KN, 57), köy köy (AB, 200), (AB, 110), nalına mihına (KN, 206, 236, 265), odu ocağı (KN, 174), omuz omuza (KN, 213), posta posta (KN, 127), sabah akşam (KN, 238, 202), saçını başını (KN, 261), sağı solu (AL, 28), sağına soluna (KN, 321, 320), sığırını sıpasını (KN, 250), sokaktan sokağa (AL, 57), soldan sağa (KN, 322), soyuna sopuna (AL, 133), tadı tuzu (KNG, 24), takımı taklavatı (KN, 279), taşı tarağı (KE, 22), tasını tarağını (KN, 143), taşı toprağı (AL, 41), teker teker (KE, 198), tıkız tıkız (KN, 65), toprağa

toprağa. (KN, 342), topu tüfeği (KN, 152), ucun bucağın (AL, 53), ufak tefek (AB, 60), yara bere (KN, 67), yaşımı başımı (AL, 216), yaşımız başımız (KE, 92), yazı çizi (KE, 93), yer yer (KNG, 24), yeri göğü (AL, 128), yerli yabancı (KN, 128), yüzüme gözüme (AL, 200), yüzünü gözünü (KN, 330), zinciri anahtarı (KN, 36)

2.3.2.Sıfatlardan Oluşan İkilemeler

Korkmaz, sıfatları, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözler olduğunu ifade eder (2014, s. 335).Hatipoğlu ise sıfatlardan oluşan ikilemelerin sık kullanıldığını, bunlardan bazılarının aynı kelimenin tekrarından, bazılarının da farklı kelimelerin tekrarından oluştuğunu belirtir (1981, s. 30). Sıfatları vasıf isimler olarak nitelendiren Ergin'e göre: "Türkçede tek başına sıfat diye bir şey yoktur. Her sıfat aynı zamanda bir isimdir. Bir vasıf ismi isim gibi de kullanılır, sıfat gibi de kullanılır" (2013, s. 273).

Çalışmamızda sıfatlarla kurulan ikilemeler; .+II / +IU eki ile oluşan, - cı eki ile oluşan ve -An eki ile oluşan ikilemeler üç grupta sınıflandırılarak incelenmiştir.

Bu yapıdaki ikilemelerin sayısı 196'dır. Örnekler, alfabetik sırayla aşağıda yer almaktadır:

dolu dolu

Dolu dolu gözlerle beni bekliyorlardı. (KE, 67)

fiske fiske

Adamın kılcal damarları **fiske fiske** patlamış yüzü bocur gibi kızardı: (KE, 32)

görmüş geçirmiş

Dinkov, **görmüş geçirmiş** adam, yaklaşıp koluma girdi. (KE, 140)

hevenk hevenk

Çoğu açık vagonlu, ama vagonları **hevenk hevenk** insan doluydu. (KE, 59)

yirmi otuz

Her karığa tarak dişleri gibi bir uğurda **yirmi otuz** fidan dikeceksin. (AL, 77)

kara kuru

Ve duvar diplerinde, saçları bizimkiler gibi koyun makasiyle kırkılmış, şiş karınlı, çöp bacaklı, **kara kuru** çocuklar... (KN, 182)

enli boylu

Cephede şöyle **enli boylu** kabuk parçaları sıyırılmışlar ağaçlardan. (KN, 246)

boğum boğum

Üstü ve **boğum boğum** parmaklarının mafsalsal araları kıllı bir el. (KN, 148)

delik deşik

Ve derslikler boş, kurşunla **delik deşik** duvarları ağlamaklı fakültelerde zil sesleri. (KN, 91)

irili ufaklı

Alay da buraya misafir olunca, artık **irili ufaklı** komutanlar kendi bölüklerini, erler de birbirlerini bulamayacak kadar karıştılar. (KN, 125)

sağlı sollu

Sağlı sollu sırtlarda güvenlik tertibi alınmamıştı. (KN, 249)

Diğer örnekler için bk. (KN, 267, 268, 18)

Sıfatlardan oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

acı buruk (KNG, 77, 75), acı tatlı (AL, 48), ağır aksak (KE, 27), ak pak (KN, 99, 230), alamet kıyamet (KNG, 96), allı pullu (KNG, 141), alt alta (KN, 66), altta üstte (KN, 222), apar topar (KN, 195), arı duru (KE, 106), ayıran kavuşturan (KN, 91), ayrı ayrı (KE, 49, 68, 141, 75), baklava baklava (KE, 40), basamak basamak (KNG, 197), baş başa (AL, 216), başka başka (KN, 127), beş altı (KN, 179), beş on (KE, 9), beş altı (KE, 67), bir iki (AL, 216, 37, 48), (KNG, 125), (KE, 109, 94, 21, 168, 181, 87), (KN, 65, 318, 206, 324), birer birer (AL, 77), (KN, 279), bol bol (KN, 53), boncuk boncuk (AL, 36), boydan boya (KE, 26, 27), (KNG, 62), buram buram (KN, 229), burcu burcu (KE, 52), (AL, 90), (KN, 93), büyük küçük (AL, 48), çiçek çiçek (AB, 73), çok çok (KN, 175, 204), dalıp çıkma (KN, 159), dayalı döşeli (KNG, 52), dediği dedik (AL, 95), didik didik (AL, 40), direk direk (KNG, 63), dizi dizi (KE, 146), doğru dürüst (KNG, 150), dolu dolu (KE, 67), (AL, 268), don gömlek (KE, 244), dört beş (KNG, 143), dünya ahret (AL, 169, 119), el ayak (KE, 19), enine boyuna (KN, 115), eril dişil (KE, 134), evetli hayırlı (KE, 9), gelip geçmiş (AL, 97), getirip götürün (KN, 91), görececek edecek (KN, 285), güneş güneş (AB, 212), iç içe (KN, 42, 225), içi dışı (KN, 329), içli dışlı (AL, 60), (KNG, 111, 48), içte dışta (KNG, 131), iki üç (AL, 94), (KE, 141, 185, 191), (KN, 143), ikişer üçer (AL, 80), (KN, 265), (KNG, 64), ikiz üçüz (KN, 134), ince ince (AB, 71) iri iri (KE, 92, 159), (KNG,

108), irili ufaklı (KN, 125, 206),iyi kötü (AL, 100),kadınlı erkekli (KE, 195), kara kara (AL, 177), (KN, 294),kat kat (KN, 71), kazasız belasız (KN, 158), kesik kesik (AB, 20), kırma dizme (AL, 94), kuru kuru (KN, 304), küçük küçük (KNG, 112), küme küme (KE, 46), mavi yeşil (KE, 10), mavili kırmızılı (KN, 114, 114), mumlu mühürlü (KN, 134), olur olmaz (KNG, 117), on onbeş (KNG, 192), oyalı boyalı (KNG, 156), öbek öbek (KE, 17), (AB, 11), ölüm kalım (KN, 98), (KNG, 53), önlü yanlı (KNG, 48), pırıl pırıl(KN, 220), (KNG, 112, 123), sağdan soldan (KNG, 90), sağlı sollu (AL, 84), (AL, 269), (KNG, 65), (KE, 120), sarı sarı (AB, 36), sayım döküm (KN, 116), sekiz dokuz (KE, 190), (KN, 272), senli benli (KE, 111), (AL, 37), sıra sıra (KE, 100), (KN, 317), (KNG, 102), şanlı şerefli (KN, 330), tek tük (KN, 134, 45), (AL, 37), (KE, 196), tel tel (AL, 48), telli telsiz (KN, 185), ters ters (AL, 173), tıka basa (AL, 86), tırtıl tırtıl (KNG, 28), tiril tiril (KE, 27), top top (AB, 20), top tufek (KN, 134), topak topak (AB, 90), türlü türlü (AL, 111), ufacık ufacık (KE, 85), ufah ufah (AL, 137), uzun uzun (KNG, 111), üç beş (KN, 125), (AL, 91), üç dört (AL, 41), (KE, 174), üçer beşer (KE, 175), üst üste (KN, 40, 156), yama yama (AB, 79), yan yana (KN, 66, 156), yanar döner (KN, 157), yanmış yıkılmış (KN, 237), yer yer (AL,54), (KE, 17, 107), (KN, 58, 99, 100, 258), (KNG, 2), yerli yabancı (KN, 68, 72), yersel bölgesel (KE, 105), yığın yığın (KNG, 74), yirmi otuz (AL, 77)

2.3.2.1.+II / +IU Eki ile Oluşan İkilemeler

Korkmaz, .+II / +IU Eki ile Oluşan İkilemeleri addan sıfat türeten ekler adı altında incelemiştir. Korkmaz'a göre: “Çok geniş bir kullanımı olan bu ek, geldiği ada, kendinde bulundurma, sahip olma, o özelliği taşıma, ait olma gibi işlevler yükleyen sıfatlar yapar” (2014, s. 340).

Yapılan çalışmada +II / +IU eki ile oluşan 22 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerden *acı tatlı* ikilemesinin sadece ikinci kelimesi +II / +IU eki almıştır.

enli boylu

Cephede şöyle **enli boylu** kabuk parçaları sıyırmışlar ağaçlardan. (KN, 246)

mavili kırmızılı

Ama haritaya bakarsan, ne **mavili kırmızılı** cephe hatları var, ne de dalma veya çekme okları. (KN, 114)

Harita dönmüş **mavili kırmızılı** oklar parkına. (KN, 114)

sağlı sollu

Sağlı sollu sırtlarda güvenlik tertibi alınmamıştı. (KN, 149)

sağlı sollu

Onlar dereye doğru inerlerken, boğazın ağzında **sağlı sollu** ormanlardan öyle ateşler parladı ki, yalazı birden gökleri tuttu. (KN, 267)

Diğer örnekler için bk. (KE, 120), (AL, 84)

şanlı şerefli

Bora ve Alayına **şanlı şerefli** bir nişan veriliyordu. (KN, 330)

irili ufaklı

Ve artık **irili ufaklı** bütün homurtu ve başkaldırlara karşı gözdağı olarak, 30 Ekim günü, Tugayda Harp Hükümlerinin yürürlüğe girdiği ilan edildi. (KN, 206)

önlü yanlı

Önlü yanlı resmimi çeken fotoğraf makinesi denklanşörün şıraklamasıydı bu. (KE, 48)

evetli hayırlı

Babası da, çoğu **evetli hayırlı** yanıtlarla, henüz hastalığın adı konmadığını, muayenelerin devam ettiğini, canevindeki ağrıların hiç de hafiflemediğini, ateşin kâh inip kâh çıktığını, iştahının bir türlü açılmadığını söylemişti. (KE, 9)

yerli yabancı

Nedir bu yabancıya kulluk, **yerli yabancı** ağalığın kişiliğinde düşmanımız iki başlıdır dedin mi kökü dışarıda düşmansın, cehennemliksin, komünistsin... (KN, 68)

Diğer örnek için bk. (KN, 72)

irili ufaklı

Ayaştan getirilen 241. Alay da buraya misafir olunca, artık **irili ufaklı** komutanlar kendi bölüklerini, erler de birbirlerini bulamıyacak kadar karıştılar. (KN, 124)

mumlu mühürlü

General Kazıcı, daha Ağustos'un başında, köşesi ikiz-üçüz kırmızı ay kaşeli kağıtlara durumu yazmış, "kişiseldir" damgasını başvurmuş ve bunları **mumlu mühürlü** zarflar içinde Bakanlığa yollamıştı. (KN, 134)

+II / +IU eki ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

acı tatlı (AL, 48), içli dışlı (AL, 65), (KNG, 48), kadınlı erkekli (KE, 195), oyalı boyalı (KNG, 156), senli benli (AL, 37), sulu suslu (AL, 175)

2.3.2.2.“ +CI /+CU”Eki ile Oluşan İkilemeler

Korkmaz bu ek için: “Adlardan ve sıfatlardan “alışkanlık gösteren sıfatlar türetir: alaycı (adam), batakcı (esnaf), çıkarıcı(kimse) gibi” (2014, s. 341).

Yapılan incelemede +CI/+CU eki ile oluşan ikileme örneği 2’dir. Buradaki örneklerin ise sadece ikinci kelimesi bu eki almıştır.

yerli yabancı

Koka kola, Pepsi kola, 38. Paralelden öteye kışkırtmalar, yolsuzluklar, **yerli yabancı** ortak sömürücülük, bağımsızlık yitirme karşılığında borç, bütçeyi yutan askerî masraflar, bir yandan mutlu milyonerler, bir yandan diz boyu sefalet, fuhuş ve bir milyon orospu. (KN, 72)

yerli yabancı

Nedir bu yabancıya kulluk, **yerli yabancı** ağalığın kişiliğinde düşmanımız iki başlıdır dedin mi, kökü dışarıda düşmansın, cehennemliksin, komünistsin... (KN, 68)

2.3.2.3.-An Eki ile Oluşan İkilemeler

Korkmaz, -An ekini, fiilden geçici sıfatlar grubunda ele almıştır (2014, s. 344).

Çalışmamızda -An eki ile oluşan 3 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerden sadece *ayıran kavuşturan* ikilemesinin her iki kelimesi de -An eki ile kurulmuştur.

ayıran kavuşturan

Garda **ayıran kavuşturan**, getirip götüren tren düdükları. (KN, 91)

ezilip büzülen

Generalin de, nezaketten dörde katlanıp bir zarfa girecek kadar **ezilip büzülen** Amerikalıların da keyfine limon sıktı. (KN, 183)

getirip götüren

Garda ayıran kavuşturan, **getirip götüren** tren düdükları. (KN, 91)

2.3.3.Eylemlerden Oluşan İkilemeler

Eylemlerden yapılan ikilemelerin türlü biçimlerde kurulduğunu belirten Hatipoğlu, bu tür ikilemeler için: “Bazıları çekimli eylemin tekrarıdır, bazıları da eylemsilerin tekrarıdır. Yahut aralıklı ikileme biçiminde kurulmuştur: “koştu koştu yoruldu”, “olmaz olmaz”,sordu sorduşturdu”, “düştü düşecek”, “durup dururken bayıldı vb.” der (1981, s. 33-34).

İkilemeyi oluşturan kelimeler içinde en yaygın olan türlerden eylemlerle ilgili 108 örneğe rastlanmıştır.

çıkaran çıkarana

...miğferlerini lumbuzlardan **çıkaran çıkarana**. (KN, 160)

fırlyan fırlyana

Çadırlardan don gömlek **fırlyan fırlyana**. (KN, 300)

çoğaldıkça çoğaldı

Kafamın içindeki ziller **çoğaldıkça çoğaldı**. (KE, 152)

kocaman kocamandı

Sıranın üzerinde, kırkını aşmakta olan İkinci'nin yumrukları iri iri, soluğu **kocaman kocamandı**. (KE, 159)

olursa olsun

Bizi kusurlu bulduğu yanlar nice çok **olursa olsun**, kendini hatalı bulduğu yanlar da vardı(KE,192)

Diğer örnekler bk. (KE, 143, 117), (AL, 104)

tıklım tıklım

İçerisi de **tıklım tıklım**. (KE, 83)

Diğer örnek için bk. (KE, 199)

gelsin gelsin

“**Gelsin gelsin** garip, deden de Türkleri severdi.” (KE, 124)

dolu doluydu

Gözleri **dolu doluydu**. (KE, 97)

derse desin

Ne **derse desin**, bunun savaşım olduğuna inandıramazdı. (KE, 152)

baş başaydılar

Ulu bir kayanın kuyusunda yine diz dize, **baş başaydılar**. (AL, 33)

göz gözeydi

Üçü de yine diz dize **göz gözeydi**. (AL, 267)

yan yana

Tablada kıpırdayıp duran üç torik gibi **yan yana**. (AL, 25)

Diğer örnekler için bk (AB, 25, 125, 160)

Eylemlerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

ağlar ağlar (AL, 64), alan alana (KN, 195), alıp vermeler (KN, 125), arayıp taradılar (KN, 234) ayrı ayrıydı (KE, 26), bağırdınız bağırdınız (KN, 163) , (KN, 65), bağırıp çağırırımış (KN, 134), bozuk bozuk (KN, 201), bulursa bulsun (AB, 192), çıkarana çıkarana (KN, 160), çiftte çubuktadır (AL, 206), değdi değmedi (AL, 170), (AL, 261), derlerse desinler (AL, 105, 171), deyu deyu (AL, 210, 210), diken diken (KN, 141, 27, 216, 345), diken dikendi (KN, 108), (AL, 190), diyen diyene (AL, 118), dolu doluydu (KN, 307), (KE, 97), dolup taşıyor(KN, 125), dökülen döküldü(AL, 173), duyduk duymadık (AL, 92), fırlayan fırlayana (KN, 300), gelip geçti (KNG, 175), gelip gidiyor (KNG, 138), gelsin gelsin, (KE, 124) , gerçekleşsin gerçekleşmesin (KNG, 41), gidip geldi (KNG, 147), gidip gelmeler (AL, 91), gidip gider (AB, 21), gidip giderdi (AB, 23), gitseniz gitseniz (KN, 163), ıkındı sıkındı (KN, 294), inip kalktı (KN, 150), kala kaldı (AL, 67), kaşı kaşı (AB, 75), kırdıkça kırdılar (AL, 92), koşan koşana (AL ,66), kucaklıyan kucaklıyana (KN, 245), kusan kusana (KN, 197), olan oldu (KN, 149), oldu olmadı (AL, 18), olsa olsa (AL, 22, 266), (KN, 57, 65, 115, 205), olsun olmasın (KN, 149), öder öder (AL, 165) , pıtrak pıtrak (KN, 189), sardı sarmaladı (KN, 300), sayıp döktü (KN, 269), sayıp döküyordu (KN, 33, 251), siler süpürür (KN, 116), silip süpürmekti (KN, 221), silip süpürmüş (KN, 162), söylendi söylendi (AL, 103) , tanısın tanımasın (KN, 149), tıklım tıklımdı (KN, 236), uysun uymasın (AL, 189),ver ver (AL, 163), yanıp sönyordu (KN, 278), yerse yesin (AB, 84)

2.3.4.Zamirlerden Oluşan İkilemeler

Korkmaz, zamirleri, adların yerini tutan, kişileri veya nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisi olarak ifade etmektedir (2014, s. 388).Türkçede her sözcükte tekrar görüldüğünü, yalnızca zamirler için pek uygun olmadığını belirten Ergin'e göre: "Zamirler isim cinsi arasında en değişik kelimelerdir. Bunlar, isimlerden, sıfatlardan, zarflardan çok farklı hususiyetler taşırlar" (2013, s. 283).

Yapılan çalışmada zamirlerle ilgili 34 ikileme örneği çıkmıştır.

kendi kendime

Kendi kendime en iyisi Trakya'yı geçmek dedim (AL, 264)

Diğer örnekler için bk. (AL, 216), (KN, 267, 177, 81), (KE, 20, 23, 76)

sen ben

Türk'ün **sen ben** gibisi yedi göbek sülalesini sayamaz. (AL, 183)

kim kime

Bak bakalım **kim kime** takıyormuş kancayı. (AL, 176)

şurdan şuraya

Sizin anlayacağınız, öğretmen yokluğunda, okuma kitabına balmumu yapıştırarak, çocuklara “bu akşam **şurdan şuraya** kadar okuyun” demeyi öğrenmiş. (AL, 89)

onu bunu

Onu bunu bilmem baba. (AL, 254)

Diğer örnek bk. (KN, 42)

şöyle böyle

Generalin elini **şöyle böyle** anlamında iki yana döndürdü ve ekledi: (KE, 13)

seni beni

“Gülme”, dedi terzi, “kırk dörtten beri düşünüyor herif ve işte günaşırı gelip **seni beni** haraca geçiyor. (KE, 114)

kendi kendini

Kendi kendini geçemedin daha. (KE, 20)

şusu busu

E **şusu busu** var mı? (KNG, 56)

orda burda

Birkaç yılını daha **orda burda** öğretmenlikte, birkaçı da askerlikte geçti. (AL, 225)

Diğer örnek için bk. (AL, 264)

Zamirlerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

birinden biri (AL, 198), biz bize (AL, 110), hepsi hepsi (AL, 30), kim kime (AL, 176), kim kime (AL, 59, 176, 118), kimin kimi (AL, 232), oralarını buralarını (KN, 138), oraya buraya (KN, 52), ordan oraya (KE, 22), senin benim (KN, 238), şurası burası (KN, 42), şuydu buydu (AL, 34)

2.3.5. Zarflardan Oluşan İkilemeler

Asıl buldukları yerin fiillerin önü olduğunu belirten Korkmaz, zarflar için: “Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek, onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.” demektedir (2014, s. 427).Hatipoğlu’na göre: “Dönüştür, edilgen, ettirgen, işteş ve olumsuzları yapılabilen ulaç biçimindeki eylemsilerin yan yana kullanılmasıyla ikilemeli belirteçler kurulabilir: “ağlaya ağlaya anlatmak; güle güle gitmek; alıştıra alıştıra öğretmek vb.” (1981, s. 32).

Zarf görevinde olan toplam 693 ikileme örneği örnek vardır. Çalışmamızda kelime türlerine köken olarak bakıldığında zarf görevinde olan kelimelerin bir kısmının ad, bir kısmının da sıfat olduğu görülmektedir. Örneğin ad veya sıfat durumunda kullanılan acı kelimesi, ikileme olarak kullanıldığında zarfa dönüşmüştür. Bu durumda işlevsel olarak zarf fakat köken olarak farklı türdeki kelimelerden oluşan ikilemelere çalışmamızda yer verilmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda bu bölümde, en fazla zarflarla kurulan ikileme örneğine rastlanmıştır.

teker teker

Yeter ki subayın böylesi bizi **teker teker** vursundu; birimizden birimiz telefona koşabilelim diye... (KE, 116)

aç susuz

Sofya sokaklarında **aç susuz** dolaşıyormuşuz. (KE, 121)

Diğer örnek için bk. (AL, 211)

aşağı yukarı

Ve Marinov’u, **aşağı yukarı** bizim göçtüğümüz sıralarda radyodan çıkarmışlar. (KE, 166)

Diğer örnekler için bk. (KE, 46, 166)

açık seçik

Açık seçik söylemediler. (KE, 159)

Diğer örnekler için bk. (KN, 110, 220, 183)

açıktan açığa

Ama bunu **açıktan açığa** soramıyorduk (KE, 111)

dağ bayır

Gündüzleri rastgele bir yön tutup, ılıcadan bir saat, iki saat ötelere gidiyor, arabayı sarpa sardığı yerde bırakıp, biraz **dağ bayır** dolaşıyorlardı. (KE, 174)

göz göze

Evet, 1950 yılı Bulgaristan'ında böylece faşizmle de **göz göze** geldim ben rastgele. (KE, 115)

Diğer örnekler için bk. (AL, 127), (KN, 285), (KNG, 56, 67, 73)

ikişer üçer

Ötekiler **ikişer üçer** yürüyorlardı. (KE, 140)

Diğer örnekler için bk. (KE, 41)

sallıya sallıya

Papaz da, elindeki buhurdanlığı ileri geri **sallıya sallıya**, bizim gibi el kavuşturup dikilen ziyaretçileri kutsuyordu. (KE, 197)

Diğer örnekler için bk. (KE, 197), (AL, 81), (AB, 97)

oldum bittim

Böyle beklemeleri **oldum bittim** sevmezdi. (KE, 40)

yan yana

Yan yana gelebilmemiz, örülerek bütünleşmemiz için, önce bir çözülmeli ve ayrılmalıydık. (KE, 152)

Diğer örnekler için bk. (KE, 30, 29, 49), (41, 89, 18, 32,), (AL, 249), (KN, 102)

acı acı

Telefon başındaki adam, nereyle ne konuşmuşsa konuşmuş, sigarasını **acı acı** çekiyor, dumanın arasından üçünü birden süzüyordu. (AL, 40) **göre göre**

“Aman doktor, bari şu sürgünü kesecek bir ilâç! Çocuk göz **göre göre** eriyor. (AL, 132)

kıçım kıçım

Eder ya, karşı yamaçtan arada bir yuvarlanarak, arada bir **kıçım kıçım** kayarak inen üç kişiyi göremez. (AL, 31)

göre göre

Göz **göre göre** mahvolacağız. (KN, 321)

Resmen ilan edilmemiş, ama göz **göre göre** uygulanan bir sansür var Türkiye'de basın üzerinde, diyor. (KN, 42)

Ama sizin üstünüz, müdür, genel müdür, müsteşar, bakan, başbakan, göz **göre göre** kanuna aykırı, kamu yararına aykırı emir veriyor, yasak koyuyorlar, ve siz bunu hissediyorsunuz, anlıyorsunuz... (KN, 70)

Zarflardan oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

acı buruk (KNG, 39), aç aça (AB, 85), (KN, 45), (AL, 58), açılıp gapanması (AL, 93), açılır açılmaz (AL, 243), açılır açılmaz (AL, 82, 193), ağıly ağıly (AL, 103), (AL, 98, 211), ak pak (KN, 330), aka aka (KN, 266), akın akın (KN, 254), ala ala (AL, 266), ana avrat (KE, 48), analı babalı (AL, 86), anlata anlata (AL, 201), (KNG, 101), apalaya apalaya (AB, 61), apar topar (AL, 139, 164), (KN, 60), arayıp taradılar (KN, 234), arka arkaya (KN, 329, 306, 171), aşağı yukarı (KN, 284, 306), (KNG, 29), (KNG, 39), ata ata (KNG, 64), (AL, 226), avuç avuç (AL, 78), az çok (AL, 16), bağıra bağıra (AL, 99, 154, 263), (KE, 162), (KN, 157), bağırip çağırıldığı (KN, 129), (KN, 130), (KN, 262), bağırip çağırışmadır (KN, 269), bağıirta bağıirta (KN, 148), baka baka (KN, 277), (AL, 58, 206, 212, 239, 244), (AL, 206, 212, 244), (AB, 23, 60, 51), (AB, 164), bakıp bakıp (KN, 304), bakla bakla (AL, 177), balım gülüm (KNG, 72), basa basa (AB, 141), (KN, 193), (KE, 57), basamak basamak (KNG, 97), bastıra bastıra (AB, 60), baş başa (AL, 17, 16), (KE, 42), başka başka (KN, 127), baştan başa (KE, 76), batıra batıra (AB, 12), belli belirsiz (KN, 93), bicik bicik (AL, 51, 76), (KN, 63, 173, 342), (AB, 189), bildim bileli (AL, 54), bile bile (AB, 164), bile bile (AL, 152), (KE, 126, 144), (KN, 319), bir iki (KE, 129), (KN, 343), (KNG, 135), bire bir (KE, 105), birer birer (KN, 37, 44, 52, 57, 230, 231, 246, 246, 279), (KNG, 115), (AL, 76, 77, 77, 143, 173, 158), (KE, 45, 48, 129), (AB, 79), birer ikişer (KN, 299), boğum boğum (AL, 48), boydan boya (KE, 169), (KN, 39), boylu boyunca (KE, 128), (KN, 288), (KNG, 62, 157), boyuma bosuma (AL, 107), böyle böyle (KN, 161), (AL, 146, 177, 233), (AL, 49, 326, 343), bugün yarın (AL, 178), burcu burcu (KN, 299), (AL, 34), burula burula (AB, 49), burun buruna (KN, 234), büyüye büyüye (KNG, 100), çabuk çabuk (KN, 304), çaka çaka (KNG, 146), çala çala (KN, 201), çalıp çırpan (KN, 40), çalışa çalışa (KN, 222), çarpıla çarpıla (AL, 175), (KN, 175), çeke çeke (KN, 216), (KE, 162, 167), (KNG, 25, 112), (AL, 72), çekip çevireceksin (KN, 170), (AL, 171), çekip çevirsin (AL, 175), çevire çevire (KE, 151), çıkar çıkmaz (AL, 223), çıkar çıkmaz (KN, 58), çiğneye çiğneye (AB, 120), çizim çizim (KE, 95), çocuk çocuk (AB, 88), çöze çöze (KN, 331), damla damla (KE, 95), dayana dayana (AB, 131, 206, 94), delik deşik (KN, 28), (AL, 242), delip delip (KN, 18), der demez (AL, 141, 174), derin derin (AB, 41, 164), deste deste (KN, 335), devrile devrile (KN, 118, 18), dilden dile (KN, 336), dinliye dinliye (AL, 62), diye diye (KN, 204), (AL, 91, 149, 242), diz dize (AL, 267), doğru dürüst (KE, 53), (KNG, 101, 126), dokuna dokuna (AL, 253), doldura doldura (KN, 25), doldurup doldurup (AL, 188), dolu dolu (KE, 67, 170), (AL, 268, 209), (AB, 199),

doya doya (AL, 42), döke döke (AB, 97), döne dolaşa (AL, 230), döne döne (AB, 11, 120), dönüp dönüp (AL, 212), (AB, 118, 180), dört dönmeğe (AL, 139), döve döve (KE, 28, 65), (AB, 184, 194), dövüle dövüle (AL, 104), durula durula (AB, 213), durup durup (KN, 289, 285, 245), (AL, 90 ,190, 123), (KN, 285), (KE, 141), durup dururken (AB, 121, 176, 212), (KNG, 61), dürte dürte (KN, 294), dürüle dürüle (AB, 110), düşe kalka (AL, 55), (AB, 110, 206), (KN, 274, 272), düşleye düşleye (KNG, 60), düşüne düşüne (AB, 46), düşüp kalkmışlığımız (KE, 55), (AL, 51), düşüre-topluya (AL, 37), ede ede (AB, 214), (AL, 187), eğri doğru (AL, 102), el ele (KN, 224), emirli emirsiz (KN, 371), eni konu (AL, 82, 166), eni sonu (AL, 173), er geç (KNG, 72), eşine eşine (AB, 201), eze büze (AB, 93), ezile ezile (KE, 162) , falan filan (KN, 222), fitil fitil (AL, 24, 156), (KN, 198), geçire geçire (KN, 57), gelip geçen (KN, 287), gelip geçenler (KN, 223), gelip geçti (KNG, 125), gelip gidiyor (KNG, 138), geri geri (KN, 252, 86), getire götüre (KE, 132), getirip götüren (KN, 91), (AL, 147), gırtlak gırtlığa (KN, 72), gidip geldi (KNG, 147), gidip geldiği (KN, 58), gidip gelmelerin (KN, 133), girer girmez (AL, 141), girip girmediğimi (KN, 131), gizli gizli (KN, 70), göğüs göğşe (AL, 150), (KN, 289), görüşme görüşme (KE, 43), göstere göstere (KE, 55), (KNG, 55), götürüp getiren (KN, 61), göz gözesin (AL, 214, 223), güle güle (KN, 138), (AL, 131, 209), (KE, 136), güleç güleç (KE, 51), güvene güvene (AL, 66), hafif hafif (AB, 36), haftadan haftaya (AL, 116), halka halka (KE, 67), hanım hanımcık (AL, 244), (KE, 106), hayıflana hayıflana (KE, 58), hece hece (KN, 21), hemen hemen, (KE, 51), (KE, 10, 59, 68, 70, 88, 92, 157), (KN, 126, 97, 328), (KNG, 47, 54, 93),(AB, 152, 189) , hepi topu (AL, 92), ıkına sıkına (KE, 133), ılık ılık (AB, 112), ılımlı ılımlı (KE, 85), ısıra ısıra (AB, 131), ısıtıp ısıtıp (KN, 276), ıslak ıslak (AB, 81), (KN, 61), ışıl ışıl (AB, 81), içi dışı (KNG, 93), için için (AB, 11), içten içe (AL, 20, 67), ileri geri (KN, 328), inip inip (AB, 212), inip kalktı (KN, 106), ipe sapa (KE, 179), (KN, 56), istemiye istemiye (AB, 199, 206, 61), ister istemez (KNG, 145), itişip kakıştığı (KN, 150), kaba kaba (KN, 141), kabarta kabarta (AL, 93), kaçça kaçça (KN, 188), kaka kaka (KN, 151)kala kala (AL, 122), kalkıp kalkıp (AB, 87), kana kana (AL, 32, 260), kanlı bıçaklı (KNG, 80), kapı kapı (AB, 133, 137), karış karış (AB, 17), (AB, 218), karşı karşıya (AL, 207), kasıp kavurduğunun (KE, 196), kaşık kaşık (AB, 27), kaşına kaşına (KN, 64, 140), kaşıya kaşıya (AB, 164), kat kat (KN, 71), (AB, 58), kayalara kayalara (KN, 229), kendi kendine (AL, 236), kese kese (AL, 111), kırık derik (AL, 257), kırık dökük (AL, 74), kırılıp büküldükçe (AL, 66), (KE, 55), kırılıp dökülebilecek (KN, 183), (KN, 250),

kızara bozara(AL, 170), (KE, 105), kolay kolay (AL, 179, 223), KE, 17, 36, 187, 199), kollaya kollaya (KN, 275), kolumu kanadımı (KNG, 104), korka korka (AB, 198, 26), koşa koşa (AL, 91, 202), kovalıya kovalıya (KN, 188), köşeden köşeye (AL, 266), kucak kucağa (KN, 116), mezar mezar (KN,339), nokta nokta (AB, 89), oğup oğup (AL, 60), oğuştura oğuştura (KN, 348) ,(AB, 169), okşıya okşıya (KN, 141), okuya okuya (AL, 192), (KNG, 150), olup bitenden (KNG, 79), olup bittiğini (KN, 342), olup olacağı (KN, 244, 249), olup olmadığı (KN, 150), omuz omuza (AL, 150), (KE, 183), (AL, 249), oturur oturmaz (AL, 206), oyalı boyalı (KNG, 156), öbek öbek (AL, 267), (KN, 166), (AB, 11), öge öge (KNG, 115), öksüre öksüre (AL, 231), (KE, 125), (AB, 115), öle öle (KNG, 122), önü sıra (AL, 111), öpe koklıya (AL, 200), öpe öpe (AB, 187), öter ötmez (KN, 102), palas pandıras (KN, 282), peş peşe (AL, 261), raf raf (KNG ,62), rahat rahat (AL, 229), (KNG, 62), (KE, 159), (AB, 12), sabah akşam (AL, 249), (KN, 52, 135), (AL, 37, 61), (AB, 142, 146, 186)sağ sağlim (KN, 86, 142), sağa sola (KN, 286), sallana sallana (AB, 116),saplıya saplıya (KN, 280),sarıp sarmalayıp (KN, 142), sarıya sarıya (AL, 82), sarmaş dolaş (AL, 266), savrula savrula (AB, 40), (AL, 225), sayıp döktükçe (KE, 72), sayıp döküyordu (KN, 251), (KN, 33), sayıp sayıp (AB, 27), seke seke (AL, 166), seme seme (AB, 92), sesli sesli (KN, 166), seve seve (KN, 146, 246), sevip sayanların (KE, 192, 197), sığağı sığağına (KN, 64, 318, 333, 337), sıcak sıcak (AB, 64), sık sık (KE,63, 99, 100, 120), (AL, 123, 157, 188), (KNG, 38, 42,90, 119, 141), (KN, 188, 268), (AB, 138), sika sika (KE, 183), sıkı sıkı (KN, 302), sıra sıra (KN, 317), (KNG, 102), (AB, 110), sırt sırtta (AL, 34), (KN, 186), sıyıra sıyıra (KE, 100), sızım sızım (KE, 162), siline siline (AB, 187), silke silke (KN, 61), soka soka (KN, 320), soluk soluğa (KN, 255, 286), sora sora (KN, 305), soyunu sopunu (AL, 174), söke söke (KE, 187), sövüp sayarak (KN, 326), söylene söylene (AL, 183, 83), söyleye söyleye (AB ,213, 88), sürükliye sürükliye (KN, 280), sürüne sürüne (AB, 209), şaşıp şaşıp (AL, 140), şaşıra şaşıra (AB, 120), şaşkın şaşkın (AL, 146), taksit taksit (KN, 45), tane tane (AB, 21), taşıya taşıya (AL, 260), tatlı tatlı (KN, 59, 189), tek tek (KN, 166), teker teker (KN, 91), (AL, 99), (KE, 116, 198), tekrar tekrar(AL, 184), (KNG, 8), (KN, 70, 222), (AL, 184), (AB, 197, 204), telleyip pullayıp (AB, 29), tepeden tırnağa (KN, 244, 135), tepine tepine (KN, 253), ters ters (KN, 59), (AL, 74, 173), (AB, 27), tıka basa (AL, 86), tıkız tıkız (167), tıklım tıklım (KN, 63, 286), (KE, 83, 199), tınaz tınaz (KN, 223), tırnaktan tepeye (KN, 110), titrete titrete (AL, 58), toplar toplamaz (AL, 59), tuhaf tuhaf (KN, 65), tuta tuta (AL, 41, 209), (KE, 77), bütün

tütün (AL, 82), ucu ucuna (AL, 216), uça kaça (KN ,30), uça uça (AB, 199), (KE, 175), ufacık ufacık (KE, 59, 75), ufak tefek (KE, 132), ufala ufala (AL, 186), un ufak (KE, 74), uslu uslu (KE, 46), (KNG, 32), usul usul (KN, 193, 341), (AL, 68, 182), uykulu uykulu (KE, 46) , uzaktan uzağa (KE, 120), uzatıp uzatıp (KN, 194), uzun uzadıya (AL, 177), üst üste (KE, 50, 147), (KN, 200, 216, 109), (AL, 205), (AL, 57), vere vere (AL, 266), vura vura (KN, 175), (AL, 109, 183), (KE, 59, 93), (AB, 101, 198), yaka paça (AL, 247), yamalı yırtık (AL, 111), yamula yamula (AB, 179, 40), yan yan (KE, 29), yana yakıla (AB, 200), yana yana (KN, 201), (KE, 18), yanı sıra (KE, 27), yanık yanık (KE, 83), yapa yapa (AL, 226), yapıp edip (KN, 236) yaprak yaprak (KN, 68, 69), yara yara (KE, 99), (KNG, 97 ,100), (KE, 199), yarı yarıya (KN, 298), yatıp kalktıkça (KN, 28), yatıra yatıra (AL, 251), (KN, 131), yavaş yavaş (KN, 192, 276, 342, 347), (KNG, 73, 146), (KE, 12, 17, 26, 96), (AL, 185, 266), (AB, 11, 17, 20, 42, 44, 52, 75, 125, yaylana yaylana (AB, 49), yaz kış (AL, 181), yaza yaza (KN, 51), (AL, 231), yemeyip içmeyip (KN, 192), yeni yeni (KNG, 131), (KE, 165), yer yer (KN, 22, 99, 100, 258), (KNG, 34, 145), (KE, 17, 107,146), (AL, 54, 109), yerden yere (KE, 143), yerli yerinde (KNG, 56), yıkıla yıkıla (KE, 195), (KE, 97), yıldan yıla (AL, 72, 73), yırtta yırtta (KN, 68), (AL, 177), yiye yiye (KN, 192), yoğura yoğura (AL, 264), yolu yordamıyla (KE, 190), yorgun argın (AL, 77), yutkuna yutkuna, (AL, 259), zaman zaman (KE, 43, 157), (AL, 24), zar zor (KE, 61, 189), zehir zemberek (AL, 220)

2.3.6.Edatlardan Oluşan İkilemeler

Korkmaz, edatlar için: “Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir.” demektedir (Korkmaz, 2014, s. 895).

Yapılan çalışmada edatlardan oluşan 5 ikileme örneğine rastlanmıştır.

adımla şanımla

Günaydın dedikten sonra, daha Mahir’in beni tanıtmaya kalmadan, adam,

adımla şanımla beni selâmlayıverdi.(KE,160)

2.3.7. Ünlemlerden Oluşan İkilemeler

Hatipoğlu ünlemlerden oluşan ikilemeler için: “Ünlemlerin belirttikleri duyguları, coşkuları, düşünceler pekiştirmek, güçlendirmek için hemen hemen her dilde ünlemler tekrar edilir, ikilenir, hatta üçlenir: “vah vah!, eyvah eyvah!, hele hele!, haydi haydi!, hay hay!, ta yoruluncaya kadar, vb.” demektedir (1981, s. 32-33).

Ünlemlerden oluşan ikilemeler için çıkan örnek sayısı 7’dir. Örnekler aşağıda yer almaktadır:

hay hay

Hay hay. (KE, 161)

hay hay

Hay hay. (KE, 44)

vah vah

Sırtımda kardeşim, elimde bir dilim ekmekle bizim sokakta dolaşırken, komşunun biri cık cık çekip de **vah vah** demeğe başladı mı, benim de içim cızzz derdi hemen. (AL, 151)

hay hay

Hay hay. (KE, 31)

hay hay

Hay hay, onu da çıkardığımda, beraber geçeriz bir gün burdan. (KE, 123)

vah vah

“**Vah vah**, evlenecek miydiniz?” (KN, 76)

2.4. Alınma Kelimelerden Oluşan İkilemeler

2.4.1. Kökenleri Bakımından İkilemeleri Oluşturan Kelimeler

Türkler, tarih boyunca Araplar ve Farslarla bir arada yaşayarak birbirlerine tesir etmişlerdir. Binlerce yıllık geçmişi de göz önünde bulundurursak pek çok uygarlığı içinde barındırmış olan toplumumuz da bu toplulukların dillerinden oldukça etkilenmişlerdir. Dilimiz, İslamiyet’in kabulünden sonra Arapça ve Farsçanın yoğun bir

etkisi altına girmiştir. Birden fazla farklı dilin konuşulduğu bu ortamda Türkçeye, bu dillerden birçok kelime geçmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsçanın dışında İngilizce, Fransızca, Almanca, Yunanca gibi pek çok dilden kelime alarak bunu zamanla kalıplaşmış yapılarda kullanmışlardır. Bu yapılardan olan ikilemelerde de eş ya da yakın anlamlı yabancı kökenli sözcükler özümşenerek Türkçeye uyum sağlamıştır.

Çalışmamızda yapılan incelemeler sonucunda hangi dilden geçen kelimelerin Türkçemizde yaygın olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

2.4.1.1. Her İki de Arapça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Yaptığımız araştırmalarda, Arapçadan alınma kelimelerden kurulan ikilemelerden çıkan örnek sayısının 105 olması, Arapça kökenli kelimelerin Türkçede yaygın olarak kullanıldığının bir göstergesidir. Türkçeye giren yabancı kelimeler içindeki en fazla oran Arapçaya aittir. Bu duruma Türklerin İslamiyet'e geçmiş olmasının da büyük etkisi vardır. Verilen örneklerde Türkçe eklerle çekimlenerek kullanılan Arapça kökenli kelimeler de mevcuttur.

Allah Allah

Onlar, ne biçim bir mikrop harbine uğradıklarını şaşırarak oralarını buralarını kaşırken, biz beriden çalarız kurşunu, yahut süngü takıp **Allah Allah**, uyuzu yaratan Allah diye çökeriz tepelerine, diri diri yakarız hepsini... (KN, 138)

Diğer örnekler için bk. (KE, 31), (AL, 54, 191, 191, 193), (KN, 30, 63, 82, 185, 185, 264, 264, 264, 265, 267, 267, 267, 267, 268, 323, 324, 346)

dualı ayetli

Bütün alayı toplayacağız, demiş, sen şöyle **dualı-ayetli** tarafından bir öğütleyeceksin ki, uyuz adam, bütün kabarcıklardan kan çıktığından aptes tutmaz, aldığı gusül aptesi hele hiç tutmaz, gusül aptesi tutmayınca da kurşunu yeyip öldü mü, şehit de olamaz, çünkü cünüp askerin ve de uyuzun cennette yeri yoktur... (KN, 140)

aman zaman

Mihrabın gerisinden bulunduğu köstekli bir haçı, **aman zaman** demesine bakmadan, imamın boynuna harp künyesi gibi geçirdi. (KN, 302)

dinsiz imansız

Dinsiz imansız de Yus! (KN, 319)

Diğer örnekler için bk. (KE, 10, 59, 68, 70, 88, 92, 157), (KN, 126, 97, 328), (KNG, 47, 54, 93), (AB, 152, 189)

dünya ahret

Baban hocamdır, ağabeyin **dünya ahret** kardeşim, seni de severim, diye başladı. (AL, 169)

Diğer örnek bk. (AL, 169)

sabah akşam

Bugüne dek bir bu kitabı unutmadım, bir de Moiz'in yarım gaz tenekesinde **sabah akşam** sulayıp büyüttüğü günebakanı. (AL, 249)

Diğer örnekler için bk. (AL, 91), (KN, 135, 202, 238)

Arapça sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

bakla bakla (AL, 177), din iman (KN, 60, 320), (KE, 60), falan filan (AB, 175), fitil fitil (AL, 24, 156), (KN, 198), haddi hesabı (KN, 216), hafif hafif (AB, 36), haftadan haftaya (AL, 116), hal hatır (KE, 67, 72, 79), halka halka (KE, 67), harp darp (KE, 32), (AB, 58), hayıflana hayıflana (KE, 58), hece hece (KN, 21), hesap kitap (AL, 91), in cin (AL, 31), kat kat (KNG, 29), kazasız belasız (KN, 158), lamı cimi (KN, 185), (AB, 55), mal mülk (AB, 162), mavili kırmızılı (KN, 114, 114), mezar mezar (KN, 339), nokta nokta (AB, 89), raf raf (KNG, 62), rahat rahat (AL, 229), (KNG, 62), (KE, 159), (AB, 12), sabah sabah (AL, 37, 61), (AB, 142, 146, 186), selamsız sabahsız (AL, 37), sokaktan sokağa (AL, 57), şanlı şerefli (KN, 330), taksit taksit (KN, 45), tekrar tekrar (AL, 184), (KNG, 8), tuhaf tuhaf (KN, 65), zaman zaman (KE, 43, 157), (AL, 24)

2.4.1.2. Biri Türkçe Diğeri Arapça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Biri Türkçe, diğeri Arapça kelimelerden oluşan ikileme sayısı, Arapça kelimelerden oluşan ikileme sayısına oranla çok azdır. Toplamda 5 örnek çıkan bu ikilemelerden bazıları yaygın bir kullanım alanına sahiptir.

sağ salim

O bir tanesinin bakımıyla sekiz çocuk doyurabilecek köpeciklerini de **sağ-sağlim** Elçiliğe taşımışlar. (KN, 86)

Diğer örnek için bk. (KN, 142)

2.4.1.3.Biri Arapça Diğeri Türkçe Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Biri Arapça Diğeri Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemelerden toplam 1 örnek çıkmıştır.

tasını tarağını

“ O olacak iş değil ama, ben sana **tasını tarağını** toplatabilirim.” (KN, 143)

mavi yeşil

Esmerce kızı, saçlarını ortadan ayırıp, ensesinde topuzlamış, göz kapakları mavi yeşil makyajlı, mahzun bakışlarını sola, pencereden öteye, Vitoş'a doğru çevirdi. (KE, 10),

2.4.1.4.Her İkisi de Farsça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Çalışmamızda her ikisi de Farsça kelimelerden oluşan 16 tane ikilemeye rastlanmıştır. Farsçadan Türkçeye geçen bu kelimelerden bir kısmı Türkçe ek almıştır.

pençe pençe

Pençe pençe elleriyle birbirinin sırtını dövdüler. (AL, 58)

Diğer örnek için bk. (AB, 60)

dost düşman

“Yol tıkalı, karanlıkta **dost düşman** belli değil, bu durumda tank bölüğü hiçbir şey yapamaz diyor.” (KN, 283)

Diğer örnek için bk. (AL, 30)

hevenk hevenk

Kapılarında Mehmetçikler **hevenk hevenk**. (KN, 148)

Diğer örnekler için bk. (KE, 59, 159)

zehir zemberek

Öyle bir mektubu geldi ki **zehir zemberek**. (AL, 220)

Diğer örnek için bk. (AB, 129)

çöp çöp

“ Sahi be hanım, leyleğin gagasında taşıdığı gibi ne bulursak getirir, **çöp çöp** üstüne koruz.” (AL, 73)

çabuk çabuk

Acımasına bakmadan, **çabuk çabuk** kazıdı. (KN, 304)

hemen hemen

Gözlerimiz **hemen hemen** aynıydı. (KE, 51)

Farsça sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

avaz avaz (AB, 66), çarşaf çarşaf (AL, 111), dağlara dağlara (KN, 229), köşeden köşeye (AL, 266), parça parça (AL, 46), pazar pazar (AB, 47), zorsuz zorbasız (KN, 90)

2.4.1.5.Biri Türkçe Diğeri Farsça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Biri Türkçe, diğeri Farsça kelimelerden oluşan ikilemeler için toplam 15 örnek görülmektedir. Bu örneklerden bazılarının kullanımı sıklık göstermektedir.

doğru dürüst

Ekmek bile yetmiyordu daha **doğru dürüst**. (KE, 53)

Diğer örnek için bk. (AL, 108)

bıçakçı tüfekçi

Avcı dayımın **bıçakçı tüfekçi** dükkanını gösteriverdiler. (AL, 199)

kan revan

Sabahleyin altıda bir tepeye taaruza başlanıyor, akşama kadar tepe **kan revan** içinde alınıyor, karanlık bastıktan sonra da, ya Amerikalının çekilme emriyle bırakılıyor, ya da Çinlilerin gece baskınıyla elden çıkıyordu. (KN, 324)

Diğer örnek için bk. (KE, 21)

Biri Türkçe Diğeri Farsça sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıda yer almaktadır:

balım gülüm (KNG, 72), deli divane (KE, 130, 247), iyi hoş (KE, 143), yaka paça (AL, 147)

2.4.1.6.Biri Arapça Diğeri Farsça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Biri Arapça diğeri Farsça kelimelerden oluşan ikilemeler için toplam 7 örnek karşımıza çıkmıştır.

davul zurna

Güvertede, **davul zurnayı** duyan, uyuzunu kaşımayı bile unutuyordu. (KN, 168)

davul zurna

Davul-zurna, güreş ve matrak! (KN, 168)

davul zurna

Davul zurna ile götürdük İzmir'e. (AL, 202)

nalına mihına

Neredeyse, adres meselesinden ötürü **nalına mihına** dedikodu yapanlara da katkısız hapis vereceklerdi ki Tokyo'dan beklenen adres geliverdi. (KN, 206)

zar zor

Ancak, gözbağlarının dışında kalan yüz çizgilerinde **zar zor** yakalanır bir arayış, bir bekleyiş anlamı... (KE, 43)

Diğer örnekler için bk. (KE, 61, 189), (KNG, 151)

2.4.1.7. Biri Farsça Diğeri Arapça Kelimelerden Oluşan İkilemeler

Yapılan çalışmada biri Farsça diğeri Arapça kelimelerden oluşan İkilemelere örnek sayısı ise sadece 2'dir.

kağıda kaleme

Onbaşı hemen **kağıda kaleme** davrandı. (KN, 48)

muumlu mühürlü

General Kazıcı, daha Ağustos'un başında, köşesi ikiz üçüz kırmızı-ay kaşeli kâğıtlara durumu yazmış, "kişiseldir damgasını vurmuş ve bunları **muumlu-mühürlü** zarflar içinde Bakanlığa yollamıştı. (KN, 134)

2.4.1.8. Diğer Dillerden Giren Kelimelerle Oluşturulan İkilemeler

Türkçe, Osmanlı Dönemi'nde Arapça ve Farsçadan sonra, Tanzimat Dönemi'nde Fransızca, yirmi birinci yüzyılda ise İngilizcenin etkisi altına girmiştir. Diğer dillerden girerek ikilemenin de yapısını etkileyen bu kelimelere, yapılan çalışmamızda az da olsa rastlanmıştır.

2.4.1.8.1. Biri Farsça Diğeri Yunanca Kelimelerden Oluşan İkilemeler

zinciri anahtarı

Bu mapusane, kilidi kösteği, **zinciri anahtarı** benim malım değil oğlum (KN, 36)

2.4.1.8.2. Yunanca Kelimelerle Oluşan İkilemeler

fiske fiske

Adamın kılcal damarları **fiske fiske** patlamış yüzü bocur gibi kızardı. (KE, 32)

2.4.1.8.3. Fransızca Kelimelerle Oluşturulan İkilemeler

Taranan metinlerde Fransızca kelimelerle kurulu 6 örnek tespit edilmiştir. Fakat plân milân ve palas pandıras örneklerinin ikinci kelimelerinin bir anlam taşımamaktadır.

aval aval

Aval aval bakakaldılar. (AL, 248)

pilân milân

“Hoca, beni dinle sen,” dedi, “**pilân milân** değil bu yıkım. (AL, 98)

grup grup

Sonra **grup grup** toplanmalar oldu. (KN, 294)

Diğer örnek için bk. (KN, 254)

palas pandıras

Tugay karargahına **palas pandıras** girmiş, selam vermeyi de unutarak, haberi vermişti: (KN, 282)

2.4.1.8.4. İtalyanca Kelimelerden Oluşan İkilemeler

forma forma

Ve gençler, İstanbul’da, Ankara’da, İzmir’de, Adana’da, Erzurum’da, telefon rehberlerini **forma forma** ayırmışlar, tel dikişleri sökmüşler, yaprak yaprak paylaşmışlar, bu yapraklarda söz anlatılabilecek isimler arıyor, ve evlerden, okullarından, derneklerden, meydanlardaki, postanelerdeki kabinlerden bütün gece telefon ediyorlar. (KN, 69)

bando mızıka

“Ne o?” dedim, öteye doğru geçen **bando mızıkayı** çenemle göstererek. (KE, 127)

Bando mızık

Düdükler, **bando mızık**, davul zurna gırla, Kasap Sait bir bıçakta koç, iki bıçakta dana, üç bıçakta deve kesiyor. (AL, 112)

posta posta

Her gün, **posta posta**, askerî hataneye sağlık yoklamasına gönderilen subaylar, assubaylar, erler vardı. (KN, 127),

2.4.1.8.5. Bulgarca Kelimelerden Oluşan İkilemeler

dobra dobra

Bildiğim bir şey varsa, kasabamın asıl ulu adamı, bunların soyuna sopuna, allahına, padişahına, **dobra dobra** söven Yayaköy'lü şair Eşref erken ölmüş. (AL, 52)

SONUÇ

Yapılan çalışma, Fahri Erdiñç'in hayatı ve romanlarındaki ikilemeler olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde *Fahri Erdiñç'in Türkiye'deki Hayatı* ve *Fahri Erdiñç'in Bulgaristan'daki Hayatı* olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Bu nedenle sonuç kısmı da Fahri Erdiñç ve ikilemeler olmak üzere iki ayrı şekilde ele alınmıştır.

Bu çalışmalarda ikilemeler yapı, anlam, sözcük türü ve alınma ikilemeler olmak üzere dört ana grupta tasnif edilmiştir. İkilemeler hususunda yapılan çalışmalar sonucunda oluşan tanım ve terim noktasındaki görüş ayrılıkları oldukça fazladır. Yapılan çalışmada araştırmacıların ikileme tanımlarına yer vererek, hangi terimi tercih ettikleri belirtilmiştir. Ses, yapı ve anlam olmak üzere ikilemeler bir takım kurallar dâhilinde oluşmaktadır. Bu yüzden ikileme konusunu çeşitli yönlerden

ele almaya çalıştık. Çalışmamızda sınıflandırmada yapılan farklılıklardan dolayı İkilemelerin dil bilgisi kitaplarında yer almış olan farklı başlıklarına da değinilmiştir. İncelememizde Fahri Erdinç'in romanları ve bir anı kitabındaki ikilemeleri tarayarak, konuyla ilgili sorunlara açıklık getirmeye çalıştık. Ele alınan bölümler anlamına, yapısına, sözcük türüne ve kökenine göre olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır. Eserlerden toplam 422 örnek tespit edilip incelenerek her bölüm bu örneklerle biçimlendirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde ikilemeler anlam bakımından; eş anlamlı, aynı kelimenin tekrarından oluşan, yakın anlamlı, zıt anlamlı, biri olumlu diğeri olumsuz kelimelerden oluşan, yansıma kelimelerle yapılan, birinci kelimesi anlamlı ikinci kelimesi anlamsız, ikinci kelimesi anlamlı birinci kelimesi anlamsız ve pekiştirmelerden oluşan ikilemeler olmak üzere dokuz ana başlıkta ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonucu tespit edilen 1312 ikileme örneği incelenirken Türkçe Sözlükteki anlamına göre hareket edilmiştir. Eş anlamlı ikilemelerle ilgili, birçok araştırmacı, kelimelerin aynı anlamlı görünse de her yerde birbirinin yerine kullanılmadıklarını belirtmişlerdir. Biz de Türkçede birbirinin yerine tamamen örtüşen eş anlamlı kelime olmadığı kanaatindeyiz. Yapılan çalışmada, kelimelerin Türkçe Sözlükteki anlamına göre hareket edildiğinde; *doğru dürüst*, *çarşı pazar* ve *sağ sağlam* dışında eş anlamlı ikilemeye rastlanmamıştır. Aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle oluşturulan ikilemelere 491 örnek çıkması, bu tür ikilemelerin kullanımının sıklık gösterdiğinin belirtisidir. Bu gruptaki ikilemeler yedi başlık altında genişletilerek incelenmiştir. Yakın anlamlılar için 370, zıt anlamlılar için 103, biri olumlu diğeri olumsuz kelimelerden oluşanlar için 23, yansıma kelimelerle yapılanlar için 202, birinci kelimesi anlamlı ikinci kelimesi anlamsız ikilemeler için 8, ikinci kelimesi anlamlı birinci kelimesi anlamsız ikilemeler için 8, pekiştirmelerden oluşan ikilemeler için ise 150 ikileme örneği saptanmıştır. Yansıma kelimelerle yapılan ikilemeler genişletilerek dört başlık altında incelenmiş olup en fazla örnek 68 ikilemeyle iki heceli yansımali kelimelerden oluşan ikilemelere ait olduğu belirlenmiştir. Pekiştirmelerden oluşan ikilemeler ise kelime başına ses eklenerek oluşturulan ve kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemeler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Çalışmamızda kelime başına ses eklenerek oluşturulan 25 ikileme örneğine rastlanmıştır. Kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikileme sayısı 125'tir. Bu grupta en fazla *düpedüz* ve *besbelli* ikilemeleri kullanılmıştır. Bizim, kelime başına hece eklenerek oluşturulan ikilemeler başlığı altında ele aldığımız bu yapıyı birçok araştırmacı pekiştirme sıfatı olarak değerlendirmektedir.

İkinci bölümde yapı bakımından incelenen 1500 ikileme örneği basit, türemiş, işletme eki alan ve farklı oluşumlu ikilemeler olmak üzere dört bölümde incelenmiştir. Basit kelimelerden kurulan 447 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu yapıdaki ikilemelerin çokluğu, ikilemelerin kuruluşunda basit kelimelerin de önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca yazar, kitaplarında en fazla *Allah Allah*, *ağır ağır* ve *acı acı* ikilemelerinden oluşan örneklere yer vermiştir. Bu bölümdeki ikilemeler ek almamış ya da Eski Türkçedeki eklerin kullanımdan düşmesiyle meydana gelen kelimelerden oluşmaktadır. Çalışmamızda türemiş kelimelerden oluşan 265 ikileme örneği, her iki kelimesi de yapım eki almış, sadece bir kelimesi yapım eki almış ve isim yapan yapım ekleri olmak üzere üç başlıkta ele alınarak sınıflandırılmıştır. Buna göre isim yapan yapım ekleriyle kurulmuş ikilemeler 104 örnekle en yaygın kullanılan ikilemeler olma özelliğine sahiptir. İsim İşletme Eki Almış İkilemeler; farklı hal eki, belirtme durum eki, yönelme durumu eki, bulunma durumu eki, çıkma durumu eki, çokluk eki ve iyelik eklerini almış ikilemeler olmak üzere yedi başlıkta ele alınmıştır. Yönelme durumu eki saptanan 109 örnekle en fazla görülen ikileme yapısıdır. Bulunma durumu eki alan ikilemelere 6 örnek çıkmıştır. Bu yapının, isim işletme eki almış ikilemeler içinde en az örneğe sahip ikileme çeşidi olduğunu gösterir. Fiil işletme eki almış ikilemeler; isim-fiil, zarf-fiil, sıfat-fiil ekleri ve çekimli fiillerle kurulmuş olan ikilemeler olmak üzere dörde ayrılır. Çalışmamızda 267 örnekle en fazla kullanılan ikilemenin zarf fiillerle kurulmuş ikilemelere ait olduğu görülmektedir. Bu grupta ise -(y)A zarf fiil ekiyle kurulmuş ikilemeler en fazla örneğe sahiptir. Bu örneklerin içinden 157 tanesi aynı kelimelerle kurulmuştur. *Baka baka* ikilemesi, bu grupta karşımıza en sık çıkan örnek olma özelliğine sahiptir. Farklı oluşumlu ikilemeler; bağlaçlı ikilemeler, mi eki ile kuvvetlendirme yapılan ikilemeler ve üçlemeler olmak üzere üç grupta ele alınmıştır. Birçok araştırmacı tarafından ikileme kapsamı içine alınmayan bu yapıları Hatipoğlu, amacının, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek olduğunu belirterek *Aralıklı İkilemeler* adı altında sınıflandırmıştır (Hatipoğlu, 1981, s. 22). Bağlaçlı ikilemeler üzerinde yapılan incelemede en fazla “de” bağlacıyla kurulan ikilemeler karşımıza çıkmaktadır. Mi eki ile kuvvetlendirme başlığı altında incelediğimiz ikilemeleri Hatipoğlu, *Sorulu İkileme* adı altında ele almıştır (Hatipoğlu, 1981, s. 22). Aynı kelimenin üç kez yinelemesiyle meydana gelen üçlemeleri, çoğu araştırmacı ikilemeleri sınıflandırırken esas almamasına rağmen, Hengirmen, ikilemeyi açıklarken üçlemeleri de bu tanımın içine sokmaktadır (Hengirmen, 1995).

Metinlerde üçlemelerle ilgili 12 örnek saptanmıştır. Yapılan çalışmada, *el kol omuz kanat* kelimelerinden oluşan bir de dörtlemeye de rastlanmıştır. İkilemeleri oluşturan kelimelerin türleri, adlar, sıfatlar, zamirler, eylemler, zarflar, ünlemler ve edatlar olarak incelenmiştir. Bu gruptaki kelime türlerini belirlerken Türkçe Sözlükten faydalanılmıştır. Bu bölümde yapılan analiz sonucunda ortaya çıkan 1250 ikileme üzerinde durulmuştur. Adlardan oluşan ikilemelerle ilgili 210 örnek tespit edilmiştir. Sıfatlardan oluşan ikilemeler için oluşan ikilemeler için daha ayrıntılı bir araştırmaya gidilmiştir. Buna göre; +II / +IU Eki ile oluşan, +CI /+CU” eki ile oluşan ve -An eki ile oluşan ikilemeler ayrıca ele alınmıştır. Eylemlerden oluşan ikilemelere gelince, karşımıza 109 örnek çıkmaktadır Zamirlerden oluşan ikilemelerle ilgili 34 örneğe rastlanmıştır. Yaptığımız çalışmada işaret zamiriyle yapılan ikilemelerin çokluğu dikkati çekmektedir. Çalışmamızda 689 ikilemeyle en fazla örneğe sahip olan zarflarla kurulan ikilemelerdir. *Baka baka, bağıra bağıra* ve *hemen hemen* ikilemeleri, yazarın eserlerinde en sık kullandığı zarf fiil ikilemeleridir. Edatlardan oluşan ikilemelerin sayısı oldukça azdır. Bu bölümde sadece 5 örnek karşımıza çıkmıştır. Ünlemlerden oluşan ikilemeler içinse 7 örnek saptanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde alınma kelimelerden oluşan ikileme 176 ikileme örneği incelenmiştir. Yapılan metin taramasında, ikilemeleri oluşturan kelimelerin hangi dilden alınmış olduğunu tespit etmek için Türkçe Sözlükten faydalanılmıştır. Alınma kelimelerden oluşan ikilemeler; her ikisi de Arapça alınma, biri Türkçe diğeri Arapça, biri Arapça diğeri Türkçe, her ikisi de Farsça, biri Türkçe diğeri Farsça, biri Farsça diğeri Türkçe, biri Arapça diğeri Farsça, biri Farsça diğeri Arapça, diğer dillerden giren; biri Yunanca diğeri Türkçe, Yunanca, Fransızca, biri İngilizce diğeri Fransızca, İtalyanca, İbrani ve Bulgarca kelimelerle oluşturulan ikilemeler olarak saptanmıştır. İncelenen ikilemelerde kullanılan kelimelerin 104 örnekle en çok Arapçadan alınma kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu ikilemelerdeki Arapça kelimeler, Türkçe ekler alarak karşımıza çıkmaktadır. Biri Türkçe diğeri Arapça ikilemeler için 6, biri Arapça diğeri Türkçe olan 7, her ikisi de Farsça olan 19, biri Türkçe diğeri Farsça olan 16, biri Arapça diğeri Farsça olan 4, biri Farsça diğeri Arapça olan 2, diğer dillerden giren ise 12 ikileme tespit edilmiştir. Sonuç olarak Fahri Erdinç’in hayatı, romanları ve bir anı kitabı üzerinde yapılan çalışmada, yazarımız, Türk okurlarına tanıtılmaya çalışılarak eserleri üzerinde Türkiye Türkçesindeki ikilemelerin tasnifi sonucu ortaya çıkan veriler sayesinde bu konudaki farklı görüşlere bir yenisi daha eklenecektir.

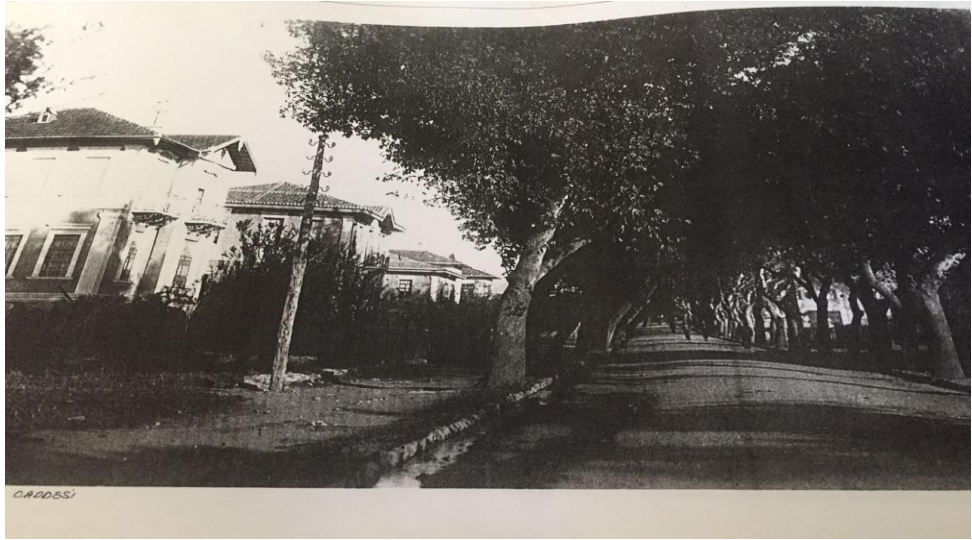
EKLER

EK 1:

5 Şubat 1923 yılında yaptığı yurt gezisinde Mustafa Kemal'in eşi Latife Hanım ile Akhisar'a gelmesi

EK 2 :

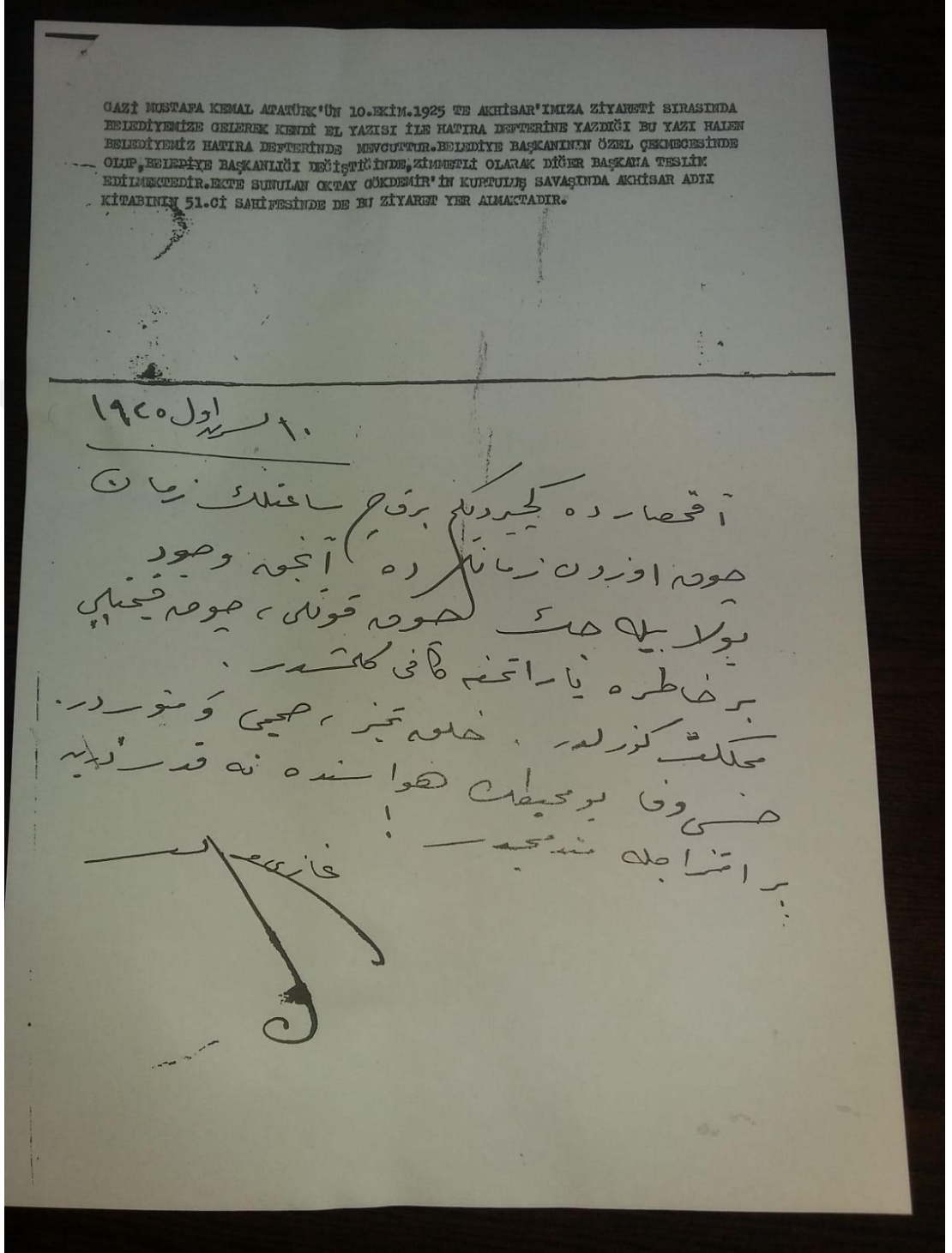
Mustafa Kemal Atatürk'ün Akhisar'ı ziyarete geldiği yıllardaki İstasyon Caddesi

İstasyon Caddesi'nin günümüzdeki hali

EK 3:

10 Ekim 1925 yılında Mustafa Kemal'in Akhisar'a gerçekleştirdiği ziyarette Türk Ocağı şeref defterine yazdığı hissiyatları

EK 4:

1946 seçimleri Tellal İsmail ve Belediye Başkanı Ali Rıza Bey

EK 5:

Fahri Erdiñç ve ailesinin Rum evinin hemen yanında yer alan Arasta Camii'nin şimdiki hali

Fahri Erdinç'in evinin yakınındaki Harlak Çeşmesinin son hali

Fahri Erdinç'in evinin olduğu sokak

EK 6:

“Üvey anne babayla olan ağız dalaşı sonunda yediği tokatla bayılır. Emine’yle Erdinç ayıltmak için su serpip, soğan koklatırlar. Ayılan analık söylenmeye başlar:

“Gâvur, bana vuran ellerin kırılsın, beni de verem edemedi kendi sırtın teneşire gelsin, çifte kurşunlara rastla inşallah! Saçımı süpürge ettim de, kapında bir ak gün görmedim yine. Üç tane piçini kel etmedim, kör etmedim de, yine yaranamadım...”

Emine artık küçük diliyle söylercesine sormaktan kendini alamadı:

“ Hoppala, anne, şimdi bir de bizi piç mi çıkarıyorsun?”

Analığım da ağızındaki baklayı çıkarıverdi:

“Sen ağzını açacağına kulağını açsana, kız! Aç da , biraz komşuları dinle.”

“Dinlemem. Bizim iyi kötü bir babamız var. Ölü anama kara sürme!”

“ Süren sürmüş! Ananda Müezzin Hasan’ın gözü olduğunu ben uydurmadım ya?”

“Güzelliğini çekemiyenler uydurmuş.”

“Gözleriyle görmüşler, kız. Anan bir gece teraviye giderken, Hasan efendi ardından yanaşıp fenerini söndürmüş” de sarılıvermiş. Bu da mı yalan?”

Artık dayanamıyarak ben de karıştım:

“ Senin yalanın bu!”

“ Sen sus çakır malak, sarı çıyan ”

Susmayacağım. Bunların hepsini de ağabeyime yazacağım!”

Bu kez benim yüzümde şakladı tokat. Öfkesini alamadı, babamın değneğiyle dövdü beni. Yine alamadı, biraz da tekmeledi, çiğnedi. Sözün kısası, kabak yine benim başımda patladı. Ama ben onun gibi bayılıvermedim. Alışmıştım artık, dövüle dövüle tabakhane derisine dönmüştüm.”

Bu durumu hazmedemeyen Erdinç, bu piçliği abisine yazmaya, babasıyla konuşmaya karar verir.

Ertesi gün babası, Erdinç'in çalıştığı tenekeci dükkânına uğrar. Erdinç çalıştığı yerden başını kaldırmadan usulca sözü açar:

“Baba, sana bir şey söyleyeceğim.”

“İki şey söyle, oğlum!”

“Baba, istersen beni bura döv, istersen defterinden sil, istersen öldür, amma dayanamıyacağım, burama geldi...”

“Desene, sen de çabucak bıktın çiraklıktan?”

“Hayır, Ben...(İyi başladık ama, asıl işi nasıl söylemeli?) Benim diyeceğim...şey...(Ne olursa olsun!) Anam güzel miydi baba?”

Elinden fincan düşüyordu.

“Bu da nerden çıktı?!”

“Hiç öyle sordum işte. Komşulara sorarsan, saçı topuğuna kadarmış, boğazından inen su görünürmüş, dünya güzeliymiş... Ne derlerse desinler, isterlerse dünya çirkini desinler, ben başkalarının övmesiyle de yermesiyle de gözümün önüne getiremiyorum anamı. Sen de hiç mi hiç anlatmadın...”

Bir alıcı giriverdi içeri. Babam bir kıpırdadı.

“(Eyvah, şimdi kaçacak!) Dur, daha bitirmedim...”

Alıcı çıkıştıverdi:

“Yahu ne bitmez işmiş bu! Nerde o ustan olacak Çifti?”

“Sana demedim, sütçü dayı” dedim, “senin güğüm dünden hazır. İşte. Dibi lehim tutmıyacak kadar çürümüş. Yeniledik. Bir de çember geçirdik...”

“Görüyorum, kaç para?”

“Dört mecit dedi ustam.”

“Ustanın havrasına, hahamına dedirtme şimdi! Halil hoca, sen söyle, güğümün yenisi altı mecit etmezken, bu çiftin attığı kazık değil mi şimdi?”

Babam dalgındı, duymadı bile. Başka yerlerdeydi artık o.Sütçü “Yasef gelsin de parayı benden istesin,” diye güğümü alıp gidecek oldu. Vermedim. Öğütlüydüm ustamdan.

“Kendisi buradayken gel al, “ dedim.

Söve saya bırakıp gitti. Kaldık yine baş başa. Sorumu hemen yeniledim.

“Bir resmi de mi kalmadı anamın?”

Eli alınına gider babanın sonra ceplerini karıştırmaya başlar. Fakat aradığı annenin resmi değil, terini silmek için mendildir. Şaşkınlığından ne yapacağını bilememiştir. Ve üzgün bir şekilde konuşmaya başlar:

“ Kalmadı,” dedi sönük bir sesle, “ o zaman resim çektirmek günahı. Urla’daki mezarından başka bir şey kalmadı anacığınan.”

“(Bir de yorganı var ya örtündüğümüz!)Neden Urla’ya gömdün onu?”

“ Oralıydı. Son günlerinde kendisi istedi. Ben de götürdüm. Seni de beraber. Memedeydin daha o zaman.”

“ Orada mı öldü?”

“ Orda.”

“ Ben ne yaptım anam ölünce?”

“ Ölüsüne bile saldırdın meme diye. Arsızlığa daha yumruk kadarken başlamıştın!”

“ Sen de ağladın mı baba?”

“ Benim gözüümün çeşmesi çoktan kurumuştı. Daha onu alırken çok ağlamıştım, hastalığına da ağlamıştım da...”

“ Alırken niye ağladın ki?”

Babam bir sustu. Yutkundu. Belliydi: ben ağzıma, boyuma, posuma yakışmayan sorularıyla ne kadar büyüyorsam, babam da karşılık vermekten kaçındıkça o kadar küçülüyordu.

“ Ağladım, çünkü...”(Sözü bir türlü dilinden dudağına veremiyordu.)”
Çünkü... kendi gönlüyle gelmedi bana.”

“E nasıl aldın?”

“ Uzun hikâye. Kısası, daha Balkan Harbinden de önce, Urla’ya gitmiştik. Arkadaşlarla. Bir Hıdırellezdi. Orda gördüm Şükriye hanımı. Saçını savurup geziyordu. On dördünde var yok. Seferihisar’a dönünce, ben hemen babamın kapı önündeki pabuçlarını birer çiviyle çakıverdim yere. Biz geveze değildik babamın karşısında o zaman, böyle sizin gibi ağzımızı açıp da anamızdan söz açamazdık. Pabucunu çaktık mı babamızın, bu ‘ artık beni evlendir’ demektir. E,kimin kızını alalım oğlum? Urla’da Bıçakçı Hafız’ın kızı Şükriye hanımı! Peki. Gitti görücüler. Geldi görücüler, cevap ters. Bıçakçı deden dikmiş kafayı! Yabana kız vermem!’ demiş. Gitti yine elçiler. Üsteledik. Geldi elçiler. Ayak diremiş: “ Biz okumuş damatla aşık atamayız!” demiş. Medrese

okuyordum ya o zaman. Baktık olmayacak. Ertesi yıl, yine Hıdırellezde, üç arkadaş bindik atlara, ver elini Urla. Doğruca Bıçakçı Mustafa'nın başına. Bir pusu kurduk yola. Dedenin kızı çok o zaman. Hepsi çarşafa girmiş."Ulen bunların hangisi Şükriye hanım ki?" diyesiye kalmadan, çarşafın altından taşan kumral, bileğim kadar kalın saç örgüsünden tanıdım. Kucakladığım gibi attım terkiye. Ver elini Seferihisar! Sonra elçi geldi. Bu sefer biz diktik kafayı. Ananın kardeşleri(dayıların, her biri avcı, efe...) bir çete olup gelmişler. Beni öldürmeğe. Ananı öldürmeğe. Ananı alıp gitmeğe. Eh biz de akli tepesinden bir karış yukarıda uçarı delikanlıyız o zaman. Vırıp kestik bunların yolunu Sığacık'ta, Dağlarda biraz vuruştuk. Sokmadık hiçbirini kasabaya. Dökülen kandan, gözyaşından ne nikâh kıyabildik doğru dürüst, ne düğün edebildik. İki sene ikimiz dört gözden ağladık. O beni istemez, ağlar. Ben onu isterim, ağlarım. Sonra... sonrası zorla güzelliğe bindi iş..."

Babam ha desen ağlıyacaktı. Gelip geçenler vardı. Bir alıcı daha geliverirse diye içim titriyordu. Kerem ile Aslı'yı andıran bu hikâyenin yarıda kalmasını istemiyordum. Babam da pek uzatmadı.

" Ağabeyini, Ferit'i ağlaya ağlaya doğurdu. Artık susup oturacağını umuyordum. Ne gezer! Gözü hep Urla yolundaydı. Çaresiz kilit altında tuttum. Ağabeyin acı süt emdi hep. Balkan Harbine künyem okundu. Giderken helâlaşmak istedim. Elini verdiyse bile yüreğini vermedi. Yaralı döndüm, dudağı burkulduysa da boynuma sarılmadı... Derken Emine doğdu. O da acı süt emdi. Daha sonra veremli südü de sana nasip oldu. En sonu, bir deri, bir kemik, eridi. Urla' ya kucağımda iskeletini götürdüğüm zaman, dedene de dayılarına da yalvardım: 'Ben affi değil, cezayı hak ettim, Allah aşkına biriniz beni de öldürürsün de, Şükriye hanımla bir gömüleyim' dedim.' Onu mezarında bari rahat bırak, İblis!' dediler bana. 'Biz elimizi kirletmeyiz.' Dediler.' Allah belânı versin!' dediler... Çok geçmeden verdi nitekim Allah. Benim için bu analığından daha büyük ceza, daha püsküllü belâ olamaz. Üstelik..."

Kapıverdim sözü:

" Üstelik bize piç diyor baba!"

"Der. Sen inanma. Yalnız şuna inan çocuğum: Anan Osmanlı kadındı."

(Erdinç, 2006, s. 105-109)

EK 7 :

Fahri Erdiñ'in ilkokul eğitimini aldığı Misaki Milli İlkokulu'nun son hali

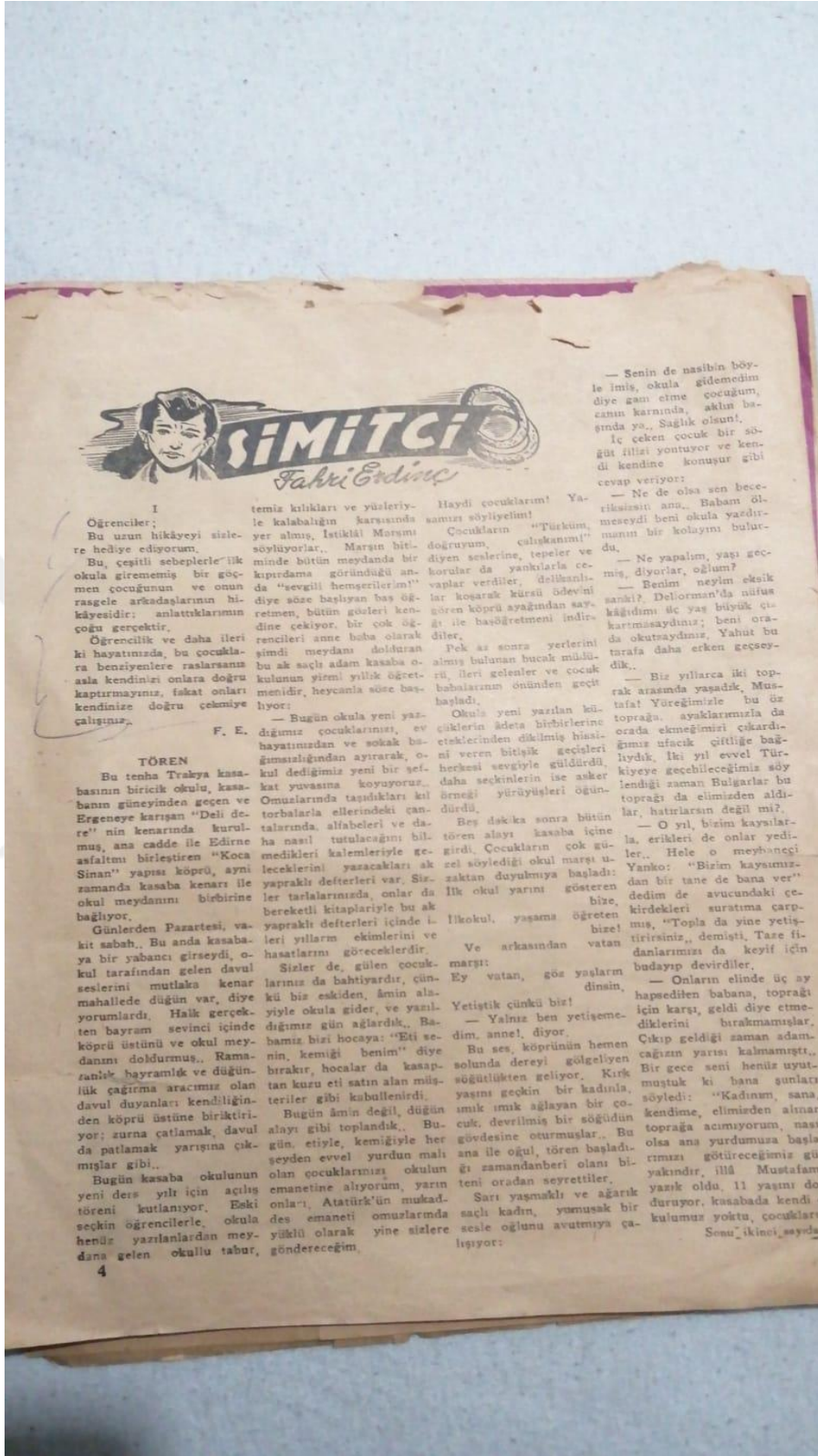

EK 8:

“Öğretmenlik; ne yazık ki, günümüze kadar kapısı açık, girişi kolay, bir meslek olmaktan öteye gidememiştir. Öğretmen yetiştiren kurumların ihtiyacı karşılamaktan uzakta oluşu; bazı dönemlerde, doğru düzgün eğitim görmemiş ya da “öğretmenlik eğitimi” adı altında çok ilkel metotlarla eğitilmiş olanların bile öğretmen olmasına sebep olmuştur. Bu durum da, öğretmenlik mesleğinin büyük bir itibar kaybetmesine sebep olmuştur. Nitelikli öğretmen yetiştirme amacının unutulması, işsiz üniversite mezunlarının istihdam alanı olarak öğretmenliğin görülmesi, toplumda “en azından öğretmen olursun” zihniyetinin sürüp gitmesi, hükûmetlerin zaman zaman politik nedenlerle eğitim ve öğretime müdahaleleri, eğitim politikalarının sık sık değişmesi gibi sebepler de öğretmenlik mesleğinin itibar kaybetmesinin nedenlerindedir. Mesleğe itibar kazandırmak için önemli çabalar da gösterilmiştir; ama, bu çabaların yeterli olduğunu söylemek de zordur.” (Dursunoğlu, 2003, s. 8).

EK 9:

“Devrek No:1 adlı hikâye muhtevasıyla Sabahattin Ali hikâyesiyle boy ölçüşebilecek nitelikte. Buna bir de Erdinç’in anlatım ustalığı, yalınlığı eklenince kusursuzlaşıyor. Erdinç’in tek tük hapishane hikâyelerinden “Devrek no:1” İnsani fedakarlığın somutlaştırılarak ortaya çıkarıldığı bu hikâye, Fahri Erdinç’in bizde çıkan tek kitabında da yayınlandı. (Erdinç, Diriler Mezarlığı, s. 213).

Fahri Erdinç'in Şen Çocuk isimli dergide yayınlanana Simitçi öyküsü

EK 11:

...sepsi bir ruya
gölgeli durak yerine doğru yü-
rümüne başladı. Durakta kım-
cikler yok... Kahvedekilere bak-
tım: Onlar da ruhumda olup bi-
tenlerden habersiz...

Evinin önüne gelince alt-
mıslık karısı sorar:
— Ne o, adam, yine mi sı-
kırtırdı?
— Sorma karı, sabahleyin
hap da yuttum ama, nafilel..
Kadın içeri çekilirken kime
hitap ettiğini bilmeden söylenir:
— Ayol sen hapı eskiden
yutmuşsun, eskiden!
Komiser yine neşeyi elden
bırakmaz, başı sıkma çemberli
ve oğlan tıraşlı beş yaşındaki
beslemelerini kucagına alarak ka-
pı eşiğinde güneşe karşı oturur,
onunla şakalaşmaya başlar:
— Kız, Haççe, der, senin elin
ufaktır, şu boğazıma dehşetinde
oradaki gıgı söküversen..
Bu kızcağız zaten gülme-
miştir, gülmeği de öğrenemiş-
tir; onun yerine kendi gevezeliği
için komiser gülecek olur, o men-
hus öksürük bırakmaz, derhal
yetişir. Bu sırada bizim komşu
ötmeye başlayacak bir horoz tel-
laşiyle bazırlanır; bir eli işhâl der-
dinden geriye, öteki eli de diş
egrettiliğinden ağzının önüne...
lyi ama komisere bir el daha lâ-
zım, çünkü üçüncü bir derdi da-
ha var ki, hepsinden baskın: Ka-
sığındaki ameliyat dikisi...

Geçen sabah bu dikiş der-
dini ihtiyar karısı komşu hanıma
şöylece anlatıyordu:
— A kızım!.. Adam üç ay ev-
vel "Gurabiye", bastanesinden çik-
tı; kasığındaki dertten ameliyat
ettiler; ille dikişini çürük iplikle
yapmışlar.. Orada sıırım gibi
sağlam iplikler de varmış ama,
çok pahalıymış da olur adamın
dikisinde o iplikleri kullanmaz-
larmış.. Eeeee, iplik çürük, ök-
sürük kuvvetli, nihayet adam ge-
çen gün dikisi koparttı!.. Zaten
teyvel gibi dikmişler... Şimdi ge-
celeri öksürük tutunca, zavallı
hemen beni dürtüyor, ben de bir
elimi kasığına bastırıyorum.. Ne
yaparsın, dünya hâli böyle işte..
.

Komşularının evlerce nere-
de oturduklarını ve ne çeşit ya-
şadıklarını bilmiyorum; yalnız
şimdi başlarını soktukları ev, dı-
şarıda şimşek çaktığı zaman içe-
ride gök gürlüyen cinsinden bir
tahta çatması.. Buraya üç ay ev-
vel sayfiyeye geçer gibi geldiler.
Bu semtin havasından ve suyun-
dan adamın öksürüğü için fayda
ummuşlar ve artık öksürüğü sav-
dıkları zaman eski yerlerine gi-
deceklermiş.

... zaman mevcut olmadı. Bu kirli
cam bana hiç bir şey gösterme-
di. Ben, dakikalardır yalnız ken-
dimi aldattım, kendi sıkıntım i-
çinde dünyayı ve insanları iste-
diğim gibi gördüm. Ve yine iste-

Dikiş

Fahri ERDİNÇ

Aramızda, bizim ve onların
pencereleriyle, semtimizi ana cad-
deye bağlayan toprak yol bulun-
duğu halde, onun öksürükleri bu
engelleri ve hattâ sımsıkı sarın-
dığım yorganımı da geçerek ku-
laklarımı bulur. Onun akşamdan
başlayıp, oldukça sık fasılalarla
sabaha kadar devam eden öksü-
rüğünden uykularımızda tedirgin
oluyoruz.

Acıklı bir verem hikâyesin-
den değil; bizim kapı karşı kom-
şumuzun öksürüğünden, ihtiyar-
lık öksürüğünden bahsetmeğe
mecburum:

Onbeş yıl evvel tekaüt ol-
muş veya edilmiş bir komiser...
O vakitler sert adammış; şimdi
etleri pörsümüş yumuşak bir yü-
zü var, beli de boynu gibi bü-
kük... O, ancak tilkinin güneşle-
neceği kıvımdaki havalarda, bir
sokak öteki mahalle kahvesine
kadar çıkar. Üstünde kendisi ile
beraber tekaüt olmuş komiserlik
bakiyesi esvapları var. Bu ada-
ma ne yandan baksan, görünü-
ğünde hattı müstakim denen çiz-
gi yok; münasip bir ağaç dalın-
dan kesilme bastonu bile, bir
alfabe çocuğu elinden çıkmış is-
tifham işareti gibi eğri büğrü...

Öksürük onu, kahveye gidip
ve dönüşlerde sık sık yskalar,
zavallı uzun uzun silkindikten
ve öksürüğünün son lokmasını da
püskürdükten sonra, ufacak bir
arızada sallanan hurda bir kam-
yon gibi sıkına sıkına tekrar yürü-
meğe başlar.

Fahri Erdinç'in Büyük Doğu Dergisi'nde çıkan Dikişi öyküsü

EK 12:

"1940 ile 1945 yılları arasında yazdığı şiirlerini Şen Olasın Halep Şehri adı altında toplayan Fahri Erdinç, o dönem şiir anlayışının dışında

kalmamışsa da, dönemin büyük şairleriyle aynı düzeyi koruyamamış, izlenimlerini şiir biçiminde ifade etmekten öteye geçememiştir. Bu kitabındaki şiirler; çocukluk, memleket, ölüm, Tanrı gibi temalardan ve şiirleştirilmiş izlenimlerden oluşturulmaktadır.

İleride, örneklerden de anlaşılacağı gibi, Nâzım Hikmet şiirine varmayı amaç edinecek ve bu yolda “yan çaba”larını sürdürecektir. Çok sonraları, Şairliğinden şöyle söz edecektir:

“Ben karınca kaderince bir şair olarak, bu yolda ve bu atılım gücünü Nâzım Hikmet’in etkisiyle bulabildim kendimde. Artık otuz yılı aşkın şiir çabalarım da pek kısa süren ve çokçası doğa öğeleriyle sınırı bir sevdalı duyarlık dönemi hariç --- hep Nâzım’ın manyetik alanı içinde kalmaya, onun çizgisinden yürümeye çalıştım. Yani “angajeliğe” geçtim.”

Erdinç’in ilk şiirleri, nasıl hikâye öncesi, edebiyata giriş denemeleriye, sonraki yazdığı şiirler de iletmek istediği mesajı kısa yoldan dile getirme çabalarından öteye varamayan çoğunlukla şiirsel önemden uzak çalışmalardır.” (Zorlu Göçmen: Fahri Erdinç, 1975).

EK 13:

“Fahri Erdinç’in hikâyeye başladığı dönem, toplumumuzun ekonomik açıdan bocalama içerisinde bulunduğu bir dönemdir. Savaş yıllarında çeşitli yol ve yöntemlerle palazlanan kapkaççı burjuvalarla toprak reformu lafından ürken toprak ağaları Cumhuriyet Halk Partisi içinde sessiz bir devrim yapmışlar; ilerici düşünceye açık bürokrasi kesimi etkisiz bir hale getirmişlerdir. Bu yıllarda kapitalist dünya ile kurulan ilişkiler yoğunlaştıkça düşünce hayatında bir takım kısıtlamalara gidilmiş, dernek ve sendikalar kapatılarak demokratik zihniyetle bağdaştırılması imkansız olan birtakım uygulamalara kayılmıştır. Alt yapıdan gelen baskıyla siyasal alanda gelişen bu anti-demokrat uygulamalar kısa zamanda diğer üst yapı kurumlarını da etkisi altına almıştır. Bu dönem içerisinde toplumcu sanatçılara karşı tam bir yıldırı uygulanmış, toplumcu sanat çizgisi yapay yollarla(kitaplar toplattırılarak, dergiler yasal ve yasa dışı yollarla susturularak...) okurdan kopartılmıştır. Bu çizginin terini ise bürokratlardan sıyrılmış,

ama bu kez orta tabakanın heves ve özlemlerinin batağına saplanmış uyuşmacı bir sanat çizgisi almıştır. Bu karmaşık atmosfer çizgisi içersinde, yazı ve eylemleriyle hikâyede toplumcu sanat anlayışını uygulamaya ve savunmaya çalışan tek imza olarak Sabahattin Ali çıkıyor karşımıza. Cumhuriyet' e gelinceye kadar genellikle siyasi konularla uğraşmış olan edebiyatı, toplumsal sorunlarla uğraşmaya yönlendiren bu hikâyeci, pek çok hikâyeciyi olduğu gibi Fahri Erdinç'i de etkiler. Bu açıdan bakıldığında Fahri Erdinç'in ilk hikâyelerinin Sabahattin Ali çizgisinin uzantısında yer aldığı görülür." (Ergün, Fahri Erdinç'in İlk Hikayeleri, 1973, s. 35).

EK 14:

Nihat Taydaş'ın kaleme aldığı Unutulmuş Yazar: Fahri Erdinç yazısı

Kânye

Fahri ERDİNÇ

ipelelim üstüne, inisi dolmuş bir asker Ka-
gutu gilyos; üstü ayakkabıları mastarı.
Çiçeğin sağlığı düşkün yok bacım. Ömer
min... deşip dişiyor anafu başına. İki-
ni verme de balt, köyledikemi köpeğe alın
yer mi? Dişle artık: "Yay efendim, o bu gü-
ne bugün öğlen amasyolu... Ortakta hiç mi
din iman kalması? Necdeymiş esdi gülmü?
vaktiyle, ezan Allahülcelbrik etmek aygünü
gellirig. O da iy güler görülmü. Yoksa onu
güneli mi zannatıyor?..

Fahri ömü bu kadar uzun konuşmama
de istese, emeri davranıp veriyorlar. Ço-
ku kazaat etmezse, adamın endakasını sar-
tına fırlatıyor.

İpe köylece bir taş sakaş. Bacı, Kasaba
ona, gılaşımı çekir gibi katlıyor, onu se-
viyor, acıyor. Ona deli dediklerine bakmam;
İlacı her şeyin farkında. Sarın geldiği zaman
taşı peşine koyuyor. "Çokcekinde bu Alla-
han emri, diyor, ben sizin yüzünüzem, pak-
layın belahim!.."

Fakat kimin umurunda? Hayat ködigi gü-
lekip gülyor. Bacı yar kaş sokaklarda. On-
da artık seki-ı evret köyge de fakimik,
hava tesadüğü zırsızlar, Ömer'i evkalarına
kurp köfisine bastırıyor. O zaman evlenem-
de bile "Öğünün yığı, diyorcek çevreler ta-
lıhıyorlar:

— Bacı köçün gördülyarı.
Bacıs cevap mı yok? "Varım görülmün,
kıstırma ödem!" diyor.

Önünde iki defa istem dairde tamgik. Mu-
temet obduğuna da nereden öğrenmiş İbniyo-
rum. Bögün anaxu, odamına girip, suluce
"Paxa" dem. Bu bir tek kölmeye emir vardı,
işe ve tedir vardı. Saande, bacı bir in-
sanan emniyeti kölmeyordu. Burdan şaprdım,
"Anax köle şarda" diyeldim.

Buna arkadaşlarım, köşme Bacı'nın könye-
anı obuyuyorlar; mesale anlaşıldı. Diğün-
düm, defterden köyün, üstte nalmam-
dı Bacı, Mademki ben o gün para deşiyor-
dum, u da insan gibi, insanların arasına katı-
lıp gelmiş hakımı istiyor. Hem Türkçe söy-
liyor: "Paxa", daha öten var mı burun?

Hemen arkadaşlarla katııp denkleştirik;
çöğürüm vordim. Tövbeler ölmü, parayı alın-
ca, ne teçkilele ne dua... Yüzüne bile bakma-
dan yürüdü güti. Fakat sen mizin parayı ye-
ren? Şimdi ay otuz dedi mi, Bacı danlıyor:
"Paxa". O gün bir masayına alınıg müyt,
müdüğü anlaşıcı yok. İsa de ne yapıp yap-
usulu botudan gene katııp borcumunu öde
ediyorum.

Unarım ki, Bacı, memurlardan yana bile ben-
den memumdur, bir de bizim nüfusçudan. Nü-
fusçudan dedikimin sebebi, Vallahi ömür ölmü-
dü şu nüfusçu. Efendim Bacı bir gün, eline
baş kurusluk pal almış, bir de yirmi baş ku-
rus denkleştirmiş, çökmiş nüfusçuya dayat-
mış: "Ömer'e nüfus köğüde vereceksin" demiş
Bacı'nın hatırı köyler mi? Nüfusçu hemen bir
çözüm çökmiş oradan, o "Anasama adı" de-
diği haneye "Bacı" yazmış. "Babas" dediği
haneye de "Bacı" yazmış. İğareti söndürmüş, vordim
elise. Yalnız, resmi mübahir yepede fincan zi-
bi var; ama Bacı onun farkında değil. Şimdi
hale kendini bilmezse, bir, Ömer'in babasını
sözün de balt, adamın alımı karışır. Bacı,
Köymünde köpi gibi nüfus köğüde var Öme-
rin.

Ah o köymünde daha nefer yoktur İlacı-
nın? Köçmek köymündedir, her yiyecek köy-

İki den sonra, kulluklarına birer ölmek katı-
tıp tağı yotuna düğelermiş. Nihayet anlaşı-
lıyor ki, banların hiçbir ekmeği verdikten
sonra Bacım peşimile yazına bakmamış. Çün-
kü Bacı, köyle olduğumun tam onuncu ayında
nurtupa bir ağsan ölmüye peşirmiş.

Getirmiş değil, getirdi. Ve bir gün arka-
sında artık beş altı aylık olan nurtupa Öme-
le beraber döndü kasabaya. Bacım ölmü-
şünde yalnız bir istisnal mevzımı çıkırtı.
Selaakta, karşıda onu gören, hemen saklıba-
lar arasına, "Öööö!" yu bastırıyor. Sonra
bir aual yağmuru:

Nerdirdesin Bacı?
— Seni hangi idğarına attı böyle?
— Demek öğürdün bu?
— Kimden bu?
— Bacı gölmün kılpanadan, deşip veriyor-
du.

*Bir könye müsabakasının ikincisi
Fahri Erdinç*

— Ben den!
Bu lafa gülerirdi tabii, ama Bacı varamı-
dı: "Neşe gülyoruzmuş nasımsızlar." diye
başlardı. "... sizin çocukları da anileri doğur-
muyor mu?"

Acı da göçlese, Bacı'nın İlları kimseye hat-
mazdı. Saten damarına tozup da kimse küf-
retmedikçe, az konuşurdu. Hiç bir şeyle üği-
lenmişiyor, yalnız bir sarboğ kördüğü nasın ir-
kiliyordu. İle tutuluğu onları sevdiğinden mi,
savmedikenden mi bilmişiyor.

Günün uzunu sokaklarda, çarpıdadır. Bacı,
Ömer bir beşe, belinle kölmeye sarık. Onu
galiba sabahleyin bağlayıp, akşamları çöle-
yor. Ağlasak, Bacı hemen ölüp ödüğü yerle-
kış tepiniyor, köh belini sağa sola, kaydır-
rak abeste abeste sallıyor. Allah lele Öme-
rin de ağır var dili yok. Anax, ölmü geçiye
unarak, görümler ağuna ne tükürürmüş

Varlık Dergisi tarafından düzenlenen müsabakada Fahri Erdinç ikinci olur

EK 16:

“Kırklı yılların sonuyla, ellili yılların başı, Bulgaristan için kritik, zor ve hızlı aşılması gereken bir zaman dilimiydi. Yeni rejim geçiş dönemini bitirmek, sürekli ve korkusuz bir iktidara ulaşmak istiyordu.

Ama bu iş, hiç de kolay değildi!

Savaş sırasında üstünden birkaç silindir geçen halk, açtı, yoksuldu, perişandı! Her aile kavgada yitirdiği evladının yasını tutuyordu. Savaş Bulgaristan insanına kıymış, onu sefaletin kucacağına bırakmıştı!

Yeni rejime kalan miras, bombardıman yıkıntıları, sıfırın altında bir ekonomi, aç ve işsiz bir toplumdaki ibaretti. Başta ekmek tüm zorunlu gıda maddeleri kupona bağlanmıştı. Aynı şey, her türlü kumaş, ayakkabı ve giyim malzemesi için de geçerliydi. Beslenme, giyinme ve barınma dışındaki yaşam gerekleri insanlar için lükstü henüz. Önce iş ve aş lazımdı.

Yönetim, hızla işsizlere iş bulmak, sağlık, konut, eğitim sorunlarına eğilmek ve bu yolda başarılı adımlar atmak zorundaydı. Halkın desteğiyle, sürekli iktidara ulaşmanın yolu buradan geçiyordu!

Bunun da çaresi tekti: kırsal kesimde üretimi artırmak ve ülke düzeyinde sanayileşmek. Özetle çağdaş tarım ve sanayi ülkesi olmak!

Bu amaca ulaşmak çok zordu. Bulgaristan, savaş sonrası sosyalist kampa geçen ülkelerden farklıydı. Demokratik Almanya, Çekoslovakya, Polonya hatta Macaristan'ın çok gerisindeydi.

Geçmiş yönetimlerden kalan ciddi bir sanayi kuruluşu yoktu. Enerji, ulaşım, iletişim sektörleri umut kırıcıydı. Geleneksel tarım ülkesi olmasına karşın, uygulamalar çağdıydı.

1947 yılı aralık ayında kabul edilen anayasayla Vatan Cephesi, tek politik toplumsal örgüte dönüştürüldü. Toplumda ve devletteki yönetici güçse Komünist Partisi'ydi. Parti gelişmiş sosyalist toplumu, Bulgaristan Halk Çiftçi Birliği'yle, kardeşçe ve sıkı bir iş birliği içinde gerçekleştirecekti.” (Anadolu, 2013, s. 203-204).

EK 17:

“ Yazı makinesi kısa aralıklarla epeyce çatırdadı. Sonra bir sessizlik oldu ve zorlu “ elense” kadar çetin bir soru geldi:

“Neden kaçtınız?”

“ Yüzbaşım, bu sonuncu soru olmalıydı.”

“ İlk de olabilir.”

Olur ama...”

“ Komünist misiniz?”

“ Öyle diyen de vardı. “

“Partiye girdiniz mi?”

“Hangi partiye?”

“Komünist partisine?”

“Bulamadım ki.O da arayıp sormadı...”

“ O halde kim gönderdi sizi?”

“Kimse.”

“Peki, niçin kaçtınız?”

“Ben bu soruya kestirmeden karşılık veremem ki...”

“ Uzun uzun da anlatabilirsiniz.”

“Size önce yurdumuzdaki durumu anlatmadan...”

“İyi ya, ordan başlayın. Nasıl Türkiye’de durum?”

“Nasıl anlatayım bilmem ki...”

Birinci’nin boşlukta yumulup açılan eli bir şeyler aradı. Buldu da. Soktu elini cebine. O kara ekmeğin parçasını çıkardı ve yavaşça yüzbaşının önüne sürerek:

“Buyurun,” dedi. “ Memleketimin ekmeği. Durum böyle işte. Kara. Katı... Alır mısınız bir lokma?”

Yüzbaşı arkadaşlarına bakınarak ekmeği kavradı. Bir lokma kopardı. Şöyle bir attı ağzına. Azıcık çiğneyip yuttu. Yemeğin tadına bakan bir aşçı gibi gözlerini kırıştırdı. Dudaklarını bir iki daha şapırdattı.

“ Acı,” dedi.

“ Böyle işte, lokmamız acıdır.”

“Anlaşıldı,” dedi yüzbaşı,“sizinle başka türlü konuşacağız. Sanırım ki, nasıl olsa burada biraz kalacaksınız.”

“ Sonra?”

“ Sonrasını Sofya bilir. Size şunu söyleyelim ki, bizim anayasamız apaçık yazar: Devrimci çabalarından ötürü gericilerin baskısı yüzünden memleketimize sığınan yabancılara kanat gerilir.”

“Sağolun.”

“Benim demek istediğim şuydu. Burada nasıl olsa biraz kalacaksınız. Oturup yazın bize şu ‘acı lokma’yi.” (Erdinç, Acı Lokma, 2013, s. 45-46; Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 165).

EK 18:

“ Ansızın ılık bir yağmur çiselemeye başlamıştı. Ceketimin yakasını kaldırarak:

“İşte asıl şimdi tamam! dedim. “ Bizi hazırsızlık yakaladı bu yağmur...İnşallah, hayırlısıyla bir özgürlüğe kavuşalım...”

“Yahu,” diye kesti ikinci, “ Sen artık şu inşallah, maşallah gibi Allahlı lafları dilinden atmaya baksana...”

“O da neden?”

“ Burada millet ateist. Hem Allah’a sığınmak bize yakışmaz.”

“ E artık, allahısmaırladık,allasen, filan da mı demiyeceğiz?”

“ Koministlikle kadercilik bağdaşmaz azizim.”

“ Ne kaderciliği yahu? “ dedim. “ Dil persengi bu. Allah’lı içerik ne gezer artık bu sözcüklerde?”

“ Peki, ötesini söyle. “dedi Üçüncü. “ Özgürlüğe kavuşunca ne yapacaksın?”

Hemen her sözcüğü basa basa yanıtladım:

“ Allah kısmet ederse, ilk elime geçecek paradan bir şemsiye alacağım. Ve de yağmurda, sizi hiç yanaştırmadan, yalnız kendi tepeme tutacağım şemsiyeyi!”

İkinci de sözcüklere bastı:

“ İnşallah, paran yeter de, bir kelebek gözlük, bir fötr şapka ve bir çift kadife tozluk alırsın.. Ve biz de karşına çıkıp ‘Maşallah monşer!’ deriz.”

“ Kes artık allasen!” dedi Üçüncü.

“ Başlıyan bu!” dedim.

“Yoo,” dedi İkinci, iri ellerini kaldırarak, “vallahi iftira!”

“ O vallahiye at dilinden! Diye taşı gediğine koyuverdim.

“Yakışmıyor.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 56-57; Anadolu, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 175).

EK 19:

“TÜRK-BULGAR SINIRINDA ESRARLI BİR HADİSE”

İstanbul'dan Edirne'ye giden üç genci günlerden beri bulmak mümkün olmadı. Dün gece telefonla aradığımız Edirne Valisinin ve emniyet müdürünün verdikleri izahat:

Edirne: 17(telefonla)- İstanbul matbuatına mensup iki gazeteciyle, arkadaşları olan Ziya isiminde bir genç, bundan on gün evvel esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuşlardı. Şimdiye kadar yapılan bütün araştırmalara rağmen, kayıpların izlerine tesadüf edilmemiş olması, hadise etrafında bazı dedikoduların çıkmasına sebep olmuştur. Hadise hakkında öğrendiklerimi bildiriyorum.

3 Eylül sabahı “ Cumhuriyet” gazetesi muhabirlerinden Tuğrul Deliorman ile “ Şadırvan” mecmuasından Fahri Erdoğan, yanlarında genç ve güzel bir kadın olduğu halde , Edirne'ye gitmek üzere, Sirkeci'den trene binmişlerdir.Fakat yarı yolda Çerkezköy'de, henüz öğrenilmeyen bir sebepten dolayı Fahri ile Tuğrul trenden inmişler, kadın yalnız başına yoluna devam etmiştir.

Fahri ile Tuğrul Çerkezköy'de Ziya adına da bir gençle buluşmuşlar ve hep beraber o günün akşamı, Sirkeci'den Edirne'ye kalkan akşam trenine binmişlerdir. Kadının yoluna devam ettiği tren, Yunan arazisinde Yunan çetelerinin malum suikastine uğramış ve kadın, trenin diğer yolcuları gibi geceyi Neorostiya'da geçirmiş ve ertesi sabah da, Tuğrul, Fahri ve Ziya'yla Pityon İstasyonu'da buluşarak hep beraber Uzunköprü yoluyla Edirne'ye gelmişlerdi. Kadın Edirne'de annesi olduğundan bahisle bir eve misafir olmuş, diğer üç erkekse Avrupa Oteli'ne inmiştir. Üç arkadaş ani olarak kayboluyorlar.

Bir iki gün sonra kadın, annesi olduğunu iddia ettiği ve evinde misafir kaldığı yaşlı bir kadınla İstanbul'a dönmüştür. Yapılan tahkikatta genç

kadının, Edirne’de yazıcılık yapan ve bir müddet vefat eden Naci’nin baldızı olduğu anlaşılmıştır.

Kadının İstanbul’ a dönmesine rağmen, Tuğrul ve arkadaşları bir müddet daha Edirne’de kalmışlar, bu arada Tuğrul Babaeski ve Kırklareli’ne gitmiş, Fahri ile Ziya ‘da Edirne milletvekillerinden Fethi Can’la birlikte otomobille hudut köylerini gezmişlerdir.

Nihayet üç arkadaş eylülün 7. Gününü tekrara buluşmuşlar, “Kırklareli’ne gidiyoruz” diyerek, eşyalarını bırakıp otelden ayrılmışlar ve bir daha geri dönmemişlerdir. Keyfiyet, otelci tarafından Edirne Emniyet Müdürlüğü’ne bildirilmiş, bütün Trakya toprakları araştırıldığı halde, gençlerin izine rastlanmamıştır. Hudut topraklarımızdan yanlışlıkla Bulgar topraklarına girmelerinden endişe edildiği gibi, Hudut üzerinde dolaşırken Bulgaristan’a kaçırılmış olma ihtimali de ileri sürülmektedir.

Edirne Valisi, hadise etrafında gazetelere şu izahatı vermiştir:

“Mevzubahis gençlerin eşyaları, misafir buldukları Avrupa Oteli’nde 7 günden beri bulunmaktadır. Kendileri bu müddet zarfında, otele hiç uğramamışlardır. Hadise ancak iki gün evvel bize aksetmiştir. Aramalara azami gayretle devam ediyoruz. Şimdiden netice hakkında bir şey söylenemez.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 189-190).

EK 20:

“HUDUTTA KAYBOLAN ÜÇ GENÇ BULGARİSTAN’ KAÇMIŞ”

Hudutta Esralı bir şekilde kaybolan üç gencin sol temayüllü oldukları tespit edildi.

Edirne hududunda kaybolan Tuğrul Deliorman, Fahri Edinç ve Ziya adlarındaki üç genç hakkındaki tahkikat devam etmektedir. Kaybolanların akraba ve taallukatından gerekli malumat alınmakla, ikametgah ve çalıştıkları yerlerde, onlara ait eşya ve kuyudat toplanmaktadır.

Dün saat 15’de Edirne Valiliği’nden , İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne telefonla verilen malumatta(Kaybolan üç gencin hususi temayüllü olduklarının tespit edildiği, izlerinin Bulgaristan hududuna kadar devam

edip, orada kaybolduğu, mevcut kanaate göre, unn de Bulgaristan'a firar ettiklerinin kuvvetle muhtemel bulunduğu) bildirilmiştir.

Diğer taraftan bu u gençten Tuğrul Deliorman ile Fahri Erdinç, beraber gtrdkleri ve kendilerine ait olan eşyalarını, Edirne'de emanet ettikleri Avrupa Oteli'ne bırakmışlardır. Halen orada bulunarak müsadere edilmiş olan bu eşyaların araştırıldığı zaman, kıymetsiz birkaç parça kirli amaşırdan mürekkep olduğu grlmştir. Bunların bırakılmasının surf kendilerinin müteakip günlerdeki hareketlerinde şüphe uyandırmamak maksadıyla yapılmış bir tertip olduğuna hükmedilmektedir.

BUNLAR KİM

Öğrendiğimize göre Tuğrul Deliorman evlidir. İki çocuğu vardır. Eşi halen İzmir'de bir ilkokul öğretmenidir. Fakat birkaç zamandan beri eşinden mahkeme kararıyla ayrılmış olup, ayrı yaşamaktadırlar. Mahkeme kararıyla nafaka vermektedir.

Evelce İzmir'de çıkan bir gündelik gazetede çalışırken çıkarılmış, iki buçuk yıldan beri İstanbul' bir başka günlük gazetede çalışmakta ve son haftalarda da mezuniyetini kullanmaktaydı.

Fahri Erdinç de ğretmen okulu mezunudur. Akhisar'da öğretmenlik yaparken yaparken, o zamanın Milli Eğitim bakanıyla aralarında çıkan bir itilaf zerine, Mstafi addedilmiştir. Bir zamanlar Ankara Radyoevinde temsil başına ücret alarak, temsil kolunda çalışmış, sonra maaşa geçmişti. Altı aydan beri de İstanbul' da "şadırvan" mecmuasında yazılar yazarak geçiniyordu. Evlenmiş ve halen eşinden ayrı yaşamaktaydı. Ziya adındaki genç de bir öğretmendir. Dört ay evvel vazifesinden ayrılmıştır.

FAHRİ ERDİNÇ VE BİR KADIN

Fahri Erdinç'in durumu birçok söylentilere yol açmaktadır. Fahri Erdinç, sesine aşık olduğu için İstanbul'a kaçırdığı söylenen, Hayriye Sel adındaki kadının Ankara Emniyeti'nde, komünist zanlısı olarak bir dosyası ve fişi olduğu katiyetle temin edilmektedir. Fahri Erdinç tarafından, aleyhi boşanma davası açılan karısı Feriha Erdinç'le sıklı teması olanların söylediklerine göre, Fahri İstanbul'a gitmesine

takaddum eden günlerden birinde, evine çok sarhoş olarak gelmiş ve oğlu beş yaşındaki Korman'ı kucağında alarak, onu sevmeye ve bu arada içli içli ağlamaya başlamıştır. Fahri'nin ağlarken kendi kendine "Yavrum üç beş ay kaybolacağım, belki de bir daha hiç dönmem, belki bundan böyle sana hasret kalırım" diye söylendiği duyulmuştur. Bu şekilde kendi kendine söylendikten hemen bir iki gün sonra, Fahri'nin İstanbul'a gitmesi bu son gaybubetiyle münasebetli görülmektedir. Ayrıca gazetelerin genç ve güzel yazdıkları Fahri'yi kaçıran kadının , hakikatte haddinden fazla uzun boylu ve çirkin, 45 yaşından fazla olduğu, yalnız fevkalade çok ve bol para sarf ettiği ileri sürülmektedir. Fahri'nin cidden güzel ve tertemiz bir aile kadını olan karısını ve çocuklarını yüzüstü bırakarak öylesine bir kadınla İstanbul'a gitmesi, Bir mecburiyetten başka bir şeyle izah edilmemektedir. Fahri Erdinç tarafından aleyhine boşanma davası açılan karısı, bu boşanmaya taraftar değildir. Genç kadın çocuklarının babasız kalmasına razı olmamaktadır. Bu durum karşısında devam etmekte olan boşanma davasının da ne şekilde olacağı kestirilmemektedir.

DELİORMAN'IN KARISI İZMİR'DE KOCASINI ARIYOR

İzmir:20(Telefonla)- Deliorman'ın karısı İzmir'e gelençiorek İzmir'de tahkikatın tamamen aksine olarak kocasını aramaya başlamış ve kendisiyle konuşanlara:

"Kocam İzmir'de veya civarındadır" demiştir. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 190-191-192).

EK 21:

ÜÇ BEDBAHT GENÇ

Edirne'de kaybolan Tuğrul Deliorman ve arkadaşlarının Bulgaristan'a kaçtıkları tahakkuk etti.

Bir müddet gazetemizde çalışmış olan Tuğrul Deliorman'la, eski radyo sanatkarlarından Fahri Erdinç ve öğretmen Ziya'nın şehrimizden ayrılarak, Edirne'ye gittiklerini ve orada bir otelde iki gün kaldıktan sonra ortadan kaybolduklarını yazmıştık. Esrarlı bir mahiyet taşıyan bu takip hadisesinin nihayet iç yüzü anlaşılmış, alakalı makamlar tarafından

araştırıp soruşturmalar sonunda bu üç bedbaht gencin, Kırklareli civarındaki hudut bölgelerinde dolaştıktan sonra, Bulgaristan' geçtikleri tespit edilmiştir.

Edirne Valisi Fazıl Güleç, dün şehrimiz Emniyet Müdürü Cemal Göktan'a, Tuğrul Deliorman, Fahri Erdinç ve Ziya'nın Bulgaristan'a firar ettiklerini bildirmiştir.

Kaybolmalarının sebebi bu suretle anlaşılan Bulgaristan firarilerinden Tuğrul Deliorman, aslen Bulgaristanlıdır. Halen 31 yaşında bulunan genç, 1928 yılında memleketimize muhacir olarak gelmiş, Balıkesir Muallim Okulu'ndan mezun olmuştur. Bir müddet muallimlik eden Tuğrul Deliorman, askerlik vazifesini yaptıktan sonra, kısa bir zaman öğretmenlikte kalmış, sonra İzmir'de çıkan "Yeni Asır" rekibimizde muhabirlik, muharrirlik etmiştir. Tuğrul Deliorman evvelce de kaydettiğimiz gibi, iki sene evvel gazetemize telefon alma işleriyle meşgul olmak üzere girmiştir.

Üç çocuk babası olan bedbaht gencin eşi öğretmendir ve elyevm Bayındır'da vazife görmektedir. Dün matbaamıza gelen eşi, kendisiyle on yıldan beri evli buldukları kocasının bu gibi maceralara atılmak şöyle dursun, milliyetçi bir karakter taşıdığını ısrarla ifade etmiştir. Fakat son tagayyüp hadisesinin neticesi maalesef bu kanaatin yanlış olduğunu anlatmaktadır.

Firarilerden Fahri Erdinç'le, öğretmen Ziya'da muhtelif resmi hizmetlerde bulunmuşlardır. Onlar da evlidir ve çocukları vardır. (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 192-193).

EK 22:

BULGARİSTAN'A KAÇAN ÜÇ GENÇ HADİSESİ

Hadisede adı geçen bayan Hayriye kendi durumunu açıklıyor.

Edirne'de, Bulgaristan hududunda kaybolan Tuğrul Deliorman, Fahri Erdinç ve Ziya adlarındaki gençlerin Bulgaristan ' kaçtıkları kati olarak tahakkuk edilmiştir. Edirne Valisi Fazıl Güleç, dün saat 15'de İstanbul Emniyet Müdürlüğüne telefonla verdiği malumatta, üç gencin Bulgaristan'a kaçtıklarının tespit edildiğini resmen bildirmiştir.

Bayan Hayriye'nin söyledikleri:

Diğer taraftan sol temayüllü olan bu üç gencin, Bulgaristan'a kaçmak maksadıyla Edirne'ye giderlerken kendilerine refakat eden Bayan Hayriye de vaziyeti açıklamakta, şöyle demektedir:

1-Filhakika, Fahri Erdiñ'i radyoda temsil edilen eserleri ve sesi vesilesiyle ve Ankara' ya yaptığım bir seyahatte tanıdım. Sadece sanatkar olarak tanıdığım bu zat, maddi, ailevi, manevi durumunun elem verici mahiyette olduğunu bana uzun uzadıya izah etti. Bu cihetleri tevsik eden vesikalar elimdedir.

2-Fahri'yi kaçırmadım. Türk annesi, Türk kadınının bir erkeği kaçırmayı bahsinde ne dereceye kadar müsait bir zemin arz etmektedir. Bunun umumi efkârın takdirine bırakır ve sadece gülünç bulurum. Kaldı ki Fahri Erdiñ münevver bir kimseydi, bu gibi tesirlere asla intibak edemezdi.

3-Fahri, bilhassa sekiz senelik aile hayatının yarattığı bu huzursuzluktan kurtulmak için, iki defa ailesinden ayrılma teşebbüsünde bulunduğu halde, çocuğuna olan bağlılığı yüzünden bu teşebbüsten sarfinazar ettiğini defaten son yıllardaki tahammül edilmez aile geçimsizliğinin artık çocuk sevgisine bile tesir ederek bu ayrılığı zaruri kılar hale geldiğini bana defatla ifade etmiştir. Bu itibarla İstanbul'a gelişi, hem bu gayesine ulaşmadığını kendi cephesinden kolaylaştırmak, hem de sanat ve meslek inkişafına vesile zemin hazırlayabilecek bu şehre gelebilmeyi imkan dahiline sokabilmek arzusunun mahsulü olduğunu da bana beyan ederdi.

4-Nitekim İstanbul'a geldikten sonraki kısa hayatı, kendisine edebi sahada geniş bir inkişaf gösterdiği memleketin" Şadırvan" gibi tanınmış edebi bir mecmuasında günlük gazetelerin edebiyat sayfalarında Fahri'ye ait yazıları alakalı insanlar okumuş bulunacaklardır.

5-Bu haberleri kasten inşasındaki maksat gayet sarihtir. Fahri'nin her vesilede kendisinden şikayet ettiği Perihan, kocasından maruz kaldığı hareketin ruhunda yarattığı elim ıstırapı hafifletebilmek için sadece saçma denebilecek ifadeleriyle umumi efkârda bir mugalata yaratmaya çalışmaktadır.

6-Yazılar arasında, benim sol temayüllü bir kimse olduğum ve Ankara Emniyeti'nde de bir dosyam bulunduğu aynı menşeden alınan yanlış

havadisinin mahsulü olarak beyan ediliyor. Zaman, polisin ve adliyenin adil tahkikatini pek yakın bir zamanda ortaya koyacaktır. Ben yıllardır anlım açık ve göğsümü gere gere dolaştığım bu vatan toprağında, gene böyle anlım açık ve göğsümü gere gere dolaşmak hakkına sahip bir Türk kadınıyım. Çünkü her şeyin üstünde, milli hislerim ve vatan sevgim kuvvetlidir.

7-Bol para sarfettiğim keyfiyeti de serapa yalandır. Bu da kasıt mahsulüdür. Maddi varlığım polise verdiğim beyanda tasrih edilmiştir.

8-Bir taraftan Fahri'nin ailesini temize çıkarmak gibi bir gaye güden yazılarda, bana ve mensup olduğum aile durumuma da kasten hakaret ediliyor. Ben gerek genç kızlık hayatımda, gerek on yedi sene süren evlilik hayatımda her bakımdan mazileri temiz olarak müseccel kimselerin müntezibi bir kadın mevkiinde daima temiz kaldım ve öylece yaşadım. Babam İstiklal Savaşı'nın malum kahramanlarından ve kurbanlarından, ayrıldığım kocamsa, memleket çapında bir muhitin tanıdığı temiz ve namuskar insanlardan birisidir.

9-Bütün ömrünce kumar salonlarında, ilgili muhitlerden uzak kalan, hatta umumi balolara dahi bütün ömrü boyunca iki veya üç defa giden, yaşayışını evine, yuvasına hasreden ve öylece yaşayan bir kadınıdır.

10-Hayatımda bir gün olsun güzellik ve gençlik iddiasında ve basitliğine düşmedim, kanaatimce bir kadın için en üstün vasıf, ruh ve karakter güzelliğidir.

11-Fahri Erdiç 5 ay kadar devam eden arkadaşlığımız sırasında sadece milli hislerinin ve kendi vatanına olan sevgisinin en kuvvetli taraflarını bana her zaman ve her vesilede tekrar edip durmuştur. Bugünkü hareketi şayet vaktiyse buna benim tarafımdan sadece esef etmek düşer.

Derin saygılarımla

Nişantaşı Rumeli Caddesi

16/9 no.da mukim Hayriye

(Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 187-195)

EK 23:

Nazım Hikmet'in Bulgaristan'ın başkanı Sofya'da Narodna prosveta (Ulusal Eğitim) yayınevinin Türkçe Kitaplar Şubesi çalışanlarıyla karşılıklı olarak bir an (1957). Büyük şairin sol tarafında oturan seçili adam Fahri Erdiç'tir.

kültür durumlarına uygun" konuşturması, başarısına kanıt olarak öne sürülür.

Yazdığı her öyküde, belli bir toplumsal sorunu odaklaştırarak merkeze gerçeklerini yansıtmaya çalışır. Bu açıdan ele alındığında, sanata görev yükleyenlerden olduğu anlaşılır Erdiç'in, Yazar, Seçilmiş Hikâyeler dergisinin, *Fahri Erdiç Özel Sayısı*'nda şöyle der: "(...) bugünü bütün kıymet hükümleriyle yarata bürdirmek, eli kalem tutanların ödevidir." (Seçilmiş Hikâyeler, Fahri Erdiç Özel Sayısı, sayı: 8, Mart 1948, s. 76.) Fahri Erdiç, bu düşüncesini öykülerinde gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Türkiye'de kaleme aldığı öykülerinde, daha çok "dramlar" üzerinde durmuş, dramaların çözülmesiyle ilgili ipuçlarını sergilemekten kaçınmıştır. Öykülerin bütünü gözetildiğinde, olgulara sokuluş yönteminde belirgen aksaklığa karşın, Fahri Erdiç'in emekten ve emekçiden yana olduğu görülür.

Fahri Erdiç'in öykücülüğünün Türkiye'deki dönemini, Mehmet Ergün'ün incelemesinden okuyalım:

"Erdiç'in öykülerinin ortak bir özelliği var: Çok azı dışında, öykülenenler, bir 'anlatıcı' aracılığı ile öyle getiriliyor. Ama bu 'anlatıcı', yazarın anlatmak istediklerini seçip aktaran, 'kamera' gibi çalışan, varlık nedeni anlatıyı düzenlemek olan bir kişi değildir. (...) Erdiç'in 'anlatıcı'sı gözlediklerini/tanık olduklarını aktarmakta yetinen; onların dışında, onlardan etkilenmeyen ya da etkileniyorsa bile nasıl etkilendiği gösterilmeyen bir kişi değildir. Tam karştı, olup bitenlerden etkilenen, etkilendiği kadar onları etkileyendir de. Değişsiziyle da Erdiç'in 'anlatıcı'sı yalnızca anlatan değil, aynı zamanda 'öykü kişileri'nden biridir de. Ancak bu 'anlatıcı' başkalarının yazgılarını kendi yazgısını aktarmakta araç olarak kullanan değil, yazgısını onlarınkinin

içinde eritendir de. Erdiç'in öykücülüğünün 'Türkiye dönemi'nin karakteristiği budur. 'Henüz ilk eserini bile vermiş olmasına karşın, 'hikâyeciliğimizde bir merhale olmaya namzet' olarak karşılığımızın gerisinde yatan en önemli neden de budur.

Erdiç'in anlatım tekniği konusunda kafa yorduşu; uygulanagelen tekniklerle ödediği anlaşılıyor. Sözümlü ettiğim 'Hikâyeciliğimiz' başlıklı yazısında şunları söylüyor:

... hikâyecinin, mümkün merite hikâyesine gölge etmeden çalışması tarafıdır. Hikâyelerinde kendisini aradan çekemeyen, hele her çizdiği karakterin içine saklanarak onların dilinden hep kendisi konuşan hikâyeci, sadece kendisi ile ilgili olanlara hitabeder. Bir de hikâyesinin akışını ansızın durdurarak araya girerler, (...) spikerlik edenler var ki, onlar âdeta pişmiş aya soğuk su katıyorlar. Bu sunuş hataları, her şeyden evvel işi tabiiyetten uzaklaştırıyor. Dahası var; bazıları da hikâyeden fırsat düştükçe (...) bir şeyler öğretmek sevdiğine düşüyorlar. Bence, bu iki barut sahipleri, eğer ortak meselelere girmiyorlarsa, kısaca hâttatlarını yazıp aradan çekilseler çok daha iyi olur. [Fahri Erdiç, 'Hikâyeciliğimiz', *Seçilmiş Hikâyeler Dergisi*, C: II, S: 8, (Mart 1948), s. 76-77.]

Fahri Erdiç, 'anlatıcı'sını konumu ile uyumlu, kitaptan uzak bir dille konuşuyor. Gündelik dilin 'kalp sözlerinden' geniş ölçüde yararlanarak kurulan bu dil, öykülerine duyumsanabilir bir içtenlik ve sıcaklık katıyor. (...)

(...) Fahri Erdiç'in kurduğu dil, yer yer, son derece özgün buluşlara yazılanıyor: 'Yeşil bir erik çiğniyormuşçasına buruşarak güllüyordu.' ('Fes'); 'bir alfabe çocuğunun elinden çıkmış istihdam (soru) şareti gibi eğri büğrü' ('Dikiş'); 'kuş kafası serpilmiş kar'

Fahri Erdiç ve Nazım Hikmet'in Bulgaristan'da bir araya gelmesi

EK 24:

Redaksiyondan çıktıktan sonra, ilkin İkinci söyledi düşüncesini:

“Ne demek elbirliğiyle piyes yazmak yahu? Ayrı ayrı birer perde yazıp da birleştirmeye mi kalkalım yani?Burjuva basını sosyalist ülkelerde ressamların grupça tablo yaptıklarını, Kukrunik’lerin üçü birlikte karikatür çizdiklerini diline doluyor...Biz de onlara mı benziyelim?..”

“Keşki benzesek.” Dedim. “Tablo yapılmaz belki ama, grupça karikatür pekâla çizilir, plakat da yapılır. Biz de isterseniz, konumuzu, nasıl işliyeceğimizi, kişileri ve karakterleri ayrıntılı olarak belirleme koşuluyla, ayrı ayrı birer perde yazıp birleştirebiliriz...”

“Benim böyle bir denemem yok” dedi Üçüncü. “Ayrı ayrı çalışmaya da yanaşamam, tek başıma da böyle bir yükün altına giremem.”

İkinci’nin son sözü şu oldu:

“Ben de yokum, azizim. Arkadaşlarımız zaten Ankara’da radyo piyesleri yazdı. Şimdi pekâla tek başına bir göç piyesi de yazabilir.”

Böylece benim üzerime kaldı göç piyesini yazmak.

Piyesi nasıl kuracağımı önce anlattım Selman’a. Birinci perde, Deliorman’dan bir Türk ailesinin, Türkiye gerçeklerini bilmeden, sırf denk bağlayanlara kapılarak, çatır çatır bir dikiş sökölürcesine, buradan koparak göçüşünü sergileyecektim; ikinci perdede bu aileyi Türkiye’deki yaşam sıkıntıları içinde gösterecektim; üçüncü perdede, gerçekleri görmenin ve bilincine varmanın adamın gözünü açtığını, eyleme yönelttiğini, zamanla polisin dikkatini çektiğini ve ne yoldan olursa olsun dönüş çareleri aramaya başladığını gösterecektim.

“Aman,” dedi Selman, “hepsi iyi, doğru, yalnız şu adamı geri getirme. Bırak, orda başını en sert bulduğu taşa vursun. Gelişsin, ilerici harekete katılsın, istersen...”

Kabul ettim bu öneriyi. Tasarladığım finali ona göre değiştirdim. Ve piyesi üç haftada bitirip sundum.” (Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 141-142).

EK 25:

“En sonu yakasına yapıştım bir gün arkadaşımın. Bu “soğuk savaş” neredeyse sıcağına dönüşecekti. Sarstım:

“Ne istiyorsun benden? Basbayağı kancayı taktın...”

“İyiliğini istiyorum senin. Kanca değil, savaşım seninle bu. Seni yüksek öğrenime yöneltinceye kadar da bu savaşıma devam edeceğim.”

“Ben yüksek öğrenimi kendi dilimle yapmak isterdim. Bu öğrenim biçimsel bir kariyer sorunu değil benim için. Hem koşul da değil.”

“Koşul. Marksizm-Leninizmi öğrenmedikçe, bugün tutmakta olduğun işlerin hiçbirinde başarılı olamazsın. Bu öğretiyi edinmeden, düşünen insan, çağdaş insan olmak bile olanaksız.”

“Ben yazarlığımı sürdürerek de öğrenebilirim Marksizmi pratikte sizin kadar.”

“Hayır yüksek öğrenimsiz yazarlık da yok!”

“Var. Kaç örnek göstermemi, yüksek öğrenimsiz, ama yazarlık varlığının nedeni ve yazgısı olmuş kaç yazar göstermemi istersin?”

“Hayır. Kaytarıyorsun.”

Ne derse desin bunun bir savaşım olduğuna inandıramazdı beni. İnandıramadı. Haklı değildim belki, ama çok incinmişim (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 282; Erdinç, Kardeş Evi, 2007, s. 152)

EK 26:

“İşte bu koşullar altında, Borova Gora sokağında 24 numaralı evin alt katında, sokağa, ormana bakan penceremin önünde,1951 baharında başlayan çok yanlı çalışmamı yıllarca sürdürdüm. Karımın en çok sevdiği müzik, yazı makinemin tıkırtısı oldu. Benim ev müziğim de, onun aş tenceresinin, tıkırtısıydı. Karşıdan zorlu esen her rüzgâra, çeşitli saldırılara dayanma gücümün ilk yarısını karımdan aldım. Başımı yastığa kurşun gibi gömdüğüm nice gecelerin sabahında, beni hep güneşle beraber, hep güleç, hep şakıyan sesiyle, hep bir şakayla o uyandırdı.Yeni güne hep o esinledi.Soluğu ensemden hiç eksik olmadı. Ve olmasın.

Evdeki eşya – sade bir mobilya, karyola, gardırop,kitaplık, perde, döşeme muşambası- , hepsi, evvelce beraber oturdukları, sonra da taşraya giden teyzesinin emanetiydi.Evlendiğimizden birkaç ay sonra tekrar başkente yerleşmek üzere dönüverdiler taşradan.Eşyalarını da,

döşeme muşambasına kadar, aldılar.Oturup kaldık karımla tamtakır evde ve çıplak döşemede. Köşede iki duvar arasına bir ip çektik, astık giysilerimizi.Al sana dedemin gardırobu.Dört tahta raflayıp çaktım, kitaplığım oldu.Döşeğimizi de haftalarca yere serdik.Özcesi, her şeye sıfırdan, süpürge den başladık.Gayret dayıya düşüyordu.Alnımın teriyle ne kazandıysam, çöp çöp üstüne taşıdım yuvama. Ve doğa yerasınca, dışı kuşum da yuvayı yaptı.Tek sözle,emeği ben oldum evimizin, türküsü de o. Hristo'yu, Prezidyum'dan ve mahkemedan karar çıkararak evlât edinmiştim. Artık benim soyadımı taşıyordu. Yarım manga oğlum varmış gibi mutluydum. Yordanka da bir yandan Türkiye'deki oğlumu düşünüyor, onun doğum günü 22 Eylül leri dört göz ve iki kadeh arasında kutladıkça, içimizdeki özlem giderek büyüyor, giderek düğüm leniyor, yumruklaşıyordu.” (Erdoğan, Kardeş Evi, 2007, s. 153)

EK 27:

“Bulgarca, Osmanlıca ve Türkçe'den birçok sözcük almış, Bulgaristan Türkçe'sine pek çok sözcük vermişti. Bunlar elbette Anadolu Türkçe'sinde yoktu veya pek azdı. Oradaki Türkçe nasıl Fransızca ve İngilizce'den etkilenmişse, buradaki de Slav tesiri altında kalmıştı. Bunu ortadan kaldırmaya çalışmak, buranın dilini arındırarak yeni sözcükler yerleştirmeye uğraşmak da neyin nesiydi?” (Anadol, Karşıyaka Memleket, 2013, s. 285).

EK 28:

Fahri Erdoğan ve Rıza Mollof

EK 29:

“Beni otomobilden merkezde bir yere indirdiler. Arabanın kapısında öpüştük. Kapıyı çekmeden sordu:

“Nasıl, yazıyor musun, şiir, hikâye falan?”

“Daha çok öyküler yazıyorum.” Dedim.” Sofya’da gelecek yıl plânında bir kitabım var, ona hazırlanıyorum.”

“Görmek isterdim. Aman, şey olma hikâyelerinde, fazla politik olma yani, öyle diyen de var hani.”

“Peki, bir dahaki görüşmemizde elyazılarını da veririm.”

“Okurum. Önsöz de yazarım istersen.”

Teşekkür ettim...” (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 115-116)

EK 30:

“Ben konuşuluyordum ya, Nâzım masasının sol başından elini kaldırdı:

“Okudum üstad!” dedi. “Eline sağlık, diline sağlık..”

Hazırladığım yeni öykü kitabımın elyazmasını son defa Moskova’da vermiştim kendisine. Yazacağı önsözü bekliyordum artık. Ama üstelemek gibi olmasın diye sormuyordum. Böylece, sözü beklediğim gibi, kendisi açmış oluyordu. Ve konuşuyordu:

“Valla, doğrusu ya, bu kadar beklemiyordum. Sen artık maşallah... Öyle hikâyelerin var ki, yer yer, bizatihi hikâye... Bir defa gözlemci yanın. Sonra dil, imajlar... Fırçanı kullanma ustalığın...”

Bunları o sofrada değil, ayrıca, baş başa konuşabilirdik. O sürdürüyordu:

“Ancak, politik unsur... Hem politik unsurdan önce, hikâyenin mesajı mı, bildirisi mi diyelim, bunu o kadar kesin veriyorsun ki, okuyucuya da biraz zahmet payı, kafasını çalıştırma imkânı bırakmadan... Halbuki, batı hikâyesi, bu işi...bir Fransız hikâyesi mesela. Ama ondan önce sana bir Güney Kore hikâyesini söylemek isterim...”

“Söylem,” deyiverdim. – Nasıl dediğime kendim de şaşım. Onun da hasretten gözleri açıldı. Ben hemen açıkladım:-“ Bizim eleştirinin bu yanı hoşuma gitmiyor. Geleneğe döndürmüşüz. Sanattan, edebiyattan söz

ederken, iki lafın biri, batıdan bir âyet indiriyoruz. Levanterlerin alışkanlığı gibi...”

“Yahu, iyi ama...” dedi doktor, “dur bakalım, bir söylesin hele üstad, nedir vereceği örnek, ne diyecek...”

“İstemiyorum efendim!” dedim, “Bozuluyorum işte.” – Ve Nâzım’a döndüm yine:- “Rica ederim, alınma. Ne olur, bizden örnek ver vereceksen, bizim hikâyeyi konuş...”

Bu defa o terslendi:

“Konuşamaz mıyım yani?”

“Konuşursunuz elbette,” dedim. “Ama şiirdeki yetki ve yeteneğinle değil herhalde.”

Bu kez Zekeriya Bey atıldı:

“Neyzen Tefik’in dediği gibi geliyor bu iş. Sus, sen romandan anlamazsın demişler. O da veciz bir cevap vermiş: Ben yumurtlamam, ama yumurtadan anlarım...”

“Zekeriya bey,” dedim ihtiyara, “körükleme, sıkboğaz da etme. Burada bir eleştiri yöntemi söz konusu. Anlamıyorum yani...”

Ve dönüp karımdan bir sigara istedim artık. Paketi kaçırmak istedi benden. Kaptım. Ellerim tir tir. Sigarayı yaktım. Ve dumanı topuklarıma vardırarak kadar çektim.

“Lüzumsuz bir çatışma.” Dedi Keloğlan.- Kalkıp divana uzandı.-“Hiç yoktan...”

“Bence hiç yoktan değil” dedim ortaya.” Türk edebiyatı dedin mi, bizim üstad, subaşını tutanların rahatlığıyla konuşuyor. Başkasına da söz yok.”

Zekeriya Bey’in küçük damadı girdi araya:

“Sıkı dur Nâzım ağabey, ofsayttan gol geliyor!”

“Kardeşim” dedi Nâzım,” sana bir şey söyleyeceğim yalnız. Bir gün öğrenirsin inşallah, teferruatıyla. Yani senin gibi düşünseydi vaktiyle, bir Kemal Tahir mesela, bir Orhan Kemal, öyle ya, tevazuu bir yana bırakalım, böyle düşünselerdi, herhalde bugünkü seviyelerini bulamazlardı.”

“Ben de, öyküde, tevazuu bir yana bırakalım, müsadenizle Sabahattin Ali’den geliyorum üstad. Bu söylediğin arkadaşların boyunda olmadığımı da biliyorum. Ne yapayım, senin öğretiminden geçmek bana

kısmet olmadı. Ne kadar yazıklansam yeridir. İkinize de saygım tam, zerrece kuşkun olmasın, ama su başını tutmuş bir durumunuz var. Öyle ki kimi yabancılar, çağdaş Türk edebiyatını yalnız N. Hikmet, yalnız S. Ali mi yapıyor diye soruyorlar.”

“Peki, ben ne yapabilirim?”

“Haydi, doğru oturup doğru konuşalım: Yaklaşık on yıldır Sovyet Birliği’ndesin. Bir S. Ali hikâyeler derlemesine önayak oldun, önsözünü yazdın. Bir de S. Üstüngel’in Savaş Yolu’nu gün ışığına çıkardın Rusça. Ötesi? Hani örneğin o dediğin iki arkadaşımızdan ne çıktı? Bir çağdaş Türk öyküleri derlemesinin ötesinde, hiç. Sayalım, mı? Sait Faik yok daha. Yaşar Kemal de yok. Bir Aziz Nesin, gülmece yazarımız olarak içte- dışta yüz akımız adam, Sovyetlerde yeni yeni duyuluyor daha, çoğu sosyalist ülkelerde henüz “ kuvvetle meçhul” . Bir Orhan Veli gibi. Neden? Çünkü desteklemiyorsunuz, en azından susuyorsunuz.”

Nâzım eli yüzünde, epey sustuktan sonra sordu:

“Peki, imkân vardı da kullanmadık mı?”

“Ben imkânın hazırından söz etmiyorum ki. Aramak var imkânı, yaratmak var...”

“Mesela senin için imkân aranmadı mı?”

“Bulgaristan’da evet, birkaç kitabım çıktı. Sağolun. Ama, itiraf ederim, haram lokma yemişim gibi kursağımdadır. Hani iyi anla, üstad. Ben şu veya bu yazarımızın değil, sadece aslarında değil, çağdaş edebiyatımızın tanıtılmasını istiyorum dışarıda da. Olanaklar ölçüsünde. Düşün, kaç sosyalist ülke var bugün, edebiyatçısı ve okuru, Türk edebiyatı deyince, şiirde Cenap Şahabettin’den ötesini bilmiyor, Çalıkuşu’ndan başkasını da tanımıyor. Ve tekrar ediyorum: Siz bu işe kendiniz için çabaladığınız kadar koşulmadınız. İşte sonuç, gemisini kurtaran kaptan. Bir sosyalist ülkeye uğrayabilen yazarımız, ozanımız, olanak kapılarında kişisel ilişki kurmaya çalışıyor, ya da arka kapıya dolaşiyor. Kimi bunu da yapamıyor, yapmıyor belki, gittiği yerlerde haklı olarak da yakınıyor: Türk edebiyatını biz de yapıyoruz, bizim de sesimiz ve katkımız var, diyor...”

“Valla sosyalist dünyada bütün bu işlere düzen vermek benim elimde değil. Gücüm de yetmez buna. Sen yap elinden geliyorsa...”

“Elimden geldiği kadar yaptım ve yapacağım da. Örnek de verebilirim. Hazai, Macar Türkoloğu, tanığım. İki ay önce, Budapeşte’de beni Avrupa Yayınevi’ne götürdü. Yabancı edebiyat kolu yönetmeni Carrig hanım kabul etti bizi. Konuştuk. Kadın, bana, nezaketen, kendimden önerebileceğimi sordu. Öykü, roman bir kitap çıkarmak istiyorlardı benden. Peki dedim ve oracıkta on kadar isim sıraladığım bir kağıdı önüne sürüverdim: Önce, lütfen, bu on yazarımızdan bir şeyler çevirtip çıkarın, ondan sonra sıra bana gelsin, olur mu? Tanığım sağ. Sorun. Kadının, arkamdan, ‘böylesi yazara da ilk defa rastlıyorum’ dediğini ondan öğrendim...”

“Peki ama, bu kadarını benim de yapmadığımı düşünmeni anlamıyorum. Sen doğrudan suçluyorsun adeta beni...”

“Hayır üstad, suçlamıyorum. Biraz alışmadığınız gibi gerçeği söyledim yalnız. Alınıyorsunuz.”

“Alındım, ne yalan söylüyeyim. Ve ben, bunu, yani Moskova’da yalnız kendimizi düşündüğümüz suçlamasını...”

“Öyle değil, başkalarını da yeterince düşünmediğiniz suçlamasını...”

“Peki, hatta bu kadarını bile, parti namusuma tecavüz sayıyorum... Ve de bunu mesele yapacağım.

“Yap.”

“Parti grubunda konuşacağız ötesini...”

“Peki, her cezaya razıyım. Ama bir öneriyle geleceğim aynı zamanda gruba.”

“Ne gibi?”

“En azından, en tezinden, her sosyalist ülkenin en büyük yayınevine soralım: İlgilendiğiniz yabancı edebiyatlar arasında, her yıl Türk edebiyatından çevirilere ne kadar, kaç forma, kaç kitap ayırabilirsiniz? Diyelim ki, şiirde, romanda, edebiyatta şu kadar... Daha doğrusu içerdeki arkadaşlara, yazarlar birliği gibi bir örgüt var. Ona yazalım, sosyalist ülkelere bunu kendileri sorsunlar. Sonra, yine kendileri, bu üç dalda, yılın en başarılı sayılabilecek birkaç kitabını, kısacık özetlerle ve bunları İngilizceye, Fransızcaya, Rusçaya çevirterek bu ülkelerden her birine önerirler. Bakalım, plâna alınan alınır, alınmayan alınmaz. Ama

böylece hem örgütlü hem tutarlı bir iş yapılmış olur, Hem de kimsenin darılmasına yer kalmaz...”

İlk tepki Zekeriya beyden geldi:

“Hariçten gazel!”

İkincisi divandan:

“Bu bizim işimiz değil, karışmayız böyle şeye...”

Nâzım'ın yüzüne baktım. Bu tepkiyi yanıtlamasını bekledim. Bir şey söylemedi.” (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 133-134).

EK 31:

“Günaydın.”

“Günaydın, canım!”

Nâzım'dı. “Caanım” demeseydi, durumu, havayı yine anliyabilirdim. Olanca babacanlığını bu “günaydın” a sığdırmış, sözünü yüreğinde iyice ısıtıp da söylemişti. Çok geçmeden de arkadan eğildi. Soluğu ensemdedi. Bir zarf veriyordu bana omzumdan aşırarak.. Yarı dönüp baktım.

“Önsöz.” Dedi. “Memleketimi anlatıyorum dediğin hikayelerin için. Moskova'da başlamıştım zaten yazmaya, bu gece de uyumadım, bitirdim. Uzun da değil. Oku ve nasıl bulduğunu da söyle sonra bana, e mi?..”

Sabahki çalışmamızdan sonra, bir fırsat bulup, hem okudum, hem de nasıl bulduğumu söyledim: “Harkulâde!” dedim.

Gülümsedi. Ve bir büyüdü, bir büyüdü ki gözümde, başı tavana vuracak diye korktum.

Dedim, “Bir şey söyleyeceğim yalnız...”

Dedi, “Söyle.”

Dedim, “Seninle kavga etmek bile güzel şeymiş aslında. Dün akşam solcu adamın nasıl tartışması gerektiğini de öğrendim senden bir yere kadar... Teşekkür ederim.”

Yukarı çıkıyordum. Arkamdan bağırdı:

“O yaptığın teklif var ya... Hani kitap özetleri yapsınlar, çevirtsinler, sosyalist ülkelere göndersinler falan diyordun. O teklifi ilk fırsatta bir

mektup tasarısı yap, kuzum, unutma, yap da gönderme çareleri arayalım Ustambul'a!" (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 137).

EK 32:

"Bana bir de, - kendisine Z. Sertel'in anlattığından şüphe etmediğim bir bir geçmiş olayı sordu: "Vaktiyle, Avrupa'da bir yerde, partili... arkadaşınızın evinde, bir akşam yemeğinde, sen Nâzım'la senin hikâye kitabına yazdığı önsözle ilgili olarak bir kavga yapmışsınız., doğru mu?" dedi. "Evet, doğru" dedim. Ve olayı olduğu gibice şöyle özetledim:

"O yıl çıkacak Memleketimi Anlatıyorum başlıklı kitabıma bir önsöz yazmayı üstlendiği günlerdi Nâzım rahmetlinin. O akşam, o sofrada, önsözü yazmakta olduğunu söyledi bir ara. Ve hikâye yazım tarzına ilişkin bir fikir ileri sürerek, bunu Batı öykücülüğünden, hatta son günlerde okuduğu bir Kore'li yazardan örnek vererek genişletmeye çalıştı. Ben hemen, gayrıdan örneklenmeyi o anda yadırgadığım için, itiraz ettim. Söz uzadı. Nâzım'a, öyküde, şiirdeki yetkisiyle konuşamayacağını hatırlattım. Kızdı. Tartışmamız başka bir akağa girdi. Ben, kendisini, Moskova'da yalnız kendisini ve en sevgililerini düşünen bir pasiflik içinde gördüğümü söyledim bizim çağdaş edebiyatımız bakımından. Kendisi gibi, S. Ali gibi, bu çağdaş edebiyatın Rusçaya da çevrilmeye yaraşık daha nice yapıcıları olduğunu söyledim. Kendisini, bu bile bile pasiflikle suçlayışına alındı. Bunu sorun yapacağını söyledi. Ben yapmasını istedim. Hattâ- isterse- kitabım için vaat ettiği önsözden vazgeçebileceğini söyledim. Ama o, büyük Nâzım, vazgeçmedi, ertesi gün hem barıştık, hem önsözü bitirip verdi."

Bunu, Z. Sertel'in A. Nesin'e anlatmaktan maksadı da, "Fahir'yi Nâzım'a saygısızlık etmiş durumda ve elinden zorla önsöz almış göstermek."

Bu olayı, Z. Sertel'in, yeni Nâzım kitabında, söz konusu edeceğini ve kendine göre yorumlayacağını umarım. Böyle bir not da, A. Nesin için, elbette "Fahri'yi Vurma" açısından pek elverişli bir şey. Ama bunda vurulacak ne var? Ben sadece Nâzım'la sadece bu olayda, sadece bir kere tartışmadım. Nâzım tartışma partneri olarak da ilginç ve büyük

yürekli adamdı. Bana “kendisiyle tartışmakla boyumdan büyük işe kalkışmış” gözüyle bakmadı. Zaten, düşmanı değilse tartıştığı, çekiştiği adam, 24 saat bile dargın kalamazdı. Benimle de dargın kalamadı nitekim. Hem gerçeği niye söylemiyelim, çağdaş edebiyatımızın diğer genç ve değerli yapımcılarının yapıtları, derlemeler veya ayrı ayrı kitaplar halinde, bizim Nâzım’la tartışmamızdan sonra, Rusçaya düzara çevrilmeye başlandı. Yani Nâzım’ın bu konudaki büyük hizmet payında, benim de böyle bir tartışmayla etki katkım var.” (Özer, 2006, s. 35-36).

EK 33:

“Türkiye’deki son olaylar Sovyet kamuoyunun dikkatini çekti.(Darbeyi kastediyor olsa gerek.-M.Y) Günümüzde Türkiye’de yaşanan değişimin özünü anlamak için ülkenin sadece bugününü değil, yakın geçmişini, insanlarını, haleti ruhiyesini ve mücadelesini de bilmek gerek. Rusça tercümesinin basımını tavsiye etmek istediğim kitapta okur bunların hepsini bulacaktır. Bu yazar Fahri Erdinç’in hikâyelerinden oluşan bir derlemedir. Sovyet okuru bu yazarı tanıyor. Hikâyelerinden oluşan küçük bir derleme Ogonyok yayınında çıktı, Türk Hikâyeleri(Turetskiye rasskazı.- MY) adlı kitapta birkaç hikâyesi yer aldı, eserleri Sovyet dergilerinde yayımlandı.

Siz de bu kitabın Moskova’da bir yayınevi tarafından basılması için tavsiyede bulunabilirsiniz minnettar olurum.

Saygılarımla,

4/7/1960

Nâzım Hikmet

(Rusça ve

Türkçe imza)

(Güneş M. , 2017, s. 13).

EK 34:

“Ayrıntılar arasında önemli bulduğum iki şeye dokundum: Biri, uçkurluk çizgiler sorunu. İkincisi dil, yazım kuralları sorunu.

Uçkurluk çizgilerde özetle dedim ki:

...Bir hücre arkadaşının(Hüsnü'nün) evinde toplantı yapmaktasınız. Ahmet'in gözü, kahveleri getiren tazenin göğüslerinde. Ve bu taze, Hüsnü'nün bir şeysi, karısı, kızanı, bacısı. Bu bir. Batum'da, plajda, “Havva'lar bölmesi”nde değil, kalabalıkta düzara daha donu- tumanı tepmiş, anadan doğma karılar. Bu iki. Sonra İsmail'in hamamcı olması gibi söz dışı kalabilecek bir doğallık, meme sıkmalar falan. Etti üç.

Önce şunu söyleyeyim: Ben duvarların sakladığı “ayıplarımız” ı ortaya dökme eğiliminin bizde dünkü iş olmadığı kanısındayım. Söylenmesi en doğru görünen şeylerin içinde, söylenmiyecek olanları, söylenmemesi gerekenleri bulup ayıklamakta kusur ediyoruz. Buna cereme ödiyen yazarımız az değil. Bu yüzden, bazılarının yapıtlarında kimi sayfalar duvar deviriyor, kötü kokular getiriyor. Sonra unuttuğumuz bir şey var: Talkım verip salkım yutan nice bağınazlar, düşman olanlar, kanımıza susayanlar, pusudalar, hele bu uçkurluk çizgilerde açık vermemizi gözleyip duruyorlar. Ve bizi tefe koyup çalmaya kalkıyorlar. Onun için o Batum plajında karılar gördüm ki, donsuz, çırcıplaktılar dediğin yer var ya, orasını bir düzelt, şu karılara don giydir allahaşkına!

Bu noktadan kalkarak, bir de küçük itirazım var: Diyarbakır'da İsmail'in karısına, nasıl olsa komünist karısıdır diye, bir öğretmen göz koyuyor, asılıyor. Tipik değil bence bu. Ben olsam, bu dediğini, ya sınıfta çaka çaka kartlaşmış bir ağa oğluna, ya da şehir eşrafından belâlı bir herife yaptırırım. Öyle ya, karşımızdakiler bizi olmadığımız gibi gösterme spekülasyonunda ustayken, biz kendimiz doğalın içinde göstermede acemiliğe düşmemeliyiz.

Dil, yazım kuralları sorunuyla ilgili olarak dedim ki:

... Dilde, gramerde, ne bileyim, yazım kuralında falan seni eleştirmeye kalktığımı kim duysa, en azından beni ayıplar, aklımdan zorum olduğunu bile düşünen çıkabilir. Ama dilinde daha çok ihmalcilikten ileri gelen öyle pürüzler var ki, Bunlara değinmeden geçemeyeceğim.” Çocuğun

hasta olduğuna yanmam, huyu değişir” diyorlar ya. Ben de, senin, hangi nedenle olursa olsun, bir şeyi yanlış yazdığına yanmam, her büyük yazarın böyle kusurları vardır, ama kötü örnek olmandan korkuyorum. Korktuğum başıma da geldi. Bulgaristan’da yılın birinde, bir Türkoloji öğrencisinden bir mektup aldım. Diyor ki: “ Ben sözcüğü ‘vapur’ olarak biliyorum ve yazıyorum. Ama beni yerenler oldu: Nâzım Hikmet gibi koskoca bir şair’vapor ‘ diye yazıp dururken, ben bunu ne halt etmeye değiştirmişim?! Allahaşkına, doğrusunu bana siz söyleyin.” Hadi, bunu sen yanıtla bakalım, üstad.

“ İkiz”, “üçüz” gibi sözcüklerimiz daha öteye “onuz”, “biniz”, “milyonuz” gibi üretmeni de özgün bir buluş, bir deneme sayarım. Giderek “İstanbul” yerine “Ustambul “ demeni de eski bir alışkanlık sayıyorum. Ama ‘İnsan Manzaraları’nda “Memedi dağ başında söğmek tehlikelidir” demeni, bir şiirinde “sizi söğüşüm” demeni hiçbir kurala uyduramıyorum. Hele “ısıрма” yı iki “s” ile yazmanı anlamıyorum.” (Erdinç, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 147-148).

EK 35:

“Peki benim tavsiyelerimden bir şey açmadı mı? Batum plajındaki karılara don giydir demiştim, giydirmiş mi?”

“Müthiş güldü buna.”

Saydan dostum kendisi de gülüyordu.-“ Valla ben öyle gördüm, öyle yazdım, Fahri benim gerçekçiliğimden şüphe etmesin, dedi. Öylece bırakmış karıları. Hem o kadar çıplağa don bulmak da meseleymiş!”

Bu kez ikimiz güldük epeyce. Durulduktan sonra, yine ciddileşerek, yazım kuralları konusunu açtım:

“ Ne dedi o kusurlu yazılmış sözcüklerle ilgili eleştirilerime?”

“Kimi benim bilmezliğim dedi,kimi alışkanlığım dedi,benim edebiyatça, Ustambulluca kullandığım dille, bizim Fahri mesleğinden gelme bir alışkanlıkla bakıyor, öğretmence eleştiriyor,dedi. Haklı, dedi. Ama boşuna, ben daha artık bir dahaki gelişte düzeltebilirim bunları dedi...”

“ Yani?”

“ Yani bırakmış her şeyi olduğu gibi.”

“Yapma, ‘Issırdı’ yı da mı bırakmış öylece?”

“Hayır, onu düzeltmiş yalnız. Dışını söker gibi çıkarıp atmış s’lerin birini. Ama bir de dalga geçti ki seninle, sorma.”

“Sorarım, ne dedi?”

“Dedi ki, züppe’de de iki p var, at bakalım birini, sonra da bak bakalım züppe’nin züppeliği kalır mı? Bu ne biçim yazım kuralı yahu? Aynı işi yapmaya kalktık mı, bakkalın da bakkallığı kalmaz, kubbe çöker valla çatır çatır, tekke teke olur ve takke düşer kel açılır!...”

Bu kez de gözlerimizden yaş gelesiye güldük.

Özcesi, Nâzım’a göre de, yazar- eleştirmen tartışmasında her zaman yazar üstün geliyordu. Açıkça söylemiş zaten:” Eleştiri dinlerim, ama virgülümü vermem!” (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 145-148).

EK 36:

“Var mıydı Ekber,” dedim, “depresyon denebilecek bir üzüntüsü, bir problemi, ne bileyim, enfarktüsü çağırabilecek her hangi bir neden...”

“Biricik neden enfarktüsün kendisiydi bence. Hastaydı yüreği bir kere. Ergeç bu oyunu oynıyacaktı. Kedere gelince, Nâzım,’ yarı kalmış türkü’sünün kederinden başka bir şey götürmedi öteye. Memleket özlemiydi bu. Hapiste olduğu yıllarda ‘duvarların ötesindeki dışarı’ diye, ‘dışarının kavgası içinde olmak’ diye, olamadığına kahrederek çırpınmıştı; buradaki yıllarında da hep orayı düşünerek’ içeriyle, içerinin kavgası içinde olmak veya olmamak’ diye çırpındı. Bundan başka problemi yoktu. Hem uzağa gitmeye ne hacet, işte şiirleri. Adam, ne yandan baksak, yalnız bu kederi söylemiş. Şiirlerinin çoğu bundan kaynaklanıyor. Şiirinde söylemediği ve söyleyemeyeceği bir kederi ve problemi olmadı, olamazdı. Bir şey söyleyeyim mi, onun savaşı da, savaş alanı da, savaş silâhı da şiiriydi. Hiçbir gizi saklamayan ayna. Mihrabı da, duası da, yakınması da, dileği de...” (Erdoğan, Kalkın Nazım'a Gidelim, 2006, s. 44).

EK 37:

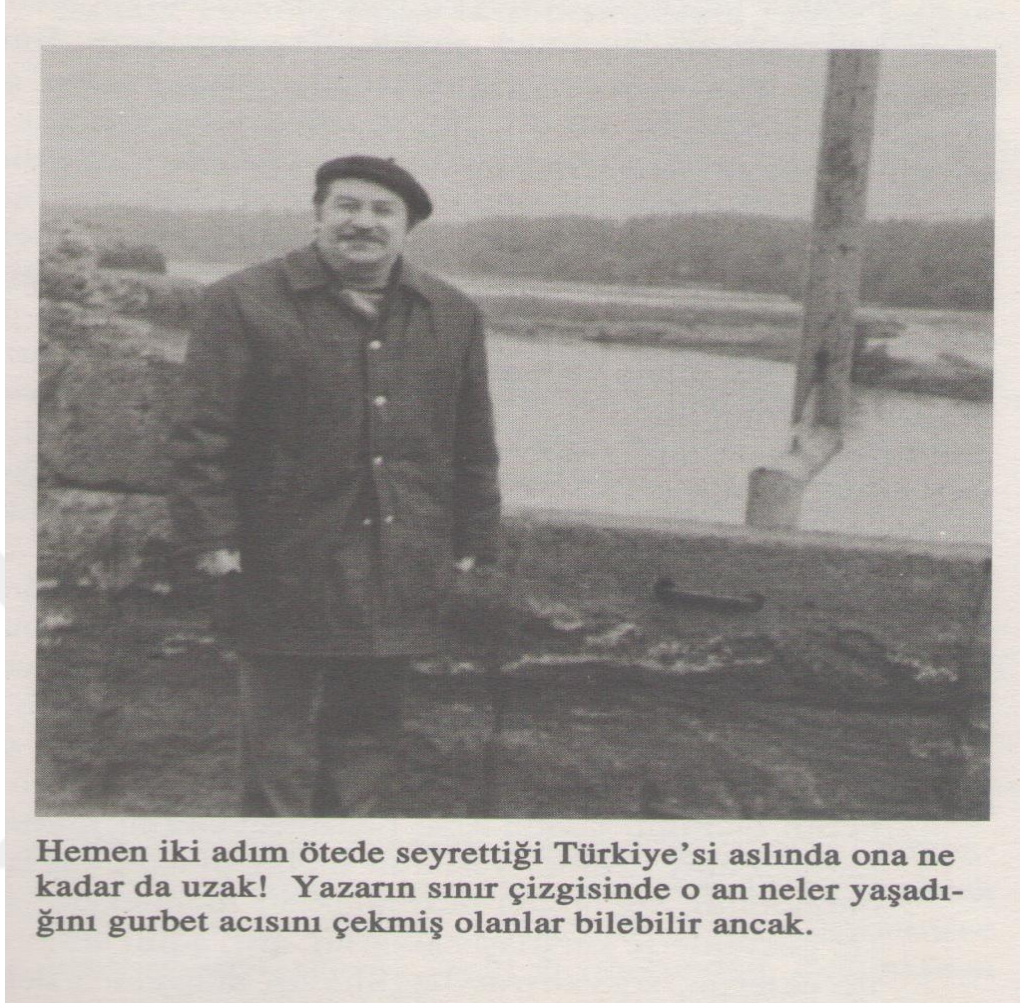
“Acı Lokma, Fahri Erdiñç’in ölümünden önce ülkesinde basıldığını, okura ulaştığını gördüğü romanlarından biri. Yaşamöyküsel roman türünün içtenlikle yazılmış, başarılı örneklerinden. Yazgı adamı kimliğine onu taşıyan bir yaşamı, doğumundan yurt dışına çıkışına kadar ki 30 yıllık ilk dilimi içinde sergileniyor. Ama bunu yaparken, yalnızca bir Ege kasabasının yaşam koşulları özelinde bir aileyi anlatmakla yetinmiyor. Kurtuluş Savaşı’ndan cumhuriyetin kuruluş yıllarına geçerken oluşan siyasal ve toplumsal yapıyı da eleştirel olarak ele alıyor. Böylelikle kullanılan duyarlı dilin, ayrıntıları canlandırmadaki kıvrak anlatımın, çizilen canlı insan portrelerinin, betimlenen yaşam görünümlerinin, akıcı roman kurgusunun ötesinde, toplumsal işlevini etkili bir biçimde yerine getiren toplumcu bir sanat anlayışının da en iyi örneklerinden biri oluyor.” (Erdiñç, Kore Nire, Nisan 2014).

EK 38:

Fahri Erdiñç ve kadim dostu Kostadin Kotsev

EK 39:

Hemen iki adım ötede seyrettiği Türkiye'si aslında ona ne kadar da uzak! Yazarın sınır çizgisinde o an neler yaşadığını gurbet acısını çekmiş olanlar bilebilir ancak.

Fahri Erdiñ Bulgaristan- Türkiye sınırında

EK 40:

“Nitekim Erdiñ'in kendisi de, bir soruya yanıt verirken buna değiniyor. “Benim yazgımı merak edenlere ve edecek olanlara yine de böylesini salık vermem” diyor. Olumlu yönden örneklik edecek olan, Fahri Erdiñ'in bu serüven karşısında takındığı tavidir.” Benim gösteremediğim direnci gösterip yerli yerinde kalmak en iyisi” dedikten sonra, bu konudaki tavrını Erdiñ, kendi oğluna bir şiirinde verdiği öğütle, şöyle özetliyor: “Düşman nerde vurursa, sen orda dögüş!”

Yurt dışına çıkarken direnç gösterememiştir, ama göçmenlik yaşamı başlı başına bir direnç örneğidir. Erdiñ'in serüveninde, Özelden genele

yükselen önemli nokta bu. Siyasal göçmenlik yaşamı başlı başına bir direnç örneğidir. Erdinç'in serüveninde , özelden genele yükselen önemli nokta bu. Siyasal göçmenlik, insana zamanla başa çıkılmaz gelecek tüm kolayla yöneltici, kol kanat indirici, değer öğretici koşulları içermesine karşın, onun bu koşullara övülesi bir dirençle karşı koyduğunu görüyoruz. Olumsuz olumluya döndüren bu büyük direnç, Erdinç'in kişi olarak kendini bir makine gibi söküp tepeden tırnağa yeniden kurmasıyla sonuçlanırken, yazar olarak da, dilini, benliğini, ülkesiyle bağını titizlikle korumayı başarıp en büyük engeli aştıktan, okursuz okursuz kalmayı bunca yık göğüsledikten sonra bugün bizlere sunduğu ürünleri veriyor.” (Özer, Fahri Erdinç'i Okumaya Başlarken, 1979, s. 8).

EK 41:

“Ne yapmalıydı? Bulgaristan'a giden yazar arkadaşları Fahri Erdinç'in Acı Lokma romanını getirdiler. Narodna Prosveta, eseri Türkçe yayınlamıştı.

Demirtaş Ceyhun hazine bulmuş gibi hissetti kendini.

Babîli basınındaki iyi bir gelenek, “roman tefrikası” Acı Lokma'nın Politika'da her gün yayınlanmasıyla canlanacak, güçlü bir biçimde hayata geçecekti.

Roman , kısa sürede yayına hazırlandı. Kemal Özer, Bulgaristan'a gidip Fahri Erdinç'le söyleşi yaptı.

23 Eylül 1976 Salı günü Fahri Erdinç, bir kez daha doğdu! Anavatanında, Politika gazetesinin altıncı sayfasında...

Erdinç sanat sayfasının tamamını doldurmuştu.

Baştan iki sütunda yaşam öyküsü vardı. Üstünde de gülen bir fotoğrafı. Resim altını kendi yazmıştı herhalde.

“Gülen resmim, bu da gülmekse eğer.”

Sonra da yazının başlığı:

4. sayfada ACI LOKMA romanı yayımlanmaya başlayan:

Fahri Erdinç'in yaşam öyküsü”

3, 4,5. Sütunlar da Acı Lokma'yla ilgiliydi:

“Sofya üniversitesi Türkoloji bölümünde görevli İbrahim Tatarlı'nın Acı Lokma'nın Bulgarca baskısına yazdığı son söz.”

7,8,9. Sütunlar yine Fahri'yle doluydu:

“Fahri Erdiñç'le Konuşma- Kemal Özer”

Kemal Özer, Bulgaristan'da yaptığı uzun söyleşiyi yayımlıyordu.

Özer, söyleşinin sonuna doğru Fahri'ye birkaç soru yöneltiyordu:

-Yeni bitirdiğiniz yapıt var mı?

- En yeni yapıtım Acı Lokma'nun uzantısı olan Kardeş Evi romanım. Bununla da, yaşam öykümün, yurdumdan çıktığım bugüne kadar ki politik göçmenlik kesimini vermeye çalıştım.

-Hikâye ve romanlarımda Türkiye gerçeklerini yansıtırken, daha ilk çabalarımın, ilk ürünlerimden başlayarak sanatsal biçim ve yöntem sallantıları geçirmedim. Benim izlenimlerimin arı olarak toplaya geldiğim özsuyun özlüğü, yani toplumsal adaletsizlerden, acılardan daha çocukken payımı almaya başlamış olmama, böylece başlayan izlenim ve gözlem birikimi beni, gerek şiirde, gerekse hikâye ve romanda doğrudan doğruya gerçekçiliğe yöneltti. Yani öz, biçimi belirledi. Kırklı yılların sonunda, memleketimi terk etmek zorunda kaldığım kerteğe kadar, beni eleştirisel- gerçekçi saydıklarını anımsıyorum. Sosyalist gerçekçiliğe daha sonra, yurt dışındaki sanatsal çalışmalarında geçtiğimi söyler edebiyat metodolog ve eleştirmenleri.

Bana şiirde Nâzım Hikmet'in hikâyede S. Ali'nin yaraşık ardılları arasında yer vermeleri de bundan olsa gerek.

Önümüzdeki yıl 60 yaşına basıyorsunuz. Bununla ilgili tasarılarınız ya da yapılması düşünülen girişimler var mı?

Evet önümüzdeki yıl, ocak ayının başında 60 yaşına basıyorum. Bununla ilgili tasarılarım ya da tasarlanan girişimler bir yana , bununla ilgili duygu ve düşüncelerimi söyleyebilirim önce, özetle. Şöyle ki, ben, sanatçı olarak da, ideolojik açıdan da kendi kendini otuzundan sonra, bir makineyi söküp yeniden takar gibi yenilemeye çalışan ve bu oluşuma çabasını sürdürmekte olan bir kişiyim.

Bu sorunumuzun ötesinde, tasarım ve girişim yanı üstüne ne diyeyim?

Kutlayacağız elbet eş- dost çevresinde bu altmışı. Altmış yaşına yurt dışında girmenin burukluğunu meze ederek, birer yudum, doktor izin

verirse, ikişer yudum da içeceğiz. Kadeh kaldırırken, “ Haydi yetmiş bari memlekette kutlayalım!” diyeceğimizi sanıyorum.”

Söyleşinin üstünde Fahri'nin üç sütunluk bir resmi daha! Telefonla konuşuyor...

Ve dördüncü sayfada aynı gün başlayan Acı Lokma tefrikası.

Gazetenin Fahri'ye ulaşması on-on beş günü buldu. Dünyalar onun olmuştu. Politikayı defalarca okudu. Kendi resimlerine baktı. Söyleşiyi, özgeçmişini, tefrikayı inceledi. Mizanpajı, sütunları, dizgiyi gözden geçirdi...

Çok mutluymuştu. Ülkesine gidemese bile, insanlarıyla aydınlarıyla, halkla tanışmıştı! Yirmi yedi yıl aradan sonra, onların önüne çıkmıştı.” (Anadol, Karşiyaka Memleket, 2013, s. 371-372).

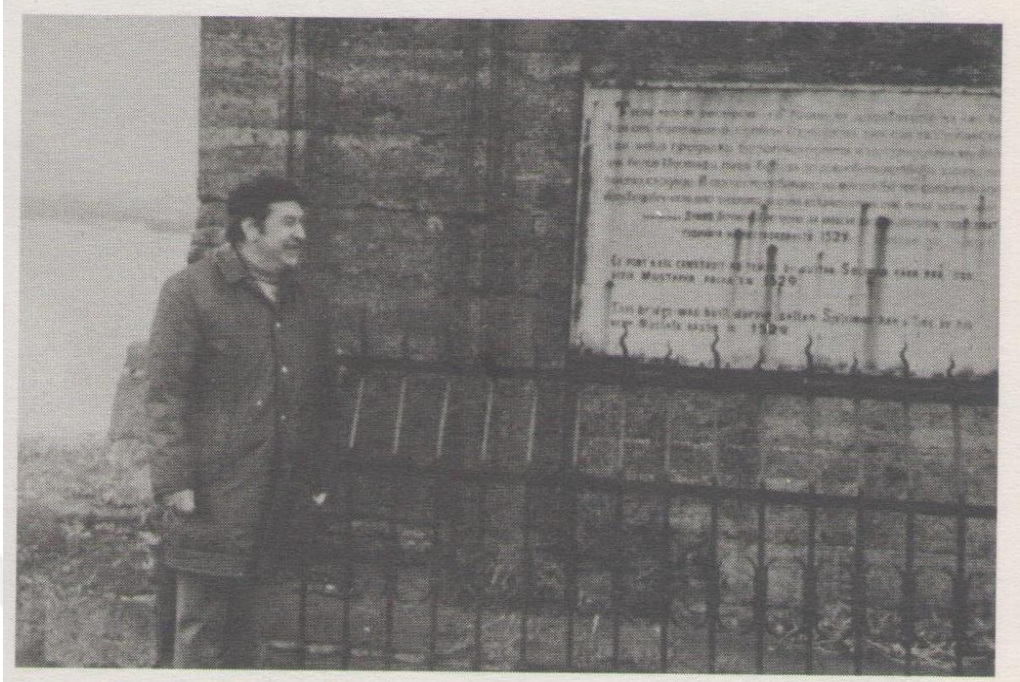
EK 42:

erdinç, sennur ve adnan özyalçiner'le

Fahri Erdinç, Sennur Sezai ve eşi Adnan Özyalçiner

EK 43:

Fahri Erdiñ, Bulgaristan'ın Türkiye sınırındaki Svilen-grad (Mustafapaşa)'da Meriç nehri üzerinde bulunan, 16. yüzyıl Osmanlı yapımı ünlü Mustafa Paşa Köprüsü'nde. (Bulgaristan'daki yaygın söylencelere göre köprü'nün inşaatçını gerçekleştiren iki usta -biri Türk öteki Bulgar- eski Bulgar inançlarına uygun olarak bu köprü'nün orta sütunlarından birine diri diri gömülmüşler. Meraklılar gecenin saat 12'sinde kulak verdikleri zaman, bu iki arkadaşın aralarında geçen konuşmaları duyabiliyorlarmış.)

Fahri Erdiñ Bulgaristan'ın Türkiye sınırındaki Svilenrad'da

EK 44:

"Tuğrul Deliorman'ın yaslı ailesi,

Yoldaşlar,

Tuğrul Deliorman'ı sevenler ve sayanlar,

Bayanlar ve baylar!

Cenaze törenlerinde, dinsel gelenek üzere yapılanlarda, ötedenberi alışageldiğimiz bir yargı tekrarlanır: İnsanoğlu kalımsızdır, denilir. Bu dünya iki kapılıdır, birinden girilir, ötekinden çıkılır. Ve daha ötesi, bu dünya yalandır, denilir.

Cenaze törenlerinde, dünyayı gerçekçi olarak algılayanların, bu dünyayı terk edenlerle vedalaştıkları böyle dünyasal ve çağcıl gelenek üzere yapılanlarda ise, yine öteden beri alışageldiğimiz bir yargı tekrarlanır: İnsanoğlu ölümsüzdür.

Doğa yasasına meydan okuma değildir bu. Ölümsüzlük, ama dünyanın iki kapısı arasındaki uzun veya kısa, yeterli veya yetersiz ömrü, bunun bilinçli yaşam süresini, yurduna, ulusuna, insanlığa yararlı hizmetle; aydınlığın, doğrunun güzelin hizmetinde görevle, bu adanmışlığın gerektirdiği ahlâksal ve emeksel kahramanlıkla doldurabilmiş olma anlamında ölümsüzlük. Yani yaşamın kendi ölümsüzlüğü genelde. Ve özelde bu ölümsüzlükle kaynaşmak.

Dünyayı terk etme kapısında vedalaşmaya geldiğimiz Mehmet Tuğrul Deliorman, işte bu ölümsüzlükten bir parça olabilmek için ikinci kapıya varanlardan. Razgrad'da 26 Mayıs 1916'da bir zanaatçının oğlu olarak birinci kapıdan giren çocuğun üzerinde, imrenilir titizlikte bir kendi kendini yetiştirme çalışmasıyla, bilinçli yaşamı boyunca süren yapıcı bir işçilikle, 14 yaşında Türkiye'de Balıkesir ilinde öğretmen okulu öğrenciliğinden öğretmen Tuğrul Deliorman'ı yetiştiren, sonra gazeteci Tuğrul Deliorman'ı yetiştiren, sonra bu genci kurtuluşçu düşünceden oluşan bir idealin peşinde tekrar Bulgaristan'a geçiren ve 50'li yıllarda hukuk öğrenimi yoluyla kendi düşün yapısında devrimci militan Deliorman'ı hazırlayan, sonra da çeşitli hizmet ve savaşım kesimlerinde bu militan kişiliği eylemde pekiştiren Deliorman... Onun ölümsüzlüğü işte bu kendi kendini yetiştirme işçiliğinden, bundaki isabetten, bundaki soyluluktan, bundaki başarısından kaynaklanıyor. Özetle söylersek, bakışı keskin ve gerçekçi, eli sert, dili kunt gazetesi; varlığının tümü ve sözün tam anlamıyla inanmış bir Marksist-Leninist, ateşli yurtsever, doğrucu, eleştirisel, ödünsüz, sevecenlikte çifte yürekli, nefretinde inatçı, şaşmaz ve sınıfsal sezgi ve dengeli bir o komünistti o...

Çalışmalarında hiçbir zaman işin ucuz ün verenine, hafifine kaçmadı; hep yükün ağdırdığı, hep boyunduruğun en çok gıcırdadığı, hep zelvenin en çok acıttığı yerlere koştu. Ta son dakikasına kadar. İşte onun şaşırtıcı yanı budur. Bu yanı iyi anlaşılmadıkça, bazı değer yargularının

haksızlığına uğradıkça, acı çekti. Ama susmadan; direşerek çekti acıyı. Ve sonra daha nice acıları bal eyledi.

Tuğrul Deliorman'ı tek sözle ve zorlu bir ozanımızın deyimiyle, katkısız bir namus işçisi olarak algılayabiliriz.

Bir işçi, karınca çabalı, arıca örgütlü bir ömürlük didinmeyle, düzara ürünler verdi. Yığınlara bilinç götürme hizmetinde yazılar verdi, Marksizmi ve Sosyalizm kuruluş deneyini Türkçe'yle tanıtma işlevli özgün ve çeviri nice emek ürünleri verdi.

İşçinin çokluk avuçları nasırlı olur; onun dirsekleri nasır tuttu, parmaklarının kalem nasırı sardı.

Birazcık da kişisel konuşmama izin verirseniz, şunu derim: Kurtuluşçu-devrimci yolu seçmişliğimizden kaynaklanan bir yazgı ortaklığımız var onunla. Biz bu anlamda bir sacayak gibiyiz. Kırk yıl, elli yıl boyu, öğrencilik- arkadaşlık, yoldaşlık, dostluk dile kolay ve dostlar başına. 1949 Eylülünde, üçümüz, yüzümüzü günebakan gibi güneşe, Bulgaristan sosyalizmine döndüğümüz zaman, bir sınır taşının omzunda şöyle sözleştiydik: Artık hep anca beraber, kanca beraber olacağız!

Olduk da! Pek az ayrı düştüğümüz, görev gereği yer değiştirdiğimiz yıllar bir yana, hep anca ve kanca beraber olduk. Deliorman'ın bu sözü tutmadığını hiç görmediydik.

Görmediydik, diyorum. Bugün görüyoruz çünkü. Sözüünü ilk kez tutmuyor Tuğrul Deliorman: Bizi ikicik bırakıp tek başına gidiyor, epey acele, epey vakitsiz.

Hiç istenmeyen yolculuk. Kapısında “ uğurlu olsun” denemeyen bir yolculuk bu.

Bizin Tuğrul Deliormanımız, arkasında kayan bir yıldız gibi iz bırakarak gidiyor. Bu durumda bizden sabır istiyorsa, dayanı istiyorsa, Türkiye'nin büyük oğullarından biri olarak yitirilmiş bir yiğidin ardından erkekçe ağlama tesellisini de yasak ediyorsa bize, doğrusu ya, çok istiyor, elimizden gelemeyecek olanı istiyor bizden.

Biz hiç unutmayaştıya yanıyoruz ve yanacağız onun ardından.

Ancak, hepiniz adına, yaslı yakınları ve çocukları adına söz vererek bitiriyorum sözlerimi: Ölümsüzlük unutulmamaktadır; kişinin yaptıkları ve yarattıklarıyla yüreklerde, belleklerde yaşaması demektir bir bakıma

Seni ölmemiş gibi yaşatacağız Tuğrul!

Parlak bir anı bıraktın bize; bu anıyı daima canlı tutacağız.

Rahat uyu, Türkiye'nin aydın geleceğini yaratmaya adanmışlığın zorlu militanı, zorlu komünist, zorlu dost Tuğrul Deliorman!"

22 Temmuz 1980 Salı, saat 14.30." (Özer, Bulgaristan Mektupları, 2006, s. 411-412).

EK 45:

"Okuyacağınız kimi hikâyelerimin içinde olduğu gibi, sizlerle başlamadan önce de biraz konuşmak istedim. Artık neredeyse on beş yıldır yurdunun dışında bir politik göçmen olduğumu ikinci vatanım Bulgaristan'da bilmiyen azdır sanırım. Ama herhalde soran çoktur: Bu kadar zamandır yurdunun dışında olan bir sanatçı, halkının değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayları içindeymiş gibi, ya da öyle olduğunu zannederek yazmağa devam edebilir mi? Onun izlenimleri eskimemiş midir? Toplumda değişen koşulları, gelişmeleri izliyemedikçe, bunlara tanık olamadıkça, gerçeğe en yakın yapıtlar ortaya koymak olacak iş mi?.. Böyle düşünenler haksız da sayılmaz. Yurdun uzağından, onun içindeymiş gibi, konu edindiğim olaylara tanık olmuşum gibi yazabilmek gerçekten zor iş. Ama ben bu "gibi"nin gölgesine sığınmak bile istemiyorum. O halde çoğu hikâyelerim gibi, bu kitapta sunduklarımı da nasıl yazabildim? Neden hep böyle memleket hikâyelerine daha da devam edebileceğe benzerim? Nedir çalışma metodum?

Bu işin içinde giz yok. Biricik kaynağım, memleketimin ve halkımızın kafamda ve yüreğimdeki yaşantısı, özlemleri, umutları, amaçlarıdır. Ben bu amaçları gerçekleştirme kavgasına, bunları karınca kaderince dile getiren sanatçı sözümlerim ve gücümle katılmağa çalışıyorum. Bu konuda, açıklamak gerek, boğuştuğum iki güçlük var. Birincisi, olayların içinde bir gözlemci olabilmekten yoksunluğunu yenerek, gerçeğe en yaklaşık özü bulmak. Bir başka deyişle, yurttan irak olmakla gözlerim kapalı durumdaysam orada olup bitenlere, buna kaçınılmaz bir körlük de diyebilirsek, işte bu körlüğün karanlığında bile, büyüyen, çarpışanı,

gelişeni görebilmek. Görebildiğimi yaza yaza da ısımak ve ısıtmak... İşte burada hiç de küçümsenmez bir yardımcım var:Sözlü- ve yazılı memleket yayınları. Hele beş altı yıl var ki, her gün gazete ve dergilerimizden birkaçını ilânlarına dek okuyorum, birkaçının da yalnız ilgilendiğim yazılarını izliyorum. Bunlardan gördüğüm nice fotoğraflar, okuduğum nice fotoğrafsız haberler var ki, beni alabildiğine etkiliyor, düşündürüyor, eski izlenimlerimi tazeliyor, yerli ve konkre olayları genel dâvalarımız yönünde geliştirmeme önayak oluyor. İşte hikâyelerimde bana bu fotoğrafların düşündürdüklerini anlatmağa çalışıyorum.”Gazete fotoğrafları üstüne hikayeler” deyişimin nedeni bu.Kimi hikâyeler var bu kitapta,gazete fotoğraflarının altında okuduklarımın sebebler ve sonuçlar bakımından daha da genişletilmişti.Bunlara “ yazıya çevrilmiş fotoğraflar” da diyebiliriz. İsterseniz hikâye de demiyebiliriz. Benim fotoğrafı yazıya çevirmemin nedeni ve bundaki payım, gazeteci gözleminin ürünü olan haberi,onun özünü, sanatçı bir biçimde içinde daha ömürlü toplumsal gerçekçi yazılar haline getirmek çabasıdır. Boğuştuğum ikinci günlük de burada başlıyor. Bu günlük “kapalı gözle yakalıyabildiğim özü, çözükle ellerimle yaratacağım en uygun ve kabule elverişli bir biçim içinde sunabilmek. Peki, kitapta böyle sunabildiğimi zannettiğim yazılar, dil, üslûp(okuyucu ile konuşmalar) ve kompazisyon bakımından geleneksel hikâye normlarına uygun mu? Değil diyenle hiç çekişmem. Örneğin bir “ Açlar mezarlığında ropörtaj”a, bir “ Kokaryakit ve sputnik”e, senaryo ve hatta polemik elemanlarını katıyorum. Katılamaz diye bir kanun olmadığına, her yiğit de yoğurdu kendince yediğine göre, ben gerekli gördükçe tarih de koyuyorum, rakamlarla da çalışıyorum, kronolojik, ansiklopedik detaylara bile yer veriyorum. E böylece bir çorba mı oluyor? Hayır, bence hikâyenin politik omurgası, toplumsal gerçek adına bir harman, bir sentez oluyor.Hattâ sizi hangi olaya götüreceğimi, hangi sorunlara parmak basacağımızı,önceden söylemekten kaçınmadan, beni belli hikâyeye götüren foto- haberi de en başa koyuyorum. Bununla demek istiyorum ki, işte efekt kaygım da yok, bir hikâyenin eni sonu söyleyeceğini de size önceden açıklamaktan çekinmiyorum. Önemli olan hikâyenin başında ya da sonunda söylediği değil, tümünde söyleyeceğidir, daha da iyisi

bitiminden öteye okuyucuyu düşündürecekleridir. Sanat yapıtında kahraman dediğimiz kişinin hayatına, serüvenini, başladığı yerden sonra da girebileceğimiz gibi, onun sonuçlanmasından önce de susabilir veya sonra da konuşabiliriz. Sanırım “ Kokaryakit ve sputnik” hikâyesinde de bu böyle oluyor. Geleneksel hikâyeci, bunu on yıl önce yazsaydım ,bizzat kendim,bu hikâyede efekt kaygısıyla, Elif kızın ölümünde sözü bağlardık.Oysa benim aradığım salt Elif kızın öldürülmesi nedeni değil. Burada, genel olanı, nice Elif kızlarımızı öldüren nedeni, geriliğimizi aramak için söze devam ediyorum ve bu geriliği tezek ile sputnik arasındaki ölçüsüz mesafe planında bulup göstermeğe çalışıyorum. Bu yoldan, hikâyeye kardeş biçimlerin ve elemanların da yardımıyla bir sentez aramak, bence geleneksel hikâye normlarını küçümsemek değil, olsa olsa azımsamak ve biraz zorlamaktır.

Ölümsüz üstadımız Nâzım Hikmet bu zorlamanın en yerinde ve başarılısını şiirde yaptı. Bunu sen de hikâyede yap demedi bana. Yapma da demedi.Ancak bundan önceki hikâye kitabıma(Memleketimi anlatıyorum) yazdığı önsözde, hikâyenin kardeşi biçim ve elemanların yardımını arayışımı” iyi bir mimarlık” saydığını belirtti. Ben bunu “ bu uygulamaya devam et” anlamında aldım. Ediyorum da.

Onun çok önceden şiirde yaptığına gelince,bakın, kendisi Paris'teyken, modern şiir anlayışı üztüne Le Mond gazetesine(29 Aralık 1962) verdiği demeçte ne diyor: Şiirde iki hat üzerindeyim. Birinci hat dökümanter şiir yapmak istiyorum. Röportaja bağlı dökümanter şiir. Bu, gazeteciliğin, dökümanter sinemacılığın ve şiir dilinin bir sentezi olsun istiyorum. Çevremdeki dünyayı konkre olarak keşvetmek istiyorum.(Politik omurgalı lirizmi somutlaştıran şiirleri, Bedrettin Destanı, Kuvvayı Milliye Destanı ve İnsan Manzaraları gibi. –F.E.-)

İkinci hat, insan ruhunun coğrafyası olarak bir şiir, yani insan ruhunun ne felsefe, ne de psikanaliz tarafından girilmemiş köşelerine kadar sokulacak bir şiir yapmayı deniyorum.(Mantık gereği ve sırası gözetmeden, insan kafasının düşünme sırasızlığınca, ileri- geri atlama çevikliğince, bu türlü öze uygun bir düşlü şiir biçimi. “Saman sarısı”, Havana röportajı” gibi.-F.E) Bir zamanlar şairi müzik ve resim etkisi altına almıştı. Bugün bu işi sinema yapıyor. Benim sanatta idealim, Çarlı

Çaplin'in sinemasıyla mukayese edilebilecek bir edebiyat, bir şiir yaratmaktır. Yani yalnız aydınlar değil, halkın bütün sınıf ve katları tarafından anlaşılabilir, memleketimin okur yazar olmıyan köylüleri tarafından da ezberlenilebilecek, gerçekten açık, berrak, çıplak, süsten uzak bir şiir."

Ölümsüz Nâzım Hikmet'in anladığı ve uyguladığı bu modern şiirle bağdaşabilecek modern bir hikâye. İşte benim de aradığım ve denediğim bu. Geleneksel hikâyenin olanaklarını, toplumsal gerçekçi özü daha iyi belirtmek adına, yardımcı elemanlarla genişletmek...

Tek sözle, ben sizlere, tanıtmağa çalıştığım olumlu kahramanlarımın yalnız fotoğraflarını değil, kendilerini, iç dünyalarını da göstermek istiyorum. İşte, demek istiyorum, halkseverlerimizin kavgası, bizim açlık-işsizlik mezarlığının dirileri olan bu insanları doyurmak üstüne. Okutmak üstüne. Uyarmak, düşündürebilmek, politik yaşantımızda söz sahibi etmek üstüne. İşte, demek istiyorum, toprağın, paranın, doların, saldırı silâhlarının ağıllıklarına karşı, kurtuluşlarına doğru yürüyen bu insanlar da her şeyden önce ulusal bağımsızlıktan, demokratik hürriyetten ve barıştan yana. Onlar da sizden yana. Sizlerin de onlardan yana olduğunuz gibi...

Benimki bunları sadece bir sanatçı ölçüsünde görüp gösterme ve bildirme aracılığı." (Erdoğan, Diriler Mezarlığı, 1998, s. 7-18).

EK 46:

"Zorunlu göç bağımlısı olması nedeniyle Erdoğan'ın giderek hikâyeden kopması beklenirdi, ama o, her şeye karşılık güzel işini sürdürmesini bildi. Yalnız ne var, bu kez başka bir toplum içinden kendi toplumunun hikâyesini yazacaktı.

Bunun hiç de öyle görüldüğü gibi kolay bir olgu olmadığını kabul etmek gerek. Hikâyeci, (özellikle hikâyeci) salt kurgu yoluyla hikâyesini gerçekleştirmez, yanı sıra kahramanlarının elle tutulur somut kişiler olarak okurunun gözündeki yeni baştan yaratmanın da üstesinden gelmesini bilecektir. Bunu hikâyeci olarak okuruna karşı yükümlüdür.

Bunu yapmadığı, yapamadığı takdirde hikâye inandırıcı ve etkileyici olmaktan uzaklaşacak, yavanlığa düşecektir.

İşin bu noktasında(burada zorunlu göç bağımlısı olmasının da katkısı kesinlikle vardır)Erdoğan yeni bir yol bulur ve hikâyesini o kanaldan yürütür. Bu, anavatanından getirttiği günlük iletişim organlarıdır. Bu organlarda yer alan her olaya, Erdoğan, bir hikâye evveli gözüyle bakar. Ele alır,geçmiş ustalığının da desteklemesiyle bir gazete resminden ya da bir fotoğraflı haberlerden hikâye çıkarır.” (Erdoğan, Öyküler, 2002, s. 15-16).

EK 47:

“Yazar, Hikâyecilik alanına İkinci Dünya Savaşı öncesinde girdi. İlk hikâyelerini 1938 yılında ilerici- devrimci yazar Sabahattin Ali'nin öğütlerinden de yararlanarak yazmaya başladı. Bundan böyle basında devamlı hikâyelerinin bir bölümü 1948'de ilk hikâye kitabında toplandı. F. Erdoğan, daha o yıllarda, yetenekli, ilerici, demokrat bir yazar olarak kendini kabul ettirdi. Zamanla gerçekçiliği derinleşti ve yöntemi gittikçe sosyalist gerçekçilik çizgilerini kazanmaya başladı. Fakat onun sosyalist gerçekçi sanatı asıl 1949 yılı sonunda politik göçmen olarak yerleştiği Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde biçimlendi ve pekiştiren Yazar artık 35 yıldır hikâye türü üzerinde sürekli olarak çalışıyor. Son yirmi yıldır birbiri ardınca verdiği eserler, orjinalleriyle Bulgaristan'da, çoğu da çeviri halinde Sovyetler Birliği'nde ve diğer sosyalist ülkelerde yayımlandı.

“Canlı Barikat”, F. Erdoğan'in Bulgaristan'da meydana getirdiği beşinci orijinal hikâye kitabı –eğer 1948'de Türkiye'de yayımlanan ilk olarak yayımlanan hikâye derlemesini de gözönünde bulundurursak --, altıncı hikâye kitabıdır. 28 hikâyeden meydana gelen bu kitap, 1963- 71 döneminde yazdığı hikâyelerinin çoğunu kapsamaktadır.

...Hikâyelerinin ana konusu yeni ile eski, ilericilik ile gericilik kavgasıdır; ekmek, özgürlük, demokrasi, ulusal bağımsızlık ve sosyal kurtuluş savaşıdır. Bu hikâyeler derin dramatizmi, çevren genişliği ve perspektifiyle dikkati çekiyor.

Fahri Erdiñç derin aktüallik sezgisine ve çağsallık duygusuna bir yazar olarak zamanımızın sorunlarıyla yaşıyor. Hikâyelerinde, genellikle, günümüzde, çağdaş insanın bilincinde ve Türk toplumunda oluşan değişiklikleri araştırıyor ve yansıtıyor.” Canlı Barikat’ın bütünü de, yalnız birkaç hikâye bir yana, Türk toplumunun son yıllarının, günümüzün çeşitli ve karışık süreçlerini ele alıyor. Bu hikâyelerde, her şeyden önce, demokratik anlayışların, sosyalist ülkülerin, özgürlük, demokrasi, ulusal ve sosyal kurtuluş savaşının çağdaş Türkiye’de geniş halk yığınlarını ne ölçüde sardığı gösterilmek isteniyor. Bu bakımdan “Canlı Barikat” taki hikâyeler, tarihsel barikadın hangi yanında kimlerin yer aldıklarını gösterebilen birer pencere olarak, yüzyılımızın Türkiye’si ortamında 60 yılları boyunca , işçi sınıfının, emekçi köylülerin ve ilerici aydınların , tek sözle Türk halkının devrimci savaşlarının epik-sanatsal bir anlatımıdır.

Yazar, çağdaş Türk toplumunda sınıfsal baskı ve kapitalist sömürünün, Batı emperyalistlerinin baskı ve sömürüsüyle kaynaştığını da belirtiyor. Görüyoruz ki, ekonomik alanda emekçilerin yaşam koşullarını iyileştirme direnişi, yerli çıkarıcı sınıflara karşı olduğu gibi, Batı emperyalistlerine karşı da yöneliyor.

...

F. Erdiñç, çağımızın temel problemlerini yansıtırken, hikâyenin çeşitli biçimlerinin olanaklarından yararlanıyor, realiteyi ideolojik- duygusal değerlendirmede çeşitli tarzlara başvuruyor, sık sık yergi araçları da kullanıyor. Çağdaş insanın bilincinde ve toplumdaki değişimleri izleme ve canlandırmada yeni tasvir ve anlatım araçları uyguluyor. Zamanımızın öncü kişilerini, toplumun sosyal- tarihsel eğilim ve yasallıklarını daha tam ve etkin biçimde ifade olanakları araştırıyor. Onun bütün bu arayışları, öz ile biçim arasında tam bir uyum ve denge bulmaya yöneliktir.

...

F. Erdiñç güçlü bir karakter çizim ustasıdır. Bu yönde Türk edebiyatını birçok ilginç simalarla zenginleştirdiği kuşku götürmez. Bu simalar, birer birey oldukları kadar, Türk toplumunun temel sınıf, tabaka ve sosyal gruplarının önemli çizgilerini taşıyan birer sosyal tiptirler.

Yazar hikâye kişilerini belirleme ve tanıtma da çeşitli araçlardan yararlanıyor. Onları, hiç unutulmıyacak bireysel ve tipik çizgilerini bularak, canlandırıyor. Bundan ötürü, onun hikaye kişileri capcanlı ve inandırıcıdır.

...

F. Erdiñ'in hikâyelerinin çok önemli öğelerinden biri de, kişilerini dolaylı ve dolaysız tasvir uygulamalarının yanısıra, karakterlerin çokçası diyalog yardımıyla açıklanmasıdır. Yazar bunda büyük bir ustalık gösteriyor. Diyalogla, kişilerin sosyal durum ve tutumları, anlayışları, psikolojileri daha doğal biçimde belirtiliyor. Hikâyelerde, bütün belirgin kişilerin konuşmalarının, kendi sosyal durumlarına, bilgi ve kültürlerine uygun olduğunu görüyoruz. Zaman zaman köylü kahramanlar diyalekt sözcükleri kullansalar da, bunun aşırı olduğu ve anlama güçlüğü doğurduğu söylenemez.

...

F. Erdiñ'in hikâyelerinin kompozisyonunda çevre ve yaşam koşulları önemli bir yer tutuyor. Netekim, çoğu hikâyelerinde olgular kahvelerde, hanlarda, fabrikalarda, sokaklarda, meydanlarda, üslerde vb. geçiyor. Böylelikle, işçilerin, köylülerin ve aydınların yaşamı, geniş halk yığınlarının hayat ve savaş koşulları dolaysız olarak tasvir ediliyor.

F. Erdiñ, bütün eleştiricilerin ortak kanısınca, Türk dilinin ustalarından biridir. Hikâyelerinin canlı, temiz, uyumlu dili buna tanıktır.

“Canlı Barikat” , Türk hikâyeciliği bakımından çok önemli yeni bir öykü kitabıdır. Buraya kadar söylediklerimizi özetlersek, bu derlemede Türk toplumunun ve çağımızın en yeni, aktüel ve önemli problemleri ortaya konulmuş, bunlar yüksek bir sanatsal sezgi ve duyguyla, sosyalist gerçekçilik yöntemiyle canlandırılmış, değerli sanat yapıtları meydana getirilmiştir. Büyük tanıtıcı- eğitici nitelikleri olan bu yapıtlarla, yazarın, Türk edebiyatına yeni ideolojik- estetik değerler kazandırdığı kanısındayım.” (Erdiñ, Canlı Barikat, 1973, s. 11-12-13).

EK 48:

Bir hikâye kitabına önsöz niçin yazılır? Hikâyenin ne demek istediği okurlara açıklamak için mi? Hikâyelerin hangi sosyal, ekonomik, politik, tarihsel şartları aksettirdiğini incelemek için mi? Hikâyeyi okurlara tanıtmak için mi? Fahri Erdinç'in hikâye kitabına yazdığım önsözde şu yukarıda sıraladığım soruların hiçbirine karşılık vermeyeceğim. Çünkü edebiyat eleştirmecisi, tarihçisi filan değilim, bu bir. Kitaptaki hikâyelerin ne demek istedikleri, hangi sosyal, ekonomik, politik şartları aksettirdikleri de gün gibi ortada. Yorumlanmalarına lüzum yok. Hikâyeciyi okurlara tanıtmaya gelince, hikâyeleri yalnız bizde değil, birçok dillere çevrilerek bir yığın memlekette okuna Fahri Erdinç, çünkü hikâyeci değil. Okurları onu çoktan tanıyor. İnsan bir manzarayı severse, yanınızda başkaları da varsa, sevdiği manzarayı onlara da gösterir. Onların da onu kendi gibi, kendinin gözle görüp sevmesini ister. İnsan akıllı bir film seyretmişse, onu dostlarına da tavsiye eder. İşte ben güzel manzara gören, akıllı bir film seyreden insan gibiyim. Bu hikâye kitabında sevdiğilerimi başkalarının da benim gibi sevmesine çalışacağım. Bunda şaşılacak, yerilecek bir şey yok gibime geliyor. Ha, şunu da söyleyeyim ki, Fahri'nin bu hikâyelerinden bazılarını daha çok, en çok sevdimse, bunun nedenliğini, niçinliğini, her birinde ve her keresinde kendime açıklayabilmiş değilim.

Ölümsüzlüğe erişmiş eski sanat eserlerine derin bir saygı duyarım. Yaşayabilmek için dövüşen yeni sanat eserlerini şevkatli bir sevgi ile karşılarım. Eskiye taklit eden, yeniye zıırlıkta arayan sanatçılardan hoşlanmam.

Ölümsüzlüğe erişmiş eski sanat eserleri, yeni sanat eserlerinin yaşama kavgasında, bu eserler gerçekten yeniyse, onlara destek olur. Bütün bunları şunun için söylüyorum: Fahri'nin buradaki hikâyeleri, ölümsüzlüğe kavuşmuş eskinin taklidi değil. Yenilikleri gerçek yenilik, zıırlıkla ilgileri yok. Bundan dolayı da bu hikâyelerde ESKİ, YENİ'yi destekliyor. Erdinç bu hikâyeleriyle bizim Toplumcu Gerçekçi hikâyeciliğimize yeni bir sosyal, siyasi bir hiciv üslubu, bu alanda yeni imkânlar getirmiş. Bu yeni üslup ve yeni imkânlar bence hikâyelerin

sosyal, siyasal hiciv yönlerinde lirik unsurun kuvvetle yer alışı. Kitabın bazı hikâyelerini okurken gözüm yaşardı. Bu kitapta sevdiğim ve şu söylediğim üslup ve imkânları iyice belirten hikâyeler: Kuyruklu Yıldız, Telgraf, Acı Süt, Amerikan Yardımı, Eksik, Sefil Bahtiyarlık. En çok sevdiğim ve yeni üslupla, yeni imkânların en kuvvetle belirlediği hikâyelerse, bence: İp, Büyük Ölü, Gömlek... Fahri'nin hikâyeleri kalmıyor. Ben, yani Fahri'nin okuru, bu şartlara kızıyorum da, bunları değiştirmek Türkiye'nin belirli bir tarih bölümünde sosyal, ekonomik, politik şartlarını aksettirmekle gerektiğini bir kere daha anlıyorum da. Ama hepsi bu kadar değil. Bu hikâyelerde lirik unsurun kuvvetle yer alışı, bana, Fahri'nin okuruna, hikâyelerdeki insanlardan bazılarını öz kardeşim, evladım, anam, babam, dostummuş gibi sevdireyor, bazılarındansa domuz görmüşüm gibi nefret ettiriyor. O kadar ki, bu insanlardan bazılarını daha da etraflı tanıyamadığım için üzüliyorum.

Devrik cümlelerin düşmanı değilim. Tersine, Ama devrik cümleyi, devrik cümle olsun diye, sırf formel bir oyun olsun diye kullanmaktan yana da değilim. Bence bir cümlelerin içi, özü, muhtevası devrik cümleyi gerektiriyorsa, cümle devrik yapılmalı. Yani şekli burada da öz tayin etmeli, belirtmeli, Fahri, bana kalırsa, çok aza da olsa, bazan devrik cümle için devrik cümle yapıyor. Takıldığım, belki de yanılarak takıldığım bu yönü bir yana bırakılırsa, Fahri'nin Türkçesi, okuduğum en güzel Türkçelerden biri.

Fahri'nin mimarlığı, birçok hikâyelerinde hoşuma gidiyor. Bazan bu mimarlıkta, bütün gerçek mimarlıklarda olduğu gibi, detaylar bile işlenmiş. Bir örnek veriyorum. "Gömlek" hikâyesinden:

"Nasuhi bey(Birinci Asliye Ceza Hakimi.N.H.)çektirdi aldı gömleği(Nasuhi bey yenleri erimiş gömleğini çekip alıyor evde.N.H.)karısının elinden.

Zabıt katibi de şaşıtı kaldı(Nasuhi bey mahkemededir.N.H.)Hâkim neden böyle öfke ile çekip' aldı dosyayı diye..."

Bir senaryo tekniğiyle yazılan bu detay, bu tekniğin hikâyeye başarıyla tatbikinin en güzel örneklerinden biri bence.

Fahri'nin kitabı için çok kısacık da olsa - bu kısacığın sebeplerini anlattım- şu önsözü yazdım diye seviniyorum. Övdümse, güzeli, doğruyu, haklıyı övdüm." (Erdinç, Memleketimi Anlatıyorum , s. 5-9).

EK 49:

“Okuyucularımız Fahri Erdinç’in adını gazetelerimizde çıkan yazılarından bilirler. Erdinç halk arasında yetişmiş, Türkiyeyi yabancılara satanları yakından tanımış, onların “ asker karavanasından çalınma fasulye tanesini pırlanta yüzüklere tebdil ederek karılarının parmağına geçirdiklerine” şahit olmuş, Nazım Hikmet’i niçin hapislerde çürüttüklerini, Sabahattin Ali’yi niçin öldürdüklerini, binlerce namuslu gencin niçin “ tabutluk” larda işkencelere mâruz bırakıldıklarını iyice anlamış olan genç Türk yazarlarından biridir.

Amerikan emperyalistlerinin “sorma gir hanına” çevirdikleri Türkiye’de, gördüklerini, anladıklarını, duyduklarını, düşündüklerini gizlemek zorunda kaldığı, kalbini sızlatan ve dimağını kurcalıyan meseleleri istediği şekilde anlatamadığı için ıstırap çekenlerden biri de odur.

Memleketimize ilk geldiği günlerde, artık hikâye ve şiirlerini yazarken düşüncelerini gizlemek ve vakaları dolambaçlı şekilde anlatmak zaruretinden kurtulduğu için kendini bahtiyar hissettiğini tekrar tekrar söylemişti. Hür vatanımızda, polis, jandarma ve burjuva mahkemesinin korkusundan azat olarak, birkaç yıl çalışma neticesinde, hayli hikâye ve şiirler yazdı. Erdinç, şiirde Nazım Hikmet’in hikâyede ise Sabahattin Ali’nin ünlü öğrencilerinden biridir.

...

Fahri Erdinç, Türkiye emekçi halkının ıstırapı üzerine kendi saadetini kuran bir avuç burjuvanın hayatını büyük bir maharetle anlatmaktadır.

...

Kısaca diyebiliriz ki, Fahri Erdinç’in hikâyeleri ayrı ayrı vakaları konu edinmekle beraber, umumî bir tablo çizmektedirler: Burjuvazi tarafından Amerikan emperyalistlerine satılan bugünkü Türkiye’nin tablosu!” (Erdinç, Akrepler, 1952, s. 3-5).

EK 50:

...

B.Amerika, bugün, Vietnam saldırganlığına can ve kan vererek katılması için , Nato ortağı Türkiye'nin de desteğini aramaktadır. Bu, Türkiye'yi Kore macerasının ikincisine sürükleyebilecek olan büyük bir tehlikedir. Bu tehlike, benim 1960 yılı olaylarından hareketle, o zamanki yönetimin ilk ve büyük suçu olarak Kore saldırısına katılmanın nedenlerini ve bu maceraya karşı halkımız arasında ve orduda, örgütlü olan ve olmalı direnişi konu edindiğim bu romanımı daha aktüel hale getiriyor. Ben , okuyucularıma kendi anti-emperyalist milli kurtuluş mücadelesiyle Doğu'nun mazlum milletlerine örnek olan Türkiye'nin, Kore kurtuluşçularının da yanbaşıda olması gerekirken , nasıl olup da onların karşısına konduğunu , böyle haksız bir harbe katılmanın acı sonuçlarını da göstererek anlatmaya çalışıyorum. Böylelikle o zaman yurdumuzdan 15 bin kilometre uzakta, “ komünist saldırılara karşı vatani savunmaya gidiyoruz” diyenlerin maskesini düşürmeğe , “köyde sıtmadan ölmektense, Kore'ye gidip Amerikalı hesabına harbederek şehit düşmek yeğdir” demagojisiyle alfabetiz yığınların temiz din duygularını da sömürenlerin iç yüzünü ortaya koymağa çalışıyorum. Bunu bir yurtseverlik ödevi, insanı, hayatı, barışı savunma ödevi sayıyorum. Çünkü Türkiye'yi bugün de aynı demagojik zihniyet, aynı tehlike kemiriyor. Ve bugün Amerika Başkanı, “Barutun icatından sonra, en büyük tehlike, milli kurtuluş hareketleridir” diyebiliyor. Türkiyemde de, Amerika için, Amerikan halkı için en büyük bahtsızlık olan bu zihniyeti destekliyen sesler bulunabiliyor, işte bu seslere karşı romanımın sesini, şöyle özetleyebilirim: “ Hayır. Davalarımız çözmek için, elimizde silahtan evvel, ağızımızda dil var. Bu dili kullanalım!”

Bu bakımdan, bu romanıma, Bayar- Menderes yönetiminden Yassıada gündemine alınmamış baş suçun hesabını soran bir rapor da denilebilir.” (Erdoğan, Kore Nire, Nisan 2014, s. 14-15-16).

KAYNAKLAR

- Varlık Dergisi* (343). (1949).
- Varlık Dergisi* (951). (1986).
- Ağakay, M. A. (1998). Türkçede Kelime Koşmaları. *TDK Yayınları* , 97-104.
- Akaslan, T. (2004). "Yaşlı maşlı ama dipdiri" Yarı- İkilemenin Anlam-Sözdizimi. *Türk Dilbilim Kurultayı* .
- Akgün, A. (2016). *Bulgaristan Türkleri Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilciler-Türkler)*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü (Tanıklı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıç'tan 1999'a)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Anadol, K. (1998). *Karşıyaka Memleket*. Doğan Kitap .
- Anadol, K. (2013). *Karşıyaka Memleket (Cilt 5)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lûgat-it- Türk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atasoy, A. E. (2013). İki Vatanlı Bir Vatansız Fahri Erdinç. *Berfin Bahar* (180).
- Bahar, B. (2013). Rıza Mollof "Fahri Erdinç'in Yaratıcılığı". (180).
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri* . Ankara: TDK Yayınları.
- Bayar, C. (1968). *Ben de Yazdım (Cilt 6)*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bilgi, N. (1996). *19. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Cagarov, G. (1982). *Benimdir Bu Dünya*. (F. E.-K. Özer, Çev.) İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.
- Ceyhun, D. (1986). Fahri Erdinç'te Yok Artık... Şimdi Sofya Ne Soğuktur Kim Bilir... *Varlık* (951).

Çağatay, S. (2008). *Uygarcada Hendiadyoinler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Çoban, B. A. (Kasım 2016). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Akhisar Kazası*. Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları No:18.

Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Dinamo, H. İ. (1980, 24 Şubat). Fahri Erdiñç'in Romanları Üstüne. *Sanat Emeği* .

Doğan, M. H. (1976). Türkiye Hikayeleri Değerlendirme Yazısı. *Milliyet Sanat Dergisi* , 212.

Dursunoğlu, H. (2003). Cumhuriyet Döneminde İlköğretime Öğretmen Yetiştirmenin Tarihi Gelişimi. *MilliEğitim Dergisi* (160).

Emre, A. C. (1945). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: TDK Yayınları.

Erdem, M. D. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bahar Bilig* (33).

Erdiñç, F. (2006). *Acı Lokma* . İstanbul: Yordam Kitap.

Erdiñç, F. (2013). *Acı Lokma*. İstanbul: Yordam Kitap.

Erdiñç, F. (1952). *Akrepler*. Sofya: Bulgaristan Komünist Basımevi.

Erdiñç, F. (2007). *Ali'nin Biri*. İstanbul: Yordam Kitap.

Erdiñç, F. (1973). *Canlı Barikat*. Sofya: Narodna Prosveta.

Erdiñç, F. (2008). *Destur Ya Sefalet*. İstanbul: Yordam Kitap.

Erdiñç, F. (2009). *Destur Ya Sefalet*. (M. Ergun, Dü.) İstanbul: Yordam Kitap.

Erdiñç, F. (1998). *Diriler Mezarlığı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Erdiñç, F. *Diriler Mezarlığı*. İstanbul: Hür Yayınevi .

Erdiñç, F. (1980). Fahri Erdiñç de Nazım Hikmet'le İlgili Anılarını Yazıyor. *Edebiyat Cephesi* (36).

- Erdiñ, F. (1948). Hikâyeciliğimiz. *Seçilmiş Hikâyeler* , 2 (8).
- Erdiñ, F. (2006). *Kalkın Nazım'a Gidelim*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Erdiñ, F. (2007). *Kardeş Evi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Erdiñ, F. (Nisan 2014). *Kore Nire*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Erdiñ, F. Memleketimi Anlatıyorum . D. Blagoef Devlet Poligrafi Kombinası .
- Erdiñ, F. (1977). *Nazım Hikmet ve Bulgaristan*. Ankara: Evrensel Dostluk Yayınları.
- Erdiñ, F. (2002). *Öyküler*. (T. D. K., Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdiñ, F. (1945). Simitçi. *Şen Çocuk* , 1 (1).
- Erdiñ, F. (1945). *Şen Olasın Halep Şehri*. İstanbul: Hüseyin Kazazgil Matbaası.
- Eren, H. (1949). İkiz Kelimelerin Tarihine Dair. *Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* , 283-286.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergün, M. (1973). Fahri Erdiñ'in İlk Hikayeleri. *Yeni Adımlar* (6).
- Ferhadov, N. (2008). Uzun Bir Yolculuktur Şiir. *İnsancıl* (218).
- Gazetesi, U. (1949, Temmuz 28).
- Güneş, M. (2017, Temmuz- Ağustos). Leipzig'te Bir Akşam Yemeğinde Fahri Erdiñ'in Nâzım'a Sataşması. *Sözcükler* .
- Güneş, M. M. (Şubat 2017). Suyun Şavkı/Leipzig'te Bir Aile ve Nâzım Hikmet. YKY.
- Güneş, S. (1999). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir: Zeugma Yayını.
- Hatipoğlu, A. N. (1999). *Türk Dili Dersleri Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Eskişehir: Birlik Ofset .
- Hatipoğlu, V. (1971). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: TDK Yayınları.

- Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkilemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Ergun Yayınevi.
- İnce, Ö. (1984). *Genç Bulgar Şiiri Antolojisi*. (F. Erdinç, Çev.) İstanbul: Birim Yayınları.
- İzdem, E. (1944). *Dünkü Bugünkü Akhisar*. İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Kara, M. (2009). Hakas Türkçesinde İkilemeler. *Gazi Türkiyat* .
- Karahan, L. (1999). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2007). Yükleme (accusative) ve İlgi (genetive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler.
- Kemal, M. (1985). *Acılı Kuşak* . istanbul: deYayınevi .
- Korkmaz, Z. (2014). *Grammer Terimleri Sözlüğü* . Ankara : TDK Yayınları.
- Levçev, L. (1984). *Kurşun Asker*. (F. Erdinç, Çev.) İstanbul: De Yayınevi.
- Mecmua, T. M.
- Mollof, İ. T.-R. *Marksist Açıdan Türk Romanı*. Habora Kitapevi .
- Ölmez, M. (1998). Eski Uygarca "odug sak" İkilemesi Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları* (8), 35-47.
- Ölmez, Z. K. (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler 1. *Türk Dilleri Araştırmaları* .
- Özer, K. (2006). *Bulgaristan Mektupları*. İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Özer, K. (Dü.). (2006). *Bulgaristan Mektupları*. İstanbul: nk yayınları.
- Özer, K. (1979, Ağustos 13). Fahri Erdinç'i Okumaya Başlarken. *Eleştiri* , 8.
- Özer, K. (1986). Günlükten Seçmeler. *Varlık* (952).
- Özünü, Ü. (2001). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Özyalçiner, A. (1997). Fahri Erđinç'ten Siyasal ve Toplumsal Yergi Öyküleri. *Evrensel Kültür* (71).
- Özyalçiner, A. (2017). Gurbette Ölen Bir Türk Yazar. *Sözcükler* 68 (4).
- Özyalçiner, A. (1986). Hem Türkçenin Hem Türkiyenin Yazarı. *Varlık* (951).
- Sarınay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Selçuk, İ. (2002). *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* (Cilt 2.). Ankara: Cumhuriyet Kitapları.
- Selek, S. (1982). *Milli Mücadele*. İstanbul: Örgün Yayınları.
- Sezer, S. (1986). Fahri Erđinç ve Özlem. *Varlık* (951).
- Suçin, M. H. (2006). Türkçe ve Arapça İkillemelerde Sözcük Diziliş ve Ses Benzeşmesi. *Ekev Akademi Dergisi* (28).
- Şen, S. (2003). *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengil, S. (1948). Fahri Erđinç için Tanıtım Yazısı . *Seçilmiş Hikayeler* , 2 (8).
- Tardaş, N. (2013). Unutulmuş Yazar Fahri Erđinç. *Berfin Bahar* (180).
- Tata, S. (1993). *Türk Koministleri Bulgaristan Macerası*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tatarlı, İ. (1975). Fahri Erđinç'le Konuşma. *Türkiye Defteri* (17).
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tekin, Ş. (2015). *İştikakçının Köşesi*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Orhon Yazıtları: Kültigin, Bilge Kağan, Tonyukuk*. İstanbul : Simurg Yayınları.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. İstanbul: Simurg Kitapçılık.

- Timuçin, A. (1986). Hem Türkçenin Hem Türkiyenin Yazarı. *Varlık* (951).
- Topaloğlu, A. (1989). *Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Toprak, F. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* , 5 (2), 277-292.
- Tuna, O. N. (1949). Türkçede Tekrarlar 1. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , 3 (3-4).
- Tuna, O. N. (1950). Türkçede Tekrarlar 2. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , 4 (1-2).
- Tuna, O. N. (1982-1983). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *TDAY-Belleten* .
- Türkay, A. (2013). Gurbet Yabancılık ve Yalnızlık Yorgunu. *Berfin Bahar* (180).
- Vardar, B. (2002). *Dilbilgisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Zabıtnâme, T. M. (1928, 17 Ağustos). *Anadolu* , 42.
- Zorlu Göçmen Fahri Erdiñç. (1975). *Türkiye Defteri* (17).
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*. Ankara: TDK Yayınları.